مکتوبات صدی

نسخۂ عہدِ مصنف

عکسی ایڈیشن

از

مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری

(۶۶۱ھ — ۷۸۲ھ)

تجرید بر دو نوع است تجرید ظاهر و آن آنست که برهنه باشد ظاهر او را از املاک و تجرید باطن
و آن آنست که برهنه باشد باطن او از اعواض پس تجرید ظاهر ترک املاک نهاد و تجرید باطن آنکه هیچ
ترک آنچه ازو بیرون کند عوض طلب نکند نه در دنیا و نه در عقبی برای آنکه عوض داده را
باشد تجرد را هیچ چیز نباشد که بر دهد تا عوض طلبد و تفرید آنست که فرد باشد از اشکال
یعنی انس نگیرد با ایشان بلکه وحشت گیرد از ایشان و فرح باشد در احوال از احوال یعنی
نه بیند هیچ چیز در احوال بلکه غایب شود بر رؤیت تحول از احوال و تفرید باشد در
افعال و آن آنست که باشد افعال او مر خدا را بخیر عجب نفس و زمان

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ

نام نیک رفتگاں ضائع مکن

مکتوبات صدی

نسخۂ عہدِ مصنف

عکسی ایڈیشن

از

مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری

(۶۶۱ھ - ۷۸۲ھ)

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری پٹنہ

تعارف : پروفیسر سید حسن عسکری (م ۱۹۹۰ء)

تقدیم : سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

تقسیم کار :

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵

صدر دفتر :

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵

شاخیں :

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، اردو بازار، دہلی۔ ۱۱۰۰۰۶

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، پرنس بلڈنگ، بمبئی۔ ۴۰۰۰۰۳

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، یونیورسٹی مارکیٹ، علیگڑھ۔ ۲۰۲۰۰۲

اشاعت : ۱۹۹۴ء

قیمت : تین سو روپے

جے۔ ٹی۔ ایس پرنٹرس لنگر ٹولی، پٹنہ ۴ میں طبع ہوئی

فہرست

حرفے چند

تصوف پیار کا راستہ ہے اور اس لیے اس روز بروز بڑھتی ہوئی نفرت انگیزیوں کے منجدھار میں بھٹکتی دنیا کے سامنے اس قصۂ پارینہ کی اگر گاہے گاہے بازخوانی کرلی جائے تو فائدے سے خالی نہ ہوگا۔

مخدوم صاحب ۶۶۱ھ میں پیدا ہوئے[1] اور انتقال ۷۸۲ھ میں ہوا۔ صوفیا میں سے بہت کم نے ایسا مستند مکتوبی اور ملفوظی سرمایہ اپنے پیچھے چھوڑا ہے جیسا مخدوم منیری نے ان میں • مکتوبات صدی • فوائد رکنی • خوان پر نعمت • ارشاد الطالبین • ارشاد السالکین • معدن المعانی • مخ المعانی • عقائد شرفی • شرح آداب المریدین • راحت القلوب • سہ صدی مکتوبات • مکتوبات جوابی حضرت شیخ یحییٰ منیری کے اصل فارسی متن چھپ چکے ہیں۔ مکتوبات صدی ارشاد الطالبین، ارشاد السالکین، فوائد رکنی، خوان پر نعمت، شرح آداب المریدین، معدن المعانی، مونس المریدین، اوراد شرفی، عقیدہ شرفی، سبیل رشاد (دو جلدوں میں ۱۰۱ مکتوبات کا ترجمہ از مکتوبات دو صدی) اردو ترجمہ میں آچکی ہیں۔ مترجمین میں سے ہمارے دوست فادر جیکسن نے مکتوبات صدی اور خوان پر نعمت کا انگریزی میں ترجمہ کردیا ہے۔ مندرجہ ذیل تصانیف ابھی شائع نہیں ہوئی ہیں۔

• مکتوبات دو صدی • مکتوبات بست و ہشت • اجوبہ و اسئلہ • رسالہ مکیہ • اشارات شرفی • رسالہ ذکر مخدوم الملک • رسالہ مرآۃ المتحققین • رسالہ وجدیہ • رسالہ وصول الی اللہ • گنج لایفنیٰ • ملفوظ الصفر • ملفوظات شرف الدین یحییٰ منیری • انیس العشاق • اسباب النجاۃ • رسالہ در بدایت حال • تحفۂ غیبی • لطائف معانی • ملفوظات زادراہ۔

---

[1] مخدوم صاحب کے محقق فادر جیکسن کے خیال میں صحیح تاریخ ۶۹۰ھ کے آس پاس ہے۔

مخدم صاحب کا شاہکار بہرحال مکتوبات صدی ہے جسے اپنے دور سے آج تک وہ اہمیت اور مقبولیت حاصل رہی ہے جس نے اسے ایک بڑے کلاسیک کا درجہ دیدیا ہے۔ عہد مغلیہ کے بڑے دانشور ابوالفضل نے بھی اسکا خصوصی طور سے ذکر کیا ہے۔ مکتوبات صدی کئی بار چھپ چکا ہے۔ اصلاً بھی تراجم بھی لیکن خدا بخش لائبریری اور خاصکر اسکی صدی کو یہ شرف حاصل ہونا تھا کہ مکتوبات صدی کا سب سے قیمتی نسخہ اسکے مکمل عکسی اڈیشن کی شکل میں آپ تک پہنچانے کا شرف حاصل کرے۔

● متن کے حواشی کی وجہ سے **مکتوبات صدی** کا یہ نسخہ خصوصی اہمیت اختیار کر گیا ہے۔ یہ حواشی ایک خیال کے مطابق حضرت مظفر شمس بلخی، اور ایک اور خیال کے مطابق جس کے شواہد قوی تر ہیں، حسین معز بلخی (حسین نوشہ توحید) کے قلم سے ہیں۔ مظفر شمس بلخی ۸ رویں صدی ھ کے آغاز میں پیدا ہوئے۔ بہت دنوں تک مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری کے ساتھ رہے اور یہ ساتھ انکی وفات ۷۸۲ھ تک نبھایا۔ ۸۰۳ھ = ۲/۱۴۰۱ء یا بروایت دیگر ۷۸۸ھ میں ان کا انتقال ہوا۔ اپنے پیچھے مکتوبات / ملفوظات اور کلام کا بیش بہا ذخیرہ چھوڑا ہے۔ حسین معز بلخی مظفر شمس بلخی کے بھتیجے تھے۔ ۸۴۴ھ میں انتقال ہوا، یہ بھی شاعر تھے۔ کلام اور ملفوظات انکی یادگار ہیں۔

اس مخطوطہ کی، جس کا عکس آپکے ملاحظہ کے لیے پیش ہے، **اصل** بلخی خاندان کے موجودہ چشم و چراغ حضرت علیم الدین بلخی کی توجہ سے خدا بخش لائبریری میں محفوظ ہے۔ **اصل** کی اہمیت یہ ہے کہ حواشی میں اصل (مکتوبات صدی) کے مصنف، کو جا بجا "سلمہ اللہ تعالیٰ" لکھا ہے یعنی مخدوم صاحب اس وقت زندہ تھے۔ یہ اس متن کی قدامت کی ایک دلیل ہے اور یہ قدامت صرف مخدوم لٹریچر کے لیے ہی اہم نہیں بلکہ ہندستان میں دستیاب فارسی / عربی (= اسلامی) مخطوطات میں بھی اس کی غیر معمولی اہمیت ہے کہ اتنا قدیم مخطوطہ ہمارے یہاں بہت کم / نہ ہونے کے برابر ہے۔ حواشی اس کا پورا ثبوت فراہم کر دیتے ہیں۔

لیکن حواشی کی تو اپنی جگہ خود ہی بڑی اہمیت ہے کہ ایک بڑے صوفی کی تصنیف پر ایک بڑے صوفی کی یادداشتیں مل جاتی ہیں —— اور پھر یہ کہ دونوں ایک ہی صوفی خانوادے سے تعلق رکھتے ہیں۔ چنانچہ

● حواشی کی ایک مدد از نقل آج کی کتابت میں دی جا رہی ہے اگر کوئی حاشیہ جدید خط میں نہ ملے تو آپ خود ان نقول کی روشنی میں پڑھنے کی زحمت گوارا فرمالیں کہ نقل کرنے میں بہت سے حواشی چھوٹ بھی گئے ہیں۔

● ان حواشی میں منقول اشعار کو بھی الگ سے یکجا کرنے کی ایک سعی کی گئی، مگر اسکی بھی تکمیل نہیں ہو پائی، تاہم جتنا ہے اس سے لطف اٹھائیے اور باقی کے لیے حواشی کی اصل تو ہے ہی۔

- اختلافِ نسخ اور مسامحاتِ کتابت میں، متعدد جگہ پر جہاں ناگزیر تھا، بعض نکات ہر دو جگہ لکھ دیے گئے ہیں تاکہ قاری کو آسانی ہو۔
- یہ نسخہ آخر سے ۲۰ اوراق کم تھے، اسکی تکمیل کی خاطر، کہ عام قاری کو مکمل متن بھی دستیاب رہے، مطبوعہ نسخہ سے نقل کر کے یہ کمی پوری کر دی گئی ہے۔

پہلی بار یہ مخطوطہ پوری تفصیل سے مشہور مورخ مرحوم پروفیسر سید حسن عسکری صاحب کے زیرِ مطالعہ آیا اور انھوں نے اس سے اہم نتائج نکالے، وہ نتائج جن کو سامنے رکھ کے اس نادر متن کی اشاعت کی طرف توجہ ہوئی۔

عسکری صاحب اور مخطوطہ دونوں جب ہمارے سامنے یکجا ہوئے، اس وقت تک عسکری صاحب کافی کمزور ہو چکے تھے۔ پہلی سی محنت نہیں کر سکتے تھے، اس لیے ہم نے شاہ محمد اسمٰعیل صاحب سے گذارش کی کہ عسکری صاحب نے تو اس مخطوطے کی عظمت کو دریافت کر لیا اب اس کے حواشی (جن سے اس مخطوطے کی بڑائی ہے) بھی یکجا کر دیے جائیں، اس مخطوطے اور مطبوعہ نسخے میں جو اختلاف ہیں وہ بھی دے دیے جائیں، ساتھ ہی ہمارے نسخے کے کاتب نے لکھنے میں جو واضح غلطیاں کی ہیں وہ بھی درج کر دی جائیں تاکہ پڑھنے والا ان مقامات سے ہوشیاری کے ساتھ گذرے۔

ہندستان کے دستیاب قدیم ترین فارسی/عربی مخطوطات میں کئی وجوہ سے پیش نظر مخطوطہ غیر معمولی اہمیت رکھتا ہے۔ ہمیں خوشی ہے کہ اپنی اس بخشش کو آپ سب تک پہنچانے کی سعادت خدا نے خدا بخش لائبریری کی قسمت میں رکھی تھی۔ لیکن شاہ اسمٰعیل صاحب ہمارے ساتھ نہ ہوتے تو یہ قیمتی ورثہ مدتوں لائبریری کی عمارت کی زینت بنا رہتا۔ اللہ کے اس احسان کے لیے ہم اس کے شکر گزار ہیں اور شاہ اسمٰعیل صاحب کے لیے بھی دل سے دعا نکلتی ہے۔

یہ دریافت عسکری صاحب کی ہے کہ یہ نسخہ ایسا نادر ہے جو نذرِ گور رہا۔ تو، کہ حق بہ حقدار رسد، اسلیے عسکری صاحب کا اس نسخے پر انگریزی مقالہ اس پیشکش کا تعارف نامہ بنایا جا رہا ہے، ساتھ ہی شاہ اسمٰعیل صاحب کے مطالعہ کے نتائج بھی تفصیل سے پیش کیے جا رہے ہیں۔

ع ر ب

تقدیم

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

پیش لفظ

مکتوبات صدی مخدوم حضرت شیخ شرف الدین احمد یحیٰی منیری کا ایک گرانقدر مجموعۂ مکاتیب ہے۔ یہ مخدوم کے زمانے سے آج تک ارباب سلوک کے علمی حلقوں میں بے حد مقبول رہا ہے۔ اس کی طباعت بار بار ہو چکی ہے۔ نیز اس کے قلمی نسخے نہ صرف ہند و پاک میں بلکہ دنیا کے بیشتر کتابخانوں میں پائے جاتے ہیں۔ خدا بخش لائبریری میں بھی اس کے متعدد نسخے ہیں۔ لیکن ان میں زیر نظر نسخہ خصوصی اہمیت کا حامل ہے۔

حضرت مخدوم کے مسترشد خاص اور خلیفہ و جانشین حضرت مولینا مظفر شمس بلخی تھے۔ مولینا کے حقیقی بھتیجے شیخ حسین معز نوشۂ توحید بلخی، حضرت مخدوم کے مسترشد اور تربیت یافتہ بھی تھے اور وہی مولینا کے خلیفہ و جانشیں ہوئے۔ شیخ حسین معز بلخی کی اولاد میں اباً عن جدٍ سلسلۂ خلافت و جانشینی جاری رہا۔ جو آج خانقاہ بلخیہ فردوسیہ فتوحہ کی صورت میں موجود ہے۔ مکتوبات کا یہ نسخہ وراثۃً اسی خانقاہ کی ملکیت رہا۔ اب اسے خدا بخش لائبریری نے حاصل کیا ہے اور وہ لائبریری میں محفوظ ہے۔ اس کے بیشتر اوراق پر حواشی و تعلیقات ہیں۔ اس نسخے کی اہمیت ان حواشی سے بڑھ جاتی ہے۔ اس لیے کہ بعض حواشی میں حضرت مخدوم کے اقوال

عل کرتے ہوئے یہ انداز اختیار کیا گیا ہے: "مخدوم جہاں سلمہٗ اللّٰہ" (ق ۱۰۳ الف ق ۳۱۸ ب ۲۵ ب، ۶۳ ب) "متع اللہ المسلمین بطول بقائہٗ" (ق ۱۱۱ الف) از حضرت مخدوم حفظہ اللّٰہ پرسید ند (ق ۵۷ ب) مخدوم سلمہٗ اللّٰہ تعالیٰ الی یوم المیعاد (۱۶۳ ب، ۸۷ الف) یہ وہ دعائیہ کلمات ہیں جو کسی زندہ ہستی کے لیے استعمال ہوتے ہیں۔ اس بنا پر یہ قیاس کیا جا سکتا ہے کہ یہ حواشی حضرت مخدوم کی حیات ہی میں لکھے گئے ہیں۔ ساتھ ہی ق ۵۶ ب پر "خدمت شیخ قدس اللّٰہ سرہٗ العزیز" مرقوم ہے جو کسی متوفی شخصیت کے لیے ہی استعمال ہوتا ہے۔ اس سے یہ بات ظاہر ہوتی ہے کہ بعض حواشی حضرت مخدوم کی وفات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

مذکورہ بالا تشریحات سے واضح ہے کہ مکتوبات کا اصل متن حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا ہے اور حواشی دو قسم کے ہیں پہلی قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھے گئے ہیں دوسری قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

اس نسخہ کی کتابت جس خط میں ہوئی ہے وہ نسخ سے ملتا جلتا ہے اور آٹھویں نویں صدی ہجری کے بعض مخطوطے اسی طرز کتابت میں لکھے ہوئے ملتے ہیں اور بعض کا املا بھی اس کی قدامت پر دلالت کرتا ہے۔ مثلاً:

۱۔ جیم فارسی (چ) کے لیے ایک نقطہ کا استعمال، بائے فارسی (پ) کے لیے ایک نقطہ کا استعمال۔

۲۔ شین معجمہ کے لیے تین نقطوں کے بجائے عربی خط عادی یا شکستہ کے انداز میں نقطوں کی علامت لگائی گئی ہے۔ (۶)

۳- انچہ کی جگہ انچ - چنانچہ کی جگہ چناچ - چنانکہ کی جگہ چناک - بلکہ کی جگہ بلک -
تاکہ کی جگہ تاک - زیراکہ کی جگہ زیراک -

جہانتک اس نسخہ کی قدامت کا سوال ہے یہ شبہ بھی ظاہر کیا جا سکتا ہے کہ کسی قدیم نسخہ سے یہ نسخہ منقول ہو اس سلسلے میں ایک بات ایسی نظر آتی ہے کہ جس کی بنا پر شبہ کمزور پڑ جاتا ہے - اس لیے کہ حواشی کی کتابت میں کوئی تنظیم و ترتیب نہیں رکھی گئی ہے بلکہ کاتب نے جہاں سے حاشیہ لکھنا شروع کیا آگے چل کر جگہ نہ رہنے کی صورت میں نشان کھینچ کر الٹے سمت کو حاشیہ پر ہی حاشیہ لکھ کر اسے مکمل کر دیا - اس طرح ٹیڑھے میڑھے طور پر حواشی کی کتابت کی ہے - اگر یہ نسخہ کسی دوسری اصل سے منقول ہوتا تو کاتب کتابت مرتب و منظم طور پر مکمل کرتا - اگر بالفرض کاتب نے حاشیہ کو من وعن نقل کیا ہے تو پھر بھی یہ مخطوطہ بہت اہمیت کا حامل ہے کہ یہ اس نسخہ سے نقل کیا گیا ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا تھا -

یہ مخطوطہ ایک عرصہ تک پروفیسر سید حسن عسکری کے مطالعہ میں رہا ہے اور ان کے دو مضامین A Unique Manuscript of Maktubt-i-Sadi. شائع ہو چکے ہیں جو لائبریری سے شائع کردہ Collected Works of Prof. S. H. Askari. میں شامل ہوئے ہیں -

عسکری صاحب نے مختلف وجوہ کی بنا پر یہ خیال ظاہر کیا ہے کہ اس کے متن اور حواشی کی کتابت، جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ، مولانا مظفر شمس بلخی

(م ۷۸۸ ھ) کے بھتیجے شیخ حسین معز بلخی (م ۸۴۴ ھ) کی طرف منسوب کی گئی ہے

اور حواشی کی عبارتوں کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا نے بطور املا شیخ حسین سے

لکھوایا ہے اور اس کا ثبوت یہ پیش کیا ہے کہ حواشی کی عبارتوں میں بہتری ایسی ہیں

کہ ان کے آخر میں ح م لکھا ہے۔ بعض جگہ کی م لکھے گئے ہیں۔

م، والی دلیل پر صاحب کتابت اور صاحب حواشی کی تعیین دشوار ہے،

اس لیے کہ بہتیرے مخطوطات ایسے ملتے ہیں جن کے اختتام پر انتہا کی مد یا تمام کی م

لکھی ہوئی ہے اور غالباً اس عہد میں مخففات کے استعمال کے باوجود اعلام

کیلیے محض ایک حرف کا استعمال کرنے کا طریقہ رائج نہیں ہوا تھا۔

بہرحال یہ بات تو کہی جا سکتی ہے کہ یہ مخطوطہ عہد مخدوم ہی میں لکھا گیا ہے

اور حواشی کا کچھ حصہ آپ کی وفات کے بعد تحریر کیا گیا ہے مگر متعین طور پر کسی نام

کا قطعی فیصلہ کرنا دشوار ہے۔

پروفیسر سید حسن عسکری نے اپنے خیال کی تصدیق کے سلسلے میں یہ بھی تحریر فرمایا ہے

کہ ق ۲۷۳ ب۔ کے حاشیہ پر ایک رباعی ہے، جس میں تخلص حسین ہے اور وہ یقیناً

شیخ حسین معز بلخی ہیں۔ اور یہ انھیں کی تحریر ہوگی، لیکن اس رباعی کا حال یہ ہے کہ

مطبوعہ نسخوں (ہینڈ لسٹ 4997) ص ۲۲۸ میں یہ رباعی مکتوب کے متن میں شامل ہے

اور وہاں حسین کی جگہ چنین کا لفظ ہے اور شیخ حسین معز کے مجموعۂ اشعار میں یہ

رباعی نہیں ملتی ہے۔

رباعی یہ ہے:

قلندری وخراباتی از پئے تو شدم ٭ حدیث عشق تو دیدم کہ از بیانی نیست
حسین از در ہمت گدائے کوئے تو شد ٭ کہ ہیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست

اس خیال کی تصدیق کے سلسلے میں پروفیسر عسکری نے ایک اور دلیل پیش کی ہے کہ یہ نسخہ حضرت حسین معز بلخی کے اخلاف کی ملکیت میں رہا ہے جو اُن کے ظاہری اور معنوی دونوں حیثیت سے اخلاف ہیں۔

حسین معز بلخی کی کتابت ہونے میں ایک شبہہ سامنے آتا ہے کہ کتابت میں عربی الفاظ کی غلطیاں غیر معمولی ہیں، اور بعض ایسی غلطیاں ہیں کہ حسین معز بلخی جیسی صلاحیت رکھنے والے شخص سے نہیں ہوسکتیں، جو "حضرات خمس" اور دوسری بلند پایہ کتابوں کا مصنف ہو۔

عسکری صاحب نے ان حواشی کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا مظفر شمس بلخی نے بطور املا اسے لکھوایا ہوگا، اور کتابت حسین معز بلخی نے کی ہوگی، شاید کتابت کے مسامحات کے پیش نظر عسکری صاحب نے یہ فیصلہ کیا ہو کہ یہ تحریر حسین معز بلخی کے ابتدائے عمر کی ہو۔ واللہ اعلم۔

مختصر یہ کہ عسکری صاحب کی رائے کی صحت کی صورت میں تو یہ نسخہ بہت زیادہ اہم اور نادر ہے مگر دوسری صورت میں بھی قدیم اور اہم تو ضرور ہے۔

مخطوطہ کی تفصیلات | مخطوطہ ۳۳۲ اوراق پر مشتمل ہے۔ ابتدا میں

فہرست مکاتیب ہے جس کے ابتدائی دو ورق نہیں ہیں اور آخر میں مخطوطہ کے تینتیس۳۳ اوراق کم ہیں نیز آخر کے موجود ۳۲ اوراق میں ہر ورق کا نصف یا ربع حصہ درمیان سے مجروح ہے ہر ورق میں ۷ اسطریں ہیں۔ طول و عرض $16\frac{1}{2}\times 8\frac{1}{2}$cm ہے۔ انداز کتابت چار قسم کا ملتا ہے۔ ایک متن، دوسرے وہ حواشی جن کا انداز کتابت تقریباً متن ہی جیسا ہے۔ تیسرے وہ مختصر حواشی / شعر جو مائل بہ نسخ خط میں لکھے گئے ہیں وہ نسبتاً بعد کی تحریر معلوم ہوتی ہے اسی خط میں ق ۱۲۵ الف پر یہ عبارت درج ہے۔ الایمان عریان الخ اہل الایمان عریان حوالے کے طور پر یہ الفاظ مرقوم ہیں، 'مکتوبات حسین معز بلخی' چوتھے وہ حواشی جو خط شکستہ میں لکھے گئے ہیں اور عربی آیات و عبارات کے ترجمہ پر مشتمل ہیں۔ متن اور عمومی حواشی جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ ایک ہی کاتب کے لکھے ہوئے بھی ہو سکتے ہیں اور یہ بھی امکان ہے کہ دو کاتبوں کی کتابت ہو۔ تیسری اور چوتھی قسم کے حواشی دو مختلف خط میں لکھے ہوتے ہیں جن کی تعداد مختصر اور دو ایک لفظ پر مبنی ہے

غائب حصوں کی تفصیل ق ۲۰۰ الف سے ق ۳۳۲ ب تک کے مندرجہ ذیل اوراق کی بعض سطریں یا سطروں کا کچھ حصہ مجروح ہے۔ ق ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۳، ۲۰۴ الف، ۲۰۴ ب، ۲۰۵ الف، ۲۰۶ الف، ۲۰۷، ۲۰۸، ۳۲۱، ۳۲۱ ب، ۳۲۴ تا ۳۲۸ اور ۳۲۹ تا ۳۳۲۔ کچھ اوراق ایسے ہیں جن کی درمیانی عبارتوں کو بعد میں لکھا گیا ہے جو خط سے عیاں ہے۔

حواشی : حواشی کی بنا پر اس نسخہ کی اہمیت بڑھ جاتی ہے تاہم ایسا معلوم ہوتا ہے کہ اس مخطوطہ کے استعمال میں احتیاط نہیں برتی گئی ہے۔ جس کی وجہ سے حواشی کے بعض حصے مندرس ہو گئے ہیں۔ ان حواشی کو نقل کر کے ضمیمے میں شامل کر دیا گیا ہے اور جہاں تک ممکن ہو سکا ہے خلا کو پُر کرنے کی کوشش کی گئی ہے۔

حواشی چند نوعیت کے ہیں ● بغیر کسی کتاب کے حوالے کے "مخدوم فرمودند" یا اس جیسے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں جو بقرینۂ غالب محشی نے براہِ راست حضرت مخدوم سے سن کر تحریر کیا ہے۔ ● وہ حواشی جو حضرت مخدوم کے کسی ملفوظ یا کسی تصنیف کے حوالے کے ساتھ مرقوم ہیں۔ مثلاً معدن المعانی ق، بحر المعانی ق رسالۃ المطلوب ق ● وہ حواشی جو کسی شخصیت یا کسی کتاب کے حوالے کے ساتھ لکھے گئے ہیں، مندرجہ ذیل ہیں،

(ان میں سے جن تصانیف یا مصنفین کے بارے میں عہد معلوم ہے ان میں سب سے آخری سنہ ۷۹۱ھ ہے جو صاحب شرح العقائد النسفی کا سال وفات ہے)

مدارک : حافظ الدین ابو البرکات عبداللہ بن احمد بن محمود النسفی م ۷۰۱ھ کی مشہور تفسیر جس کا پورا نام "مدارک التنزیل وحقائق التاویل" ہے حوالے : ق ۹، ۶۰، اب، ۱۲۱، ۱۴۷، ۱۹۸، ۲۰۱، ۲۶۴ ب۔

تعرف : ابو بکر محمد بن ابراہیم البخاری الکلاباذی م ۳۰۸ھ کی مشہور کتاب۔

---

۱ دو جگہوں پر کسی کتاب کا نام نہیں ہے "ملفوظ حضرت شیخ" "تقریر خدمت شیخ" مرقوم ہے۔

"التعرف فی مذہب التصوف"، حوالے (۳) : ق ۲۱ '۲۱ب' ۲۸ب' ۴۲' ۱۳۶ب

شرح تعرف : کشف الظنون میں التعرف کے ذیل میں اس کی تین شروح کا تذکرہ کیا ہے، جن میں سے دو پانچویں صدی کی تصنیف ہیں اور ایک آٹھویں صدی کے اوائل کی تصنیف ہے۔ شارحین کی تفصیل یہ ہے:-

۱- اسمٰعیل بن محمد بن عبداللہ المستملی م ۴۳۴ھ

۲- شیخ الاسلام عبداللہ بن محمد الانصاری م ۴۸۱ھ

۳- قاضی علاءالدین علی بن اسمٰعیل التبریزی القونوی م ۷۲۹ھ

قرینۂ غالب یہ ہے کہ شیخ عبداللہ انصاری کی شرح کا حوالہ ہوگا، اس لیے کہ انکے حوالے بکثرت آئے ہیں۔ حوالے : ۹ب' ۱۰ب' ۴۰' ۵۰' ۱۰۶' ۱۱۰' ۱۳۵' ۱۳۸' ۱۴۰' ۱۴۲' ۱۹۷' ۲۰۴۔

عین القضاۃ : کہیں تمہیدات یا مکتوبات کا حوالہ ہے اور کہیں صرف نام لکھا ہے مشہور صاحب تصانیف صوفی ہیں، پورا نام ابو المعالی عبداللہ بن محمد بن علی ہے، شہرت "عین القضاۃ الہمدانی المیانجی" کے نام سے ہے وفات ۵۲۵ھ۔ مندرجہ ذیل تصانیف مشہور ہیں :

زبدۃ الحقائق، تمہیدات، الرسالۃ الیمینیہ، مدار الغیوب، شکوی الغریب۔ حوالے : ۱۰ب' ۹۹' ۱۰۰ب' ۱۰۷ب' ۱۰۸ب' ۱۴۴' ۱۴۷' ۲۰۸ب' ۲۳۵۔

لوائح: یہ قاضی حمید الدین ناگوری کی تصنیف ہے، پورا نام محمد بن عطا البخاری،
تصانیف میں اللوائح اور طوالع الشموس کے نام نزہۃ الخواطر
میں لکھے ہیں، وفات ۶۴۳ھ (نزہۃ ج ۱، ص ۱۶۷)۔

حوالے: ۱۴۱ ب، ۱۹۹، نیز ق ۲۱ ب پر لوائح کے ذکر کے بغیر حمید الدین ناگوری کا حوالہ ہے۔

تذکرہ:۔ تذکرۃ الاولیاء خواجہ فرید الدین عطار م ۶۲۷ھ

حوالے: ۳۸ الف، ۴۰ الف، ۱۲۶ الف

مصابیح: حسین بن مسعود الفراء البغوی م ۵۱۶ھ کا مجموعہ حدیث، جو المصابیح
کے نام سے معروف ہے۔ حوالہ: ۴۶ ب۔

طوالع: مشہور مفسر القاضی عبداللہ بن عمر البیضاوی م ۶۸۵ھ کی تصنیف علم کلام
میں بنام "طوالع الانوار"

حوالے: ۴۹ ب، ۱۱۶، ۱۴۸، ۱۵۱، ۱۵۴، ۱۶۲، ۱۹۷، ۲۰۹ ب

الزاهدی: تفسیر زاہدی، جس کا حوالہ مخدوم کے یہاں کثرت سے آتا ہے،
اس کے مصنف کا پورا نام یہ ہے، ابو نصر احمد بن حسن الزاروجکی م ۶۵۸ھ

حوالے: ۶۹ الف، ۱۳۱ الف، ۱۵۴ الف، ۲۳۹، الف، ۲۴۱ الف، ۲۴۱ ب، ۲۶۲ ب۔

عوارف: شیخ شہاب الدین ابوحفص عمر بن محمد السہروردی م ۶۳۲ھ کی مشہور تصنیف
"عوارف المعارف" حوالہ: ق ۹۴ الف

انصاری: شیخ عبداللہ بن محمد بن اسمٰعیل انصاری م ۴۸۱ھ، کہیں انصاری

اور بیشتر شیخ عبداللہ انصاری، ایک جگہ انکی تصنیف منازل السائرین کا بھی
حوالہ دیا ہے۔

حوالے: ۱۰ اب، ۵۰ اب، ۸۰ اب، ۹۱، ۱۱۰، ۱۲۸، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۵۲ (منازل السائرین)، ۱۶۶ اب، ۱۷۵ اب، ۱۸۰، ۱۹۵، ۱۹۸ ب، ۱۹۹، ۲۰۰۔

منہاج العابدین: امام ابوحامد محمد بن محمد الغزالی م ۵۰۵ھ کی تصنیف
منہاج العابدین کے فارسی ترجمہ کے حوالے: ۱۱۵ ب، ۱۳۱ ب، ۲۰۱ ب، ۲۳۵، ۲۴۴، ۲۵۳۔

آداب: شیخ ابوالنجیب عبدالقاہر بن عبداللہ السہروردی م ۵۶۳ھ کی مشہور
تصنیف "آداب المریدین" کا حوالہ: ۱۹۰ الف

شیخ احمد غزالی: شیخ احمد بن محمد الغزالی م ۵۲۰ھ، بیشتر نام کا حوالہ دیا
ہے اور کہیں فصول غزالی یا صرف فصول لکھا ہے۔

حوالے: ۵۸ الف، ۱۶۳ الف، ۲۱۳ الف، ۲۳۹ الف، ۲۵۷ الف، ۲۶۶ ب، ۲۷۰ ب، ۲۷۶ الف، ۲۷۷ الف

ترجمہ مشارق الانوار: حوالہ: ق ۲۷ الف، مشارق الانوار رضی الدین
حسن بن محمد الصغانی م ۶۵۰ھ کی تالیف ہے، یہ مجموعۂ احادیث مخدوم کے
دور میں متداول تھا۔

قوت القلوب: محمد بن علی بن عطیہ معروف بہ ابوطالب المکی، م ۳۸۶ھ کی

مشہور تصنیف، جس کا پورا نام "قوت القلوب فی معاملة المحبوب ووصف طریق المرید الی مقام التوحید" ہے۔ حوالہ:۔ ۲۳۹ الف

مرصاد العباد: شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبداللہ الرازی معروف بہ دایہ، م ۶۵۴ھ کی تصنیف ہے، جو فارسی میں ہے۔ حوالے: ۴۵ ب، ۳۰۳ الف

رسالہ مکی/مکیہ: الرسالة المکیہ مولفہ عبداللہ بن محمد بن ایمن الاصفہیدی م ۵۹۱ھ۔ حوالے: ۸۳ الف، ۹۴ الف، ۱۰۵ ب، ۲۷۶ الف

ذخیرہ: بقرینۂ غالب برہان الدین محمود بن مازہ البخاری م ۶۱۶ھ کی تصنیف ذخیرة الفتاوی البرہانیہ، ق ۶۹ ب۔

کلمات شیخ ابوالقاسم عبدالکریم: بقرینۂ غالب شیخ ابوالقاسم عبدالکریم نقشبندی م ۴۶۵ھ کی تصنیف الرسالة القشیریہ، مراد ہے ق ۲۱۱ الف

شرح النسفی: غالباً علامہ سعدالدین التفتازانی م ۷۹۱ھ کی تصنیف شرح العقائد النسفیہ کا حوالہ ہے۔ ق ۱۴۸ الف۔

مندرجہ بالا حوالجات جن کتابوں کے ہیں انکے مصنفوں کا عہد معلوم ہے اور ان میں آٹھویں صدی ہجری کے بعد کا کوئی مصنف نظر نہیں آتا۔

چند کتابوں کے حوالے ایسے ہیں جن کی تعیین اور ان کے مصنف کی تعیین نہیں ہوسکی ہے وہ حوالے بایں طور ہیں۔

طوارق: ق ۲۳ الف   لباب الاخبار: ق ۱۰۲ الف

اصول الصغار: ق ۱۳۱ الف، ۱۹۷ الف   حاشیہ ہدایہ: ق ۲۳۹ الف

مفاتیح المسائل: ق ۶۹ ب   ثمار: ق ۳۲۳ ب - ۳۲۴ ب

النصیحۃ النافعۃ: ق ۱۴۹ الف   خلاصۃ الملوک: ق ۱۵۳ ب

کفایۃ الشعبی: ق

حاشیہ پہ اشعار بھی مرقوم ہیں لیکن بعض اشعار آبزدگی کی وجہ سے پڑھے نہیں جاتے پھر بھی جو مالیقرائیں انھیں بطور ضمیمہ کے شامل کیا جارہا ہے۔ فارسی شعرا اور ان کے کلام سے گہری واقفیت رکھنے والے اصحاب اس پہ نظر ڈال سکتے ہیں کہ یہ اشعار کس عہد تک کے شعرا کے ہو سکتے ہیں۔

مکتوبات صدی

متن

اعلای ودولت سرمدی تصوّر کنند وسبب ترقی درجات آن جهانی

تونس روزگار این جهانی پندارند بالله التّوفیق قطعه

فاشی سرنشانه شد وخود جهانیانه ٭ سرطها برند کنه زین نقود غیب

یارب ازین نقود سره دانقی ببخش ٭ مارا که قلب ناسره هستیم پر زعیب

مناجات

خدایا رحمتت دریا عامست	وازانجا قطرهٔ مارا تمامست
گر آلایش خلق گنهکار	بدان دریا فروشوئی بیکبار
گردد تیره ان دریا زمانی	وی روشن شود کار جهانی

بعد از مطالعه و تامل این مکتوب کرات و مرات [illegible]

در بیان آنکه عامی [illegible] آن علم [illegible]

مکتوب شصت دوم

و روز ترویه و روز عرفه و روز عید اضحی و یازدهم ماه شعبان و آخر جمعه ماه رمضان

مکتوب نود و ششم .

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب اول — در توحید

برادر شمس الدین اکرمه
الله فی الدارین بداند که اهل طریقت توحید را بر چهار درجه نهاده
اند درجهٔ اول آنست که بزبان لا اله الا الله بگوید و بدل اعتقاد ندارد
این توحید منافقانست فردا هیچ سود ندارد درجهٔ دوم آنکه بزبان
لا اله الا الله بگوید و در دل اعتقاد بدین دارد بتقلید چون عامی یا بنوعی
از دلیل چون متکلم و این قالب و صورت توحیدست علی التحقیق
بیت تو دیده بدست آر که هر ذره ز خاک جامی است جهان نمای گر درنگری
نه در نظر اهل طریقت، و نجات یافتن از شرک جلی بدو منوطست و رستن
از خلود در دوزخ و رسیدن ببهشت ثمرهٔ اوست و آن توحید بسلامت
و ثبات نزدیکترست اما قناعت بادنی درجه علیکم بدین
العجائز این را گویند درجهٔ سیوم آنک نوری بود که در دل بیننده

بدلیل نه از ان نور بیند که همه کار از یک اصل میرود و فاعل یکی
بیش نیست و هیچکس دیگری را فعل نیست و این چون اعتقاد عامی
و متکلم بود که اعتقاد بندی بود که بر دل افکنند و این مشاهده نور
است که همه بندها را بر گیرد و فرق باشد میان کسی که خویشتن را
بدان دارد و اعتقاد کند که فلان خواجه در سرای است بسبب انکه فلانکس
همچنین میگوید و آن تقلید عامی است که از مادر و پدر یا از کسی دیگر
شنیده باشد و میان انکه استدلال کند که فلان خواجه در سرای است بدلیل
دلیل آورده شود
انکه اسب و غلام خواجه بر در سرای بیند و این نظر و اعتقاد
متکلم است از مقلد آن مقدار درجه زیادت است اما در علم مشاهده
هر دو برابر اند و میان انکه خواجه را در سرای مشاهده کند و این
توحید عارفست که در درجه سیوم گفتیم لیکن درو خلق را بیند
و خالق را وی داند که خلق همه از خالق است پس این مقدار تفرقه
باشد و جمع نبود بکمال توحید در نظر اهل طریقت درجه چهارم
آنست که چندان از نور ظهور حق بر رونده اشکارا شود که همه
ذرات وجود پیش دیده وی در اشراق آن نور متواری شوند بر مثل
متواری شدن ذرهای هوا در اشراق نور آفتاب و ذره در نور آفتاب
نتوان دید نه از انکه ذره نیست شد بل از انکه ظهور نور آفتاب ذره

راجع نموایی

راجز متواری شدن رای نیست همچنین نه آنکه بنده خدا
(پوشیده شود) کردد تعالی الله علواً کبیراً ونه آنکه بنده بحقیقت نیست شود

تا بودن دیگر بشد ونا دیدن دیگی نظم

پس توحید او نه کهنه و نو است ؛؛ همه هیچند هیچ اوست که اوست
کی بود ما زما جدا مانده ؛؛ تو و من رفته و خدا مانده

تو چون آینه نکری آینه نه بینی زیرا که مستغرق جمال خودی
نتوانی کفت که آینه نیست شد ویا آینه جمال شد یا جمال آینه
شد دیدن قدرت در مقدورات همچنین بود بی تفاوت واین

را صوفیان اَلْفَنَاءُ فِي التَّوْحِيدِ کویند مثنوی

کوید آنکس درین مقام فضول ؛؛ که تجلی نداند او ز حلول

بسیار کس را اینجا قدم بلغزیده است جز بمدد توفیق عنایت ازلی
وبدرقه پیر رسیده وصاحب دیده فراز ونشیب این راه
(بهر ای) کذشته وشربت قهر جلال ولطف جمال چشیده این بادیه را کسی
قطع نتواند کرد واینست معنی آن حکایت که خواجه منصور
حلاج کفت خواجه ابراهیم خواص را دیدم در بادیه میکشت
کفتم چه میکنی کفت قدم خویش بر توکل درست میکنم خواجه
منصور کفت ضَيَّعْتَ عُمْرَكَ فِي عُمْرَانِ بَاطِنِكَ فَأَيْنَ

[illegible]

[illegible]

اَلْفَنَاءُ فِي التَّوْحِيدِ در ابادان کردن باطن عمر ضایع کردی بس
بتوحید کی رسی وگفته اند روندگان درین مقام متفاوت باشند
کس باشد که در هفته یک ساعت بدین حضرت بار یابد و کس باشد
که هر روز یک ساعت وکس باشد که دو ساعت وکس باشد که بیشتر
اوقات مستغرق بود و دیگر بعد ازین چهار درجه اَلْفَنَاءُ
عَنِ الْفَنَاءِ گفته اند وآن آنست که از کمال استغراق احساس
رونده را بفناء خود وآگاهی او از فناء خود و دانستن او که این
دریافتن سلطان ظهور جمال وجلال است بیک صدمت یکمرتبه
علم برد وهمه از و بیفتد زیرا که دانستن رونده این هم در
نظر طریقت اشارت بتفرقه میکند عین الجمع وجمع الجمع
اینجاست که خود را وکل کاینات را در نور ظهور حق گم کند
وآگاهی خود ازین گم کردن هم گم کند مثنوی
تو در وگم شو توحید این بود ❊ گم شدن گم کن که تفرید این بود
اینجاست که خود را وکل کاینات را در نور حضور حق گم کند
وآگاهی خود ازین گم کردن هم گم کند نه اسم است اینجا نه رسم
نه وجود نه علم نه عبارتست اینجا نه اشارت نه عرش است
درین عالم نه فرش نه اثرست درین دیار نه خبر کُلُّ مَنْ عَلَيْهَا
فَانٍ

ح
از اینجا که گفته اند چون سالک را استغراق
بکمال رسد هر چه بر زبان او رود
حق بود که در آن حالت بیخودی و انا
الحق بود [illegible]

فانی شده جز درین مقام جلوه نکند وکل شیء هالک الا وجهه
واینجا بیش روی ننماید انا الحق وسبحانی اینجا بیش نشان نکند
وتوحید بی شرک مطلق که شنیده جز درین دار الملک صورت نبندد
بیت خیال کفر نبرد اینجا و بشناس هر آنکو در خدا گم شد خدا نیست
ومثال آن چهار درجه توحید در عالم محسوس گفته اند جوز است
درجه اول توحید چون پوست اول جوز است درجه دوم توحید چون
پوست دوم جوز است درجه سیوم توحید چون مغز جوز است
درجه چهارم توحید چون مغز مغز جوز است وآن روغن است
نام جوز بدین مجموع افتد مطلقا ولیکن تفاوت درجات معلوم
همه است همچنین نام توحید بدین مجموع افتد اما در درجات و ثمرات
وفواید وعواید تفاوت هزار در هزار است این مکتوب را تامل
شافی کند بتحقیق دریابد که اصل همه مقامات واحوال و
معاملات ومکاشفات است وکلمات مشایخ واشارات ایشان
ومطالع کتب ایشان رضوان الله علیهم اینجا معلوم ومفهوم
گردد چنانکه حق آنست ودر غلط نیفتد وابیات که هر کسی را
در توحید ودرجات وی افتاده است بر اصل قانون روشن تواند
کرد وتفاوتی نبود ای برادر اگر چه موری سلیمان وار درای

منکر کہ عاصی وملوثی اگرچہ بشر بشیر وار هر آفت مبین
کہ آلودہ وخستہ آن نگر کہ مفصل هزار سال مطیعان وع ابرار
بودند از آب وخاک آدم صفی اللّٰه واز یتیم ابوطالب محمد رسول
اللّٰه واز آزر بت تراش ابراهیم خلیل اللّٰه می سازد وآن بین
کہ از مشرکان هر موحدان واز کافران مومنان واز عاصیان مطیعان
واز مفسدان مصلحان میکنند نہ قدرت طاعت کسی می نکرد
نہ لطف معصیت کسی می بیند آوردہ اند کہ زناردار روزی
زنار خود را می آراست سری از غیب در زنار بری آشکارا شد
از خانہ بیرون دوید ونعرہ می زد ومیگفت این اللّٰه
در تابش آن سر شہر بشہر می دوید تا رسید بجبل لکا
کہ جایگاہ اوتاد وابدالست شیرکس را دید ایستادہ وجنازہ
در پیش نہادہ اورا گفتند بیش رو بدین جنازہ ونماز کن
انکار قصہ بپرس او بیش رفت ونماز بگزارد ودفن کردند
بس باوی گفتند ما ازان هفت کسانیم کہ عالم از بہر ما برپاییست
واین مردہ کہ تو بروی نماز گزاردی سرما بود قطب عالم چون
نقل میکرد ما را گفت چون مرا بشوید ودر جنازہ کنید وبنهید
ومنتظر باشید کسی از گوشہ در خواهد آمد اورا بگوید تا بر من

نماز

نماز کند و بدل من قطب عالم بود و السلام ❊ بسم الله الرحمن

الرحیم ❊ مکتوب در توبه دوم

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که نخست این راه

توبه نصوح است چنانکه حق تعالی فرموده است توبوا الی

الله جمیعا ایها المؤمنون لعلکم تفلحون ❊ این آیة

در حق صحابه رضی الله عنهم نازل شده است وایشان خود همه تایب

بوده اند واز کفر اعراض کرده وبایمان اقبال نموده وپشت بگناه

کرده وروی بطاعت آورده پس بدین امر که توبوا همه را میفرماید

معنی چه بود از بزرگی این مسئله پرسیده بودند گفت توبه بر

هر فریضه است در هر ساعتی ودر هر نفسی اما بر کافران فریضه

است که از کفر توبه کنند وبایمان آیند وبر عاصیان فریضه است

که از معصیت توبه کنند وبطاعت آیند وبر محسنان فریضه

است که از حسن باحسن آیند وبر واقفان فریضه است که نه ایستند

وپرورش آیند وبر مقیمان آب وخاک فریضه است که از حضیض

سفلی باوج علوی بر آیند هر آن رونده که در مقامی مقام کند آن مقام

او را گناه بود از آن توبه باید کرد توبوا الی الله جمیعا ایها

المؤمنون لعلکم تفلحون سر این معنی است ومقصود

قال اهل التصوف التوبة للعوام والعلماء من الحوب والخاصة من الغفلة فمن الاولى من الاولى لنا ولا ابنا ولنا ولا من النعمة الاضمام الى والاتصال

مخدوم فرمودند کسانی بعد از معصیت کردند توبه همه سیئات تبحسنات بدل بعد چون بجهان تایب وبجای سیئات عمله ببینند وبگویند ما آن گناه میکردیم بجده بر می کردیم فایده ما را

العبد لا یخلو عن ... والتقصیر اوامره ونو وان اجتهد فکذا وصی المؤمنین جمیعا التو وبنا علیه الفلاح اذا

مدارک

انک در هر مرتبه که هستی که ازان مرتبه برتر دیگر هست
ازان مرتبه بر آمدن و در برین مرتبه در آمدن فریضه بود و اگر نه از
سله که بازمانی ازانجا امر است در شرع که سیروا سبق
المفردون انک موسی علیه السلام گفت تبت الیک توبه
از خود بود بحق ازانکه رویت باختیار خود خواست و ادب
دوستی اختیار آفت است پس این بازگشتن بود از حسن باحسن
وانک حضرت رسالت علیه السلام گفتی انی لاستغفر الله فی کل
یوم سبعین مرة   ان استغفارست از صواب باصوب
بهر نفسی از مرتبه بمرتبه نقل فرمودی مرخود را در مرتبه
اول مقصود دیدی بجنب مرتبه دوم استغفار کردی این
معنی انکه گفت حسنات الابرار سیات المقربین تو
بحقیقت رجوع آمد ولیکن صفت رجوع مختلف بمقدار اختلاف
احوالت مقامات عامرا ازجفا بعذر بازگشتن بیم عقوبت
را و خاص را از افعال خویش بازگشتن بدین منت تعظیم
مخدوم را و خواص خواص را از کل کونین بازگشتن و عجز و
فنا و عدم ایشان دیدن اجلال مکون کون راجوز این معلوم
شد باید دانست که تابید در توبه شرط نیست بعد انک عزیمت

کرد که بدان گناه باز نگردد و اگر تایب را فتوری بیش آید که باز
بمعصیت افتد اندران ایام گذشته حکم و ثواب توبه یافته باشد
از تایبان این طایفه برده اند کثیری توبه کرده اند و باز بمعصیت
تاده انگاه باز بدرگاه آمده اند تا یکی از مشایخ گفته است
حمه الله که من هفتاد بار توبه کردم باز بمعصیت افتادم تا
فتاد و یکم بار استقامت یافتم که بیش نیفتادم و نیز گفته اند
یی از معصیت توبه کرده بود باز در معصیت افتاد انگاه
شیمان شد روزی با خود گفت اگر بار درگاه باز آیم ندانم حالم
نه بود هاتفی آواز داد که أَطَعْتَنَا فَشَكَرْنَاكَ ثُمَّ تَرَكْتَنَا
هَلْنَاكَ فَإِنْ عُدْتَ إِلَيْنَا قَبِلْنَاكَ ما را طاعت داشتی ترا
دادیم بی وفایی کردی و ما را بگذاشتی ما ترا مهلت دادیم اکنون
باز آیی باشتی قبول کنیم اما قول مشایخ رضوان الله علیهم
جمعین در توبه آنست خواجه ذو النون مصری رحمه الله
وید تَوْبَةُ الْعَوَامِ مِنَ الذُّنُوبِ وَتَوْبَةُ الْخَوَاصِ مِنَ الْغَفْلَةِ
تَوْبَةُ الْأَنْبِيَاءِ مِنَ الرُّؤْيَةِ عَجْزِهِمْ عَمَّا نَالَهُ غَيْرُهُمْ توبه عوام
ز گناه باز گشتن است و توبه خواص از غفلت باز گشتن است و توبه انبیا
نست که عجز خویشتن ببیند از رسیدن بجایی که غیر ایشان رسیده باشد

خواجه سهل تستري با جماعتي بر آنند كه التَّوبَةُ اَنْ لَا تَنْسَى
ذَنْبَكَ توبه آن بود كه هرگز گناه كرده فراموش نكني و پيوسته
در ندامت باشي تا اگرچه بسيار عمل داري معجب نگردي و باز
خواجه جنيد رضوان الله عليهم با جماعتي بر آنند كه اَلتَّوْبَةُ
اَنْ تَنْسَى ذَنْبَكَ توبه آن بود كه گناه كرده فراموش كني زانچ
تايب محب باشد و محب را ذكر جفا جفا باشد و اين ضد قول اول
است در ظاهر اما در معني ضد نيست كه معني فراموش كردن آنست
كه حلاوت آن گناه از دل تو بيرون رود تا چنان گردي كه گويي
هرگز آن گناه نكردي و خواجه جنيد رحمه الله گفت بسيار
و در هيچ چيز مرا چندان فايده نبود كه اندرين يك بيت بيت
اِذَا قُلْتُ مَا اَذْنَبْتُ قَالَتْ مُجِيبَةً وُجُودُكَ ذَنْبٌ لَا يُقَاسُ بِهِ ذَنْبُ
جواب دهنده
چون وجود دوست در حضرت دوستي جنايت بود وصفش را چه
قيمت ماند اي برادر اجل در كمين است و فرصت عزيز كه ناصيه
گرفته ملك الموت ناگاه طالع نشود پيري بنزديك بزرگي بيامد
و گفت اَيُّهَا الشَّيْخُ گناه بسيار دارم و ميخواهم كه توبه كنم شيخ گفت
كه دير آمدي پير گفت نه زود آمدم شيخ گفت چگونه پير گفت
هر كه پيش از مرگ بيايد اگرچه دير آمده باشد زود آمده بود اي

برادر

برادر هرچند آلوده و ملوثی چنگ بتوبه زن و امیدوار باش
که از سحره فرعونه آلوده تر نیی و از سگ اصحاب کهف ملوث تر
سحر کننده گان که پیش موسی علیه السلام سحر کرده بودند
نیی و از سنگ طور سینا جماد تر نه و از چوب حنانه بی قوت تر نه
غلام را اگرچه از حبشی آرند چه زیان دارد چون خواجه اش کافور
نام نهد چون ملائکه گفتند که ما را با فساد ایشان طاقت نیست
ندا آمد آری اگر بودی شما فرستیم رد کنید و اگر بدست شما بفروشیم مخرید
می ترسید که معصیت ایشان از رحمت ما زیادت آید یا می ترسید که آلودگی
ایشان بر کمال قدوسی ما لوثی آرد این مشتی خاکیانند که در
حضرت ما قبول اند چون قبول ما آمد معصیت ولغت ایشان
ننهد بیت سراسر همه عیبیم بدیدی و خریدی زهی کالا و عیب و زهی لطف

بسم الله الرحمن الرحیم باب سیوم در خشنود کردن خصمان

برادر اعز شمس الدین را حق سبحانه تعالی سعادت ابدی رساند
بمنه و کرمه سلام و دعا از کاتب حروف مطالعه کند و بداند که
بعد توبه کار مرید خشنود کردن خصمانست و این عقبه بزرگ است
بدانکه گناهان همه بر سه نوع است یکی ترک کردن آنچ بر تو واجبست
از نماز و روزه و غیر آن قضا کن ازین جمله بقدر امکان آنچ توانی
دوم گناهی است که میان بنده و خداوندست چنانک شراب خوردن

و ربا خوردن و آواز مزامیر شنیدن و مانند این بیرون آمدن
از مثل این گناهان بدان باشد که پشیمان شوی و عزم محکم کنی
که دیگر خدا را هم کرد و سیوم گناهی است که میان تو و میان بندگانست
و این دشوارتر و صعب ترست و بر انواع است در مال باشد و در
نفس باشد و در تن باشد و در زن باشد و در کنیزک باشد و در
دین باشد آنچه در مالست واجب است که با خصم رد کنی اگر ممکن
باشد و اگر عاجز باشی از خصم بحلی خواهی اگر غایب باشد بروح
او صدقه کن و اگر نتوانی نیکی بسیار کن و او را آمرزش خواه و
بخدای باز گرد بتضرع و زاری تا او را بکرم خود خشنود کرداند
روز قیامت و آنچه در نفس است بر او لیاش بگو تا قصاص کنند یا عفو
کنند و اگر عاجز باشی بخدای تعالی باز گرد بتضرع و زاری تا خصم
را خشنود کرداند روز قیامت و آنچه در تن است یعنی کفتن عیب
و بهتان و شتم و مانند این واجب است که خود را بینی آنکس که او
تهمت دشنام دادن
را غیبت کرده دروغ زن کنی و از و بحلی خواهی اگر ممکن باشد و آن
جاییست که از زیادت شدن غضب او ایمن باشد و اگر از آنها
باشد که چون بگویی خشمش زیادت شود بخدای باز گرد و برای او
آمرزش بسیار خواه و اگر فوت شده باشد بروح او خیری بکن

و آنچه در

و آنچ در زن و کنیزک آنرا نشاید که بحلی خواهی و ظاهر کنی بلک طریق
آنست که بخدای باز کردی تا روز قیامت اورا از تو خشنود کرداند
و اکر ایمن باشی از زیادت شدن خشم او این نادرست بحلی بخواه
و آنچ در دین است چنانک کسی را تکفیر کرده باشی یا کمراه کرده باشی
این نیز دشوارست باید که بیش آنکس خود را دروغ زن کنی و ازو
بحلی خواهی اکر ممکن بود و اکر نه بخدای تعالی باز کردی و پشیمانی
بسیار بخوری تا خدای تعالی اورا از تو خشنود کرداند حاصل کار
درین باب آنست بدانچ ممکن کردد خصمان را خشنود کنی و آنچ
نتوانی بخدای تعالی بتضرع و زاری و بصدق دل باز کردی
روز قیامت ایشانرا از تو خشنود کرداند و امید بفضل خدای
عز و جل آنست که چون صدق بنده بداند خصمان اورا از
خزینهٔ رحمت خویش خشنود کرداند پس اکر بدانچ کفته شد
عمل کردی و بر ترک کناهان بکلی دل نهادی ولیکن کذشتها را
قضا نکردهٔ و خشنود خصمانرا نکردهٔ عتاب باقی و کناهان آمرزیده
پس باید دانست که این عقبهٔ عقبهٔ دشوارست و مهم است و خطر
او بزرکست روایت کرده اند از خواجه ابو اسحاق اسفراینی
رحمة الله علیه که از علماء بزرک بوده است کفت سی سالست

[illegible]

که از خدای تعالی توبهٔ نصوح میخواستیم مستجاب نمی شد
وقتی بو سعید تعجب گفتیم سبحان الله یک حاجت سی سالست
که روا نمیشود در خواب دیدم که گوینده میگوید تعجب میکنی و نه
می دانی که چه میخواهی این میخواهی که خدای تعالی ترا دوست
گیرد و این حاجت نه حاجت خردست ای برادر گناه بنده
را سخت بلایی است اول گناه سختی دلست و آخر او کفرست
و بدبختی نعوذ بالله منها و فراموش مکن حکایت ابلیس و بلعم
باعور که اول کار هر دو گناه بود و آخر کار هر دو کفر یکی از
صلحا گفته است که سیاهی دل از گناهان است و علامت سیاهی
دل آنست که از گناه کردن نترسی و از طاعت کردن لذتی نیابی
و اگر نصیحتی شنوی در دل اثر نکند پس غافل مباش در
توبه تعجیل کن که اجل پنهانست و اگر توبه کردی پس شکستی
و باز گناه کردی باز در حال توبه کن و با نفس خود بگوی شاید که
پیش از آنکه باز گناه کنم بمیرم همچنین دوم بار سوم بار چهارم
بار هر بار که گناه میکنی توبه کن و در توبه کردن باز مایست و اگر
گوئی مرا از توبه این باز میدارد که میدانم باز گناه خواهم
کرد و بر توبه ثابت نخواهم ماند پس چه فایده در توبه کردن

حرفایده

جه فایده بدانکه این جمله غرور و شیطانست از کجا دانستی تاآن زمانکه باز گناه کنی بمیری اما اینکه می ترسی از باز افتادن در گناه بر تو اینست که بصدق توبه کنی و تمام کردانید توبه بر خدای عزوجل اکر تمام کرداند فهو المطلوب و اکر تمام نکرداند گناه گذشته آمرزیده شد و از آن بکلی پاک شدی نماند بر تو مگر همین گناهی که بتجدید کرده و این سود بست بزرک و فایده بسیار بر تو باد بحکم التائب من الذنب کمن لا ذنب له مگر از بیم باز افتادن در گناه از توبه کردن باز نه ایستی که تراقطعًا بتوبه کردن از دو فایده یکی حاصلست شنیده که رسول علیه السلام فرموده است بهترین شما کسی است که چون گناه کند توبه بسیار کند حاصل کار در باب توبه آنست که چون عزم درست کردی بر ترک گناهان جناغ خداوند از دل تو دانست که بیش گناهی نخواهی کرد و خصمانرا بقدر امکان خشنود کردی فریضه که از تو فوت شده بود بقدر امکان قضا کردی و در باقی بتضرع و زاری بخدای عزوجل باز گشتی غسلی پاک بکن و جامهٔ پاک بپوش و چهار رکعت نماز جناغ باید بحضور دل بگذاری بس روی بر زمین بنه در جایگاهی خالی که جز خدای تعالی کس ترا نه بیند بس خاک

توبه کننده از گناه مثل کسی است که گناه ندارد

(حاشیه:) بر سر توبه خواهی ماند شاید پس باز آیا در گناه کنی

بو سر کن و سر و روي خویش در خاک بمال بجنبی کریان و دلی بریان
بو زندوده و باآواز بلند بیکان کناه خود که در مدت عمر کرده
بکوي بنفس خود را ملامت کن اي نفس وقت آمد که توبه کني و بخدای
تعالی باز کردي و یا خود طاقت آن داري که بر عذاب خدای
صبر خواهي کرد یا چیزي داري که ترا از عذاب مانع خواهد شد
مثل این کلمات بسیار بکوي پس هر دو دست بردار و مناجات کن
الهي بنده گریزپاي باز بدر تو آمده است بنده گناهکار آشتي
میکند بنده گناهکار بعذر پیشش آمده است از من عفو کن و بفضل
خویش مرا قبول کن و بنظر رحمت سوي من نکر یارب مرا بیامرز
و جمله گناهان مرا گذشته مرا در گذار و آنچه از عمر باقي است مرا
از گناهان نگاه دار که خیر بدست تست و تو بخشنده و بخشاینده
بیست قطره چند از گنه کر شد پدید در جنان دریا کجا آید پدید
پس این دعا بخوان يَا مُجَلِّيَ عَظَائِمِ الْأُمُورِ يَا مُنْتَهَى
هِمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ يَا مَنْ إِذَا أَرَادَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ أَحَاطَتْ بِنَا ذُنُوبُنَا وَأَنْتَ الْمَذْخُورُ لَهَا يَا مَذْخُورًا
لِكُلِّ شِدَّةٍ كُنْتُ أَذْخُرُكَ لِهَذِهِ السَّاعَةِ فَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ
أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ پس بسیار بکوي و زاري کني يَا مَنْ لَا

يشغله

يشغله سمع عن سمع الا تشتبه عليه الاصوات يا من لا
يغلطه السائل يا من لا يبرمه الحاح الملحين اذقنا برد
عفوك وحلاوة رحمتك انك على كل شيء قدير بس زود
بفوت وبراي جمله مسلمانان امرزش خواه بلغا و تمشغول بعبادت
شو كه توبه نصوح كردي واز كناهان پاك بيرون امدي وپاك شدي
چنانك كويي امروز از مادر زادي وخداي ترا دوست كرفته وترا
اجر وثواب بسيار بدست امد وبركت ورحمت بر تو چندان نازل شد
كه هيچكس وصف ان نتواند كردن وز عذاب وبلاء دنيا واخرت
خلاص يافتي اي برادر اكر با عيب قبول نخواهي كرد با عيب
نيافريدي اعتقاد ان دار كه علت ادم عم ان كندم خوردن از
بهشت بيرون نياورد بلكه خود بيرون اوردن خواست امروز
هزار هزار صاحب كبيره را ببهشت خواهند برد ادم را بيكا زلة
از بهشت بيرون ارند لا والله اكر كويي كه ادم در بهشت بي
فرماني كرد تا از انجاش بيرون اورد رسول ما صلى الله عليه وسلم
بقاب قوسين چه كرد كه اينجاش باز اورد وليكن بقاب قوسين
برد تا فرشتكان از صلوات او حرمت بيا موختند اينجاش باز
اورد تا زمينيان از عبادت او شريعت بيا موزند اينجا ميكفت

لَا اُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ اینجا گفت اَنَا اَفْصَحُ الْعَرَبِ هرگو نه کر
توانی سجده میکنی ونیازی وسوالی بیش دار آورده اند چون
بنده گوید اِیَّاکَ نَعْبُدُ حق عزوجل گوید هرچه آورده است قبول
کنید وچون گوید اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ خدای عزوجل گوید هرچه
میخواهد بدهید وخزانهٔ بادشاهان رونق بسایلان گیرد وهیچ
سایلی بانیاز تر از خاک نیست آسمان و زمین عرش وکرسی
همه بوی دادند از نیاز وی ذرهٔ کم نشد وهیچ خزانهٔ همچو
خزانهٔ خداوند نیست کم هرچه همه خلق را بایست صد هزار
چندان براداد وخواهند داد ذرهٔ کم نخواهد شد والسلام

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب چهارم در تجدید توبه

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بکرامة التائبین بداند کم
کرات متقاضی می بود که چیزی نبشته آید وبهر چیزی ارشادی
تنبیهی کرده شود واند کی دل ماند کی هم میکرد بنابران چند
مکتوب متواتر نبشته شده است بتامل تمام مطالع کند وپیش قاضی
صدر الدین نیکو تحقیق کند ونیست داعی همین است که چون قاضی
صدر الدین آنجا است چیزی مشکل نخواهد ماند وبقدر وسع
کار بند که اصل کار تست ودرهر ساعتی از تجدید توبه غافل نبود

وهمت بدان بندد که حق تعالی بحقیقت توبه رساند اصل همه
درکار توبه است زیرا که سرمایه کار ایمانست واین راه که رود
ایمان رود واین بار که کشد ایمان کشد واین بادیه خونخوار
که قطع کند ایمان کند واین بحر محیط که سیاحت کند ایمان
کند واین شربت که چشد ایمان چشد واین درد کرا باشد ایمان
حقیقت — را باشد واین طلب که نماید ایمان نماید وچون توبه پدید آمد
ایمان پدید آمد که آفتاب ایمان در هر سینه بر قدر توبه او تابد
همان مقدار که درکار توبه بروی گشاده میشود آفتاب ایمان بر
قدر آن در تابش می آید پس درست کردن مقام توبه اهم مهمات است
وحقیقت توبه گردش است از نهاد خویش بگردد و بینی که مرید
را جمله فرماید برای این گردش فرماید تا او از نهاد خویش بگردد
وچون مرید از نهاد خویش بگشت دیگر بود دیگر گشت آنک
تو دیده بودی نیست مردی دیگر پدید آمد که چون صفت بگشت
او نیز نماند اگرچه ذات برجاست که آنرا اعتبار نیست پس او را
هر آینه ایمانی دیگر پدید آمد که آنرا حقیقت ایمان خوانند اما پیش
از گردش جز تقلیدی و حرکت لسانی بیش نبود چنانک بیشتر خلق

براند واینست که گفت • مثنویات

تا کی بزبان خدا پرستی :: این نیست مگر هوا پرستی
تا نکردی تو مسلمان از درون :: کی توانی شد مسلمان از برون
و این خر لنگ ایمان تقلیدی و حرکت لسانی کم می و تو داریم
این راه نتواند رفت و این بار نتواند کشید و این بادیه خونخوار نتواند
برید و این سرهنت مردان نتواند چشید مثل است که بار پیل بو خر نمی
نکند اینست که گفت مثنوی محرم دولت نبود هر سری
بار مسیحا نکشد هر خری :: کر رستم را هم رخش رستم کشد و از دور
این مقام و از هول آن کار نباید که در خاطر آن برادر فتوری
و نفوری روی نماید و راه کویز پیش کیرد الفرار مما لا یطاق
من سنن المرسلین بر خواند در بستن و کفتن این خوف است
زینهار نومید بهیچ حال هیچکس را جای نیست اینجا کار بی
علت است بهائی نمی باید بسا کس بود که از پیش بت بردارند
بطرفة العین چنان بر کیرند که هنوز سجده کاه در پیش بتکده
کرم بود که او را از همه ملک و فلک در کذرانیده باشد و در صفی
رسانیده که اکر انس و جن و ملک وی را باز طلبند نشان نباشد
سرکردان شوند و کویند این چه بود و چه شد جواب دهند
فعال لما یرید هر چه خواست کرد چون و چرا را درین

حکمت

حضرت بارنیست وعلت را مدخل نه که اینجا کار بی علت است
یکی را بایزید ویکی را ابوجهل ویکی را باعلی علیین برآریم
ویکی را باسفل السافلین فرود بریم باز گردید وچون وجه برادر
عالم انسانیت خرج کنید که ازینجا برآمده است حق تعالی آن
برادر را بینای خویش کرده اند واو را از بینی وی بوذا زدبعثه
وکرمه بالنبی وآله هرچند توپستی همت بلند دار ای برادر
همت مردان بهیج چیزی فرود نیاید آسمان وزمین عرش
وکرسی وبهشت ودوزخ بار همت ایشان نکشد اینست که گفت
مثنوی فی درغم دوزخ وبهشتند این طایفه راچنین سرشتند
جنگ در حضرت خدای زده هرچه آن نیست پست پای زده
همت این مردان فضاء پاک وصحرای بی خس وخاشاک خواهد تا
کشاده ایجای
درویی پرواز کند وهیچ فضایی پاک تر از فضاء ربوبیت نیست
همت مردان گرد کعبه وبیت المقدس نگردد وباسمان وزمین طواف
نکنند سبحان الله عجب کاری مردی درجای خود نشسته
وپای در دامن کشیده وسر بزانو نهاده وسر او ازکون ومکان
درگذشته زهی همت که انواع جز در آب وخاک نیابی ازینجا گفته
اند تصوف چیزیست اگر در وی قرار نیست زیرا که چون آب قرار گرفت گنده

شود الماء اذا طال مكثه ظهر خبثه روا باشد كه مرد بصورت
در گوشه خود قرار گرفته بود وسر او در ملكوت وجبروت جولان
ميكند اين داني چيست رفتن جو تيز گردد ديدار بعكس باز گردد
نه بيني كه آن اسماء خراس كه ميگردد از غايت رفتن هر كه نظر كند
گويد كه ايستاده است خواجه جنيد را رحمه الله گفتند اي پير چرا
بسماع بر نخيزي او اين آيه برخواند وترى الجبال تحسبها
جامدة وهي تمر مر السحاب سماع رفتن ما ني بينيد چو
رفتن تيز شود در ديدار نيايد نسيم سحر جنان گذرد كه كس
را خبر نباشد والسلام بسم الله الرحمن الرحيم
مكتوب پنجم در طلب پير برادر شمس الدين شرفه الله
في الدارين بداند كه مبتدي را بعد صحت توبه باجماع مشائخ
طريقت رضوان الله عليهم فريضه است كه پيري پخته وفراز
ونشيب طريقت گذشته مستقيم الحال گشته وقهر جلال ولطف
جمال ديده العلماء ورثة الانبياء در حق وي حقيقة
شده وبر جمله علت امراض مريد واد وية علاج آن طبيب
حاذق گشته طلب كند قال الله تعالى كونوا مع الصادقين
امر است در بودن با صادقان واين پيغامبران اند صلوات

الله علیهم و بعد ایشان خلفاء پیغامبر اند و ان مشایخ اند
العلماء ورثة الانبیاء منشور خلافت ایشانست علماء امتی
کانبیاء بنی اسرائیل طغراء ایشانست قال النبی صلی الله علیه
وسلم الشیخ فی قومه کالنبی فی امته شیخ درمیان قوم
خویش راه نمای در دین حق چنانست که پیغامبر در میان
امت خویش و امت را در راه دین حق از پیغامبر چاره
نیست همچنین قوم را بی شیخ که خلیفه پیغامبرست از ینجا
است در کلمات مشایخ لا دین لمن لا شیخ له دیگر حضرت
رسالت فرموده است اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر
و گفت اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم الرجم
در بدایت هدایت نه پیغامبر حاجت بود و نه شیخ آن تخم
است که در زمین دل جز بدست کاری نظر عنایت الله نیفتد
ولکن الله یهدی من یشاء ولیکن هرکجا که آن تخم پدید آمد
در پرورش آن بنیابت و خلافت حق به پیغامبری یا شیخی
که نایب پیغامبرست حاجت بود که وانک لتهدی الی
صراط مستقیم و دلایل عقلی در کتب مشایخ رضوان الله علیهم
بسیارست یکی از آن اینست که راه کعبه ظاهر و صورتی است بی

دلیلی و راه شناسی نمی توان رفت بیانکه رونده اهم دیده راه
بین است و هم قدمی قوی و هم راه محسوس را طریقت که صد
و بیست هزار و اند نقطه نبوت دران راه قدم زده اند واین ظاهر
محسوس بی دلیلی و راه شناسی محال بود که کسی رود و دیگر
چنانکه در راه صورت سراق و قطاع طریقه بسیار اند بی بدرقه
نتوان رفت در راه طریقت دنیا و نفس و شیاطین انس و جن جمله
راه زنانند بی بدرقه صاحب دلی و ولایتی نتوان رفت و دیگر
انکه درین راه مزلات قدم و آفات بسیارست و بی شمار تا فلاسفه
و دهری و ملاحده و معطله و اباحتی و مثل ایشان از اهل بدعت
و هوا جمله بی شیخی کامل و مقتدایی واصل درین راه بسرمایه
عقل خویش بر آمدند هر یکی در بادیه افتادند و هلاک شدند و
دین بباد دادند بیت توچون موری و این راهیست همچون
موی بت رویان، مرو زنهار بر تخمین و بر تقلید و بر عمیان
لیکن صاحب سعادتان در پناه دولت صاحب ولایتان ازان عقبات
بسلامت عبور کرده اند و ازان مزلات و مهالک خلاص یافته و در سلوک
خویش دیده اند که هر کسی کجا افتاده است و چگونه هلاک شده است
و دیگر روند کانرا ازابتلا و امتحان گوناگون فتنها بسیار افتد اگر

شیخی صاحب تصرف نبود که مرید را از وقفه و فترت باز رساند
و بعبارت و اشارت لطیف وی را در روش آرد و اگر نه در تفرقه و بیم
افتد و همه رنج ضایع شود قطعه در سایه پیر شو که نابینا
آن اولیتر که با عصا گردد، گاهی شود کوه عجب بر همزند، تا بین
تراجو کهربا کرده، گر این نکنی که گفت عطار، هر رنج که میکنی هبا کرده،
دیگر آنکه رونده را درین راه ببعضی مقامات روحانی گذر شود و روح
از کسوت آب و گل مجرد شود پرتو نور حق برو تجلی کند و روح
درین حال در خلافت حق ید بیضا نماید ذوق انا الحق سبحانی
در حلق وقت خویش یابد و پندار یافت و وصول بمقصود در وی
بدید آید عقل و علم و فهم او البته ادراک نتواند کردن اگر درین
حال لطف شیخ صاحب ولایت دستگیر او نشود خوف زوال
ایمان بود و بیم افتادن در بادیه حلول و اتحاد باشد و دیگر
آنکه رونده را در اثناء سلوک راه از غیب شبهات پدید آید
و وقایع برو گشاده شود و احوال شیطانی و نفسانی و رحمانی
برو ظاهر گردد و مبتدی را بدینها هیچ وقوف نه زیرا که این همه
زبان غیب است و زبان غیب هم اهل غیب دانند که زبان مرغان هم
مرغان دانند چنانکه کسی گفته است مثنوی

توجه دانی زبان مرغان است چون بدیدی که حق سلیمان را ان
الکو اینجا شیخ موید بتایید الهی و معلی بعلم تاویلات زبان
دانی از مغیبات نباشد مرید هرگز ازینجا ترقی نتواند کرد و دیگر
انکه در حضرت بادشاهان صورت الکرکسی خواهد که درجه و مرتبه
یابد یا ولایتی و محلی و رفتی حاصل کند اگرچه استحقاق آن ندارد
تا حرمتی لایق بادشاه از دست وی بر خیزد اما چون بجانب
مقربی از مقربان بادشاه شود و خود را بدو بندد و آن مقرب
مقبول قول منظور نظر بادشاه بود آن التماس او در حضرت
بادشاه عرض دارد بادشاه در عدم استحقاق و کم خدمتی
آن شخص نه بیند در حقوق سابق و مکانت و قربت ان
مقرب نکرد و قول او رد نکند و التماس او باجابت مقرون
کرداند و او را بدان مرتبه و بدان محل که مقصود او بود برساند
اکر آن شخص بخودی خود طلب کردی سالها در ازهر کز نیافتی
و بدان مطلوب نرسیدی و همچنین مشایخ رضوان الله علیهم
اجمعین در حضرت بادشاه بادشاهان مقرب اند و مقبول
القول اند هر که بدیشان بیوندد و خود را برایشان بربندد
بمقصود و مطلوب برسد مشایخ را رضوان الله علیهم

بحکم

بحکم صفاء نظر و پاکی اسرار بر اسرار و اشارات قرآن قدیم
و احادیث رسول کریم صلی الله علیه وسلم نظر افتاده بود بهم
طریق دل را جان سپردند و کار مریدان از مقدمات
نتایج استخراج کردند بدان نتایج احکام نهادند حکم اول
آنکه چون حق تعالی دیده یکی بر افعال بگشاید تا نیک را نیک داند
و بد را بد و ارادت ازالت آن در وی پدید آید اما طریق
ازالت [دور کردن] آن نداند چه کند بهمگی از این مقبلان درگاه و مقبولان
الله خود را بربندد و قصد تبدیل احوال کند تا آن مقبول
الله این افتاده را برگیرد و این گم شده را در پذیرد و او را
از نفس اماره باز ستاند دوم آنکه اگر فتوری پیش آید و
قصوری او را روی نماید از راه لطف ... نخست ترغیب
کند و در پای مال سیوم آنکه او را از قرینان و هم نشینان بد باز
دارد و شنیدن کلام ایشان منع کند که هر چه مرید بسالی از خود
برکند ایشان بساعتی در دل وی بنشانند و همچنین احکام دیگر
وگفته اند که ممکن است که مرید بیک پیر بمنزل رسد روا باشد
که بدو یا بسه و یا بچهار و یا بیشتر از این صحبت کند تا آنکه بمنزل
رسد که هر پیری و صحبتی و پیر اسباب کشف مقامی کردند اما

نیکو تران بود که پیرانرا بمقام خود آلوده نکرده اند و نهایت
ایشانرا اندران مقام نشان نکنند گویند نصیب ما ازصحبت
ایشان این بود ایشان فوق این بوده اند این یادب نزدیکتر
بود بدانچ بالغان راه خداوند را با مقام واحوال کار نبود
لیکن چون باپیری صحبت کرد بی اجازت وی ازانجای نرود
وازصحبت وی جدا نگردد این نگاه دارد وبرجمله از غیبت
پیران احتراز باید کرد اگر بی اجازت ایشان یا بطریق بطلان
پیر اول بنزدیک پیری دیگر شود روا نباشد هرکه چنین کند
مرتد طریقت باشد واندر عادات مشایخ رضوان الله علیهم
چنان رفته است چون مریدی بدیشان تعلق کند وی را سه
سال اندر سه نوع ادب کنند اگر بحکم آن قیام کند پوشیدن
خرقه مراورا بتحقیق نه بتقلید مسلم دارند والّا گویند که
طریقت مر این را قبول نمی کند وآن سه چیز اینست که یکسال بخدمت
خلق ویکسال بخدمت حق ویکسال مراعات دل خود دست
بدعا وزبان بسوال گشاده دارد إنّ اللّه يُحِبُّ الْمُلِحِّيْنَ
فِي الدُّعَاءِ چیکویند در دعا وسوال برده شرم از وی
برداردو آنچ خواهی گستاخ وار خواه وهرچه خواهی حقیر مخواه

اگر

اکوند هنک از درکاه برخیزد تا نستاني بقطع بدانند هر کرا چیزي داد رایکان داد و هر کرا ایمان داد رایکان داد و هر کرا آمرزید رایکان آمرزید همه عالم ستانند او بخشد هل من سائل هل من داع هل من مستغفر بر انگیخت که بخواهید ملک الکریم فرا دست بفرمایم تا بخواهید بجون بخواهید تقاضا الکرم چون کاهلي کنید نا خواسته دهیم رباعي انکو نا خواسته عطا بخشد،، کر تو خواهش کني جها بخشد،، بادشاهي است او اکر خواهد،، هر دو عالم بیک کدا بخشد،، اي برادر این دم کرمست اینجا استحقاق نمي باید که کریم آن بود که بنا استحقاق دهد هر که با استحقاق دهد کریم نبود زیرا که استحقاق سببي موجب است هر جا که موجب آمد دین آمد و دادن دین کرم نبود نقلست که کافري در میان حرب امیر المومنین علي را کفت رضي الله عنه یا علي تیغ مرا ده علي تیغ بدو داد کافر کفت یا علي سخت دلیري یا سخت ناداني که شمشیر بخصم دادي علي کفت بجهد که تو دشمن و خصم بودي لیکن زبان سایلان داشتي والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب در اهلیت شیخي

برادر شمس الدین اعزه الله في الدارین بداند که بناء اهلیت

شیخی و استحقاق مرتبهٔ مقتدائی را بر سبیل اجمال به پنج رکن
نهاده اند و آن هر پنج رکن از این آیه استخراج کرده اند که خداوند
عزّ و جلّ گفت فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ
عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا حق سبحانه و تعالی چون موسی
را عم بمریدی و متعلمی بخواجه خضر علیه السلام فرستاد
او را بمقام شیخ و مقتدائی و معلمی به پنج مرتبه یاد کرد اوّل
اختصاص عبدیت که من عبادنا دوم استعداد قبول حقایق
از ایتاء حضرت بی واسطه که آتیناه رحمة سیوم خصوصیت
یافت رحمة خاص را از مقام عندیت که رحمة من عندنا چهارم
شرف تعلّم علوم از حضرت خداوندی بی واسطه و علّمناه
پنجم دولت یافت علوم من لدنی که من لدنّا علما و این پنج
مرتبه جامع است مر جمله معانی کمالات را و شاملست مر همه
درجات و مقامات را و شرح بتفصیل آن در مکتوب نگنجد بس شیخ
و مقتدا باید که بدین خاصیتها مخصوص گردد و بدین صفتها
موصوف بود و بدین مرتبها گذر کند در جمله هر مقامی نیکو خصلت
بسندیده که در قرآن یاد کرده است و در اخبار آمده است در وی
موجود بود تا شیخی و مقتدائی را شاید اوّل مقام عبدیت و تا

اردو

از رؤیت ماسوی الله آزاد نگردد عند اللهی نتواند بود و بدرجهٔ

من عبادنا نتواند رسید دویم استعداد قبول حقایق از

حضرت بی واسطه و تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید

مستعد قبول حقایق از حضرت عزت بی واسطه نگردد و بسعادة

آتیناه رحمة نرسد سیوم یافت رحمت خاص از عندیت

و تا تخلقوا باخلاق الله نبود و در سر او تجلی صفات الوهیت

نتابد بمقام عندیت نرسد و بصدر رحمة من عندنا ننشیند

چهارم تعلم علوم است از حضرت عزت بی واسطه و تا لوح

دل از نقوش علوم عقلی و سمعی و حسی پاک نگردد تعلم علوم از

حضرت عزت بی واسطه نتواند بود و بکرامت و علمناه مکرم نتواند

شد پنجم مخصوص بودن بعلم من لدنی بمعرفت ذات و صفات

و افعال خداوند تعالی تعلق دارد چنانکه حضرت رسالت فرمود

عرفت ربی بربی و تا بولادت دویم نرسد که عیسی پیغامبر

علیه السلام از آن نشان داده است لن یلج ملکوت السموات

والارض من لم یولد مرتین این درجه نبود و بشرف علم من

لدنی مشرف نگردد یعنی هر که از مادر بزاید این جهان ببیند

و هر که از خود بزاید یعنی از اوصاف بشریت بیرون آید آن

جهانرا ببیند بس دنیا وعقبی هر دو حاضر بیند مَنْ لَمْ یُوْلَدْ
مَرَّتَیْنِ این باشد وبا این همه گفته اند که شرایط مقام شیخی
ومرتبهٔ مقتدایی در حصر وعد نیاید شیخی ومقتدایی نه بدان
شخص وسر وریش است که خلق ببیند شیخی ومقتدایی بحقیقت
این معنی است که در مقام عندیت در فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ در زیر
قبهٔ عنایت وغیرت حق است أَوْلِيَائِي تَحْتَ قِبَابِي لَا يَعْرِفُهُمْ
غَيْرِي رباعی مردان رهش زنده بجانی دگرند مرغان
هوایش زآشیانی دگرند منگر تو بدین چشم بدیشان کایشان بیرون
ز دو کون از جهانی دگرند اینجا سوالی است که کنند وآن آنست
که مبتدی مثل این شیخ ومقتدا کجا یابد ومبتدی را چگونه شناسا
منتهی تواند بود وشناخت وی این را چگونه میسر شود ومبتدی
را درست نه که بمیزان عقل رکیک خویش مردان حق را بسنجد وبنظر
مختصر خویش واصلان ومقربان حضرت عزت را نشان کند واین
هم درست نیست که کسی را تقلید کند بمجرد دعوی بس بچه داند
که فلان شیخ مثلا مدعی است ونه محقق یا او کامل است ومنتهی
وبدان جا رسیده است که بدو اقتدا کند یا نه جواب اینچنین گفته
اند هر یکی را از طالبان بران مقدار که او را نصیب شده است ونهاده

اند اسباب آن و آلات آن بجزئی گمارند گماشتی کرم کرد ازان
بیرون نتوانند شد و بر قدر حظ و نصیب هر کسی طلب بر وی
مسلّط کرده اند چنانکه در راه او کاهی هم نیفتد چنانکه طالب
تعین کردن
علم را بر مقدار نصیب او در اول طلبی و سببی موجود بود هیچ
مانع و صارفی در ان نه همچنین درین طلب دان بی تفاوت سوالی
بازگردانده
دیگر کنند که علامتی هست که بدان تمیز کنند مدعی را از محقق
واهل را از نا اهل جواب گفته اند این علامتها بسیارست و عبارت
کردن از ان دشوار و همه را محیط شدن نتوان با این همه اینچنین
علامتی که طردی و عکسی بود که اگر آن نشان بود بدانند که هست
واگر نبود بدانند کسی نگفته است حاصل از امر در حق کسی که عنایت
سابق است که اَلْعِنَايَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّيْنِ در ابتداء بر قضیهٔ
عنایت ازلی پیش از آب و خاک است
وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا قدم در راه طلب نهد بکمند جذبات
آنکسانیکه جهاد میکنند در راه من
عنایت ربانی روی دل از مالوفات طبع و مستلذات نفس بگرداند
و متوجه حضرت صمدیت گردد عنایت سابق و تقاضا ازلی بر سنت
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا جمال شیخی واصل و مقتدایی کامل در آیینهٔ
البته هدایت کنیم ایشانرا راه خویش
دل او بر وی عرض کنند و آن شیخ سالک بود نه مجذوب که مجذوبات
شیخی را نشایند اگر چه سالک هم مجذوب بود اما مجذوب سالک

دیگر است و مجذوب مطلق دیگر که چون مرید صادق جمال شیخ
در آینه دل خود مشاهده کند در حال بر جمال ولایت او عاشق
گردد و قرار و آرام از وی برخیزد و در طلب آید و منشأ جمله این
سعادت این بهره نیست و این عاشقی است که تا مرید بر جمال
ولایت شیخ عاشق نگردد در تحت تصرف ارادت شیخ بکلی در
نیاید و مرید باید که مرید مراد شیخ بود نه مرید مراد خود از اینجا
گفته اند الارادة ترک الارادة سر این معنی است که گفته رباعی
ای دل اگرت رضاء دلبر باید ، آن باید کرد و گفت کو فرماید ،
گر گوید خون گری مگو از چه سبب ، ور گوید جان بده مگو چون شاید ،
و مشایخ طبقات را اختلاف است که مرید کرا گویند و مراد و شیخ
کرا گویند بعضی بر آنند چون یکی در صحبت بزرگی صاحب ولایتی در
آید و حرکات و سکنات او را متابعت نماید این را مرید گویند و
او را مراد خوانند و شیخ خوانند و بعضی بر آنند که مرید کسی را
گویند که او در صاحب ولایتی یا عارفی یا عالمی معترض بر دست خویش
بر سر وی راند و او قبول کند این را مرید گویند و راننده مقراض را
مراد خوانند و شیخ خوانند و علی التحقیق خداوند را بندگانند که
در متابعت رسول وی عم از کل کاینات عبور کرده اند و در

تجلیات

تجلیات صفات جمال و جلال حق همگی هستی ایشان گم شده بود در مقام
فاذا احببته کنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا مقام
ساخته اگر نظری از شفقت و همت بر بیگانه کنند یگانه گردد اگر
بر عاصی کنند مطیع گردد و اگر در مطیع کنند در تحت ولایه نشیند
گفته اند هیچ بقعه و مقامی نبود که یک صاحب دولتی نباشند
و همه بی دولتان در پناه سایه دولت او باشند خلیفه و سلطان
در هر عصری یکی بود اما تره فروش چندان که خواهی در هر
شهری باشد در خبرست که پیوسته در میان امتان سیصد و اند
کس باشند که قیام عالم بدیشان بود و راحت و رحمت از آسمان
بر زمینیان از برکت ایشان رسد پرسیدند صفت ایشان چه باشد
فرمود الزّاهِدُونَ فِی الدُّنیا وَالرّاغِبُونَ فِی الآخِرَةِ وَالرّاضُونَ
بِقَضاءِ اللهِ وَقَدَرِهِ ای برادر یقین بدان که این کاری است
بیش از من و تو بوده هر کسی را بمنزل رسانیده و مقام وی بدید
کرده هیچکس کاری نو آغاز نکرده است همانست که در قلم بوده
است در کاری تمام شده هر کسی قدم می زند تو پنداری آنصد
هزار و بیست چهار واند نقطه نبوت که در عالم آمدند کاری
نو در عالم آوردند حاشا و کلا بلکه گنج در سینه تو بود جنبانیدند

زیرا که تصرف
بود چون آن نماند
الارادت جهد بود و بنده
را هیچ تصرف نبود و تا
این که شنیده الی یسمع و
بصر الی آخره الایه
معدن المعانی

وانج درحق تورانده بودند سوي آن خوانند وبس عتب بي وسائل
وسايط است باحكم وتقدير راست بيرون مي رود ابو الحسن
خرقاني رحمة الله عليه گفت كه دلهاء صديقان را پاره پاره
كرده بتيغ قهر وجگر ايشانرا بانتظار قطرهٔ آب كرده اينده وخود
نبخشيداد موسي عليه السلام را دردل آمد كه همين منم كه
خداوند جل وعلا با من سخن ميگويد ندا آمد كه عصا بر سنگ زن
عصا بر سنگ زد صحرا ايثي ديد صد هزار موسي عصا بر دست
گرفته وكلاه بر سر نهاده ميگويند ارني والسلام مكتوب

هفتم در ارادت بسم الله الرحمن الرحيم

برادر شمس الدين بداند ارادت خواست دل است كه در حل
انديشه بچيزي متعلق كردد واز آن انديشه جنبشي در دل
بديد آيد كه بدان جنبش نيت طلب آن چيز خيزد وهرچند
مراد شريفتر ارادت بهتر ونيكوتر وحقيقت ارادت خواست
محض است وتجرد از شوايب واغراض وپاك از تغير بديرفتن
وممتنع گشتن باسباب ومنقطع شدن از اغراض تا جز در
حضرت الهيت باز نه ايستد مثنوي
تا بهشت ودوزخ در ره بود، جان تو زين راز كي آگه بود،

جون بوون آبی ازین هر دو تمام شد صبح این دولت برون آید از شام
اما ارادت آدمی را علایق و موانع است گاهی از ضعف ارادت
و گاهی از عجز مرید و گاهی از امتناع مراد و با این همه ارادت
آدمی مشوب است بغرض برای نیکونامی و مدح و مانند آن مرید
صادق آنست که ارادتش از حظوظ و نصیب خویش پاک گشته باشد
و ارادت در طریقت چون نیت در شریعت است چنانکه در شریعت
هر عبادت که از نیت خالی بود قدر ندارد و در طریقت هر
حرکت که از ارادت خالی بود هیچ مرتبه ندارد و ارادت بر سه
گونه است یکی ارادت دنیاست که آدمی در طلب دنیا مستغرق
گردد و این ارادت آفت تمام و مرض مهلک است چون بر دل
مبتدی مستولی شود او را از جملهٔ خیرات منع کند و فترتها
در راه او پدید آید و هر که عمر در ارادت دنیا صرف کند در
قیامت از راحت و سعادت جاودانه محروم گردد و حِیلَ
بَیْنَهُمْ وَبَیْنَ مَا یَشْتَهُونَ اشارت بدین است بزرگان
گفته اند هر مریدی را که در ابتدا بدنیا ملتفت باشد از وی
هیچ صلاح نیاید و هر چه زیادت از مهم قوت و وقت است
جمله سبب ندامت و حسرت قیامت است ارادت دوم احوال

آخرتست که دل آدمی از این منزل ترقی نماید و درجات
آخرت و سعادت ابدی در دل آن محبوب کردد و بدان ارادت
مجاهدها و ریاضتها پیش کیرد و عمر در طلب و تعب آن
بدل کند تا بقیامت مراد خود یابد و این ارادت زهاد و
عبادست و این را رغبت و رهبت کویند قران مجید از این
هر دو ارادت خبر داده است منکم من یرید الدنیا
ومنکم من یرید الآخرة و ارادت آخرت شریفتر از ارادت
دنیا است که آخرت حکم بقا دارد و دنیا حکم فنا بس طالبان
جریان دنیا اند و متقیان جریان عقبی سیوم ارادت خواص
که آدمی را دیدهٔ بصیرت کشاده کردد و بهمت از جملهٔ مکونات
درکذرد و بیند که هرچه زیر ذل کون در آمده است رقم ذلیلی
و مخلوقی دارد و جنک زدن بذلیل و مخلوق جز خواری
نیفزاید بس سایهٔ ارادت عزت مکون کون بر آید تا عزیز
هر دو سرای کردد چنانکه قران قدیم خبر داد من کان
یرید العزة فللّه العزة جمیعا چون این مرید از دنیا
درکذرد بدرجات آخرت هم قناعت نکند و هرچه در راه وی
پیش آید جز مرادی مقصود همه را زنار و بت راه خود شمرد

چنانک

چنانکه بزرگی را پرسیدند ما الطاغوت فقال ما شغلک عن
چیست طاغوت آنچه مشغول کند ترا از
الحق فهو طاغوتک هرچه ترا از حق مشغول کند طاغوت تست
حق پس آن طاغوت تست
در طلب حق که جهد بر میان جان بندد و مردوار در راه دین
درآید و اقتدا به پیری مشفق کند تا آن پیر او را مدد نماید
در سلوک راه طریقت و از آفت منازل او را خبر دهد تا راه مرید
بجایی منقطع نشود و در قصور و فتور نیفتد و او را هیچ
چیز مهم تر از پیر مشفق نیست که گفته اند هر درخت که خود
روی بود ثمره ندهد و اگر دهد مزه نبود و مریدی که پیر
ندارد اعمال و احوال و جمله کار وی طبع و عادت باشد
هیچ بلاغت و نضج نپذیرد و ترقی نیابد که مرید در آغاز
پخته شدن
ارادت آنچه صلاح و فساد او بود فرق نتوان کرد بیمار چون
بمعالجت خود استغنا نماید در هلاکت افتد باید که بطبیب
رجوع کند تا طبیب از سر صحت خویش مرض او را علاج کند
چنانکه امت را پیغامبر باید طفل را دایه و بیمار را طبیب
و تشنه را آب و گرسنه را نان مرید را نیز پیر مشفق و واصل
و بر غوامض سلوک منازل او واقف باید تا آنچه مصلحت و مفسدت
مشکل
سلوک راه است بوی نماید و بر مقادیر امراض او علاج او اشربه
مقدار

قال ابو علي الرودباري رحمه
كان استاذي في التصوف الجنيد
وكان استاذي في الفقه ابو العباس
بن سريج وكان استاذي في اللغة
ثعلب وكان استاذي في النحو
حديث رسول صلى الله عليه و
ابراهيم الحربي لا بد من
استكمال الذنوب

النضج والنضيج كلاهما
بالتلقين پخته شدن
پختگی در وی از بر آن علاج
دور مریض راه

ومعجون سازد وجون مرید بحق کفایت کند همچنان باشد
که کسی راهی نداند آنگاه راهبری کند زود هلاک شود وگفته
اند جون مرید خواهد که این احوال از کتاب معلوم کند
همچنان باشد که کسی با مردگان صحبت کند وهر که با مرده نشیند
لا محاله مرده دل شود وبناء عالم برین نهاده اند که متعلمان
بعلما اقتدا کنند وامتان بانبیاء متابعت نمایند مریدان به پیران
صادق تمسک کنند تا نجات یابند گفته ایشانست هر که در طریقت
برای خود کفایت کند وبصحبت خود قانع شود بت پرستی مغروره
باشد وبوسه کنجی وخانجی بوسد یک نکته اینجا نگاه دار که بیس
هرگز مرید مرید را مرید طالب نتواند کرد چنانک پیغامبر علیه
السلام مهجوران ازلی را مومن مخلص نتوانند کرد اما چون
حق تعالی دولت اسلام اورا نهاده باشد آن نهاده در متابعت
دعوت پیغامبر ظاهر شود اینجا نیز فایده تصوف وسر طریقت
اگر اورا نهاده باشد در صحبت وخدمت پیر ظاهر شود سنت
الهی جاری برین است اکنون که دانستی ارادت چیست بدانک ارادت
صادقان ونیت مخلصان از من وتو نباید واین کار من وتو نیست
از من وتو زنار داری وبت پرستی راست نیاید ومرا وترا در کلیسا

وبتخانه جاي نبود هيچ بتي وبتكده برادر تو انبد برد بلاوع دعوي

يدي نكنيم ولاف مسلماني نزنيم چكنيم اگر ميان صادقان

ومخلصان نشمارند بود كه در زمره كاذبان ومدعيان دارند

بيت گردستۀ گل نيايد از ما هم هيزم ديگ را بشائيم

گفتيم ايشانست حقا نمحقا بودن بدين درگاه بدروغ بهتر كه بودن

بودر ديگران براست اگر هيچت نبود ننگت هم نبود بسا كسها

كه در راهي ميرود وناگاه موكلي از ين حديث در آيد وكمندي

از طلب دركردن او افكند نا انديشيده وناطلبيده اگر مي نخواهند

اميد مدار واگر خواستند هيچ مترس بنگر تا در صك غيب چه نبشته اند

بسم الله الرحمن الرحيم مكتوب هشتم در ولي

برادر اعز قاضي صدر الدين رزقه الله محبته اوليائه بدانكه

كه ولي بروزن فعيل است مبالغت است از فاعل وان كسي است كه

طاعت وي بپيوسته بود بغير آنكه دروي معصيت اندر آيد وروا

بود كه فعيل بمعني مفعول بود پس ولي كسي باشد كه پيايي بود

بروي احسان خداوند جل وعلا وافضال وي وان محفوظ

بودن اوست در عامه احوال خويش از جمله محنتها وسخت

ترين محنت ارتكاب معصيت است پس نگاه دارد حق تعالي

الا از ارتكاب
گناه و اعتراف بدان ما نذكرنم

اورا در دوام اوقات ش از ذلات معصیت چنانچه پیغامبر
نباشد لیکن معصوم بس همچنین ولی نباشد لیکن محفوظ و فرق
میان معصوم و محفوظ آنست که معصوم را ارتکاب گناه نبود
البته اما محفوظ را ارتکاب گناه بود بر سبیل ندرت ولیکن
اورا بدان گناه اصرار نبود ثُمَّ اُولٰئِكَ الَّذِیْنَ یَتُوْبُوْنَ
مِنْ قَرِیْبٍ و هر خصلتی پسندیده که عبادت کردن ازان ممکن
است گفته اند آن صفت اولیا بود فَیُقَالُ الْوَلِیُّ مَنْ فِیْهِ
هٰذِهِ الْخَصْلَةُ بر گفته شود ولی کسی است که او را تقصیر
نبود در حق حق و تاخیر نبود بقیام نمودن بحق خلق
و مطیع بود نه بخوف عقاب و نه بامید حسن مآب و نه بیند
و نداند مر نفس خویش را و مر اعمال خویش را قدری و قیمتی
مر اینست که گفت رباعی آنانکه ره عالم توحید بدیدند
بیهوش بسوی عالم توحید دویدند در نفی وجود دیدند همه معنی اثبات
اثبات بماندند همه نفی گزیدند اما اشارت مشایخ رضوان
الله علیهم که درین باب یکی آنست که خواجه ابو عثمان مغربی
میگوید رحمة الله علیه اَلْوَلِیُّ قَدْ یَكُوْنُ مَشْهُوْرًا وَلَا
یَكُوْنُ مَفْتُوْنًا ولی مشهور باشد درمیان خلق اما مفتون

بر شهرت خویش مغرور نباشد

باشد و بزرگی دیگر میگوید اَلْوَلِیُّ قَدْ یَکُوْنُ مَسْتُوْرًا وَلَا
یَکُوْنُ مَشْهُوْرًا گفت ولی مستور باشد و مشهور نباشد و این
گوینده که احتراز کرد از شهرکی وآن شهرکه باشد که در وی فتنه
بود یعنی شهرة باشد اما شهرکی وی بی فتنه بود بس ابو عثمان
مغربی رحمة الله علیه گفت روا بود که وی شهرة باشد اما
شهرکی وی بی فتنه باشد زیرا که فتنه اندر کذب بود چون ولی
اندر ولایت خود صادق بود روزگار وی از فتنه دور بود اندر
نقلست خواجه ابراهیم ادهم رحمة الله مردی را گفت خواهی
تا ولی باشی از اولیاء خدای گفت خواهم گفت لَا تَرْغَبْ فِیْ شَیْءٍ
مِنَ الدُّنْیَا وَالْآخِرَةِ وَفَرِّغْ نَفْسَکَ لِلّٰهِ وَاَقْبِلْ بِوَجْهِکَ عَلَیْهِ
بدنیا و عقبی رغبت مکن و فارغ کن خود را از برای دوستی خدای
و روی دل بحق آر چون این اوصاف در تو موجود شد تو ولی
باشی اشارت برین است که گفت قطعه

بگذار تو خویش را و آنگاه	در عالم ما بما سفر کن
بر بند تو چشم را ز دیدن	در حضرت ما بما نظر کن
بس جان عزیز خویشتن را	ای خواجه بدهٔ زما خبر کن
وز عالم خویش هرچه بودت	زین بیش بزو از بدر کن

مراد این همه آنست که بدانی خداوند تعالی را اولیاست که ایشانرا بدوستی و ولایت مخصوص کردانیده است و والیان ملک او یند که برکزیده است ایشانرا و نشانه اظهار فعل خود کردانیده است و بانواع کرامات مخصوص کرده و آفات طبیعی از ایشان پاک کرده و از متابعت نفس شان برهانیده تا همت شان جز وی نیست و انس شان جز باوی نه پیش از ما بوده اند و اکنون هستند و الی یوم القیمة خواهند بود و اینجا ما را با دو کروه خلافست یکی معتزله و دیکر عامه حشویان معتزله تخصیص یکی را از مومنان بر دیکری انکار کنند و عامه حشویان تخصیص روا دارند اما کویند که بوده اند و امروز نمانده اند و انکار ماضی و مستقبل یکی بود زیرا که طرفی از انکار اولیتر نباشد از طرفی دیکر الکون بدانکه خداوند تعالی برهان نبوی را امروز باقی کردانیده است و اولیا را سبب اظهار آن کرده و مر ایشانرا والیان عالم کردانیده تا از آسمان باران ببرکات اقدام ایشان آید و از زمین نبات بصفای احوال ایشان روید و بر کافران مسلمانان نصرت بهمت ایشان یابند سر این معنی است که کفت مثنویات

قدم درنه درین ره همچو مردان :: که خدمتکار تست آن چرخ کردان ::

محمود شاه

خموشانند در ره سر نهاده ،، زبان ببریده ، در ره فتنه داده
تو خوش خفته و ایشان در ره او ،، همی پوشند خاک در گه او
از آن کانی که جانها گوهر اوست ،، فلک از دیر که خاک در اوست

و از ایشان چهار هزار اند که مستور اند و مر یکدیگر را نشناسند و جمال حال خود را ندانند و اندر کل احوال از خود و از خلق مستور باشند و اخبار بدین وارد است و سخن اولیا بدین ناطق است و اما آنچ اهل حل و عقد اند و سرهنگان درگاه حق اند سیصد اند که مر ایشان را اخیار خوانند و چهل دیگر اند که مر ایشان را ابدال خوانند چهار دیگر اند که مر ایشان را اوتاد خوانند و سه دیگر اند که مر ایشان را نقبا خوانند یکی دیگر که مر او را قطب خوانند و غوث خوانند این جمله مر یکدیگر را بشناسند و اندر کارها به اذن یکدیگر محتاج باشند و بدین اخبار مرویست و ناطق و اهل صفا عیب بر صحت این مجتمع اینجا قول مخالف وارد میشود و آن آنست که گویند چون گفتی که ایشان مر یکدیگر را بشناسند و بدانند که هر یک از ایشان ولی اند پس باید که بعاقبت خویش ایمن باشند و ایمن از عاقبت جایز نه جواب آنست که دانستن ولایت امن را مقتضی نکند چنانک روا باشد که مومن بایمان خود عالم بود و با این همه

ایمن نبود پس همچنین روا باشد که ولی ولایت خود بداند و
ایمن نباشد اما روا باشد که بر وجه کرامت حق تعالی مر او
را بامن عاقبت شناسا گرداند اندر صحت حال بر وی وحفظ
وی از مخالفت چنانکه عشره مبشره را بود و هیچ زیان
نداشت یعنی آن ده تن را پیغامبر علیه السلام گواهی داد کایشان
از اهل بهشت اند و بدین گواهی ایشان از خوف خاتمت ایمن
گشتند و باهمین از جمله اولیا بودند و امن ایشان از خوف
خاتمت دین ایشانرا زیان نداشت و اگر گویی ایشان گر دانستند
از اخبار صاحب شرع دانستند و آن بوحی بود و آن منقطع
گشته پس این چگونه دانندی و بی جواب آنست که اولیا بدان
شناسند ولایت خویش را خدای عزوجل اندر ایشان لطایفی
بنهاده گردد که آن خاص جز اولیا را نباشد و هرگز اندر اعدا
نبود و روا بود که ایمن گردانند حق تعالی مرایشانرا که آنچ
اندر سر خویش همی یابند بدانند که کرامت و عطاست از خدای
عزوجل و آنچ هست حقیقت است و خداع و مکر و استدراج
نیست زیرا که هیچ کور و مخدوع کسی باشد که چون بظاهر چیزی
از کرامات ببیند با کرامات آرام گیرد و خویشتن را اهل آن کرامت

داند پس کسی کرمر او را محل ولایت باشد با کرامت او را تکبر نبود و خود
را اهل کرامت نشناسد و بعضی از آنکه شده اند و درد و جیزی که ضدین
باشند روا نباشد که حکم این یکی حکم آن دیگری بود تحقیق ضدیت
را بزرگان بکرامات بدین چشم نگرند که یکی از ادیان کفته است که بت
اندر عالم بسیارست یکی از بتان کرامات تا کافران به بت تعلق
کنند اعلا باشند چون از بت تبرا کنند اولیا کردند بت عارفان
کرامات است اگر با کرامات بیارامند محجوب کردند و معذور کردند
اگر از کرامات تبرا کنند مقرب کردند و موصول کردند عزیزی کفته
است قطعه زاهدا تو اجنت فردوس باید تو لطایف
عاشقانرا لذت اندر قعر زندانست و بس لطف او را عام و خاص و نیک و بد
زیراج این یعنی وادی نفس است
یافته اند مهر او را بیش دیدن کار مردانست و بس از اینجاست
کفته اند الله تعالی با اهل عالم
جون خدای عز و جل مر ایشان را چیزی کرامات بدید آرد اندر دل
ایشان خضوع و خشوع زیادت کرده و ذل و تواضع بیشتر از آن
باشد که بود و ترس و خوف زیاده از آن که ذکر بود سلطان العارفین
ابو یزید بسطامی قدس الله روحه در سفر خویش بر لب آبی رسید
که کشتی نداشت در خاطرش گذشت که بی کشتی چه کنم در حال
ماهی میان آب بدید آمد فریاد برآورد که المکر المکر و باز گشت

فضل کند مکر با طالب خود
با او عدل کند رحمان و رحیم
دیگر اما بر عاشق خود
و کار این ... از برای آن تا داد
عشق داده باشد

وازینجا سری است لطیف و آن آنست صحت ولایت متعلق
است باعراض از غیر دوست و ترک ما دون الحبیب و ترک
واخذ ضد اند و اقبال و اعراض مخالف یکدیگر اند چون بکرامات
اقبال کرد بکرامات دید و بر آن اعتماد کرد از مکرم اعراض نمود
و بغیر دوست اقبال کرد وَلَا وِلَايَةَ مَعَ الْإِعْرَاضِ و ولایت
با اعراض هرگز نبود ای برادر جای نومیدی نیست که میفرماید.
قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن
رَّحْمَةِ اللَّهِ ای انک نظر عزت بر قدس نبوت و بر طهارت رسالت
میلادی یکی در بن آلودگان الوان معاصی بنگر و اسرار محبت
ما در ایشان بر سان و الواث عصیان ایشان را باب استغفار بشو
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ تا از شرمساری گناه از در نگریزند
(پس عفو کن ایشان را و طلب مغفرت کن مر ایشان را)
بل بقوت دل در حبل امیدواری آویزند تا بدانید که امواج بحار
رحمت الواث معاصی و اقذار مناهی عاصیان را از وجود
ایشان پاک کرده اند و بطهارت مغفرت مر یافت نعمت رویت
و اقبال اند که إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا سوخته
(بدرستیکه الله تعالی می بخشد گناه همگان)
بدین معنی اشارت کرده است و گفت رباعی
گر نه بکمند فقر بند شوی :. ور در کار زحرص خر سند شوی

پاکیزه شود وجود تو از لوث گناه ٭ تا قابل اسرار خدا او شوی ٭

وآنچه در زبور مهتر داود علیه السلام آمده است یا داود

اَنْذِرِ الصِّدِّیقِیْنَ فَاِنِّیْ غَیُوْرٌ وَبَشِّرِ الْمُذْنِبِیْنَ فَاِنِّیْ غَفُوْرٌ

آتش در نهاد نومید می زند و مِنها الیاس وقنوط از ساحت

نا امیدی بر می کند تا ست لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ بیدا آید والسلام

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم ٭ مکتوب در ولایت نهم

برادر اعز قاضی صدر الدین شرفه اللّٰه بولایته بداند که

ولایت عام ایمانست هر که ایمان آورد از جملهٔ اولیاء خدای

گشت ولیکن احتمال دارد که با این ولایت ترک امر کند وارتکاب

نهی کند باز دیگری باشد که امرها بجا آرد واز نهیها دور

باشد واین هم از جمله اولیا باشد اما اندر جنب این فریق

اول خاص باشد وفریق اول اندر جنب این فریق عام

باشد باز فریق سیوم باشند که خاص خاص باشند امرها

بجا آرند واز نهیها دور باشند ونیز مرادهای خویش همه در

زیر قدم آرند ننگرند که ما را چه باید بنه بینند که دوست را چه

باید مراد دوست بر مراد خویش مقدم دارند ومراد خویش

قدم نهادن شرک دانند از بهر آنکه اصل همه کفرها متابعت

[illegible]

هواست چنانکه قرآن مجید برین اشارت کرد أَفَرَأَيْتَ مَنِ
ایا لیس ا دیدی تو کسی را
اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ و اینجا شرک دانستن ضرورتست تا در غلط
که گرفته است خدای خود هوای خود را
نیفتند بدانکه شرک نزدیک این طایفه بر دو نوع است یکی را
شرک جلی گویند و آن آنست که کسی جز خدای معبودی دیگر گیرد
و این شرک منافی اصل ایمانست نعوذ بالله منها دوم شرک را
شرک خفی گویند و آن آنست که کسی عند الحاجة غیری را در
برآمدن حاجت بدل خویش مقصود گیرد و بعضی گفته اند
شرک عارفان دیدن وجود غیر است و بعضی گویند از شرک
خفی است حواله کردن بر همچو خودی در جمله احوال و میل
کردن باختیار خویش و جنگ زدن بحیله و تدبیر چون ترا
کاری پیش آید و این شرک را شرک خفی گویند منافی کمال توحید
است نه منافی اصل توحید

رباعی

در قلزم وحدت تو چون افتادم ؛؛ از هیچکسی همی نیاید یادم
از آدمی و فرشته در وحدت تو ؛؛ من بنده نظر جو میکنم آزادم

الکون له أنک متعارف است میان خلق که مهتری را دوستان
باشند ولیکن گروهی خاص و گروهی عام و گروهی محرم و نجی
را شاید بیش ازین نشاید و گروهی حاضر باشند که منادمت

را شاید

راشایند و کروهی خاصتر ازان باشند که سر را شاید و کروهی
خاصتر ازان باشند که میان ایشان اتحاد باشد اندر ملک و
اندر ملک هر چه یکی دوست کند آن دیگر کرده باشد و تصرف هر یکی
از ایشان اندر ملک آن دیگر همچنان باشد چون اندر ملک خویش
و این آنگاه درست کرد که تهمت دویی از میان برخیزد و این را
در شریعت مثالست نه بینی که پدر را و فور شفقت است و صحت
رایست عقد وی بر فرزند جایز است چون فرزند بحال بلوغ
رسد نتواند عقد او را فسخ کردن و ازین معنی گفته اند
بزرگان که مر عامه را امر بود و مر خاص را اذن چون مصطفی
صلی الله علیه وسلم که ماذون بود باستحلال ملکه و نیز مران
اذن داده شده بود در رحلت نمودن ملک
اعرابی را که اندر ماه رمضان افطار کرده بود گفت کُلْهُ
وَاَطْعِمْ عِیَالَکَ باز گفت یُجْزِیکَ وَلَا یُجْزِی اَحَدًا بَعْدَکَ
و این دفع شریعت بود بظاهر و لیکن مر عامه را در تحت نص و نهی
بود و ایشان
نگاه داشت تصحیح شریعت را بظاهر یکان یکان دستوری
داد بخلاف کردن حق شریعت اظهار خصوصیت درستی خویش
و اما خلق را بنماید که من ازان خواصم که هر چه خواهند ملک و ملک
دوست بکنم روا دارد خواجه سنایی علیه الرحمة در مثنویات بدین

معني اشارت کرده است	مثنویات

در یغا جوهرت در ننگ مرده :: بزنگار طبیعت زنگ خورده ::
از آن بر ملک خویشت نیست فرمان :: که دیو بهست در جای سلیمان ::
اگر حاصل کنی انگشتری باز :: بفرمان آیدت دیو و پری باز ::
تو شاهی هم در آخر هم در اول :: ولی در پرده بند اری احول ::
دو می بینی یکی را و دو را صد :: چه یک چه دو چه صد جمله تو بی ترد

و شکی نیست که همه انبیا اندر نبوت برابرند ولیکن بعضی را بر بعضی فضل است همچنین همه مومنان اندر حکم ایمان برابرند ولیکن بعضی را بر بعضی فضل است گروهی را مقام عموم است و گروهی را مقام خصوص و هر که این را منکر شود مشاهد در ... شده باشد و این چنانست که هر ملوک دنیا را سپاه بسیار باشد و همه بحکم ... چاکری باشند و هم مواجب خوار ملک باشند ولیکن یکی را مقام نوربانی باشد و یکی را مقام فراشی و یکی را مقام دربانی و یکی را مقام حاجبی و یکی را مقام خزینه داری و یکی را استاد جلادی و یکی را سرهنگی و یکی را وزارت و یکی را منصب استاد و باشد که یکی بخصوصیت بمحلی رسد که ملک خاتم ملک بوی سپارد تا امر وی امر ملک بود و نهی وی نهی ملک باشد و تولیت وی تولیت

ملک باشد

ملک باشد واین ظاهرست و هیچ عاقلی پوشیده نگردد مومنان
هم اندر محل ایمان همبرین ترتیب اند وچون برین مراتب باشند
که گفتیم بس هر یکی از ایشان اندر جنس آنک فرود تر ازویست
خاص باشد واندر جنب آنکه برتر ازویست عام باشد واین محل
واین مرتبه مر اولیارا آنگاه بباید کرد که مختص و مصطفائی حق
کردند و بدین مقام آنگاه رسند که ظاهر و باطن مر حق رایکی کردند
خلاف نکنند و نه اندیشند و با نفس صحبت نکنند و اندر نظاره
مخدوم خدمت خویش گم کنند واگر هر دو کون بر ایشان دهند
بر دوست بدل نیارند و بنظاره دوست چنان مشغول باشند که بغیر
دوست نپردازند و بر جاه دوست چنان مشغول باشند که بغیر
دوست امید ندارند و بخوف دوست چنان مشغول باشند که از غیر
دوست نترسند و بانس دوست چنان مشغول باشند که از غیر
دوست مستوحش گردند و بذکر دوست چنان مست و فریفته باشند که از
غیر دوست ایشان را یاد نیاید و بجمله ظاهر و باطن ایشان از کل
وجوه و بجمیع معانی چنان مستغرق دوست گشته باشند که اندر
ایشان فضل نمانده باشد غیر دوست را سوح بدین اشارة
کرده است رباعی

در عشق اگر ز وصف مسلوب شوی ،، اندر کذری ز خویش و محبوب شوی
وصف تو عوضست در زمان نیست شود :: زنهار در آن گمان که محجوب شوی

انگاه چون چنین گردد از مراد خویش و از اختیار خویش و از جمیع معانی و صفات خویش فانی گردد و بصفات و مراد دوست قایم گردد هرچه بخواهد بیابد نه از بهر آنکه اندر وی ارادت غیر دوست باشد ولیکن ارادت وی ارادت دوست باشد بلکه دوست اندر وی ارادت خویش بدید آرد هرچه بدید آید ارادت دوست باشد نه ارادت وی بود خلق پندارند که آن بود که وی خواست و بنزدیک وی آن بود که دوست خواست باین معنی مختص و مصطفا حق گردند منکر این را نتوانند شنید و گویند طامات

مثنویات

کسی کو علم توحید و ولایت داند ،، بلا شک این سخن طامات داند
ز چشمه نور بینایی نیاید :: که از خفاش حربایی نیاید

الغرض چون بدین مقام رسند که گفته شد بشناسند که اولیاء خدا ایشان بقول مشهور از بهر آنکه اگر شرط ولایت بی مرادیست خود را بی مراد بینند و اگر بی اختیاریست خود را بی اختیار بینند همه مرادها از دوست بیابند و هیچ مراد نکنند چنانکه

فتوی سلطان انبیاست صلی الله علیه وسلم لو اقسم علی الله
لابره لو ذلیل آنست که قسم نکنند ولابره دلیل آنست که اگر
کنند بیابند مصطفی صلی الله علیه وسلم باز نمود که اولیا هر چه
خواهند بیابند ولیکن نخواهند عارفی بدین معنی اشارت
کرده است رباعی عاشق چو بدو رسید بی باک شود
کونین بنزد همتش خاک شود ❊ و آنگاه بدو ز عالم محبوبش
بی واسطه خطاب لولاک شود ❊ و خداوند نگاه داشته باشد اورا
عن النظر الی نفسه فلا یدخله عجب مر محفوظ ابدا باشد
از نگریستن بخویشتن تا عجب بوی در نیاید یعنی مر جذبه این
مقام بند نیارند که بخویشتن بنگرند زیرا که وی آن مقام خویشتن
نادیدن یافته است و چون بنگرند سبب نماند یافته کم گشته

کار افتاده گفته است

مثنویتین

تا ترا با تو بود در ذات ست ❊ کعبه با طاعت ...
چون ز ذات تو بود تو دوراست ❊ بتکده از تو بیت معمور است
و یکون مستورا من الخلق و مر اورا از خلق ربوده باشد
بمعنی نگریستن بایشان تا در شهرت نیفتد فلا یفتتنوه به پس
اورا اندر فتنه نیفکنند یعنی نظاره خلق نباشد تا بریا

نیفتند که حظ بنده از خلق دو چیز ست یا نکوهش یا ستایش
و هر دو دین را تباه کند و این را سر دیدست و آن آنست که هر که
مر کسی را عابد است علامت صحت اندر عبادت غیر معبود
نادیدن است پس هر که عجب آورد اندر عبادت نفس دید نه حق
خدای پرست نبود نفس پرست بود و هر که ریا آورد اندر عبادت
خلق دید نه حق خلق پرست آمد نه حق پرست چون نفس پرست
بخلق پرستد و طمع جزا از حق کند محال باشد وَیَکُونُ مَحْفُوظًا
عَنْ آفَاتِ الْبَشَرِیَّةِ وَإِنْ کَانَ طَبْعُ الْبَشَرِیَّةِ قَائِمًا مَعَهُ بَاقِیًا
فِیْهِ و نگاه داشته باشد از آفات بشریت هر چند طبع بشریت اندر
وی قایم بود یعنی باز بودن وی از ناشایستها نه از آن باشد
که اندر وی خواست آن چیز نباشد که اگر چنین بود پس باز
بودن از ناشایست محمود و مشکور نگردد از بهر آنک اگر چنین
باشد اندر وی خواست ناشایست نباشد اصلا یا عاجز بود
یا بی آلت بود آنگاه ممتنع نباشد ممنوع بود و ممنوع
محمود و مشکور نبود و در فعل وی جزائی نباشد و ازین جای
است که آدمیان را بر طاعت ثواب است و بر معصیت عقاب
که هر دو آلت دارند بخلاف فرشتگان که آلت معصیت ندارند

منبروک

نه بترک معصیت و نه بکردن طاعت مثاب و ماجور نباشند اما
ثواب / مزد و رستگاری
هر چه مر عامه خلق را بطبع خوش آید از حظوظ نفس ایشان را نیز
آید نه
خوش آید ولیکن خوش عام بغایتی نباشند که مراد خود را بر فرمان
حق مقدم دارند و ایشان مراد حق را بر مراد خویش مقدم دارند
فرق اینست ای برادر باید که از درد و حسرت فوت این حدیث
خالی نباشی و نومید نشوی که عدل و فضل صفت اوست عادل
است نظر بر حکم خود دارد و مُفضِلست نظر بر عجز ما دارد چون
نظر عدل بر حکم خود دارد کار خلق اولین و آخرین بسازد و چون
نظر فضل بر عجز ما کارد همه کارها آماساخته است و همه سیات با حسنات
بدل شده و همه عیب ما رنگ هنر گرفته چه جای نومیدیست بیچاره
گفته است **بیت** نومید مشو دلا تو امروز ازانک
فردا نظرش بحکم خود خواهد بود :: آن سالک همدم خواجه ابراهیم
ادهم رحمة الله علیه روزی گرد کعبه معظم طواف میکرد بر
زبانش رفت اَللّٰهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الذُّنُوبِ خداوندا مرا
از معصیت و گناه نگاه دار ندا شنید آنچ تو می خواهی همه میخواهند
اگر همه را دستار عصمت بر سر نهم در خزانه مغفرت و جوهر
معدن رحمت بر که باشم اگر آلوده عصیان نبود صوب

فرو بارد باران

عنایت ما کوا شوید الرکنا * من نبود لطف نا اسرار قبول تو به

با کر کوید افتاده و امیدواری کفته است رباعی

عاصی شکسته کرچه ز باک بود * ابهر چه در ره تو غمناک بود

شوبنده چو فضل شست الواث و زلّات الوده * بتحقیق به از باک بود

ای برادر انک امروز الواث معاصی و اقذار مناهی از تو و از

من باب سحاب فضل و احسان خویش شسته کرد اند فردا بحضور

انبیا و اولیا و خلق اولین و اخرین کی فضیحت و رسوا

کند سوخته میکوید رباعی

عاشق بکنه کرچه کرفتار بود * یا شیفته بو باده خمار بود

از هفوة بیارچه ادارد باک * معشوق چو پرده بوش ستار بود

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب در کرامت

بولادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که فقها امت را از

اهل سنت و جماعت و اهل معرفت اجماعست که کرامات

اولیا جایز است هرچند اندر حد معجزات رسد و نزدیک

معتزله جایز نیست مکر در چیزی که عموم باشد میان عاصی

و مطیع چنانک اجابت دعا یا ذبیابانی تشنه کردد چشمه

اب یابد یا کسی او را اب دهد یا کرسنه کردد میزبانی

نان دهد

ناٺ دهد گویند بنده چون ایمان آورد از محل عداوت
بمحل ولایت آمد اگر ولایت کرامت تقاضا کردی چنانک
شما میگویید بایستی که همه را یکسان بودی از بهر آنک اندر معنی
ولایت همه برابر اند پس باید که در حکم هم برابر باشند جواب
چنین گفته اند که ولایت ایمان محل عمومست اندر روی عاصی
و مطیع و نبی و غیر نبی در وی یکسانست امّا ولایت خاص
دیگرست چون ولایت خاص بود کرامت نیز خاص بود چنانک
سلطان را سپاه باشد همه در چاکری و سپاهی برابر اند و زیر
را و حاجب را هزار کرامت باشد که دربان و فراش را نباشد
و اگر گویی چون حق تعالی خواهد که پیغامبری را پیغامبری
ظاهر کند بمعجزه کند چون مثل آن بر غیر پیغامبر روا باشد
شبهه افتد پس این پیغامبری بچه ظاهر کند پس ازینجا لازم
آید که پیغامبر از ناپیغامبر شناخته نشود جواب این نیز گفته
اند که ولی صادق همان میگوید که نبی میگوید بهمان چیز
میخواند که نبی میخواند و با این همه مقرست که من این کر
یافتم بتصدیق وی یافتم و پیغامبر نه ام پس بدید آمدن
کرامت بر ولی تایید باشد مر نبی را و بدید آگشتن راستی

دعوی وی و بدین هیچ شبهه نیفتد و اصل این آنست که دو
مدعی که اندر دعوی متضاد باشند دلیل یکی دیگری را دلیل
نگردد اما اگر دو مدعی یک معنی را دعوی کنند و یکدیگر مصدق
باشند و دلیل یکی مر یکی را قایم مقام بود که آن دیگری را دلیل باشد
چون اقامت بینه مر یکی را از ورثه حجت باشد مر همه وارثان
را از بهر اتفاق ایشان اندر عصبیت و استحقاق و اگر گوید
چون ولی را کرامت بود ناقض عادت که در حد معجزه
رسد پس وی دعوی نبوت کند این محال است زیرا که شرط
ولایت صدق قول است و دعوی بخلاف معنی کذب باشد و کاذب
ولی نبود و اگر گوید که چون گفتی که معجزه ناقض عادت
و دلالت صدق پیغامبر است پس چون جنس آن بر غیر
پیغامبر روا داری این معنا دکرد د حجت نماند گوییم این
برخلاف آنست که تو اصورت بسته است از آنک معجزه
عادات خلق را ناقض است چون کرامت ولی عین
معجزه بود همان برهان نماید که معجزه نبی نمود از آنچ
کرامت امت معجزه پیغامبر است که شریعت وی باقی است
باید که حجت وی نیز باقی باشد پس اولیا گواه اند بر صدق

۱۸۸/

رسالت رسول تا قیامت و اگر گویی فرق چیست میان معجزه
وکرامت بدانکه در معجزه اظهار شرط است ودر کرامت کتمان
شرط است ودیگر آنکه انبیا بدو آیند که این معجزات و پیش
از آمدن خبر دهند از معجزات اما اولیا از رفتن کرامات
بی خبر باشند و پیش از آمدن کرامات خبر ندهند واین بدان
اصل است که ولی را محل ولایت ثابت نکردد تا خویشتن را
چنین داند اورا دعوی کرامت کی بود وچون دعوی نباشد
بآمدن ورفتن کرامت خبر چه دارد وکفته اند هر کرا از حق
جز حق چیزی باید اورا مقام ولایت نیست چون دعوی کرامت
کند از دوست غیر دوست خواست پس این نفی ولایت باشد نه
ثبوت ولایت چون این مقدار بدانستی اکنون بدانکه اگر
کذابی دعوی پیغامبری کند روا نباشد که خداوند اورا معجزه
دهد چنانک صادق را زیراکه نبی صادق است ومحق وایمان
آوردن بوی واجب ومتنبی کاذب است ومبطل وایمان آوردن
بوی روا نه پس چاره نیست که محق باید که از مبطل جدا بود
وآن بمعجزه باشد پس اگر آن معجزه در هر دو روا باشد
فرق نماند میان محق ومیان مبطل وبدیل نیاید هر خلق را

که ما را بکه ایمان باید آوردن و مشابهتی افتد میان صادق
و کاذب که هرگز بر نخیزد اما اتفاق کرده اند مشایخ این طایفه
و جمله اهل سنت و جماعت بدانک روا باشد که فعلی ناقض
عادت مانند معجزهٔ انبیا و کرامت اولیا بدید آید بر دست
کافری و کسی را اندر کذب وی شک نیفتد و این چنان بود
که فرعون چهارصد سال عمر یافت که وی را اندران میان هیچ
بیماری نبود و آب از بس وی ببالا بر شد و چون او بایستاد
آب بایستاد و چون او برفت آب برفت و هیچ عاقل را اینجا
شبهه نیفتد در آنک او دعوی خدایی کرد زیرا که همه عقلا
مقر اند که خداوند جسم و جوهر و خورنده و جنبنده و رونده
و آینده و گوشت و پوست نیست و اگر چنین افعال ناقض
وی بسیار بدید آمدی هیچ عاقل را بر کذب دعوی وی
شک نبودی و شبهه نیفتادی زیرا که اگر یک چیز از خلاف
عادت که بر وی بدید آمد کسی را شبهت خواهد افکند هزار
چیز ظاهر که بر وی بدید است شاهد است بر کذابی وی
مر آن شبهه را دفع کند و مانند این ما را حضرت رسالت صلی
الله علیه و آله و سلم که سر همه صادقانست خبر داده است که اندر

آخر زمان دجّال خواهد آمد و دعوی خدائی خواهد کرد
و کوه ابگینه یکی بر راست و یکی بر چپ وی میرود این کوه
که بر راست بود جایگاه نعیم بود و آنک بر چپ وی بود جایگاه
عذاب بود گوید این بهشت است و این دوزخ هر که بمن ایمان
آرد اورا اندرین بهشت اندازم و هر که بمن ایمان نیارد اورا
اندرین دوزخ اندازم و حق تعالی بدست وی یکی را بمیراند
و یکی را بزیاند آن همه که یاد کردیم مانند معجزه و کرامات
خدای تعالی همه مر دشمن را بدهد از بهر آنک اینجا شبهه نیفتد
که هر که هست داند که هر که بر خر نشیند خدای نبود و خورنده
و چیننده خدای نبود پس این استدراج باشد و مکر معنی
استدراج آن بود که ایشان هرچند بی حرمتی کنند ایشانرا
بآسانی و بمراد گذارد تا در بی حرمتی و تمادی خویش هلاک
شوند چنانک با فرعون کرد اگر چه اورا آب روان گردانید از بیخ
خدائی باز گشتی و معنی مکر آن باشد که نجات نماید و هلاک
آرد و عز نماید و ذل آرد هدی نماید و ضلال آرد با اعدا
صفت این باشد یعنی هرگاه که دشمن را چیزی ازین معنی
بدهند همه استدراج و مکر باشد پس این سه گونه آمد انبیارا

معجزات باشد و اولیا را کرامت باشد و اعدا را مکر و استدراج
باشد و در بعضی نسخه آورده است که نقض عادت از عالم غیب
که بر دست انبیا رود آنرا معجزه گویند و آنچ بر دست اولیا رود
آنرا کرامات گویند و آنچ بر دست مجانین و صبیان و عام خلق
رود آنرا عون گویند و آنچ بر دست کافر برود آنرا استدراج و مکر
گویند و مستدرَج و ممکور بدانچ یابد بنازد و برو وی اعتماد
کند و خود را مستحق آن داند و بر دیگران تطاول نماید باز
گم گرم از کرامت بگریزد و بترسد و بفریاد آید و تن خویش را
خوار گیرد تا بزرگان گفته اند بیشتر قطیعت درین راه اندر
کرامات پدید آید از بهر آنک هر بنده را بهمان مقدار که با غیر حق
سکون افتد از حق قطیعت و بعد پدید آید مثال این آنست
که مادر چون خواهد که فرزند را از کنار خود دور کند یا از در بیرون
فرستد باره حلوا بدست وی نهد چون کودک زیرک باشد حلوا
ببیند از دریافتن مادر آویزد و اگر نادان بود حلوا بگیرد و شادی
بکند و بدر رود یا در آب اندر افتد یا زیر پای ستور آید حلوا ببیند
فراق مادر نه بیند پس چون حلوا گیرد مادر برهاند و چون مادر
دامن مادر گیرد حلوا خود او را بود و گروهی از بزرگان

جنبی گوم

چنین گفته اند که کرامات زنکست وارایش است وپرورش است همچو اشتری را که بپرورند وبیارایند وگرد شهر بگردانند خلق از نظاره عز او ببیند وذبح بر بر کاد دیشان بو حتا حلوا اخواهند بریدن باوی این فعل نکنند تا یکی از مشایخ چنین گفته است رحمة الله که بت اندر عالم بسیارست یکی از بتان کرامات تا کافرانرا با بت تعلق بود اعدا باشند چون از بت روی کرده اند وتبرا کرده اند اولیا کردند همچنین بت عارف کرامات است اگر با کرامت سکون گیرد محجوب گردد واگر از کرامت اعراض نماید وتبرا کند مقرب ومکشوف بود رباعی هر کز نبود ای بت بگزیده من ٭ مهرت ز دل و خیالت از دیده من ٭ کر از سر کرمن بجوئی یابی ٭ آن ذوق در استخوان بوسیده من ٭ واین سر آنست که در مکتوبی تحریر افتاده است که صحت ولایت متعلق باعراض از غیر دوست است وترک ما دون الحبیب وترک واخذ هر دو ضد اند چون بکرامت اقبال کرد وکرامت ... وبر کرامت اعتماد کرد از دوست اعراض کرد وبغیر دوست اقبال نمود وَلَا بَقَآءَ لِلْوِلَايَةِ مَعَ الْاِعْرَاضِ عَنِ الْحَبِيْبِ وَالْاِقْبَالِ اِلَى غَيْرِ الْحَبِيْبِ نقلست وقتی سلطان العارفین خواجه بایزید بسطامی را رحمة الله علیه در سفری اُلجی بیش آمد که بکیشی بایست

یعنی در ملک بالا عادت اینست که شتری را می پرورند ودانه بسیار می خورانند وفربه میکنند بعده وقت بسمل کردن تمامی شهر میگردانند برای تفاخر را بعده بسمل میکنند همچنین حق سبحانه وتعالی کافرانرا استدراج میکند اول نعمت اورا حسن ... بعده اورا بعذاب ...

گذشت و کشتی حاضر نبود در خاطرش آمد که چگونه گذرم در حال
بدید که میان آب راه بدید آمد فریاد بر آورد و گفت المکر المکر
و باز گشت و گفت بیت من بگرداد قیامت بخروم بر باد دوست
جوی شیر آنوا نما گو تشنه گو تر بود ۔ و دیگری بدین معنی اشارت کرده
رباعی حاشا که دلم از تو جدا خواهد شد یا با کسی دیگر آشنا خواهد شد
از مهر تو بگسلد کرا دارد دوست و از کوی تو بگذرد کجا خواهد شد
ای برادر آخر شنیده که اِنَّ الحُبَّ اَوَّلُهُ حَیٰوةٌ وَآخِرُهُ مَمَاتٌ
وَاَوَّلُهُ تَجَمُّلٌ وَآخِرُهُ قَتْلٌ اول محبت حیاتست و آخرش
ممات و اول محبت مکرمت و آخرش قتل و اَوَّلُهُ کَرَامَةٌ وَآخِرُهُ
غَرَامَةٌ اولش کرامتست و آخرش غرامت ازینجاست که گفته
اند که بلا در محبت در می باید چنانک نمک در دیگ بزرگ گفته
که گفت بیت آسایش است رنج کشیدن ببوی آنک
روزی بنا بجیب بر د بیمار بگذرد این دانی چیست هر آن صاحب
جمالی که بر عاشق خود ناز نکند داد جمال خود نداده باشد یعنی
حق که داد جمال حضرت پاک اوست که اگر فردا خطاب آید که
در ما نگر تو گوئی دریغ باشد چنان جمال را از نظر چو منی کسی
گفته است بیت بجمال حدیث وصلش نهار تا نگوئی

کان در زبان نیاید واندر دهان نگنجد ای برادر آن روز که بساط

محبت گسترانیدند همه مرادها را آتش در زدند اینک آن سالک

اول آدم صفی صلوات الله علیه سیصد سال خون جگر بر رخسار

بارید و اینک نوح برگزیده به تیر اِنَّهُ لَیْسَ مِنْ اَهْلِکَ تیر جگر

او زدند و اینک خلیل را حلّهٔ خلت بوشانیده بس انگاه نمرود

طاغی را بروی گماشته و در منجنیق بلا نهاده و اینک یعقوب را

هشتاد سال در بیت الاحزان سوخته و اینک مهتر یوسف را

بر سر چهارسوی بازار مصر در صف بندگان من یزید بنده کرده و

بچند درم ناسره فروخته و اینک ذکریا را باره دوباره کرده تر

اندیت که سوخته گفته است

قطعه

این همه میکند ولیک از بیم ❊ هر که را زهره نی که آه کند

زانکه معشوق جان آئینه است ❊ آه آئینه را تباه کند

بسم الله الرحمن الرحیم ❊ مکتوب یازدهم در احوال صدیقان

و نماز برای قضا حاجات و کفایت مهمی برادر اعز شمس الدین

بداند که احوال الصدیقان بحر طیار قیت اما گفته اند حدیث حدّث

عَنِ الْبَحْرِ وَلَا حَرَجَ مر کانیک ارواح ایشان مورد نخایر

الطافت و دلهاء ایشان معادن اسرار صمدیه است ایشانرا

قیامت نقد است و وعد و وعید در حق ایشان ظاهر است آنچ
وعید دیگران است ایشانرا امن است دنیا و آخرت در فرمان
ایشان کشند اما ایشانرا نه بدنیا کذارند و نه باخرت شیخ خواجه
جنید رحمة الله برخاست تا بمسجد شونیزیه رود و مشغول
شود که در بغداد آن جای اولیاست چون بیش در مسجد
رسید شخصی با هول و منکر دید ایستاده کفت کیستی که در
دل من ترا انکارست کفت من ابلیسم که ترا آرزوی دیدن من
است کفت آری از تو سوالی دارم کفت بکوی کفت ترا با دوستان
حق دست بود کفت نه کفت چرا کفت اکر خواهم که بدنیا کیرم
در آخرت کریزند و اکر خواهم که باخرت کیرم در حضرت خداوند
خویش کریزند و مرا آنجا راه نه عزیزی اشارت کرده است رباعی
هر کو این عشق بازی در از آموختند تا ابلد رحان او شمع زعشق او بر افروختند
وان دل را کو برای وصال او بر داختند هیچ بارش از دو عالم دیکان بر دوختند
بس کفت ای ملعون ترا بر سر ایشان اطلاعی باشد کفت نه مکر یک وقت
وان آنست که چون در سماع ایشانرا وجدی بود من دانم که ایشانرا
چه بدید آمد این کفت و غایب شد خواجه جنید رحمة الله متفکر
و ملتفت در مسجد در آمد از کوشه مسجد آواز بر آمد که ای فرزند

نکر تابقوا

نکرتا بقول این دشمن فریفته نشوی که اولیا خداوند عزیز
تو ازانند که جبریل و میکاییل نه نماید بدین دشمن کی بنماید
خواجه جنید بدید آن پیرش بود خواجه سری سقطی رحمة الله
علیه وقتش خوش گشت و خواجه ویس قرنی را رحمة الله علیه
در عالم بیرت ستو بانان بپوشیدند تا جز مصطفی کس اورا نه
شناخت و روز قیامت او را حشر کنند هفت هزار ملک را بصورت
او در ظهور آرند تا کس را بدو راه نبود هر کجا که دران اقطاب
و جوانب مملکت دینی بود بدرد مدد آن درد از سینه پاک
مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم و چون درد دل اویس قرنی در قرن
بمدد محتاج گشتی مصطفی علیه السلام بدین عبارت مدد فرستاد
که انی لاجد نفس الرحمن من جانب الیمن و سر این لفظ
برقی است از عین توحید و این سر نه کسی بزبان عبارت کشف
تواند کرد و نه بسمع غفلت کسی تواند شنید اینجا علم من علم
و جهل من جهل گویند و بگذرند فرد ایک منت از منتهای خداوند
بر صدیقان خوش که نزاع الی بابک الله این خواهد بود که الحمد
احمد ذکرکم نه من شما را بی نام کرده ام بوده ام و از
کوی شما شما را در ربوده بودم تا عسی نام و ننگ شما را

الخمالک
بی نام کرده

دامن نکرفت جنانک شنوديده، بدين معني اشارت کرده
است رباعي دربتکده بين کم بست پرستان جه کنند، باتنک دهانت
تنک دستان جه کنند، من مست توام مرا نکو بايد داشت،
و رني داني بتا که مستان جکنند، شيخ ابراهيم شيبي رحمة
الله عليه در عهد خويش مقتدا بود صديقانرا همه دعا او اين
بود که اَللّٰهُمَّ كَمَا اَنْسَيْتَنِي عَلَي النَّاسِ فَاَنْسِيهِمْ عَلَيَّ
خداوندا جنانک مرا بر دل خلق فراموش کردانيده ايشانرا نيز
بر دل من فراموش کردان تا کسي نه مارا شناسد و نه ماکسي را از
اينجا ارباب بصيرت کويند اکر خلق انصاف بدهند شناخت
مريکديکررا وبال است مکر که ميان هردوتني که يکديکررا ي
شناسند و بايکديکر دوستي براي خداي دارند جنانک قران قديم
خبر کرده است اَلْاَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ
اِلَّا الْمُتَّقِيْنَ، ابوالحسن نوري را رحمة الله فم الصوفية
کفتندي هر وقتي که سخن کفتي نوري از دهان وي بيرون امدي
و بر اسمان تافتي براي آن او را نوري کفتندي وقتي يکسال
از مجاهدت برون نيامد و باکسي سخن نکرد بعد از يکسال
مناجات کرد و کفت اَللّٰهُمَّ شَرِّبْنِي فِي عِبَادِكَ وَبِلَادِكَ

اي خداوند

ای خداوند مرا در میان خلق و شهرها خویش پوشیده دار

که طاقت آن ندارم که انگشت نما خلق کردم یا کسی بر من

راه یابد یکی از اهل آن درد گفته است رباعی

عشق آمد جان من فرا جانان داد ٭ معشوق ز جان خویش ما را جان داد

زین گونه بیای تا کم او بنهان داد ٭ یک ذره بصد هزار جان نتوان داد

این خطاب بدل آمد که الحق لا یستره شیء یا نوری

تو بر خلق خرید فلک حقیقت گشته پوشش نپذیری گفته

صدیقانست الخمولت راحة و واحد و لا یرضیها و الشهرة

آفة و کل یتمنیها کم نامی راحت دل است و هیچ یکی بدان

خوش نه و شهرت آفتست و همه خلق در آرزوی آن ای عزیز

نامی که بهوک بر خواجه خاست از آن نام است و صیت اهل سعادت

است هر قبولی که کسی را امروز پدید آید در میان خلق مقربان

هفت آسمان منشور سعادت او نخوانند و بروی خطبه

محبت نکنند جاهی که زین خیزد جاه آن جاه است که فردا

قیامت ظاهر شود چنانکه مصطفی صلی الله علیه وسلم از خواجه

اویس قرنی خبر داد در میان صدیقان صحابه که روز قیامت

خطاب اهل سعادت آن باشد که شما بدار السلام روید و

داویس قرنی رابگوئید که آفتاب قیامت امروز خشمگین
می تابد بسایه عرش آی و زبان صدق را بشفاعت مجرمان
امت برگشای که حکم ما اینست که بعدد موی گوسفندان قبیله
ربیع و مضر امروز از مجرمان امت محمد در موکب تو بفردوس
رسانیم اویس تا درین عالم بود خویشتن را از خلق چنان نگاه
داشت که هیچ کس دران قبیله که وی بود خوارتر از وی نبود
وهرکجا در قبیله سنگی زیادت آمده بود در روی انداختندی و همه
بازی و استخفاف بکردندی و مصطفی علیه السلام در صدر نبوت
خویش لوح دولت او چنین میخواند اِنّی لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ
مِنْ جَانِبِ الْیَمَنِ سر اینست که سوخته گفته است رباعی
ای عاشق اگر بگوئی ما کام زنی .: دردم باید که ننگ با نام زنی
سرتیغی روشنی بدست تو دهند .: گر بر آتش چون شمع بر گام زنی
چون هرم بن حیان رضی الله عنه خواجه اویس را بدید گفت
یا اویس حدثنی عن رسول صلی الله علیه السلام روایت کن
تا از تو یادگیرم گفت من برگ آن ندارم که در چمان بر من گرد آیند
ومرا محدثی یا قاضی و مفتی سازند مهم ترا این شغلی دارم مرا
معذور دار اینچنین قصه که سر از سینه ما بر کرده است زور محدثی

کجا دارم مهری لفظ لا اله الا الله دامن ما گرفته است مارا چیزی
دیگر نمی گذارد و حرف نایافت در نخوت خواجگی ما آتش قهر در زده
است صفوت توحید ما را از هر دو جهان بیگانه کرده است و اسرار
صمدیت الله ابد بودن ما وقف کرده است و صحبت افلاس ما را
ایمن بر ما رده است و مصیبت نایافت روی امید ما را سیاه کرده
است و تعریف مصطفی ما را بنعت ذی طمرین مقید کرده
است و سر این لفظ که انی لاجد نفس الرحمن من جانب
الیمن ما را در ماتم ابد نشانده است سوخته گوید رباعی
سوز دل خسته از وصالت ننشست ٭ وین تشنگی از آب زلالت ننشست
تا نیک وجود ما ز هستی برخاست ٭ وز جان هوس عشق جمالت ننشست
لطیفه عارفانست که حقا که هیچ آوازی نزدیک خداوند تعالی
محبوب تر از آواز نوحه کردن بر خویشتن نیست پس امروز شاید که
صدیقان این راه خداوندان دین نوحه گری از خواجه اویس
قرنی بیاموزند ای برادر هر که او را در هر لحظتی بر خویشتن
ماتم و نوحه گری نیست بطالیست پر از غفلت بقیامت حسرت دارست
پر از حسرت این چه طمعها فاسدست این که امروز هر کسی را
افتاده است جاه و حشمت می باید و نفاذ امر و نهی می باید و عز

وناز دنیا می باید وعزت وتماشای علی التمام می باید وبا این همه
آشنایی با حضرت خداوندی باید هذا محال رباعی

جان باز که وصل او بدستان ندهند ؛ شیر از قدح شرع بمستان ندهند
آنجا که بهم می همه مردان نوشند ؛ یک جرعه از آن بخود پرستان ندهند

ای برادر تا توانی عمر در خدمت کفیتی صرف کنی و در سایه دولت
خداوندی پناه ساز و یاری در دین بدست آر که یار دین
سخت عزیز است و بقطع بدان که راه دین بی یار نتوان رفت
واگر گویی چکنم مرا یار در دین میسر نمی شود باری قبای عشق
این نفس کافر از بیت باز کن وبا وی در بی دینی یار مشو عمرت
بباد داد و دینت غارت کرد و با قیامت بیگانه کرد و با دنیا آشنا
کرد و ما را از قاعده دولت برآورد و سرای دینیت خراب کرد
و تو هر روز بروی عاشق تری و هر ساعتی او را محب تری
بحقیقت بدانک نفس عدو دین خداست اینه ابد شمنی گیر تا باز
رهی و وفا دین خویش بینی و با خلق جلوه کنی نه قدسیان از
غیرت بر تو سوخته گفته است رباعی

از عشق مهی چو بر لب آمد جانم ؛ گفتم نکنی بوصل خود مهمانم
گفتا اگرت وصال ما می باید ؛ در خویش ممان تو تا همه من مانم

التضاد

در قضاء حاجات و کفایت مهمات این چهار رکعت نماز بگزارد
هر وقت که خواهد اما در شب آدینه بهتر در رکعت اول فاتحه
یکبار و صد بار آیت لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ
مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ
نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ۝ و در رکعت دویم فاتحه یکبار و صد بار أَنِّي
مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ و در رکعت سیوم فاتحه
یکبار و صد بار آیت وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ
بِالْعِبَادِ ۝ و در رکعت چهارم فاتحه یکبار و صد بار نِعْمَ الْمَوْلَىٰ
وَنِعْمَ النَّصِيرُ ۝ چون سلام دهد صد بار گوید رَبِّ إِنِّي
مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ۝ این نماز را عزیز دارد در جمله مهمات
و حاجات خویش بکار بندد و درین نماز فتوح بسیار است

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مکتوب دوازدهم در انوار

برادر شمس الدین نور الله قلبه بنور معرفته بداند که چون آئینه
دل صاف شود در زنگار طبیعت و ظلمت صفات بشریت ازو محو
گردد قابل انوار غیبی شود در بدایت حال آن انوار بیشتر بر مثال
برق لوامع و لوایح پدید آید چندانکه (ابتدا) صفا زیادت میشود آن
انوار بقوت تر و زیادت تر میگردد بعضی آن برق بر مثال چراغ

وشمع وشعله ومشعله وآتش افروخته شود آنگاه نورهاء
علوي بديد آيد ابتدا بصورت ستاركان خورد وبزرك آنگاه
بر مثال ماه ديده شود بعد از ان بر مثال خرشيد بيدا كردد بس
بدانك هر نوري كه بر صفت وصورت برق ولوامع ولوايح ديده
شود بيشتر از بركت وضوء نماز باشد وقتي مريدي از ان شيخ
ابو سعيد ابو الخير قدس الله روحه وضو ساخته بود در
خلوت خانه رفت نوري ديد نعره زد كه خدا يرا ديدم شيخ
ازان حال واقف كشت كفت اي كار نا ديده آن نور وضوءست تو
انجا وآن حضرت از كجا اينك اكر سايه دولت آن بير نبودي
بيچاره هلاك شدي اما آنچ در صورت جراغ ومشعله وشمع ومانند
آن ديده شود آن نوري باشد از ولايت شيخ يا از حضرت نبي
صلى الله عليه وسلم وآن جراغ وشمع دل بود كه بدان مقدار
منور شده است واكر بصورت قنديل وشبكها بيند هم ازين
معني باشد كه كفته شد واما آنچ در صورت علويات بيند
جون ستاره وماهتاب وآفتاب آن انوار روحانيه بود كه بر آسمان
دل بقدر صفا ظاهر مي كردد جون آينه دل بقدر ستاره صافي
شود نور روح بقدر ستاره بديد آيد وجون ماه بيند اكر ماه

الخير

تمام

بخط مصنف

تمام بود بدانکه دل تمام صافی شده است واگر نقصان دارد
بقدر نقصان کدورت باقی است وچون آینهٔ دل در صفا
بکمال رسد وقابل نور روح گردد در مثال خرشید بیند چنانچ صفا
زیادت شود خرشید درخشان تر باشد وقت بود که در روشنی هزار بار از
خرشید تابان تر بود واگر ماه وخرشید هر دو بیکبار بیند ماه دل
بود که از عکس نور روح منور شده است وخرشید روح
باشد که دیده شود اما هنوز از پس حجاب طالع میشود تا
خیال او را بر صورت خرشیدی بیند والا نور روح بی شکل
وبی صورت است وگاه بود که پرتو انوار صفات خداوند عز
وجل برقضیه مَنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَیْهِ ذِرَاعًا
اشراق کند واز پس حجاب روحانی وی عکس برآینهٔ دل
اندازد وبقدر صفاء آن بنماید اگر کسی گوید چگونه توان
دانست که پرتو نور صفات خداوندست جواب چنین گفته اند
آنچ از انوار صفات حق مشاهده دل شود همان نور معرفت
او گردد و تعریف خود هم خود کند ذوقی بجان بدید آید
که بدان ذوق بداند که آنچ می بینم از حضرت خداوند تعالی
است نه از اغیار واین معنی ذوقی است در عبارت دشوار آید

وگفته اند انوار صفات جمال مشرق است نه محرق وانوار
صفات جلال محرقست نه مشرق وعقل وفهم اینجا نگذارد
وکه تواند کشش وکار بود صفا دل بکمال رسد از سنریهم
آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم بدید اید اگر در خود نگرد
همه حق بیند واگر در موجودات نگرد همه حق بیند چنانکه
آن بزرگ گفت ما نظرت فی شیء الا ورأیت الله
فیه نظر نکردم در چیزی مگر دیدم انک خداوند در وی وچون
نور حق تعالی عکس بر نور روح اندازد مشاهده با ذوق
شهود آمیخته بود وچون نور حق تعالی بی حجاب روحی
ودلی در شهود اید بی رنگی وبی کیفیتی وبی حدی
وبی مثلی وبی ضدی آشکارا آکند تمکن وتمکین از ارام
او شود اینجا نه طلوع ماند نه غروب نه یمین نه یسار نه
فوق نه تحت نه مکان نه زمان نه قرب نه بعد نه شب
نه روز اینجا نه عرش است نه فرش نه دنیا نه آخرت قلم را
اینجا سر بشکست زبان را حرکت نماند عقل در چاه عدم فرو
رفت وفهم وعلم در بادیه حیرت گم شدند والکنون تو درین
حیرت می گداز که در مقام بعد باشی در حیرت نایافت بهتر از آنکه

در مقام

در مقام قرب باشی در عجب یافت که آن عجب مقدمه زوالست

و این حرمت وسیلت عطا و نوال حاصل الا مو اینست که راه

خود پاک می باید کرد و جامه بشریت چاک می باید کرد و خاک

دیده خاک می باید کرد که درین راه خویشتن نمایان در حکم مخنثانند

در عهد آدم علیه السلام یک کس بود که خود را نمود هرچند که معلم

فرشتگان بود و مقدم ایشان چون خود را پیدا کرد ویرا محنت

و مونث کرد ایند و خانه آرایی دنیا بدو سپردند تا در دیده دون

همتان شسته می آراید مثنوی راند بر ابلیس و تمام راند و لطفی کرد

با این یک مشت خاک و تمام کرد یکی را تا بجدار کرد و یکی را تاجدار

کرد چنان ابلیس را ردی کرد که هرگز قبول نکند آدم را قبول

کرد که هرگز رد نکند دانی چیست هرجا که صاحب جمالی بود

در مقابله وی سیاه رویی بود هران کوشکی که در مقابله وی مزبله

نبود ناقص باشد همچنین هر بجا دلی بنور طهارت بنا کاشتر در مقابله

وی مزبله نفس خبیث بداشت چون لباس طهارت در دل بوشند

آن نقطه ظلومیت و جهولیت بروی عرض کنند تا خویشتن را

فراموش نکرد ایند داند که کیست طاوس چون آن پر بهای خویش

بگسترانید بهر بری شادی دیگری بیدا آید راست چون بپای خود نگرد

ازدست بیفتد والسّلام ه بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ه

ملتو: در کشف سیوم حکیم برادر شمس الدّین اعزه

اللّهم بمکاشفات اسرار ره بدانکه حقیقت کشف از حجاب بیرون آمدن است صاحب کشف ادراک چیزی کند که بیش از آن ادراک نکرده باشد چنانکه فرمود فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءَكَ یعنی از نظر تو پرده برداشتیم تا مکشوف نظر تو گشت آنچه پیش ازین نه دیدی وحجاب عبارت از موانع است که دیده بنده از جمال حضرت عزّت بدان محجوب وممنوع است وآن جملگی عالمها مخلوقاتست چون دنیا وآخرت که بروایتی هژده هزار عالم گویند وبروایتی هشتاد هزار عالم گویند واین هشتاد هزار عالم در نهاد آدمی موجود است وبحسب هر عالمی آدمی را دیده ایست که آن عالمها بدان دیده مطالعه تواند کرد در حال کشف وآن هشتاد هزار در دو عالم مندرجست ه از آن عبارت نور وظلمت کرد یعنی مُلک وملکوت ونیز غیب وشهادت گویند وجسمانی وروحانی نیز گویند ودنیا وآخرت گویند جمله یکی است اما عبارت مختلف است پس چون سالک صادق بجذبهء ارادت از اسفل السّافلین طبیعت روی باعلی علّیین شریعت نهد و بقدم صدق جادهء طریقت بر قانون شرع در پناه بدرقهء پیر

سپردن گیرد و از هر حجاب که گذر کند از آن هشتاد هزار حجاب او را
دیده بینایی آن مقام گشاده شود و احوال آن مقام منظور نظر
او گردد و اول دیده عقل او گشاده گردد بعد رفع حجاب معانی معقول
نمودن گیرد و باسرار معقولات مکاشف شود و این را کشف
نظری گویند بدین اعتمادی زیادت نباشد تا آنچ در نظر می آید در
قائم نباید اعتماد را نشاید مصراع ای هرچه تو بینی بتو بخشند قدم
ای دل بیشتر حکما و فلاسفه درین مقام بماندند و این را وصول
مقصد حقیقی شناختند و چون رونده صادق از کشف معقولات
گذر کرد کشف دلی پدید آید و آنرا کشف شهودی گویند انوار
تجلیات کشف افتد بعد از آن مکاشفات سری پدید آید آنرا کشف
الهامی گویند اسرار آفرینش و حکمت وجود هر چیزی ظاهر شود

اینست معنی آنکه گفت رباعی

ای گرد غمت غارت هوش دل ما ؛ درد تو زده خانه فروش دل ما
سری که مقدسان ازان بی خبرند ؛ عشق تو فرو گفته بگوش دل ما

بعد ازان مکاشفات روحی پدید آید که آنرا کشف روحانی گویند
درین مقام بهشت و دوزخ و دیدن ملایکه و گفتن سخن با ایشان
و شنیدن پدید آید و چون روح بکلی صفا گیرد و از کدورت جسمانی

بكلي پاك شود كشف عالم ناسناهي پديد آيد دايره ازل و ابد
نصب ديده وي كرد اينجا حجاب زمان ومكان برخيزد تا آنچ در
زمان ماضي رفته است در حال ادراك كند يا كسي باشد كه ابتدا
آفرينش موجودات ومراتب آن در نظر او آيد و همچنين آنچ در
زمان مستقبل خواهد بود آنرا ادراك كند چنانك حارثه رضي الله عنه
گفت اِنّي اَنْظُرُ اِلَي اَهْلِ الْجَنَّةِ يَتَزَاوَرُوْنَ و اِلَي اَهْلِ النَّارِ
يَتَعَاوَرُوْنَ پس چون حجاب مكان و زمان دنياوي برخيزد زمان
ومكان آخرتي كشف شود هم درين مقام باشد كه حجاب جهان برخيزد
از پس همچنان بيند كه از پيش بيند كه پيغامبر صلي الله عليه وسلم
گفته است من چنانك از پيش مي بينم همچنان از پس مي بينم و آنچ
خلق كشف وكرامت گويند درين مقام باشد از اشراف بر خاطر
واطلاع بر كارها از دور و رفتن بر آب و آتش و هوا وطي زمين
وغير آن اما ازين جنس كرامات را اعتباري نيست زيرا كه اينچنين
چيزها اهل دين وغير اهل دين را چون بمجاهده روح خود را
صاف كردانند پديد آيد پيغامبر عليه السلام از ابن صياد پرسيد
مَا تَرَيٰ قَالَ اَرَيٰ الْعَرْشَ عَلَي الْمَاءِ فَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ
ذَاكَ عَرْشُ اِبْلِيْسَ چه مي بيني گفت عرش را مي بينم بر آب پس

بیغامبر علیه السلام گفت آن عرش ابلیس است واین جنس حاله
را نیز خواهد بود تا در حدیث آمده است هر دو را بگشد و باز زنده کند
اما آنچ آنرا حجه یقینت گلام است تو آن گفت آنست که آن جز اهل دین
را نبوده است کر بعد از کشف روحی در مکاشفات خفی بدید آید نیز از
روح کافر و مسلمان راهست اما خفی جز خاصان حضرت را نیست که
آن روح حضرتی است چنانک فرمود کَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ
وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ودر حق بیغامبر صلی الله علیه وسلم فرمود
كَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا
یعنی روح نورانی حضرتی ببعضی بندکان دهم بجز از بندکان
دیگر تا او اسطه آن راه یابند بعالم صفات خداوندی جل جلاله
اشارت برین است که گفت مثل رستم را هم رخش رستم کشد پس
گفته اند که خفی واسطه دو عالم است یکی صفات خداوندی دوم
عالم روحانیت تا دل قابل مکاشفات حضرت خداوند تعالی گردد
وعکس آن اخلاق بعالم روحانیت رساند تا بشرف تَخَلَّقُوا
بِأَخْلَاقِ اللهِ مشرف گردد واین را کشف صفاتی گویند درین حال اگر
روندهٔ بصفت عالمی مکشوف شود بسماع کلام علوم من لدنی در رسد

بديد آيد واگر بصفت سمعي مكشوف شود سماع كلام وخطاب
بديد آيد واگر بصفت بصري مكشوف شود رويت ومشاهده
بديد آيد واگر بصفت جمال مكشوف شود ذوق جمال شهود حقيقي
بديد آيد واگر بصفت جلال بديد (بدل) شهود حقيقي بديد آيد واگر
بصفت قيومي مكشوف شود بقاء حقيقي بديد آيد واگر بصفت
وحدانيت مكشوف شود وحدت بديد آيد وباقي صفات همين
قياس فهم بايد كرد كسي بدين مقام اشارت كرده است كه رباعي
تا بر سر كوي عشق تو منزل ماست ؛ سر دو جهان بجمله كشف دل ماست
وانجا كه قدم كه دل مقبل ماست ؛ مطلوب همه جهانيان حاصل ماست
اي برادر كاري علت است تو صدي روزه نيست وباد نطق در بزيدن
است بساعتي كار افتاده بسازد در شب قدري بيهوده بنا فرمان
رسيد كه امشب در عالم سفلي نظري كن تا چه بيني بحكم فرمان در
نگريست اهل عالم را يافت همه در خواب مانده مگر بيري بت
پرست در پيش بت مست سر بسجاده نهاده وبزاري از وي حاجت
خويش درخواسته مهتر جبرئيل عليه السلام خواست اگر فرمان بود
اين را بقهر هلاك كنم و روي زمين پاك كنم ندا آمد يا جبرئيل
اگر او ما را بخداوندي نمي شناسد ما او را به بندگي مي شناسيم در شب

مكشوف شود فنا

قدري

قدری دیگر بهمت جبرئیل خطاب آمد که بطلب امشب دریاب

به بیداری وهشیاری را لچون همت جبرئیل نظر کرد در حرای بیری

رادید بیک قدم ایستاده وبا خداوند خویش بصد نیاز در راز کشاده

فرمان رسید یا جبرئیل این این بنده است که از کمال بی خودی در پیش

بت افتاده بود آن شب در بیگانگی خانه بود وامشب در آشنائی

یگانهٔ ماست والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب چهاردهم در تجلّی برادر شمس الدین اکرمه

الله بتجلّی صفاته بداند که تجلی از ظهور ذات وصفات الوهیت

است جل جلاله وروح رانیز تجلی باشد وبسیار روندگان درین

مقام مغرور شدند الله وبنده شدند که تجلّی حق یافتند اگر شیخ

صاحب احیا بصحبتی نباشد ازین ورطه خلاص دشوار بود پس هر که

را طلب صادق باشد باید که دست در دامن صاحب دولتی زند

تا از برکت فتراک دولت او بمقصد مقصود رسد چنانکه قرآن

قدیم خبر میکند وآتوا البیوت من ابوابها وبدین اشارت

کرده است که گفته است رباعی

بی واسطهٔ واسطه کرده روی :: از راه بیفتی بسوی جاه روی

ورپی روش کنی زدین قدمی :: دریک دو زمان بعالمی شاه روی

اکنون بدانکه فرقست میان تجلي رباني وتجلي روحاني چون آینه
دل از کدورات ماسوي الله صقالت پذیرد وصفا یابد بکمال وسد
مشرقه آفتاب جمال حضرت گردد وجام جهان نما ذات خداوند تعالي
وصفات شود ولیکن نه هر کرا دولت صفا اینه دست دهد آن
سعادت مشاهده نماید وَذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ
نه هر که دوید گوي گرفت اما گوي همو گرفت که دوید از میان روندگان
صاحب دولتي باشد که چون آینه دل از صفات بشریت وزنگار
طبیعت صافي کند بعضي صفات روحاني بر دل وي تجلي کند
وآن از غلبات انوار روحانیت بود که روح بجمیع صفات خویش
درتجلي آید واین از محو آثار کل صفات بشریت بود وگاه بود
که ذات روح که خلیفه حق است درتجلي آید ومخدوم متجلي
دعوي انا الحق کردن گیرد وگاه بود که جمله موجودات
را ببیند تحت خلافت روح درسجود ببیند در غلط افتد داند
که مگر حضرت حقست قیاس بدین حدیث که إِذَا تَجَلَّى اللَّهُ
لِشَيْءٍ خَضَعَ لَهُ وازین جنس غلطها بسیار افتد جز بتجلي
خداوند حمایت پیر نتوان گذشت اکنون بیان فرق میان هردو
تجلي رباني وروحاني اول آنست که تجلي روحاني وسمت

حدوث دارد وانرا قوت افنا نباشد اگر چه بوقت ظهور ازالة
صفات بشری کند اما افنا نتواند کرد چون تجلی در حجاب شود در حال
صفات بشری پدید آید اما در تجلی حق سبحانه و تعالی ازین آفات
نباشد زیرا که از لوازم تجلی حق سبحانه هوف صفت باطل او که
جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا و دیگر آنکه
با حصول تجلی روحانی طمانینت در دل پدید نیاید و از شوایب شک
در بیب خلاص نیابد و ذوق معرفت تمام ندهد و تجلی حق جل جلاله
بر خلاف ضد این باشد و دیگر آنکه از تجلی روحانی غرور و پندار
پدید آید و عجب و هستی بیفزاید و درد طلب نقصان پذیرد و خوف
و نیاز کم شود و از تجلی حق سبحانه و تعالی این جمله برخیزد
هستی ... نیست شود و درد طلب بیفزاید و تشنگی زیادت گردد
و تحقیق بدانکه انسان آینه ذات و صفات باری تعالی است چون
آینه صافی گشت بهر صفت که حضرت خداوند تعالی خواهد تجلی کند
اگر بصفات حیات متجلی شود چنان بود که خضر و الیاس علیهما السلام
را حیات باقی بود و اگر بصفت کلام متجلی شود چنان بود که موسی
عم را بود و کلم الله موسی تکلیما و اگر بصفت رزاقی تجلی
بود چنان باشد که مریم را بود و هزی الیک بجذع النخلة و چون

بصفت خلاقی تجلی کند چنان باشد که عیسی علیه السلام را بود
وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّینِ کَهَیْئَةِ الطَّیْرِ بِاِذْنِی فَتَنْفُخُ فِیهَا
فَتَکُونُ طَیْرًا بِاِذْنِی و اگر بصفت اماتت تجلی کند چنان بود که مرید خواجه
ابو تراب نخشبی رحمة الله را بود در حالتی که بنظر خواجه بایزید قدس
الله روحه بروی افتاد نعره بزد و جان بداد چنین کس همت بر هر که
بگمارد هلاک کند و دیگر صفات همچنین می دان و فرق بغایت
دقیق است میان مشاهده و مکاشفه و تجلی ببصیرت و تامل شافی
دریابند انشاء الله تعالی در نبشتن بتطویل انجامد اما معنی تجلی
اینجا باید دانست بدانکه تجلی و استتار دو لفظ است میان این طایفه
متعارف و تجلی بحقیقت گشاده گشتن باشد و استتار پوشیده
گشتن باشد و مراد این طایفه از تجلی گشاده گشتن حجابست و مراد
از استتار پوشیده گشتن حق است و اینجا ذات حق جل و علا که تکوّن
و تغیر بر ذات او روا نیست و این چنانست که کسی مسئله روشن
کرده گویند مسئله گشاده گشت مسئله گشاده نگردد و لیکن خاطر وی
گشاده گردد تا مسئله اندریابد علم و جهل او را پوشیده شدن مسئله
خوانند چون سر او بخویشتن مشغول گردد از دیدار غیب پوشیده گردد
این را استتار خوانند باز چون همه از حق و از آن حق بیند نه از خویشتن

وازان

وازان خویش بشریت از پیش بر داشت و غیب دید این را تجلی خوانند ای برادر آن روز که آدمیان را در وجود آورد گفت در طلب آیید و دل از یافت بر دارید مرد دو جاب و معنی درست و عزت خویش نه طلب جز آمد نه مطلوب بدر آمد این دانی حیث هر کجا جمالی است اتحاد لائی و هر کجا حسنی است آنجا گرفتاری و ذلیلیست چنانک گفته اند رباعی مایم طرب شمرده غیبای ترا، یاد ادبذیرفته ستمهای ترا، با این همه هست اگر خاک شویم، شایسته نباشیم قدمهای ترا، هر که قدمگاه درست کرد او را ناخواسته میدهند و هر که قدمگاه درست ندارد اگرچه میخواهد ندهند بزرگی را گفتند خواهی که خداوند را ببینی گفت نه گفتند چرا گفت موسی علیه السلام خواست و ندید محمد رسول الله نخواست و بدید خلعت خاک و آب فکل نه خلعت بشریت و کار آدم و آدمیان نه حدیث مجازی است مصنوعات و موجودات بسیار بودند لیکن با هیچ موجودی و مصنوعی این کار نبود که با تو بود اگر بدعلی بودی اشخاص و جوهر نورانی ملایکه راست و لباس عصمت و طاعت و قدس و طهارت ایشانراست لیکن نه هر که خدمت را شاید محبت را شاید و نه هر که حاشیه بساط را شاید مقام انبساط را شاید والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب پانزدهم در وصول برادر شمس الدین اکرمه الله بکرامت الواصلین بداند که وصول بحضرت خداوند نه از قبیل وصول جسمست بجسم یا عرض بعرض یا جوهرست بجسم یا علمست بمعلوم یا عقلست بمعقول یا شیی است بشیی تعالی الله عن ذلک تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و این لفظ وصول در شرع و عرف اهل است و میان این طایفه معروفست پس معنی پیوستن بخداوند عز و جل چیست بدانک معنی پیوستن بخداوند تعالی آنست که بریده گردد از دون خدای تعالی بمعنی تعظیم پس اتصال مشغول گشتن سر باشد بحق تعالی و این بمقدار فراغت باشد از غیر حق بدان مقدار که از حق تعالی فارغ باشد منفصل گردد و بدان مقدار که بحق مشغول بود متصل گردد دلیل برین قول حارثه است که رضی الله عنه گفت کانی انظر الی عرش ربی بارزا بدان مقدار که حارثه را از دنیا انفصال افتاد بعقبی اتصال افتاد پس مصطفی را صلی الله علیه و سلم از دو کون انفصال افتاد تا بحق اتصال افتاد و اگر سر او را چیزی مانده بودی گفتی اعوذ بک منک از آن چون گفت اعوذ بک منک درست گشت که اندر سر وی غیر حق چیزی نمانده بود پس اتصال از دنیا اتصال بعقبی افگند و انفصال از هر دو کون اتصال بحق

تعالی

تعالي باز آورد و دیگر همچنین قول عبد الله بن عمر رضي الله عنهما
که بوقت طواف گفت کنا نتراءي الله في ذلک المکان همي
با خداوند خانه دیدار کردیم واین ازان معني بود که شخص او مشغول
شریعت بود وسرش مشغول حقیقت بود اندر شغل حقیقت شغل
شریعت فراموش کرده نه از خانه خبر داشت ونه از سلام کننده شغل
حق تعالي او را چنان غلبه کرده بود که سلام اغیار نشنیده وتعظیم
خداوند خانه او را چنان کرده بود که از خانه همي یاد نیامد ازین معني
گفت کنا نتراءي الله في ذلک المکان ولیکن چون آنکس که بروي
سلام کرد ازین مقام خبر نداشت بشکایت وعتاب مشغول گشت
باز چون عمر رضي الله عنه این مقام داشت هیچ نگفت دلیل
کشف مراد پیغمبر دعوي عبد الله را چنانکه فقها گویند ترک البیان
في موضع الحاجة إلى البیان بیان نه هر حاصل الا صاحب دولت
راکه نهایت مرجع ومنتهي حضرت خداوند تعالي خواهد بود وان
إلي ربک المنتهي در مبداء اول عهد الست بربکم بر طینت
روحانیت وذره انسانیت او خمیر مایه رشاش نهاده اند که ان
الله خلق الخلق في ظلمة ثم رش علیهم من نوره ودر بدء عهد
جام الست ذوقي بکام وي رسانیده اند که او آن هرگز از کام جان وي

بیرون نشود وزنلکی او بلان ذوق است و قصد آن نور همیشه
بمرکز و معدن خویش است و با این همه عالم الفت نگیرد و یکدم ترک
آن شرابت نتواند چنانک بزرگی گوفت رباعی

عشاقتوا از الست مست آمده اند . سرمست و باده الست آمده اند
می می نوشند و پند می نیوشند . کایشان ز الست می پرست آمده اند

پروانه صفتان جان باز عشق که کمند جذبهٔ اُلُوهیت در گردن
ایشان در عهد الست افتاده است امروز جندانک پر و بال در طلب
کرد سرادقات جمال شمع جلال پرواز کنند که بر فریضه مَنْ تَقَرَّبَ
اِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا استقبال کند و بدستا جَذْبَةٌ مِنْ
جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ الثَّقَلَيْنِ اورا در کنار وصال کشد و گوید
تا چند برین پر و بال ضعیف گرد سرادقات جمال ما گردی تو بدین
پر و بال در هواء هویت ما طیران نتوانی کرد و این پر و بال در طلب
وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوا فِيْنَا در باز تا بر سنت لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا پر
و بالی از شعاع انوار خویش ترا کرامت کنیم يَهْدِي اللّٰهُ لِنُوْرِهِ
مَنْ يَشَاءُ و ازین جاست که گفت رباعی

این راه دلا بقیل و قالت ندهند . جز بر در نیستی وصالت ندهند
وانگاه در ان هوا که مرغان ویند . تا با پر و بالی پر و بالت ندهند

الکر ملائکه

آن ملایکهٔ اعلی علیین وجن وانس جمع شوند یک بنده را بر خود دار

تجلی صفت حضرت خداوند نتوانند کرد الا جذبهٔ حق تعالی که بنده

را بر بساط قرب او ادنی بنشاند لاجرم یک جذبهٔ حق تعالی

بهتر آمده از معاملهٔ جملهٔ خلایق و آن بندگانی که از بند خودی

خلاص یافته اند و بتصرف جذبات در عالم الوهیت روش دارند

یکنفس ایشان با معاملهٔ اهل هر دو عالم برابر آید و بر آن بچربد

اشارت برین است که گفت مثنوی

صوفیان در دمی دو عید کنند عنکبوتان مگس قدید کنند

هر دم صوفی فانی را وجودی نو می زاید و بتصرف جذبهٔ فنا نو

و از آن محو شدن دیگر سیر می افتد در عالم الوهیت بتصرف جذبهٔ

که یمحو الله ما یشاء ویثبت پس هر دمی محوی و اثباتی حاصل

میشود که صوفی در آن دو عید میکند یک عید از محو و دوم عید

از اثبات درین مقام اگر او را روح الله و کلمة الله خوانند

بروی زیبد و این قبا بر قد و قامت وی چست آید ای برادر این

کار بر دست اختیار هیچکسی راکمش راست آید او رده اند که آن عزیز

چون بنهضت آمد در نگریست گفت این قلم روندهٔ که ما راست در

بند ریگستی نتواند بود و این سر پر خمار عشق که ما راست بار تاج نتواند

كنيد مارا قد الفي داده انه باالف بموافقت بايد ايستاد كه هيچ
چيز ندارد علائق واسباب را آتش در بايد زد مردانه لبيك
عاشقانه بزد وبهشت بهشت را وداع كرد چون ببهشت
مي رفت باتاج وخلعت بصف مقربان بود وچون درا
طلب حي امل عورت بوشي نمي يافت مثنوي

داني چه بود شرط خرابات نخست، تاج وكمر وكلاه در بازي جست:
هر ذره از ذرات آدم اين نعره، عشق براورد مثنوي
دل را غم عشق مبتلا خواهم كرد، امروز چون دل قضا خواهم كرد،

بسم الله الرحمن الرحيم مكتوب ساتونده هم در سالك
ومجذوب برادر شمس الدين اكرمه الله بكرامة السالكين بدانك
كه روندگان اين راه بر دو قسم اند يكي سالك دوم مجذوب مجذوبان
كساني اند كه ايشانرا بكمند جذبه بربايند وبدين مرتبه برسانند و
از همه مقامات بگذرانند در غلبات شوق اما اطلاعي زيادت
ايشانرا ندهند براحوال راه وشناخت مقامات وكشف آفات وانج
در راه باشد از خير وشر ونفع وضر خبر ندارند ابديه شيخي را
نشايند كه شيخي را كسي شايد كه اگرچه اورا بكمند جذبه بر بند
اما بسكون وآهستگي برند تا در هر مقام داد وانصاف آن مقام

ادوي

ازوی می سازند واحوال خیر وشر وصلاح وفساد راه جمله بروی
عرض میکنند که بی راه وکار بی راهی تا از راه وبی راهی وقوف می یابد
تا راه بری جماعت دیگر تواند کرد اما نشان راه روندگان چنین گفته اند
اگر سالک را باصفات خاکی کذر افتد در واقعه چنان بیند که از
یعنی از عناصر اربعه
شیبها وکوچها وچاهها وجایگاههای تاریک بدر می آید وبر خرابها
وشکستها وآبها وکوهها می کذرد وگرانی وتیرگی بر میخیزد وسبکی
ولطافت روی بدید آید مرتبهٔ دوم که بر صفت آبی کذر افتد
سبزها ومرغزارها ودرختان وکشت زارها وآبهاء روان وچشمه
ودریا ومانند اینها می بیند مرتبهٔ سوم که بر صفات هوا کذر کند بر
هوا رفتن وپریدن وبر بلندیها رفتن وبر وادیها بر پریدن ومانند
این بیند مرتبهٔ چهارم چون بر صفات آتش کذر افتد چراغها
وشعلها وآتشها بیند مرتبهٔ پنجم چون از صفات افلاک واجرام
آسمانی کذر افتد خود را بر آسمانها رفتن وبر پریدن وبر آمدن از
آسمانی بآسمانی وکردانیدن چرخ وفرشتگان بیند مرتبهٔ ششم چون
بر ملکوت کواکب کذر افتد ستاره وماه وخورشید وانوار وآنچ ازین جنس
است بیند مرتبهٔ هفتم چون بر صفات حیوانی کذر کند هر صفت که
ازوی کار خواهد کرد از بهیمی وسبعی بدان نوع حیوان بیند از حیوانات

واقعه
میان خواب وبیداری

مختلف اگر خود را بدان حیوان قادر بیند گذشتن اوست ازان
صفت واگر خود را اسیر آن حیوان بیند یا لرزان ترسان باشد
نشان استیلا و غلبهء آن صفت است بروی باقی چندین هزار
عالم دیگر است که سالک را ازان باید گذشت و در هر عالم شنایی آن
مشاهدات و دقایق او را باید کرد ای برادر جانی است و مقصودی
مرد مرد باید تا گوید یا جان بدهم یا بمقصود رسم این کوه هر شب
چراغست و عزت او بوینست که دربان او موج دریا خونخوار
است آن کوه صد هزار طالب دارد که برای او جان فدا می کنند
ونگونسار در قعر دریا فرو دمی روند چون قدمی بخندانت کسی
خواهد که درین درگاه. بفهد آن لعین که دربان این درگاه است
گوید مرا نمی شناسی من آنم که اهل آسمان اول اداب تسبیح از
من آموختند و اهل آسمان دوم اداب تهلیل از من دانستند
واهل آسمان دیگر همچنین مسند تدریس ما بر فرق گنبد اخضر
نهاده بودند واین همه دو لیما در باختم تا طراز لعنت بر پیشانی
ما کشیدند وبر سر کوی شرع محمدی بعوانی بنشاندند اکنون
یا تاج اخلاص بیار ودر کوه وصل یا با فتراک دامی ساز. تو مرد
دینی واین لعین از برای هردو نی از جای خویش جز زنگبوی

مار سیه دربان در گردست آن شیرین پسر
عاشقان در شور و در جوش بکذرند این باب را

معشوق چرا گفت نشین بر در من
لکن ز درون سرا بدارد سر من

عظیم دارد

عظیم دارد تا صدیقی در مملکت پدید نیاید و عیاری با این
درین راه قدم ننهد و از جاه نجنبد والسلام ٥

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هفدهم در مشغول کار

سالک برادر اعز شمس الدین بداند که گروهی از صوفیان که ریاضتها
قوی کرده باشند و شهوتها از پیش برگرفته و مدتی مدید در خلوت
نشسته و دل بکلمهٔ لا اله الا الله آورده و در مراقبت دل آن قدر
کوشیده که جز ذکر خدای عز و جل در همه احوال بر دل ایشان چیزی نه
گذرد و ایشان را بسیار احوال نیکو کشف شده باشد و اسرار ملکوت
گشاده و بدرجهٔ اصحاب کرامت رسیده و از غیب خبر دادن
و دولت آید و همت اگر در بیماری بندند نیکو شود و اگر همت
بر هلاک دشمن بندند هلاک شود ابلیس اینجا حسد برد همه اسرار
شریعت بر ایشان نماید مگر یک سر و آن آنست که از وهم پوشیده بود
تا بدان سبب آدم را صلوات الله علیه سجده نکرد اما آن سر که بر
ایشان آشکارا کند تو نیز مقصود از ترک معصیت آنست تا شهوت
شکسته شود و صفات بشریت زیر دست آید تا مرد را از خدای تعالی
باز ندارد و مقصود دیگر آنست که ذکر حق بر دل غالب شود و دل
از ظلمات بشریت بذکر خدای تعالی صافی کرده تا حقیقت معرفت

خداوند او را حاصل آید پس بوزیدن شریعت هم راهیست بکعبهٔ وصال وکسی که بکعبهٔ وصال رسید او را براه و توشه و متوجه حاجت باشد پس این قوم را چنان نماید که اگر نماز بکنند ایشان را حجاب شود واز آنچ بدان رسیده اند گویند ما خود همیشه در مشاهده ایم ومقصود از نماز و رکوع وسجود آنست تا دل غافل را بحضور آورده شود ما خود یکساعت غافل نیستیم و عالم ملکوت را آشکارا می بینیم وجواهر مقدس انبیا در صورت نیکو بما می نمایند ما را بدین چه حاجت واین عین صورت واقعهٔ ابلیس است که در کمال عجب خود نگریست گفت مرا بسجدهٔ آدم چه حاجت آدم کم از منست مرا از سجدهٔ او چه فایده قصهٔ او در حق ان نه برای افسانه است بلکه برای مثل این قوم است تا بدانند که هیچ مقرب بر فرمان برداری زیان نکند واین معنی که بزرگان دین گفته اند که در شریعت ورزیدن همه رفتن راه است بحق تعالی راست وحق گفته اند آن دیگر دقیقه که از ایشان پوشیده داشت آنست که بر ایشان ننمود که مقصود شریعت اینست وبس ان غلط است که مقصود دیگر هم هست مثلا پنج نماز چون پنج مسمار است بر دریچهٔ کمال که اگر ایدری

مسمار

مسمارتی پیوسته باوی نبود از کمال باز افتد چنانک ابلیس افتاد
اگر کسی گوید این پنج نماز چه وجه دارد که مسمار این کمال آمده
مناسبت او چیست جواب چنین گفته اند که شناخت وجه او
در قوت بشریت نیست و این بطریق خاصیت است که عقل را بدین
هیچ دست نیست چنانک سنگ مقناطیس آهن را جذب کند و هیچکس
نداند که سبب آن چیست و گفته اند مثل این قوم مثل مردی است
که بر سر کوه کوشکی ساخت و اندرو بسیار نعمت مهیا کرد اند
چون وقت نقل آمد پسر را وصیت کرد که هر تصرفی که خواهی بکن
اما چند دسته گیاه خوشبوی اگر چه خشک از اینجا بیرون مکن
چون بهار آمد کوه و هامون سبز شد و گیاه بسیار و تر و تازه
مبلغی درین کوشک در آورد بوی این گیاه بسبب تازگی غالب شد
پسر گفت پدر من این گیاهها برای آن درین کوشک آورده بود تا این
جایگاه را خوش بوی دارد اکنون این گیاه خشک چه کار آید
بفرمود تا بیرون انداختند چون کوشک از آن گیاه خالی شد
ماری سیاه سر از سوراخ برآورد و پسر را زخمی زد و هلاک کرد
سبب آن بود که این گیاه را دو فایده بود یکی بوی خوش که
همه کس می دانستند و دیگر خاصیتی داشت که هر جا که او بودی

وخوشبوی پدید آمد
از آن گیاه تر و تازه

ما بیرا مرن از جایگاه نکشیم پس او بند افسون ما بود
و آن خاصیت کس ندانست چون این پسر بکمال عقل غره شد
سبب هلاک او گشت بندانست هر چه در خانهٔ معرفت
او نباشد در خزانهٔ قدرت خداوند نیست و بمعنی این آیه
که وَمَا أُوتِيتُم مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا مطلع نشد این صاحب
کرامت و کشف را همین غلط افتاد که سری از اسرار شریعت
برو ظاهر شد بنداشت که در و هیچ سر دیگر نیست و ابلیس
همین بنداشت و این از خطاهاء بزرگ است سالکان و روندگان
را افتد و غلط گاهی است که بسیار روندگان راه دین اینجا هلاک
شده اند از اینجاست که گفت رباعی

افکند دلم رخت بمنزلگاهی ؛ کانجا نبرد بصد دلیل آن راهی
چون من دو هزار عاشق اندر ماهی ؛ می کشته شود که بر نیاید آهی

هر چه ازین معنی شنوی از کسانی که ایشان را درجه و مرتبه
بوده باشد در میان این طایفه بدانک غلط او از اینجا بوده است
پس این قوم یک مقصود دانستند از راه شریعت و نشناختند
که در وی سر دیگر است و این قدر هم ندانستند که اگر در آیتی
سر دیگر نبودی بیغامبر را صلی الله علیه و سلم بیندان نماز

بجه جاجه

اجه حاجت بودي که باي مبارک او ورم کردي نتوانستي گفت
که این بر امت واجب است نه بر پیغامبر چنانک او نه حرم داشت
و دیگر آنرا چهار زن بیش روا نیامد و گفت من چون شما نه ام
و او روزه وصال گرفت و دیگر انرا منع کرد بس هر که از علما و مشایخ
و صوفیان بدرجه کمال رسیده انت که هر بندي از بند شریعت
سراست که سعادت آخرت دران بسته است تا بجائي است که
این بزرگان در وقت مرگ دست از یک ادب از اداب شریعت
نگذاشته اند بحدي که خواجه جنید را رحمة الله علیه وقت
مرگ یکي وضو داد خلال محاسن فراموش کرد دست او بگرفت
و آن سنت بجا آورد گفتند اي بزرگ دین چنین وقتي
این قدر رخصت نیست گفت آري بحق ازان رسیدم اهل
کمال چنین بوده اند و اهل غرور فریفته شوند هر چه ایشان
ندیدند و ندانستند بنداشتند که آن نیست بلک اهل حقیقت ندانستند
سر نهاد نماز و ترتیب آنک نماز بامداد دو رکعت است
و نماز پیشین چهار رکعت است و نماز دیگر چهار رکعت است
ونماز شام سه رکعت است رکوع یکي و سجده دو در یکي
سري و خاصیتي است در حاصل کردن کمال و نگاه داشتن تا

بوقت مرگ اثر آنرا ظاهر کرداند که اگر آن نبود هیچ کمال
سود ندارد و چون بمیزد خود را هلاک شده بیند گوید
آن کمال کجا باشد گویند مسمار نداشت این بیخ گفته شد
بوقت حرکت چنانک ابلیس را آن همه کمالیت بایک بیخ زیانی
سود نداشت این از غلط کار همه ا روند کادرند که بکمال
خویش غره شوند و این یک دقیقه بوشیده ماند از ینجاست
که غزنوی گفته است مثنویات

مرو بی دانشی در راه گمراه :: که راهی دور تاریکست بر چاه
چراغ علم و دانش پیش خود دار :: و اگر نه در چه افتی سرنگوسار
فغان زین صوفی در حلم مانده :: ولی در حلم خود بی علم مانده
ای برادر این مرد آنرا دو دیده داده اند که بیک دیده صفات
آفات نفسانی بیند و بیک دیده صفات کرامات یزدانی بیند
چون صفات کرامات یزدانی ببیند در ناز آیند و چون عجز
و آفات خاکی بیند در گداز آیند گاه گاه بودی که آن شوریده
عراق و سوخته آتش فراق گفتی یالیتنی کنت ترابا و
کم اعرف هذا الحدیث کاشکی من خاک بودمی و مرا با
این حدیث کاری نبودی و گاه گاه گفتی کجا اند ملایکه و ملوث

و سکان

وساكنان ملاء اعلي تا بيش تخت لا ولـ ا من صوف بكنند
سرّ اينست كه گفت بيت كهي جا نشيبست وگاه گاه بلند
كهي داغ فراقست وگاه باغ وصال آنحرد كه آتش عشق در بضاعت
طاعت ملكوت زد و همت بجهت انقطاع يافت كاري در جيبي
نهاده ورکنند بكدّ اليمين وعرق الجبين ثروت
طلب كن عجب تر ازين كاري بود كه يكدام شادي راسيصد
سال غم وحسرت در پي كردي مثنوي
گرچه كني قهر بـي راز ما روي شكايت نه كسي راز ما
والسلام بسم الله الرحمن الرحيم مكتوب هردهم
در غلط كاه خردمان برادر شمس الدين بداند كه بعضي مردمان
از سر شبهتي وخيالي فاسد از راه افتاده اند گروهي گويند خداي
را عز وجل بعبادت ما چه حاجت او از اعمال خلق بي نيازست طاعت
ومعصيت نزديك او يكسانست خويشتن را نرنجانيم جواب
آنست اين شبهه جهل صرف است گمان برده است شريعت خلق را
كار از بهر خداي فرموده است واين محال وباطل است كه كار همه خلق
براي خويش است وقرآن ازين خبر ميدهد كه ومن تزكّى
فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ مثل آن مدبر

جاهل آنست که بیماری را طبیب بر پرهیز فرماید پرهیز نکند
گوید طبیب را از نا پرهیز کردن من چه زیان دارد هرچه زیان
کار بود بجز د سخن او را ست بود ولیکن هلاک شود طبیب
برای آن نگفت تا رضا او نگاه دارد بلکه از راه شفاء او بید اکرد اگر
فرمان بجا آرد شفا یابد واگر نه هلاک شود طبیب از آن بی
نیاز است دوم گروهی در فراخ رفتن از حد شرع وتجاوزی کردن
اعتماد بر این کنند که خدای کریم است ورحیم است بر ما رحمت
کند جواب آنست این سخن درست است ولیکن اینجا تلبیس
شیطانست که نادان را از راه ببرد اما عاقل جواب گوید چنانکه
کریم ورحیم است شدید العقاب هم است وما می بینیم که درین
جهان بسیار خلق را در رنج ودرویشی میدارد وخزانه بروی
تنگ نه وبا آنکه کریم است یک دانه گندم نیافریند تا کشاورز رنج
بسیار نه بیند وهیچ آدمی تن درست نماند تا نان وآب نخورد و
بیماری را علاج نکند پس همچنانکه تن درستی وتوانگری را اسباب
ساخته است که بی آن حاصل نباید کار آخرت نیز همچنین است کفر
وجهل را زهر روح ساخته است وکاهلی را بیماری را اگر علاج
نباید هلاک بود وزهر کفر وجهالت را هیچ تریاقی نیست مگر علم

گردند

ومعرفت

ومعرفت وبیماری وکاهلی را هیچ علاجی نیست مگر نماز کردن
وهمه طاعتها بجا آوردن هر که زهر خورد وبر رحمت اعتماد کند
هلاک شود ودر بیماری گرم انگبین خورد هلاک شود وبیماری
دل که از شهوت بود . وهر که دل را از شهوت باز ندارد بر خطر
هلاک افتد مگر تا آنگاه که اعتقاد دارد که این معصیت است واگر خود
آن اعتقاد دارد که این زیان کاری نیست در خطر هلاک نباشد بلک
هلاک شده باشد چه این کفر بود وکفر زهر ایمانست وسیوم گروه
بریاضت مدتی مشغول شده باشد وبنداشته که مقصود از ریاضت
آنست که از شهوت وخشم وصفاتی که در شرع مذمومست بیکبارگی
پاک شوند وگمان برده باشد که شرع چنین فرموده است چون
مدتی رنج برند وریاضت کنند وعاجز آیند از صفات خویش
اعتقاد کرده باشد که این محالست وشرع چیزی فرموده است
که آن ممکن نیست چه آدمی را بدان صفت آفریده اند و پاک شدن
از و صورت نه بندد چنانک گلیم سیاه را سپید کردن نتوان پس
کاری که محالست بدان مشغول نشویم جواب آنست که جهل و
حماقت اینکس است که چنان می پندارد که شریعت فرموده است
که از شهوت وصفات چنین پاک می باید شد اصلا واین قدر

تا
زیادتی
فضول
حانت

ندانسته باشد که چگونه شریعت چنان فرماید که رسول صلی الله
علیه وسلم چنین میگوید من بشرم و در خشم شوم و اثر خشم بروی
بسیار دیدندی و خداوند جی فرماید که وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ
ثنا میگوید آنرا که خشم فرو خورد نه آنرا که خشم ندارد و چگونه
فرماید که شهوت نمی باید که حضرت رسالت نه حرم داشت و اگر
کسی را شهوت ساقط شود علاج باید کرد تا باز آید که حمیت
بر اهل و فرزندان و چیرگی در غذاء کافران از خشم خیزد که تو
توالد و تناسل و ابقاء نام نیک از شهوت خیزد و مطلوب پیغامبران
بوده است توالد و تناسل ولیکن فرموده است که این هر دو را
زیردست باید داشت چنانکه در فرمان شرع باشند مانند اسب در فرمان
رایض و سگ در فرمان صیاد لیکن سگ باید که معلم بود و اگر نه در صیاد
اویزد و بی اسب نیز صید نتوان کرد اما باید که ریاضت یافته باشد
واگر نه صیاد را باندازد پس شهوت و خشم همچو سگ و اسپست
و سعادت آخرت صید نتوان کرد بی این هر دو اما بشرط آنکه زیر
دست باشند اگر غالب باشند سبب هلاک بود پس مقصود از
ریاضت آنست تا این هر دو صفت شکسته شوند و زیردست باشند
و این جملگی حسب و جماعتی گروه باشند که بجهالت خود غره شوند

که کارهاء بتقدیر افتاده است در ازل و سعید و شقی در علم باری
پدید آمده اند و هرکه یکی از حال خود نگردد پس بعمل چه حاجت
و چه فایده جواب آنست چون حضرت رسالت ازین حال خبر داد
صحابه گفتند ما اعتماد بر ازل کنیم و دست از عمل باز داریم
فرمود اِعْمَلُوا وَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ گفت دست ملاویلا اگر
شمارا سعادت نهاده اند عمل سعدا شمارا میسر کرد معنی این
آنست که در بستن سعادت و شقاوت بطاعت و معصیت چون
در بستن تندرستی و مرگ است بگرسنگی و نان خوردن برو بسته کرده اند
هرکرا حکم کرده باشند در ازل که از گرسنگی خواهد مرد راه نان خوردن
برو بسته کرده اند و هرکرا توانگری حکم کرده اند راه دهقانی و
بازرگانی برو گشاده کرده اند و آنرا که حکم کرده اند که بمغرب بمیرد
راه مشرق برو بسته کرده اند و آنرا که حکم کرده اند که بمشرق بمیرد
راه مغرب برو بسته کرده اند تا جز آن نرود حکایت وقتی ملک
بمعنی راه برود
الموت بر سلیمان پیغامبر علیه السلام نشسته بود در مردی تیز
نگریست چنانکه او بترسید چون ملک الموت برفت آن مرد از سلیمان
پیغامبر درخواست تا باد را فرمان دهد که او را بزمین مغرب برد
چون ملک الموت باز در مجلس پیغامبر آمد پرسید در آن مرد تیز

جرا می نگریستی گفت مرا فرمان بود تا یکساعت دیگر او را از مغرب
جان بر گیرم و او را اینجا دیدم عجب داشتم که این چون خواهد
بود پس چون حکم آن بود که او را بمغرب جان بر گیرند اگر چه
یکساعت بیش نمانده بود بواسطهٔ خوف بقضا برو مسلط
کردند و سلیمان را مطیع او گردانیدند تا حکم ازلی براندند و
سبب آن بود نه آنک حکم بی سبب راندند پس کسی را که سعادت
حکم کرده اند دل او را روشن گردانند تا ایمان قبول کند و او را
توفیق ریاضت دهند تا صفات مذمومه از خود دفع کند
چنانک ملک عادل فرمود فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ
لِلْإِسْلَامِ پس یکی از آن اسباب که خدای تعالی تقدیر کرده است
که گروهی را بدوزخ برد آنست که او را از عمل باز دارد و در
دل او اندازد که بعمل حاجت نیست سعادت و شقاوت ازلی
است تغییر نخواهد بود این سبب شقاوت است که در ازل رانده
اند چنانک در ازل کسی را حکم کرده باشند که جاهل باشد بر دل او
غالب گردانند که درجهٔ مقتدایی حکم ازلی است بتکرار و
علم آموختن حاصل نگردد که اگر حکم کرده بودندی تشریف
مقتدایی بسر او افکندندی و هر که علم طلب نکند و رنج نبرد

جاهل بماند تا حکم ازلی بر وی براند بدین که درد او را فکند
وانرا که در ازل اما حکم کرده باشند درد او افکنند که اگر چه
این حکم ازلی است اما ظاهر کرده اند آنچ در ازل است چنانک
نبات گندم حکمی است که در ازل کرده اند لیکن سبب او زمین
نرم کردن است و تخم افکندن است و آب دادن و هر کرا حکم
کرده اند که زمین او گندم نروید اورا ازین افعال و اسباب باز دارند
پس ایمان و طاعت با سعادت و شقاوت همچنین است و باشد
که این احمق گوید ایمان و طاعت با سعادت و شقاوت چه مناسبت
دارد خواهد که بعقل ریزه خود وجه آن بداند همچنان باشد که
بعقل خویش خواهد تا خواص کارها معلوم کند و آن اندازه عقل
او نیست پس معلوم شد که افتادن این قوم محض حماقت است
نه مشکل شدن شبهه و حجت و از عیسی پیغامبر علیه السلام منقولست
که گفت از علاج کردن نابینا مادر زاد و پیسی بلک از زنده کردانیدن
مرده عاجز نیامدم و از علاج کردن احمق عاجز آمدم ای برادر
خطر کاهی داده اند آدمی را که در یک لحظه بدرجه جبرئیل و
میکاییل رسد بلک درگذرد و در یک لحظه بسگی و خنزیری رسد
آن همه بر موجب علم و مقتضاء حکمت رود اینک طلگی از کاهلا

بشرا ان هذا الا ملک کریم ٭ بشنو واین مثنوی برخوان

مثنوی

گر قدمت شد بدین استوار ٭ گرد ز دریا نم از آتش برآر

والکو همه بر پی شهوت رود و دل در آشیان شیاطین بندد اینک سگی و خنزیری مثله کمثل الکلب ان تحمل علیه یلهث داغ اوست واین مثنوی نصیب او که گفت

مثنوی

ای شده مشغول بیکبارگی ٭ چون خر و گاوی بعلف خوارگی

برادر پیغامبر علیه السلام وحی آمد یا داود کن کالطیر الحذر ولا تأمن ولا تستقر ابله مرغی بود که با قفس تنگ بسازد و دل از روضهٔ خرم بردارد چنانک آن مرغ را در قفصی کند این جانها لطیف را در قفص جسم کرده اند و او هر شبا روزی چندین بار سر از دریچهٔ هر نفس بیرون کند که بیاید که بپرم چنانک گفت

مثنوی

انک درین پرده نوائیش هست ٭ خوشتر ازین حجره سرائیش هست

اوج بلند است رومی بپرم ٭ باز که این همت خود بگذرم

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب نور ذکرهم در معرض خاطر و باطن برادر شمس الدین سلمه الله بجمعیت بشنا سد و بدانید

بدانند که آدمی را از دو جوهر مختلف بدید آورده اند یکی علوی

دیگر سفلی چنانچ سفلی قابل بیماریهاست علوی نیز قابل
بیماریست بچنانک آن سفلی را طبیبانند تا بواسطهٔ معالجت
ایشان امراض و علل و علایق و عوایق محسوس و معقول ازوی
دفع کرده و از محل هلاک بنجات آید طبیب علل و امراض جوهر سفلی
حکما اند و طبیب علل و امراض جوهر علوی انبیا اند و بعد ایشان
مشایخ که خلفاء انبیا اند از بنجاست اَلشَّيْخُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّبِيِّ فِي
أُمَّتِهِ و چنانکه مریض جوهر سفلی بی طبیب حاذق بهلاک
نزدیکست مریض جوهر علوی نیز بی پیغامبر و یا بی شیخ بحقیقت وراه
رفته و خلیفهٔ پیغامبر گشته اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ در حق وی
حقیقت شده بهلاک نزدیکست و در وقت ما بی دولتان چنانک طبیبان
جوهر سفلی کم و کم گشتند طبیبان جوهر علوی نیز کم و کم گشتند لاجرم
جز هلاک شدن ما بی دولتان را دیگر چه بود نماند چیزی که از انجا
امید صحت و حیات و فلاح و نجات بود مگر همین که لَا تَقْنَطُوا
مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ اما امید کاری بی تقدیم شرایط و اسباب آن
کار اگر چه در قدرت هست و لیکن در حکمت نیست پس ما را خاک
بر سر باید کرد و مصیبت خود باید داشت و ازینجا باید شناخت
که در دست هیچ کس چیزی نیست مگر غروری و پنداشتی اِلَّا مَا شَاءَ

٦١ [illegible]

رض بصحت بدل گردد و از ورطه‌ها
نجات یابد علوی را بهم طبیب را
تا بواسطهٔ معالجت [illegible]

الله و چنانک طبیب نبض بیمار بگیرد تا بواسطهٔ آن بر علت بیمار
واقف گردد و ادویهٔ مختلف و اشربهٔ متنوع بر اندازهٔ قوت
بیمار از داروئی دو درمسنگ و از داروئی سه درمسنگ و از داروئی
چهار درمسنگ بگیرد و معجونی سازد یکی را مباح کند و دیگری
را محظور تا طبیعت باعتدال باز آید و صحت روی نماید و از
هلاک نجات یابد همچنین چون پیغامبر بر علت غفلت بیمار
باطن وقوف یافت هر آینه از احکام و شرایع بر اندازهٔ قبول
و استعداد بیمار باطن گاهی دو رکعت و قتی سه رکعت و زمانی
چهار رکعت از جملهٔ مجموعی سازد یکی را حلال کند و دیگر را
حرام تا عقیدتهاء مشوش و هواهاء مختلف و امراض متنوع
باعتدال شریعت باز آید و صحت عاجل روی نماید و از خطر
هلاک نجات یابد و اینجا سری عزیز است ببصیرت ادراک
کند پس اگر بیمار جوهر سفلی مخالفت طبیب آغاز کند بر
خلاف امر او خورش بکار برد هر آینه علت قوی گردد و بهلاک
کشد همچنین بیمار جوهر علوی اگر مخالفت شریعت آغاز کند
و بر خلاف امر او کارها بر دست گیرد هر اینه دروی علت
ضلالت هر روزی قوی تر گردد و بی شبهت بموت جهالت

هلاک

معلوم گردد چون در آخرت زنده شود بیمار بود و دردی در جان شده باشد ابداً و سرمداً و در دوزخ همی بود اگر کار بر خلاف این باشد و امور صاحب شرع نگاه داشته بود و از مناهی تجنب نموده باشد همیشه تندرست زیید و هرگز نمیرد اَلَا اِنَّ اَوْلِیَاءَ اللّٰهِ لَا یَمُوْتُوْنَ چون ازین سرای بسرای آخرت نقل کند بل یَنْقَلِبُوْنَ مِنْ دَارٍ اِلٰی دَارٍ کامِلُ الْعَقْلِ صَحِیْحُ الْبَدَنِ قَوِیُّ الْجَوَارِحِ باشد و حقوق خود از غذاهاء روحانی بکمال استیفا کند و در آخرت فَرَوْحٌ وَرَیْحَانٌ مخلداً و مؤبداً در جنت همی بود ازینجا مقرر گشت چنانک طبیب تنها حکما اند طبیب دلها انبیا اند و بعد ایشان خلفاء ایشان اکنون کرپی دو لیپی مادرزاد فرو دبرد واد بار اصلی غرق کرد دریافت پیغامبر ممکن نه که آن در بستن نه و دراز خلیفه پیغامبر علیه الصلوٰة والسلام میسر نه که ایشان در عالم کم شده اند و کم کشته اند و ادبار ما اقبال ایشانرا کجا دریابد و این شقاوت و بی دولتی ما بر سعادت و ستانه دولت ایشان کجا رسد این در بنین بسته شد در حق ما رحمت بر جان خرو باد که گفت بیت

محلس

در ساغر وصال تو دریا کند مستان شون دور خرو آید می در نماند ازینجا نماند ماستی معلولان و مریضانرا و خاکساران و مدبرانرا

ملک انک کتب ایشان که عقاید و معاملات ایشان درو مکتوب است و
روش و طریق ایشان دروی مسطور جنک بدان زنیم و امام و مقتدا
خود سازیم تا اکر خورشید دولت از غایت دولتان فرو شد باری
چراغی بود وَهَذَا كَثِيرٌ مِنَّا اینست که کفت بیت
از بخت بدم اکر فرو شد خورشید از نور رخت مها چراغی کیرم
و اکر نعوذ بالله منها این در هم بسته شود انکه چه مرو توجه
فرعون و نمرود و چه بولهب و ابوجهل با این همه نا امیدی
روی به جکینی خوئی میکرد و جانی می کن و دست و پایی
می زن فریادی و شوری بیش نه که باد لطف افتاد کسا را
می طلبید تا بر کیرد هفصد هزار سال سالکان مملکت سجاده طاعت
در مقام کرامت فرو کرده بودند و در خانقاه عصمت بر حصلاء
حرمت تکیه زده که کارها داریم ناکاه باد لطف بر زبان آب و خاک
را که در زیر اقدام افتاده بودند بر انکیخت و کفت إِنِّي جَاعِلٌ
فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً تا همه مطیع بطاعت ننازد و هیچ
مفلسی و افتاده نومید نکردد و در سحره فرعون نکر چون
عنایت سابق بود لطف بر زید ندید که جادو کرانند یا کار ایشان
سحر و اباطیل است در عین ساحری و جادوئی در تخت توحید

نتازند

نتانند و تاج معرفت بر سر نهاده و عجایب قدرت بجانیان
ننمود که چون افتاده را چو کیر یم ننکریم که او کیست و چون سر
افراشته را در انکنیم نه بینیم که او کیست و کار او چیست والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیستم در فضل انبیا

بر اولیاء برادر اعز شمس الدین بدانکه اندر همه اوقات و احوال
باتفاق جمله مشایخ طریقت رضوان الله علیهم اولیا متابعان
پیغامبر انند و انبیا فاضلتر اند از اولیا از آنکه نهایت ولایت
بدایت نبوت است و جمله انبیا ولی باشند اما از اولیا کسی
نبی نباشد و هیچکس را از علماء اهل سنت و جماعت و محققان
این طریقت اندرین مسئله خلافی نیست مگر گروهی از ملحدان
که گویند اولیا فاضلتر از انبیا اند و تمسک بدین کنند که گویند
اولیا همه حالت با خداوند مشغول اند و انبیا بیشتر وقت بدعوت
خلق مشغول اند پس کسی که همه وقت بحق مشغول باشد فاضلتر
بود از کسی که او در بعضی وقت مشغول بود و گروهی از جهال
که دعوی محبت این طایفه کردند و بر ایشان کمان نیکو بردند
و ایشان متابعت کردند گویند مقام ولایت برتر از مقام
نبوتست و هر نبی را علم وحی باشد و هر ولی را علم سر

و ولی برتر چون نهاده اند که پیغامبر انرا ازان خبر نباشد و
مر انرا علم من لدنی نام کردند و این لقب را استقاق از قصه
موسی و خضر کرفتند صلوات الله علیهما و کفتند که خضر
ولی بود و موسی نبی موسی را وحی ظاهر بود تا او را
بوحی ظاهر خبر نکردندی ندانستی باز خضر را علم من لدنی
بود غیب بدانستی بی وحی تا موسی را ابشا کردی وی حاجة
امد و او استاذ فاضلتر از شاکرد بود اما انک بیزاران این
مذهب اند و بر دین ایشان اعتماد است ازین بیزار اند و روا
ندارند که هیچکس را مقام برتر از مقام انبیا باشد یا برابر مقام
انبیا باشد اما جواب این شبهه که ایشان کفتند آنست که
خضر را فضل مقید بود و ان علم من لدنی است و موسی
را فضل مطلق بود و فضل مقید مبطل فضل مطلق نیست
چنانک فضل مریم پارسا رضی الله عنها و ان فرزند بی مماسی
بشر است باطل نکند فضل عایشه و فاطمه را که ایشان را فضل
مطلق بودند بر جمله نساء عالم و در جمله ملائکه اکر احوال
و انفاس و درون کار جمله اولیا را اند جنب یک قدم نبی صورت
کنی ان جمله متلاشی نماید زانچ این کروه می طلبند و می روند

وایشان

وایشان رسیده اند ویافته وبدعوت بحکم فرمان آمده وقوی
رامی برند پس یک نفس انبیا فاضلتر از همه روزگار اولیاست
زانچ چون اولیا بنهایت رسند از مشاهدت خبر دهند و
از حجاب بشریت خلاص یابند هرچند عین بشر باشند وباز
رسول را اول قدم اندر مشاهدت باشد چون بدایت آن
نهایت وی بود این را با آن قیاس نتوان کرد واز خواجه
ابو یزید رحمة الله پرسیدند که چه میگویی اندر حال انبیا گفت
هیهات مارا اندر ایشان هیچ تصرف نیست هرچه اندر ایشان
صورت کنیم آن همه ما باشیم پس چنانکه مرتبۀ اولیا از ادراک
خلق نهانست که اولیا مرتبۀ انبیا از تصرف اولیا نهانست
که اولیا اندر جنب انبیا سیارانند وانبیا اندر جنب اولیا طیارانند
هرگز سیاره طیاره را اندر نیابد وهم از خواجه ابو یزید رحمة
الله علیه نقلست که گفت سرّ مارا باسمانها بردند وبهیچ چیز
التفات نکرد بهشت ودوزخ را بنمودند بهیچ چیز نگاه نکرد
واز مکونات وحجاب بر کرانه ایند فصرت طیرا پس مرغی
گشتم واندر هوای هویت می پریدم تا بر میدان احدیت مشرف
شدم ودرجۀ ازلیت را اندر آن بدیدم چون نگاه کردم

آن همه من بود گفتم بار خدایا با منی من بتو راه نیست و از خودی
خود مرا گذر نه پس مرا چه باید کرد فرمان آمد یا بایزید خلاص تو از
تو یی تو اندر متابعت دوست من بسته است دیده را بخاک قدم
او سرمه کن و بر متابعت او ملازمت نمای و این را اهل طریقت معراج
معراج بایزید خوانند و معراج عبارتست از قرب پس معراج انبیا
از روی اظهار بود بشخص و تن و از آن اولیا از روی همت و اسرار
بود و این بدان اصلست که هر چیز که مر انبیا را باظهار روا بود مر
اولیا را باسرار روا بود و تن انبیا بصفا و پاکیزگی و قربت چون دل
اولیا باشد و سر ایشان پس فرق بسیار باشد میان کسی که شخص
وی را آنجا برند که سر دیگری را چون این سخن بدانستی اکنون بدانک
باتفاق اهل سنت و جماعت و جمهور مشایخ طریقت انبیا و اولیایی
که محفوظ اند فاضلتر اند از فرشتگان بخلاف معتزله که ایشان ملایک
را فاضلتر دارند بر انبیا و گویند که ایشان برتبت رفیع تر اند بخلقت
لطیف تر و مر حق را مطیع تر اند پس باید که فاضلتر باشند جواب
گوییم تن مطیع و رتبت رفیع و خلقت لطیف مر فضل خداوند را
علت نیست فضل کسی را بود که حق تعالی مر او را فضل دهد اگر فضل
بطاعت بودی آنگاه امت بیشین را برین امت فضل بودی که ایشان را

طاعت

طاعت بسیار بود و اگر فضل برتبت و جوهر بودی پس ابلیس را
فضل بر آدم بودی، آدم از خاک ظلمانی بود و ابلیس از آتش نورانی
پس معلوم شد که فضل آنرا بود که خداوند او را فضل دهد و از خلق
برگزیند و دیگر بدانک ملایکه چون مضطری اند اندر حق معرفت
که مر ایشانرا اندر خلقت شهوت نیست و اندر دل حرص و آفت نه و اندر
طبع زرق و حیلت نه و در رق ایشان بجبلّه غذاء ایشان طاعت است
و مشرب ایشان فرمان برداری خداوند باز اندر طینت آدمی شهوت
مرکب است و ارتکاب معاصی او وی محمل و زینت دنیا اندر دل
ایشان موثر و حرص و حیلت اندر طبع آدمی منتشر و شیطانرا
اندر شخص وی چندان قوت که اندر رگهاء وی با خون همی گردد
اندر مجاری آن و نفسی بدو مقرون که داعی همه شرهاء اوست
پس کسی که این جمله صفت، وجود وی بود با امکان شهوات
فسق و فجور برهیز کند و با عین حرص از دنیا روی گرداند و بالقاء
وسواس شیطان اندر دل وی از معصیت رجوع کند و از آفات نفس
بازگردد
خود را نگاه دارد تا قیامت بر عبادت و مداومت بر طاعت و مجاهدت
با نفس و محاربت با شیطان مشغول گردد بحقیقت این از آن فاضلتر
بود که اندر صفتش معرکه گاه شیطان و شهوت نبود و اندر طبیعتش

ارادت غذا و لذت نه اندوه زن و فرزند مشغول خویش و پیوند
نه محتاج بسبب و آلت غذا و لذت نه مستغرق امید و آفت نه
عجب جبرئیلی که چندین هزار سال بانتظار خلعتی عبادت کند
خلعتش غاشیه داری محمد بود نائب معراج ستور ویرا خدمت
کند چگونه فاضلتر بود بدانک نفس را ریاضت کند و روز و شب
مجاهده کند و حق با وی عنایت کند و دیدار خویش کرامت کند
و آنجا بخطر آتش باسلامت عبور کند حاصل آنیست خداوند
فضل نهد آنرا که خواهد بدانک خواجه عطار برین معنی
اشارت کرده و گفته

مثنویات

ببین چندین هزاران سال کابلیس ؛ نبودش کار جز تسبیح و تقدیس
همه طاعات او بر هم نهادند ؛ ز استغنا خود بر باد دادند
دلش خونابه جای محنت آمد ؛ تنش دستار خوان لعنت آمد
همه جانهای سابقان بواز خونست ؛ که میداند که سر کار او چونست
جگر خون میشود زین یاد ما را ؛ ز استغنا حق فریاد ما را
تو میخواهی بتسبیح و نمازی ؛ که تا خشنود گردد بی نیازی
نماز تو سئ راه درازست ؛ ولی او از نماز تو بی نیازست
خدارا کبریایی بی نیازیست ؛ ترا جز نیستی دیگر چه بازیست

نسخه
برورزش
یعنی مجاهده
باید

و بحقیقت ولایت سیر هست از اسرار حق و جز به پرورش یعنی بمجاهدت
و ریاضت پیدا نگردد و بود و بی راه جز ولی نشناسد و اگر اظهار آن حدیث
بر جمله عقلا جایز بودی دوست از دشمن پدید آمدی و واصل
از غافل ممیز نبودی پس خداوند تعالی چنان خواست تا جوهر
دوستی را اندر صدف خوار داشت خلق نهد و بدریای بلا اندر اندازد
تا طالب آن بحکم عزیزی جان در خطر کند و بدان دریای جان ستان
گذر کند و بقعر دریا فرو شود یا مرادش برآید و یا حال دنیا
بروی بسر آید چنانکه جان بازی برین اشارت کرده است مثنوی بیت

بلکه راز جان و عقل یکبادی ،، تا بفرمان حق رسی بادی
... و آهنگ آن جان کردن ،، شرط نبود حدیث جان کردن
بادیا تتو دین برون ناید ،، شب حرک تو روز دین ناید ،،
آن هوائی که بیش ازین باشد ،، رسم و عادت بود نه دین باشد

ای برادر پیوسته اندرین اندوه باش و از در طلب خالی مباش و از
کثرت معصیت و خلاف خویش نومید مشو عقول ملکی و بشری
درین حضرت سرگردانند حرمتی بمزدوری شعیب پیغامبر عم
راضی شده و از برای تزوج صالحه ده سال شبانی کرده و از رنج
و گرسنگی نانی خواسته و از درماندگی سرها و تاریکی بادیه در طلب

آتش قدیمی زده لطف قدیم ناگاه • ماخلعت نبوت بیتی آدم کرد
واصطفیتک لنفسی مانرا از برای خود برگزیده ایم بلعم باعور
که از بیرت زر گذشته بود و از ملکیت برگذشته در عالم ولایت
نامدار شده وبر لشکر هوا بهلاد گشته با دبی بیاری از عالم قهر ناگاه
بزید باسگان حزیله هم طویله گردانید وندا در عالم در دادند
فمثله کمثل الکلب ان تحمل علیه یلهث ای برادر بعزت
الله تعالی عزوجل که بهشت وآنچ در اوست از موجبات نازش
دوزخ وآنچ اندروست از اسباب گدازش برای اسعاد و پاک
کردانیدن آفریدگانست از برای شقاوت و دور کردانیدن ایشانست
یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر عز این معنی
میخواهند نه بینی که زر را بآتش برای کمال او برند نه از برای نقصان
او وبدین نسبت عاصی را بدوزخ برند تا پاک بجهت پاک شود
نه از برای آنکه بدرد غم ناک شده بعد هلاک شود خوش گفته است
ان بیر عبد علمه بمعاصینا فی الازل لم یمنعه عن ایجادنا
فمعاصینا کیف یمنعه عن تطهیرنا بالعفو والغفران
گفت در ازل بکنا • ماعالم بود که کنا • کنیم آن علم چرا آفریدت
مارا مانع نشد بس معصیت محدث ماکه امروز کرده ایم چگونه

مانع شود

مانع شود او را از عفو کردن و بیامرزیدن بدین نسبت نداء لَا تَقْنَطُوا

مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ بهر زمان بگوش جان می رسد و جان صد روح

و فتوح از آن می یابد و آنچه در حدیث آمده است لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَجَاءَ

اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُذْنِبُوْنَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ اگر شما گناه نمی کردید حق

تعالی قومی دیگر آوردی تا ایشان گناه کردندی پس بیامرزیدی ایشان را

جملهٔ عاصیان و گناه کاران عالم را این بشارت بسنده است مثنوی بیت

مشتوای عاصی بیچاره نومید ؛ که چون پیدا شود اشراق خورشید

اگر افتد بقصر پادشاهی ؛ هم افتد نیز بر کنج گدایی

کسی کو بر هنه است افتاده در راه ؛ در و بر تابد آن خورشید در گاه

نه کامل مخلصان آمد خطرناک ؛ گنه کاران بر ند این گوی چالاک

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب بیست یکم در زلات انبیاء

علیهم السّلام و آداب زیارت قبور و نماز بنیت حرکان در باب اول

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله تعالی بداند که اندر زلات انبیا

علیهم السّلام اختلافست عامهٔ اهل سنت و جماعت بر ایشان

زلت روا دارند بشرطی که صغیره باشد و کبیره نباشد و همه را اتفاق

است که از انبیا کفر روا نباشد مگر طایفهٔ از مبتدعان گفتند که روا باشد

چون یکی از عامه مومنان و تعلق بدین کنند که خداوند خبر داد از ابراهیم

عَلَيْهِ السَّلام وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ اگر روا نبودی
این دعا از وی محال باشد که دعا بر جایزات افتد نه بر ممتنعات
جواب آنست که مراد ازین دعا اولاد بود نه وی ولیکن هرچند
اورا ازین ایمنی بود خودرا درمیان اولاد افکند تا دعا اندر
اولاد ببرکت وی مستجاب شد چنانکه در حق رسول ما صلی الله علیه
وسلم فرمانشد وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ الآیة اما اهل
حقیقت حرین اصنام را گویند که این شرک زنار بستن نیست و مر بت
را سجده کردن نیست ولیکن بغیر حق طمع داشتن است و از حق غیر
نترسیدنست و با غیر حق آرامیدنست واین بوطریق مثل است نه بر
تحقیق ازبهر آنکه چون کافر به بت طمع داشت یا از وی بترسید نه
از وی منفعت نه مضرت واعتقاد برین کرد اصل توحید خراب
کرد باز مومن موحد چون بخدای تعالی ایمان آورد و خداوند
اورا خبر داد که اندر هفت آسمان و زمین نافع و ضار جز وی نیست
چون صحت اعتقاد واجب کرد جز با وی آرامیدن و جز بر وی
اعتقاد کردن جز وی ترسیدن روی نیست چون بدین معنی بغیر
بازگشت فعلی آورد مانند فعل کافران هرچند اعتقاد بر ایمان درست
بود مانند ه شرک بود و آن چیز که اندر وی منفعت و مضرت نبود

هرچند

هرچند نه بت بود چون خوف و رجا بوی متعلق شد مانند بت
شد پس معنی قول خلیل الله آن بود که مرا نگاه دار تا جز با تو
نیارامم و نه جز ترا بینم و نه بجز تو امید دارم و نه از جز تو
بترسم مثنوی چون او در هر دو عالم نیست کس با که سازد این
سودا و هوس هَذَا مَعْنَى دُعَاءِ الْخَلِيلِ لَيْسَ التَّعَوُّذُ مِنَ الْكُفْرِ
الَّذِي هُوَ ضِدُّ الْإِيمَانِ اما آن قیاس که بر مومنان کردند باطل است
زیرا که کفر محل عداوت و ایمان محل محبت ولیکن کافر هرچند
بکفر عدو خداوندست او را بباید نیاملد است که خداوند او را عدو
حال طبیعت است یا بکفر ازین جهان بیرون رود بداند که خداوند او را
عدو بوده است یا کفر بروی زوال آید بداند که خداوند او را محب
بوده است و مومن هرچند خداوند را بحکم ایمان محب است
بباید نیاملد است محبت خداوند او را چون حال طبیعت است و حکم
او موقوف یا این جهان با ایمان بیرون رود محبت خداوند او را حقیقت
کرد یا ایمان بروی زوال آید نعوذ بالله منها بداند که خداوند او را
عدو بوده است و این توقف اندر محبت و عداوت اندر حال انبیا
روا نباشد از بهر آنک انبیا احبا باشند لا محاله زیرا که ایمان اخص
خواص هیچ مقامی نیست در خصوصیت را برتر از نبوت پس

ایشان خاص تر بود همه دوستان اند پس محبت خداوند مر انبیا را
درست کشته است از کفر ایمن کشتند از بهر آنک تغییر و تبدیل بر
صفات مخلوقات روا باشد و بر صفات حق روا نباشد هر کرا
محب است عدو نگردد و هر کرا عدوست محب نگردد و لیکن هر
چند کسی که حق او را محب است بوصف اعداست چون سحرهٔ
فرعون سلطان محبت حق غالب کرد و مر ایشانرا بصفت
احبا آرد و هر که را حق تعالی او را عدو باشد هر چند بوصف
احبا باشد چون ابلیس سلطان عداوت حق او را از صفت
احبا بوصف اعدا آرد سر اینست که گفت مثنوی

کس چه داند تا درین بحر عمیق ٭ سنگ ریزه قدر دارد یا عقیق
و اینجا رمزیست و آن آنست که محبت و عداوت حق بعلت
قایم نیست زیرا که محبت حق و عداوت ازلی است و خلاف و
موافقت بنده وقتی پس محبت و عداوت سابق باشد و خلاف
و موافقت لاحق و هرگز لاحق علت سابق نگردد از اینجا بدان
و بشناس که خلاف و موافقت همه هیچند و هیچ و این بگوی رباعی
در گوش دلم گفت فلک پنهانی ٭ هر حکم که حق کند تو از من دانی
بر گردش خود اگر بدی دست مرا ٭ خود را برهاندمی ز سرگردانی

وا اما سخن

اما سخن اندر کبایر انبیا کروهی روا دارند و حجت آرند قصهٔ برادران
یوسف پیغامبر علیه السلام که ایشان همه پیغامبر بوده اند و کبایر
بر ایشان رفت و اهل سنت و جماعت از انبیا کبیره روا ندارند زیرا که کفر
کبیره است از کبایر و از انبیا کفر روا نیست دیگر کبیره هم روا نباشد
از بهر آنک بهر که یک کبیره روا باشد همه کبایر روا باشد دلیل برین
عامهٔ مومنان اند جواب خصم برین طریق گویند آنچ بر برادران
یوسف پیغامبر رفت پیش از نزول وحی بود بر ایشان و این بر سبیل
ندرت و مقرون بتوبه و صلاح روا بود اما آنک هر چند صغیره
بغیر قصد بر انبیا رود که آنرا زلت گویند و زلت آن بود
که پیش از افتادن قصد نبود و بعد از افتادن بر آن قرار نبود
چنانک کسی در راهی خستانی می رود ناگاه بیفتد در حال برخیزد
نه پیش از افتادن قصد افتادن بوده نه بعد از افتادن قرار بود زلت
انبیا همچنین است و با این بهم معاتب باشند لِعُلُوِّ مَرتَبَتِهِم
وَارتِفاعِ مَنزِلَتِهِم از بهر بزرگی مرتبهٔ ایشان و بلندی منزلت
ایشان یعنی بزرگان را بخورد بگیرند و خوردکان را به بزرگ نگیرند که
اَلمُخلَصُونَ عَلَی خَطَرٍ عَظِیمٍ سر این معنی است و ناگرفتن به
بزرگ دلیل خردیست و گرفتن بخورد دلیل بزرگیست وَکانَ زَجرًا

لغیر هم آن عتاب کردن با ایشان زجر بود مردیگران را که از
ایشان باآین بزرگی که محل ایشان ان مقدار نگذاریم ازدیگران کی
گذاریم این تنبیه کردنست مردیگرانرا تا غرّه نگردند و بروجهی
گفته‌اند این عتاب از بهر زیادت محبّت است تا محبّت برجای بود
عتاب میان دوستان جاری بود چنانک گفت شعر

إذا ذهب العتاب فليس ودٌّ ۞ ويبقى الودُّ ما بقي العتابُ

باآین بهم در قصّهٔ مهتر داود علیه السلام شنیده که چون بروی
زلّت رفت چهل شبانروز سر بسجده نهاده می گریست تا از آب چشم وی
چندان گیاه برآمد که وی اندران میان ناپدید گشت و خبر قبول
توبه نیامد دمی از درد برزد که آن گیاه همه بسوخت و دو دست
پیش چشم بداشت و بگریست تا هر دو کف وی پرخون گشت پس
دستها سوی آسمان برداشت و گفت الهی إن لم ترحمني
فارحم عبرتي که اگر بر من نبخشی برین آب چشم من ببخشای
فرمان آمد یا داود تذكر عبرتك وتنسى خطيئتك
آب چشم خود را یاد میکنی و خطاء خویش فراموش کرده تا بدانی
که خطر بزرگان بزرگتر و کار با ایشان صعب‌تر ازینجا گفت بیت
کشته شوکان لب خونخواره معشوق ۞ تا روز قیامت همه رنگین کفنا نند ۞

بایدکه در

بايد كه دركورستانها رفتن وزيارت كورستان بزركان وعامهٔ مؤمنان
عادت كنند كه فوايد بسيارست چنانكه از حضرت رسالت مرويست
نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ اَلَا فَزُورُوهَا فَاِنَّهَا تُرِقُّ الْقَلْبَ
وَتُدْمِعُ الْعَيْنَ وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ الحديث وديكر مردي از سختي
دل خويش شكايت كرد در حق وي فرمود اِطَّلِعْ فِي الْقُبُورِ وَاعْتَبِرْ
بِالنُّشُورِ در كورستان نظر كن وبحشر ونشر اعتبار كن در هر هفته
زيارت مستحب است چنانكه فرموده است در حق ياري يَا بُنَيَّ
اِذْهَبْ كُلَّ جُمُعَةٍ اِلَى الْمَقْبَرَةِ وبذكر زيارت وعيدي آمده است
الله اعلم تا ازان چه معني مراد بود وفاضلترين روزها در زيارت
سه روز است دوشنبه وپنجشنبه وروز جمعه بعد از نماز ودر مواسم
متبركه چون عشر ذي الحجه وعيدين وعاشورا ودر شبهاء متبركه
چون شب براة وماننده وي پس چون خواهد كه زيارت كند رود مستحب
است كه در خانه دو ركعت نماز بكزارد ودر هر ركعتي بعد از فاتحه
آية الكرسي يكبار وسورهٔ اخلاص سه بار چون سلام دهد كويد
خداوندا ثواب اين نماز بروح فلان برسان حق سبحانه وتعالي
نوري كرداند وبوي رساند وهر كزارندهٔ نماز را ثواب بسيار نبشتن فرمايد
وچون بكورستان رسد نعلين بكشد پس پشت جانب قبله كند وروي

بجانب میت وسلام کوید بدین عبارت که در حدیث است اَلسَّلَامُ
عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ يَا اَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ
يَرْحَمُ اللّٰهُ الْمُتَقَدِّمِينَ مِنَّا وَالْمُتَاَخِّرِينَ وَاِنَّا اِنْشَاءَ اللّٰهُ
بِكُمْ لَاحِقُونَ اَسْئَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ واگر شهید
باشد کوید سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ واگر
کورستان مسلمانان وکفار مختلط باشد کوید اَلسَّلَامُ عَلٰى
مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى پس بنشیند وبکوید بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ
رَسُولِ اللّٰهِ که در خبرست که بردارد حق سبحانه وتعالی عذاب
وظلمت وتنکی کور از صاحب آن کور چهل سال پس بکوید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ
لَا يَمُوتُ اَبَدًا ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ در خبرست روشن کرداند آن کور را وکوینده را بیامرزد وبنویسد
مر او را هزار هزار نیکی وبرآرد مر او را هزار هزار درجه پس فاتحه
وآیة الکرسی بخواند در خبرست هر که آیة الکرسی بخواند وثواب آن
اهل کورستان را بخشد برآرد حق سبحانه وتعالی در کور هر مرده را
از مشرق تا بمغرب جمله کان طبقه نور وفراخ کرداند بر ایشان کور
را وبرآرد هر مرده را درجه وبنویسد مر خواننده را ثواب شصت پیغامبر

ازالة المسمى والنعيم

وبیافرینند بعدد هر حرفی فرشته که تسبیح کنند خدا را تا قیامت
بس ده بار قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ بخواند اگر آن بنده آمرزیده نبود حق
تعالی او را بیامرزد و اگر آمرزیده بود و خوانده را بیامرزد و گناهش
بر آن مرده ببخشد و اگر برین زیادت کند سوره یس بخواند و سوره
الملک نیز آمده است و همچنین اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ وَ اَلْهٰیکُمُ التَّکَاثُرُ
نیز منقولست و در کتب مسطورست که هیچ شبی دشوارتر بر مرده چون
شب اول نیست پس ببخشاید بر مرده بصدقات و اگر قدرت نباشد پس
دو رکعت نماز بگزارد در هر رکعتی فاتحه یکبار و آیة الکرسی یکبار
و قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ده بار و اَلْهٰیکُمُ التَّکَاثُرُ ده بار پس بگوید خداوندا
ثواب این نماز بفلان کس بخشیدم حق سبحانه و تعالی بفرستد در گور آن بنده
هزار فرشته را با هر فرشته نوری و هدیه و بدهد آن مرده را ثواب
هزار شهید والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب بیست دوم
در اصل تصوف برادر شمس الدین اعزه الله بداند که قاعده تصوف
دیرینه است و اعمال انبیا و صدیقان بوده است بحکم غلبه عادات
زشت که درین زمانه بدید آمده است صورت حال صوفیان در چشم
مردمان زشت مینماید و اهل این حدیث بر سه قسم اند یکی صوفی
دوم متصوف سیوم متشبه صوفی آن بود که از خود فانی شده باشد

قیل التصوف ترک حظ النفس
وقیل التصوف هو الاخلاق

بر بیاید شد تصوف تفعل است و
تکلف چنانکه برای تکلف را باشد
درجه صوفی تکلف چون آید وجود
همچنانست اما میان صوفیان در
کر گوید صوفی از اهل تصوف است و
اطلاق لفظ تصوف بر سه قسم جایز باشد
و همچنین متشبه و متصوف نیست
همه اطلاق لفظ تصوف بود روا با
مخدوم وجود شد درین زمانه صوفی
باشد و اگر است متصوف بلکه متصوف
نمانده اند بلکه متشبه مانده اند

وبحق باقی گشته واز قبضهٔ طبایع رسته وبحقایق حقایق پیوسته
الحقایق ما الله ومن الله
ومتصوف آن بود که بمجاهدت وریاضت این درجه رامی طلبد
واندر طلب خود را بر معاملت ایشان درست می کند ومتشبه آن بود
که برای جاه وحظوظ خود را مانند ایشان کرده بود وازین هر دو
معنی خالی وبی خبر با این همه امید ست که از ایشان بود ودر سایهٔ
دولت ایشان در هر دو جهان بگذرد که اندر لشکر مبارز یکی باشد
ودیگران بطفیل وخلیفه خورد وسلطان در شهری یکی بود
ودیگران در سایهٔ دولت او روزگار گذرانند ودر جملهٔ طوایف
محقق اندک باشند اما جمله را نسبت بر ایشان کنند هرکه که بعلی
چنین شان با ایشان مانند بود وفتوی شرع که مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ
فَهُوَ مِنْهُمْ هرکه بقومی خود را مانند کند بر فتاری وباعتقادی
او از ایشان بود چنین گفته اند اول صوفی در عالم آدم پیغامبر علیه
السلام بوده است حق تعالی وی را از خاک بیرون آورد وبمقام اجتبا
واصطفا ساینده ورقم خلافت بر وکشید اول سیاست طه وطایفه جمله
بر آنست که مرید را در آغاز ارادت بجمله فرمایند خَمَّرْتُ طِينَةَ آدَمَ
بِيَدَيَّ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا آدم چون بجملهٔ تجرید بر آنست حق تعالی
ما یه روح بوی داد وچراغ عقل در دل او بیفروخت ونور حکمت

از دل بر زبان آورد بر خود بجنبید گفت الحمد لله اشارت
نبوی همبرین است که مَنْ اَخْلَصَ لِلّٰهِ اَرْبَعِیْنَ صَبَاحًا اَظْهَرَ
اللّٰهُ یَنَابِیْعَ الْحِکْمَةِ مِنْ قَلْبِهٖ عَلٰی لِسَانِهٖ پس قصد ولایت
کرد و تحفهٔ سجود ملائکه در اول خلافت یافت و برخاست مسافروار
قصد گشتن بهشت کرد و جمله اقالیم بهشت سفر کرد و بر اسرار ممالک
گذر کرد گفتند حواس و اطراف جمله در قید کن و باختیار خود حرکت
مکن که مرید را اختیار نبود بحکم جرأت و انبساط دست گشادگی
نمود از کمین گاه غیب زخم عتاب رسید که وَعَصٰی اٰدَمُ رَبَّهٗ
شکسته شد و باستغفار مشغول گشت سنت استغفار صوفیان از
اینجاست گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا هرچه اسباب خواجگی و خلافت
بود از وی بکشیدند برهنه بایستاد باستغفار گفتند آدما برین غرامت
بدنیا سفری کن که شرط مرید آنست که چون زلت بروی رود سفر
کند آدم مجرد و برهنه قصد سفر خاک کرد تنش برهنه بود گفتند
آدما دریوزه کن از هر درختی برگی درخواست کرد جمله سر برتافت
برهم دوخت مرقع شد و خود را بپوشید و روی بمسافرت خاک
نهاد سیصد سال آب حسرت از دیدگان می ریخت تا آنگاه که مصفا شد
که اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰی اٰدَمَ تصفیه یافت صوفی شد آن جامه که

از درختان درویزه کرده بود و مرقعه ساخته عزیز می داشت
تا باخر وقت در پیش پیغامبر ع م در پوشیده و خلافت بوی سپرد
واین طریق مُمهّد (آراسته) گشت و دولت تصوف در اصحاب انبیا روان شد
صوفیان مسافر را مجمعی می بایست در دنیا که هر وقت آنجا
بمصاحبت جمع آیند و ماجرائی کنند صورت کعبه در دنیا بدید
آمد اول از خانقاهها آن بود در دنیا خانقاهی نبود بعهد آدم
کعبه بدید آمد نوح پیغامبر علیه السلام از دنیا بکلیمی اختصار
کرد و موسی پیغامبر خود همیشه کلیم داشت که روز اول بخدمت
شعیب پیغامبر علیه السلام یافته بود و این شرطی بزرگ است در
طریقت که پیر را باید تا خرقه در مرید پوشاند و عیسی علیه السلام
همیشه جامه صوف پوشیدی همچنین چون عهد بموسی و عیسی
صلوات الله علیهما رسید بیت المقدس را چو التکام خود
ساختند آنگاه در هر ولایت بهر طرف خود را مرجعی ساختند
و منزلی معین کردند تا باوقات خلوات و ایام مناجات
رفقا دولت آنجا باز رفتندی و حدیث اسرار الهی را ماجری
کردندی چون عهد بسید انبیا و سلطان اولیا محمد مصطفی
صلی الله علیه وسلم رسید خود همان کلیم بستد و در پوشید ملة ابیکم

ابرهیم

ابراهیم و قصد همی این خانقاه کعبه کرد و مهتر عالم علیه السلام
در مسجد خویش یک زاویه معین کرد و از صحابه یک طایفه را برگزید
که سالکان راه طریقت بودند بعضی پیران بودند چون ابوبکر
و عمر و عثمان و علی و سلمان رضی الله عنهم اجمعین و آنج
میانه بودند چون معاذ و هلال و ابوذر و عمار رضی الله عنهم
ایشانرا باوقات خلوت در این زاویه بنشاندی و با ایشان سخنان
راندی که صنادید عرب و عوام صحابه آنجا راه نیافتندی و آن جماعة
بزرگان قریب هفتاد نفر بودند مهتر عالم چون کسی را از صحابه
اعزاز عظیم و اکرام بزرگ کردی ردا و پیراهن خود بوی
دادی آنکس که صوفی بودی در میان صحابه بس اوّل این طریقت
از آدم علیه السلام در آمد و تتمه آن بمحمد رسول الله شد در میان
امّت و ملّت بماند قوی دل باشد و در مفلسی خویش ننگرد که اینجا
کار بکرم و فضل میرود نه بعمل کسی ای برادر هزار هزار ساجد
و راکع بودند و هزار هزار تسبیح و تحمید گوی بودند و هزار
هزار متحیّر در اسرار وی بودند و هزار هزار سوخته در کار
وی بودند قومی بی باک را از خاک بیافریدند و برین همه مطیعان
و عابدان برگزیدند بی سابقه خدمتی بی مقدمه شفاعتی

گفتند ای مستی خاک الست بربکم را نه من آن شمام در
ساعتی خراباتی را برکزینند و بر مسند اقبال در مشاهده ذو الجلال
بنشانند هردم نواختی و قبولی هر لحظه تحفه و وصولی ورشته
ردّ و حجاب و صد عتاب در گردن مناجاتی افکنند هردم حسوتی
و غصتی یکی را از بتخانه بیارند اعزاز و قبول بر کسوت او
کنند و دیگری را از مسجد بیرون کنند و رشته طرد و ردّ در
گردنش آویزند چنانک لطف در کارست قهر هم در کارست والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب بیست سیوم در طلب

طریقت بمواد بشمس الدین الکرمی اللّهی بکرامة الطالبین
بداند که هرکه را طلب این راه بود باید که سرمایه از شریعت سازد
تا از شریعت در طریقت راه یابد چون در طریقت راه یافت از طریقت
بحقیقت قدم تواند نهاد هرکه هنوز شریعت ندانسته ویرا با
طریقت کجا ملاقات و هرکرا هنوز با طریقت ملاقات نیست
آن بیچاره را با حقیقت چه کار و جمله کار از ینجاست که بهیچ گونه
رخصت نداده اند که کسی بنادانی بی معرفت و بی شریعت درین
راه قدم نهد که بیم هلاکت باشد و بهیچ جای نرسد و اگر محابا
و دلیلی کورانه و جاهلانه بر خود نهد و از آن چیزی نموداری بود

چندان غرور و جهل و پندار و حمق در وی پدید اید که ایمان را
نیز بباد دهد و در جوال شیطان گرفتار کردد بالقطع و الیقین
بداند که خداوند تعالی را هیچ ولیی جاهل نبوده است و نباشد
مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلِیًّا جَاهِلًا گفته مشایخ است و در قران برین اشارت
است وَلَمْ یَکُنْ لَهُ وَلِیٌّ مِّنَ الذُّلِّ خداوند هیچ جاهلی را دوست
ندارد و دوست نگرفته است که جهل اصل همه ذلتهاست گفته اند مدار راه
سالکان حق بده وازده علم است و علم توحید و علم معاملت
و علم معرفت و علم حالت و علم مکاشفت و علم مشاهدت و علم
خطاب و علم سماع و علم وجد و علم معرفت روح و علم معرفت
نفس و علم معرفت عقل و این علوم را علاحده اصلی است و فرعی
که از دانستن آن چاره نیست پس بداند که این طایفه همه صاحب علم
شریعت و طریقت و حقیقت بوده اند و هستند و خواهند بود
اما بی دولتانرا که بتشنگی در بادیه هلاک شدند چه سود از دجله

بغداد و رود نیل مصر — بیت

در بادیه تشنگان بمردند — چه سود اگر جهان فراتست

روندهٔ راه را باید که اندیشهٔ چنان بود که اگر دنیا بوی دهند
و نعمتش و عقبی بوی دهند و جنتش و بلاء عالم بروی بارند

ومحنتش دنیا و نعمتش به بیگانگان گذارد عقبی و جنتش را
بموفقان سپارد بلا و محنتش خود قبول کند (راست کن) و توبه اش چنان بود
که همه خلق از حرام توبه کنند تا در دوزخ نیفتند او توبه از حلال
کند تا در بهشت نیفتد و ارادتش چنان بود که همه جهانیان را
طلب مراد و راحت و نعمت بود او را طلب مولی و رویت
وی بود همه خلق در کارها زیادتی طلبند و او در همه کمی
طلبد اگر بیابد ایثار کند و اگر نیابد شکر کند و نشان رونده
آنست که از نایافت مراد شاد شود تا از همه بندها آزاد و باقی
(زیرا که هر مرادی بندی است)
مخالفت نفس را چنان بود که اگر هفتاد سال نفس وی در یک آرزو
بنالد بدو ندهد و راه موافقت حق چنان سپارد که بلا و عافیت
عطا و منع رد و قبول بر وی یکسان گردد قدم بر توکل نهد نه از
خلق سوال کند نه از حق تعالی خواست که سوال خلق را شرک داند
و از حق شرم دارد و در زهد چنان بود که اگر از همه دنیا مرقعی
دارد یا گلیمی او بدان چنان خوش باشد که دیگران به همه دنیا در روز
بذکر مشغول باشد و طلب در شب بخدمت مشغول باشد و تعب و اگر نعمتی
او را از آن طاعت نظری افتد عبادت هفتاد ساله خود را بنانی
فروشد و پیش سگی نهد تا از آن عجب بیرون آید درویشی بیت

و محنت

وجندتج کرده بود نفس وي بر ايران نظري افتاد روزي در بازار
مکه بر آمد گفت آ مي خرد بيست وجندتج را بناني عارفي برين
واقف شده دست بر قفاء او فرو برد گفت اي فضول پدرت هشت
بهشت بکندمي فروخت تو جندتج بناني ميخواهي پس رونده
راه را هشيار بايد بود نفس خود را در بوته مجاهدت بگدازاند
که هرچه دون حق است هرگز ياد نيارد اگر برخاست نگرد حق را بيند
واگر جب نگرد حق را بيند اگر برخيزد ويا بنشيند حق را بيند
آن سالک را گويند حق بين گشت ولايت دنيا وملک آخرت بنظر
همت وي بذره بونيايد در شوق تنش مي گدازد ودلش از حضرت
قدس مي نازد از انديشه زن وفرزند ودنيا وآخرت گرد دلش گذر
نيابد اگرچه بشخص در دنيا بود بدل در حضرت خداوند بود هميشه
جال تجاي شده وبمنزل کاه رسيده وبديده دل دوست را ديده اين
مقام در سايه پير بخته تواند يافت ودر پناه ولايت صاحب دلي از
آفات راه بسلامت تواند گذشت که جمله مشايخ طبقات وبزرگان
دين وعلماء سلف رحمة الله عليهم اتفاق کرده اند که بي پير پخته
کسي بجق نرسد مگر بنادر چنانک گفت مثنويات

تا نيفتد بر تو مردي را نظر ✽ از وجود خويش کي يابي خبر

کر تو بنشینی بتنهایی بسی،، راه نتوانی بریدن بی کسی،،
پیر باید راه را تنها مرو،، از سر عمیا درین دریا مرو،،
وقتی مریدی از مریدان خواجه ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه
وضو ساخته بود در خلوت خانه خویش رفته نوری دیده
نعره بزد که خدا را دیدم شیخ آن حال دریافت کفت ای کار
نادیده آن نور وضوست که دیده تو از کجا و آن حضرت از کجا
بسیار روندکان درین مقام مغرور شده اند و پنداشته که تجلی
حق یافتند اکر شیخی کامل صاحب تصرف نبود ازین ورطه
مه [؟] خلاص نیابد بلکه آن جاهل بغرور شیطان و مکر نفس مغرور
کردد جهانرا از دعوی پر کند و حرفی چند از کسی یاد کیرد کمال
کار رسیدن بمقصود تصور کند و خود را در مملکت خداوند
جایز التصرف داند و باباحت و زندقه افتد چنانک کسی برین
اشارت کرده است ربا عی

بوشیده مرقعه اند این خامی چند،، بو کفته بطامات الخ و لامی چند
نارفته ره صدق و صفا کامی چند،، بدنام کننده نکو نامی چند
پس کسی که درین راه در آید و درد این کارش دامن کیرد باید که پیری
که میان پیران و مشایخ این طایفه مشار الیه باشد و پر مقتدایی

او اتفاق

او اتفاق کرده باشد و جایز التصرف و نافذ المشیت و صاحب
الاشراق در مملکت خداوند گشته بود اقتدا کند و خود را بدو
بربندد تا هرچه بند راه او باشد از پیش او برگیرد و عیوب
نفس او بدو نماید و از آفات راه او را خبر کند تا مرید بکلی از
خود بیرون آید چنانک گفت مثنویات

پیر ما لابد براه آمد ترا ؛ در همه کاری پناه آمد ترا
چون تو هرگز راه نشناسی ز چاه ؛؛ بی عصا کش کی توانی برد راه
گو همای آشیان در ره بسی است ؛؛ اینچنین کاری نه کار هر کسی است
اما شرط مرید آنست که چون بارادت پیر کامل در آید باید که بی
خواست و مراد خویش یکسو نهد و معنی ارادت در لغت خواستن
است و مرید کسی را گویند که او را خواستن باشد و در میان این طایفه
مرید کسی را گویند که او را خواست و مراد نبود و مشایخ گفته اند
رضی الله عنهم مرید باید که در پیش پیر در تحت تصرف او همچو
مرده باشد در پیش غسال چنانک خواهد او را می گرداند و باید که
چنان مطیع پیر بود که اگر اشارت کند جان و مال دینی و دنیاوی
بذل کند و ترک کند بهرچه فرماید اگرچه همه زهر خوردن باشد
فرمان برد و هیچ دفع نیارد و بی تاخیر بجای آرد و در آن

بخاطر و علم خود تصرف نکنند آورده اند که شیخ ابو علی فارمدی
رحمة الله گفت وقتی بیش شیخ ابو القاسم کرکانی رحمه الله
که پیر او بود خوابی دیده بودم او را حکایت کردم گفتم تو مرا
در خواب چنین گفتی و من گفتم چرا شیخ ابو القاسم کرکانی رحمة الله
از من روی گردانید و گفت اگر چرا را در باطن تو جای نبودی در خواب
بر زبانت نرفتی و با چون و چرا مریدی راست نیاید و اصل دین
باب آنست که خداوند عز و جل خبر داده است عَسَىٰ أَن
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ
شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۞ بس مریدی که
سعادت قرین اوست و این دولت نصیب او در راه او همه راست است
و برای او همه ساخته اند چشم حاسد از جمالش محجوب کرد آفات
از دامن دولتش دور وان دیگری دولت که شقاوت قرین اوست
در راهش همه خار و عقبات در همه قدمگاهش صد اشکال
و آفات ای برادر هر کرا کمند عنایت در گردن افتاد آنجا افتاد
که السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ و هر کرا قسمت قهر
وحدت مردود کرد و از در خویش دور کرد که الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ
فِي بَطْنِ أُمِّهِ چنانکه کسی برین معنی اشارت کرده است بیت

ابن و اتمه

این واقعه‌ می نبود امروز بینه این زنگ ظلم ما بکیدان کردند
اکنون جکنی امیدی بیش نه مصیبتی میدار که کالاهر چند باعیب
است وشایسته درگاه نیست لیکن از وا ملار هرچه یابند بستانند
ای براد قافله ما دمیان آن روز که آدم علیه السلام زلت
کرد زده اند ومتعار فت قافله ایمن کرد چون راه زنند
بینایی رادیدند در کوماء کرم نشسته خرما ولوزینه می خورد
گفتند چیست در چنین کوما واین دو سه چیز کرم میخوری گفت
ما را قافله شکسته اند از آنچ می ترسیدیم بر ما رسیده است اکنون
ایمن گشته ایم ای براد در طاعت ومعصیت از آفت وفایده
خالی نیست که بسا طاعت است که بنده را از حق دور کند و
بسا معصیت است که بنده را بحق نزدیک کرداند جعفر صادق
را رضی الله عنه پرسیده بودند که کدام معصیت است که بنده را بحق
نزدیک کرداند وکدام طاعت است که بنده را از حق دور کرداند
گفت هر آن طاعتی که اولش امن بود وآخرش عجب آن طاعت
بنده را از حق دور کرداند وهر آن معصیتی که اولش خوف بود
وآخرش عذر آن معصیت بنده را بحق نزدیک کرداند وبزرگان
گفته اند الا عذار ان قل ثمن الذنب وان جل عذر الکریم

اند که بود بهاء گناه است اگر چه بزرگ بود ابلیس بطاعت خود
معجب گشت گفت طاعت کردم فرمان آمد لعنت کردم چون آدم
زلت کرد گفت بار خدایا بد کردم ندا آمد عفو کردم چنانیان
نمودند معصیت کردن با عذر بهتر از طاعت با عجب والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست چهارم در صفت

اهل ارکان طریقت برادر شمس الدین رفعه الله الی
سعادة القصوی بداند بناء ارکان طریقت بدین خبرست
که می فرماید لا یزال العبد یتقرب الی بالنوافل حتی احبه
فاذا احببته کنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا
الحدیث چون خداوند بنده را دوست گیرد با او همان کند که
مادر مهربان با فرزند طفل خود کند از هلاکش نگاه دارد و مصلحت
وی بی گفت وی بر وی نگاه دارد و بحقیقت بباید دانستن
چون حق تعالی بر بنده نظر لطف کند و او را قبله حاجات
خلق گرداند خاک قدم او را توتیاء دیدها گرداند غبار اقدام
مرکب او را عطریات سالکان راه گرداند در حکایت است که مردمان
بصره بطلب باران بیرون آمده بودند و دعا و زاری میکردند هیچ
باران فرو نمی آمد حری از راه در آمد جماعتی انبوه دیدند تها

بردانه

بر داشته و چشمها گشاده و زاری میکند او را شفقتی پدید آمد
گفت الهی بحق آن سری که درین دیده منست که باران فرستی
در حال باران باریدن گرفت مردی از آن جماعت که آن لفظ ازو شنید
وآنرا اجابت در حال دید برپی وی برفت تا بمنزل رسید گفت
ای شیخ از تو درخواستی دارم گفت بگو گفت این چه سر است
که در دیده تست بمجرد شفیع آوردن باران آمد گفت این دیده
من بایزید را دیده است تا بدانی که خاک قدم ایشان توتیاء دیدهاست
و زبان ایشان چون باران بهاری همه آب حیوة چنانک باران
بهاری زمین مرده را همه کسوت حیات برپوشاند و شیب
خارستانرا گلستان کند همچنین سخنی که از زبان ایشان بیرون
آید همه دلهاء مرده را زنده کند و نشان گفت پاک ایشان این بود
چنانک سخن وی حیات دل بود همه افعال و صفات وی
بند گشای خلق بود رحمت و شفقت او بر همه تا بد خود نخورد
بخلق دهد خود نپوشد خلق را بپوشاند بر خشم مردمان ننگرد
و بجفاء ایشان ننه بیند شفیع ظالم خود بود جفا را بوفا پیش
آید دشنام را بدعا و ثنا مقابله کند این دانی چیست از بهر آنک
وی محفوظست از ساحت دل وی جز باد راحت بر خلق نوزد

او در شفقت چون آفتاب بود بر دشمن همچنان تابد که بر دوست
در تواضع چون زمین بود همه خلق پای بروی نهد او را با کسی
خصومت نه دست تصرف وی از خلق کوتاه بود همه خلق
عیال وی بود او عیال کس نبود و در سخاوت چون دریا بود
دشمن را همچنان بخشد که دوست را عین رحمت شده بر کافهٔ
خلق شرق و غرب زیرا که آزاد بود هرچه بیند از یک جای
بیند دیده اش جمع بود و هر جزوی از اجزاء وی را همچنین
خلعتی پوشانند و هر که بدین صفت نبود او را در طریقت
هیچ قدمی نبود. رنجی بود نان طلب و جاه طلب سخن از وی
بیگانه بود که حق تعالی هر کرا بردارد بکل بردارد چنین بود.
کر زبان دهد و دست دهد و چشم دهد و سمع دهد و دل پاک
دهد اما کویند کانی که من و توی بینیم همه زبان ایشان بر ایشان
کواهی میدهد و همه اجزاء ایشان بر ایشان کواهی میدهد لقمهٔ
نتوانند از حلق خود باز کیرند و خرقهٔ نتوانند از سر خود بر
کشند و خواهند که همه عالم بخلافی ایشان اقرار کنند و خطبهٔ
ایشان خوانند بنان و جامهٔ نو مردی در همه عمر خود با
دستار خورد یا با پیراهنی مجرد یا کلاهی در بازار نتواند رفت

تا نباید که

تا نباید که آبروی او در بیش درزی و کفش دوز ریخته شود
اینچنین کسی از نظر خویش پرست گویند نه حق پرست مردی در
زاویه نشیند و خود را در صلاح و عزلت می آراید تا خلق او را
بصلاح بشناسد و روی در وی آرند این چون زن بدکاره بود که هر
روز خود را بیاراید تا خلق بوی نگرند مرد را باید که همه اجزاء
وی زبان شود و زبان وی از حمایت دل شود و بتیغ حیا زبان
او بریده کرده هر چند زبان خواهد که حدیث کند و حق بروی برود
دل وی آینه روزگار دل گشته در بیش وی دارد بندی شود و بزبان

یعنی همچی قابیه

او افکند گوید اینچنین زبان حدیث او نتواند گفت در حال

کفت فرود ایستد چنین گفته اند که هر که از خانه خود بیرون آید

یعنی دروغ گو و غیبت گو و غیر آن هم

ورا خانه خود باز داند تا اگر ش حاجت افتد باز گردد انکس را
سخن در طریقت مسلم نبود صوفی را دل در بیش زبان بود و
دانشمند را زبان در بیش دل بود صوفی بحکم دل رود اکنون
گویندگان و روندگان روزگار ما بعصا می روند چکنند نابینا اند
و نابینا آن بود که زبان را عصا سازد برین و بر آن می زند مینماید
که من بینا ام و این سخن با علما راست نیاید که ایشان آنچ میگویند
بحکم نقل می گویند و درست میگویند این با کسی است که بصورت این

طایفه است حاصل آنست که اعتبار مر دل راست نه زبان را نه
بینی کفری که از دل آبادان برآید عین ایمان بود اِلّا مَنْ
اُکْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِیْمَانِ وایمانی که از دل
آبادان برآید خراب برآید عین کفر است قوله عز وجل قَالُوا
نَشْهَدُ اِنَّکَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ اِنَّکَ لَرَسُوْلُهُ
وَاللّٰهُ یَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِقِیْنَ لَکَاذِبُوْنَ آری زبان
لالای شریعت امر و نهی بدو آشکارا شود ودین بدو بیان شود
ولیکن جون بنده را کار حق افتد زبان نامحرم کردد نه بینی آنکه
بلبل بوستان شریعت است جی فرمود اَنَا اَفْصَحُ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ
عجب در منتهای کار جه کفت لَا اُحْصِیْ ثَنَاءً عَلَیْکَ ای برادر
انزا که در مقام تحمید فصاحت نماند در مقام توحید دم جون
زند عزیزی برین معنی کفته است — قطعه

در نظر عشق کمال سلوک ،، همجو علیمی که ضلالی شده است
(یعنی که شده است و بنظر عشق)
لاجرم از کفتن طلح و منات ،، افصح کونین جو لالی شده است

(حدیث) مَنْ اَحَبَّ شَیْئًا اَکْثَرَ ذِکْرَهُ (کند) ثابت است اما در آغاز عشق
جون قلم در کفت وکوی بود باز جون بعالم رفت بر وی
رسید اَبْعَدُهُمْ عَنِ اللّٰهِ اَکْثَرُهُمْ ذِکْرًا لِلّٰهِ جمال عابد
(کلمات مشایخ)

از درد

از درد دل هم این گوید   رباعی

از عاقلی حدیث توکم کنمی ❊ داه سر کوی گفت محکم کنمی
بس سوخته چند فراهم کنمی ❊ بر گفتم بکریمی و ماتم کنمی

ای برادر مردی که بکل مومن اید عزیز بود اما بیشتر خلق دست
(از بسر دست خطر) در حلقهٔ ایمان زده اند و می جنبانند نه هر که کرد در سلطان کرد
اهل سرای سلطان بود اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ طهارت دل
شرطست در دوزخ هزار هزار زبان خداگو باشد و یک دل خدا
شناس نباشد هزار هزار زبان فصیح را در دست زبانیهٔ بینی گنگ
شده اما هیچ دل را در دست زبانیه نیابی اکنون ای برادر لکن
تاج دولت بر سر نیست داغ نومیدی بر دل نهادن هم شرط نیست
و فتوی قرآن چنین است لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
بار احکام بر هر کسی بقدر طاقت آنکس نهند پس ازین هر دو بار
چون بر ما بدروزان بنهند که در کار درکار که هست جز راست تاج خالی
و هم بر دل داغ نومیدی این هر دو بدبختی بر ما مدبران جمع نبود
اگر قدمی نیست که دین را شاید بادی بتکلف نعرهٔ ده مردی
زنیم که هیچ کس لاف درد زدکان از جان خریداری نکند کم رُبَّ
العزة کند هیچکس ترا بران برنخ نگیرد که او برگیرد بیت

از او صاف مومن چون بخل و حسد و حقد و عداوت و غیر ان

سرا اگر همه عیبیم بدیدی و خریدی نخی کالا بتو عیب زهی لطف خریدار
میفرماید اگر به پروانه سرحد رگاه بارآییم همه مملکت را بخدمت
تو بیار آییم و اگر در وقت جوانی حدیث ما کنی برد ابرد تو در
ملکوت روان کنیم چنانکه حق اوامر و نواهی خود از تو طلب کنیم
انصاف تو از کرم خویش هم بدهیم و هرگز بدعهدی تو بر تو یاد
نکنیم و اگر رنجی بتو رسیده است عذر آن جوذی خود باز خواهیم
وسران ترا بگوییم این همه که شنیدی حق کرم خویش خواهد گزارد
و هرگز روا بود که حق کرم او بنهایت رسد اگر همه منکران عالم
... با ذریت و اتباع فی المثل ... رسانند تاج
سلطنت ابد بر سر نهد هنوز حق کرم او گزارده نشود والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست پنجم در شریعت
و طریقت برادر شمس الدین ارشده الله الی سواء السبیل
بداند که شریعت راهی است که انبیا علیهم السلام میان امت فرستند
بتایید خداوند عزوجل دعوت همه انبیا خلایق را اول
بتوحید است و درین همه انبیا برابرند که بلک یک دین است و یک دعوت
و یک معبود و همه این گفته اند و الهکم اله واحد و فرموده
اندکه فاتقوا الله واطیعون بجمله متفق بوده اند از آدم

تا بجهد

تابعهد مصطفی صلوات الله علیهم در سخنان ایشان هیچ
خلاف نبود که دعوت بمحض وحی خداوند بوده است که حق تعالی
بواسطهٔ جبرئیل علیه السلام در عقول و سمع ایشان منقوش
و مسموع گردانیده است و خلاف در لغات و عبارات و استعارات
ظاهر با ز او
و ارکان شرایع است اما در آنچ اصل دعوت و قاعدهٔ ملت و قانون
دعوت است هیچ خلاف نیست و دوم دعوت بعبودیت است بحکم
آنک ایشان اطبّاء خلایق اند بهر وقت بر حسب مصلحت آن امت
وضع قاعدهٔ ملت کنند بوحی خداوند پس بدین فتن انبیا سخن خدای
را عز و جل وحی گویند و عبارت کردن ایشان را از آن معنی دعوت
گویند و مستمعان و متابعان ایشان را امت گویند و مجموع او از
اوامر و نواهی و اصول و فروع دعوت را شریعت گویند و رفتن
این راه را طاعت گویند و گردن نهادن این جمله را اسلام گویند
و ثبات نمودن بر این جمله دین گویند پس شریعت راهی است
و پیغامبر بمنزلهٔ دارندهٔ این راه و جادهٔ فراخ را شارع
گویند و شریعت راه فراخ باشد که از وی راهها خیزد چنانک
حضرت رسالت علیه السلام اشارت کرده است و فرموده ستفترق
اُمتی علی ثلث و سبعین فرقةً کلها هالکةٌ الا واحدة

اما الطریقة فهی لسالکی الشریعة والعمل بالاولی
عن الشریعة سالکة الطریقة الطریق الحق
بالاحسن لا الحسن والاحتیاط فی الاحکام
الاحتیاط والاحتیاط عن الرخص
والله اعلم

فَاِنَّهَا نَاجِيَة وطریقت راهی است از شریعت خیزد وشریعت
بیان توحید وطهارت ونماز وروزه وحج وجهاد وزکوة
ودیگر احکام شرع ومعاملات است اما طریقت طلب کردن است
تحقیق این معاملات وتفحص کردن این مشروعات وآراستن
اعمال بصفای ضمایر تطهیر اخلاق است از کدورات طبیعی چون
ریا وهوا وجفا وشرک ومانند این درجمله هرچه بتهذیب
وتطهیر ظاهر تعلق دارد شریعت است وهرچه بتصفیه وتزکیه
باطن تعلق دارد طریقت است مثلا جامه نمازی کردن از لوث
نجاست شریعت است ودل پاک کردن از کدورات بشریت طریقت
است پیش از نماز وضو کردن شریعت است وهمیشه بر وضو بودن
طریقت است درنماز روی بقبله آوردن شریعت است وروی
دل بحق آوردن طریقت است درجمله هرچه درمرتبه حواس
فرود آید رعایت آن کردن از شریعت است وهرچه درون پرده
قالبست رعایت کردن آن طریقت وهرچند انبیا علیهم السلام
امت خود را آن فرمایند که خود کنند اما بعضی از اخلاق واعمال
در تکلیفات امت نیارند برای آسانی ایشانرا ولیکن اوراد
خاص خود سازند چون نماز شب ونا گرفتن صدقات وسیونا

خوردن و اعراض از دنیا و قناعت بلابد قوت و لباس و مانند
این پس آنچه در تکلیف امت آمد شریعت است و آنچه از برای تحقیق
امت بر خود زاید کنند و لازم احوال خود سازند طریقت است تا
الو کسی سلوک این طریقت پیش گیرد از درجهٔ عوام بر آید و در
زمرهٔ خواص در آید و آن خاص که انبیا راست دو قسمت است یک
قسم بر امت ممنوع و محظور است چنانکه قران قدیم بدان قایل
است خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ط دوم قسم آنست
که در سنن سنی بستایند آید الو کسی بران خصلت موصوف شود
یا آن طریق پیش گیرد زیادت درجه یابد و ترقی بود امور تکمیل
خویش و در طریقت رخصت نیست زیرا که رخصت از برای ضعیفی
حالان نهاده اند و مباحات از برای تخفیف عاجزان ضعیفان
معین کرده اند ارباب طریقت را قوت همت و جد و مبالغت
باشد لاجرم خود را از راه رخصت و مباح ممنوع دارند و از
حلال نیز زیادت شره و حرصی ننمایند که شریعت فتح باب راحت
و عطا ترفیه است و طریقت کسر آنچه ستحباب راحت و منع
ترفیه است از نفس اماره و هر گاه که مرید خود را در مباحات
رخصت دهد نفس دلیر گردد وی را در شبهات اندازد از آنجا

زیادت بر چهار زن هم سزاوار اند
و دیگری را از امت نه

بیشتر بیشتر تا در محرمات برد و هلاکش کند و هر که بی شریعت
قصد طریقت کند همچنان باشد که کسی بر بالایی خواهد شدن
را نردبان آن بام خراب کند و خود را بروی دیوار میکشد
هرچه بمدتی بر شود بلحظه فرود افتد و گفته اند همچنان باشد
که کسی بحیلهٔ بسیار سنگی بهوا بر می اندازد اگرچه حیلت کند و
جهد تمام نماید و رنج بسیار کشد هرچه بمدتی بر بالا اندازد بکمتر
از ساعتی فرود افتد و بمنزل خود باز آید و همچنان باشد که
کسی خواهد بحج رود پشت بر مغرب آرد و از کعبه اعراض
کند و می رود اگرچه سالها بسیار هم بر آن قاعده رود هرگز
بکعبه نرسد که هر مقصدی را راهی است و هر مقصدی را شرطی
است و هر صحبتی را اهلیتی و نسبتی و شرط نسبت راه طریقت
جمله احکام شریعت است چون مرید در راه شریعت راسخ
گردد و از عهدهٔ حقوق شرعی بقدر امکان بیرون آید
توفیق رفیق او شود تا از جمله عوام خلاص یابد و در سلوک
طریقت خواص با روندگان راه همراه گردد ای برادر چون شریعت
و طریقت بشناختی الکنون لمکان ولنکان در متابعت و موافقت
آن پاکان قدمی زن و خود را چون مفلس و بی نوا

[illegible]

در حضرت مفلس نواز از دو رعوضه میده و بدانک اگر از آن
کیمیاء لطف که در خزانه فضل است بر سر مشرکان و کفر کافران
عین توحید کرد و از آن شربت جان بود که در قدح غیب است
قطره در حلق خلق چکانند در عالم مخالف بینی و نه منکر
یابی او که بتو نکرد بحکم ازل نکرد نه بحکم خاک آلوده که اگر
بحکم خاک نگریستی سرمایه از تو باز ستدی اگر هر بار مویی
از تو عزازیلی گردد و هر عضوی از تو فرعونی شود و هر
ذره نمرودی گردد و هر طریقی از تو دوزخی شود چون
او ترا بخواند هیچکس را با تو کار نبود والسلام بسم الله
الرحمن الرحیم مکتوب بیست و ششم در شریعت و حقیقت

برادر شمس الدین اعزه الله بداند که شریعت و حقیقت
این دو عبارت است مرین قوم را چنانک حق و حقیقت از صحت
حال ظاهر شریعت عبارت کنند و از صحت حال باطن حقیقت عبارت
کنند و ظاهر با باطن پیوسته است اندر اصل جدا نیست که تصدیق بی
قول ایمان نباشد و قول بی تصدیق کرویش لا اله الا الله
حقیقت است محمد رسول الله شریعت است اگر در حال صحت
ایمان کسی خواهد که جدا کند نتواند و خواهش باطل بود اما اندر

حقیقت آنست که بدانی که تمامت حرکات
وسکنات مخلوقات با خدای تعالی است
کما حکی النبی علیه السلام عن الله تعالی
بی ما کان وبی ما یکون یعنی با من
بود هرچه بود و با من بود هرچه بود

حکم شریعت از حقیقت جدا است که فرق ظاهر ست میان قول و تصدیق

و علماء ظاهر گویند فرق نکنیم که شریعت خود حقیقت است و حقیقت

شریعت و این غلط است و مذهب ملحدان آنست که گویند یکی

بی دیگری روا باشد و گویند چون حال حقیقت کشف گشت شریعت

برخیزد لعنت برین اعتقاد باد و برین مذهب پس بدانک حقیقت

عبارتست از معنی که نسخ بدان روا نباشد و از عهد آدم علیه

السلام تا فناء عالم حکم او مساوی است چون معرفت حق

(نسخ روا نباشد م)

و شریعت عبارت است از معنی که نسخ و تبدیل بدان روا باشد

چون احکام و وقتی بود که شریعت نبود و وقتی باشد که شریعت

نباشد امّا وقتی نبود که حقیقت نبود و وقتی نباشد که حقیقت

نباشد پس شریعت فعل بنده بود و حقیقت داشت خداوند و

حفظ و عصمت او قال الله تعالی وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ

سُبُلَنَا مجاهدت شریعت و هدایت حقیقت آن یکی حفظ بنده

احکام ظاهر را بر خود و آن دیگر حفظ حق مر احوال باطن را بر بنده

پس شریعت از مکاسب بود و حقیقت از مواهب شریعت بر مثال

مادّه است و حقیقت بر مثال قلب و قوام مادّه بقلب است

و منزل قلب مادّه است پس شریعت بر مثال قالب آمد و حقیقت

[illegible]

شریعت الزام عبودیت است و حقیقت مشاهده [illegible]

بر مثال

بر مثال جان چنانکه در حال حیات آدمی یکی بی دیگری محال است
در حال صحت ایمان شریعت بی حقیقت و حقیقت بی شریعت
محال بود و این طایفه اند که مخصوص اند بعلم شریعت و حقیقت
بمعاملات نه بمقالات و علم حقیقت را سه رکن است یکی علم
بذات خداوند عزوجل و وحدانیت وی و نفی تشبیه از وی و دوم
علم بصفات خداوند و احکام وی و سیوم علم بافعال و حکمت وی
و علم شریعت را نیز سه رکن است یکی کتاب (قرآن) دوم سنت و سیوم اجماع
امت اقامت علم حقیقت بی اقامت علم شریعت زندقه است و
اقامت علم شریعت بی اقامت حقیقت نفاق اولیاء خداوند بصدق
مجاهدت علم دراست حاصل کردند و علم دراست علم شریعت است
که بدرس کردن و بجهد کردن توان آموخت فخذوا علم الوراثة و خالص کردند معاملات
بدادند ایشانرا علم وراثت و علم وراثت علم حقیقت است و آن خویش را بدان علم
عطاء محض است بی درس و تعلم بحکم این وعده که من عمل بما
علم اورثه الله علم ما لم یعلم و از اینجاست که علماء ظاهر
ایشانرا در علم دراست طلب کنند که مقام ایشان است و نیابند ضرورت
منکر شوند و گویند این خلاف روایت است یا اینچنین روایت بجماعت
دو نااند که در خانه کدام هرچه نباشد واجب باشد نکند که در خانه محمد

الجمع بلا تفرقه زندقه ... این معنی است
زیرا که ایشان صاحب علم اند علم دراست و وراثت

شاه نباشد سنت حق تعالی با اولیاء خویش چنان رفته است که
نپسندد که سر ایشان جز آن نماید که باشد و سر ایشان آنچه گیرد از
... کرد و زبان ایشان آنچه عبارت کند از سر کند و زبان با سر
... اند و سر با حق تعالی راست باشد هرچه بدید آید همه راست
است ... سراب پدید آید چنانکه گفت مثنویات

با علم و عمل نشان راست :: میزان صفت نبی کم و کاست ::
با حق جمع و ز خود بوده :: لا یعرفهم شعار ایشان ::

اما کژ دیدن از کری خود من و تست هر آینه احول یکی را دو بیند
و دو را چهار داند که راست اینست که من می بینم پس نزدیک این
طایفه همه ظاهر بینان احول روزگارند هرچند خود را راست
بین شمارند و بدانست که این طایفه ایشانرا برین معذور دارند
و هر کجا بینایی است نابینا را لابد معذور دارد وَاَعْرِضْ
عَنِ الْجَاهِلِیْنَ همین فرمان است اما از ینجا که اهل این علم برفتند
و کار کردن از میان برخاسته است بدین مذهب اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰه
که هر که اهل حقیقت بود پنهان گشت و آنچه داشت پنهان کرد و
آنکس که خود را برین مذهب معروف کرد حقیقت نداشت از دل
خلق یکبارگی این مذهب برخاست گفتند مگر این را حقیقتی

نیست زیرا که هر که اهل حقیقت بود از میان برفت و علم با حقیقت
بر دکس نماند مرین مذهب را که بیان کند فعل نیز از میانه برخاست
از بهر انکه فعل به بیان توان کرد و بیان از علم توان یافت و علم
از اهل توان کرفت چون اهل برخاست علم برخاست و چون
علم برخاست بیان برخاست چون بیان برخاست فعل برخاست
واین نه تنها در علم حقیقت افتاده است در علم شریعت نیز
همین افتاده است پس باید که بدانی این طایفه قومی اند که هرکز
ترک ادبی از آداب شریعت روا نداشته اند ترک فرض و واجب
کی روا دارند و حکایت مشایخ رضوان الله علیهم در رعایت
آداب شریعت در کتب مسطورست و در زبانها مشهور تا بزرکی
از بزرکان دین کفتی من از خداوند عمر ابدی می خواهم تا همه خلق
در ناز و نعمت بهشت مشغول باشند و من در بلاء دنیا باشم و
آداب شریعت را اقامت نمایم قدر شریعت ایشان نیکو دانند
و آداب شریعت را ایشان نیکو شناسند که ایشان هرچه یافته اند در
متابعت شریعت یافته اند ای برادر دل مشکن و در عزیمت
سستی منمای کار از ان طرفست نه بعمل تو اهل معرفت چنین
کفته اند که ملایکه چنین دانسته بودند که علت نواخت خدمت

است وعلت کداخت مخالفت است از ینجا کفتند ما مطیعیم
وایشان عاصي کرامت و نواخت ما را باید حق تعالی باز نمود
که نواخت ما بفضل است نه بطاعات و عبادات فرشتکان هفت
آسمان و زمین که طاعت داشتند بفرمودتا آدم را علیه السلام
سجده کردند که هیچ طاعت نداشت اکر خواهد در لحظهٔ هزار
هزار آدم و عالم بیافریند و هزار هزار چون حبیب و خلیل
برکزیند در قدرت عرش رفیع با ذرهٔ حقیر برابر است
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست هفتم در
متابعت رسول علیه السلام برادر شمس الدین سلمه الله
بداند که سعادت ابدي و عزت هاي بنده را در محبت خداوند است
جل و علا واین دولت وخلعت بنده را در متابعت سید المرسلین
موعودست وبر موافقت سنت او موقوف فَاتَّبِعُونِي
يُحْبِبْكُمُ اللهُ طوق انقیاد او بر کردن نه و حلقهٔ
فرمان برداري او در کوش کن و با امرش تقرب نماي از
نواهي او دور باش وقصر ایمان را با جمیع ارکان معمور
دار وبرهر یکي از ارکان او کذ کن وحق هر یکي بواجبي
بکذار تا عهد مودت وعقد محبت با حضرت آفریدکار جل

کردن و امر او

بیاد
بر د شدن و ارام شدن
رو شن شدن ضد خیر

و علا بدلالت سید مختار بسته و مستحکم بماند و باآن عهد و

وثیقت چون ازینجا روی بجهت محبوب آری در مقعد

فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ هر آینه فرود

آیی هشت بهشت با حور و قصور و با انهار و اشجار و با شراب

طهور در منزل اول ترا نزل بود كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ

نُزُلًا چون در منزل دوم قدم نهادی آن نعمت که در صفت

و اوصاف نیاید و آن دولت که در وهم و اوهام نگنجد بتو روی

نماید أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ

لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ عبارت از آنست

این را بهشت خواص گویند

در منزل سیوم مفاوضات و مواصلات از حضرت دوست ترا

این بود مِنَ الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ إِلَى الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِي

لَا يَمُوتُ از بعد از منازل تو نهایت ندارد چنانکه آن محبت

تو که جاذبهٔ حقیقت است نهایت ندارد و عبارت از آن يُحِبُّونَهُ

وَيُحِبُّهُمْ اما من و تو و امثال ما جز حدیث بهشت و نام دوزخ

ندانیم که بر قدر حوصلهٔ ما همین بیش نیست چنانکه عزیزی گفته

است خداوند را در آفریدن دوزخ رحمت زیادت از آنست که

در آفریدن بهشت جماعتی را که در عالم شهادت بلذات و شهوات

عالم شهادت عالم دنیا را گویند و عالم محسوسات نیز گویند

میل داشتند ببهشت امیدوار کردهر چون ایشان از غفلت دست
از لذات و شهوات خالی نداشتند مر ایشانرا بدوزخ تخویف کردند
که اگر از بهر لذات باقی دست از لذات فانی باز ندانستیم نباید دست
از وی باز داشته از دوزخ بترسد و دست از وی باز دارد و روی
باخرت آرد امّا انرا که عبادت تعظیماً لامر الله محبوب بود
ومتقاضی آن محبت باشد ذکر بهشت و دوزخ بر ضمیر منیر وی
کی گذرد وغم موت ویافت هر دو کی خورد آنجا که سلطان
محبت وشوق آمد حدیث بهشت و رحمت دوزخ کجا گنجد

سرّ این معنی است که گفت — مثنوی

سر بهشت وصل را بهشت حسی است، دره عاشقی بهشت بسی است،
وقت نقل خواجه ممشاد دینوری را رحمة الله علیه مریدی
دعا کرد و گفت بار خدایا بر ممشاد ببخشای و بهشتش کرامت
کن خواجه ممشاد چشم بگشاد و گفت ویحک سی سالست تا
بهشت بر ما عرض میکنند بگوشه چشم ننگریستیم این چه دعاست
اصل این معنی آنست واعتماد بر آن که همه را از عالم پاکی پاک
آورده اند و پاک بعالم پاکی خواهند برد که عبارت از آن آیت
فی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِیکٍ مُقْتَدِر چه جای حدیث

بهشت ودوزخست واین سری عزیزاست عَلِمَ مَنْ عَلِمَ
وَجَهِلَ مَنْ جَهِلَ باز آشنایک از وکر هنیه بلاء پریده است درین
شکارگاه ازبرای آن آمده است تا تدرو معرفت وکبک محبت
صید کند وبآواز طبل اِرْجِعِي اِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
بعالم اصل خود باز شود تا بر شاخ شجره وصل نشیند والیه یعود
ای برادر معرفت تخم محبت است هرکه در عالم معرفت نافذ
تر باتش محبت سوخته تر ولذت وسرور وی از رویت محبوب
وازمشاهده مطلوب بیشتر محبوب جانها ومطلوب دلها
جانها محبانرا که از آتش اشتیاق حی کلاختند وآنچه برایشان
مبذول بود از جان ومال واهل وفرزند در راه دوست باختند
تسلی داد واز محبت خویش ایشانرا خبر کرد وصدق محبت
ایشان گواهی داد یُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اخبار حضرت او از خلاف
وخلل منزه وشهادت او از ورطه شبهت مقدس وهم
ازین معنی است که خواجه کونین فرمود که اِنَّ اللهَ يَتَجَلَّى
لِلْخَلْقِ عَامَّةً وَلِاَبِي بَكْرٍ خَاصَّةً یعنی معرفت صدیق
که بوی جگر سوخته او هر صبحدم بمشام سالکان قدس میرسیدی
کاملتر بود پس لذت او از دوست بیشتر بود این طایفه میگویند

کجاست در عالم ذرهٔ معرفت عزیزی گفته است که برقی از
غیب لمعانی کرد جانها، عاشقان از حریق آن برق بسوخت
و برق بعالم غیب خود باز شد و این جانها سوخته در
عالم حیرانی و سرگردانی حیران بماندند نه روی آرام نه
جای قرار نه قوت ایستادن و نه طاقت فرار همه فریاد آمدند
لا معك القرار ولا منك الفرار گفته بزرگانست یکی از
طالبان بصدیقی رسید و از وی درخواست که برای او از حضرت
عزت معرفت بخواهد آن صدیق مخلص از کمال تصدیق
واخلاص از حضرت عزت ملتمس وی عرضداشت باجابت مقرون
گشت در حال بحال شد و در تیه بیابان تحیر و وله سرگردان
بماند آن صدیق چون حال او مشاهده کرد از کمال شفقت برای
او سرگردانی تخفیفی خواست فرمان آمد که در آن حال که تو از برای
او معرفت خواستی هزار کس از ساکنان را ما از من معرفت خواستند
ما یک ذرهٔ معرفت جمله را کرامت کردیم همه در عالم حیرت بدین
حال اند که مشاهده میکنی ای برادر چون ساکنان عالم تقدیس
ما عبدناک حق عبادتک میگویند و متوطنان ولایت
تقدیس ما عرفناک حق معرفتک می سرایند که از هو

کرا بی

که درین ولایت قدم زند این میدان ولیکن صد مرده در افت
مصراع بارستم دستان بزند هر که در افتاد ، کار از جانب و مخصوص
برحمته من یشاء راست میشود نه از طرف تو ساحران فرعون
در عین کفر و جنایت بودند چنین گویند که سحر جایی بر نیفتد
تا جنب بنود چون باد دولت از مهب لطف بر جست
نه سحر گذاشت و نه ساحری و نه کفر گذاشت و نه کافری بامداد
در جنابت کفر و انکار شبانگاه در خلعت ایمان و استغفار خداوند
عز و جل راه سعادت بر ان برادر گشاده کرداند عنه و فضله و کرمه
بحقیقت دان تا طاعت خویش را بر رنگ معصیت نه بینی و
معانی خویش را دعوی نشمری و سکان کوی را از خود فضل نه
بینی و در سرای کبران بر پیش خود ننوبی و هزار هزار خشت
و سنگ نا رامی و نا رادی بنا در کسی نهی چون حلقه بر در می نهی
خاک را خاک باید بود و از همه دعوی پاک باید بود و اگر هزار تاج
ملکانه بر سر نهی چهره کلایی و رنگی نوایی که خاک را اصلی
است جگینی کردی که بر روی نشیند باب برخیزد امارنگ روی
باب برخیزد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بیست هشتم در ترغیب مشغولی با آغاز برادر شمی

[illegible]

الذین اعزه الله بگفتند که بعد تحقیق ایمان وصحت توبه مرید
باید که دایم الوضو باشد اصلاً والبته یکزمان بی وضو نباشد
اگر جنب باشد وسرما بود وآب سرد بود وبعد از وضو دو
رکعت تحیت بگزارد اصلاً والبته فوت نکند وپنج نماز
بجماعت بگزارد وچون نمازی بگزارد منتظر نمازی دیگر باشد
اَلْمُنْتَظِرُ لِلصَّلٰوةِ كَاَنَّهٗ فِي الصَّلٰوةِ وپس هر نمازی به
وردی که بر خود وظیفه کرده است یا پیرش فرموده مشغول شود
چون مرید پیش از صبح بیدار شود طهارت پاک بیارد دو رکعت
شکر وبگزارد وصد بار بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنَ الذُّنُوْبِ
كُلِّهَا صَغِيْرِهَا وَكَبِيْرِهَا وَسِرِّهَا وَجَهْرِهَا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِي
بِرَحْمَتِكَ چون در بحلام بامداد دو رکعت سنت وقت بگزارد
در رکعت اول قل یا ایها الکافرون ودر رکعت دوم سوره
اخلاص بخواند که از حضرت رسالت همچنین روایت است بعد از آن
این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِيْ
بِهَا قَلْبِيْ تا آخر در قوت القلوب مکتوبست حضرت رسالت
در خواندن این دعا ملازمت نمودی وهفتاد بار بگوید استغفر
الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم اللهم اني اسئلك التوبة

[illegible]

بعد از این

بعد ازان نماز بامداد بحضور دل بجماعت بگزارد چون نماز
تمام کرد بعد ازان بادعیه که آمده است در قوت القلوب مشغول
شود بدان مقدار که ملازمت تواند کرد ورد خود سازد و هردم
استغفار کند و بهیچ ازسر نگیرد عمر گذشته را آمرزش خواهد و سخن
زیادت نگوید مگر بامر معروف و نهی منکر و یا دعا، صلاح مسلمانان
و یا سخنی گوید که دران نفع برادر مسلمان باشد و یا سخنی گوید
از علم با کسی که محتاج علم بود که این نوع سخن در محل اذکار بود
و تا تواند در هر حال که هست مستقبل قبله بود اگر زیارت صاحب
دلی و یا صحبت پیری و مجالست عالمی ربانی میسر شود آن بهتر
و فاضلتر ازان که بر سر مصلی بود مشغول با وراد اگر مثال این میسر
نشود انتظار نشستن بر مصلی در مسجد جامع و یا در خانه مسعود
بذکر خدای بهتر و فاضلتر از جز این چون آفتاب بر آید بر خیزد
دو رکعت نماز بگزارد ادنی اشراق اینست و نشستن بر جای
نماز تا آفتاب بر آید و دو رکعت بعد طلوع آفتاب گزاردن فضل
بسیارست و چون آفتاب بلند بر آمد نماز چاشت بگزارد چنانک
بر خود سنت کرده است و بیوسته بتواند گزارد و بعد ازان گفته اند
بحاجت برادر مسلمان بر خیزد چون عیادت بیماری و تشییع

جنازه، وبیاری کردن بیتر وتقوی اگر ازینها هیچ نباشد انگاه
بتلاوت قرآن ونماز نوافل وذکر مشغول شود واگر ازینها
نماند انگاه. فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانْتَشِرُوا فِي
الْأَرْضِ الآیة برخواند وکار خرقه ونفقه بکند. واگر این هم نباشد
انگاه، وفي النّوم سلامة حقیقت داند چون وقت نماز
پیشین در آید از خواب بیدار شود وطهارت کند وچهار رکعت
نماز سنت بگزارد بعد از ان فریضه بگزارد ودو رکعت سنت
بگزارد وبر جای نماز منتظر نماز دیگر بنشیند اگر دل فارغ دارد
ذکر میگوید تا نماز اگر فارغ ندارد در فراغ دل بکوشد وانواعی
ذکر اند فرایض در مسجد بگزارد ونوافل در خانه که سلامت دین
وجمعیت خاطر آنست وچون نماز دیگر در آید چهار رکعت سنت
بگزارد بعد از ان فریضه بگزارد پس بذکری وفکری که مشغول
شود تا آفتاب فرو رود واین وقت زنده داشتن در فضل
همچون زنده داشتن ورد اول است از بیدار شدن بعد از صبح تا
بر آمدن آفتاب وبا نفس محاسبه کند که یک روز عمر گذشت چه بدست
آوردی روزی زیان شد چه سود کردی چون آفتاب فرو رفت
استعداد نماز شام کند وچون نماز گزارد واز سنت فارغ شد

بعد از ان

بعد ازان بیست رکعت صلوة الاوابین میان نماز شام
ونماز خفتن آمده است اگر میسر شود همه بگزارد واگرنه آنچ بر
خود وظیفه کند تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ در حق
کسانی درست آیدکه مغرب وعشا زنده دارند وچون نماز خفتن
درآید چهار رکعت سنت بگزارد بعد ازان فریضه بگزارد و — دو رکعت سنت بگزارد بعد
چهار رکعت سنت ووتر برای آخر شب نگاه دارد [دیگر نیز بگذارد] واگر عادت
بود واعتماد هست که آخر شب فوت نشود واگرنه هم اول
شب بگزارد چون این بکند اورا از غافلان ننویسند واز حاضران
شمارند وبعد از نماز خفتن سورتها آمده است بخواند که در
قوت القلوب مسطورست واگر کسی آن ندارد وباری بیست
دو بار پنجاه بار سوره اخلاص بخواند که آن هزار آیت است بعد
ازان بخسپد وآخر شب باطهارت وذکر تا خواب غلبه نکند بخسپد
وآخر شب پیش از صبح بیدار شود وتازه درکار شود وآن وقت
استغفارست وفاضلترین اوقات است از شب واگرنه در آخر شب
بنماز و تهجد مشغول شود که در نماز معنی استغفار ومعنی
تلاوت قرآن موجودست برین وجه مواظبت نماید اگر از
برکت این راه باطن که آنرا طریقت خوانند بروی کشاده شود

وبروي واجب است که راه طریقت بموافقت شریعت برود و
هرکرا ابیني در طریقت موافقت شریعت نبود اورا از
طریقت هیچ فایده نبود افتاده باشد و این مذهب ملحدان
است که قیام یکي بي دیگري روادارند وگویند چون حقیقت
کشف شد شریعت برخیزد لعنت بران اعتقاد باد ظاهر
بي باطن نفاقست وباطن بي ظاهر زندقه ظاهر شریعت بي
باطن نقص است وباطن بي ظاهر هوس ظاهر با باطن پیوسته
است دراصل که هیچکس جدا نکرده است لا اله الا الله حقیقت
است محمد رسول الله شریعت اگر کسي خواهد در حال صحت
ایمان یکي را از دیگري جدا کند نتواند وخواستش باطل بود وروز
بروز باید که سلوک طریقت بصدق نیت و علو همت وصفاء
سیرت وحسن سریرت عادت کند واخلاق پسندیده از
صحبت نیکان واز خدمت بزرگان خود را حاصل کند وبداند
که مدار این کار بر ارادت وریاضت است وراه ارادت آنست که
باید که بیاد اشارت پیر را مخالفت ننماید که امتثال فرمان پیر
سبب بوکات است وراه ریاضت آنست که مخالفت نفس پیش
گیرد که موافقت نفس اماره اصل همه آفات است واز عهده

فی انفس نفس

فرایض بشرط او امر بیرون اید واز عادت بعبادت باز
کردد ودر ریاضت اصل قطع علایق وحفظ حواس و
قلت اکل وشرب ونوم سازد ودر آغاز کار خویش حل
مشکلات مقامات ومراتب ووقایع از خود نطلبد بلکه
در همه احوال به پیر مشفق رجوع کند وفضول یکسو نهد
جون مرید در سلوک مواظبت نماید مستقیم کردد امید وصول
وتمکین پدید آید که درخت را تربیت جون بشرط باشد میوه
بار دهد وجون آفات ازوی دور نکنند وتربیت نیابد
لامحاله بفساد انجامد وتباه کردد در کار باید شد اکرچه
جوارح واعضا بمعاصیت آلوده است باز نباید ایستاد زیرا که فسق
وفجور صفت جوارح است وایمان صفت وثبوت دل وحکم
دل راست نه جوارح را که دل منظورست نه جوارح وحکم منظور
را بود نه مهجور را که إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَلَا
إِلَى أَعْمَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ
تو بنداری که طور سینا در عالم یکی است وموسی یکی قالب تو
طور سینا ودل تو موسی است وفوتش این که إِنِّي أَنَا اللَّهُ
ای برادر اکر هزار هزار سال طاعت کنی وآب دیده وخون جگر

والتمکین ان یصل العابد الی المقصد فیتمکن واستقر فی حال لا الی حال بعد تلک الحال وتلک الحال هی زوال البشریة بالکلیة وبقاء الحقیقیة

انی کلام الله است زیرا انصبا ان الله خطاب موسی را بود قاضی جمیل الدین رحمه گفته است ... بود فاما جون واسطه بود سوخته بدین ...

دردل بهم آمیزی و آنرا در آتش طلب خود و مجاهده
خود بسوزی پس حدیث تو درلن حضرت رود و برد یا
بقبول مکافات همه طاعات و مجاهدات تو باشد مصطفی
علیه السلام ابی بن کعب را گفت رضی الله عنه مرا خداوند
تعالی فرموده است که قرآن بخوان بر ابی بن کعب گفت یا رسول
الله او ذکرت ثم خود حدیث جو مینی در آن
حضرت برفت

مثنوی

تا ظن نبری که عاشق روی توام ٭ من خاک کف پای سگ کوی توام

پیش خواجه شبلی رحمة الله این آیت برخواندند که اخسئوا
فیها ولا تکلمون ٭ ای محجوبان حضرت ما وای مردودان
درگاه ما دم در کشید او گفت خنک ایشان که باری باوی جس
هفت هزار سال با ایشان سخنی گفت شبلی بر آن نه نگریست
که چه گفت بدان نگریست که بکه گفت

بیت

یکی با ما سخن گوی و پس آنگاه ٭ بکش گر کشت خواهی پادشاهی

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب بیست نهم در طهارت

برادر شمس الدین در طلب رضاء خداوند مستقیم باد سلام
و دعا از کاتب حروف مطالع کند و معرّ ضمیر آن برادر باد

ادی

آدمي كه قدر نگيرد بپاكي نگيرد در هر دو جهان بپاكي در درگاه
همه دولتها و سعادتها پاكي است و آلايش و آلودگي مهجور
راه پيغامبران و صديقان است و فتوي شرع بر اين است كه بني
الاسلام علي النظافة بناء اسلام بر پاكي است هيچ آلايش بر نگيرد
وجمله آخشيش هيچ آلوده ننمايد دين است كه جمله آلودگان را
سياست قهر اين آيت كه لا يمسه الا المطهرون هاز درگاه
اسلام بيرون كرده است و خاك معصيت بر فرق ما ريخته است
او را بايد كه تن و جامه و لقمه پاك حلال بود پس جمله حواس از
معصيت و خلاف پاك بود وانكه دل از جمله اوصاف مذموم
چون بخل و حسد و حقد و غير آن پاك بود چون پاكي اول حاصل
شد چريد يك قدم از راه دين برفت چون پاكي دوم حاصل شد
[illegible] قدم از راه دين برفت چون پاكي سوم حاصل شد چريد
سه قدم از راه دين برفت حقيقت توبه اينجا بود و مريد بحقيقت
اينجا تايب كرد و اين را گردش خوانند يعني از حال پليدي و آلودگي
بحال پاكي بگشت كليسيا بود مسجد گشت بتخانه بود صومعه
گشت ديو بود آدمي گشت خاك بود زر گشت شب تار بود روز
روشن گشت انگاه بر دل مريد آفتاب ايمان طالع شود و اسلام

هر كه اوصاف ذميمه و اخلاق ناپسنديده از خود دفع كرد
و باوصاف و اخلاق پسنديده آراسته شد پس او طهارت
ساخت و دايم با طهارت است و هر كه چيزها را چنانچه
چيزهاست دانست و ديد از حد تقليد بتحقيق رسيد
او نماز گزارد و در نماز دايم است ۱۲ م

جمال خود بدو نماید و بسر کوی معرفت راه یابد امّا چی این
طهارت هر معامله که هست گویا همه عادت و رسم است
بر تقلید مادر و پدر و آن نه اسلام است درین اصل که نبشته شد
نیکو تأمل کند و کرات و مرات مطالع کند از اینجا در خاطر نیاید
که بگوزد بس خلق مگر مسلمان نیستند زینهار همه مسلمان اند بحکم
ظاهر شرع اعتقاد اینست لیکن این حدیث راه است که تقریر افتاد
و ببباید آمدن پاکی مر مرید را دو نوع باشد یکی آنست که از درون
سینه بیرون آید و آن فضل محض بود و آنرا کفایت خوانند و این
خواص را بود که انبیا و صدیقان برین مخصوص اند و دوم پاکی
آن بود که از بیرون در پیوندد و طریق او مجاهده است و این
عام را باشد و ابتدا این پاکی از جامه در آید یعنی چون خواهد
کسی برین پاکی رسد از جامه آغاز باید کرد و بمحض خواندن
و دانستن این معانیها فرو دنیاید خود را باید که برین راست
کند بقدر وسع و طاقت خویش و در سه وقت بتجدید وضو
مواظبت نماید یکی بعد از بر آمدن آفتاب و دوم بعد از نماز
دیگر و سیوم بعد از نماز خفتن تجدید وضو کند و دوگانه بگزارد
بعد از آن نماز تسبیح بگزارد بعده متواتر تجدید وضو کنده

بار بار کرده

بار بار کرده

بار یابیست باز رساند اگر نیست باز رساند نیکو بود و اگر نه
چندانکه تواند بیش هر وضوئی دوگانه بگزارد و دعائی که
خواندن آن لائق است بخواند آخر شب نزدیک صبح غسل کند این
کار نیکو نگاه دارد حق تعالی با نواع پاکی آراسته گرداند و آلایش
ظاهر و باطن بردارد و در همه حال حق تعالی را رقیب خویش
داند چون بنده بدانست که حق تعالی رقیب اوست باید که
کسوت حیا در پوشد و از محل اطلاع حق شرمنده بود یکی را
از عزیزان گفتند چیست نشان آنکه تو او را می شناسی گفت هیچ
وقتی نباشد که اندیشهٔ خلاف در سینهٔ من بگذرد و الا که گوینده
از درون دل من گوید از خداوند خود شرم نداری در بعضی
کتب منزلست که خداوند می گوید بندهٔ من تا تو حلهٔ حیا در
پوشیدهٔ هر عیبی که داری بر خلق پوشانیده ایم و بقعها را که
در اینجا گناه کردهٔ بر ایشان فراموش گردانیده ایم تا فردا
بر تو گواهی ندهند بمعصیت و از لوح محفوظ ذلات ترا
محو گردانیده ایم فردا با تو طریق مسامحت در حساب پیش آریم
نقلست که چون بنده صراط پس پشت کند حق تعالی نامهٔ
بمهر بروی فرستد در آن نامه نبشته که کردی آنچه کردی و ما از کرم

خود را اندانسته‌ایم که بو تو بیدا کنیم رو که امر زیاده مت بیت
یکنظر از دوست صد هزار سعادت، منظوم تا کی و وقت آن نظر آید

شتو بسی ام در طهارت بعبارت دیگر برادر اعز شمس

الدین شرفه الله فی الدارین بداند که طهارت بر دو گونه
است یکی طهارت ظاهر دوم طهارت باطن چنانکه بی طهارت
تن نماز درست نباشد بی طهارت دل معرفت خداوند درست
نیاید و چنانکه طهارت تن را آب پاک باید نه مستعمل طهارت
دل را توحید پاک باید نه ملوث ازینجا گفته اند مثنوی
توحید نه کار آب و خاکست، کان در دل صاف و جان پاکست
این طایفه بیوسته چنانکه ظاهر خود را پاک دارند بطهارت
باطن خود را نیز پاک دارند بتوحید لاجرم إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ه دولت ایشانست و
اشارت برین طهارت است چنانکه حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
در دعاء خویش گفتی اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النِّفَاقِ باد
خدایا دلم را از نفاق پاک کن و حیدانی که بهیچ حال اندر دل
مبارک وی نفاق صورت نه بندد اما نظر بر کرامات و درجات
خود کرد او را در توحید اثبات غیر حق نمود و اثبات غیر نفاق

نمود

مي نمود در محل توحيد و هرچند يک ذره از کرامات
مشايخ رضوان الله عليهم در ابتداء سرهمه ديده مريد لز
کرده اند آخر اندر محل کمال او را آن حجاب محل مکرم بوده است
از اينجاست که خواجه بايزيد قدس الله سره العزيز فرموده
است که نِفَاقُ العَارِفِينَ أَفْضَلُ مِنْ إِخْلَاصِ المُرِيدِينَ
نفاق رسيدکان بهتر از اخلاص مريدان است يعني آنچ مريد
را مقام باشد کامل را حجاب باشد مريد را همت آنک کرامت يابد
کامل را همت آنک مکرم يابد اينست که قرآن مجيد خبر ميدهد
مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا يعني شيري که غذاء
تست بر فرث و دم بگذرانيدم و از لوث روث و دم نگاه
داشتم پس توحيد که حق تمامت بايد که بر دنيا و آخرت بگذرد
و از آن هردو اثر نکند تا حضرت ما را شايد اينست که گفت منذوبي
نه در غم دوزخ و بهشتند اين طايفه را چنين سرشتند
سر اين آنست که يک خطرت يا يک نظر بغير از قربشان برابر بود
با صد هزار سال اعراض از بعيدان مثال اين در ملوک دنيا به
بين ستوربانان و دربانان صد هزار بيهوده گويند و با غير صحبت
کنند هيچ ملامت نيابند اگر نديمي که با او هم زانو ست و قريني

که با او هم صحبت است بطرفة العین بغیر نظر کند یا
صحبتی کند همه ملامت بر وی بیند و مقام طهارت مرید را
جز بمجاهدت بسیار حاصل نگردد و مهم ترین مجاهدت حفظ
آداب طهارت ظاهر است و ملازمت نمودن بر آن در همه احوال
که ظاهر با باطن پیوسته است از ابراهیم خواص رحمة الله
می آرند که گفت مرا از خدای عزوجل عمر ابدی می باید اندر
دنیا تا همه خلق اندر نعمت بهشت مشغول گردند من اندر
بلاء دنیا بحفظ آداب شریعت قیام کنم و هم از این بزرگ
می آرند که اندر جامع بغداد مبطون گشت یک شبانروز
شصت غسل کرده بود آخر وفاتش میان آب بود و از سفیان
ثوری رحمة الله می آرند که یک شبانروز شصت بار طهارت
کرد اندر بیماری در حال بیرون رفتن از دنیا و از خواجه ابویزید
قدس الله سره العزیز می آرند که گفت هرگاه که اندیشهٔ دنیا
بر دلم گذر کند طهارت کنم و چون اندیشهٔ عقبی گذر کند
غسل کنم از آنچه دنیا محدث است پس اندیشهٔ وی حدث
باشد طهارت واجب آید و عقبی محل شهوت است و آرام با
آن جنابت پس از حدث طهارت واجب آید و از جنابت غسل

ومشایخ رحمة الله جمیعا نه ابو ملازمت طهارت ظاهر و باطن
فرموده اند و مبالغت نموده و اصل همه کارها دیدعمرا داز طریقت
اینست که دلها بر مثال آیینه کرده مصفّا و منوّر تا درو عکس
عالم خلق و عالم امر باز بینند و از زمرهٔ عوام بصفّ
خواص رسند اما ما مبرانیم و ملوثانیم که بندگان دنیا و اسیر
عادتیم و زنّار داران راه غفلتیم جز عادت پرستی کاری نه و
جز غفلت بیکی شماری نه راه مردان دین رفتن و دعوی توحید
کردن از بی باکی و نابینایی است جهود و ترسا و کلیسیا
و بتخانه را از ما ننگ است هرچند نابینا ام توحید بر جملهٔ
موحدان افتد اما از توحیدی تا بتوحیدی چندان تفاوت
است که از فرش تا عرش و چنانکه در عالم کسی که داند در وضو
و نماز چند فرض است این را علم توان گفت و علم امام غزالی
را رحمة الله علیه هم علم گویند ولیکن شتان ما بینهما الرکو بیتی
جراجنین وَذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ کسی
با خداوند نتواند که گوید چرا یکی را این دولت دادی و یکی را ندادی
چنانکه پادشاهی در شاهد یکی را بمنصب و زارت دهد و دیگری
را دربانی و ستوربانی همچنین الکو دولتی در دین بکسی دهد خواهد

از خراباتی بیرون آرد خواهد از میان جولاهکان و کناسان
وتره فروشان و ظالمان و حرام خواران کرا زهره آنکه گویا اهولاء
مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا ج فضیل عیاض را اگرچه
راه زدست بیارید که خوانده ماست بلعم باعور را که چهار صد
سال بر سر سجاده بود از درگاه ما بر اینکه رانده ماست ما عمر
را که بت پرستی دارد میخواهیم عزازیل را که هفصد هزار سال
عبادت دارد نمیخواهیم که گوید چرا لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ
بیت گر کرا از رحمتی برد آنچه را داد او بود :. گو بیادی بیمای همی خرد بیانرا :.
این می دان و می بین وامید صد چندان کن که داری اگر نظر لطف
افکند همه عیب ما هنر یست و همه نقصان ما کمال و همه زشتی ما
جمال ای برادر مشتی خاک بود در عین منزلت در راهی افتاده
و پاکوب اقدام شده نظر لطف در آمد و گفت اِنِّي جَاعِلٌ
فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ط امروز بلایی و دردی می کش غمی و
اندوهی میخور و در زیر این کار ما میدان لفته الله اگر این درد ما
و بلاها و غمها و محنتها نبودی و بهشت بردندی کسی ذره
لذت نیافتی دلیل بر آنکه آدم علیه السلام رفت هیچ لذت
بیافت آن روز که بر تخت فردوسی بنشستی و پای کرد زنی و

ار کجا کر

ویکان یکان خار از پای بیرون کنی صد دریغ خوری و گویی
این خار بکم در پای من آمد جرا در جان من نیامد روند کان لذت
آنگاه یابند که بمقصود رسند حریف بمراد رسیده آب در آبخانه باز (در آب)
شده و مرغ بآشیانه باز رفته دو بها بر خاسته اندیشه کار بین
باز آمده که اَلْعَبْدُ وَالرَّبُّ وَالرَّبُّ وَالْعَبْدُ بسم الله
الرحمن الرحیم

مکتوب سی یکم در نیت

برادر شمس الدین سلام و دعا از کاتب حروف مطالع کند و
بداند که افعال و اعمال مرید که قدر گیرد بنیت گیرد و نیت
مر افعال اعمال را جون جانست مر قالب را و جون نور است مر
حدقه را و قالب بی جان و حدقه بی نور معلومست که چیست
همچنین اعمال افعال مرید بی نیت عادت و رسم بود

مثنوی

تا ره برست عادت خویش   شیطان و منافقی نه درویش

و نزدیک ارباب بصایر عادت و رسم کبر کی است نه اسلام و هلاکست
نه نجات و حقیقت نیت از اخلاص پدید آید چنانک شعاع
از آفتاب ضوء از آتش و جون نیت از شوایب دنیا پاک شود
این طایفه آنرا اخلاص زاهدان خوانند و جون از شوایب

آخرت باک شود آنرا اخلاص عارفان خوانند و گویند نیت
هرکسی در خور علم و معرفت او بود و این بر انواع است یکی
آنست که در دل او خواسته و محبت دنیا غالب بود بس
هر اعمال و افعال که ازو صادر شود دنیاوی بود هرچند نماز
و روزه است مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا داغ ایشانست جز
خسارت و حرمان نصیب او نیست و دیگر آنست که در دل او
خواست و محبت آخرت غالب بود بس هر اعمال و افعال
که ازو در وجود آید عقباوی بود هرچند خوردن و خفتن
است بهشت قرارگاه اوست اِنَّ الَّذِيْنَ آمَنُوْا وَعَمِلُوْا
الصّٰلِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ؛
طهور اوست باز قومی دیگر هستند که ایشان را سلطان
همت خوانند بای بدنیا و سر بآخرت فرو دنیارند جز حضرت
معبود مقصودی و مطلوبی ندارند مثنوی

مارا بجز این جهان جهانی دگرست ؛؛ جز دوزخ و فردوس مکانی دگرست
بس هر اعمال و افعال که از ایشان در وجود آید خالصًا لوجه الله
باشد اِيَّاكَ نَعْبُدُ ازین قوم درست آید اِنَّ صَلَاتِيْ
وَنُسُكِيْ وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِيْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ حال این طایفه

مقلد را ایمان از ایمان تقلیدی
مستدل را ایمان از ایمان استدلالی
و عارف را ایمان از ایمان شهودی

را آمدن

راست قرآن مجید ایشانرا جلوه همچنین کند یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهٗ
ثواب ایشان جز لقاءِ اللّٰه نباشد و اجر ایشان جز اَنَا اَجْرُ اَوْلِیَائِیْ
حقا نبود آنچ ایشانرا دهند بیمانه عقول و اوهام بشری
و ملکی نتوانند پیمود که طغراء وَیَرْزُقُ مَنْ یَّشَاءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ
در دست دارند هر کسی را بمیزان نیت وی سنجند و نیت از اخلاص
زاید از بیجا است سیاست این خبر که اِنَّ اللّٰهَ لَا یَنْظُرُ اِلٰی صُوَرِکُمْ
وَلَا اِلٰی اَعْمَالِکُمْ وَلٰکِنْ یَنْظُرُ اِلٰی قُلُوْبِکُمْ جگرها دوستان
را کباب کرده است حرارت و هیبت این حدیث که یَحْشُرُ النَّاسُ
یَوْمَ الْقِیٰمَةِ عَلٰی نِیَّاتِهِمْ خونهاء صدیقان را آب کرده است
مرا و ترا خود خبر نه فردا چندان فریاد از عالمیان بر خواهد آمد
که در هیچ فهمی و وهمی نگنجد مصراع
فردات کند خمار کامشب مستی ٭ چون برده از پیش بر دارند
بلابد آید هر کسی را جز داشت شرک یا توحید کفر یا اسلام چنانک
گفته اند مثنوی سوف تری اذا انجلی الغبار ٭
اَفَرَسٌ تَحْتَکَ اَمْ حِمَارٌ ٭ مرید را شب و روز در غم آن باید بود
که از عادت چون برخیزد و از رسم چون برون آید تا نیت
درست کرد و اعمال را افعال را از عادت برخاستن انگاه درست

بود که خدمت کفشی کند و هرچه کند بفرمان صاحب دلی کند
چون عمل او بفرمان صاحب دلی بود اگرچه آمیخته بود
بریا و نفاق و عادت عاقبت آن باخلاص کشد و این بمثالی
نیکو فهم شود و آن آنست که چون کودک که خط نویسد لابد
اول بد نویسد اما چون در خط او را استادی ارشاد کند از
بد نوشتن به نیکو نبشتن رساند و این معاینه است و اگر بد نویسد
و گوید قلم آن روز بر کاغذ نهم که بمقام ابن مُقله رسم
این محالست و همچنین کار دین و بخدای عز و جل رسیدن و
سعادت آخرت بدست آوردن بلا فرق و همچنین گفته اند اگر
کسی گوید که من عبادت نکنم تا صدق ابوبکر و نیت عمر نیابم
این همچنان باشد که احمقی گوید که من خط آن روز نویسم که
قوت و کمال ابن مُقله در خط یابم اگر اعمال و افعال آمیخته
بعادت و ریا و نفاق نکند هرگز بکمال مردان نرسد چنانکه ریا و نفاق
کودک هفت ساله را گویند نماز کن و روزه دار این نماز و روزه
جز از راه عادت و رسم بدر نبود با این مبهم روی کمال دارد
لیکن بیک شرط اگر پیری بود پخته که کودک را از این عمل آمیخته
باخلاص رساند و اگر پیر نبود عادت در وی [illegible] مؤمن

کدد

کرد و ازان هیچ نیاید الا ما شاء الله نه بینی که اگر کسی خط
بد نوید از خود بی استادی پخته اگرچه پنجاه سال نویسد
ازان بد نوشتن بنیک نبشتن هرگز نرسد و انکه گفتم خدمت
کفشی بکند نه آن بود که کفش راست بنهد اورا هنوز این اهلیت
نیست که دست بکفش حرمان برد عزیزی صاحب دولتی گفته است
هفت سال بزرگی را میدیدم و هرگز زهره آن نداشتم که دست
بکفش او برم اگر صاحب دلی ترا برگیرد آنکه بود که جانت
در عشق وی سوخته کرد چون خاکستری شدی او برگیرد
آری کار دین بازی نیست ازینجا گفته اند مصراع
رو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ،، بیران مریدی کرده اند مریدان
را نیکو شناسند کسی برین اشارت کرده است بیت
ما دیبا دانیم و بردرازی دانیم ؛ ما عشق حقیقی و مجازی دانیم ؛
گفته اند مرید باید که زمین تا بین آسمان باشد گاه باران بروی
بارد و گاه بروی آفتاب می تابد گاه ابرش در سایه خود میپرورد
گاه باد نفحات الطاف او بروی می برد تا پخته کرد اگر بیچاره
مرید ازد ولتیا نیست این خود همه راست کرد و اگر از بی دولتیانست
خود کسی چیزی نتواند کرد وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

ای ... کار عشق بازی نیست

باشد

نفحۃ
دمیدان بوی
خوشبوی

الوابل باران بزرگ قطره — الطل باران خرد قطره

واين جمله كه تقرير افتاد جز در صحبت راست نيايد اكنون كه نيت
جكني فَاِنْ لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ گفته اگر دولت
صحبت اين طايفه دست نميدهد بارى كم ازان كه هر روز جزوى

از كلمات ايشان بر خوانى اشارت برين كرده كه گفت بيت

از بخت بدم اگر فرو شد خرشيد ؛؛ از نور رخت مها چراغى گيرم

مقصود انكه جون افعال و اعمال صريد حكم نيت مى گيرد وعلم
نيت لطيف و دقيق است بمقدار وسع هشيار و بيدار بايد بود
و در تصحيح نيت بايد كوشيد اِنْشَاءَ اللّٰه تعالى ميسر گردد
از معصيت خويش خايف و از طاعت خويش شرمنده بود كه از
ابو بكر وراق رحمة الله عليه است كه گفتى وقت وقت كه باشد
كه دو ركعت نماز كنم جون سلام دهم باز گردم جنان شرمنده
و خجل باشم از طاعت خود كه گويى دزدى كرده ام تا حريد برين
مقام نرسد انتوا طاعت بمذاق ايمان او لذت نكند خواجه — لذت
ابو سفيان ثورى رحمة الله عليه قصد كعبه كرده بود بار رفيقى
و عادت سفيان آن بود كه بيوسته ميگريستى رفيق گفت از خوف
گناه ميگريى سفيان دست دراز كرد و كاهى بر داشت و گفت
گناه بسيار دارم ليكن بنزد من بمقدار كاه قدر ندارد اما توحيدى

كه او در جهان

عن ابن العباس [illegible]
[illegible]

که آورده ام توحید است یا نه ایشان حردانی بوده اند که داشته
اند وچنان بنداشتند که ندارند و ما نداریم وچنان می بنداریم که
داریم والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب سی دوم در نماز برادر شمس الدین را

بقا باد وسعادت ای برادر راه مرید در اوراد آنست که بلا نج
تصفیه و تزکیه دل بیشتر آید و در حضور دل اندیشه بلد بدان
ملازمت نماید خواه نماز خواه تلاوت خواه ذکر و فکر
جایی که بیش حاضر بود واگرنه اختیار او را بود نشیرها را
اما در نماز سر هلوکارهاست که نه کار عبارت کفته اند
من لم یذق لم یعرف در روح الارواح آورده است که
پنج نماز یادگار است که مهتر عالم صلی الله علیه وسلم آورده است
از عالم طهارت قاب قوسین ای برادر قدر تو کوتاه است
بمعراج نرسیی وآن حشمت نداری که براق بدر خانه تو
آرند جکنی کسوتی از اشراف طهارت در پوشی و بآسمان مسجد
مسجد خرامی بمیان مومنان ملک صفت در روی آورد بصفت
بندگان در آیی ایستاده بر قدم نیاز آخر بصفت دوستان
بیرون آیی نشسته بر بساط ناز رب العزة جل وعلا بلطف

خود در نماز جمله ارکان شرایع جمع کرد در نماز معنی
روزه هست و زیادت که روزه امساک است با نیت و در نماز
امساک هست با نیت و زیادت که آنجا روا باشد که بخشی و
دبروی و علمهاء دیگر کنی و در نماز روا نیست و در نماز معنی
زکوة هست پنج درم بدرویشی دهند تلبیا سایند اینجا باخر نماز
اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ بگوید همه بیاسایند و در نماز
معنی حج است که در حج احرام هست و احلال هست و در نماز
تحریم و تحلیل است و در نماز معنی جهاد است که چون وضو
ساخت آن بر مثال زره پوشید نست و امام بر مثال مبارزاست
و قوم بر مثال لشکر او در پیش صف در محراب که موضع حرب است
ایستاده و قوم از پس صف برکشیده و در نصرت او قدم راسخ
کردانیده آنجا چون در جهاد مظفر و منصور کرد مال قسمت
کنند و اینجا چون امام سلام دهد فضل ذوالجلال قسمت کنند
پس چنانستی که مؤمنی که نماز کرد بحج رفت اگر چه استطاعت
ندارد و زکوة داد اگر چه مال ندارد و روزه داشت اگر چه قدرة
ندارد و جهاد کرد اگر چه قوت ندارد زینهار ای پاک و اربابی
در حضرت نماز ننهی که صد و بیست و [الله] هزار [نقطه] کوهر نبوت و عصمت

ازاد (دوی)

در آرزوی این خلعت سر در نقاب خاک کشیده اند و چندین
هزار در گور با آرزوی یک دوگانه مانده   مثنوی

هفتصد کعبه که هست از دل و جان   ملک هژده هزار عالم دان

گفته اند چون در میان دل نماز و نیاز جمع شود و از مقام
تفرقه نبود نماز جمع گردد   مصراع

تنش در مقابله کعبه بود و دلش برابر عرش و سرش در مشاهده
رب العزة در شرح تعرف حاضرانرا وصف کرده است
خَرَقَتِ الْحُجُبَ أَنْوَارُهُمْ وَجَالَتْ حَوْلَ الْعَرْشِ
أَسْرَارُهُمْ وَجَلَّتْ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ أَقْدَارُهُمْ چون
نور ایمان مرید در غلبات شوق بر گرد عرش در جولان آید همت
قدرش بحضرت ذو الجلال ذو العرش رفیع گردد که معتکفان
امر قدس را با طهارت ملکی بدان رسیدن میسر نشود کان
یُصَلِّي فِي جَوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ که عبودیت
در میان وقت بستی و بتحریمه نماز پیوستی تنش بحضور دلش
بمقام روح و روحش بمنزلت سر رسیدی و سرش بجلال ذو الجلال
مکاشف شدی از روی حقیقت تنش در مقام دنی بودی و دلش
در مقام فتدلی بودی و روحش در مقام قاب قوسین بودی و سرش

در مقام او ادنی بودی آنچه دران مقام بر سرش کشف شدی
در نماز سرش بلان رسیدی کلام بی واسطه شنیدی و بر مکونات
غیب مطلع شدی از انست که هرگاه که آتش شوق در دلش شعله
بر آوردی و سرش طالب وصال شدی فریاد کردی یا بلال ارحنا بالصلوة
ای بلال باطن سوخته ما را راحت رسان زیرا که قبلهٔ عاشقان در نماز
جمال و کمال دوستست نه صخره و نه کعبه و نه عرش چنانکه
خواجه ابو سعید رحمة الله بر سر کور بین خویش مکاشف شد
وگفت مثنوی — ما یه شادیست این معدن جود و کرم
قبلهٔ ما روی دوست و قبلهٔ هر کس حرم ٭ و مشتاقان بر آتش اشتیاق
نماز بی رکوع و سجود بسی گزارند و جملهٔ عشاق را یکی بندارند
بر کس رقم ضلال نکنند و کس را مستحق تشنیع نشناسند رباعی

در عشق نماز بی رکوعست و سجود ٭ یکسانست درو مومن و ترسا و جهود ٭
چون قبله بجز جمال معشوق نبود ٭ عشق آمد و محو کرد هر قبله که بود ٭
عزیزی گفته است بیتی از وجود صخره و کعبه قبلهٔ محبان ازل
لم یزل بوده است و در حظایر قدس و مقام انس قبلهٔ مشتاقان
همان بوده است که در ازل بوده و نیز درین خرابات فنا و محل عنا
اشارت بصخره و بکعبه برای تسلی دلهای طالبان و سالکانست

ای برادر

ای برادر ایشانرا که در نماز آرد بارا مناجات بروی کشاده کند
نخست دلش را از حضرت عزت خود اعلام دهد و هیبت بی
نیازی بو سرش کمارد تا تنش در نماز آید و دلش در کلاه آید و جانش
در راز آید و حالش از اوهام بشری بعید کردد و قدمش بر بساط
قرب قریب کردد درین حال اعدا پروا التفات غیر نماند برین معنی
خواجه عالم فرموده لَوْ عَلِمَ الْمُصَلِّيْ مَنْ يُنَاجِيْ مَا الْتَفَتَ
عجب نماز کزارنده در حال نماز کزاردن نماز فانی الصفة باشد
و فانی الصفة را التفات بغیر ممکن نبود چنانک امیر المومنین
علی رضی الله عنه در نماز بود پیکان از ران بکشیدند اورا
خبر نبود زیراکه در استغراق مشاهدهٔ محبوب از اوصاف
خویش فانی شده بود و فانی الصفة الم جراحت کی یابد اگر
دوزخ با همه عقوبت بر فرق وی ریزند وی را خبر نبود و اگر
نعیم بهشت را لقمه سازند و در دهن وی [illegible] هیچ لذت
نیابد در کرم باز بست و ماید کشیده [illegible] ب و خود را دریاب ای
برادر آنجا که بشریت است و طلب او چه تواند بود اما کرم فیاض
نه خواجه را می کذارد و نه غلام را و نه توانکر را نه درویش را چون آفتاب
از برج خویش طالع کردد اگر اهل عالم کمر طلب در میان بندند تا

ذرهٔ از نور او بدست آرند نتوانند ولیکن او خود بحکم کرم
جنبد در کوشک سلطان و سرای خواجگان بیابد در کلبهٔ گدایان
و زاویهٔ اندوه درویشان نیز بیابد و خاک و آب را ببین این
دولت را ببین که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهُ و دیگر اَللّٰهُ وَلِیُّ
الَّذِیْنَ آمَنُوْا و دیگر سَقٰهُمْ رَبُّهُمْ ملک مقرب را
این تشریف و خلعت که تراست نیست فرشتگان مقرب معصوم
هستند و پاکان و مقدسان و مسبحان و روحانیان هستند
ولیکن خود کار آب و گل دیگرست بزرگی گفته است که این مشتی
خاک را کمانی در دست نهاده است که جبرئیل و میکائیل صلوات
الله علیهما زه نتوانند کرد

بیت

حقا که بزه بیاوردی کرد ∴ چرخ فلک ای پسر کمانم
هرکجا سایهٔ دولت آدمی برافتاد آنجا کسرا زهرهٔ دعوی
تقدم نباشد اِنَّ الْمُلُوْکَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَةً اَفْسَدُوْهَا
الایة والسلام * بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب سی ‌ویوم در صوم برادر شمس الدین سلمه الله
بداند که ارباب تحقیق و اصحاب تصدیق گفته اند چنانک قوت
جسمانی متعلق است با کل و شرب قوت روحانی متعلق است

بجوع وعطش الجُوعُ طَعَامُ اللّٰهِ فِي اَرْضِهِ گفته اند
چون بدين صفات معبود جل ذكره يكي است وَهُوَ يُطْعِمُ
وَلَا يُطْعَمُ بنده بدين صفت موصوف گردد باتفاق
ارباب عقول بساط قرب قريب گردد وازمنازل ومراحل انسانيه
بعيد گردد چون روزه دار بحكم انك تَخَلَّقُوا بِاَخْلَاقِ اللّٰهِ
بناء خوردن وخورانيدن بصفات محبوب قدم زند واز
صفات بشريت تبرا كند بدو تشريف مشرف ميگردد وبدو دولت
مخصوص ميشود چنانك خواجه دنيا وآخرت عليه السلام نوي
داده است كه لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ الْاِفْطَارِ وَ
فَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ الْجَبَّارِ روزه داررا دو فرحت بود يكي
وقت روزه گشادن ودوم دروقت جمال باكمال خداوند وفرحت
دروقت روزه گشادن چيست اين قالب كه تركيب وي
از طبايع مختلفست طالب راكب است در راه دوست چون بفرمان
صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ اورا از اكل وشرب باز داشت ودر تمشيت
مسافت وَاَنَّ اِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى تاخت چون يك منزل
بريد ونماز شام رسيد مركب ناتوان بازماند چون بافطار اورا
علفي وآبي رسيد راكب را بسبب قوت او شادي وطربي پديد آمد

الاضافت للتخصص

صوم عموم امساك از طعام وشراب وجماع نهارا مع النية است
وصوم خصوص باز داشتن جمله حواس واعضاست از آثام و
صوم خصوص خصوص نگاه داشتن دلست از انديشه خسيس
وفكر دنياوي وباز داشتن دلست از جز خداي جل وعلا بالكلية
واين صوم انبيا وصديقان ومقربانست پس افطار از ين
باندیشه غ

قال عليه السلام خلوف
فم الصائم عند الله اطيب
من ريح المسك رواه
البخاري

کرد مقابلۀ این همه شادیها غم و تعجب کرد و فرحت دوم
در تحت عبارت کسی در نیاید زیرا که ذوقی است که من لم یذق
لم یعرف چون معلوم عقل اشده است که ان لله سبعین
حجابا من نور لو کشف احدیهن لاحرقت سبحات
وجهه ما ادرکه بصره چون در مقام حجاب نور هر چه هست
سوخته میکرد بیان که کند اینست معنی انکه کونیده ز عیان
بیان هدیست یکی از مشایخ طریقت در واقعات خود خواجه معروف
را دید در زیر عرش از کمال سکر نعره می زد خطاب حضرت
بملایکه رسید من هذا وهو یعلم فقالوا یا الهنا وسیدنا
هذا عبدک معروف فقال الله عز وجل عبدی معروف
قد سکر من شراب محبتی لا یفیق الا برؤیتی این کیست
و فریاد وی از چیست و او خود بعلم قدیم میداند ملایکه گفتند
بارخدایا بندۀ تست معروف خطاب حضرت عزت بملایکه رسید
با ملایکه معروف مست حضرت ماست هشیاری وی بدیدن ماست
و هم ازین معنی بود که اشارت کرد صاحب شریعت جوعوا بطونکم
واظمأوا اکبادکم واعروا اجسادکم لعلکم ترون
ربکم عیانا شکمها گرسنه دارید و جگرها تشنه و تنها برهنه

بازی

باشید که خداوند خود را به بیند آشکارا و گفته اند هر که بداند
بو بعد از محل فنا در گذشت و از مقام بقا بو گذشت در سبحات
وجه محبوب سوخته گشت وَ قَدْ جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ
هر که درین مقام از وی عبارت کند گویند ضَالٌّ مِنَ الضَّلَالِ
و هر که درین حال بوی اشارت کند گویند اَعْمٰی مِنَ الْعُمْیَانِ

عزیزی گفته است — مثنوی

پس محبی که راز مطلق گفت ٭ راست جنید کو انا الحق گفت

در کشتی مجو بسا که روزه تن را بلا بود و دل را صفا بود جان را
ولا بود و سر را لقا بود چون دل صفا یافت و جان ولا یافت
و سر لقا یافت چه زیان اگر تن بلا یابد هم ازین معنی اشارت
حضرت رسالت است علیه السلام حَاکِیًا عَنِ اللّٰهِ تَعَالٰی کُلُّ
عَمَلِ ابْنِ آدَمَ یُضَاعَفُ اِلٰی سَبْعِیْنَ اِلَّا الصَّوْمَ فَاِنَّهٗ لِیْ
وَ اَنَا اَجْزِیْ بِهٖ هر عملی که فرزند آدم کند را چو مضاعف
بود تا از یکی بهفتاد برسد مگر روزه که مر حق راست جزا
او دهد گفته اند اِلَّا الصَّوْمَ فَاِنَّهٗ لِیْ وَ اَنَا اَجْزِیْ بِهٖ یعنی
الصَّائِمُ لِیْ که در عرب صفت ذکر کنند و موصوف خواهند اگر
او را گفتندی که سگ این درِ دولت را جای بودی فکیف

بادشاه عالم جلّ وعلا روزه دار را گوید تو جرا بی میفرماید
وَاَنَا اُجْزِیْ بِهِ یعنی جزا او لقا و رویت منست چنانک
مقتولان محبتش را گفت مَنْ قَتَلَتْهُ مُحَبَّتِیْ فَدِیَتُهُ
رُؤْیَتِیْ ای برادر جون صفاء دل از کدورات سبعی و لقای
شد از ظلمات بهیمی که سبب وصول و کشف است بصوم میشود
بس صوم را دولتی بزرگ دان میان این طایفه معروفست
جون خواهند کلام خداوند بر شنوند جهل روز گرسنه باشند
جون سی روز بگذرد مسواک کنند و از بعد آن ده روز دیگر
گرسنه باشند لا محالة خداوند عزوجل با ایشان سخن گوید این
بدان اصل است هرجه انبیا را باظهار روا بود اولیا را باسرار
روا بود یکی از مشایخ گفته است مِنْ حُکْمِ الْمُرِیْدِ اَنْ
یَکُوْنَ فِیْهِ ثَلٰثَةُ اَشْیَاءَ نَوْمُهُ غَلَبَةٌ وَکَلَامُهُ ضَرُوْرَةٌ
وَاَکْلُهُ فَاقَةٌ شرط مرید آنست که او را سه جیز بود خواب
او جز غلبه نبود و سخنش جز بضرورت نبود و خوردنش
جز بفاقه نبود و فاقه نزدیک بعضی دو شبانروزست و نزدیک
بعضی سه شبانروز و نزدیک بعضی یک هفته و نزدیک بعضی
جهل شبانروزست ای برادر جون در کرم او گشاده است

و ماله،

خورش آن همان می شود و آن اشارت برین بود که نعمتی از غیب در باطن او دهند

وفایده نعمت او کشیده این ناخوردن تو نه از برای آنست
تا نعمت او بماند و کم نگردد و در خزانه او شود فاما فایده نا
خوردن آنست که در حال خوردن ترا بتو چی کذارند چون ترا
بتو کذارند بخود حاضر شدی و هر که بخود حاضر گشت از
محبوب غایب گشت پس ناخوردن در بساط حضور بهتر از خوردن
در محل غیبت و حجاب حاصل الامر مرد باید که تا تواند چنان
باشد که آن محقق گفته است اَلدُّنْیا یَوْمٌ وَلَنا فیهِ صَوْمٌ
و دیگری گفته است صُمْ عَنِ الدُّنْیاءَ اجْعَلْ فِطْرَکَ الْمَوْتَ
بشر خلاصه مخلوقات است و منبع اسرار کار او نه مختصر است
آسمان و زمین و عرش و کرسی و بهشت و دوزخ طفیل وجود
او بند و مقصود جمله نه عین آسمان و زمین و عرش و کرسی
و بهشت و دوزخ بود لیکن در حکم قدیم رفت که ترا برین منازل
گذری بود و بدین مواضع نظری افتد در هر منزلی نزلی از
لطف خود افکندند تا چون دوستان برسند حظ و نصیب
بر گیرند میگویند دست بعنایت ازلی و لطف سابق ما زنید
که پیش از خاک و گل بوده است ای خاک و گل ای حقه اسرار
و شهد ای خاک کنده ای هم دوست و هم بنده کمان میبرید کم

کویند خداوند خواست که صنع خود
ظاهر کند عالم آفرید و خواست که خود را
ظاهر کند آدم بیافرید از بهشت که
گفته است ... فرستادیم آدم

بهار ...

حدیث شما با ما امروزینه است یا حدیث ما و شما اکنونی است
عالم نبود و آدم نبود حدیث ما با شما بی شما بود توسل
ما بدو با احسان قدیم اوست روزی یکی بر خلیفه آمد و خلیفه (وسیله)
وی را نمی شناخت گفت تو کیستی آن مرد گفت من آنم که در فلان
سال تو با من احسان کرده‌ای خلیفه گفت مرحبا بمن توسل
الینا باحساننا مرحبا کسی که وسیلت شما باحسان ما ورود
تا خلعت وصلت دادند و بنواختند

رباعی

گر آب دهی نهال خود کاشته‌ای   ور پست کنی بنا خود افراشته‌ای
من بنده همان کنم که پنداشته‌ای   از دست میفکن که خود برداشته‌ای

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب سی چهارم در زیره

برادر شمس الدین بداند که عبادت بدنی است و عبادت
مالی است مالی را بو بکر نی فضل می نهند که منفعت آن بغیر
هم می رسد و این طایفه جان و مال در باخته اند و با هیچ کس
ما سوی الله نساخته گفته اینانند الفقیر کالمباح
و دمه هدر یعنی درویش صادق آن بود که بجون و مال
او را دعوی نبود اگر خونش بریزند اگر آن از حق دانند و
آن ساعت خون ریختن را منتها عمر خود شمرد و دیت از

خداوندی

خداوند بستاند که گفته است مَنْ قَتَلْتُهُ فَأَنَا دِيَتُهُ اکر

مالش بپیوند خوش کردد و گوید الحمد لله که حجابی از پیش من

برداشتند تا گفته الله زکوة نعمت دنیا بنزدیک این طایفه محموده

نباشد اگر اندک نخل نابوده است و بخلی تمام باید تا دویست درم را

دربند کند و یکسال محبوس دارد آنگاه پنج درم از آن بدهد یکی از

فقها بر سبیل آزمایش شبلی را رحمة الله علیه پرسید که زکوة در چند درم

لازم آید گفت جواب بر مذهب فقیهان خواهی یا بر مذهب فقیران

گفت بر هر دو مذهب جواب فرمای شبلی گفت بر مذهب فقیهان

از دویست درم بعد از حولان حول پنج درم باید داد و بر مذهب

فقیران در حال هر دویست درم باید داد و جان بشکرانه بر سر

آن باید نهاد فقیه گفت ما این مذهب از ائمه دین گرفتیم شبلی

گفت ما این مذهب از خازن رب العالمین گرفتیم یعنی ابی بکر

صدیق رضی الله عنه او هرچه داشت بپیش سید عالم نهاد و حکم

کوسه خویش بشکرانه داد در نوادر الوصول آمده است که خداوند

عز و جل خواص این امت را مزاد جز که جانید دنیا بر ایشان عرض

کرد بعضا جز بدنیا میل کردند و گفتند دنیا جز عنی آخرت ما هرون

کشتی بکنیم تا فردا بر آن برداریم عقبی را بر آن صد جز و عرض

مخلوقم را عرض کرده شد ابوبکر صدیق رضی الله عنه چرا خازن رب العالمین گویند فرمودند سبب این
که جمله مال خود بپیش رسول آورد از برای الله را فرمودند که می گویند چهل هزار دینار زر بود بپیش رسول
علیه السلام آورد بعده رسول فرمود علیه السلام مَا خَلَّفْتَ لِعِيَالِكَ یعنی چه مال خلق کردی چیزی برای عیال
و اطفال خود را ابوبکر صدیق رضی الله عنه جواب داد الله و رسوله بعده ذخیر محبوبه خود بپیش رسول علیه السلام آورد
بعده فرمودند این که ابوبکر صدیق مال خود بپیش آورد پیش از هجرت مکه سوی مدینه بود و در آن روز مال عزیز
بود هر کسی را زیرا که زین وقت مال الفاخیر توان بود زیرا که محاربه بعثت امة است آن روز کفار می آمدند
تبغها حیکه بد الفاخین مال دشوار بودی بس ما دی و طالب خدا و بد را چنین همت باید ... ...

آن روز که صدیق اکبر رضی الله عنه
تجرید کرد و پنج هزار دینار در راه
خدای صرف کرد حضرت رسالت
امل گلیمی پوشیده و خیمی در بر زده
همدران حال جبریل علیه السلام
نازل شد همدران لباس پرسید این
چه لباس است گفت یا رسول الله
امروز همه ملایکه را فرمانست تا
بموافقت ابوبکر گلیمی بپوشند
و خیمی برو زنند. نظم

الحق در سخاوت شود همه چیز.
کیست کو این سخن بیان نکند.
تا توانی بده بکس چیزی.
هیچ کس در سخا زیان نکند

کردند نود جزء ازان عقبی میل کردند کفتند خداوند عز وجل
این را ملک کبیر خوانده است و بندهٔ حقیر را ملک کبیر بسنده باشد
آن ده جزء باقی را ببلیات و عاهات مبتلا کردند نه جزء ازان
کفتند مَسَّنِيَ الضُّرُّ و بلا از مبتلی محجوب کشتند آن یک جزء
بماند خطاب حضرت در رسید که مطلوب شما چیست و محبوب
شما کیست ایشان فریاد بر آوردند که اَنْتَ مَعْبُودُنَا وَمَقْصُودُنَا
اَنْتَ مَطْلُوبُنَا وَمَحْبُوبُنَا ندا کردند اَنْتُمْ اَوْلِيَائِي وَاَنْتُمْ
اَصْدِقَائِي هر چون ایمان آورد دل بذل کرد و چون نماز
کزارد تن بذل کرد و چون زکوة داد مال بذل کرد و این همه صفت
محبانست و صدق دعوی ایشانست در محبت یعنی هر چیز
که اضافت بر ایشان دارند بذل کنند تا تعلق ایشان از ما سوی الله
بکلی منقطع کردد چون وارد نظر ربانی بر ایشان رسد ایشانرا
از غیر خود فارغ یابد بعز قبول ایشانرا مخصوص کرداند و سر سریر
بهشت نشاند و امر بر دادن زکوة اشارت عم برین است که دلهاء
بعضی مردمان را بحب مال مستغرق دید و در فراهم آوردن
مشغول یافت بنود نبوت دانست که شحنهٔ غیرت هر دل
را که بغیر مشغول یابد آن دل را از راه و درکاه رضا براند و وی را

هم بران جنین مشغول که اند بس اکر از همه بر نتوانند خاست

باري از دویست درم پنج درم بدرویش دهند بر حسب ضعف خویش

این کرم شرع بین در باب ضعفا مَنْ كَانَ اَضْعَفُ كَانَ

الرَّبُّ بِهِ الْطَفُ هر که ضعیف تر حق تعالي بروي مهربان تر

اما زکوة را با این طایفه جه ملاقات تجرید وتفرید راه ایشانست

یکي از اهل صفه در عهد رسول علیه السلام نقل کرد یک دینار

در جامه وي یافتند فرمود لَهُ كَيَّةٌ مرا ورا یک داغ کنند ودیکر

هم از اهل صفه نقل کرد از وي دو دینار ماند در حق وي فرمود

لَهُ كَيَّتَانِ مرا ورا دو داغ کنند جون ایشانرا دعوي تجرید

وتفرید بود این مقدار از ایشان جنایت آمد اي برادر آنکه اول

قدم جان باخته است مال را نزدیک وي خطر نباشد این کار من وتو

نیست این دولت که داد ما مدبران مادر زاد را از من وتو انشاء

الله تعالي که بر ایشان تشبهي آید مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

فردا ما را دست کیرد فوزي وفلاحي را امید بود واکرنه ذماد

از نهاد ما مدبران بر آمد همیشه از معصیت مستغفر واز طاعت

شرمنده بود جنانکه معصیت از آنحضرت حاجت است طاعت

را نیز حاجت است اکر آفت طاعت ترا بیش تو آرند از طاعت

بنيتو ازان ترسي كه ازمعصيت مصطفي عليه السلام ميكويد
إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ دامن
نبوت ازان باك بود كه غبار معصيت بروي نشستي وليكن
آن استغفار از طاعت بود رابعه عدويه بسيار كفتي أَسْتَغْفِرُ
اللَّهَ مِنْ قِلَّةِ صِدْقِي فِي قَوْلِي أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عايشه
رضي الله عنها روايت كند كه از مصطفي صلي الله عليه وسلم برسيدم
از معني اين آيت وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا اي يعطون ما
أَعْطَوا مِنَ الزَّكَوةِ وَالصَّدَقَاتِ وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ خَائِفَةٌ
أَنْ لَا تُقْبَلَ مِنْهُمْ لِتَقْصِيرِهِمْ وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ يا رسول الله
اين آيت در حق كيست انكه خمر خورد و زنا كند كفت نه كفت اين آيه
در حق كسي است كه نماز كند و روزه دارد و صدقه دهد و ترسان
ولرزان باشد كه ازوي بپذيرند يا نه كفته ايشانست كه حجلي نا
ترسيدن است ستر كرم اوست كه ما بر يكديكر سلام مي كنيم و با يكديكر
روزكار مي كذاريم والعياذ بالله اكر او اين ستر بردارد نخست از
بدر بسر بيزار شود و مادر از فرزند

قصيده

در شهر مرد نيست زمن نابكارتر ۞ مادر نزاد زمن خاكسارتر
هستم درون حلقه دعوي ميان خلق ۞ جاء ذكر ز حلقه ز هر كنار تر

يؤتون ما آتوا اي يعطون ما اعطوا من الزكوة والصدقات وقلوبهم وجلة خائفة ان لا تقبل منهم لتقصيرهم
مدارك

رحمن

مع یاعنان بطوع ز من رابت کوی تو، تمسکی باسکان ز من بو فا ساز کار تو

این است جای شکر که در موقف جلال، نومید تو کسی بود امیدوار تو

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب سی پنجم در حج

برادر شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که حج عبادت بزرگ و مالیست و این طایفه را در حج سرهاست و کارهاست و بحقیقت زیارت کننده کعبه معظم چون زیارت کننده خداوند ست جل و علا و کرامت زیارت کننده از لوازم کرم است و مقصود مرا طالبان از حج خانه خداوند خانه است نه خانه اما خانه در میان بهانه است سلطان العارفین قدس الله روحه گفت چون بحرم رفتم و جمال کعبه دیدم با خود گفتم من از جنس این خانه بسیار دیده ام مرا خداوند خانه باید باز گشتم سال دوم چون بحرم رسیدم چشم ضمیر بگشادم خداوند خانه را دیدم و خانه گفتم در عالم الوهیت مشارکت در نگنجد و در عالم وحدانیت زحمت دویی نه محبوب و خانه و من سه باشد انکه دو بیند ملحد بود من که سه بینم چگونه ملحد نباشم در حال باز گشتم در سال سیوم چون بحرم رسیدم لطف محبوب مرا در بر گرفت و پرده عزت از بصر و بصیرت من بر گرفت شمع معرفت در دلم برافروخت هستی مرا بانوار تجلی بسوخت و این خطاب بسرم

رباعی
در بتکده آن خیال معشوق رماست
رفتن بطواف کعبه از عین خطاست
گر کعبه ازو بوی ندارد کنشت است
با بوی وصال او کنشت کعبه ماست

رسانیدند اَنْتَ زَایِرِيْ حَقًّا فَحَقٌّ عَلَي الْمَزُوْرِ اَنْ
یُکْرِمَ زَایِرَهُ چنانکه گفت مثنوي

تا چشم بر گشادم نور رخ تو دیدم ۰ تا گوش بر گشادم آواز تو شنیدم

چون محبان صادق را جمال آن خانه از محبوب بي نشان نشانه
جلسند بران خود را تسلي دهند چنانکه گفته اند مَنْ مُنِعَ
عَنِ النَّظَرِ تَسَلَّي بِالْاَثَرِ هرکه از دیدن جمال دوست ممنوع
بود بنشاني محبوب خود را تسلي دهد مجنون گرد خانهٔ لیلي
هر صبح و شام گشتي و خاک در و دیوار بوسیدي و گفتي شعر

اطوف الي جدار دیار لیلي ۰ اُقَبِّلُ ذَا الدِّیَارِ و ذا الجدارا ۰
فما حُبُّ الدیار شغفن قلبي ۰ ولیکن حُبُّ مَن سکن الدیارا ۰

جبین نیاز بر خاک آن آستانه مي مالند و بدرد دل مي نالند و امید
میدارند تا از دیدن خانه بدیدن جمال خداوند خانه رسند و از
نشان بعیان حرف شوند گفته اند چون محب بداند که مقصود
وي از آن در بر خواهد آمد و مطلوب وي را از آن در بهر خواهد
آمد اگر ملازمت مقامي که وي را در دار فنا خواهد بود لمحه از آن
در برخیزد ندا کند بر درِ هر که خواهي رو بسوي هر که خواهي
رو اگر پاي تعلیم کعبه دست نگیرد و اگر سر بر قدم وي ننهي نه

برزند

بپذیرد و هر کرا جان می باید در او کیرد و هر کرا جهان می باید

بود در راه او بریزد برای این معنی در سخن در بار سید مختار رفته

است حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا حج بنده

بهتر از دنیا و آنچ در دنیاست چون بنده دل از همه اهل و فرزند

بردارد روی براه درکاه آرد چون بدین جهد جهید و مشقت

کشید جمال کعبه ببیند هر آینه لذت یافت جمال کعبه وی را

چنان بود که همه لذات یافت جمال کعبه وی را چنان بود که در

موازنه آن زحمت نماید و اکر درین حال نسیم عنایت در وزیدن

آید و حجاب وجودش از پیش بر آید بعرش که کعبه دلهاست

مکاشف شود و چون صحابان قدسی کرد عرش مجید طواف کردن

کیرد درین مقام این لذت یابد که لذات بهشت را نشاید که در

مقابله آن لذت خوانی اکر خواهد نظر سر همت از مکونات درکذرد

و از محسوسات و معقولات بر کذرد و بیافت دیدار محبوب

سعید کردد حالتی از ادراک عقول و اوهام بعید کردد پس

بدین معنی حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا باشد

وَخَيْرٌ مِنَ الْعُقْبَى ایضا و آنچ حضرت رسالت فرموده است

حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ مَا لَهَا جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ حج مبرور را اجر

جز بهشت نیست یعنی چون محب در عشق دیدار محبوب
از اهل و فرزند برخاست و جان و دل در میان نهاده مطلوبش
هر آینه بخلعت رضا و تشریف لقا مشرف کرداند که گفته‌اند ایشانست اگر
نه آن بودی که محبانرا در بهشت وعدهٔ دیدارست هرگز ذکر بهشت
بر ضمیر منیر طالبان نگذشتی و هیچکس از ایشان برغبت قدم در جنت
فردوس ننهادی ای برادر بهشت صدفی است که در بحر رضا محبوب
در آنست غواص بلند همت که در دریاء محیط فرود رود جز لولو
شاهوار بر نیارد محققی گفته است رباعی

شربت وصل را بهشت خسی است :: در ره عاشقان بهشت بسی است ::
در خورشان بهشت و دوزخ نیست :: تا بر د مرغ دام و دانه یکی است ::

آن مرغان که در هواء هویت بر امید قرب حضرت صمدیت می پرند
و تا مرغ در هوا باشد وی را پروای دانه و دام از کجا باشد حاصل
لا مر آنجا که ذکر محبت و شوق رود حدیث بهشت و خشم دوزخ
چکند محمد بن فضیل رحمة الله علیه گوید عجب از ان آدم که اندر دنیا
خانهٔ وی طلبند چرا نه اندر دل مشاهدت وی طلبند که خانه باشد
که یابد و باشد که نیابد اما مشاهدت لا محاله باشد اگر زیارت سنگی
که سالی بدو نظری باشد فریضه بود پس زیارت دلی که روزی بدو

بیصد

نهصد و شصت بار قطره باشد اولیتر که فریضه بود اکنون ما بی دولتان
مادرزاد را نه زیارت خانه است و نه زیارت دل خاک مصیبت بر فرق باید
ریختن و بر شقاوت و ادبار خود باید گریست و ازین حیلت و تدبیر دست
باید شست خوش گفته اند

بیت

من در هیچ طربی دل عاشق شبها غم ٭ بد روز مادرزاد را از حیله کی مقبل کنم

از خود و از طاعت خود منکر باش ایمان خود را بنظر زنار بین عبادت
خود را بت پرستی شمر و خود نمرودی و فرعونی تصور کن و از دعوی
دور باش که بساط عزت ربوبیت بساطی است که هر که بحاشیه آن بساط
رسید همه دعویهاش برسید و همه سرمایهاش فرو ریخت و همه حسناتش
رنگ زلات گرفت و همه طاعتش با معاصی برابر آمد اگر فصیح جهانست
گنگ گردد و اگر عالم عالمست جاهل گردد چون در عظمت و عزت
بی نیازی او نظر کنی همه موجودات عدم بینی و چون بسلطان عزت
و قدرت او نگری همه معدومات را موجود یابی اگر خواهد در هر لحظه
صد هزار چون محمد بیافریند و هر نفسی از انفاس قاب قوسین
دهد در جلال او ذره زیادت نگردد و اگر خواهد در هر نفسی صد هزار
چون فرعون بیافریند تا دعوی انا ربکم الاعلی کنند در جمال و کمال
او ذره کم نگردد و اگر خواهد هر چه در روی زمین کافری و مشرکی

است در دریاء رحمت غرق کند از صفت قهر او ذرهٔ کم نگردد
واگر هرچه در عالم نبی و ولی است همه را در یک سلسلهٔ قهر کند خواجه
و خالدا گو مخلدا در عذاب الیم بدارد از صفت رحمت وی ذرهٔ
کم نگردد ای برادر آنجا که قدرت و عظمت علم زند مکونات و مقدورات
و مخلوقات را چه خطر حدی کودکی خود را بدبیرستان فرستاده بود چون
شبانگاه بخانه باز آمد او را بپرسید که امروز استادت چه آموخت
گفت این که الف هیچ ندارد ه بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
ملفوظ سی ششم در دعاء برادر اعز شمس الدین اجاب
الله دعاوه بدانند که در ما نزا اختلافست که دعا کردن اولیتر
یا خاموش بودن در تحت جریان حکم اولیتر بعضی میگویند که
دعا در نفس خویش عبادت است چنانکه فرمود الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ
پس کردن چیزی که عبادتست اولیتر باشد از ترک آن اگر مستجاب
نشود و بنده بحظ خود نرسد باری بعبادتی قیام نموده باشد
که دعا اظهار نیاز حاجتمندی خویش است بحق و از خواجه
حاتم اعز جه رحمة الله علیه می آرند که گفت محروم گشتن از
دعا بر من سخت تر از حرمان اجابت است و طایفهٔ بدانند که خاموش
بودن در تحت جریان حکم و رضا دادن بدانچه سابق است اولیتر

ولهذا امام واسطي رحمة الله ميكويد اختيار كردن اخ بهتراست

دراز بهتر از معارضه وقت است وپيغامبر فرموده است

عليه السلام حاكيا عن الله تعالى مَنْ شَغَلَهُ ذِكْرِي

عَنْ مَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِي السَّائِلِينَ

هركرا مشغول كند ذكر من از سوال كردن از من بدهم او را زيادت

تر از انكه خواهند كاسوابد انكه ارباب علم ميان اين دو قول توفيق كرده اند

وكفته اند اوليتر آنست كه كوييم اوقات مختلف است در بعضي احوال

دعا فاضلتر از خاموشي است وآن ادب است ودر بعضي احوال

خاموش بودن فاضلتر از دعا است وهو الادب واين كه شناسد

در وقت شناسد زيرا كه علم وقت جز در وقت حاصل نشود پس اكر

در دل خود اشارتي بدعا يابد دعا فاضلتر واكر اشارتي بسكوت

يابد خاموش بودن اوليتر وكفته اند واجبست كه رعايت حال خود

كند اكر در دعا زيادت بسطي مي يابد در وقت پس دعا اوليتر

واكر در دل خويش بوقت دعا مانند زجري وقبضي يابد ترك

دعا اوليتر واكر نه زيادت بسطي در وقت يابد نه زجري وقبضي

اينجا دعا وسكوت هر دو برابر است پس اكر غالب بر وي درين

وقت علم بود دعا اوليتر زيرا كه دعا در نفس خويش عبادتست

واکر غالب بروی دران وقت معرفت بود وحال بی سکوت
وسکوت اولیتر این بود تقریر اقوال بزرکان در دعا وسکوت
که کلام فاضلتر بس تامل کند ونکو دریابد تا فواید حاصل
اید واخبار وحکایت درین باب بسیار امده است ودر خبر است
از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که معنیش اینست که بدرستی و
راستی که چون بنده بخواند خداوندرا وخداوند تعالی اورا دوست
دارد کوید یا جبرئیل تاخیر کن حاجت این بنده را که دوست میدارم
که صوت او بشنوم بدرستی وراستی چون بنده بخواند خداوندرا
وحق تعالی اورا دشمن دارد کوید یا جبرئیل قضا کن حاجت
این بنده را که من دوست ندارم که اواز وی بشنوم وحکایت
کرده اند از یحیی ابن سعید بن قطان رحمة الله که خداوند
را در خواب دید کفت الهی چند خوانم ترا واجابت نمی کنی
مرا کفت یا یحیی من دوست میدارم که صوت تو بشنوم ودر
خبر است از سید عالم علیه السلام که فرموده است بخدایی که
نفس من بید قدرت اوست که بنده هر اینه خواند خداوندرا
واو بر ان بنده غضبان باشد اعراض کند از وی پس دیکر بار
بخواند پس اعراض کند از وی پس سوم بار بخواند حق سبحانه

والتعالی

تعالی بملائکه ندا کند سرباز زد بنده من ازان که خواند غیر
مرا بلبیک و راستی که اجابت کردم مر او را از خواجه یحیی
معاذ رازی رحمة الله آورده اند که در مناجات خود گفتی الهی
چگونه خوانم ترا و من عاصی ام و چگونه نخوانم ترا و تو کریمی خداوندا
اگر تیغ قهر از نیام عدل برکشی پیغامبران معصوم و فرشتگان
مقرب لباس نیستی بر وجود خود اختیار کنند و اگر گنج رحمت بر بخشی
کافران روم و هند جامه جنگ برکنند و جان و دل نثار کنند
اگر بر موافقت رسول سنگ بر شکم نه بستیم در مقام متابعت سنگ ۲ خداوندا
مر رسول تو نینداختیم طاعت اگرچه اندک است بپذیر و ندامت
فروشی گناه اگرچه بی است ببخشی که نه از خشم خویش بد
نکردیم ولیکن بنده ایم با فعال خود بر دنیا خیره و پراگنده ایم گناه کاران
توایم و پناه جویان توایم اگرچه عیب ناکیم ملک توایم پادشاها
منکران داری سیاست جبروت خویش بر مقربان چه رانی
جباران گردن کشان داری که با تو در جنگ اند صلح جویان ایمان
را چرا بی نیازی بیم ما از انست بنده نوازی امید ما در انست مطیعان
خجل شده اند قوت ایشان ده عاصیان رنجه شده اند رحمی شان
نه دستگیر پایمال مکن بیامرز و گوشمال مده خداوندا اگرچه آنرا

نشاییم که رسولت باتو ازما آزادی کند آنرا بشاییم که که تو ما
را از آتش دوزخ آزاد کند اگر در صف جهاد مردوار شمشیر نمی
زنیم بر در تو هر روزی و شبی پنج بار سر بر زمین می زنیم اگر
هیچ گناه به از گناه ما آمد ما را محروم مکن اگر از هیچ کس
طاعت با تقصیر قبول کرده طاعت ناسره ما را بر روی ما باز
مزن اگر رفیق نباشی راه در ازدنیا کی سپرده شود اگر شفیع
گناه ما نباشی نام ما از جریده بدبختان کی سترده شود باتو
این چه سود است امروز ما را بیا ار چه جای فردا ست عتاب
خداوندا امید من وفا کن ؛ دلم را از کرم حاجت روا کن
منور دار جانم را بنوری ؛ دلم را زنده گردان از حضوری
دلم را محرم اسرار گردان ؛ زخواب غفلتم بیدار گردان
چو جانم انقطع شد از جهان دم ؛ تو ما را ذوق ایمان دار آن دم
چو با ایمان فرو بردی بخاکم ؛ نباید از جهانی جرم باکم
خداوندا همه بیچارگانیم ؛ در آن هنگامه چون نظارگانیم
که داند تا بمعنی متقی کیست ؛ سعید از ما کدامست و شقی کیست

دیگر

از تو بخشودنست و بخشیدن ؛ از من افتادنست و بخشیدن

دل کم کشته را رهی بنمای ؛؛ مردم دیده را دری بکشای

بد ما نیک شد چو بد رفتی ؛؛ نیک ما بد گشت چو بگرفتی

بسته خویش کن بیرخوابم ؛؛ تشنه خویش کن بلا آبم

از خواجه سفیان بن عیینه رضی الله عنه نقلست که گفتی باز

ندارد شما را از دعا کردن معصیت و گناه که حق سبحانه و تعالی اجابت

کرده است دعا ابلیس که بدترین خلق است و امام کفر و کافریست

چون گفت رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۞ قَالَ

فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ۞ پس ازینجا پیداست که خدای

که دعا شیطان که امام کفرست اجابت کند چون مومن عاصی او را

بخواند کی نومید کند اگر گوئی چیست فایده دعا و قضا را مرد نیست

جواب بدانکه رد بلا بد عاهم از قضاست و دعا سبب است مر رد

بلا را و استجلاب رحمت را چنانکه سپر سبب است مر تیر را پس یکدیگر

تدافع میشود همچنین دعا و بلا و از شرط اعتراف بقضا خداوند

این نیست که سلاح بر ندارند و بعد از کاشتن آب ندهند و گویند

اگر قضا بنباتات سابق شده است بخواهد رست و آنکه تقدیر خیر

کرده است بسبب کرده است و آنکه تقدیر شر کرده است تقدیر سبب

کرده است در دفع آن اسبابی نیکوتر تامل کن و در یاب تا نشوی

بدانکه قضا بر دو نوعست قضا معلق است و قضا مبرم است در قضا معلق رد و بلا بدعا و صدقه روا باشد
اما در قضا مبرم دعا و صدقه هیچ سود نکند شیخ عبد الله انصاری اینجا گفته است الهی اگر بدعا فرمانست
حکم رفته را چه درمانست لا تبدیل لخلق الله و ما یبدل القول لدی اینجا محمول است اما آنچه در دعاء
امیر المومنین عمر رضی الله عنه آمده است اللهم ان کنت کتبتنی فی ام الکتاب شقیا فامح عنی
اسم الشقاء و کتبنی سعیدا [illegible] و یثبت این محمول بر قضا

تناقض برخیزد اکنون باید که در دعا و سوال یک حرف نگاه
داری اگر دعا کنی سه بار کنی واگر سوال کنی همچنین که از ابن مسعود
رضی الله عنه روایت است که پیغامبر صلی الله علیه وسلم چون دعاء
کردی سه بار کردی وچون سوال کردی سه بار کردی ویک حرف
دیگر باید که نگاه داری وآن آنست که در اول دعا و سوال
باید که درود گویی وختم دعا وسوال هم بدرود کنی که از ابو
سلیمان دارانی همچنین مرویست ودرین امید اجابت
است از ایمهٔ کبار وعلماء نامدار وبزرگوار خواندن سورتها
بدین طریق آمده است اگر کسی را حاجتی بود میان سنت بامداد
وفریضه چهل یکبار سورهٔ فاتحه بخواند برای دفع شر را بیت
هزار بار بخواند وامید قضاء حاجت سورهٔ انعام چهل یکبار
آمده است وسورهٔ اخلاص هفت هزار بار آمده است وبجهت
دفع خصم سورهٔ نوح هزار بار آمده است وهرکه بعد از نماز
دیگر هر روز سورهٔ والنازعات بخواند اورا در گور نگذارند
مگر مقدار یک وقت نماز وهرکه بعد از نماز هر روز سورهٔ عم
یتساءلون پنج بار بخواند اورا در آسمانها اسیر الله خوانند یعنی
اسیر محبت خداوند بود که هر محبتی اسیر محبوب خود است اگر

ﺑﮑﺤ

کسی در کاری درماند و تدبیر آن نداند بعد از نماز خفتن صد بار
بگوید یا فتاح خداوند عزّ و جلّ بفضل خویش فرجی پدید
کرداند و برای دفع دشواری و مهمات سورهٔ یس چهلیکبار
بخواند و هر که بعد از نماز آدینه پیش از سخن گفتن هفت بار
سوره فاتحه و اخلاص و معوذتین نیز هفت گان بار بخواند حق
تعالی او را تا دیگر جمعه از غمها و مشقتها و بلاها ایمن کرداند
و برای دفع تنگی معاش سوره جمعه هر شب بخواند و هر که بعد از نوافل
و ادعیه در گوشه شود و دست بلند برآرد دو صد بار بگوید یا ربّ
یا ربّ و هر چه از خداوند بخواهد بیابد و اگر هزار بار بگوید
بانقطاع حاجت برآید ای برادر چون قنوط ناپسندیده بود
امید هر آینه پسندیده بود و چون امید پسندیده بود امیدوار
او لیتر که پسندیده بود زیرا که وعدهٔ مغفرت گناهان بالجمیعا
کرده است إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا چنانچه بزرگی
گفته است بیت چون مغفرت وعدهٔ حضرت او
از کرده گناه چه باک است مرا ای برادر یکجا در خطاب یا عِبَادِيَ
الَّذِينَ أَسْرَفُوا در نکونی گوید یا ایها الذین تابوا دنیی گوید
یا ایها الذین اتقوا این بشارت و اشارت مر او تراء جمله گناه کاران

اسرافوا
از حد تجاوز کردن

را عالم را بنده است ای برادر بندگان مومن ومتقی ومطیع
وتایب در خود نظری دارند بر سر کوی کار خود گذری دارند اما
سیه رویان گناه کار وبیچارگان شرمسار از سیاه رویی خود در
هر دو جهان سر بر نیارند مَنْ کَانَ اَضْعَفُ کَانَ الرَّبُّ
بِهِ اَلْطَفُ را این معنی است قطعه

نومید نه ام از حضرت تو: چه بار اگر شود گناهم:
زیرا که بعفو رحمت تست: در دنیا وآخرت پناهم:

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب سی هفتم در عبادت

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بکرامة العابدین بدانکه
عبادت سرمایهٔ اولیاست وپیرایهٔ اتقیاست وحرفت مردانست
وپیشهٔ صاحب همتانست وفایدهٔ عمرست وثمرهٔ علمست وطریق
خداوندان بصیرت است وراه سعادت وجنت است اما با عقبات
بسیار ومشقتهای بی شمار دشمن وراه زن بسیار یار وتیز راه
اندک این از آنست که راه بهشت است پیغامبر فرموده است
علیه السلام که بهشت را بمکروهات ودشواریها گرد گرفته اند
ودوزخ را بآسانی وسهولت گرد گرفته اند با این همه بسوی ما
بنده ضعیف وزمانه صعب کار دین در قصور وفتور وفراغ نه

قال علیه السلام حفت الجنة بالمکاره وحفت النار بالشهوات

وعمر کوتاه

و عمر کوتاه و اجل قریب و سفر بعید عبادت توشه که ازان چاره
نیست و چون فوت شد تحصیل آن ممکن نیست پس این کار سخت
دشوارست و خطر او بزرگ است و ازینجاست که کم کسی قصد این راه
کند و آنکه کند کم باشد که کسی سلوک کند و آنکه سلوک کند کم بود که
بمقصود رسد و آنکه بمقصود رسد اوست عزیز کرده خداوند عز
و جل کار بر آمده و مقصود در بر آمده و بر تخت مراد نشسته و از همه
آفت رسته بملک ابد پیوسته و بزبان حال میگوید رباعی

تا بر سر ما سایهٔ شاهنشه ماست، کونین غلام و چاکر درگه ماست
گلزار بهشت و حور خار ره ماست، زیرا که برون ز کون منزلگه ماست

و گفته اند اصل موانع و حجاب بنده را چهارست دنیا و خلق
و شیطان و نفس دنیا حجاب آخرتست و خلق حجاب عبادتست
و شیطان حجاب دین است و نفس حجاب از خداوند است چون مرید
چنگ بزهد زد از حجاب دنیا بیرون آمد و چون چنگ بعزلت
و خلوت زد از حجاب خلق بیرون آمد و چون چنگ بمتابعت
سنت زد از حجاب شیطان بیرون آمد و چون چنگ بریاضت و مجاهدت
و اقفت نفس روی بگرداند از حجاب نفس بیرون آمده
بعده کشف در کشف است و مشاهده در مشاهده و بسی نگذرد

که ببیند خود را در صحرای شوق و عرصات محبت افتاده و از آنجا
در ریاض رضوان و بساتین انس رسیده و خلعتها و کرامتها
از حضرت مکرم و منعم یافته و حال او جنان شده که بتن در دنیا
و بدل در عقبی چنانکه در صفت این طایفه گفته اند اَبْدَانُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَقُلُوبُهُمْ فِي الْعُقْبَىٰ پس چون ببیند او را از دار
فانی بحضرت خداوند باقی و بمقر ریاض جنت ببیند آنجا نفس
فقیر و حقیر ضعیف خود را ملک کبیر و مملکت عظیم و انعامی
و اکرامی که هیچکس بوصف آن نتواند رسید پس زهی سعادتی
عظیم و زهی دولت بزرگ و زهی بنده نیکبخت و زهی کار
بسند پایه و طالب را این معنی در سایهٔ دولت پیر بجشمه دست
دهد و بخدمت این طایفه و در صحبت این گروه میسر شود
بشرط آنک ترک اعتراض ظاهرا و باطنا نه در باطن انکاری
بود و نه در ظاهر اعتراض بود این هر دو از شوربختی مرید
بود بهر چه قول و فعل و حال و صفت پیر ببیند اعتراض نکند
از قصهٔ موسی و خضر علیهما السلام باز اندیشد تا بترک
تصرف تواند گفت زیرا که مرید مردود ولایت شیخ نه
که او را مرتد طریقت گویند هیچکس از مشایخ او را بجای نتواند

را نیز

رسانند اما اگر مریدی صادق که بخدمت شیخ تربیت نیافته
باشد و بعذری باز مانده یا او را پیر اجازت کند آنگاه او بخدمت
شیخی دیگر بپیوندند باکی نبود چنانک خواجه ابو سعید ابو الخیر
رحمة الله بعد از وفات پیر خود ابو الفضل سرخسی رحمة الله
بخدمت شیخ ابو العباس قصاب پیوست رحمة الله اگر مریدی از
پیر منکری بیند قولاً و فعلاً در بنای عجز خود شود تا کشته نکردد
چون جمال معامله او با شرع آراسته بود و آن یک ذلت بر سبیل
امتحان بوان مرید نماید روزگار خود در ابدان راست نکند و آن
قبله روشن خود نسازد و نگوید که همه روزگار من خود چنین
بوده است مرید که آن بیند او را آنجا در باید کذشت و دیده بر
جمال معاملت وی باید نهاد که آن قوت مغفورت است نه
قوت مرید و اگر کسی را همه روزگار بر خلاف شرع بیند یا بیند توکی
آنجا باید گریخت که صحبت آنچنان کسی درد و سوز را فرو
نشاند و ایمان را بی کند و ره برو ببرند الغرض چاره نیست
عبادت را از علم که علم قطب است و مدار کار دین است گفته اند
علم و عبادت دو جوهرند که بسبب ایشانست هرچه می بینی
هرچه می شنوی از تصنیف مصنفان و تعلیم معلمان و نصیحت

ناصحان بلکه بسبب ایشانست و انزال کتب و ارسال رسل و بدانند

که هرچه جز این دو کارست انکارها باطل که درو چیزی نیست

و لغویست که درو حاصل نیست و ازینست که خواجه حسن بصری

گفته است رحمة الله بطلبید این علم را طلب کردنی که از عبادت

بازنمانید و طلب کنید این عبادت را که از علم بازنمانید چون

معلوم شد که چاره نیست مر بنده را ازین هردو بدانک علم

اولیترست بمقدم داشتن بر عبادت ازانک اصل و ره نمای

اوست و ازین است که فرموده است پیغامبر علیه السلام که علم

امام عمل است و عمل متابع اوست و دیگر که گفت خواب کردن

عالم بهتر از نماز کردن جاهل و عامل بی علم فساد بیش از آن

کند که صلاح و دیگر که فرمود که الهام کند بعلم نیکبختان را

علم و بدبختی وی ازان سبب است که علم نیاموخت و بی علم

عملی کرد که فردا مفیدش نیاید و ازینهاست که زهاد سلف

در طلب علم مبالغت کردندی از میان جمله کارها ازانک مدار

کار عبودیت بر علم است اگر مردی خدای را سبحانه و تعالی

عبادت ملایکه هفت آسمان و زمین بکند بی علم از جمله

زیان کاران باشد ای برادر اکنون دانی جکنی که می کلاز و کرمی

طلب کردنی

نماز

ای برادر چون نظر عالی نبود و نعل
نه بینی بود لا افتخار لا افتخار
وچون نظر ... علو رتبت
بود لا افتخار لا افتخار ... علو

ناز و که می سوز و که می ساز که روش روندکان راه همین است
حالتی بود که اگر عرش و کرسی بند اک نعلین همت او بندد
او بگوشه چشم ننگرد بهشت و دوزخ را بخاطر می بارگاه علو رتبت
خود نبیند در عین فرح و بسط بی خود این نعره زند که سُبْحَانِی
مَا اَعْظَمُ شَانِی و حالتی در آید که خوکان و سکان عالم را بر خود
رجحت بیند و مغان آتش پرست را بر خود فضیلت شناسد همه
مکروهات در خود درست داند و همه عیبها در خود موجود بیند هر که
بروی سنگ انداز د شکری در دهانش نهد و هر که لعنتش کند
دعایی در کارش کند و هر که قفایی زند وفایی پیش برد شنیدی
همان مرد که در عالم کمال فردیت بر مشاهدهٔ جمال احدیت
نعرهٔ سبحانی می زد در دم باز پسین می پیچید گفتند ای پیر
طریقت و حقیقت چه میکنی گفت زنار می برم و همو گفت در آن
دم باز پسین شکری یعنی من آن ترک تو مسلمانم رباعی
گه با لگف بو سیم و گهی درویشم ٭ گه ما دل پر نشاط و گه دل ریشم
که باز پسین خلق که در بیشم ٭ من بو قلمون روزگار خویشم ٭
بسم الله الرحمن الرحيم مکتوب سی هشتم در بندگی کردن
برادر شمس الدین را بقا باد در طاعت و بندگی خداوند ای برادر

وان حالت آنست که بنده را
بمشاهدت از وصف رتبت بگذ
و بعالم ملکیت رسانند و از
ملکیت بگذرانند و او را دید
کرده اند تا خود باشد و خود
خود شود و او در میان نباشد
وانا الحق از اینجاست ٭

ایشارت برادران داد که الحمد لله کافری از اینجا است
اینکه یکبار دیگر باید مسلمان می بود و ... من ...
با ان نظری بپیشم در این حال اند ...
تنکری

فرزند آدم را که خلاصهٔ آفرینش است سعادت در بندگی است
و عزت او در سر افکندگی است و مقصود از وجود او بنده بودن
اوست وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝ و از بنده
بودن بآزادی رسد خواجه ابو سعید رحمة الله را یکی پرسید و
گفت مَا الْحُرِّيَّةُ فَقَالَ الْعُبُودِيَّةُ سایل گفت این سوال
ازادانست فرمود تا بنده نشوی آزاد نگردی و تا کس آزاد
نشد بوصال شاد نگشت ای برادر هر گرا طوق عبودیت در گردن
است خواجهٔ عالم اوست تا محققان گفته اند اگر در خزانهٔ
خداوند ذو الجلال و الاکرام جز بهر را از خلعت عبودیت
خلعتی بودی بزرگتر آن خلعت در مقام قَابَ قَوْسَيْنِ
أَوْ أَدْنَى بخواجهٔ عالم فرستادندی و هرگز حضرت رسالت نگفتی
در مقام عرض ملک و بادشاهی لَا أُرِيدُ أَنْ أَكُونَ مَلِكًا نَبِيًّا
بَلْ أُرِيدُ أَنْ أَكُونَ عَبْدًا نَبِيًّا هاما همت بر عتبهٔ عبودیت
بنهاد بندگی را بر بادشاهی دو کون برگزید مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَ
مَا طَغَى تا لاجرم بیک جذبه از کعبه بخلوت خانهٔ أَوْ أَدْنَى
کشیدند و بمقامی رسانیدند که وهم ناموس اکبر با ششصد هزار
پر پران نرسید درین مقام حضرت ذو الجلال و الاکرام از حضرت

عبودیت

عبودیت خلعتی ساخت و در قالب مبارکش پوشانید
سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا وبرین معنی بود
که خواجه سهل تستری رحمة الله فرمود که حضرت آفریدگار
جلّ وعلا هیچ چیز نیافرید عزیزتر از نقطهٔ عبودیت
زیرا که دلیلست که خزانهٔ معرفت اوست اگر نزدیک خداوند عز
وجلّ هیچ چیز عزیزتر از دل بودی در معرفت خویش آنجا
نهادی اینست معنی آنکه گفت لَا يَسَعُنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي
وَلَكِنْ يَسَعُنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ آسمان معرفت مارا
نشایست و زمین درخور نیامد دل بندهٔ مومن بود که بار
رخت ما کشید اری رستم را هم رخش رستم کشد آفتاب سلطنت
او بر کوه که در عالم اجسام و صور ثابت تر و عظیم تر ازو
هیچ چیز نیست یکبار بیش نتافت که ذره ذره گشت وَجَعَلَهُ
دَكًّا وهر روز سیصد و شست بار بر دل مومن می تابد واو
هل من مزید نعره می زند و فریاد میکند الغیاث الغیاث
تشنه ام موجودات بسیار بودند و مصنوعات بی شمار لیکن
با هیچ موجودی این کار نبود که با آب و گل چون رب العزة
خواست که نقطهٔ خاک را لباس وجود پوشاند و بر سر بر خلافت

ابو یزید از سعت دایره دل خبر داد که اگر عرش و صد هزار عرش و آنچه در وست در گوشه دل عارف افتد عارف ازان خبر نیابد جنید گفت چگونه خبر یابد که اگر محدث قرین بالقدیم لم یبق له اثر نظر در چنین دلی کنند که محدث را در وجود هم قدیم ببیند الاجرم بنجلی

یعنی حکایة السموی الذی هو الاستواء على الله عند الله ... حضرت ... معرفت ... مومن ... معدن ...

بنشاند ملایکه ملکوت گفتند اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ
فِيهَا لطف قدیم جواب داد لیس فی الحب مشورة عشق
و تدبیر بهم جمع نشوند تسبیح و تهلیل شما را چه خطر اگر قبول
ما نبود و ایشانرا ازگناه چه ضرر چون ساقی لطف ما قدح عفو در
دست ایشان نهد فَاُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ
یعنی ملکی شمارا ست روید و ایشان هرگونه دوند لیکن چون ما ایشانرا
خواستیم بساط و رحمت گستردیم اگر در جبین ایشان خطی از
معصیت بدید آید رحمت ما آنرا بلطف بردارد شما آن می بینید
که سر و کار ایشان با ماست در معاملت آن نمی بینند که سر و کار ما با ایشانست
در محبت چنانک قایلی گفته است شعر

وإذا الحبيب أتى بذنب واحد ؛ جاءت محاسنه بألف شفيع

آورده اند که روزی ابو علی دقاق رحمه الله این سخن میگفت که
وَيُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ لم يقل لطاعتهم ولا لعبادتهم جرد المحبة
من كل علة یکی از حاضران گفت ما چه جای دوستی داریم شیخ
گفت این از وی پرس او میگوید نه من چون نقطهٔ عبودیت
بر اهل هفت آسمان و زمین عرضه کردند آسمانیان گفتند این
لقمه نه در خور حوصلهٔ ماست زمینیان گفتند این کار نه بر اندازهٔ

باز نوی باره

بازوی ماست چون نوبت عرضه بدین خاک رسید جرعه کرد و
در کشید وکونت هل من یزید حاصل الامر نجات و درجات بنده
را به بندگی حاصل شود بدین سبب است که مشایخ قدس الله ارواحهم
گفته اند المشاهدات مواریث المجاهدات و بر هیچ عاقل پوشیده نیست
که مجاهده را در غیر بنی آدم در بعضی حیوانات که قابل ریاضت اند
اثرهاست و قیمت ایشان بعد از قبول ریاضت اندکی ببسیار و از
یکی بهزار رسد پس آدمی که اکمل و افضل موجودات است اولیتر که
ریاضت در وی اثر کند و آن شخص مرتاض از حضیض بهیمی و سبعی
بذروه اعلی ملکی رساند و از حد ولایت ملکی بگذراند و بعالم
مقدس رساند که ملک را با کمال قدس از مقام معین تجاوز نیست آنکه
نتایج آب و خاک را منتهی حضرت پاک است وَاَنَّ اِلٰی رَبِّکَ
اَلْمُنْتَهٰی و ایشانرا در هیچ مقام مُقام نه بلکه در هر دو کون
دلهاء ایشانرا آرام نه چنانکه گفته اند اَلسُّکُوْنُ حَرَامٌ عَلٰی
قُلُوْبِ اَوْلِیَائِهٖ ای برادر اهل بصیرت را معلوم گشته است که
ضعیف را بقوی عاجز را بقادر و فقیر را بغنی و بنده را بخداوند
عز و جل هیچ وسیلت نیکوتر از بندگی و خوب تر از سر افکندگی
نیست آن گبران و جهودان و ترسایان دیده که در چشم مسلمانان

جه كونه خوار نكردان راه در ديده خود صد هزار بار از آن خوار
ترند تا خاك كفر كبران را بمحاسن خود نروفتي وانكاه بر صفتي نبودي
كه از ان ذرة ننكت نيايد هرد نكشتي در ان ساعت اكر ذرة ننكت از
خواجكي دامن دلت بكيرد هنوز در قدم اولي اجماع اهل طريقت
است كه هر كه خود را بر فرعون زيادتي بيند ملا برست وكفته اند خود را
از جشم خلق افكندن آسان كاري است مرد انست كه خود را از جشم خود
تواند افكند تا مطرود همه رها نكردي وقلب همه تمها نشوي ودر
همه ترا زوها ناسره نباشي كمان مبر كه عبوديت مسلم كردد اكر نفس
از هولي وصعبي كار كاهلي وغري بيش آرد زينهار مريد بايد كه در
عزيمت وي مويي تغير نپذيرد كه پشه درين حضرت شيري مي كند
وموري سليماني هر او ترا نان وآب خوردن هم دشوار است اما از
آنجا كه قدرتست يك قدم دنيا بود وديكر قدم آخرت وسيوم قدم فِي
مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ۝ راست عزيزي كفته است
بيت تو جرا دلدة ودليري بين روبه خويش خوان وشيري بين
امروز هر كسي را در علم وعبادت خود نظري ودر نقد وكار خويش
نكر يستني افتد فردا كه ديوان استحقاق ربوبيت نصب كنند انبيا
بيني با كمال وجمال وجلال حال خويش مي آيند وحديث علم خويش

در باقی کرده قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا ، و ملایکه ملکوت را بینی

می‌آیند و صوامع عبادت را آتش در زده و گویند مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ

عِبَادَتِكَ و عارفان عالم و موحدان جهان را بینی می‌آیند دست

افشان مجرد و مفلس میگویند مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ ای

برادر عزا و همه عزها را نعت ذل کشیده است و جلال او همه

جلالها را داغ صغار بر نهاده و کمال او همه کمالها را رقم نقصان

زده هستی او همه هستیها را خط نیستی کشیده الوهیت او همه

عالم را لباس بندگی و سر افگندگی پوشانیده چشم بکشا حسرت آدم

بین و فریاد نوح شنو و بی کامی خلیل بین و حدیث مصیبت

یعقوب شنو چاه زندان یوسف ماه روی بین و اره بر فرق

ذکریا نگر و تیغ بر گردن یحیی بین جگر سوخته و دل کباب

محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم بین و بر خوان كُلُّ

شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ والسلام بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مکتوب سی نهم در بندگی کردن بعبادت دیگر برادر شمس

الدین زینه الله تعالی ظاهره و باطنه بطاعته سلام و دعا

از کاتب حروف مطالع کند و مقرر برادری باد که غم بندگی خود

باید خورد و بندگی درست باید کرد و بنده باید بود او خود

خواجه محمد بن خفیف را بو سعید رحمة الله علیه عبودیت کی درست کرد گفت چون همه کار خویش بر حق گذاری و صبر کنی با وی بر بلاها وی . محرر

خداوندی کند بندگی کردن چیست آن کنی که فرمایند بنده بودن
چیست چنان باشی که دارند زبان چون و چرا در کشی اگر شربت
دهندت واگر زهر بر رضا در کشی و خود در میان در نیایی که مرا
این باید آن نباید که بنده را بر خداوند اعتراض نیست و هر چه کند
اعتراض نه عزیزی را پرسیدند که بندگی چیست گفت اعتراض
در باقی کردن و قضا را بر رضا پیش رفتن و در زهر دهند چون
شیرین نوش کردن و گنج در پیشانی نا نهادن ای برادر بنده بودن
خود کاری عظیمست هفصد هزار سال آن لعین بندگی کرده بود
اما یکدم بنده بودن نتوانست علی القطع والیقین بنده آنست
که از همه نصیبها پاک گشته است و از بند آرزو و حظ خویش
آزاد شده بزرگی را پرسیدند که بندگی چیست گفت چون
آزاد شدی بنده گشتی عزیزی فرموده است که در عالم هزار و
هزار عبد الرزاق و عبد الوهاب و عبد الرحمن و عبد الرحیم
یابی اما یک عبد الله کمتر بینی ای برادر هر که حق را بنصیب
خود پرستد او را بنده نصیب خود خوانند نه بنده حق بو علی
سیاه رحمة الله علیه گفته است اگر ترا پرسند که بهشت خواهی
یا دو رکعت نماز نام بهشت مگیر و بگو دو رکعت نماز بگزاردم

یتر اکر

زیرا که بهشت نصیب تست هرجا که نصیب درمیانست بلا و مکر
آنجا در کمین است موسی علیه السلام چون بر خضر رسید
صلوات الله علیهما دو بار بروی اعتراض کرد یکی در حق آن
غلام دیگر از جهت کشتی شکستن چون نصیب درمیان نبود خضر
صبر می کرد چون موسی علیه السلام از نصیب خود جنبید که
لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْراً قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي
وَبَيْنِكَ ج اکنون که نصیب درمیان آمد صحبت ما برخاست
اهل نظر چون بدیدند خود را و نصیب را کلی از میان برداشتند
وگفتند که ما بندگانیم و بنده را ملکی و نصیبی و تصرفی از کجا که
اَلْعَبْدُ وَمَا فِي يَدِهِ مِلْكٌ لِمَوْلَاهُ اگر قبولست همان و اگر
رد است همان و اگر نواختست همان و اگر گداختست همان و اگر
بسوزند همان و اگر بسازند همان چه کنی خانهٔ قاضی پری یا سر
بدیوار زنی عزیزی برین اشارت کرده است مثنوی

خواهیم بکش خواه بزن خواه بدار : یک رویه شدست هر چه با تو کار

پس بهشت و دوزخ را بعدم بردند مفلس و بی نوا بنده زار قدم
در راه نهادند جز خداوند خویش را ندیدند و ندانستند و نخواستند
عزیزی درویشی را دید گفت از کجا می آیی گفت الله گفت کجا رو

یعنی بنده که است و هر چه نزد است ملک آن سرور

خواهي رفت گفت الله گفت مقصود چيست گفت الله
هرچه سوال ميكرد جواب مي يافت الله عزيزي گفته است رباعي
من نام ترا بر گوي خود بنگارم ٭ بس ديده بران نام نهم خون بارم
از بس كه دو ديده در خيالت دارم ٭ در هرچه نگه كنم تو يي پندارم ٭
طمع عوض در طاعت ونظر بر اجر وثواب بر عبادت زهر قاتلست
اگر چنانك هزار سال درين درگاه بباشي وهرچه طاعت وعبادت
در عالم است تنها تو كني بس ترا گويند كه جز انسانيي داد تو تمام داده
باشند در امت گذشته مردي سالها طاعت وعبادت كرده بود وعمر
بمجاهده ورياضت گذرانيده بر پيغامبر آن زمانه وحي آمد كه او را
بگوييد از اهل دوزخي چندين زحمت چيست پيغامبر چون اين
وحي كه برو گذارد آن مرد در طاعت وعبادت بيفزود و در طرب
وشادي بر خود بگشود مردمان بتعجب بماندند گفتند اين چيست
نه تو اهل دوزخي گفت من بنده اسم كه در مملكت او هيچ نيرزم اگر
كه بدوزخ ارزيدم زهي دولت زهي قيمت اي برادر عاشق بايد كه
نوعي از انواع معشوق را بشايد اگر شايسته لطف بود مراد او
از معشوق برآيد واگر سزاوار قهر بود مراد معشوق از و برآيد اگر
مراد معشوق از عاشق برآيد تمام تر بود در مذهب عشاق چنانكه

گفت اي

گفت ای برادر هر که خود را بتر از وی بی قدری بحکم بطلان
نسبتی جدا از وی بنده کی کردن درست نباید گفته بزرگان است ارواح این
عزیزان اثر ابر سگان منزل غضب کردند هیچ سگی بدان التفات نکرد
درویشی در مناجات خود گفته بود الهی بهم جنسان بسندی به بندگیم
بپسند و اگر به بندگیم نپسندی بسگیم بپسند بامداد آن در راهی
می رفت سگی بزبان حال گفت دوش خود را پایگاهی بلند نهادی
و تمنای ما کردی این چه فضولی است ما بوده ایم موئی در وجود
ما بر خلاف او نجاسته است درویش خاک بر سر کرد و گفت بیت
ای کاش که در پای سگانت تو شوم کردی ؛ آن بخت ندارم که سگ کوی تو گردم
خاک در اصل خود خوار و بی قیمت است بعد آنکه بهزار معصیت
و خلاف بیالود ظلومی و جهولی لباس شده چه بود حق سبحانه
و تعالی آن برادر را نظری دهد که خود را چنانکه هست به بیند
و علم روزی کناد تا خود را چنانکه هست بداند بفضله و کرمه درین
خاکدان و منزل اندوهان و بیت الاحزان روزی چند که مبتلا
و بی نوایی غم مخور باخر صحبت رضا بدرقه خطاب عزت
ارجعی بجوار کرامت باز کردی و عزت خویش بینی فردا که آدم
صلوات الله علیه با فرزندان خویش در بهشت در آید از دهاء

بهشت از غایت انبوهی آواز آید ملایکهٔ ملکوت بتعجّبی نگرند
می گویند که این آن مرد است که از بهشت برهنه بیرون کرده بودند
مردان این راه شناخته اند که اندوه و غم این حدیث چه قدر دارد
بیت مرا دلی است اگر ساعتی غمش نبود: بخم کنان شود و گم همی شتابد و ام
سنّت جاری بر این است ای دنیاداران شما را دولت و نعمت و سرور
ای عزیزان شما را محنت و شرور قومی را جنان و قومی الجنین
نعمت و عافیت بهر کسی بدهند امّا بلا و محنت بهر کسی ندهند فرعون
را بر چهار صد سال ملک و عافیت و درمان داوری مضایقت
نکنند امّا اگر ساعتی درد و سوز دل موسی خواهد ندهند
ای نعمت و دنیا نگر تا کجاست گردن افراشته یک تاج و هزار
بر سرش نه و ای محنت و اندوه مانگر تا کجاست افتاده لگدی
بر سرش زن گفته اند اگر بنگری در آن ساعت که ارّه بر سر زکریا
علیه السّلام نهاده اند که چه میخواهی از جملهٔ اعضاء او آواز
بر آمدی که آن میخواهم تا ابد الآباد بر سر من این ارّه می رانند
والسّلام. بسم الله الرّحمن الرّحیم
نامهٔ چهل و سیم در کلمهٔ طیّبه برادر شمس الدّین سلّمه
الله بدانکه مرید پیوسته در حمایت کلمهٔ لا اله الا الله پناهگاه

سازد و در خلا و ملا سرًّا و علانیةً بیک طرفة العینی از ین
کلمه که حصار بزرگ است بیرون نیفتد خواجه عالم صلی الله علیه
وسلم فرموده حاکیا عن الله تعالی لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ حِصْنِیْ
فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِیْ اَمِنَ مِنْ عَذَابِیْ پروردگار عالم جل و علا
فرموده است لا اله الا الله حصار منست و هر که در حصار من درآمد
از عذاب و عقاب من ایمن گشت و حقیقت اینست که مرید تا در
راه است همه خوف و خشیت راهزنان برجاست چون بحصار
حصین و قلعهٔ متین خداوند خویش درآمد ایمن شد و دلش
مطمئن گشت حکمت این تقاضا کرد که از کلمهٔ نفی و اثبات حصار
سازد تا رونده گان راه توحید چون بدان حصار درآیند از شر
قطاع طریق یعنی نفس و شیطان ایمن گردد چون مرید را جسم
باطن در عالم توحید گشاده گردد وجودی را که بایجاد موجود
گشته است غیر یابد و نفی غیر شرط توحید داند آتش غیرت
برافروزد و ما سوی الله را بسوزد زیرا که نفی و اثبات از
صفات بشریت است و تا مرید از عالم بشریت نگذشته است هنوز
در عالم توحید نرسیده است نزدیک فقها نفی بعد اثبات آید
و نزدیک اهل لغت اثبات بعد نفی آید و عارفان از نفی و اثبات

الحصین
جای استوار

خود هر دو شرک بود زیرا که اثبات از سه چیز چاره نیست
تا اثبات درست آید مثبت و ثابت و اثبات و در نفی نیز سه
چیز بباید تا نفی درست آید نفی و نافی و منفی آنکه دو می گوید
شرک و ملحد بود آنکه یکی بیند چون مومن مخلص و موحد گردد
عجب چون غیر را وجود نیست کرا نفی کند و چون تو خود نه
چگونه اثبات کنی شیخ هروی رحمة الله این اشارت کرده است
رباعی از نفی و اثبات برون صحرایی است :: کین طایفه را دل نه میان
سودایی است :: عاشق چو بدانجا برسد نیست شود :: نی نفی و نه اثبات
مر او را جایی است :: این کمال توحید و قدمگاه منتهیان است
بادیه لا اله قطع کرده و بکعبه الا الله رسیده شربت منه بدا
والیه یعود چشیده خواجه سنایی رحمة الله گوید سنویات
تا بجاروب لا نروبی راه :: نرسی در سرای الا الله ::
ای صلاح جوی جوهر الا :: جامه و جان بنه بساحل لا ::
رنگ برد جهان عشق دویی :: چه حکایت است این حکایت تو یی
گفته اند چون جانوری در میان توده نمک افتد نمک گردد چون
مخلوقی را در مخلوق این اثر باشد که وی را از وی می ستاند
و بوصف خود می گرداند چرا سلطان وقت حقیقت را این اثر

وقوف

وفوت نبود که بنده را در حال استغراق بمشاهده وی را از وصف
بشریت پاک داند و بعالم ملکیت رساند و از مقام ملکیت بگذراند
و او را در و نیست کرده اند تا خود باشد و خود گوید و خود شود
و او در میان نشانه عزیزی گوید بیت

در شهر بگوی یا تو باشی یا من ؛ شوریده بود کار ولایت بدوتن

ثمن الجنة لا اله الا الله یعنی هرکه بنظر توحید نگرید
وجود موجودات غیر دید و ماسوی الله را فانی و مستهلک
یافت و بعدم همت سوی عالم وحدانیت شتافت بهای بهشت
بداد و خلعت تصدیق صدق عبدی بوشید و شراب وفاء
ثبت حقه عندی نوشید چنانک حضرت رسالت فرموده است
اذا قال العبد لا اله الا الله یقول الله عز وجل صدق عبدی
انا الله لا اله الا انا اشهدوا ملائکتی انی قد غفرت بصدقه
قال کما بصدقه ما تقدم من ذنبه چون بنده بصدق گفت لا اله
الا الله آفریدگار جل وعلا فرماید راست گفت بنده من نیست خدای
جز من گواه باشید ای فرشتگان من بصدق قول وی جمله جرایمش
درگذاشتم واین گواه گرفتن ملائکه بمغفرت بنده برای آنست
که ایشان بر وجه طلب حکمت گفته بودند اتجعل فیها

مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا جون ايشانرا محبت ماست كنا، جكند
بعد جاكه محبت امد عيب برخاست خواجه عالم را خطاب
كردند فاعلم انه لا اله الا الله اورا كفتند بدان وديكرانرا
كفتند بكوييد لا اله الا الله بر انست كه حجاب بشريت وي
در غايت رقت بود ولطافت شعاع ان نور كه در وقت
ظهور وي در وي مودع بود ان حجاب رقيق را محو كرده بود اورا
عيان شد انچه ديكرانرا غيب بود پس تصديق غيب را اظهار
نتوانند ومشاهده وعيانرا اعتبار بعلم پس خطاب در حق
غير وي اين امد قولوا انه لا اله الا الله كفته اند چون
سيد كاينات از ولايت نبوت در عالم وحدانيت ببصر بصيرت
نظر كردي از كمال وله وحيرت خواستي كه وجود شي در زاويه
عدم متواري كردد ومفاصلش ازهم كشاده كردد واز عالم
انسانيت بيرون افتد ما لطف محبوب شحنه كشتي وان
براي تبليغ رسالت بولايت نبوت باز اوردي تا كاه كاه
صديقه را كفتي كلميني يا حميرا با من كلمه چند از مصالح
خود باز ران واين سريست عظيم مقصود انك رستكاري
بنده جز در بناه اين كلمه نيست در خبرست كه يؤتى الرجل

يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَى الْمِيْزَانِ فَيُخْرَجُ لَهُ تِسْعَةٌ وَ
تِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِنْهَا مَدُّ الْبَصَرِ مَكْتُوْبَةٌ
فِيْهَا خَطَايَاهُ وَذُنُوْبُهُ فَتُوْضَعُ فِي كَفَّةِ الْمِيْزَانِ
وَيُخْرَجُ بِطَاقَةٌ مِقْدَارُ اَنْمُلَةٍ فِيْهَا اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ فَيُوْضَعُ
فِي كَفَّةٍ اُخْرٰى فَتَرْجَحُ عَلٰى خَطَايَاهُ چون خلق در
عرصات حاضر آيند وميزان عدل نصب كند دران مجمع بنده
را بيارند نامهٔ اعمال او نود و نه سجل بود طول هر سجلي چشم
ديدري بود حاضر كنند و در كفهٔ ميزان نهند وآن جمله سيآت
وخطيات بنده باشد پس از خزانهٔ عزت كاغذي مقدار انگشتي
كه در وي كلمهٔ لا اله الا الله محمد رسول الله مكتوب بود بيارند
و در كفهٔ ديگر نهند بران سجلات غالب آيد بنده از وعيدها
هاويه و دركات خلاص يابد و در ساحت فردوس در درجات
وكرامات فرود آيد بزرگي گفته است هر كرا اجازت دادند اميد
كه شامش دهند شب و روز در كوفت وكوي اين كلمه ساعات خود
مستغرق چنان كرده اند كه بر جمله كلمات ديگر غالب اين بود درنگ
لكن قافله بگذشت و وقت تنگست و فرصت عزيز الكوفي چند

زینت نماز کند چنان تصور کند که چندان معصیت کرده است
که چنانکه قرائتی اگر شبی دو رکعت نماز کند روز دیگر منت
هستی خویش بر آسمان و زمین نهد و از ذرات وجود او بوی
حال این بلا می آید ای سلیم دل اینجا از کعبه بتخانه می
سازند و عابد هفصد ساله را لعین ابدی کرداند چه دیده
در علامات خود کشائی مرد محقق باید نه قرائی مرد قرآن
بود که شبی دو رکعت نماز کند و آنگاه روز دیگر خواهد که
عالم از آن حدیث پر کند اما محقق آن باشد که از شرق تا
بغرب پر از سجده کند و انکه با آب بی نیازی فرو دکذارد
و در قدم اول مفلس و بی نوا بود عزیزی میگوید روزگار
خود را مطالعه کردم در عمر خود جهل گناه کرده بودم از
هر گناهی سه هزار بار توبه کردم هنوز در خطرم ای برادر
اگر توانی که بر خویشتن هیچ چیز نپسندی کاری عظیم
و نیکو بود آن مردان که درین راه آمدند با خود جنگی کردند
چنانک آن جنگ را هرگز صلح نبود والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
ملتو جهل علیم در الایمان عریان برادر شمس الدین
زینه الله باخلاق الایمان بداند که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

در علم

اشارت

اشارت چنین کرده است الایمان عریان ولباسه التقوی

در ایمان بند نیست ایمان بند کشایست ایمان کلید بندهاست

نه خود بندست عقل بند است و ایمان کشاینده مرید را از هر چه

در تخت افرینش در آمده است برهنه باید شد تا جمال ایمان

او را آشکارا شود اما تو عاشق وجود خودی بر کان نداری

که کلاه خواجگی از سر توانی نهاد و نام نیکو را بنام زشت بدل

توانی کرد و سلامت توانی فروخت هر روز از مدرسه خرامان

بیرون آیی و در صومعه شوی تا کلاه خواجگی و بارگاه

پارسایی و علم و جاه بلند تر افراشته تر شود و زبان دراز تر

کرد و میدان سخن فراخ تر شود و استیلاء گردن کشی تو

بر خلق بیشتر شود و بر عام بعلم خود را فضل نهی و بر خاص

بزبان معرفت خود را برتر دانی ای برادر بحقیقت دان که این

بضاعت ناسره را و ترا درین حضرت راه نیست لمه که حوصله باز

را آفریده اند در حوصله ما کنجشکان کجا کنجد قبایی که بر بالای

صاحب دولتان دوخته اند بر قد ما بی دولتان راست کجا آید

هر نظری را که برافروختند جامه بر اندازه تن دوختند هر روز

سخنی باریک تر و روزکار تاریکتر باریکی در رفت می باید نه در

لذت الو کفت داد خود از ما هرزه کویان فردا نخواهد با ما همان
شد که با فرعون و نمرود و با بوجهل و بولهب حداوندان آن
دین را خود سخن نیست که همه نسبتها از ایشان فرو در یخته است
دامن ایشان از هر چه کرد آفرینش برو نشسته است پاک و ذات
ایشان از هر چه داغ حدث دارد و رقم کن فیکون کوتاه تجلی
بدل تافت تا ایشان بنور تجلی او را بدیدند و در رویت او مستغرق
کشتند و خود را ندیدند و خود را نبودند و از شادی بود وی
خود را فراموش کردند بکلی خویش او را بودند کفتند و نکفتند
شنودند و نشنودند رفتند و نرفتند نشستند و نه نشستند در بود
ایشان بود نه بود در کفت ایشان کفت نبود کویندکان کنک بودند
در شنود ایشان شنود نبود شنوندکان کر بودند جاهلان بودند به
باحوال خلق و عاقلان بودند در حضرت حق خاک این عالم
و آن عالم از اقدام ایشان خبر ندارد بدل با حق و بتن با خلق
نیک ایشان خلق را نه نصیب شود را که ایشان خود نبودند هر در را
بر کار حکم نکنند بذوق حکم کنند مرغ را بپریدن حکم نکنند بر
فرود آمدن حکم کنند کو کس بلند تر بر دو سین بو هر دار فرود
آید باز بلند نبرده لیکن صیدی که کند زنده کند که آن زنده ١٠

ذوق بود پس زندگی طلب باید کردن که جان محرم آن زندگی با
نیاید و بیجان آن زندگی نیاید هر که بجان زید غلام اسباب
باید بود و هر که بحق زید همه اسباب غلام او بود و باحق
زیستن جز به عالم توحید نبود و آن در نادیدن خود است
که مَنْ يَرَى نَفْسَهُ فَقَدْ اَشْرَكَ در دیدن خود بیدا آمدن
نست و بیدا آمدن از غرامت خالی نبود که غرامت بر بیدا
آمدن افتد نه بینی ای که حق تعالی ازو فرزند آن بیند ما دام
که در جای خود داشت حکم شرع بروی متوجه نشود و غسل
واجب نیاید چون از جای خود در صحرا بدید آید غرامت
غسل برو واجب شود خواه بروجه حلال خواه بروجه حرام
هر گوینده در گفتن خود بیدا آمد خواه کلمه لا اله الا الله گو
خواه انا ربکم الاعلی اینجا معلوم کن تاویل قول امام شبلی
رحمة الله علیه که گفت اِنْ صَلَّيْتُ اَشْرَكْتُ وَاِنْ لَمْ اُصَلِّ
كَفَرْتُ اگر نماز گزارم شرک بود و اگر نگزارم کفر بود هر علمی
که ترا بتو دواند آن علم بحقیقت حجاب تست و هر علمی که
ترا بدو دواند آن علم بحقیقت است و عالمانی که در بند حواس
پنجه ماندند ازان است که علم ایشان از راه محسوسات حاصل شده

ست و هر که در بند محسوسات بماند محجوب گشت از فواید غیبی
باز مانده و علمی که بزاید از فحص چشمهٔ زندگانی زاید تا او را
بمدد حواس حاجت نیاید در عالم حواس هر چه رود بتوقع
روزگار او رود هر علمی که ترا بتو مشغول نکند و ترا بتو مشغول
نکند آن علم حجاب راه نباید استاذ ابو القاسم قشیری
رحمة الله علیه گوید ما علم که کسب کردیم در حال فتوت کسب
کردیم اما هر که بدانش خود فرود آمد و منزل کرد با او نباید
آویخت که او در حجاب حرف مانده است همچنانکه کسی بادام دارد
اما مغز بادام برو پوشیده است بادام بیند در پوست و حلاوة
نه در پوست است و ستر در مغز است پوست پوشش معنی است تا
معنی بر هر نا اهلی ظاهر نشود این حدیث از دفتر علماء
ظاهر بر نیاید اگر این حدیث پیش علماء ظاهر بر خوانی ترا گویند این
سخن بیهوده است و تعطیل شرع است و قومی دیگر گویند
که این جنس بهت محض است بدانکه این نه جبر است و نه قدر و نه تعطیل
شرع این توحید محض است کسی برین اشارت کرده است بیت
بنده جایی رسد که محو شود ⁂ بعد از آن کار جز خدایی نیست
ای برادر آن کلیسیا شاید که مسجد کرد و آن مزبله را بوی

بادام بیند در پوست

حلاوة

بجای اصلاح

جاء صلا و ملکوک کرد اما اسباب صفا میان جریان سنت الهی
است پاره آهن ظلمانی تاریک شاید که آینه شود که عکس اشیا
در وی نماید اما از بعد آنک استاد او را در کوره آتش در آرد
و بر سندان سخت بکوبد و از خبث و کدورت پاک پس صقال
را بفرماید تا زنگ از وی بزداید اول چیزی که در وی بدید آید
جمال صقال بود هم برین قیاس پاره وجود بشریت در کوره
ریاضت باید انداخت و بر سندان مجاهدت باید کوفت
پس بصقال عشق باید سپرد تا زنگ صفات انسانیت از وی بزداید
در حال عکس عالم معنی در وی بدید آید و روا بود که پادشاه
را برای دید جمال شاید چنانک کسی گفته است بیت

ما آینه ایم او جمالی دارد ** او را ز برای دید او در باییم

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل دوم در صدق ایمان

برادر اعز شمس الدین بداند که راستی ایمان بزرگ داشت
خداوند است و ثمره بزرگ داشت شرم داشتن از خداوند است
که چون ایمان بود سر را مشاهدت بود چون مشاهدت
در پیش آید تعظیم بجای آید چون باطن را تعظیم آمد ظاهر
تبع باطن آید چون باطن را تعظیم ببیند شرم دارند از

خلاف کردن و مشاهده نزدیک این طایفه دیدار باطن باشد
نه دیدار ظاهر و این لطفی است کوتاه لیکن علم هر دو کون
در زیر ویست و جمله سخن آنست بهمان مقدار که سر را
بحق مشاهده افتد غیر حق از وی ساقط گردد چون کمال
غنی حق مشاهده کرد همه طمعها از وی ساقط کرد و چون
کمال قدرت حق مشاهده کرد همه خوفها از وی ساقط کرد
و چون کمال لطف حق مشاهده کرد او را با حق چنان انس
افتد که انس غیر حق از وی ساقط کرد و چون کمال فضل
حق مشاهده کرد رویت افعال و احوال از وی ساقط کرد
و چون کمال کرم حق مشاهده کرد او را با حق چنان انبساط
بود که همه کون را بوی حاجت افتد و چون کمال قهر حق
مشاهده کرد همه تدبیر و رای از وی ساقط کرد و چون
بی علتی افعال حق او را مشاهده کرد بر هیچ افعال
خود او را اعتماد نماند و چون جلال حق مشاهده کرد
از بیم قطیعت او را قرار و آرام نماند سر اینست که کون مشو
هیچ نه در محمل و چندین جرس ؛ هیچ نه در کاشانه و چندین مگس
خلوت خود ساز عزم خانه را ؛ باز کن از این ره بیگانه را ...

پس اگر چندانی صدق ایمان نباشد که مشاهده یابد بارکم
چندانی صدق ایمان باید که بداند که اگر من مشاهد حق
نه ام حق مشاهد منست همچنان بتعظیم دارد که از مخلوقی
دارد پس آنک روا ندارد که خلق از وی به بیند روا ندارد که
خالق از وی به بیند واین بزبان اهل معاملت است اما نزدیک
اهل حقیقت این خود کفرست که اگر شرم از حق تعالی هم
چندان بود که از خلق نزدیک وی خلق با حق برابرست
وانک او را اعتقاد این بود کافرست پس حال ما سیاه رویان
که ما را شرم خلق از خدای تعالی بیشترست چگونه بود کجا
مند کجا بود ایمان ازین جاست که گفت بیت

چون نه دین نبودم کیش مغان گزیدم — دین رفت از میانه زنار می ببینم

اگر یک تاویل بزرگان نبودی درین مسئله دمار از من و تو دمرست که
بر آمدی از درگاه اسلام رانده و در بتکده جای نه بیت

ای برهمن بار ده رد کرده اسلام را، تا چو من گمراه را در پیش بتت هم بار نیست

واین تاویل آنست که همواره خلق از ایمان ترسان باشند و بر گوم
گیرهاز اعتماد دارند پس ترک مبالات از من و تو نه از بی حرمتی
است ولیکن از کمال کرم حق است و بسیاری کرم و بسیاری تجاوز

شیخ الاسلام عبدالله انصاری
فرموده است ...
که اعتماد بر ... است

آن بنده را بجلاد بکند و باز چون مخلوقات تجاوز نکنند از لوم ویشان بنده ترسان باشند برین معنی ابست نه بر معنی تقدیم خلق بر حق برین یک تاویل بزرگان امید باقی می ماند و الکرنه زنار خود که ایمان می بنداشتیم بچشم خویش دیدیم ازین جا کونه آن سوخته

رباعی

دستور نیست هر آنچ بنکاشته ایم بفکند نیست هر آنچ برداشته ایم

سودا بود ست هر آنچ بنداشته ایم دردا که بعشوه عمر بگذاشته ایم

و آن چنانست که خواجه یحیی معاذ رازی رحمه الله گفت واستوتاه وان عفا الیس یعلم ما فعلت چون این مرتب علم بنده داند که حق همی بیند و همی داند میان بنده و میان معصیت هزار حصار آهنین کرد که حال بنده اندر وقت معصیت کردن ازین حال بیرون نیست یا جلال حق فراموش کرده مکافات نسیان با وی این بود نسوا الله فانسیهم با خود نمی داند و از جلال حق خبر ندارد اگر حالتی اینست خود خدا وند را نشناخته است و یا همی داند و یاد دارد با این همه جفا میکند بی حرمتی است اگر صد هزار ایمان دارد یکی با وی نماند نه بینی چون آن بزرگ را رسیدند خدای را بچه شناختی گفت هرگز قصد نکردم بمعصیتی

مگر آنکه چون نزدیکی خدای تعالی یاد کردم از وی شرم داشتم و
بکذاشتم و این قرب قرب قدرت بیند توانایی وی بگرفتن بهر
نفسی و بهر لحظتی و بهر خطرتی تا حال وی چنان کرد که بیش
خلاف نیارد اندیشیدن بجوارح کی تواند آوردن و شاید که این
قرب قرب معرفت تعظیم باشد و بمقدار تعظیم حرمت باشد
و بمقدار حرمت شرم باشد و بمقدار شرم از مخالفت دوری بود
هر کرا از جفا دوری نیست شرم نیست و چون شرم نیست حرمت
نیست و چون حرمت نیست تعظیم نیست و چون تعظیم نیست
مشاهده نیست و چون مشاهده نیست معرفت نیست از اینجا
معلوم کنی فتوی صاحب شرع که اَلْحَیَاءُ مِنَ الْاِیمَانِ وَلَا اِیمَانَ
لِمَنْ لَا حَیَاءَ لَهُ و نیز گفت اَلْحَیَاءُ مِنَ الْاِیمَانِ بِمَنْزِلَةِ
الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ چون هیچ جسدی بی سر بقا نیابد دلیل
است که هیچ ایمانی بی شرم بقا نیابد. رباعی

ای دل فاسق بگو این چه تبه کاریست، فسق نباشد نکو این چه کله کاریست
دعوی مهر و فا میکنی ای بی صفا، ترک نکیری جفا این چه وفا داریست

قیل المؤمن منیب القلب الی ربه مومن منیب القلب
بود سر او را بکار خویش بود یعنی هر وقتی که باشد و بهر حالی که باشد

منیب
بازگردنده بسوی خدا
و توبه کننده

[illegible]

بخداوند خویش بازگرد بیان این قصه سلیمان پیغامبر و ایوب پیغامبر
است صلوات الله علیهما یکی نعمت یافت و آن دیگر بلا و نعمت
با بلا ضد اند ولیکن هر یکی را از ایشان از آنج بود بخداوند بازگشت
وانک با نعمت بیارامید و بمنعم بازگشت بشکر نعم العبد ثنا یافت
وان دیگری اندر بلا مبتلی دید بصبر بوی بازگشت و از بلا ننالید
نعم العبد ثنا یافت و در جمله رجوع بحق عز و جل است که هرچه
مر بنده را بیش آید اندر دنیا از دو بیرون نیست یا نعمت است یا بلا و بهر دو
بحق توان رسید و از حق توان برید و اندر حکم آخرت نیز از دو
بیرون نیست یا طاعت است یا معصیت و بهر دو از حق توان بریدن
و بحق توان رسیدن بریدن از حق بهر دو آن باشد که طاعت خود
بیند و معصیت نه بیند چون طاعت خود دید منت حق فراموش
کرد و چون معصیت ندید حرمت حق فراموش کرد و این هر دو بنده
را قطیعت بار آرد و اما بحق رسیدن بهر دو چنان باشد که طاعت
نه بیند و معصیت بیند چون طاعت نه بیند که مفلسی بیند و
بتضرع و سوال بیش رود نه باستحقاق همه نظاره منت کرد
نه نظاره حرمت و چون معصیت بیند بمعذرت بیش رود نه بی
حرمتی دیدار تعظیم حق او را از معصیت باز دارد و هر دو حق را

بمحبر

سبب وصول کرد سر اینست که بزرگی گفت بیت

فسقی که توبه باشد پایان کار او :: بهتر ز طاعتی که به پندار سر کشد ::

وگفته اند المُؤمِن مُحتَرِقٌ بِقُربَتِهِ صَارِخٌ مِنْ بُعْدِهِ

مؤمن سوخته قرب وی بود و فریاد کننده از بعد وی بود

ازینجا گفت بیت

با نفس قباچه عشق بازد :: آنکس که بدید کبریا را ::

هرچند قرب یافته باشد فریاد همی کند کو هیچ نیافته است چون

مطلوب را نهایت نیست هرچند جوید هنوز ناجسته است و هرچند

یابد هنوز نایافته است ازین معنی سوخته قرب باشد و فریاد

کند از بعد ازین است که گفت بیت

تا یار جمال خویش بنمود :: مسکین دل من کهی نیاسود

و شاید که معنی آن بود که داند قرب بمن نیست و بعد بمن نیست

هر دو بحق است و چنانک وی بکس نماند کار وی بکس نماند شاید که

در بعد التباس قرب بود و قرب را التباس بعد بود که کار

وی بر قیاس راست نیاید چون چنین باشد هرچند بر خویشتن

خلعت قرب بیند از مکر بعد ایمن نباشد و خوف همه نعمتها

را منغص کرده اند و لذت از همه نعمتها بستاند از خوف مکر لذت

بنده چون داند که من نزدیک خداوندم به مجاهدت و ریاضت شده‌ام باید که در خاطر نپندارد که حقیقت قرب حاصل است زیرا چه روا باشد صورتا قرب بود و معنا مکر باشد و با چون خود را بسبب شقاوت غیر از خداوند بعید بود باید که در نپندارد که حقیقت بعید شده زیرا که روا باشد بعد بر صورت باشد زیرا چه کار خداوند بی‌شمار است

۲ بی‌زنگار

قرب ازوي برود با قرب آرام نیابد وبا جیوي کم آرام نیابد
دا جود وي علم کرد از ین معني محترق بود از قرب و فریاد
کننده از بعد باشد سوخته کفته است بیت

بنده را با توچه نسبت کر ملخ خوبي ،، باد شاهي تو وسن مفلس مادر زادم

اي برادر احکام الهي از قیاس عقول منزه است آدم صفي را
که جبه صوفي تي بوشانید وابلیس را بر چه کرد که لباس ملکي از
سرش برکشیدند اکر اصطفا را صفا علت بود اینک خرمن علت
را آتش در زد که با و لقد مني در جنت عدن برد و اکر در ابلیس
معصیت اصل قیاس سازي آن قیاس را جواب کرد بحکم آنکه
اکر ابلیس را کفتند آدم را سجده کن نکرد آدم را نیز کفتند که کندم
مخور بخورد بس چه سبب بود آنرا تاج اجتبا بر کلاه اصطفا
زیادت کشت واین ملبس را ردي کردند که هرکز قبول را بوي را
نه خاک بر سر مي کند ومیکوید بیت

روز بیهي نه جاي فریاد مرا ،، ني نیز کند بوصل خود شاد مرا
بنکر که بعا قبت چه افتاد مرا ،، معشوقه بدست دشمنان داد مرا
هنوز آدم کندم نخورده بود که کلاه اجتبا دوخته بودند و
هنوز ابلیس سر باز نزده بود که تیغ لعنت را بر هر قهرا بر داده

بودند

بودند آن مدبر میگوید اگر مارا فرمودند که آدم را سجده کن
نکردم آدم را گفتند گندم مخور خورد یکی بیکی ازینجا گفت مثنوی
فی‌المکن چندین قیاس ای حق شناس * زانکه ناید کار بیچون در قیاس
عقل در سودای او حیران بماند * جان ز عجز انگشت در دندان بماند
در جلالش عقل و جان فرتوت شد * عقل حیران گشت و جان مبهوت شد

~~بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل و یکم در شکر اسلام~~

برادر اعز شمس الدین بداند که اسلام سر همه نعمتهاست بر تو
باد که از شکر این نعمت یکزمان خالی نباشی و چنان تصور کنی
که اگر تو در اول دنیا آفریده شدی و شکر نعمت اسلام میکنی
تا ابد هم حق این نعمت نگزارده باشی روایت است که چون
بشیر از مصر بر یعقوب پیغامبر علیه السلام رسید و بشارت
یوسف پیغامبر ویرا بداد یعقوب پیغامبر گفت بر کدام دین
گذاشتی گفت بر دین اسلام گفت اکنون نعمت تمام شد و بر
تو باد که برین نعمت یکزمان ایمن نباشی که روایت کرده اند از
سفیان ثوری رحمة الله که گفت هر که از زوال اسلام ایمن
شود البته اسلام از وی سلب کرد نعوذ بالله منها و هم
ازین بزرگ نقلست که در هر نفسی گفتی اللهم سلم اللهم سلم

الموصی وان کان متقیا خیره العاقبة ولا امان ولا احد الا الانبیاء والرسل علیهم السلام وهو خبیر الله امین

چنانکه کسی در کشتی وقت غرق شدن گوید واز عارفی منقولست
که گفت پیغامبری از حضرت عزت سوال کرد از حال انجم باعور
ورا اندان او با چندان کرامت وعلم که سر بالا کردی عرش مجید
بدیدی ودر مجلس او دوازده هزار عالم علم کرفتندی فرمان رسید
که ما اورا نعمتها دادیم شکر نکفت اکر همه عمر خود شکر کفتی هرکز
آن نعمتها سلب نشدی وسلب نعمت بعد از نعمت دشوارترین
عذابست ازینجا کوید اَلْفِرَاقُ بَعْدَ الْوِصَالِ اَشَدُّ واز حکما
نقلست که کویند ما نظر کردیم مصیبت سخت در عالم پنج چیز
است یکی رنجوری در غربت ودوم درویشی در پیری سیوم
مرک در جوانی چهارم نابینایی بعد از بینایی پنجم فراق
بعد از وصال اکر کویی کار برین دشواری کدام کس را توفیق تما
باشد که شرایط بجای تواند آورد بدانکه قران مجید همین
فتوی میدهد که میکوید وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ واما
میفرماید وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
کسانیکه مجاهده کنند در راه ما مارا نمونی کنیم ایشانرا بس
چون بنده ضعیف بدانچ برویست قیام نماید چه کمان بری
بپروردکار قدیم وغنی وکریم ورحیم که ضایع کذارد حاشا و

وعلا

وکلا واگر گوئی عمر آدمی کوتاهست و عقبات راه دراز و
سخت چگونه عمر وفا کند که آدمی این همه شرایط بجای آرد
و آن عقبات را قطع کند بدانک عقبات راه بسیارست و شرایط
در سختست ولیکن عقبات چون خداوند خواهد که بنده را
برگزیند راه دراز بر وی کوتاه کند و دشوارها بر وی آسان کرداند تا
بعد قطع این عقبات گوید چه نزدیکست این راه و چه آسانست
این کار از ینجاست که بعضی بزرگان گفته اند که راه بجز دو
قدم است (در) و این متفاوت است تا کسی باشد که عقبات را هفتاد
سال قطع کند و کسی باشد که در بیست سال قطع کند و کسی باشد
که در ده سال قطع کند و کسی باشد که در یک سال قطع کند و
کسی باشد که یکماه قطع کند بلکه یک هفته قطع کند بلکه در یک
ساعت قطع کند و کسی باشد که بتوفیق خاص الهی بیک لحظه
قطع کند نه بینی که اصحاب کهف را یک لحظه بیش نبود که چون
در ملک دقیانوس تغیری بدیدند گفتند ربنا رب السموات
والارض و بدیدند آنچ درین راهست از حقایق و قطع کردند
این راه را و از جمله متوکلان و مستقیمان گشتند و این همه
دا ایشانرا بمقدار یک لحظه حاصل شد و سحرهٔ فرعون

را همچنین نبود مدت ایشان مگر یک لحظه که چون بدیدند معجزهٔ
موسی علیه السلام گفتند اٰمَنّا بِرَبِّ الْعالَمِینَ ، و راه
بدیدند و قطع کردند و از ساعتی تا ساعتی بلک کمتر از
ساعتی از جملهٔ عارفان شدند و مشتاق لقاء حضرت مولی
گشتند تا بیکبارکی ندا بر آوردند که لَاضَیْرَ لَنَا اِنّا اِلی رَبِّنا
لَمُنْقَلِبُوْنَ ه نیست زیانی مارا بکن هرچه میخواهی که ما سوی
پروردگار خویش باز گردنده ایم اینست که گفت سنوی
که سکی را ده دهد تا بینگاه ٭ کی کند حرکه به را مکشوف داه ٭
در حکایت است که خواجه ابراهیم ادهم بو جناخ بود در کار
دنیا چون روی از دنیا بگردانید این راه را سلوک کرد بر و مکر
مقدار یک نمازی که از بلخ تا بمرو رسید و چنان شد که مردی
از پل در آب افتاد بدست اشارت کرد که بایست آن مرد در
هوا بایستاد و از هلاک نجات یافت و رابعه بصریه کنیزکی
بود عمر بر آمده در بازار بصره میفروختند کسی در وی رغبت
نمیکرد بسبب انک عمرش بر آمده بود یکی از بازرگان بصد درم
بخرید و آزاد کرد رابعه سلوک این راه اختیار کرد و عبادت
بیش گرفت یکسال تمام نشده بود که عابدان بصره و ع‍[illegible]

نکدشت ۸

بزیارت آمدن

بزیادت آمدن کردند بسبب بزرگی منزلت او اما آن بی دولت
که خداوند در حق او عنایت نکند او را بنفس او باز گذارد با
باشد که در یک شاخ از شاخهای عقبه هفتاد سال بماند که قطع
نتواند کرد و همیشه بنالد و فریاد کند چه باریک است این راه و چه
مشکلست این کار بی بلا انک همه کار بیک لحظه بانجام میگردد و
ذلك تقدير العزيز العليم ٥ واگر گویی چرا این مخصوص
آمد بتوفیق خاص و آن دیگر محروم آمد از توفیق خاص و هر دو را
بندگی مشترک ای برادر دیریست که در عالم این ندا در داده اند
که لا یسئل عما یفعل همه عقل و علم اینجا منعدم است چنانک
گفت مثنویات   صد هزاران سر درین ره گوی شد
بس که خون نازنین بیجی شد   صد هزاران عقل اینجا سر نهاد
وانکه او ننهاد سر در سر فتاد   و از اینجاست که بزرگی گفته است
قتلتني مسئلة القضاء والقدر مسئلهٔ قضا و قدر مرا بکشت و
مثال این راه پل صراط است در آخرت یعنی چنان کسی باشد که پل
صراط همچو برق بگذرد و کسی باشد چون باد بگذرد و کسی باشد
که چون پرنده بگذرد و کسی باشد چون اسب بگذرد و کسی تا باشد
که چنین آواز دوزخ بشنود بیفتد و کسی باشد که سرهنگان دوزخ

سرهنگان

محروم فرود برند در دوزخ و چون فردا قیامت چنان سخت
بنمایند جمله انبیا در منبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند
وگویند نفسی نفسی مگر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم
گوید امتی امتی

بکمیرند و در دوزخ اندازندش پس این دو صراط باشد صراط دنیا
و صراط آخرت صراط آخرت مر نفسها راست هو لها او اهل
ابصار ببینند صراط دنیا مر دلها راست هو لها او اهل بصیرت
مراد او احوال
ببینند و اختلاف احوال سالکان در آخرت بسبب اختلاف
ایشانست در دنیا پس تامل کن و چنانچ حق معرفتست دریاب
تا باشد که بر سر کاری توانی رسید نه که بی خبر هیچ جا نرسد

چنانک گفت مثنوی

از پی صاحب خبر انست کار ∴ بی خبر انرا چه غم روزگار ∴

الکنون بدانک حقیقت درین کار آنست که این راه در درازی و
کوتاهی چون راهی نیست که آنرا بپا قطع توان کرد بلک قطع
این راه بدلست بر حسب عقاید و بصایر و اصل درین نور
سماوی و نظر الهی است که در دل بنده افتد که بران نظر کار
ملک و ملکوت به نظر یقین بیند و آن نور را بسا باشد که بنده
صد سال بطلبد و نیابد و دیگری در ده سال بیابد و دیگری
در یک روز و دیگری در یک ساعت و دیگری در یک لحظه
بعنایت رب العالمین که ابله را واجب است که آنچ فرموده
اند بجای آرد و کار خود مقسوم و مقدرست و حاکم علول

خداوندست

خداوندست يَحْكُمُ مَا يَشَاءُ وَيَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ه اكر كويي چندين
جهد و عمل براي چيست چون كار مقسوم و مقدرست اين
سخني بود كه دليل كند بر غفلت تو كه صواب آنست كه كويي آنچ
بنده ضعيف چي طلبد اين همه عمل و جهد در مقابله آن چه چيز
است ميداني كه بنده ضعيف چه ميطلبد اول آنچ او ميطلبد
دو چيزست يكي سلامتي در هر دو سراي دوم ملك و كرامت
در هر دو سراي اما سلامتي از آنك دنيا و فتنهاء او چنانست
كه ملايكه مقرب بالباس طهارت از و بسلامت نماندند چنانك
در قصه هاروت و ماروت شنيده روايت است كه چون روح
بنده را بالا بر آسمان برند ملايكه هفت آسمان بتعجب كويند
چكونه نجات يافت اين از سرايي كه بهترين ما آنجا هلاك شدند
وهولها و سختيهاء آخرت بحديست كه انبيا و رسل نفسي نفسي
فرياد كنند و كويند ني خواهيم از تو مكر نفس خود را بس چه كويي
سلامتي ازين كار اندك بود اما ملك و كرامت و آن ملك نفاذ تصرف
و مشيت است و اين بحقيقت در دنيا مر اوليا راست كه بر و بحر
ايشانرا ايك قدمست و آدميان و پريان و بهايم و وحوش و طيور
مسخر ايشان اند هر چه خواهند آن شود از آنك نخواهند مكر

آنچ خداي خواسته است آنچ خداي خواسته است لا محاله شود پس
چه گويي در مقابلهٔ اينچنين ملك دو ركعت نماز گزاردن يا
دو درم صدقه كردن يا دو شب بيدار بودن بسيار ست نى والله
اگر آدمي را هزار هزار نفس باشد و هزار هزار روح باشد و
هزار هزار عمر باشد همچو عمر دنيا و اين همه را درين مطلوب
عزيز بذل كنند اندك بود اي برادر هرچند كه بنيت آدمي
از آنجا كه نظر من و تست قوي مختصر است اما از روي معاني
و كنوز و رموز كه درو مودعست عالم اكبرست كواكب كه درين
عالم بلندند و اين ماه كه بر شكل شاهست و اين آفتاب كه
سلطان همه است و روشنايي عالم بدوست همه كه نور گيرند
از دل مومن نور گيرند و دل مومن كه نور گيرد از نظر حق
سبحانه و تعالى گيرد عرش بيافريد بعقربان داد و بهشت
بيافريد برضوان داد و دوزخ بيافريد بمالك داد چون دل
مومن را بيافريد تقلب القلوب بين اصبعين من اصابع
الرحمن و تاويل اصبعين فضل و عدل است گاه نسيم فضل
بروي برد تا زان كرده و گاه سموم قهر بروي جهد
كدازان كرده ميان اين دو صفت مدهوش و ميان اين دو حالت

نسخه
از آنكه از حال اجلال اند آن دارند
در ميان دو انگشتان قرار دارند

بيهوشي

بیهوش کار اوست سر اینست که گفت رباعی

که شربت وصلتو مرا مست کند ،، که ضربت هجر تو مرا پست کند ،،

چو بگذارم ز هجر تو نقدی زغمت ،، ذهبی دگرم عشق تو در دست کند ،،

بسم الله الرحمن الرحیم ۰ مکتوب چهل و چهارم در شرک خفی

برادر شمس الدین بداند که پیغامبر فرموده است صلی الله علیه وسلم

الشرک الخفی فی امتی من دبیب النمل علی الصفاء

فی لیلة الظلماء گفت پنهان ترست اندر امت من از رفتن

مورچه بر سنگی سیاه اندر شب تاریک پس بداند این شرک اگرچه اصل

ایمان را برندارد لیکن اندر حقایق ایمان و فواید وثمره نقصان

آرد و این چنانست بمثال که زر خالص هم زر است و زری که غش

با او بود هم زرست و لیکن قیمت زری که با غش بود برابر قیمت

زری نباشد که در وی غش نبود و حقیقت ایمان توحید است

و توحید ضد شرک است نه بینی تا اصل شرک برندارد توحید

وی حاصل نیاید چون اصل شرک برداشت اصل توحید بدید گشت

چون خواهد تا ایمان و توحید وی حقیقت گردد هر آلایشی که

ایمان را بیالاید از خویشتن ساقط کند و آن آلایش شرک خفی است

و معنی شرک خفی مضرت و منفعت از غیر حق دیدن است و خوف

وگفته سقا از بزرگان بود روزی

الصفا بالقصر الحجر الاملس

الصخرة

و رجا بغیر حق آوردن است و دقایق ریا و حقایق خفایاء تصنّعات و کوامن اعجاب و حلاوت تمکین کردن از مدح خلق و کداخته شدن بر ذم و ذمّ خلق این جمله از شرک خفی است و فرمان شرع اینست واعبدوا الله ولا تشرکوا به شیئا

اینست که کفت منویات

نکو کویی نکو کفته است در ذات که التوحید اسقاط الاضافات

جرا در وحدتت بیوند جوییم تو یی مطلوب طالب جند کوییم

بزرکان کفته اند که شرک جلی است و شرک خفی است شرک خفی اندر امت بیغامبر روند است جنانک اندر خبر یاد کردیم و خبر را معانی کفته اند یکی ازان معانی آنست که او را بدبیب نمل مانند کرد و دبیب نمل را حس نباشد نه هیچ سمعی آواز اقدام وی بشنود و نه هیچ بصری حرکات اقدام وی بیند همچنین شرک خفی اندر بنده برود و بنده را خبر نباشد منویات

مست جرخیی که کین کرده اند کارشناسان نه جنین کرده اند

جرخ نه بربی درهان می زند قافله محتشمان می زند

انکاه آن رفتن را بسنک وصف کرد نه بر خاک از بهر انک بر خاک جون رفتن او تو انم کرد رفتن او را اثر بماند بدین اثر نبوان

دانستن که رفته است و جون بر سنگ رود اثر نماند از رفتن کسی
راخبر نباشد این دلیل است که شرک خفی بر بنده برود جنانک
بنده راخبر نباشد و باز انک وصف کرد بشب تاریک از بهر انک
صفا سنگ سیاه باشد و نمل بذات خویش سیاه باشد و شب تاریک
سیاه باشد اندر سیاهی نتوان دیدن همجنین جون شرک خفی متواتر
کرد و ظلمات کرد اید صغیره کار کبیره بکند در جمله ایمان
همه حق دیدن است و همه اورا بودن است هر که اندر کونین جیزی
غیر دید مشرک کشت عزیزی برین اشارت کرده است شنویات
جون یکی دانی و یکی گوئی ،، بدو شو جهار جون بوئی ،،
یا الف عشب وت همراه ،، ب وت بت شمر الف الله ،،
دلیل این خبر حارثه است که جون دعوی حقیقت ایمان کرد
دلیل بیتی دعوی خویش که قایم کرد بقطع منفعت و مضرت
از غیر نه بینی که گفت اِسْتَوَىٰ عِنْدِىْ ذَهَبُهَا وَفِضَّتُهَا
وَحَجَرُهَا وَمَدَرُهَا اصل همه منافع سیم و زر است که همه منافع
دنیا بر ایشان توان یافت حال ایشان نزدیک وی با سنگ و خاک
برابر کشت و منفعت نفس اندر خوردن و خفتن است هر دو
بر داشت گفت اَسْهَرْتُ لَيْلِىْ وَاَظْمَاْتُ نَهَارِىْ و فایده

بیدار داشتم من شب خود را و تشنه داشتم روز خود را

سیاهی بر سیاهی

مغنی

مردی غلامی داشت اورا بیتی بجه [illegible]
تا لختی آموزد آن استاد اورا گفت [illegible]
واحد غلام گفت واحد گفت بگو اثنین [illegible]
نگویم گفت [illegible] گفت عرفته [illegible]
وبریته هو الثنویت استاد از حق [illegible]
غلام خواجه را خبر داد خواجه الکون [illegible]
حق را شناخت نکارها نخواهد برد [illegible]
عتقته عن [illegible] لا اشغل عن [illegible]
غلام خبر یافت گفت الهی یکی گفتن [illegible]
خواجه مرا آزاد کرد یکی شناخت [illegible]
بچه خواهی کرد ها تو آزاد [illegible]
بلا در [illegible] ایمان [illegible] یکی گفت [illegible]
ما بدرگاه ایمان [illegible] یکی گفت [illegible]
عندک رابطة الوقد بطنا کرابطة
الود [illegible]

آن خاص انتفاع است بوی چون انتفاع از دنیا حاضر قطع کرد
(از دنیا)
این حاضر او را غایب گشت چون دلایل بر حقیقت ایمان
خویش قایم کرد مصطفی صلی الله علیه وسلم او را گفت
اَصَبْتَ فَالْزَمْ رسیدی بس لازم گیر سرّ اینست که گفت

مثنویات

خلق تا در جهان اسباب اند ... همه اندر شب اند و در خواب اند
تو گر ترتیب رخش توحید است ... نقض ترتیب محض تجرید است

(مرکب)
ونیز پیغامبر علیه السلام گفت که لَا رَاحَةَ لِلْمُؤْمِنِيْنَ دُوْنَ
لِقَاءِ اللهِ وَالْمَوْتُ دُوْنَ لِقَاءِ اللهِ راحت مومن آنگاه باشد
که ایمان وی حقیقت گردد و تحقیق ایمان وی بانقطاع
علایق است اگر اندر دنیا صفت وی این گردد دنیا او را بصفت
قیامت گردد چنانکه مر حارثه را گشته بود مثنویات
العلایق ما یعوق است
تعرف

هر که جوید ولایت تجرید ... وانکه خواهد علایت توحید
از درونش نباید آسایش ... وز برونش نباید آرایش
گشتن اکنون بند کردن بوتن ... گشتن را کفش ساز و بر سر زن
سگ چون همت استخوان جوید ... بچه شیر مغز جان جوید
آن نگردد مگر بسقوط شرک و سقوط شرک نبود مگر بقطع علایق

بس هر که از غیر خدای عزّ وجلّ بترسید و یا بغیر او امید
داشت هر چند او را اندر اصل تصدیق شرک نیست اما اندر خوف
و رجا شرک است و صفات دیگر هم برین قیاس نیکو فهم کن و اینجا
بدان هر که خود را بطاعت موصول داند و یا بمعصیت مفصول
داند وصل و فصل از غیر حق دید شرک بود و جملهٔ این آنست
که بنده اندر ایمان متحقق نگردد تا صفات وی چنان نگردد
کُلُّهُ مِنَ الْحَقِّ وَبِالْحَقِّ وَلِلْحَقِّ وَاِلَی الْحَقِّ یعنی من
الحق ابتداء بودن همه از حق است و بالحق وجود و قیام همه
بحق است و للحق ملکا و همه ملک حق است و الی الحق رجوعًا
باز گشت همه بحق است چون صفاتش این گردد محقق باشد
اندر ایمان خویش و نیز فرمود پیغامبر است علیه السّلام
تَعِسَ عَبْدُ الدِّیْنَارِ تَعِسَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ تَعِسَ عَبْدُ الْبَطْنِ
وَتَعِسَ عَبْدُ فَرْجِهِ تَعِسَ عَبْدُ الْخَمِیْصَةِ گفت ای هلاک
شد بندهٔ دنیا و هلاک شد بندهٔ درم هلاک شد بندهٔ شکم هلاک
شد بندهٔ فرج هلاک شد بندهٔ خمیصه و آن جامه است و این قول
که پیغامبر علیه السّلام گفت تعس یا بر وجه دعا باشد که هلاک
باد آنکه وی بندهٔ این چیزهاست اگر دعاست دعاوی مستجاب

است اگر جز دوست خبر وی راست بس ما همه مدبران دیر است که
هلاک شده ایم واز کوری وجهل خویش خبر نه واز دعوی مسلمانی
جهان بر کرده اینجا گفت رباعی

در دیده رهی از تو خیالی بنگاشت :: بر دیدن آن خیال عمری بگذاشت
جون طلعت خورشید عیان بر دانست :: در دیده غلط بماند ز در سر بگذاشت

وخراب شده دیگر راست همبرین معنی رباعی

بستردنی است هر آنج بنگاشته ایم :: افگندنی است هر آنج بر داشته ایم
سودا بود است هر آنج بنداشته ایم :: دردا که بعشوه عمر بگذاشته ایم

وجون او را بنده این جیزها خوانند باید که صفت بندگی وی
مر خداوند را بر خیزد تا بنده این این جیزها که داد از بهر انک تا
ملک زید از بنده زایل نگردد بنده عمر نتواند شد و تا صفات بندگی
وی خداوند را زایل نگردد بنده غیر خداوند نگردد واین را در
شرع مثالست وآن آنست که هر که یک پای اندر سرای دارد و یکپای
بیرون سرای دارد وی را نه مقام دخولست ونه مقام خروج است
نه او را خارج دارند ونه او را داخل اگر او را کسی خارج و داخل
گوید بهر دو حال کاذب بود پس آن نیز که خود را بنده غیر حق
گردانید بر غبت و رهبت و بهرب وطلب اگر بکلی برین صفت

ومعاني موصوف گشت خود یکبارگي از دار ایمان خارج گشت
واگر متردد گشت میان دو وصف هر که میان دو سراي باشد او را
زود توان دربودن واین شرک گشتیدي وآن بنده بودن دیگري
که گفته شد مارا همه از دیدن غیر است چنانک او را مي بینیم دیگر
انرا هم مي بینیم بي هر آینه چنانک او را مي پرستیم دیگریرا هم مي
پرستیم چنانک از وي مي ترسیم از دیگري هم مي ترسیم چنانک بدو
امید مي داریم بر دیگري هم امید مي داریم عزیزي گفته است مثنویات
چون در ره دو جهان یکي کرد کارست ،، ترا با چهار ارکان خود چکارست ؛
یکي خوان ویکي خواه ویکي جوي ،، یکي بین ویکي دان ویکي گوي ؛
اي برادر چون حضرت رسالت صلعم خلق را دعوت کرد وامانت
گزارد کمر خدمت بر میان بست وگفت اَللّٰهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ
فرمان آمد واستغفر تبلیغ خود جرا دیدي ارسال ما بین سر اینست
که گفت مثنویات
ز تو تا هست موئي مانده بر جاي ،، بدان یک موي ماني بند بر پاي ؛
جنب را بر تن از خشکست یک موي ،، هنوزش بي نمازي دان بصد روي ؛
روزي فقیري نماز میگزارد چون از نماز فارغ گشت گفت اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ عَلَي التَّوْفِیْقِ وَاسْتَغْفِرُ اللّٰهَ عَلَي التَّقْصِیْرِ پیري بانگ

یکي از درویشان اهل خراسان سوي ابو بکر قحطبي
آمد ابو بکر گفت شیخ شما شما را همي چه فرماید
یعني ابو عثمان گفت مرا مي فرماید که طاعت
بسیار کنید وخود را اندران مقصر بینید
گفت وي مجوس وحده کلمة تعجب است

بروی زد و گفت بنداشتم که موحّدی هنوز مشرکی گفت
ای شیخ چرا گفت تا نماز نمی دیدی تقصیر نمی دیدی و نماز
تو صفت تست من بنداشتم که همین حق می بینی و تو خویشتن
را همی بینی و خویش بین حق بین نبود و آن ایشانراست مر او ترا
این گفتن عبادتست ما مدبرانرا این دولت از کجا حالی دست
برآرد و بگوی

مناجات

یا الهی العالمین درمانده ام :. غرق خون در خشک کشتی رانده ام
دست من گیر و مرا فریاد رس :. دست بر سر چند دارم چون مگس
پادشاها در من مسکین نگر :. گو زمن بد دیدی آن شد این نگر
ماتم از حد شد سوری فرست :. درمیان ظلمتم نوری فرست
یارب آگاهی ز زاریهای من :. حاضری در ماتم شبهای من
من کیم باشم تا کسی باشم ترا :. این بسم کز نا کسی باشم ترا
مبتلای خویش و حیران توام :. گر بدم ور نیک هم زان توام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل و پنجم در معرفت
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمعرفته بداند که معرفت
جواهر ارواح مومنانست هر کرا در معرفت نصیب نیست او
خود بحقیقت موجود نیست و معرفت صانع از معرفت

مصنوع

مصنوع زاید و از معرفت صانع نجات و بقاء عارف حاصل آید
اول معرفت اینست که جمله آفرینش را مقهور و عاجز و اسیر
حق بیند و نسبت خویش از همه قطع کند و بشناسد که خداوند
یکی است ذاتی قدیم و صفاتی قدیم لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ
وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ و راه دیگر بمعرفت صانع نفس است
چنانک گفت مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ خداوند
عز و جل اول قدرت خویش در آفاق آسمانها عرض کرد و آن هست
و نیست کردن و همه تغییر احوال مخلوقات چون نمود لیل و نهار
و زیادت و نقصان و فراخی و تنگی و دادن ملک و ستدن و آنچ
احوال عالم است و اندر آفاق ظاهر میکرد تا موحدان در آن
نظر کنند و معرفت بدست آرند گفت سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ
این راه بر عارفان دراز بود حقایق جمله موجودات در جان
آدمیان نهاد و گفت وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ نفس
آدمی را مثال موجودات ساخته است و نردبانی کرد انیکه
بمعرفت خویش تا هر که نفس خود را بشناسد او را شناخته باشد
و آن تغییر احوال نفس است چون بیماری و تندرستی و خواب
و بیداری و حرکت و زندگانی و غم و شادی و احوال و معانی دیگر

في الآفاق آيت وفي انفسكم اينست تغيير احوال اندر آفاق
واندر تغيير نفس خلق بي اختيار ايشان دليلست بر مدبري
وقادري كه همه اسير قدرت وي اند ومقهور ومقدور تدبير وي
اند اينك از آيات راه برد نه چنين بود واصحاب طريقت در راه
معرفت در خود روند واز نهاد خويش آغاز كنند وهمه چيزها
از آئينه لطيفه در خويشتن طلبند ونشان ودليل معرفت
خداوند در خويشتن يابند ان في ذلك لذكرى
لاولي النهى وبعضي را خداوند در نظر افكند تا بعد
از تفكر در موجودات او را بشناسد چنانك گفت قل انظروا
ماذا في السموات والارض قومي را از راه مجاهدت
بمعرفت رساند والذين جاهدوا فينا لنهدينهم
سبلنا وبعضي را بي هيچ سبب ووسيلت بيك دفعت
بروي بگشايد فهو على نور من ربه وبعضي را محجوب
كند از حقيقت معرفت ما قدروا الله حق قدره
اي ما عرفوا الله حق معرفته وبعضي را بكلي
از راه معرفت محجوب كند ختم الله على قلوبهم

قطعه

جون جمالش صد هزاران روی داشت ❊ بود در هر ذره دیداری دگر

لاجرم هر ذره را بنمود باز ❊ از جمال خویش رخساری دگر

جون یکی است اصل عدد از بهر آنک ❊ تا بود هر دم گرفتاری دگر

و برین تفاوت درست گشت که معروفت بعقل حاصل نبودی تعریف

خداوند که بیگانگان عاقل اند و معروفت نه و معروفت بسمع نیز

حاصل نبودی تعریف خداوند که بیشتر کفار را انبیاء دعوت

همی کردند و کیفیت معروفت می نمودند و هیچ معروفت نه بس ثابت

شد که معروفت خداوند عز و جل بمحض هدایت اوست از اینجا

است که صدیق اکبر گفت عَرَفْتُ اللّٰهَ بِاللّٰهِ وَعَرَفْتُ

مَا دُوْنَ اللّٰهِ بِنُوْرِ اللّٰهِ فَقَالَ رَجُلٌ لِلنُّوْرِيِّ مَا الدَّلِيْلُ

عَلَى اللّٰهِ فَقَالَ اللّٰهُ قَالَ فَمَا بَالُ الْعَقْلِ قَالَ الْعَقْلُ عَاجِزٌ

وَالْعَاجِزُ لَا يَدُلُّ اِلَّا عَلٰى عَاجِزٍ مثله نوری را بر سیدند که چیست

دلیل بر خدای گفت دلیل خدایست عز و جل گفتند بس کار عقل

چیست گفت عقل عاجزست راه ننماید مگر بر عاجزی مانند خویش نظم

جون تو نمودی جمال عشق بتان شد هوس ❊ رو که ازین دلبران کار تو داری و بس

باد ختو نیست عقل جز که یکی بو الفضول ❊ بالب تو نیست جان جز که یکی بو الهوس

کار عقل اینست که همه چیز را یا جسم بیند یا جوهر بیند یا عرض بیند

بنور الله ای بهدایة نور الله

صفت است و عاقل موصوف و قوام عقل بدوست بس عاقل عاقل قادرتر از عقل بس جون قادرتر عاجز بود وی عاجزتر ... نخرفه

واندر مکان بیند یا اندر زمان بیند و دیگر صفات مخلوقات
همچنین بس از دو بیرون نبود یا ازین صفات چیزی بروی جایز
دارد آنگاه کافر گردد و یا چون ویرا بهیچ چیز از معنی مثل و شبه
نیابد سرگردان شود گوید من موجود نیی یا بهم مگر بدین وصف چون
بروی ازین صفات چیزی نیست مگر وی نیست هم کافر گردد. زان خود
طرف بتشبیه افتد و ازین طرف بتعطیل افتد بس معلوم شد تا وی
تحریر نکند نتواند شناخت و جمله این سخن آنست که یافت حق
اندر طلب نیست الا در دادنست آنکه نه یابد که حق را بجوید ولیکن آن یابد
که بدهندش و نه آن بیند که بنگرد آن بیند که بنمایندش علت دیدن
نمودن است نه نگریستن و علت یافتن دادنست نه جستن بسیار
طالب نایابنده بود و بسیار یابنده که نا جوینده باشد در طلب همه
برابر اند اما در یافتن تفاوت بت پرست از بت او را می طلبد
ترسایان از عیسی علیه السلام او را می جویند و یهود از عزیر
علیه السلام او را می طلبند قطعه
میل خلق عالمی را تا ابد :: گو بباشد ور نباشد سوی نیست
جز ترا چون دوست نتوان داشتن :: دوستی دیگران بر بوی تست
بس همه عالم طالب وی اند اندر عین طلب همی راه گم میکنند

بجهی

وَصَنَعَ بِلَا يَعْرِفُهُ عَنِ اللّٰهِ بس آنچ طريق معرفت گفت وخبر داد بدانند وبپذيرند اما دعوي كمال نكنند گويند چنانك فهو حچه دانيم واو خود بزرگوارتر ازانست كه مابكمال او رسيم

رباعي

آن عقل كجا كه در كمال تو رسد ؛ وآن روح كجا كه در جلال تو رسد
گيرم كه تو برده بركرفتي زجمال ؛ آن ديده كجا كه در جمال تو رسد

درجمله چون معرفت سبب نجات بندگانست اگر از شرايط معرفت چيزي فوت شود حكم بنجات درست نيايد گفته اند كه عارف را آينه صافي هست وآن دلست كه در پيش او نهاده اند ودروي مي نگرد وحد مصنوع وحد صانع مي شناسد وطريق معرفت چنانك هست مي رود

قطعه

هردم كه در فضاء رخ يار بنگرد ؛ گردد همه جهان بحقيقت مصور ش
چون باز در صفاء دل خود نظر كند ؛ بيند چو آفتاب رخ خوب دلبر ش

چون صاحب دلي كه عارف شد جمله آفرينش در ديده او حجت ودليل است شعر وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ ؛ تَدُلُّ عَلَى اِنَّهُ وَاحِدٌ

بيت رو ديده بدست آر كه هر ذره زخاك ؛ جاميست جهان نماء كه در وي نگري

ودر كلمات ايشانست كه مَارَأَيْتُ اَللّٰهِ شَيْئًا اِلَّا رَأَيْتُ اللّٰهِ فِيْهِ آن ديده

خلاء برا

بیش هر کسی چیزی نهادند که بدان محجوب گشتند و گروهی را
این اسباب از پیش برداشتند تا بوی راه بیافتند رباعی
یک شهر براز حدیث آن روی نکوست ، دلها جهانیان همه بردۀ اوست
ما می‌گوییم و دیگران می‌گویند :. تا بخت کرا بود کرا دارد دوست
و حقیقت معرفت شناختن معبودست چنانکه هست بذات و صفات
و فعل بی آنکه غلط و خطا و کیفیت را راه یابد و عارف را معرفت چنان
باید بخداوند عز و جل که خداوند راست بذات و صفات خود و بیان
کرده است در کلام خود اما در کمال معرفت دو قولست قول بعضی متکلمان
آنست که بنده خداوند را باید که چنان داند که خدای عز و جل خود
را داند چه اگر بکمال نداند بعضی دانسته باشد و بعضی نادانسته
و خداوند تعالی تجزی نپذیرد پس جمله عارفان در معرفت معروف
متساوی‌اند و همگنان معروف را چنان دانند که او خود را داند
این گروه را در کمال معرفت دعوی است و قول دوم و بعضی از
عقلا و جماعتی از متکلمان و طریقت صوفیان آنست که خداوند
تعالی را بکمال کسی نداند همگنان او را چنان دانند که هستی چنان
دانند که نجات یابند اما دعوی کمال نکنند چنانکه صدیق اکبر گفت
العجز عن الادراک ادراک و کفته الله للّه تعالی اخص

نهایت معرفت خداوند در عارفان عجز ایشانست
از معرفت و شناختن ایشانست بحقیقت که ایشان
او را بشناخته اند که محالست که کسی شناسد خدای
با معرفت حقیقی محیط بکنه صفات ربوبیت

خدای را در چیزها طریق استدلالست از صنع بر صانع که همه صنعتها
بر صانع گواهست و همه فعلها بر فاعل دلیل مثنوی
گوید آنکس درین مقام فضول ٭ که تجلی نداند او ز حلول ٭
و معرفت ارباب طریقت حالی باشد یعنی ایشان صحت حال را
با خداوند معرفت خوانند و مردمان دیگر از علما و فقها صحت
علم را بخداوند معرفت خوانند و علما و صول فرق نکنند میان
علم و معرفت بجز آنک گفتند شاید که حق را عالم خوانند و نشاید که
عارف خوانند مر عدم توفیق را اما مشایخ طریقت رضوان الله علیهم
علمی که مقرون بمعاملت و حال باشد و عالم آن عبارت از حال
خود کند آنرا معرفت خوانند و مر عالم آنرا عارف خوانند و آنک
بمعنی چنین و حقیقت آن چنین آن عالم بود مر اورا عارف
خوانند و آنک بعبارت مجرد و حفظ آن بی حفظ معنی اش و بی
معاملت بود اورا عالم خوانند ازینجاست که چون خواهند این
طایفه بر اقران و یاران خود استخفافی کنند او را دانشمند خوانند
و ظاهر اینست که ظاهریان را این قول از ایشان منکر نماید و مراد ایشان
نه نکوهش ویست بحصول علم که مراد ایشان نکوهش ویست بترک
معاملت بدان علم و هرچند که این طایفه عارف تر باشند خود را عاجز

که در هر صنع که بنگری کردگار او را اندر
همی بینی بدان مقدار که مر ترا دیدار بود
لطافت صنع مر ترا بر لطف صانع دلیل
مر ترا دیدن صنع که بینی همی صانع بینی
صنع همچون آینه است چنانک ناظر
خود را بیند و ... اندر آینه نه
صنع او را بیند و صانع اندر صنع
نبیند

خبر و حقیقت

تو ومبتدي وعامي تو شمرند ومعرفت را از دعوي ولاف
پاک دارند ودر ازدیاد معرفت افزایند نه در عبارت صرف
نازند نه بحرف وجمال معروف را باجان عارف درخلوت
معرفت جندان نثار متواتر ومفتوح مترادف است که در دفترها
نگنجد بیت در تنگنای صورت معني چگونه گنجد در کلبهٔ گدا ایوان
سلطان چه کار دارد، وشرط رونده آنست که تا بمعروف نرسد
قناعت نکند ودر معرفت ساکت نشود هرچند بیش داند بیشتر
طلبد وهرچند از کاس محبت شراب معرفت بیش خورد
بیشتر خواهد وتشنه تر بود بیت
گر در روزی هزار بارت بینم، در آرزوی بار دگر خواهم بود،
انکه صدیق اکبر که دولت وی اینست لو وُزِنَ ایمانُ ابي بکرٍ
مع ایمانِ امتي لرجح گفت یا رسول الله ما الایمان همین
عطش است انک شنیده که معاذ جبل رضي الله عنه ازین شراب خورده
بود واز مستي بدر حجره یاران مي رفت ومیگفت تعالوا نؤمن
ساعةً بیایید تا ساعتي ایمان آریم یاران جون این سخن بشنیدند
بحضرت مهتر عالم آمدند وگفتند یا رسول الله معاذ ما را جنین
میگوید تعالوا نؤمن ساعةً ما ایمان نیاورده ایم مهتر فرمود

یا معاذ

یامعاذ شراب ارحم خانه محبت خوردی وانگاه عربده بایاران

کنی همین تشنگی است مثنوی

مستغرق شده هیچ نمی دانی هی . یارانت کم بودند کجا خوردی می

دیگری گفته است مثنویات

بنشین منما جمال شهر افروز . چون نبودی بر وسپند بسوز

آن جمال تو چیست هستی تو . وان سپند تو چیست هستی تو

وانک گویند هر روز چندین بار عرش مر کرسی را گوید هل لك

خبر وکرسی مر عرش را گوید هل لك اثر وآسمان مر

زمین را گوید هل من یک طالب وزمین مر آسمان را گوید

هل سافر فیك عاشق فریاد هم ازین عطش است ای برادر

اورا درین راه هزار هزار شهید قتیل است وهزار هزار جریح وطریح

است ارباب عقول در طلبش متحیر واصحاب علوم در حوایئ جلال

وصلایی خداوندان بصر وبصیرت در قطره از بحار عظمت

او غریق شده واز آتش جلال او حریق بیت

دست بدلها سوخته زده کویی مشعله دارند عاشقان همه بردست

همه عالم را ببوئی وگفت کویی شنود کردند وقطره از جرعه قدح

عزت بکسی ندادند رباعی

گفتم که کرایی تو بدین زیبایی ؛؛ گفتا خود را که خود منم یکتایی
هم عاشق و هم عشقم و هم معشوقم ؛؛ هم آینه و هم جمال و هم بینایی
وردی عاشق شراب بدر خانهٔ خمار آمد و از وی بادهٔ خمر خواست
گفت خم شکسته است عاشق شراب گفت دست من بگیر و بر خم
بر تا در بوییم که من به بویی چندان مستی کنم دیگران بصد ساغر

بیت

مست از می عشق آنچنانم که اگر ؛ یک جرعه از آن بیش خورم نیست شوم
و این عجب که یک گدا درین حضرت به بویی چندان مستی دارد که از
قدسیان ملاء اعلی یاران نتوانند کشید یک باد لطف بود که بر سینهٔ
سوخته اشتربانی وگدایی بوزید فرشتگان بیهوش گشتند چون
باز بهوش آمدند جبرئیل علیه السلام را گفتند ما درین هفتصد
هزار سال بویی چنان نیافتیم که در عهد سید قاب قوسین می آید
جبرئیل علیه السلام از حضرت رسالت پرسید گفت اِنّی لأجد
نَفَسَ الرحمٰنِ مِن قِبَلِ الیَمَن این نسیم کنج از سینهٔ سوخته
اشتربانی است که درین مستی کرده است   بیت
شور در شهر فگند آن بت زنار پرست ؛ چون خرامان ز خرابات برون آمد مست

بسم الله الرحمن الرحیم ٥ مکتوب چهل ششم در تنبیهات

۱۳۰

برادر شمس الدین رزقنی الله متابعة احبّایه و محبّت اولیائه
بداند که مخلوقات دیگر را با محبّت کار نبود که همت بلند نداشتند
آن کار ملایکه را است بینی از آنست که با ایشان حدیث محبّت نرفته
است و این زیو و زیر که در راه آدمیان می بینی آز آنست که با ایشان
حدیث محبّت رفت که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ بس هر کرا شمّهٔ
از محبّت بمشام او دمیده است کو دل از سلامت بردار و خود
را وداع کن که اَلْمَحَبَّةُ لَا تُبْقِیْ وَلَا تَذَرُ بیت
(دوستی باقی نمی دارد ای و نمی گذارد)
عشق تو مرا چنین خراباتی کرد ٭ ور نی بسلامت و بسامان بودم
چون نوبت و دولت آدم در آمد خروشی و جوشی در مملکت
افتاد گفتند چه افتاد که چندین هزار سال تسبیح و تهلیل
ما را باد بر دادند و آدم خاکی را بر کشیدند و بر ما بر گزیدند
ندا شنیدند که شما بصورت خاک منگرید بدان ودیعت پاک
نگرید که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ آتش محبّت در دلهاء ایشان
زده است و ندا در داده اَلْحَقُّ عَزِیْزٌ همه دلها کباب شده
و همه جگرها آب شده این چیست چنانک او بکس نماند کار او
بکس نماند چون سلطانان دنیا خادمان خود را بنوازند کلاه و قبا
دهند و ولایت دهند باز چون او کسی را بنوازد اول کلاه و قبا

عین القضاة در ...
بعضی مردان ... دارند اقانوزبگز ... از عشق
قوله مخدوم جهان هست که آتش در ... یعنی لا یبقی ... لا یذر سوختنی گذارد بسوزد چنانکه محبّت تو شفاء عاشقان از ناشنوا ... بس ... دوزخ است

کشته

بستانند و گرسنه و برهنه کنند بنشانند سخت این حدیث آنست
که بجز که روی آرد بر نگردد تا نمکشد.　　　رباعی

مارا خواهی تن بغمان اندر ده، چون شیفتگان سر بجهان اندر ده،
دل پر خون کن بدیدگان اندر ده، وانگه زپی دو دیده جان بر سر ده

درویشی عاجز راه گشته بود و عمری در رنج تنگ و بوی بسر برده
با آخر روزی چند جان می کند پس نقل کرد بر سینه وی نبشته

دیدند هَذَا قَتِیلُ اللّٰه این کشته ماست　　　رباعی

آن دل که زدلبران بر بودم، هرگز باکسی ندادم و ننمودم، دست
جانان تو بیک نظر جان بربودی، گوئی هزار سال بی دل بودم،

نحو آسان که بلا را فروشند حدیث جان در بازی کنند زیراکه ماهی
غوطه خورند کان
می طلبند که بدر می ارزد گوهری می طلبند که شب تاریک را روشن
کند این کار عیاری و سربازی است نه بازی است آن پاکان ندانسته
بودند که یکی را از میان ایشان کاری بپیش خواهد آمد جبرئیل
علیه السلام نزدیک عزرائیل می آمد و میگفت اگر ترا چنین
حالی بباید آید دست بر سر من داری او میگفت آن کار منست برمن
نویس جمله ملایکه می آمدند و همچنین درخواست میکردند او هر
یکی را میگفت آن کار منست بر من نویسید از اینجا بعضی بزرگان

گفته اند که مرید ابلیس صفت باید که بود تا ازوی کاری اید

ای برادر هر که بدست خویش سر خود بر نتواند داشت درین کوی

قدم نتواند نهاد مرد آنست که چون حدیث محبت در آید و تیغها

از غیب آشکارا کرد جان و دل باستقبال فرستد نظم

من کی باشم که بتن رخت وفای تو کشم ؛ دیده حمال کنم بار جفای تو کشم

ور تو بر من بتن و جان و دلی صلح کنی ؛ مرهم را رقص کنان پیش هوای تو کشم

خرد ضعیف نهاد و حقیر شکل را اگر طمع افتد که بر فلک رود محال

بود عجز همه خلق در مقابله جلال و عز محبوب بیشتر ازان مور

است که در مقابله قوت آن مار عظیم قومی را روی بکلوخ اورده

و قومی را روی بسنگ اورده و قومی را روی بسرق و قومی را روی

بچوب و قومی را در تک و پوی و قومی را در جست و جوی و الحق

عزیز و الطریق بعید و القرب بعد و الوصل هجر

دوست راه دوری نزدیکی دوری وصال فراق

و بید الخلق قیل و قال رباعی

دست مخلوق گفت

گر در غم تو نیست شوم ننگی نیست ؛ صد جان بتر از تو چون سنگی نیست

من در طلب تو از تو رنگی نیست ؛ مور ار بفلک بر نرسد جنگی نیست

عالمی فتان جوی و هیچ جای نشان نه عالمی در طلب و هیچ جای

راه نه عالمی در گفت و گوی و بدست هیچکس جز باد نه عالمی

در جست وجوی وبلت میجکس جز دم سرد نه عالمی در خلوت سوختم
جز انتظاری وحسرتی نه جایی در مسجد وصومعه فرسوده
جز درد و دریغ در دست نه

مثنوی

درد او دریغا که ازین خانه ونشد :: خاکی است مراد سر و بادیست بدست

خواجه بایزید بسطامی قدس الله روحه گوید بسمع ما رسیده بود
الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى بعرش تاختن اورده
ام تا خود الرحمن چیست چون بدو رسیدم اورا از خود تشنه تر
یافتم و بزبان حال میگفت

رباعی

در تهمت عشق تو منم فرسوده :: بی انکه مرا با تو وصالی بوده
در سرزنش خلق منم بیهوده :: چون کرک نخورده کلم دهان آلوده

چون در جلال نظر کنی جگرها بینی که درمیان خون است وچون
بجمال نظر کنی بینی که راحت دلها محزون است عارفان
درمقابله جلال از ... اند کدازند محبان در مشاهده جمال
شادان و نازان اند کفته ایشان است که الْمَعْرِفَةُ نَارٌ وَالْمَحَبَّةُ
نَارٌ فِي نَارٍ معرفت آتشی است ومحبت آتشی در آتشی است
وجانی بسوخته بر شور و غوغا

بیت

درکوی من از عشق نه هی شور نه هی سر :: در کوی تو از حسن نه هی کار نه هی بار

اورده

[illegible]

آورده‌اند جمیله که در حسن و جمال ثانی نداشت چون آفتاب در
بازار بغداد دوری بدید آمد شور و شغب در میان خلق افتاد
هر کسی در پی او دویدند او بخانه در آمد و در ببست گفتند
چون خود بکسی نخواهی داد این نمودن چیست گفت شور و
غوغا در عالم دوست میدارم آسمانیان سرگردان زمینیان سراسیمه
وحیران بی او کسی را قرار نه و کسی را بدو راه نه هر روز چندین
بار عرش کرسی را میگوید هَلْ عِنْدَكَ اَثَرٌ و کرسی عرش را
گوید هَلْ عِنْدَكَ خَبَرٌ آسمان زمین را گوید هَلْ مَرَّ بِكَ
طَالِبٌ زمین آسمان را گوید هَلْ سَافَرَ فِيكَ عَاشِقٌ
ای برادر در هر گوشه او را کشته ایست و در هر زاویه او را
سوخته ایست کدام جانست که گداخته قهر او نیست کدام دلست
که نواخته لطف او نیست اگر بزاویه درویشان شوی شور او
و اگر در کوی خرابات روی درد نایافت او و اگر بسوی کلیسیا
ترسایان روی همه در نشاط طلب او و اگر بکنشت جهودان روی
همه در شوق جمال او

قطعه

هزار عاشق آمد بطمع صحبت ما نثار کرده دل و دیده خادمان سرا
همه زانرو هجرانش سوخته گشتند که کسی نبود و نداشت خودشان سرا

عرش تهمت آلوده، راهمین افتاد که گفتند الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوىٰ واو مفلس وار از درد دل می گوید

قطعه

تهمت زده عشق یکی همرویم جز خاموشیم هیچ ندارد رویم

سبحان الله هفصد هزار سال بر آمد هر روز فروغ این آتش تیز ترست وهرطرفی هزار هزار سوخته ترست جون افروخته است بیم آنست که کون و مکان سوخته کردد و در عدم شود که جون افروخته ازلست این جه عجب ای برادر دولت وخاک نه اندک است وکار آدم و آدمیان نه مختصر عرش وکرسی لوح وقلم اسمان وزمین همه بطفیل اوست استاذ ابو علی رحمة الله گفت اکر آدم را خلیفه گفت إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً وخلیل را گفت وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا گفت وموسی را وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي گفت ما را يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ. گفت گفته الله اکبر این حدیث را باد بهار مناسبت بکوی زرخود دل نبودی اکر خرنید محبت بر جانهاء آدم و آدمیان نتافتی کار آدمی جون موجودات دیکر بودی اول این حدیث است ومیانه این حدیث است وآخر این حدیث است امروز این حدیث است وفردا این

حدیث است محققان گفتند که این عالم و آن عالم مرد و بوای طلب
است واگر کسی گوید آن عالم عالم طلب نیست این محالست یکی
نماز و روزه نیست اما طلب هست فردا همه شرایع را قلم در کشند
اما این دو چیز ابد لاباد بماند اَحُبُّ لِلّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ گفته
اند احکام حج و جهاد و نماز و روزه روا بود که زود منسوخ گردد
اما عقد محبت هرگز نشاید که منسوخ گردد در بهشت روی هر
روزی که بر تو گذرد از شناخت حق سبحانه وتعالی بر تو عالمی گشاده
گردد که بیش از آن بوده باشد این کاری است که هرگز بسر نیاید و عبادا
کی آید

رباعی

تا من بزیم پیشه و کارم اینست آرام و قرار و غمگسارم اینست
روزم اینست و روزگارم اینست چو بنده صیدم و شکارم اینست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل وهفتم در علامت
محبت برادر شمس الدین بداند که دوستی خدای تعالی مر بنده را
بو بلیه ... وچون بنده خواهد که بداند که او دوست خدایست بعلامة
آن استدلال کند چه پیغامبر عم گفته است اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ
عَبْدًا اِبْتَلَاهُ فَاِنْ اَحَبَّهُ حُبَّ الْبَالِغِ اِقْتَنَاهُ چون خدای
عز و جل بنده را دوست دارد او را ابتلا کرده اند و چون در دوستی

قوله تعالی وله الحمد فی الآخرة ... [illegible]

اذا احب ... [illegible]

او مبالغت نماید افتنا فرماید گفتند افتناح باشد گفت
او را مال و اهل و فرزند نگذارد پس علامت محبت خدا بنده را
آنست که او را از غیر خود متوحش کند و میان او و میان غیر
حایل شود عیسی پیغامبر را گفتند که چرا دراز گوشی نخری که بر آن
سوار شوی گفت من بنده بر خدای عز و جل عزیز تر از آنم که مرا
از نفس خود بدراز گوشی مشغول کند و اگر گویی پیغامبر را علیه
السلام نه حجره بود و چندین انبیا و اولیا را اهل و مال بود پس ایشان را
حب بالغ نبود بدانک اینجا بعرض مرادست نه کل چنانک گفت
اولیایی تحت قبابی لا یعرفهم غیری و ذکر اولیا بر
کل افتد و بعضی مرادست و در خبرست اذا احب الله عبدا
ابتلاه فان صبر اجتباه فان رضی اصطفاه چون خدای عز
و جل بنده را دوست دارد او را مبتلا کرداند اگر صبر کند اجتبا نماید
و اگر راضی شود با صطفا رساند اجتبا آنست که حق عز و جل
بنده را بفیضی مخصوص کرداند که انواع نعمتها بی سعی او حاصل آید
و اصطفا آنست که او را از ناشایستها صافی کند و یکی از علما گفت
چون خود را بینی که او را دوست داری او را بینی که ترا ابتلا نماید
بدانک صفاء تو میخواهد و آن خالص کردن دوستی باشد یا یکدیگر

روزان وشبان نشسته ام در کارت ،، باهرکه بسازی شکمم بازارت

ویکی از مریدان بیر خودرا کفت کجیزی از دوستی بمن نمودند کفت

ای برترا بمحبوبی جز خود ابتلا فرموده است وتو اورا بران

بو سبیل استفهام یعنی خداوند عزوجل را

محبوب برکزیده کفت نه کفت بس طمع دوستی مدار که دوستی بنده

راندهد تا آنکاه که اورا ابتلا نفرماید واز حضرت رسالت نقلست

که فرمود إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ

نَفْسِهِ وَزَاجِرًا مِنْ قَلْبِهِ يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ کفت جون

خدای عزوجل بنده را دوست کیرد برای او از نفسه او واعظی

سازد واز دل او زاجری کند تا اورا امر ونهی فرماید وکفت

إِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا بَصَّرَهُ بِعُيُوبِ نَفْسِهِ

جون خدای تعالی بنده را نیکی خواهد اورا بعیبها نفس خود

بینا کرداند وکفته اند خاص ترین علامتها دوست داشتن بنده باشد

جز خدایرا چه آن دلیل است بر دوستی خدای او جنانکه ثمره دلیل

است بر درخت ودود دلیل است بر آتش وپیغامبر کفت صلی الله

علیه وسلم إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا لَمْ يَضُرَّهُ ذَنْبٌ جون خدا

تعالی بنده را دوست دارد کناه اورا زیان ندارد معنی آنستکه

جون خداي بنده را دوست دارد او را بيش از مرگ توبه دهد
بس كناه كذشته او را زيان ندارد جنانك كفر كذشته از بس اسلام
زيان ندارد و زيد اسلم كفت رضي الله عنه كه خداي عز و جل
بنده را دوست كيرد تا بجدي كه دوستي بدان درجه رسد كه او را كويند
آنج خواهي بكن كه ترا بيامرزيدم و اكر كويي معصيت ضد اصل
محبت باشد يا نه جواب آنست كه ضد كمال محبت است نه ضد
اصل محبت نه بيني كه بسيار آدمي باشد كه نفس خود را دوست
دارد و او بيمار باشد صحت او را دوست دارد و جيزي زيان
كار بخورد با آنك داند كه زيان كارست و آن دلالت نكند بر آن كه نفس
خود را دوست نمي دارد وليكن باشد كه معرفت ضعيف بود
و شهوت غالب بس بحق محبت قيام نتواند نمود يكي از
عارفان كفته است جون ايمان در ظاهر دل باشد محبت خداي
ميانه بود و جون به [illegible]يم دل رسد محبت كمال بذيرد و معاصي
ترك كيرد در جمله دعوي محبت خطرست و براي اين [illegible]
فضيل رحمه الله كفت كه جون ترا برسند خداي را دوست داري
خاموش باش جه اكر كويي نه كفر بود و اكر كويي آري صفت
محبان نداري بيم مقت بود بلانك هر كه دعوي محبت كند

ودعوي

ودعوي محبت درغايت آساني است ومعني درنهايت دشواري
پس نبايد كه آدمي بتلبيس شيطان وبفريب نفس فريفته شود
هرگاه كه دعوي محبت خداي كند تا اورا بعلامتها امتياز بايد
وبرهانها ودليلها مطالبه نكند يكي از علامت محبت
كمال انس است بمناجات محبوب وكمال تنعم بخلوت با او
درقصهٔ برخ كه موسي عليه السلام با جلالت خود ازو درخواست
تا براي باران دعا كرده درخبر آمده است كه حق تعالي موسي را
گفت برخ نيكو بنده ايست مرا الا كه درو عيبي است گفت اي
پروردگار من آن چه عيب است گفت نسيم سحر را دوست ميدارد
وبا آن آرام ميگيرد وكسي كه مرا دوست دارد با كس آرام نگيرد وآمده
است كه عابدي در بيشهٔ مدتي دراز خداي را عبادت ميكرد پس
مرغي را ديد كه بر درختي آشيانه ساخته بود وآواز نيكي خوش
است انديشيد كه صومعهٔ خويش زير آن درخت سازد تا با آواز
آن مرغ انس گيرد همبران جمله كرد بر پيغامبر آن زمان وحي آمد
كه فلان عابد را بگوي كه بمخلوقي انس گرفتي از درجهٔ ترا باز انداختم
كه هيچ از عمل خود هرگز بدان نرسي اي برادر لذت انس
بعضي را در مناجات بدان حد رسيده است كه خانهٔ او بسوخته

است واو را ازان خبر نه وپای بعضی در حالهٔ نماز بسبب
علتی بریده اند واو اثر ان دانسته است بس هرگاه که محبت و
انس غالب شود خلوت ومناجات قرة العین او گردد
وهمه اندیشهارا دفع کند تا بحدی که کارهاء دنیا در نیابد
تا بر سمع او بارها مکرر نشود چون عاشق واله که او با مردمان
بزبان سخن گوید وانس او در باطن بذکر دوست او باشد پس
محبت آن باشد که آرام نگیرد مگر بر محبوب خود ونیز گفته اند که
هرکه در وسه خصلت نباشد دوست خدای نبود یکی آنکه سخن
خدای بر سخن خلق برگزیند دوم آنکه لقاء خدای بر لقاء
خلق برگزیند سیوم آنکه عبادت خدای بر خدمت خلق
برگزیند وازان جمله آنست که تا سف نماید بر چیزی که ازو
فوت شود جز حق تعالی سر اینست که گفت بیت
اگرم هیچ نباشد ، نباشد تعلقی ، چون تو دارم همه دارم وگرم هیچ نباشد
خواجه جنید رحمه الله گوید که یکی از علامت محبت آنست که
بطاعت او تنعم نماید وآنرا گران نشمرد وتعب آن ازو ساقط
شود چنانکه یکی از ایشان گفت کاری که برای محبت باشد سستی
دران در نیابد یعنی تنش سست نشود ودلش سستی نپذیرد علماء

گفتن

[illegible]

کویند کہ دوست دار خدای از طاعت او سیر نشود اکر چہ وسیلتها عظیم باید ومثال این در مشاهدات موجودست چہ عاشق سعی نمودن در هوای معشوق خود را کران نشمرد و خدمت او را بدل لذیذ داند اکر چہ بر تن او کران بود و اکر عارف باشد در احوال فرشتکان مشاهده کند داند کہ شب و روز در تسبیح او اند و دران سستی نکنند و معصیت ارتکاب ننمایند هر اینہ از دوستی خود وی را شرم آید و بقطع بداند کہ او خسیس ترین محبانست یکی از محبان کفت سی سال با عمال دل و جوارح خداوند را پرستیدم تا بنداشتم کہ نزدیک خدای تعالی مرا قدری هست پس در مکاشفات خود بصف از فرشتکان رسیدم کفتم شما کیانید کفتند ما محبان خداییم سیصد هزار سالست کہ اینجا او را می پرستیم بر دل ما هرکز جز او نکذشتہ است و غیر او را یاد نکرده ایم پس من شرم داشتم از اعمال خود و آنرا بجماعتی بخشیدم کہ عذاب برایشان واجب شده بود پس اکنون ازینجا معلوم شد که هر کہ خود را شناسد و پروردکار خود را شناسد و از خدا اجتناب واجب است شرم دارد زبانش کنک کردد از انکہ بدعوی اقدام نماید در اظهار آن بیش آید اما حرکات و سکنات او و اخلاق و اوصاف او

مخدوم جهان فرمودند فرشتکان یکان چیزست بعضی را قیام و بعضی را قعود و بعضی در تهلیل و بعضی تسبیح و بعضی در رکوع و بعضی سجود این زمان کہ محمد رسول الله را در شب معراج بردند بهمه معاینہ کردند و خوش شدند در خود کفتند ایند اکر این جملہ در امت من شود بهتر فرمان وحل شد دو رکعت نماز بکذار دران دو رکعت جملہ وشود کہ هست از قیام و قعود و رکوع و سجود

بدوستي ومحبت او شاهد باشد چنانك خواجه جنيد رحمة
الله گفت كه استاد ما سري سقطي رنجور شد ما علاج واختلاف
علت او ندانستيم پس صفت طبيبي حاذق شنيدم دليل اورا
نزديك او برديم ديري دران نظر كرد پس گفت اين دليل عاشقي
است خواجه جنيد گفت من بيهوش شدم وقاروره از دست
من بيفتاد چون بهوش باز آمدم بخدمت خواجه سري رفتم
وحال با وي گفتم تبسم كرد وگفت قاتله الله بصارتي
اي لعنه الله
عظيم دارد گفتم اي استاد علامت محبت در دليل پيدا آيد
گفت آري

بيت

حديث سينه وسوزانم اي بهشتي روي ؛ مپرس كه آتش دوزخ برآيد از دهنم ؛
الغرض بدان كسي باشد كه از جهل وهواي خود دشمن خداي كه
ابليس را دوست دارد مغرور بود بدين كه او خدايرا دوست
مي دارد واو سخت [illegible] كه ازين علامت محبت در وهيچ
نبود خواجه [illegible] رحمة الله چون با كسي در سخن بيوستي
گفتي اي دوست ويرا گفتند باشد كه اين دوست نبود پس
چگونه ويرا دوست ميخواني در گوش سايل آهسته گفت كه
از دو حال خالي نيست يا مومن است يا منافق اگر مومن است

دو...

دوست خدایست واگر منافق است دوست ابلیس ای برادر
در دوستی کارها رود که آن همه بیرون برده عین تاوان بود
امادر بناء محبت همه متحمل است عثرات و زلات بحکم محبت
مرفوع و مدفوع است مردی با خواجه ابراهیم ادهم صحبت
کرده بود چون وقت وداع آمد عذر خواستن کرفت کفت دل
فارغ دار که مارا با تو صحبت محبت بود و دوست از دوست
بد نه بیند حُبُّکَ لِلشَّیْءِ یُعْمِی وَیُصِمُّ سر این معنی است
خواجه بایزید بسطامی قدس الله کفتی لَیْسَ الْعَجَبُ مِنْ حُبِّی
لَکَ وَاَنَا عَبْدٌ ضَعِیْفٌ بَلِ الْعَجَبُ مِنْ حُبِّکَ لِی وَاَنْتَ
رَبٌّ قَوِیٌّ عجب نه آنست که من ترا دوست دارم که صاحب
جمالی و کمال را عاشق کم نباید عجب از آنست که تو مرا دوست
میداری و از فرق تا قدم من همه عجز و ضعف و نیازی است
اینجا بدانک از خاک توکی روا بودی کردن محبت سبقی لیکن
ساقی لطف این شراب مالا مالی فرستد که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ

از ینجاست که کفت — رباعی

در راه تو من کیم که در منزل من ؛ از جهره تو کلی دمد بر کل من
این خود نه بس است زهر تو حاصل من ؛ کز عشق تو آراسته باشد دل من

اي درويش ملايكه را ... خلعت قربت حاصل بود اما محبت ... را بواسطه ... نحن اقرب ... بحاصل آمد و ارباب عقول ... دانند كه خلعت ... اما در هنگام مخالفت ... بود هر آينه ... محبت سابق نيست و ذلك ... ذنوب اكر ديده ... مقصود تطلب كنند اعتراض ... ديكر صورت ... معني توان يافت ... آدم ... اعتراض ...

بسم الله الرحمن الرحيم ، مكتوب چهل هشتم در محبت
وعشق برادر شمس الدين رزقه الله محبته بدانكه محبة
خداوند مر بنده را و محبت بنده مر خداوند را درست است وكتاب
وسنت بوين وارد است وامت را بدين اجماعست كه حق تعالی بصفتی
است كه دوستان او را دوست دارند و وی دوستان خود را دوست دوی
دارد و محبت از روی لغت گويند كه ماخوذست از حِبّه بكسر حا
وآن تخمهائی است كه اندر زمين افتد پس حِبّه را حب نام كردند
زآنكه اصل حيات در آنست چنانكه اصل نبات اندر حبه چنانكه آن
تخم اندر زمين افتد و نهان شود و باران بر آن می بارد و آفتاب
بر آن می تابد و سرما و گرما بر آن می گذرد متغير نگردد چون وقت
وی برسد برويد و گل بر آورد و ميوه دهد همچنين حب
چون اندر دل مسكن گيرد بحضور و غيبت و بلا و محنت
و راحت و لذت و فراق و وصال متغير نگردد اما از روی استعمال
ميان علما مختلف است گروهی از متكلمان بر آنند كه محبت
خداوند كه خبر داده است ما را از آن جمله صفات سمعی است
چون يد و وجه اگر كتاب وسنت وارد نبودی وجود آن
مر حق تعالی را از روی عقل محال بودی پس آن اثبات كنم

وبدان

بدان ایمان آوریم اما اندر معنیش تصرف کردن بدان توقف کنیم
و جماعتی میکویند از علما که محبت میل نفس و هوا و تمناء
قلب و استیناس است و این صفت اجسامست بر قدیم روا نباشد
استیناس
الفت کرفتن
و این جمله مخلوقات را بود با یکدیکر و اجناس را پس محبت بنده
را بطاعت تفسیر کنند و محبت خداوند را بتوفیق و هدایت بتحبیر
تعبیر کنند و آنچ میان این طایفه است آنست که کویند محبت خداوند
مر بنده را آنست که با وی نعمت بسیار عطا کند و وی را اندر دنیا
و عقبی ثواب دهد و از محل عقوبت ایمن کرداندش و از خلاف
معصوم داردش احوال رفیعه و مقامات عالیه وی را کرامت
کند و سرش از التفات اغیار بکسلاند و عنایت ازلی را بدو
بپیونداند تا از کل مجرد کردد و طلب رضاء او را یکانه شود
و محبت بنده مر خداوند را بصفتی است که اندر دل وی پدید
آید بمعنی تعظیم و تکریم خداوند تا رضاء او را طالب کردد و
اندر طلب رویت وی بی صبر کردد و بدون وی با کس قرار نیابد
و با ذکر وی خو کند و از دون ذکر وی تبرا کند و از جمله مالوفات
و مستانسات منقطع شود و سلطان محبت را اقبال کند و مر
حکم وی را کردن نهد و روا نباشد که محبت حق مر او را از جنس

محبت خلق باشد یکدیگر را که میل بود باحاطت و ادراک محبوب
و احتظاظ بدوست و این صفت اجسامست و حقیقت صمدیت
مقدس است از احاطت و ادراک و منزه است از لحوق و اختلاط
هرکه محبت حق بتحقیق معلوم کند او را هیچ شبهت نماند
و ابهام برخیزد پس محبت دو گونه باشد یکی محبت جنس
بجنس و آن میل نفس و احتظاظست بدوست و طلب ذات
محبوبست از راه مماست و ملازقت دوم محبت جنس نه با جنس
و آن طلب قرار کند بصفتی از اوصاف محبوب که با آن بیارامد
انس گیرد چون شنیدن سخنی یا دیدار محبوب و اقاویل مشایخ
رضوان الله علیهم در حقیقت محبت بسیارست از مطالعه
کتب ایشان معلوم کرد انشاء الله تعالی و اندر شنو مشایخ را
بیان محبت تمام شد
سخن: جماعتی ازین طایفه آن بر حق روا داشتند اما از حق
عشق فرط محبت را گویند
تعالی بر بنده روا داشتند و گفته اند که عشق صفت منع باشد
از محبوب خود و بنده ممنوعست از حق نه حق تعالی از بنده
پس عشق بنده بر وی جایز بود و ازو روا نباشد و گروهی گویند
که بر حق تعالی بنده را عشق روا نباشد از آنچ عشق تجاوز حد
بود و خداوند محدود نیست و نیز گویند که عشق بجز معاینه

صودن

صورت نگیرد و محبت بسمع روا بود چون آن نظری بود بر حق تعالی
روا نبود که اندر دنیا کسی او را ندید و چون محبت العشق خبری بود هر کسی
بدان دعوی کردند که از آن خطاب همه یکسانند اما کسانیکه عشق بنده
بر خداوند جایز داشته الله گویند هر چیز را غایت است که چون آنجا
رسد نام دیگر یابد که بیش از آن نبوده باشد و از آن غایت و کمال خود
فراتر نتواند شدن و رجوع باشد از کمال بنقصان چنانک نبات از
اول نشو روی در زیادتی و کمال خودش میطلبد و کمال او آنست
که میوه بار دهد چون آنجا رسید روی در قصور آرد و خشکی پدید
دیگر حالت طفولیت است آدمی از ابتداء طفولیت روی در ترقی
دارد چون بغایت استواء عمر رسد و کمال خویش بیابد از آنجا روی
بنقصان آرد در کهولیت و پیری افتد همچنین حالت محبت
از اول نظر که بجمال معشوق تعلق گیرد هر سببی سببی می افزاید کمال
خود طلب میکند چون بنهایت رسد که دیگر زیادتی نتواند پذیرفتن
و از شوایب شهوات آزاد گردد و از علایق نفسانی مجرد گردد و در
غایت ذوقی از وصال و هجر و رنج و راحت و از قرب و بعد فارغ
گردد و از آنجا روی در تلوّن خویش نهد و بترک نصیبها بگوید و مراد
همت قیام ننماید اینجا اسم عشق پدید چون اسم عشق پذیرفت

از ولایت خیال و اوهام بیرون شود از قبیل انوار الهی اسم بذیرفت
بس اسم عشق بر غایت دوستی و کمال محبت رونده نهند تا می پرستد
عابد گویند و تا می داند عاقل گویند و تا می شناسد عارف گویند و تا
از غیر احتراز میکند زاهد گویند و تا بصدق قصد او میکند مخلص
گویند و تا در دوستی قدم می نهد مشتاق گویند و چون در رضاء او
جمله آفریدها بر اندازد خلیل گویند و تا در شهود او وجود خویش
بذل میکند حبیب گویند چون چنان شود که فنا و بقاء خویش را
آینده در وجود دوست تلف کند عاشق گویند و گفته اند که عشق
از نور شهود دوست ازلی تولد کند مانند برقی است که در آن نور
در دیده نهد و آواز در گوش و سرعت در حرکت و اعراض از آفرینش
در صفت تا اگر از عاشق کاری برود نه از برای غیری باشد و نه از
برای نصیب خویش بلکه کاری رود در عشق دوست بی اختیار او و این
همه عبارت از عشق است که گفته اند عشق از بیان و برهان معلوم
نشود و او برتر از آنست که بقوت فهم و بیان و برهان پیرامون
سراپرده جلال او کسی تواند گشت و یا بدیده کشف و عیان بجمال
حقیقت او نظر تواند کرد چنانکه گفته اند   غزل

عشقم که در دو کون مکانم پدید نیست :: عنقاء مغربم که نشانم پدید نیست

زابرو وغیره

زابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام ؛ منگر بدین که ابرو و کمانم پدید نیست

چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ؛ و از غایت ظهور عیانم پدید نیست

گویم بهر زبان و بهر گوش بشنوم ؛ وین طرفه تر که گوش و زبانم پدید نیست

چون هر چه هست در همه عالم همین منم ؛ مانند در دو عالم ازانم پدید نیست

ناهستی جوشان و خروشان باش جامه دران و خاک بر سر پاشان انکه از عهد مصطفی عم تا اکنون میگوید که در مصیبتها جامه مدرید ولیکن درد عاشقان و سوز مصیبت زدگان این حدیث در قلم مفتیان نیاید

رباعی

دل گفت زعشق تو به محکم به ؛ بد گفت که به ز عشق جان خوردم به

کم باد دامن از میان من و تو ؛ بد گوی ز روی هر دو گیتی کم به

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب جهل و هشتم در ذکر طالب

تحیة شمس الدین را بقا باد و بر دشمن که نفس است منصور باد بدانک طالب را در هیچ مقام مقام نه و در هیچ منزل آرام نه بلک هر دو کون سکون بر وی حرامست چنانک گفته اند اَلسُّکُوْنُ حَرَامٌ عَلیٰ قُلُوْبِ اَوْلِیَائِهٖ آرام بر دلهاء محبان حضرت او حرامست خود ایشانرا از کجا بود جای آرامست ای برادر بدانک هر کرا حضرت او دلآرام بود در دو جهان چه جای آرام بود زیراک دنیا محل غیبت

۵۱

در تفسیر امام زاهد در زیر این آ: دهات
که وعجلت الیک رب لترضی یا رب طالب
رضاء تو ییم و طالب را سکون نبود

است و آخرت محل رویت در محل غیبت دلهای طالبان را سکون
روانه نود در محل رویت قرار نه زیرا که سکون دل طالبان را یکی از دو
چیز باید تا بیاساید یا یافت مطلوب یا غفلت از محبوب یافت
مطلوب در دنیا و آخرت روانه تا دل از درد طلب بیاساید و غفلت
بر طالبان حضرت وی روا نه تا دل از بویدن و دیدن ساکن شود
و این معنی صاحب کشف المحجوب رحمة الله تقریر کرده است و در شرح
تعرف آورده است که محبوب در مکان نیاید و محب مکانی است
از مکان نگذرد پس درد دل محبان و طالبان ابدی بود و اندوه
جان عاشقان سرمدی باشد ای برادر هودج کبریا مطلوب
بر اوج عزت علویت وجود و مقام طالبان در حضیض
سفلی است مطلوب را حلول و نزول از عالم کبریائی جایز
نه و طالبان را صعود و ترقی از حضیض عبودیت ممکن نه مشایخ
طریقت رضوان الله علیهم گفته‌اند که طلب از طالبان در هر دو
جهان برنخیزد اما طالب را در آخرت نصیبی و تعبی نباشد
اما طالب باشد زیرا که جمال و کمال محبوب و مطلوب نامتناهی
است پس طلب ملازم بود و آرام بر دل وی حرام بود بیت
عشق را کی بود غایت پدید ؛ حسن جانان چون ندارد غایتی

طالب را

طالب را در مقام کشف عظمت بر چهار مقام گذر افتد یکی خوف
دوم خشیت سیوم رجا چهارم رهبت خوف از عقوبت و خشیت
از قطیعت و وجد از دیدن نقص در معرفت بود و رهبت
از قوت و صالت بود خوف عقوبت مقام عابدانست ثمرهٔ آن
دست از دنیا بداشتن است و خشیت مقام صدیقانست ثمرهٔ آن
بجز دوست از همه بریدنست و وجد مقام محبانست ثمرهٔ آن
از غیر گذشتن است و رهبت مقام عارفان است ثمرهٔ آن بحضرت
پیوستن است جملهٔ مشایخ طریقت مجتمع اند برانکه چون بنده‌ای
بدین مقامات رسته باشد و بهمه احوال محمود موصوف گشته و از
دیدن غیر بگذشته حالتی از ادراک عقول غایب شود روزگار او از
تصرف اوهام و ظنون منزه گردد و در پردهٔ غیرت اولیائی
تحت قبائی از چشم اغیار مستور بود این حدیث سوختگانست
نه حکایت با خود ساختگانست این راه مردانست نه بازی کودکانست
مصراع ؛؛ رو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ؛؛ زلیخا
صفتی باید و مجنون نعتی تا قصهٔ یوسف و لیلی تواند شنید
لَقَدْ کَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ هم شرح و بیانست آن
طائفه را که مردان راه اند هر اشکال که در راه خداوند افتد هم

از قصه یوسف حل شود ما کان حدیثا یفتری
ولکن تصدیق الذی بین یدیه وتفصیل کل
شیء چون گفت تفصیل کل شیء میدان که چه بود اگر هزار
مجلد در عجایب و غرایب این قصه بگویند و بنویسند هنوز قطره
بود از دریا و یا شعاعی از آفتاب عزیزی گفته است رباعی
تا سخره عام و کان غوغا نشوی ؛ بتهمت زده جهود و ترسا نشوی
بیزار ز کیش خویش عمدا نشوی ؛ در مجلس عاشقان شیدا نشوی
عاشقان که در راه ملامت می روند و طالبان که سنگ ناهلان
میخورند با اهل سلامت میگویند بیت
نه همچو تو مرا راه خویش گیرم و رو ؛ ترا سلامت باد امرا نگونساری
اگر زلیخا این برسیدی که زنان گفتند وقال نسوة
فی المدینة امرأة العزیز تراود فتیها عن نفسه
هرگز نام یوسف نبردی واگر مجنون از سنگ خوردن خسته و شکسته
گشتی هرگز لیلی لیلی نگفتی ای برادر خدا یوسف و زلیخا
بسیارند و لیلی و مجنون بی شمار اما مراو ته آن چشم نیست
که به بینم ثبت الجدار ثم انقش سنت وجماعت اینه
اول چشم بعد از آن دیدن
که بوده اند و هستند و خواهند بود اما بی دولتان از چون نصیب

نیست چه سود این بدان ماند که قرآنرا گفتند شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ
لِلْمُؤْمِنِينَ شفا و رحمت مر مومنانرا باشد بس کافرانرا از آن چه
اما آفتاب بکمال اشراق خود تابانست خفاشی بی دولت را چون
چشم ندارد از آن چه سود چون از صلب پدر و رحم مادر بی دولت
آمده ایم ازانکه همه هستند چه تدبیر اَلشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ (هست وهمه)
اُمِّهِ میخ دوز کرده است وَمَا تَشَاؤُنَ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ
مسمار زده است این معنی است که گفت   مثنوی

گر از همه از بیم تو ∴ کس ناید زبان جز بتسلیم تو

ای برادر این همه گله از بخت بد است و همه شکایت از ادبار خود
ناز تو محروم ترا جرم نیست ∴ این همه از بخت پریشان ماست ∴ و اگرنه
در کرم باز است آفتاب دولت بر گلخن همچنان می تابد که بر گلشن
جای ناپاکی و گنده بویی
بی تفاوت اما از بوی طیبه می آید و از گلخن بوی کریهه این (گلخن)
تفاوت ازینجانب آمد آفتابرا چه دیگر بیان زیادت ازین بستن
قضا و قدر باز کرده و آن دانستن کار من و تو نیست سرگردانی است مثنوی

قومی بفلک رسیده قومی بمغاک ∴ فریاد ز تقلید تو با مشتی خاک ∴

هر گونه که هست وهم وجه تو هست لاف ده مرد ∴ زن و نومید
مشو که از راه زنی را بری میکنی و از کبری صاحب صدری

ناز تو محروم ترا جرم نیست
این همه از بخت پریشان ماست

واززناری دستاری وخلیلی ازاذری ازآب وخاک را کاری
بلندست وهمچنین بس بزرگ هرچند فقر وفاقه وگدائی وبی‌نوائی
اصل اوست چون آفتاب امانت در آسمان عرض یافت ملائکهٔ
ملکوت که هفتصد سال در ریاض تقدیس وتسبیح چریده بودند نعرهٔ
نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ زده مسکین وار رخت نوائی بربستند
وبعجز خود معترف گشتند فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وهمچنین
آسمان گفت مرا صفت رفعت است و زمین گفت مرا خلعت
بساط است وکوه گفت مرا خلعت ثبات است ومعدن جواهر
گفت نباید که دریا آفتی راه یابد آن ذرهٔ خاکی باگرد نیاز
از آستین فقر وفاقه بیرون آورد وآن بار امانت بجان گرفت
وازدو عالم بذرهٔ نیندیشید گفت مرا چیست که ازمن بستانند
هرچیز را که خوار کنند در خاک مالند خاک را در چه مالند مردانه بیبی
آمد وباری که اهل هفت آسمان وزمین نکشیدند برخود نهاد
ونعرهٔ هل من مزید زد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
مکتوب پنجاهم در ذکر طلب حق برادر شمس الدین
سلمه الله تعالی حقیقت داند که هیچ چیز بر تو فریضه‌تر از
طلب حق نیست اگر بازار روی او را طلب واگر بخانه آئی

اورا طلب

اورا طلب مو اگر بمسجد شوی اورا طلب اگر بخرابات روی اورا
طلب منشوی من بخرابات ویار من بخرابات :: با قدحی در آمده
بمناجات :: واگر عزرائیل بتو آید نگوی تا از طلب فرود نه ایستی
وعزرائیل را بگوئی تو کار خود بکن من کار خویش رباعی

روزی که روان شود روان از تن من :: جز نام تو بر نیاید از دهن من
گر تو سر من نداری ای دلبر من :: خاک کف پای تست تاج سر من

نقلست که پیغامبر علیه السلام مسواک در دهن داشت عزرائیل
در آمد و گفت چه فرمائی باز گردم یا آنچه فرموده اند بپیش برم
حضرت رسالت مسواک از دهن مبارک خود دور نکرد گفت تو کار
خود میکن و من کار خود می کنم و اگر در دوزخت فرود آرند باید که
از طلب فرود نه ایستی بگوی ملک الموت تو مقمع قهر بر سر فضول ما
(بر و عمود)
میزن و ما در طلب قدمی میزنیم تا کار بجا رسد و اگر در بهشت
فرود آرند چو دو قصور خنگر (?) در کوی طلب می پوی و قصه
این حدیث می گوی   بیت   درد

گر هر دو جهان دهند ما را :: چون وصل تو نیست بی نوائیم ::

اول منزل در راه طالب نیاز ست و بزرگان گفته اند که نیاز رسول
خداوندست به بنده جز نیاز در سینه با شد عنان او بحضرت خلعت

کیرند مبتدیانرا بانیان الفت دهند چون مدّتی در راه
نیان کام زدند نیاز همت کرده و اتفاق است بیران راه راکه
همت جز در حجره همت مریدان منزل نکنند چون مدّتی
در راه همت مرید قدم زد همت را طلب کرد آید و این طلب
را در شاه راه حقایق لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ در کشند و این کوس دولت
یعنی راه دهند
بودرگاه او زنند که مَنْ طَلَبَنِيْ وَجَدَنِيْ و آنکه نداء در دهند
که ای عُلا و ثری و بهشت و دوزخ و عرش و کرسی از راه طالبان
بر زیر آسمان — و زیر زمین
بشما نماید که ایشان طالبان ما اند و ما مطلوب و مقصود ایشان اگر
بر شما گویند از شما هیچ چیز نیاید و این مراتب که گفته شد معراج
بنده است درین راه و هیچکس درین راه قدم نزند مگر که بر حسب
ارادت او او را معراجی بود انبیا را معراج ظاهر و باطن بود
با اولیا را معراج باطن کسانی که قدم متابعت در راه مهتر
عالم دارند ایشانرا معراجی بود بر قدر قوت ایشان این اصلی
قوی است ای برادر عیّاری باید سر بر فضول را بتیغ ریاضت
بریده و نفس خود پرست را بمجاهدت در علم سپرده از دو کون
بیرون افتاده و قدم بر سر جان نهاده اگر در کون ذره در دیده
همت او آید درین راه درست نبود که گفته اند و اللّه لا یتصل

یعنی هرگز نرسد

بخرید بحو

کلّ

الی الکل

اِلَي الْكُلِّ اِلَّا مَنِ انْقَطَعَ عَنِ الْكُلِّ تا بزرکان کُتُب
معراج الکرآن مهمتر کونین بهیچ ذرّه باز نکریستی همانجای
بلاسُتندي و بقاب قوسین نرسانیدندي قطعه

مرخیی از رنک کفتاري درین ره کي رسد درد باید بردهٔ سوز و مرد باید کامزن
بادو قبله در ره توحید نتوان رفت راست یا رضاء دوست باید یا هوای خویشتن

آورده اند که آدم صلوات الله علیه چون در بهشت رسید شریعت
میکفت وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ طریقت میکفت اِهْبِطُوا
مِنْهَا شریعت میکفت دست ازین درخت دور دار طریقت میکفت
آتش در همه زن آدم کفت در بهشت اینجا عالم آراسته است و خلعتی
بر جای اما مارا درد دلی می آید که روزی در کلبهٔ اندوه خود رویم
که حدیث ما با خواجکی راست نیاید شراً بشراً ندا آمد آدم ما در
غربت می آیی کفت چرا نیاییم که مارا کاری در راهست کفتند
کار باز کفت ازین کار دیکر کار ساخته تو هست بهشت در فرمان
و رضوان و ملایکه چاکر و خادمان کفتند دار السّلام بدار الملام
بدل باید کرد و تاج از سر باید نهاد و بجای تاج خاک افلاس بر سر باید
کرد و نام نیکو بجلا یت وَعَصَىٰٓ آدَمُ رَبَّهُۥ عوض باید کرد
کفت همه کردم تا لاما ابتلای در عالم دادم و دست غارت بر دولت

خانهٔ خلافت کشیدم — رباعی

جمیع نازنیشیم

کار از این خوب‌تر کدام کنم، خویشتن بندهٔ تو نام کنم،
می‌نتوشیم از ملامت خلق، هر کجا بینمت سلام کنم،

تا نگویی که از آدم بهشت باز ستدند دل بریان بمرغ بریان
نیاساید جان سوخته وجگر خسته بجود ومقصود نکرد آب
وخاک را اندک مشمر هرچه دارد آب وخاک دارد وهر چه آمده
است با آب وخاک آمده است دیگر همه نقش بر دیوار آورده اند
چون شهباز محبت از آشیانهٔ عزت بر پرید بر عرش
رسید عظمت دید در گذشت بر کرسی رسید وسعت دید در
گذشت بر آسمان رسید رفعت دید در گذشت بر خاک رسید محنت
دید فرود آمد این عجب بجست گفت من محبتم واین محنت است
میان ما بنقطهٔ تمیز بود در عالم صورت ودر عالم معنی
خود دانند آنها که دانند ای برادر امیدوار باش ولنکان
ولو کان قد می‌زن که این دولت بفضلست نه باستحقاق
بالله العظیم اگر باستحقاق بودی نصیب من وتو ذرهٔ
نیامدی لیکن علت از میان برداشتند تا چنانک پاکان امید می
دارند بی‌باکان وناپاکان هزار چندان دارند آن سرمزبله

کدار شنه

که آشیانه سکانت روا بود که صدر ملوک کردد ولیکن اسباب
در میانست اگر میخواهی که بجایی رسی یا کسی کردی لابد
از آنجا که نهاد شوریده و آلوده تست بیشتر باید شلو و قدمی
باید زد و از شریعت زاد و راحله و از حقیقت بدرقه و دیگر
حدیث و حکایت در باقی دی که دلست امروز در کار است
و فردا در کار است امروز در عشق و شوقست فردا در راحت
و ذوقست گفته اند اناک خداوندان اندوه اند اگر فردا بر
خیزند و سینه خود را نکرند اگر ذره از اندوه خود کم یابند
فریاد برآرند که هست بهشت یارای آن ندارد که پیرامون
آن اندوه کردد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
مکتوب بنجاه یکم در طریق الی الله برادر شمس
ارشده الله الی طریق الحق بداند که خواجه بایزید بسطامی
را پرسیدند کَيْفَ الطَّرِيْقُ اِلَى اللّٰهِ فَقَالَ لِلسَّائِلِ
غِبْتَ عَنِ الطَّرِيْقِ تَصِلُ اِلَى اللّٰهِ گفت چون تو از راه
غایب شدی بحق رسیدی از اینجا معلوم کن جایی که راه بین
حق بین نبود دختنش باید و ... چون بود مرا و ترا با سر
ریشی خود کار افتاد ... تو درا نمی بینیم لاجرم نمی بینیم

این را معلوم می شود که در گور هم این اندوه تواند بود و این اندوه همه جا باشد
تا از بزرگی ما شنودست با جماعتی بر سر گور مهتر موسی صلوات الله علیه رسید چون
از زیارت فارغ شد روی با صحاب کرد و گفت که از گور آواز می آید که ارنی انظر
الیک ارنی انظر الیک و این زمان چون در گورست می گوید ارنی انظر الیک
چون فردا برخیزد همین گوید ارنی انظر الیک آری محب و عاشق همچنین بود

مگر خود را اگر نظر منا و تو بر وحشت جهل و تفرقت نفسی
خود افتد هرگز دعوی مسلمانی نکنیم و آن آنگاه توانی
دید که قطره از قدح شرع در دهن روزگارت افتد دیده
دلت گشاده شود آنگاه این بیت روی نماید که گفت در بیت
توبه کردم زهرچه دانستم :: نامه جون نام تو زبر کردم
گفته اند که افتاب بی نیازی که بر دریاها علم علما تافت در
همه دریاها قطره نم نگذاشت گفتند ای ساداتی که همه بندها
از کلید شما باز شد چرا در شما بسته گشت این دانی چیست
کواکب و سیارگان را چندانی دعوی وجود و کار و بار است که سلطان
افتاب طالع نگشته است جون سلطان افتاب طلوع نمود
هیچکس را نه دعوی وجود ماند نه گفت و نه شنید نه کار و بار
ازینجا بدان ذرات وجود را با برق توحید کجا طاقت
بود جون افتاب علم او بتابد همه علمها جهل شود جون
ارادت او بتابد همه ارادتها پی کرد جون قدرت او بتابد
ظاهر شود همه قدرتها عجز شود جون تجلات عز او اشکارا
شود همه جلالها و عزها در خاک تعظیم نهند تا جون وحدانیت
او برده کبریا از جمال بر دارد همه ذرات وجود ذرباد یه علم

منحدم

منعدم شود تا توانی دعوی مالکی مکن دو کانرا از تو دریغ
نمی دارند ودر سرمایهٔ با تو خصومتی نیست امّا خود را فراموش
مکن خطبهٔ خود مخوان مگو من چنین و من چنین که دعوی
با تو همان کند که با فرعون کرد که گفت أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى واین
نفس تو با جبّه و دستار میگوید أَنَا رَبُّكُمُ الْأَصْغَرُ نفس
تو همان فرعونی میکند که نفس فرعون کرد لیکن نفس فرعون
چنانک بود خود را نمود اما نفس تو خود را بلباس مسلمانی
بتو می فروشد و تو بهت غرور او میخوری او را همان
دعوی است که فرعون را بود لیکن می ترسد بر جان خود
اگر خود را نماید و بصیحی آید کشته شود زنهار خداوند
مباش غلام باش که اینجا تیغ توحید برکشیده اند هر که بیدا آید
سرش بردارند چنانک ابلیس بیدا شد سرش برداشتند بنده را
ملک نبود و بر خود ولایت نبود باید که هر چه کند بدستوری
مولی کند نه بمراد خود و اختیار خود قران مجید میگوید
ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ
واین را علم معرفت باید و سایهٔ دولت ببین که چه دید این دیده جز
بدرگاه بیران کار افتاده در باغت یافته نیابد که چنین گفته اند

مَنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ اُسْتَادٌ فِی الدِّیْنِ فَاِمَامُهُ اِبْلِیْسُ
و علما چنین گفته اند اَلْعِلْمُ یُؤْخَذُ مِنْ اَفْوَاهِ الرِّجَالِ
کسی که بمراد و خواست خود معاملت ورزد همچنان بود
که دانشمند از کتاب یاد گیرد اگر چه عالم بود ولیکن چون
بی استاد بود راست نبود پس بدانکه چون تو بگردی لقمه
تو بگردد کار تو نیز بگردد اگر تو هزار بار جامه لباس و لقمه
بگردانی و خود را درمیان این قوم تعبیه کنی تا تو نگردی
این همه سود ندارد ازینجا میان این ~~قوم تعبیه کنی تا تو~~
نگردی طایفه گردش اصلی بزرگ است در جمله و ریاضت
و خلوت مقصود گردش است که بی گردش هیچ کس را روش
نباید هرگز ابینی که بظاهر خود درمانده است در بند دستار
و جبه و کفش و در کوتاهی و درازی جامه و در سپیدی
و کبودی آن بدانکه هنوز در بند خود است در پرستش خود است
با غلامی خود توانی کرد یا غلامی دین ضدان لا یجتمعان
تا در خود یک ذره طلب قبول خلق و آرزوی جاه می بینی
و اگر ترا کسی استخفافی کند او را به بیحرمتی نسبت کنی و ترا
با وی خشمی بود بدانکه تو همان دانشمندی یا همان خواجه

محترم هنوز ترا دین قبول نکرده است ترا در خود می باید
کشت تو جامه چکر دانی چه سود اگر نقد بر کنی که هزار
سال در یک خرقه بگذرانی و همه عمر بگیاهی سر بری و در صومعه
مسمار کنی تا کس ترا نه بیند و همه مرغان در تابستان ترا سایه
کنند ای خواجه نکر تا در خود بخلط نیفتی که آن همه فریب
نفس است و مکر و خداع تا هر مویی که در تن تست بکفر بر تو
گواهی ندهد واز تو تبرا نکند در دولت بر تو گشاده نشود
و سلطان دین ترا در حمایت نگیرد در جمله بدانک هر که
از خود خیزد هر آینه در خود فرو دآید قدر و عزت بیران
اینجا بدانند آنک دیده ما رو کردم بر مستان بجنبند آن نه
از صلاح و تقوی و عفت ایشانست لیکن روزکار دست
نمیدهد چون هوا گرم شود و باد بزیدن گیرد و روزکار دست
دهد آنگاه تماشا کن تا چها کنند نفس آدمی مار و کژدم
اوست نیش آدمی زبان اوست چند گاهی که بخانه بنشیند
وار خود دخود صلاح نماید آن دانی چیست بر حرارت او نشکه
است و در خواجگی خلل افتاده است خواهد که آن خلل را که در
خواجگی شده است بدین تلبیس) بپوشد چنانک بسیار شغل داران

روزکار

وکارکذاران را دیده که چون معزول شوند ودر قدرت وقرانات
خلل افتد بر سر سجاده بنشینند ورسخن در پیش نهند وقرآن
خوانند وروزه نوافل بدارند ونماز نوافل بکزارند واوراد
دراز وفراخ بخوانند هر که بر ایشان کویند کار کار اینست آن همه
هیچ نیست خداوند ما را کرم کرده است این سخن در نفس خود
راست ودرست است لیکن او مرد این سخن نیست نه بینی که اکر
آن شغل بدو باز دهند ودران مرتبه بنشانند بشادی در عالم
نکنجد وبروح پیران وبزرکان دعوتها بسازد همچنین نیز
مردی در خانه خود بنشیند چند کاه زبان خود را راست کند
وتیغ بزهر آب میدهد تا بر خلق زند واز جمله زهر نفس
را غیرت دین نام نهد واز حمق ونادانی عزت نفس را صلابت
شرع کوید زینهار نکر تا این ازو قبول نکنی ودر غلط نیفتی
پس ازینجا معلوم شد که کسی را بی پیر قدم نهادن درین راه راست
نیاید که بزرکان کفته اند روح در استغراق در عالم محسوس
مانند مرغی است در دام افتاده هر چند اضطراب بیش کند
ودست وپایش بیش زند بند محکم تر میکردد بضرورت محتاج
بود بکسی دیکر که بند او بکشاید وآن پیر است وپیر مثال فرستادن

در آید

بیغامبرانست

بیغامبر انست صلوات الله علیهم و سر دیگر انست که مرید
در ابتداء حال قابل انوار حق نیست زیرا که او بر مثال شب پرکست
است که دیده او طاقت روشنایی آفتاب ندارد و در تاریکی محض
رفتن ضلالت و هلاکت بود پس روشنایی می باید که از آفتاب
کمتر بود تا از وی انتفاع تواند گرفت و بروشنایی آن راه
تواند رفت و آن روشنایی دل پیر انست رضوان الله علیهم اجمعین
و سر دیگر انست که مرید در ابتداء الحال که در مثال جرم ماه قابل انوار غیب
شده اند دیگر مرید را چون درد طلب پیدا آید و شغل در درد طلب
کند و نمی داند که چه می باید کرد چون عنایت حق او را به پیری رساند
از وی بحکم نظر درد نی درمان باز یابد و بوی حق بواسطهٔ دل
پیر بمشام او رسد کردن بنهد و سکون یابد ارادت اینست
ای برادر او را بالین آب و خاک سر نهاست و کرمهاست و در خبر
است چون عزرائیل آهنگ جان یکی بکند از ین امت او خدمت
عزت خطاب بدو رسد که سلام و تحیت ما اول بدو رسان پس
دست بجان او بر و در کلام مجید خوانده که فردا حق تعالی
بی واسطه بر مومنان سلام کوید سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ
رَّحِيمٍ لا اله الا الله کلام او ازلی و سلام او ازلی اکر ارادت

چنانکه ماه در طلوع خود
است نور از آفتاب می گیرد

قدیم او را با این مشتی خاکیان کرم نبودی در ازل بر ایشان
سلام نکردی عزیزی برین اشارت کرده است رباعی

اثر اگر ز محبوب سلامی باشد .. و از حضرت او بلغ بیامی باشد
در حلقهٔ بندگانش خرّم منیر .. قصهٔ حکمم کم از غلامی باشد

در لیلة القرب والکرامة حق تعالی بر پیغامبر صلی الله علیه وسلم
سلام کرد گفت السَّلامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ عزیزی اینجا
میگوید چون دو دوست از بعد بعد فراق یکدیگر رسند اول
آن سلام کند که شوق او زیادت بود وَاَنَا اِلَیْهِمْ اَشَدُّ
شَوْقًا سر این معنی است و انک شیلهٔ حضرت رسالت بسلام
با هر یکی بیشی کردی رفتن بود برین سنت والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب پنجاه دوم در گفت
و رفت برادر شمس الدین شرفه الله بالعلم والمعرفت
بدانک جملهٔ علما گفت را اصل نهادند و رفت را بر گفت بنا
کردند گفتند نخست گفت است پس رفت رفت فرزند گفت است
تا گفت نبود رفت درست نیاید علم که گرفتند از راه سمع و نطق
گرفتند و اهل حقیقت علم که گرفتند از فتوی الهام گرفتند
خواجه جنید رحمة الله گفت حَدَّثَنِیْ قَلْبِیْ عَنْ رَبِّیْ و این

انگاه بود

انکاه بود که آن مرد در شرع جمع شده بود و این دولت که یابد
ببرکت رفت شرع یابد و اهل حقیقت چنین گفته اند که علم
سخن نیست علم دیگرست و نطق دیگرست زبان را با علم قرابتی
نیست علم آن بود که مرد را در راه دین بکار دارد و نطق در علم
مجاز بود و در علم صدق بود و علم جز در عالم حقیقت
نبود ولایت زبان بر حروف است و حروف متناهی است و علم
که رود از دل رود و دل را مرز نیست و عالم بحقیقت اوست
خداوند تعالی علم جهر کسی ندهد و سخن از کسی باز ندارد
زبان از کسی دریغ نیست همه را بود در غایت زبان هست و لیکن
لغت و جوهر دل نیست علم نیست اگر فرنگی را نام کسی
بیاموزی بگوید و لیکن فرق نتواند کرد اگر موسی و عیسی
بتکلف در فرنگی بیاموزی بگوید ازین جاست که شیخ اجه
واسطی گوید رحمة الله در همه آسمانها زبان تسبیح و تهلیل
هست و لیکن دل نیست دل معنی است که جز در آدم و فرزندان
وی تعبیه نکرده اند پس علم آن بود که ترا شهوت و بایست
و اختیار بر تو بر بندد و ترا بحق راه نماید و راهبر تو باشد
اما علمی که آن شهوت تو باشد تا ترا بشهوت و مراد نفس براند

و ویلت باشد ترا بود کاه غولنان وظالمنان آنرا نه علم گویند
آنرا دام خذلان گویند علم آن بود که ترا الا رصد دها بیایکاهها
نشد وازگوش بکتکی آرد وازمنافقت ومنازعت ترا برهاند
نه آنک کلاه خواجکی بر سر تو نهد وکمر رعونت ودعوی بر جان
تو بندد علم آن بود که آیینهٔ حقارت وخسارت ونقصان
تو در پیش تو دارد هر کجا که مسلمانی بینی تو آید دامن خود
ازو درکشی وبگویی نباید که آسیب ازجامهٔ من بوی رسد
جامهٔ آن مسلمان پلید شود پیری در راهی میرفت با مریدی
چند سگی در پیش ایشان آمد مریدان ازو دامن درکشیدند و پیر
نیز دامن درکشید پیر چون بدانجا رسید مراد شما از دامن کشیدن چه
بود گفتند تا جامهٔ ما بی نماز نشود پیر گفت غرض من این
بود تا آن سگ بمن آلوده نگردد ایشان خود را چنین دیده اند
پس باید که چون مسلمانی را در راه بینی بدو بگذاری وخود بگوشه
شوی چنانک اهل ذمه با مسلمانان کنند چون ذل خود بینی
خود کلاه عز در سرت نهند خواجه ذو النون مصری رحمه الله
با مریدان بمجلس دانشمندان رفت بفرمودند تا ازوی سوال
کردند که داناترین خلق کیست گفت منم باز سوال کردند که نادان

بگوی

ترین خلق کیست کفت هم منم کفتند آن سخن را بیان کن
کفت داناترین خلق بعیب خود منم ونادان ترین خلق
بعیب خلق هم منم روندکان راه حق تیغ کرده اند بر فرق
خود زده اند اکنون با دعوی روندکی و علم تیغ بر فرق
دیکران می زنند لاجرم هیچ ثمره پدید نمی اید و دیکر علم
آن بود که خشیت دامن وی کرفته بود إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ
مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ بیلا اند که علم صدف کوهر خشیت
است چون در صدف خشیت نه بینی بدانکه در یا سینه کوهر
علم نیست و خشیت آن بود که راه بر هوا نسپری اکر موری
... تو بکیرد باید که بر و راه بکذاری و ... در آن راه ...
... نکنی خواجه بدان دو حرف که حید اند یا بدان دو
... که دارد یا بدان دو قدم که در راه دین نهاده است
... در شهر کسی را این محل خود نمی بیند که با او سخن
... در مجلسی نمی داند که چکونه بنشیند در راه نمی داند
که چکونه رود علم را بر سر نهاده سجاده بر کتف افکنده و در
عالم نمی کنجد بزرکان کفته اند که نهایت علم همه علما بدایت
ارادت مریدی بود ارادت که بنا بداو اخلعتی که مرید بپوشد

آن بود که او را از خود برون آرد دوم خلعت آن بود
که هر چیزی که تا اکنون در لباس جمال حق میدید اکنون
همان چیز را در عین نکال و نکرت بیند قدم قدم میرود
و نهایت سخن بدین باز آید که آتش ارادت همه چیز نهاد
در وی بسوزد آنگاه بعد ازین در عالم پندارات افتد و آن
از آن باشد که روشنایها دید و کبرد و سخن بزبان او رفتن
گیرد و خلق از سخن وی بتعجب بمانند که سخن
بسخن دیگران نماند پندارد که وی بجایی رسیده است
خلق نرسیده است پس همانجا مقام کند با زبانی چرب و سخنی
دلربا بیند آن دام فریب نفس بود پیر اینجا بباید تا از
منزل او را بگذراند و از توقف در روش آرد که در نور تجلی
زیادت آرا نیست که در ظلمت و از ینجاست که عارف را سخن
بنود و قلم بنود و دیده بنود که در کون مردمان نگرد اقتدا را
بدین بود که النبی الامی رسول را علیه السلام قلم نبود
و از کتاب بر نتوانست خواند چه بود و ما ینطق عن
الهوی ان هو الا وحی یوحی و از ینجاست که واقعه
مرید بزبان علما حل نشود که علما خداوند مذهب اند و سول

مریدان

مرید از مذهب بود نه از مذهب اقتدا مرید بعالم درست نیاید
کر فتوی بعلما بر ظاهر رود و مرید را هر چه رود در باطن رو
برید که میان در بسته است مرهلاک خود در بسته است و عالم بدانچه
میداند نجات خود میطلبد عالم در برداشتن است میداند هر چه
از دیگران مانده است همه در سینهٔ او جمع شود و همه علوم گ
گذشتگان او را بود و مرید در انداختن است و در گذاشتن و هر چه
میداند میخواهد که نداند و هر چه دارد میخواهد که ندارد از خود
همه اندازد تا کی برون آید بس ضد یکدیگر اند میان ایشان موافقت
صورت نه بندد بهیچ وجهی از وجوه درین مکتوب کرات
مطالعه کنند و نیکو دریابد که فواید بسیارست ای برادر پارهٔ آب
شده در بارهٔ بوست زندگی رسد او را که گوید منم یا این از
منست ما که از آدم زادیم روز مصیبت زادیم فرزندی که روز
مصیبت زاید اول آوازی که بسمع او رسد نوحه بود لاجرم هر که
بدین حرف واقف شود زهره اش آب گردد و خواهد که در عالم
شود و دفتر وجود از وی پاک گردد آنانکه در هستی ابد افتادند
اگرچه در جهاء ابد یافتند از ولایت نبوت و صدق محبت آرزو
می بردند بر کسانیکه از عدم بوجود نیامده اند آخر شنیده که آن سلطان

انبیا که تاج لولاک لما خلقت الافلاک بر سر داشت چه گفت
یا لیت رب محمد لم یخلق محمدا ای کاش خداوند محمد
محمد را نیافریدی و عمر خطاب رضی الله عنه با این خلعت
در رفعت کشیده لو کان بعدی نبی لکان عمر
اگر بعد از من پیغامبری بودی عمر بودی روزی در راهی میرفت
دست دراز کرد و کاه برگی برداشت و گفت یا لیتنی کنت
هذه ورقة ای کاشکی که عمر این کاه برگی بودی و عمران ابن
حصین رضی الله عنه بر خاکستری میگذشت دید که باد در وی افتاده
بود و ذره ذره در عالم علم میبرد گفت یا لیتنی کنت
هذه ای کاشکی که من این خاکستر بودی والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب پنجاه سیوم در حرمت
و در فضیلت سه وقت روز جمعه و خواندن سوره اخلاص و آیه
فان تولوا فقل حسبی الله ده کان بار بعد از هر فریضه برادر
شمس الدین شرفه الله بتشریف النعمة بداند که مریدان همت
جایی نرسد مریدی که اسپ همت وی تا بهشت بیش نرود
مرد این میدان نیست گفته عارفانست همه چیز ها برآرد خویش
خواستن کار زنان بود نه کار مردان سر این سخن آنست که امام

شبلی

لمه ثم

بلي گفت نعم الله حرام علي من يهتم بالدانين
ان يحضر مجلسنا كسي كه همت او از هرچه نسبت بدنيا و
آخرت دارد پاك نشده است حرام است او را كه بمجلس ما آيد

معني است كه گفت قطعه

عال آن بود اي برادر خود را از حد حدوث برون آري
آنگاه بعون حضرت او در مقعد صدق اندر آري

هر كسي در زير همت خويش بنهاد نست و قيمت هر كسي همانست كه
همت اوست كه قيمة كل امرء همته قيمت هر كسي دوست
اوست از نيجا هر كسي قيمت خويش امروز تواند شناخت بس اگر ترا
كه همت آن بود كه ما يدخل قيمتش آن بود كه ما يخرج هر كرا همت
آن بود كه در شكم در آيد قيمتش آن بود كه از شكم بيرون آيد و آن
من و تو نيم و اين خود از كجا كه مرا و ترا قيمت بود اي برادر
اگر فرد است برما صلح شود كه لا علينا و لا لنا نه چيزي
بر ما بود و نه چيزي ما را بود كوي از ميدان برديم عارفي را
در حال مرض موت گفتند چيزي ترا آرزو هست تا بياريم گفت
آري هست گفتند چيست گفت عدمي كه او را وجود نبود حيران
شده گفته است رباعي

از حال دل شکسته ام میدانی ؛ و از صفحه بجان مرادمن میخوانی ؛
حیران شده ام بلطف خود دستم گیر ؛ ای آنکه تو دستگیر هر حیرانی ؛
الغرض مرید بلند همت اول قدم که نهد بر جان خویش
نهد نه بر زمین و اول تیغ که بیازماید بر (جان) خویش آزماید نه بر
کافر کافر زخمی که زند برتن زند و جز قصد کالا نکند اما نفس
زخمی که زند بر قاعده دین زند و جز قصد غارت ایمان نکند
زخمی که زنی بر نفس خود زن که اگر تو با او محابا کنی او با تو
هرگز نسد بسی اهل این حدیث همه تیغها بر خود بدین زنند و همه
قهرها بر خود بدین رانند تا این سرّ بی دعوی را بت کنند و قصد
آن دولت کنند خواجه سنایی (از سیر نفس) رحمة علیه الرحمة مثنویات
تو گنج نه سپهری در میانه ؛ بر آی از چهار دیوار زمانه ؛
طلسم و بند و نیرنجات بشکن ؛ (یعنی چهار طبع) در و دهلیز موجودات بشکن ؛
تو گنجی لیک در بند طلسمی ؛ تو جانی لیک در زندان جسمی ؛
اگر تو روی بنمایی ز پرده ؛ بسوزی هفت چرخ سالخورده ؛
جو از حق ترک زندان می نیابی ؛ عجب نبود اگر آن می نیابی ؛
این طایفه (علا) بلند همت اند هر چه در تحت ذل کن در آمده است
بگوشه چشم ننگرند و بهشت و دوزخ را بجا دمی بارگاه همت

خویش بنبلند بلند همتی گفته است **قصیده**

خود را ز خودای پسر جدا کن ؛ پیراهن صابری قبا کن
سرمایه هر دو کون یکبار ؛ در عالم عشق او هبا کن
بر بام فلک برآ بهمت ؛ بی کام و زبان بر او ثنا کن

و سر این دانی چیست آنست که حق تعالی از میان هژده هزار
عالم گروهی نیافرید از آدمیان بزرگ همت تر و این آز آنست
که هیچ گروه را نگفت وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي مگر آدمیان
را و اندر هیچ گروه پیغامبران و کتابها نفرستاد مگر اندر آدمیان
و بر هیچ گروه سلام نکرد در ازل مگر بر آدمیان و هیچ کس دولت
دیدار خود نداد مگر آدمیان را و آدمیان بودند که از قوت محبت
خویش و بزرگی همت خویش طاقت فراق نداشتند بدنیا
از دل ایشان حجاب برداشت بعقبی از چشم شان حجاب برداشت
تا در دنیا جزوی را نخواستند و در عقبی بجزوی ننگریستند
و این سخنه در مکتب مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى آموختند

عزیزی گفته است **مثنویات**

الا ای حرز همت گاه زمانی ؛ چه خواهی یافت به ازین آشیانی
بپرواز معانی باز کن پر ؛ سرای هفت در را باز کن در

چو تو بر مسند حضرت نشینی، تو باشی جمله و خود را نه بینی،

نکته تا قدم بر غفلت ننهی روزگار بر اهل غفلت تاوانست گفته

نیکی خواهد که قدم مجاز در کوی مردان نهد آن سر اشقیا

که او را ابلیس خوانند دامنش بگیرد و گوید من از بهر این

کار زنار لعنت بر میان بسته ام تا هر ناشسته روی قدم در کوی

مردان ننهد و اگر کسی بی تاج توحید و اخلاص در کوی مردان

قدم زند قدمش بی کنم اشارت برین معنی کرد هر که گفت بیت

معشوق من اگفت نشین بر در من، مگذار دیگری ن هر که ندارد سر من،

و آن لعین برای مردون همتی از جای در نجنبد که تکبری

با هوا دارد و نازی در سر نه بینی که از تکبر با آدم علیه السلام

هم کاسه نشد اما چون صدیقی در مملکت بدید آید که پرتو

صدق او بر ساق عرش تا ابد ابلیس گوید وا ویلاه وقت

کار آمد چه حیلت سازم تا قدمش را بی کنم اگر قدمش بی تواند

کرد خود وی را در فتراک خود بندد و گوید ای بیچاره با ما ساز

و اگر نه بغلامی بدید آید و گوید یا صدیق در راه دین مردم

برخوردار باد انی گویم مراد عاجی کن با شفاعتی که کار من از ین

هم درگذشته است حاجت من آنست که مرهمی از لعنت بر عزت

ما یغنی ثانی

ما نبی تا این طراز لعنت در عهد دولت تو تازه کرد چنانک انبیا
بخلعت نبوت فخر کردند آن سر اشقیا بران طوق لعنت فخر میکند
که بی واسطه بر گردن وی کرده است در خبر ست که روز قیامت
خطاب بعزیزان رسد که آن سر اشقیا را بدوزخ برید ده هزار فرشته
بوی در آویزند نتوانند جنبانید ده هزار دیگر مدد کنند هم نتوانند
جنبانید خطاب بعزیزان رسد که گردنی را که طوق لعنت ما دارد
بی واسطه شکستن آن کرا بود جز بقهر ما نباشد چون قدرت ازلی
آن طوق لعنت از گردنش باز کند آن لعین بیچاره گردد سگی از
قعر دوزخ حمله آرد او را در دهن گیرد و بقعر دوزخ فرو
برد این همه ولایت لعنتی است که بی واسطه در گردن عزازیل
نهاده بودند اگر ولایت و نواخت بی واسطه در حق عزیزان
ظاهر شود نه آسمان بار آن کشد نه زمین نه بهشت طاقت آن
دارد و نه دوزخ جز عالم دانست باد شاه قدیم صدق مردان را بر
نتابد از شیخ لقمان سرخسی رحمة الله روایت کنند که وقتی در
سماع بود یکی از درویشان صادق چنانک مرغ بر پرد بر پرید و بر
سر درخت نشست گفت یا لقمان بیا تا بپریم لقمان گفت رحمه الله
ای سلیم دل در دو کون کی گنجیم ما که بپریم بیرون از دو کون

بونين بيم منكر اين حديث نتواند شنيد واكو شنود باور ندارد
پس بيچاره بايمان بشنو كه غفلت بر نتابد تا ترا روزي دستكير
واكر دنيا وسادت كير نبايد در كور دست كير آيد واكو در كور دست
دستكير نيايد در قيامت دستكير آيد هشدار اي برادر تا در حالت اين
صديقان بعقل دليل خويش تصرف نكني كه اين سخنان بعقل
مختصر نتوانست شنيد سخن اين صديقان بايمان بتوان شنيد
بس بايمان شنو تا دستكير آيد در دنيا و آخرت هر اينه كه دستكير
آيد كه سخن آن عزيزان ضايع نشود مثنوي
تا يكي بايزيد يبني فرد :: خدمت صد يزيد بايد كرد ::
سلطان انبيا را بين كه مهتر وسيد هردو كون است صلي الله عليه وسلم
هر بار كه هلال غلام شخيره بدبد امدي بيش وي باز شدي واكرام
كردي وبدعا وصيت كردي وبدو چشم كرياه دعا او را آمين
كفتي اكر بر ملت او نبي ملت او اين بوده است كه شنيدي و اكر نعوذ
بالله منها نه بر ملت او نبي كلاه دعوي از سر بنه وكليد عهد
دين باز ده اكنون بحقيقت بدان كه ميدان طلب مريدان صاحب
همت نه عرش است نه كرسي نه آسمان نه زمين واكر كويي كجا آن
آنجا كه كفت اني في قلب عبدي المؤمن التقي النقي

بر جلي

جه جاي عرش است حقا که رفعت عرش از آن می‌یافت
این جوانمردان زمین است نه بینی که در حق سعد بن معاذ رضی الله
عنه فرمود اهتزّ العرش لموت سعد بن معاذ
علو همت سعد را بر عرش ولایت زاده بودند چون سعد رحمه
از دنیا بیرون شد لرزه بر عرش افتاد ای برادر نسب آدم
در عالم حقایق بدیشان زنده است و منهج صدق بثبات
قدم دولت ایشان معمور در عالم حقایق ایشانرا نزاع
القبایل گویند چنانک بلال از حبش و صهیب از روم و
سلمان از فارس و خواجه اویس از قرن رضی الله عنهم
صفاء یقین ایشان برخاری که قدم نهد سوسن دین کرد
و خرشید همت ایشان بر هر مطیع که تابد مقبول کرد و اگر بر
عاصی تابد محفوظ کرد و اگر بر بیگانه تابد یگانه کرد خواجه
سنائی گوید رحمة الله — مثنویات

جان فروشان بارگاه علوم :: خرقه پوشان خانقاه قدم
جنگ در حضرت خدای زده :: هرچه آن نیست پشت پای زده
ما عبدناک اجتهاد همه :: ما عرفناک اعتقاد همه
بفعل اللهم تماشاء از هوس :: ساخته بنده وار حلقه بگوش

فارغ از صورت و مراد همه :: برتر از کثرت و تضاد همه ::
نه نشان زیر صرف نادانی است :: چه عجب گنج زیر ویرانی است
برکشد رخت بقاء ایمانی :: از ره کفر در مسلمانی ::
ساخته هر یک از میان ضمیر :: از قل الله ثم ذرهم بیر ::
خورده یک باده بر رخ ساقی :: هر چه باقی است کرده در باقی ::

آخر شنیده دلیل صدیقی در قادون بر بیگانه عرض کردند گفت
هرگز گمان نبردم که در ملت اسلام چنین مرد بود که جگرش
با شتیاق در راه حق خون گشته است باز نار کبر کی از ادب
نبود در دلیل چنین صدیقی سخن گفتن در حال زنار ببرید
و قدم بر جاده ایمان نهاد چه گویی ای منکر بی دولت
که بول ایشان بهتر از قول من و تو باشد یا نه اگر بوی مسلمانیت
است انصاف بده و بگو بهتر از هزار مدعیان علم امروز که
بوقت نماز یک تن را از سر دوکان در مسجد نمی تواند آورد
این علم همان علم است لیکن این علما نه آن علما اند آنگاه
علما را همه کردار بود و گفتار نه اکنون همه گفتار است و دعوی
و هیچ کردار نه و آنکه در حق چنین صدیقان سخن گفتن و بانکار
و با عتراض پیش آمدن این از کوری و نابینایی .. دگو بنده

نیکو گوید

بیت
برده رخت ها دو جهانی
از ره کفر در مسلمانی
یعنی این بیت است بر هر که نظر
خداوندان این حرف ... زد
خداوند و طالبان خداوند
اگر این چنین صرع باشد دین
وند و اگر منکر و ...
باز گیرند دین خود
بند حنفا اگر این ظاهر
نظر بی رفته است هر مسجد
بجدی رفتم مگر در مسجد
دیدم بی خلل در توحید
خود را المی زند و مرد هم
در بتخانه در آمدند دعوی
موسی و قصد او قصد خداوند
اگر بودن مسلمانی این باشد
بماند در بن صحو یک حکایت را
خواجه ابو سعید

آموز

از احمد ... قدس الله ... تمام

بنکو گفته است مثنویات

زنور چشم سر چیزی نیاید ٭ دلت را نور چشمی می نماید ٭
که عیسی را و خر را چشم سر بود ٭ ولی چشم دل عیسی دگر بود ٭
ای برادر عهد پیشینان عهدی بود که از سنگ بوی دار می آمد ٭
در عهد ما بدروزان از دلها ما بوی سنگ می آید آدمیان سوخته
این حدیث است و رمین سوخته این حدیث است اگر در آتش کاه
کبوان روی از آتش بزبان حال سنوی که با تو گوید که ما در سوز
خویش بصفی آیم که ما را برو وای این مسنی بی حرمتان نیست
واگر در بتکده بت پرستان سنوی همچنین سنوی پیغامبر عم
چون در عالم رسید اول سجده شکر بتان کردند در خانه کعبه
سیصد و شصت بت بود همه در سجده افتادند ربـاعـی
رفتم بکلیسیا ترسا و جهود ٭ ترسا و جهود را همه رخ بتو بود ٭
از بوی وصالتو به بتخانه سلام ٭ تسبیح بتان زمزمه عشق تو بود ٭
خواجه عطار راست علیه الرحمة مثنویات
اگر چشم دلت گردد بدین باز ٭ برون گیرد زیک یک ذره صد راز ٭
همه ذرات عالم را درین کوی ٭ نه بیند یکنفس جز در روش روی ٭
همه در گردش اند در روش هست ٭ تو بی چشمی و در تو آن روش هست ٭

کمال عشق پایانی ندارد، چنین رفته است که درمانی ندارد
همه آسمان و زمین عرش و کرسی ملک و فلک از اعلی علیین تا تحت
الثری و هرچه نام شی بر وی افتد بجست و جوی و در تک و
پوی اند این آدمی ستم کار است که با دشمن درساخته است و از
دوست دور افتاده. اگر کسی ترا پرسد که تو کیستی نگر تا حدیث
مسلمانی نکنی در روز جمعه در سه وقت یکی وقت ۷ و دیگر در صبح
میان خطبه و نماز و دیگر بعد از نماز دیگر تا غروب حاضر باشد
و خود را و کاتب را بدعا یاد دارد و بعد از هر فریضه ده بار
سوره اخلاص بخواند و ده بار بگوید فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ
حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ و بدین مواظبت نماید و یقین داند
که مقبول او مردود نگردد و مردود او مقبول نشود هر کرا
بعزت قبول بنواختند سَعِدَ سَعَادَةً لَا شَقَاوَةَ بَعْدَ
هَا و هر کرا بذل رد خوار کردند شَقِيَ شَقَاوَةً لَا سَعَادَةَ
بَعْدَهَا نعم طالب در آفتاب قهر خوشتر از آن بود که در سایهٔ
لطف زیرا که سایه پرورد همه در عرق بی قیمت بود گفته اند
در فراق امید وصال است و در وصال خوف [illegible]

منوقة

شوقست در فراقت چون ست در وصالت هم شوق به که طاقت حور تنیاورم

پیری میگوید رحمة الله که عاشقانرا خلوت در جوار محجورانست

خوشتر ازان که در جوار حور و ولدان ای برادر طالب او را مادر

قبول جکار که عزت و قبول خواستن خود را شایسته قبول

دانستن است واین در مذهب عشق عیب است چنانک سوخته

گفته است ربا عی

گر بپذیری بنده مقبول توام ور نپذیری چاکر معزول توام

یارد و قبول تو مرا کاری نیست اینک به هر دو حال مشغول توام

ای برادر اگر بپذیرد فضل و انعام او عامست ورنه بپذیرد

در مذهب جهانداری رواست و خود آن ثمره بخت شوریده

ماست چنانک بیچاره گفته است ربا عی

معشوق چو پادشاه و فرمان و راست بر کرده او چون و چرا زهره کراست

که بپذیرد خوی بنده او ست ور بر گردد ز بخت شوریده ماست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب پنجاه و چهارم در تحریض مرید

برادر شمس الدین خلاه الله تعالی فی طاعته سلام و دعا مطالع

کند و معلوم برادری باد که چون مرید خود را بنام مریدی اشکار

کرد و جمله مریدان خود را محلی کرد اند شرط آنست که در تصدیق

آن بنهایت تحقیق رساند وقدم بر جادهٔ صراط مستقیم

نهاد اند تو تیاء توبه وانابت هر زمان در چشم کند وخرقهٔ

تجرید وتفرید در بر افکند شراب طلب از دست ساقی صدق

بچشد وتیغ همت از نیام شریعت بر کشد وسر شر غوغا هوا

ونفس کافر از راه خود بر گیرد ودر سکر وصحو ودر اثبات ومحو

قدم زند عالم علوی وسفلی را بر هم زند چون حقایق ارادت

ولطایف طلب را حاوی گشت وثمرات مجاهدات وفواید

ریاضات حاصل کرد بمقام کرد شروع روش نزول کرد ودر مقامات

ودرجات سالکان قدم نهاد وبر سر کوی مردان جای یافت

چون از وی پرسی تو مریدی گوید انشاء الله تعالی شوم تا

داد معنی داده بود واز کوی دعوی قدم باز کشیده روش

ارباب بصیرت اصحاب معرفت اینست که در هیچ مقامی خود را

در میان ندیده اند وهرگز بدانچ داشته اند ایمن نبوده اند که

بدیده اند بسا پیر مناجاتی هفتاد سال عمر بطاعت وعبادت

بسر برده بمقامات سنیه وحالات رفیعه نزول کرده ودر آخر

از قهر بی علت وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا

يَحْتَسِبُونَ ۝ بپیش آمده ای برادر کسی را که کار احبابی و

وقیاری افتاده است که اگر هشت بهشت را عین دوزخ کرده
اند ودوزخ را عین بهشت واز میانه کعبه کلیسا بر آرد ویا
بتکده کعبه سازد وملایکه جلکوت را لباس ملکی از سر بر کشید
وشیاطین ملوث را خلعت ملکی بوشاند وتاج قدسی بر سر نهد
ومحمد را که خاتم رسالت بود وعیسی را که سرجریده طهارت
بود ویحیی را که هرگز گناه نکرده ونه اندیشیده در یک سلسله بند
وداره قهر بر سر ایشان راند وخالدا ومخلدا در دوزخ بدارد
از کسی نه اندیشد واز کسی باک ندارد ویک ذره ظلم بر دامن
عدلش نه نشیند جکونه جای قرار وایمنی بود وجه روی دعوی
وخودبینی بود آن یکی که سرمایه هفصد هزار سال تقدیس
وتسبیح در دست داشت ومعلم ملایکه واستاد ایشان بود دیکبار
بیش نکفت انا دید آنچ دید یافت آنچ یافت روزی جبریل
علیه السلام بحضرت رسالت علیه السلام رسیده بود برسید که
حال شما در حظیره قدس جکونه است کفت تا آن یکی را از میانه
ما بیرون کرده اند هیچ فرشته در زاویه خود ایمن نمانده
هزار هزار جان طالبان را بر باد بی نیازی بر دادند وهزار
هزار محبان دلسوخته را در دریای لاوبالی غرق کرده اند

وهزار هزار جگرهاء احباب را کباب کردند واز حضرت
تیب ندا می آید که وجود شما چون علم است وعلم شما
چون وجود عزیزی برین معنی گفت مثنوی
من چون تو هزار عاشق از غم کشتم ٭٭ کالوده نشد بخون کس انگشتم ٭٭
ای برادر آنکس طهارت وقدس جملهٔ ایکه صفت مرید تنها
بود وطاعت وعبادت همه آدمیان تنها او را باشد پس از سکی
خود را بهتر داند ویا نیکوتر بیند نشانه بلا شد وهنوز متکبر
است نباید که همان شربت خوراند که آن یکی را خوراینده
همان داغ بدهند که او را نهادند بر حذر باید بود واز خود
منکر ایمان خود را بنظر کفر باید دید وطاعت خود را معصیت
باید شمرد وطهارت خود را الایش وذات خود را کلیسا وبتخانه
ودستار وجبهٔ خود را زنار وبت وسجاده وخرقهٔ خود را
چلیپا وزندقه این خود مریدی که حقوق ارادت بشرطها
ادا کرده بود وبحقایق ارادت رسید او راست واین نشان
سلامت او وعلامت رسیدن بمنتهاء همت اوست اما بیچارهٔ
دیگری که در بند غرور وعادت مانده بود ویکحرف ازین تخته
نخوانده هم دعوی اینجا بینی وهم لاف اینجا یابی در میان

هیچ ندا

هیچ نه، ازین جا فرق بدید آید میان روش عالم و جاهل
و بدین جدا کرد معنی از صورت و پندار از حقیقت و معرفت
از ضلالت و بصیرت از غوایت و مبتدی از منتهی چه گفته اند
فِي الْبِدَايَةِ نُطْقٌ فِي نُطْقٍ وَفِي النِّهَايَةِ سُكُوتٌ
فِيْ سُكُوْتٍ مبتدی را زبان بود و گفت منتهی را نه زبان
بود و نه گفت و همچنین است هزار دستان که شب تا روز بانگ
کند بیک درم خرند و بازی که عمری بانگ نکند بهزار دینارش
قیمت کنند

قطعه

قیمت باز کس نداند کوت ،، قیمت بلبل بود دانگی ،
این تفاوت میان ایشان از چیست ،، این کند کار او کند بانگی ،

هرچه مبتدی را اثبات بود منتهی را نفی بود هرچه جاهل
را ابتدا بود عالم را بت و زنار بود حق سبحانه و تعالی
آن برادر را بمزیدی قبول کرداناد و بصیرتی و علمی دهاد
تا محقق را از مبطل و معرفت را از ضلالت و روش علما را
از روش جهال مذهب سنت و جماعت را از بدعت جدا کند
و هر یک را بحق المعرفة بشناسد و سلوک راه راست کند هرچند
اندک بود چنانکه گفت بعضه و فضلی بالنبی و آله درهمه احوال

عمل النفس فضل علی البرسام
الکتب اخرى بعضها انفع
فی بعض حالها ما اذا کوتن عنبر

اعتقاد بر حق کند و دل را از تفرقه و التفات نگاه دارد مردی
نزدیک حاتم أصم أمد قدس الله روحه او را گفت چه چیز
روزگار میگذاری که دخلی و خرجی نداری گفت از خزانهٔ حق آن
مرد گفت نان از آسمان بتو می آید گفت اگر زمین از آن وی
نبودی از آسمان فرستادی آن مرد گفت شما مردمان را بسخن بسته
میکنید گفت زیراکه از آسمان جز سخن نیامده است آن مرد
گفت من با تو بحجت بر نیایم حاتم گفت هر اینه باطل با حق
بر نیاید آورده اند که مردی نزدیک شبلی آمد از قلت معاش
و کثرت عیال شکایت کرد شبلی گفت بخانه باز رو و هر کرا
روزی بر خدای نیست از خانه بیرون کن عاقبت و خاتمت
ما با جمله مسلمانان بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بیجاه و پنجم در صحبت قاضی صدر الدین و تحریض علم
برادر شمس الدین اطال الله بقاوه فی طاعته سلام و دعا
از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر برادری باد که صحبت
قاضی صدر الدین را غنیمت شمرد و نشان سعادت تصور
کند و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید و قرار و آرام
و خواب و خورش در گوشه کند که علم معاملت را تعین مجاهدت

طریق باید آموخت تا درین راه بتواند رفت یا خود در حمایت
کسی برود که این راه رفته می داند و این راه رفته بود تا هر چه
از و بیند و بشنود براز رود علم آنکس علم او گردد اما علم و ریاضت
عبادات بر علم طریق مقدم باید دانست که بی آن راست
نیاید اما علم معاملات که ما یحتاج او نیست چنانک علم نکاح
مر کسی را که زن نخواهد کرد و علم حج مر کسی را که بر وجه فرض
نیست و مانند این او را بود نکند بعضی علما درین حدیث

و ریاضت را چون طهارت است مر نماز را هیچ معاملتی بی علم
نبود چنانک هیچ نمازی بی طهارت نبود و اگر کسی مثلا همه
عمر مجاهده و ریاضت بی علم کند هر گونه که هست گویا چنان
بود که مردی سالها بی وضو نماز کند و با بی ایمان قران خواند
اما بدانک علم بر دو نوعست علم کسبی است که از استادان گیرند
یا بمطالع کتب ایشان بر دارند و دیگر علم آنست که از درون سینه
بدید آید و این بر دو گونه باشد بعضی آن بود که از درگاه بی
نیازی بر دلهاء پیغامبران پیوندد انرا وحی گویند و یا در دلهاء
اولیا پیوندد انرا الهام گویند و دیگر ان بود که بواسطهٔ
سینهٔ پیغامبران بسینهٔ صدیقان رسد و بواسطهٔ پیران
بسینهٔ مریدان رسد اینست معنی ان حدیث اَلشَّیخُ فِی
قَومِهِ کَالنَّبِیِّ فِی اُمَّتِهِ یعنی چنانک صدیقان خدای
را در آینهٔ دلهاء پیغامبران بینند مریدان خدا یرا در آینهٔ دلهاء
پیران به بینند یعنی بشناسند و بدانند دیدن این بود و آنک
در کلمات مشایخ است که مرید خدا یرا در آینهٔ دل پیر به بیند
آن دیدن همچنین است که گفته شد نه دیدن بچشم ای
برادر علم سر همه سعادتهاست چنانک جهل سر همه شقاوتهاست

ای یفتح الدعوة الی الله
والدلالة علیه

وهمه نجات از علم آید وهمه هلاک از جهل آید درجات
فردوسی وکرامات قدسی بعلم یابند ودر درکات جحیم و
بعذاب عقوبات الیم بجهل افتد ودر بارگاه علم جز مومن
کسی پای ننهاد که اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ
مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ط ای من الجهل الی العلم
ودر پایگاه جهل جز کافر کسی قرار نگرفت که وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
اَوْلِيٰٓـؤُهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ
اِلَى الظُّلُمٰتِ ط ای من العلم الی الجهل پس چنانک
مومن را از شقاوت وکفر باید گریخت از جهل وجاهل نیز
باید گریخت که اَلْعَاقِلُ حَبِيْبِيْ وَالْاَحْمَقُ عَدُوِّيْ آخر
فتوی شرعست چنانک گریختن از جهل وجاهل واجبست
طلب کردن صحبت علما وعلم فریضه است علماء آخرت
نه علماء دنیا وعلم آخرت نه علم دنیا تا در غلط نیفتد سی
مجاهدت وریاضت آنجا نرساند که صحبت یک روزه این طایفه
رساند نه بینی که چوب وکه را طبع ایستادگی وسکون است چون
اورا صحبت ومجاورت با آب افتد جریان آب جاری کرد
وهمچنین مور را طیران صفت نیست چون با کبوتر صحبت

ومجاورت

و مجاورت یافت به پریدن کبوتر مور نیز پریدن گیرد چنانک
که صفت آبست و طیران که صفت کبوترست چوب و کرو را
و مور را چگونه صحبت صفت میگرداند بدین طریق که گفته‌اند
و دیگر طبع آهن آنست که بر روی آب نتواند ایستاد و نتواند
رفت اگرچه ذره بود چون او را با چوب کشتی صحبت و مجاورت
تعلق شد اگرچه یکمن و دو من بود بر روی آب تواند ایستاد
و تواند رفت فضل و اثر صحبت اینجا بشناسد تا این دولت
میسر نبود حالی صحبت قاضی صدر الدین چون خداوند روزی
کرده است آن برادر را جای آنست غنیمت شمرد حق سبحانه
و تعالی از ظلمت جهل بیرون آرد بروشنایی علم منور گرداند
نیاز و بیچارگی پیش گیر از دعوی خواجگی دور باش خواجه
سهل تستری رحمة الله درین راه نظر کردم ببصر بصیرت
بر حقایق بر گماشتم هیچ راهی بخداوند عز و جل نزدیکتر
از نیاز ندیدم و هیچ حجابی قوی‌تر از دعوی نیافتم ای برادر
براه ابلیس فرو نگر تا همه دعوی بینی و براه آدم فرو نگر
تا همه نیاز بینی ابلیس چه گفت أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ بتر از همه
کردانیدند آدم چه گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا سجده

ملایکش کرد ایند و در تخت خلافتش بنشانیدند اینست نکر کرد
ارنیازش ذره کم نشد هیئت بهشت اقطاعش کردند افلاس
نقصان نمیپذیرفت کفت خداوندا انک میکویی اِنّي
جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً درست راست است و آن فضل
تست اما حق ما اینکه رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا جای بلاست
خلافت عطاء تست اما داد و نهاد ما اینست که رَبَّنَا
ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا اکر فردا در بهشت روی و بکوشه چشم دل باز
نکری سخت بی قیمت و در آدمیت قاصر باشی چیزی
که پدرت بدانه کندم فروخت چه کرار کند که رخت
انجا نهی والسلام بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
مکتوب پنجاه ششم در ذکر مرتبه اول مرید برادر
شمس الدین سلمه الله بداند که اول مرتبه از مراتب مرید
راه شریعت است چون بر شرایط شریعت مواظبت نمود
و در محافظت حدود آن بکوشید و حق آن بتمامی کزارد
و همت عالی دارد ببرکت کزاردن حق شریعت و ثمره
علو همت طریقت بدو روی نماید و آن راه دل است چون
حقوق طریقت بشرطها بکزارد و از عهده او بتمامی بیرون آید

شیخ عبد الله انصاری قدس الله روحه العزیز
فرموده است شریعت خدمت است و ازان رستکاری
است طریقت حرمت است و ازان برخورداری است و همت عالی
حقیقت حق است ازدون او بیزاری است

وهمتی عالی دارد که گفته اند مرید بی همت هیچ جا نرسد از
برکت آن حق سبحانه وتعالی فضلاً وکرماً پرده‌ها از پیش
دل او بردارد ومعنی حقیقت خود مطلوب سالکان و مقصود
طالبان وصادقانست بدو روی نماید بیت

خیالست این که بی شرع وطریقت ∴ کشایندت همی راه حقیقت
طریقت بی شریعت نیست واصل ∴ حقیقت بی طریقت نیست حاصل
بیک دیگر تعلق هر سه دارد ∴ کسی شان تفرقه کردن نیارد

چون مرید صادق را این معنی روی نمود روی از همه بگرداند
ودر طلب آن کمر جد واجتهاد بر میان جان بربندد اگر
دنیا وآخرت هزار بار بپیش او آرند بگوشه چشم ننگرد وهرچه
نام غیر بر وی افتد بت وزنار خود تصور کند وکارهای
صعب بروی آسان گردد ودشوارتر بر طبع آدمی جز بی
تعلقی وبی چیزی وتنهایی نیست که این صفت خرده است
این جمله او را مطلوب گردد واگر کسی را بینی که این مطلوب
ندارد بدانکه این معنی او را روی ننموده است ونظر او
هنوز بطریقت نگشاده است وجام جمعیت هنوز بدو
نداده اند نشان مرید صادق آن باشد که بی اسبابی وبی چیزی

وتنهایی و درویشی اختیار کنند و دران مفتخر و مباهی باشد
هر مرتبه که عالی تر و هر درجه که متعالی تر خواجهٔ کاینات
و خلاصهٔ موجودات صلی الله علیه وسلم دران فخر نکرد و مباهات
ننمود مگر بفقر و بصد زاری و ابتهال از حضرت ذو الجلال
درخواست و گفت اَللّٰهُمَّ اَحْیِنِیْ مِسْكِيْنًا وَّاَمِتْنِیْ
مِسْكِيْنًا وَّاحْشُرْنِیْ فِیْ زُمْرَةِ الْمَسَاكِيْنِ آن جه طایفه
باشند در عالم که محمد رسول الله در حیات و ممات خود
صحبت ایشان از خداوند عز و جل درخواهد اگر گفتی که در
حیات و ممات ایشان را با من دارد و آن را جا نبودی فکیف
که گوید مرا در حیات و بعد ممات با ایشان دار اما گفته
اند عالمها بگردند تا یک مریدی یابند یا نه چنانک شیخ ابو
القاسم کرکانی رحمة الله فرمودی که چندین سالست تا
میخواهم مریدی یابم مرید ابلیس صفت باید که بود تا از و
چیزی آید خود را در فرمان باختن دیگر است و در
ارادت معشوق باختن دیگر فرمان بیرون نشد و ارادت
درون اگر سلطان محمود ایاز را گفتی که برو خدمت دیگری
کن و او برفتی خطا بودی آنکس که درین مقام فرمان برد

...خام بود و این حجابی است که محبت را ارادت محبوب معلوم کرده و اگر اینجا وارد کنند که ادنی درجات محبت موافقت است پس این که خلاف امر کند مخالفت لازم آید نه موافقت جواب اینست که مخالفت صوری است از روی معنی موافقت است زیرا که کار بر ارادت محبوب کرد نه مخالفت نگو بلد ۲۲ ملفوظ حضرت شیخ ۱۱ ناپخته بود

نا پخته بود خداي تعالي فرمود وَسَارِعُوا اِلَى مَغْفِرَةٍ

مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ نا پختكان و طامعان آنجا كه فرموده

بوده اند و ديده اند عاشقان و پختكان كويند ما كجا روم بيت

كفتي دكوي كن كه اي بينايي - لر تو دكري جو خويشتن نماي

بار خدايا طالبان تو از كجا بهشت قناعت كنند و مجاهدان تو بجا بيند

بديكري فرود آيند بيت

كفتي كه برو حديث ما كن كوتاه - اي دوست كجا روم كجا دانم راه

حكايت يعقوب پيغامبر عليه السلام چون از كنعان بمصر

آمد بطلب يوسف مي آمد و اكر نه نان و كوشت و حلوا بكنعان

هم بود كفته ايشانست در دنيا خوردن و آشاميدن و در

آخرت خوردن و آشاميدن كلا و حاشا بيت

در عالم جان آب عنب دان غذا ما نيما جو تو در هر دو جهان عاشق نانيم

بهشت مايده آيت نهاده در راه طالبان تا خود عاشقان

بهشت كدامند و عاشقان خداوند كدامند اكر هزار بار باز

كرسنه بود حوصله او را آرزوي قوت مورجه و پشه

هركز نباشد قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ ليكن

مريد را درين راه هزار هزار كونه خوف بود و هزار هزار

نوع رجا و هزار هزار شیب و فراز و هزار هزار عقبات و گلاه
بخندن چیزش فرود گذارند و بهزار رنگش برارند چون
در رسم پیری بود بحقیقه و راه رفته و طبیب حاذق
گشته در هر علتی مختلف علاجی مختلف فرماید و در هر
جنونی معجونی دیگر سازد این همه آسان بود اگر بخودی
خود رود خطر عظیم بود لَا دِیْنَ لِمَنْ لَا شَیْخَ لَهُ
گفته مشایخ است رضوان الله علیهم و این طایفه گفته اند
که بندی را که ارادت این کار پدید آید بمورچه ماند که خواهد
مثلا از مشرق یا از مغرب بکعبه رود و اگر بخودی خود
رود هزار هزار سال بر آید رسیدن محال بود و خطر جان
در میان باشد اما خود را در پر کبوتر بندد یا در پو بازی
رفتن بروی آسان شود کار مورچه همین است که خود را
در پر کبوتر بندد که کلمه حیوت در بست و راه خود رفت
در راه کبوتر مانده بود او خود بخند که بکعبه رساند بیت
مور مسکین هوسی داشت که در کعبه رسد، دست در پای کبوتر زد و ناگاه رسید
و همین پیر کبوتر کار مرید است و مرید چون مور ضعیف چون
خود را در پر پیر بندد راه خویش رفت آن راه پیر ست

که مانده است

کرامات است گفته اند مریدی خدای را در جان پیر دیدن باشد
که پیر آینهٔ مریدست که روی خدای را بیند یعنی بداند و شناسد
نه دیدن بچشم تا غلط نکنید هر که در راه طریقت پیر ندارد
مرید باشد مر پیر را و هر که بر خواست و مراد خود نشود مرید
مراد خود است نه مرید پیر که گفته اند مریدی پیر پرستی
باشد مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ و از وقتی
بود که اعتراض از میان برخیزد بهیچ وجه قول و فعل و حال
و صفت پیر بیند اعتراض نکند در تسلیم تصرفات پیر باشد
ظاهراً و باطناً و در صحبت بر خود بر بندد و در حاجت نگشاید
و قدمی بحکم خود نزند پس تصرف و همت پیر ممکنست که مرید
را بمنزل رساند و از پایگاه به پیشگاه آرد و از مریدی در حد
پیری نشاند ای برادر هر کرا نهاده اند این همه که شنیدی همه
ساخته و موجودات بی رنجی و رانجی اما مدبران و بی
دولتان را چون نصیب نیامد همه مشکل و نایافت یکی را در باغ
فضل تاج لطف بر سر نهد یکی را در زندان عدل داغ قهر بر جگر
نهند یکی را در نار جلال بگدازد یکی را بنور جمال بنوازد
آن خاک خوار شخص در وجود آورده و لباس از حرمت و افلاس

روزی یاری را نعت وقت نه بینج حقرا ... زنشده است باز گفت وقت زوال است
محمد ... فرمود لا زوال با ما زوال است گفت الکمال کرده‌اند و همچنین یکی پیش رفته
بود برای امامت کردن را اول رکعت اذا جاء خواند بعد از اذا جاء تبت بایست خواندن
امام دانا بود همان اذا جاء مکرر خواند برای تفاؤل را ه ه

[illegible]

در پوشیده نام ظلومی و جهولی او در عالم نشر کرده پس بیران
مقصد ... با استقبال فرستاده و فرموده که سیجود خلاصه
اعمال ... بر احوال شماست بر سر دولت او نثار کنید ای
برادر چون دریای رحمت حق موج کرامت و مغفرت زند
جمله زلات و معاصی منعدم و متلاشی کردد و همه عیب رنگ
هنر گیرد زیرا که زلت و معصیت لم یکن فکان است و رحمت
لم یزل است لم یکن با لم یزل کی برابر تواند شد و را با
این خاکدان بر رحمت است و اگر نه این سیاه گلیم وجود ما و این
ذره خاک ناپاک ما را کی زهره بودی که قدم بر حاشیه بساط
مالک الملوک نهادی ای بسا خرابانی دردی حدث شیطان
در روی مالیده و دست روزگارش در مزبله شهوات بمالیده
ناگاه علی الفتوح رسول قبول و وصول بدید آمده و گفته
اَلْحَبِیبُ یُقْرِئُکَ السَّلَامَ وَیَقُولُ لِی مَعَکَ کَلَامٌ
وَالسَّلَامُ ۝ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب پنجاه و هفتم در مرتبه ذکر مرید بعبارتی دیگر
برادر شمس الدین سلمه الله بداند که اول مرتبه از مراتب
مرید شریعت است چون حق شریعت بتمامی بوسع و طاقت

بجز کی

خویش بگذارد و همت عالی دارد طریقت او را روی نماید

این راه دلست چون حقوق طریقت بتمامی بقدر وسع

بگذارد و همت عالی دارد پرده از پیش دل او بر دارند و

معنی حقیقت که راه جانست بدو نمایند مشایخ طریقت

رضوان الله علیهم در راه خداوند جل ذکره برای مرید را

و سالکان این سبیل چهار منزل نهاده اند و گفته اند

تا مرید و روندهء ازین چهار منزل نگذرد بمقصود نرسد اول

عالم ناسوت است منزل دوم عالم ملکوت است منزل سیوم

عالم جبروت است منزل چهارم عالم لاهوت است تا از عالم

ناسوت نگذرد بعالم ملکوت نرسد و تا از عالم ملکوت نگذرد

بعالم جبروت نرسد و تا از عالم جبروت نگذرد بعالم

لاهوت نرسد و عالم لاهوت عالمی است بی نشان چون

مرید آنجا رسد از خود برهید ناسوت عالم حیوانات را گویند

و کار این منزل از حواس خمس است چنانکه خوردن و پوشیدن

و دیدن و شنیدن و آنچه بدین ماند چون مرید بریاضت و مجاهدت

ازین عالم بگذرد و این صفات را بگذارد مگر بقدر ضرورت

بعالم ملکوت رسد و ملکوت عالم فرشتگانست و کار این منزل

ارواح است

تسبیح و تهلیل رکوع و سجود قیام و قعود ست چون این
منزل بگذرد بنا دیدن این هنرها و این صفتها بعالم جبروت
رسد و این عالم روح را کسی نشناسد الا ما شاء
و حقیقت که کنز کا او ست در عبارت نیاید و در اشارت
نگنجد و چون از این منزل چون محبت و شوق و ذوق و طلب
و وجد و سکر ست چون رونده ازین صفات مجرد شود بفناء
خویش در عالم لاهوت رسد وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ
و این عالم لا مکانست اینجا نگفت و نه بیانست ز اینست
که گفت رباعی

در دیده دیده دیده بنهادند ؛ و آنرا ز ره دیده غرامی دادند
تا که بر کوی کمال افتادند ؛ از دیده و دیدنی کنون آزادند

و نیز این راه سه مرتبه است شریعت و طریقت و حقیقت
گفته اند مجموع آدمی سه چیز ست نفس و دل و روح هر سه را
راه نهادند نفس را شریعت و دل را طریقت و جان را حقیقت
نفس که از راه شریعت از عالم ناسوت بعالم ملکوت بر آید
و صفت دل گیرد و دل که از راه طریقت از عالم ملکوت بعالم
جبروت رسد و صفت روح گیرد و روح از راه حقیقت بجذبهٔ

بوذانی دبرزوه سبحانی بنوابد کار بجایی رسد که نفس دل
شود و دل روح گردد هر سه یکحکم گیرند از اینجا گویند مصراع
عاشق و معشوق و عشق هر سه معنی گشته وا این معنی را
توحید مطلق خوانند که همه امد روند در راه الله سه حال
است اول سلوک دوم وقوف سیوم رجوع و این هر سه حال
بی ارادت و مشیت خداوند تعالی نیست اما بنده را
در کار همی باید بود و در انتظار می باید افزود و خود
آن کند که خواسته است نه هلاک کس بیند و نه نجات کس
یکی در بادیه بتشنگی جان می داد و میگفت بچندین هزار
دریاها آب و من بتشنگی جان میدهم از غیب ندا شنید
که هزار هزار صدیق را در بادیه خونخوار آریم و بتیغ
مشیت خود همه را هلاک کنیم تا زاغی چند را از کله و دیده
ایشان قوت سازیم اگر معترضی زبان اعتراض برخواست
بیشه ابلیه بتوالد
ما بکشاید این مهر سیاست بر زبانش نهیم که لا یسأل
عما یفعل زاغ زاغ ما صدیق صدیق ما فضول در میان
کیست پس هر که خواهد برو زکار بحقایق این بوسد نخل مثه
کفش مردان کرد تا او را چاره نیست تا او را در دل جای سازد

اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد زشتی
و اگر یک از دوستان او ترا قبول کرد بحق
بیوستی ه انصاری

وهیچکس از بند هوا و ظلمت نفس نتواند کذشت الّا ما شاء
الله تا در سایهٔ پیری بختهٔ و راه رفته نباشد پیر ازانجا
که علم او بود مرید را از و هر را حسیی فرماید و بموجب
علت و مرض مختلف علاج و دوا مختلف سازد تا آنگاه
که لا اله الّا الله در نهاد مرید رخت خود بنهد و آمد
وشد شیاطین در باطن وی منقطع شود همه جهان
درین طلب اند که راه خداوند عزّ و جلّ بر برند اما بقدر
صفا و معادن هرکسی را علمی بود و بقدر وسع علم ایشان
را طلبی و ارادتی بود و بقدر طلب و ارادت سلوکی بود
مریدان بلند بخت به پیران بختهٔ و راه رفته و صاحبدل
شده راه یابند و بی دولتان از شوربختی بدیشان راه نبرند
ضرورت بمدبری و بی دولتی در نفس در مانده همچو خودی
بمانند و گفته اند پیران چون کوهی ارادت در دلهاء مریدان

به بینند همه این گویند بیت

از بخت بلندی یابم از وصل تو داد بیمن بر لب تو چرا بو سهاء دانم داد
گر هیچ

وچون مریدان بلند بخت به پیران صاحب دولت رسند هم این

گویند بیت از بخت بلند او فتادم بتو من

ابرد

ایزد داند که سخت شادم زتو من الکنون که از شور بختی و بی
دولتی ما این همه نیت و از شقاوت و ادبار خود محروم
تمسک بدین کنیم که نِیَّةُ الْمُؤْمِنِ خَیْرٌ مِنْ عَمَلِهِ
چون کسی را نیتی و ارادتی درست بود لیکن بمراد خود نرسد
از مانعی چنانک کسی را بیماری از حج و جهاد با فرس
باز دارد
از صدقه باز دارد چون آنکس را نیت درست بود ضرورت
در اجر با آن کس برابر باشد با کسی که حج و جهاد کند و صدقه
دهد و این در قران و اخبار بسیار آمده است شب و روز دل
بریان و چشم گریان باید داشت و در حسرت فوت این حدیث
باید سوختن انشاء الله تعالی نیت و ارادت درست کرد
که اعتبار نه بمجرد عمل راست اعتبار در دل راست بساکسانی که
در خانه خفته اند ایشانرا ثواب مجاهدان می نویسند و
بساکسانی کشته شود در صف کفار و او را از ان هیچ نصیب نبود
فتوی شرعیست که اَکْثَرُ شُهَدَاءِ اُمَّتِیْ اَصْحَابُ الْفُرُوْشِ
وَرُبَّ قَتِیْلٍ بَیْنَ صَفَّیْنِ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِنِیَّتِهٖ درین راه هیچ
چیز سودمندتر از اندوه نیست که می فرماید اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ
عَلٰی قَلْبٍ حَزِیْنٍ در قصه شنیده که چون منبر بنهادند حنانه

بیمار نیلط الفرش

نام ستون

از درد فراق حضرت رسالت عم بنالید فرمان آمد حنانه را کنار گیرد
که ناله رنجوران و مهجوران درین راه قدری دارد فضل بی علت
یکی را چه نوازد و دیگری را میکند ازرده عمر در بتخانه مقبول
و عبد الله ابی در مسجد مخذول رحمت برخاستی باد که گوید بیت
امر اگر همی سری حیرانی ساخت ؛؛ وانرا که همی سازی میدانی سوخت
ای برادر مرا و ترا کار با جباری و قهاری افتاده است که اگر
هشت بهشت را عین دوزخ کرداند و دوزخ را عین بهشت
واز کعبه کلیسیا برآرد واز بتکده کعبه سازد در قدرت او هر دو
یکی است هیچ زهره نمانده است که آب شده است خوف آنست
که دم بدم و لحظه بلحظه می لرزی و می ترسی نباید که دست
رد بی علت از پرده غیب بیدا شود قهریست او را بی علت
و لطفی است او را بی علت از لطف الوده طلبد تا بشوید تا
پاکی لطف از علت بیدا آید قهر شوپاکی طلبد تا روش بپوید
هجران سیاه کند تا پاکی سلطان قهر از اسباب ظاهر گردد گاه از
زیر دامن شقی نبی بیرون آرد و گاه از زیر دامن نبی شقی
بیدا آرد گاه سگی را در صف اولیا نشاند و گاه ولیی را در
طویله سگان بندد ولیکن چون در دمخواه عرکرد هیچ جیز قبول

نکند

نکنند چون قبول خواهد کرد بهیچ چیز رد نخواهد کرد پس
باید که پیش از آنک ندا ملک الموت شنوی روبان کنی و پیش
از آنک مضطر برند باید که باختیار چون غزیمت کنی واگر
بضرورت روی چه محبوب بود بوسف پیغامبر علیه
السّلام را چون در چاه افکندند نگفت توفّنی و چون
در بازار مصر یزید کردند نگفت توفّنی چون در زندان
کردند نگفت توفّنی و چون بهر ده درهم قلب فروختند
نگفت توفّنی چون ملک مصر خالص شد و دولت نظام
کرفت گفت توفّنی مسلما. بسم الله الرّحمن الرّحیم
مکتوب بنجاه هشتم در احوال مسلمانی برادر اعز
شمس الدّین زینه الله باحوال الشریفة بداند که احوال
مسلمانی جداست واوصاف بشریت جداست تا اوصاف بشریت
مغلوب باخلاص نگردد احوال مسلمانی بادل الفت نگیرد
مجموع آن اوصاف را بزبان اهل تحقیق نفس گویند نفس
اماره که شنیده اینست وآن بنیت وقالب که از اعضا و مفاصل
می بینی از هیچ آفت نیست بلک اوی مرکبیست که بار احکام دین
می کشد ترا فرموده است که ما از درگاه قدرت خویش ترا مرکبی

فرستاده ایم بپای دوی او وبراه دین درای تاراست می رود
تو ابروی کاری نیست او مرکب تو محمل احکام ماست او را رنجی
مرسان تا از جوهر تقصد کنند که اجابت دین بپای بیرون تمل
تا زمانه این مجاهده برو فرود که از تا براه باز آید حد قالب
اینست که اگر کسی سر سوزنی بعضوی از اعضاء خویش فرود
برد وگوید من نفس را قهر میکنم در خدای عزوجل عاصی
باشد بیشتر جهالرا این غلط افتاده است وبحمق خویش
این را کاری بندارند زینهار از حد شرع وعلم تجاوز مکن که
او مرکب عزیز است وقابل بار امانت حق است بار عهد حق
جز بدو نتوان کشید وبر سدة عبودیت جز بواسطهء او کم
نتوان بست کرد رنج او نباید کشت این نفس که مستوجب قمع
است ومستحق قهر است آن خواست که اوصاف بریت بنعمت
تمرد بر دین تو حمله آرد وخواهد که دولتگاه سلامت بر تو
زیر وزبر کند ودر گاه آفت بر تو بگشاید آن خواست را قهر
نمودن وباطن خویش را از فساد او نگاهداشتن وظاهر را از
باطن بالا وصیانت کردن فرض عین است کسی که لذت از آن
نگاهداشتن
یابد که خواست خویش را متابعت کند کو جنبش اسلام مکن

قمع
از بیخ بر کندن

وبحرنی را

وخویش را بدعوی امت پیغامبر مبند حضرت خداوند بصیر است دوست را از دشمن داند والله یعلم المفسد من المصلح و پیغامبر سیدی معصوم است امت خود را نیک بشناسد که من غشنا فلیس منا ای فی دیننا

الا ای سر بغفلت در نهاده ؛ بدنیا دین خود بر باد داده
ترا اندوه نان و جامه تا کی ؛ ترا از ننگ و نام عامه تا کی ؛
چرا مغرور جای دیو کشتی ؛ تو دیوانه شدی کالیو کشتی ؛
چو زین کلخن بران گلشن رسی ؛ همان انکار کین کلخن ندیدی ؛

لشکر همه عالم دو صنف اند جند الله و جند ابلیس تو نیکو بنگر تا از کلام خیلی هر دو را درین عالم است و دیر ست تا خلق قدم در حکم این آیة نهاده اند فریق فی الجنة و فریق فی السعیر ه ولیکن ظهور در قیامت خواهد بود و اما راه بهشت و دوزخ دیر است که تا پیش خلق نهاده اند و ایشان می روند قیامت وعده گاه رسید تا به بهشت و دوزخ اما راه رفتن درین عالمست انکس که درین عالم راه دوزخ رفته است اگر خواهد بقیامت راه بهشت رود نگذارندش و بقید خلود مقید کنند و تازیانه حسرت ابدی بر دل

یکی را جوید

ودیده او زنند سر این معنی است که گفته است مثنویات

یکی را خواه تا در ره نمانی ٭ فلک تو باش تا در چه نمانی.

دو کس را نجویند هر که مرد است ٭ او کی نه هر دو کرد است.

بهشت آدم بدو گندم بداد است تو اش بفروشی اگر کار افتاد است

ای برادر گفته محققان است که خلق امروز از تناختن

این سرای غافل اند که اگر یک روز خاک این سرای سر خلوت

خویش را بر تو کشف کند و با تو الفت گیرد عزیز تر و جلیل

تر از آن باشد که هشت بهشت بیش تو کمر خدمت بندد و قدر

این سرای اهل تفرقه و غفلت بآخر دانند و لیکن کار از دست

رفته بود و حسرت و مصیبت بیش مانده مثنویات

زند انگشت و دیده بر کنند زود ٭ بخواری دیده بر ره افکند زود

اسیری را بصد درد و ندامت ٭ بلعد زخ می برند اندر قیامت

چنین گوید که از دیده چه مقصود ٭ نخواهم دیده بی دیدار معبود.

و از حضرت رب العزت این خطاب می آید که بر آن دل حیف باید

که هرگز آن دولت را باز نیابید شما که روزگار ضایع گذرانید

هر روز پنج بار منادیان حضرت ما علی رؤس الاشهاد

با این نواخت شما را ببدر کاه ما می خوانند که حی علی الصلوة

بحی علی

[illegible]

بجی علی الفلاح هرگز این ندا نشنوید و هرگز این دولت
پیش نیابید درهای عبادت بر شما بربستیم اگر به پوی هفت
آسمان و هفت زمین خون از دیده بما ریزید درین ره زوی آنکه
یکبار دستوری یابید تا رکوعی و سجودی توانند کرد
هرگز این دولت نیابید و تا ابد لاباد نه بینید دهشت
الدنیا و بغیت لاعمال فی اعنا وکم دنیا بگذشت
وکارهای دنیا در گردن شما بماند یکی از عارفان گفته است کسی که
تا بهشت او را بر ثبوت وعده نکنی بطاعت خداوند نیاید و
تا بسیاست هفت درکهٔ دوزخ او را تهدید نکنی از معصیت
دامن پاک نکند نشان آنست که سلطان توحید بانقطهٔ دل
او هنوز عقد محبت نبسته است اگر رضوان را با هشت
بهشت بدر سرای تو فرستند فی المثل ترا مخیر کنند و گویند
خواه دو رکعت نماز با شرایط و آداب بگزار خواه بی حساب
در روح توحید بر تو آن بود که نماز اختیار کنی تا هزار
منت بر بهشت نهی که بتو آید صاحب همتی گفته است قصیدهٔ
جوهر عشق تو جو در کان ماست :: بار بلاهای تو بر جان ماست ::
نام تو خود مونس جان و دلست :: ذکر تو آسایش ارکان ماست ::

عقل چو شد بندهٔ درگاه تو، شاه جهان خادم و دربان ماست،
این دولت که قُسِّمَتِ الصَّلٰوةُ بَیْنِی وَبَیْنَ عَبْدِی
نصفین نِصْفُهَا لِی وَنِصْفُهَا لِعَبَادِی در بهشت کجا یابی
جز در حضرت نماز تراین میسر نشود چه دولت می باید
آب و گل را بدین تا این که نِصْفُهَا لِی وَنِصْفُهَا لِعِبَادِی هر
ثناء و مدحت است مراست و هر چه نیاز و حاجت عرض کردن
است حق تست چون حق ما بجای آوردی و بخضوع و خشوع
بگزاری آنچه موعود دعا و تضرع است ما ترا نقد کنیم اگر
قدر عزت نماز شناخته بودی طمع بهشت نداشتی و اگر
بمرکبی از مراکب نماز بر نشسته بودی از سیاست دوزخ ترا
خبر نبودی نه از بهشت و خشم دوزخ در هجر این فتوی
مصطفی عم کجا بدید ایلکم ان احدکم اذا دخل
فِی الصَّلٰوةِ فَإِنَّهُ یُنَاجِی رَبَّهُ وَرَبُّهُ بَیْنَهُ وَبَیْنَ الْقِبْلَةِ
خواجگی همه عقلها را آتش در باید زد و ادراک و حواس در بیت
راثی باید کرد تا بر کوی معنی این حدیث تواند رسید که رَبُّهُ
بَیْنَهُ وَبَیْنَ الْقِبْلَةِ این حدیث در صحیح بخاری ست
نه در دفتر مذکران و این فتوی موبّد است بدین لفظ که مَنْ

الخ

أَتَى مَسْجِداً فَهُوَ زَائِرُ اللهِ وَحَقٌّ عَلَى الْمَزُورِ أَنْ
يُكْرِمَ زَائِرَهُ هر كه هيچ كس در راه ما قدمي بجند بصدق
بي نكرفت الا كه ما او را بعطاي خود جزي اكرام كرديم و لكن
كسي را خود با ما بر كرداد و سنت نيست آنكس را كه بوقت نماز بركر
در بازار بيني تعزيتش بكن را نخوار بيني كه هست او را باد
نداده اند و از دركاه نمازش بر انداخته اند اي برادر حيات
پيشينيان بدين بود و حيات ما بلعب و لهو است فردا قيامت
هر موئي از ان صديقان بهزار عالم برآيد و صد هزار چون
ما بيك بر كاهي برنيايد همه بيداران ماتم دين ما ميدارند
و ما را اين همه كرفته كه چه خوريم و چه پوشيم بدنيا بطالت
بر از غفلت بميري و فردا قيامت خرد از بر از حسرت برخيزي
بيت از اين كافري كه ما را در نهاد است مسلمان در جهان كمتر فتاد است
روز عيد شبلي را رحمة الله ديدند جامه سياه پوشيده
بود و نوحه مي كرد گفتند امروز روز عيد است اين چه جامه
است و اين چه حالت گفت عالمي را مي بينم امروز جامهاء
نو پوشيده و تماشا ميكنند و يكي را از خداي خبر نه امروز
تعزيت حسرت ايشان ميدارم و بر بي خبري ايشان نوحه ميكنم

ای بابی خبری خو کرده و در خداشناسی را بر خود بسته و
بهوا پرستی و عادت پرستی قناعت کرده و عمر عزیز را بباد بر داده
مگر روز از عمر تو نصیب تو باشد و باهمه بد عهدیها در
ساخته و باهمه معصیتها الفت گرفته اعتقاد آن کن تا قتیاء
عشق این طاغوت نفس را از بت یاز نکنی لباس حلیت دین
در تو نپوشند و تا این نفس هوا پرورده را بدشمن نگیری دین
بدوستی روی بتو ننماید و تا انبازی که با شیطان داری جدا
نکنی جمال لا اله الا الله نه بینی و تا از اجابت دنیا مجانبت
نکنی بر سر کوی صدیقان راه نیابی مثنویات

جو ابراهیم بت را بر زمین زن ،، نفس از لا احب الآفلین زن
درین ره صد هزاران سر چو گوی است ،، چه جای کار و بار و گفت و گوی است
براه عاشقان در نه قدم تو ،، چه باشی از کسی در راه کم تو
ای برادر آنکه ترا مسجود ملک کرده است و محسود فلک گردانیده است
کاری عظیم است هر آینه در وجود خاک ملا زم معنی منور
و مقدس است که سرایر ملکی و اوهام بشری از دریافت
آن عاجز و قاصر اند چون شعاع آن معنی طلوع نماید ملک
حیران شود و فلک سر گردان بود او را تواضع و این را التخاشع

و آنچه بعضی از بزرگان متصوفه در باب روح
گفته اند بیان بزرگی روح کرده اند نه بیان حقیقت
وی چنانکه امام غزالی علیه الرحمة گفته است لطیفه
ربانیة عاملة مدرکة بزرگی دیگر گفته است شعلة
الضوئیة این همه بیان بزرگی شان اوست نه بیان
ماهیة او ...

از لوامع

١٨٦

از لوازمات بود و از واجبات باشد خواجه عطار رحمة الله

عَلَیه اشارت کرده است مثنویات

فرشته کوبه بیند جوهر تو ∴ دکوره سجده آرد بر در تو

نه مسجود ملایک جوهر تست ∴ امانت خلافت بر سر تست

خلیفه زاده گلخن رها کن ∴ بگلشن شو کلاه طبع رها کن

بمصر اندر برای تست شاهی ∴ تو جون یوسف جرا در قعر جاهی

مِنْهُ بَدَا وَ اِلَیْهِ یَعُوْدُ سر این معنی است نزدیک آنکس که اهل معنی است جون بدایت تو از وست نیامده و جون نهایت تو بدوست نخواهی رفت لا اله الا الله از عالم نامتناهی جیزی منفصل نگردد و با غیر متصل نگردد جون بدایت از وست هر آینه نهایت بدوست جس ذکر انفصال و اتصال و آمدن و رفتن مجازیست این قصه بس درازست اینجا شرط احتراز ست خواجه عطار رحمه الله

علیه کوید مثنویات

درین اندیشه بودم سالها من ∴ بسی معلوم کردم حالها من

همه کر پس رو و کر پیشوا اند ∴ درین حیرت برابر می نمایند

کسی اکه نه از سر الهی ∴ اسیرانیم از مه تا بماهی

بسی سر رشته این راز جستم ∴ ندیدم کرجه عمری باز جستم

مگر این را اینجا گفتنی نیست ؛؛ در اسرار اینجا سُفتنی نیست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بنجاه نهم در اخلاق حمیده برادر شمس الدین شرفه الله باخلاق المحموده

بدانکه اخلاق نیکو به اول فطرة ادم دادند علیه السلام وازادم علیه السلام میراث رسیده است بانبیا و رسل همچنین تا بسیّد انبیا و سلطان اولیا رسید وازوی بامّت رسید چنانکه همه اخلاق مذموم بوقت قسمت بابلیس دادند از وی بمتکبّرات و بمتمرّدان رسیده است که امّت وی اند بس هرکه بمتابعت شرع راسخ تر نیکوخوی تر وهرکه نیکوخوی تر بود بر کار خداوند عزیز تر چون خلق نیکو میراث ادم است و تحفهٔ خداوند عالمست که بدو داده است لابد هیچ پیرایه و زینت نباشد مومن را نیکوتر از خلق نیک واصل خلق نیکو امتثال فرمان خداوندست و متابعت شرع رسول وی که حرکات و افعال سیّد کاینات همه پسندیده بوده است وهرکه متابعت وی دارد باید که در معیشت چنان زندگانی کند که او کرده است بس باید که در حق خویش و بیگانه و دور و نزدیک نیکوخوی باشد و مزاح نکند تا مروّت فاسد نکرد و بدخویی نکند

تا عیش منغص نگردد و پیوسته تازه روی و کم سخن باشد
بهر که رسید بسلام ابتدا کند که حضرت علیه السلام با صحابه از کمال خلق
نیکو اکردی روزی صد بار ملاقات افتادی با یکدیگر بسلام
کردندی و بلا آنچ دارد سخاوت کند که با حضرت رسالت درمی
و دیناری شبی صحبت نکرده است اگر چیزی فاضل ماندی بودی
و کسی نیافتی که بوی دادی در حجره مبارک نرفتی تا آن
بکسی ندادی و بزبان غیبت و فحش و دروغ نگوید و در تکلف
کردن در کارها احتراز کند که از نیکو خویی بی تکلفی است در همه
احوال و اعمال و اقوال جانب حق نگاهدارد و خوردن و خفتن
و پوشیدن و گفتن مقصود کرداند بر متابعت شرع و در
همه احوال عالی همت باشد و خود را بخست و حقارت و طمع
آلوده نکند و از شبهات و مهالک دوری گزینند و بکوشد که تا
در همه احوال با اخلاق مصطفی اعم اقتدا کند چنانکه تواند
اخلاق مذمومه احتراز کند و از خود دفع کند چنانکه تواند
تا نسب او بشیطان متصل نگردد انکه مانند شیاطین آلوده فعل
و خبث الفعول گردد منقولست از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
به بپیوند با کسی که از تو ببرد و عفو کن از کسی که با تو ظلم کند

وبده کسی را که تواند هلوا او را فرمان بود که دعوت کند خلق
را براه خدا و بلسخن خویش بحکمت و بپند نیکو و گفت و شنید کند
آنچه نیکوتر باشد و چون موسی را با هارون علیهما السلام
به دعوت فرعون فرستاد بگفت فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا با
وی سخن نرم گویند انس مالک رضی الله عنه روایت میکند
که هر ده سال خادمی حضرت سید عالم کردم هرگز در هیچ کاری مرا
نگفت که بد کردی یا چرا کردی چون کار نیکو کردمی دعا کردی
و چون چیزی ناخوش کردمی گفتی وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ
قَدَرًا مَّقْدُورًا و گفتند علوفه ستور خود راست کردی و بدست
خویش جامه بار بود وختی و پیوند نهادی و در خانه با خادمان
بهم کار کردی و چون دوال نعلین بگسستی خود راست کردی
و خانه برفتی و همیشه و چراغ راست کردی و هرکه او را ابتدائی
کاری فرمودی تمرد نکردی و اگر بیگانه وی را رنجه نمودی
جفا نکردی و هرگز طعن و لعن و شتم و فحش بر زبان او
نرفتی و همیشه با تبسم بودی نه بخنده و غفلت و بهر که
رسیدی از مسلمان ابتدا بسلام کردی و با صحابه چنان نشستی
که یکی از ایشان و همه را بکنیت خواندی بسبب اکرام ایشان را

واگر کسی را

واگر کسی را کنیت بودی کنیت کردی واگر کسی از صحابه
یاد کردی وی را بخواندی گفتی لبیک واگر بکودکان بگذشتی
برایشان سلام کردی و بپوشیدی عیب مسلمانان بپوشیدی چنانکه
آن دزد را گفت أسرقت قل لا در حد دزدی کردی بکوفی
وحق عیال و فرزندان و موالی بتسویه شرع نگاه داشتی
و برای اعلای دین صبر جفا و طعن تحمل کردی و هرگز
هیچ سایلی را رد نکردی واگر موجود بودی دادی واگر نه
گفتی انشاء الله تعالی بدهم و هرگز بر هیچکس خشم نراندی
برای خویش و در دین حق ملاهنت و محابا و فتوی هرگز
سکوتی نکردی و یاران را بوقت درماندگی دست گرفتی واگر
ساعتی ندیدی بطلب رفتی و در خانه چون خادم مانده شدی
نیابت داشتی و از بازار طعام آوردی و دعوت آزاد و بنده
را اجابت کردی و هدیه قبول کردی اگر چه قطره و جرعه
شیر بودی و یاران از خرگوش و هر چه مباح بیش آوردندی
بخوردی و هرگز هیچ خوردنی را عیب نکردی و آنچه یافتی
از مباح بپوشیدی وقتی گلیم و وقتی برد یمانی و وقتی صوف
و وقتی عمامه سپید و سوار شدی بر هر چه میسر شدی و وقتی

تنسل الاعلام آزرا ... بالانکار کیلا ... علیه القوا ... العلماء

کلمه

مداهنت

خیانت ونفاق
وخوار داشتن

فرو گذاشت سستی

بر اسپ و وقتی بر اشتر و وقتی بر خر و وقتی پیاده و وقتی
پای برهنه و وقتی بی ردا و وقتی بی دستار و کلاه، چنانک
اتفاق افتادی که بر بوریای خفتی نه که بدان هیچ بستری
نبودی و هیچکس را از بنده و آزاد و غلام و کنیزک بحاجت
خود او را نخواندی که اجابت نکردی در کار وی و اگر کسی
بحاجتی آمدی و وقتی در نماز بودی سبک تمام کردی
و روی بدو آوردی حاجت او تمام کردی باز در نماز شروع
کردی و هر که بر وی در آمدی وی را اکرام کردی تا بودی که
ردای مبارک خویش گسترانیدی و گفتی برین بنشین و بودی
بالشتی که زیر وی بودی بدو دادی و گفتی برین بنشین
و اگر او حشمت داشتی سوگند دادی که بنشین و در پیش حسن
و حسین رضی الله عنهما مرکب شدی و ایشان بر پشت مبارک
سوار شدندی و گفتندی ای مرکب اینجا بیای و همچنین بر و
وا و همچنان کردی و این جمله ابو سعید خدری روایت کرده
است و در کتب صحاح منقولست و این جمله اخلاق اوست
که گفته شد و هزار چندین ناگفته است اگر هیچ معجزه
نبودی اخلاق و اوصاف پسندیده وی شاهد بسنده بودی

برحق وی چنانک چندین مدعیان و منکران بودند که بمجرد
دیدن گفتند که لیس هذا وجه الکذاب یعنی ای روی دروغ
گویان نیست و در حال ایمان آوردند و اسلام قبول کردند لی
معجزه و حجتی و این اخلاقست که در طریقت شعار زهادست
علوم کشته است که در همه احوال اقتدا بشریعت دارند و اخلاق
خویش را بر محک سنت امتحان کنند و هر کی در شریعت محقق نباشد
وی را از طریقت هیچ فایده نبود و اصل این اخلاق بر بصیرت
و معرفت است که هرکه بحالت غرور خویش مقید کرد د بتطهیر
این اخلاق نرسد پس رونده باید که ببصیرت این درجه طلب کند
و بدین اخلاق نبوی متحلی شود و آنچ بفیض خداوند عز وجل
حاصل باشد نگاه دارد و آنچ نباشد بجهد ریاضت و بخدمت
این طایفه و بصحبت این کروه حاصل کند که بیشتر احوال و اخلاق
اکتسابی است و آدمی در محل اختیار مامورست بکسب ای برادر
و نفس چون تربیت یابد بکمال خود و از زنک صفات انسانیت
باک کردد ظهور جملکی صفات جلال و جمال خداوند تعالی
در خود مشاهده کند پس خود را بشناسد که او کیست و او را از
بهرچه آفریده اند چنانک عراقی بدین اشارت کرده است علیه الرحمة

انسان آینه ایزد

رباعی

ای نسخه نامه الهی که توئی ای آینه جمال شاهی که توئی
بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست در خود بطلب هر آنچ خواهی که توئی

و این جز بواسطه سلوک بر جاده شریعت و طریقت و حقیقت
دست ندهد بباید گوشید که نتوان دانست که قفل این دولت
از کدام کلید گشاده گردد و با کدام صاحب سعادت را این دولت
نهاده اند زیرا که مملکت جاودانی بهر شهریاری ندهند و کلاه
عزت بر هر سری ننهند چنانک گفت بیت

ملک طلبش بهر سلیمان ندهند منشور غمش بهر دل و جان ندهند

خدای عز و جل را هشتاد هزار عالم است این جمله ازین حدیث
فارغ اند و جیزی نصیبی ندارند الا آدمی که این کرامت بهیچ
نوع از انواع موجودات دیگر را نداده اند ازینجاست که گفت هر که
گفت

مثنوی

پناه بلندی و پستی توئی همه نیستند آنچ هستی توئی

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب ششم در تفکر
برادر اعز شمس الدین الکرمی الله بدانک تفکر را سید عالم
علیه السلام بر بسته است بر افعال الهی و گفته است تفکروا

ارض الله

فِي آلَاءِ اللّٰهِ وَلَا تَتَفَكَّرُوْا فِي ذَاتِ اللّٰهِ هر که در خداوند
تفکر کند زود بود که در کفر افتد بحکم آنکه نتیجهٔ تفکر محجوب
و محدود باید تا تفکر یا در وی راه برد و ذات و صفات خداوند
عزّ و جلّ از حدّ و حصر منزه و از احاطت علوم و عقول
پاک پس تفکر در آفرینش باید کردن تا تغیّر بعضی و ثبات
بعضی باز بیند و تلوّن و تمکّن آفریدها در مراتب وجود
بشناسد و از نتیجهٔ وی را معرفت بخالق حاصل شود پس طالب
را باید که چون از عهدهٔ اعمال ظاهر بیرون می آید و پیوسته
باوراد قیام میکند و داد سنن میدهد و حق فرایض میگزارد
وقت وقتی تفکر نیز کند در احوال آفرینش عالم و باز بیند
که صانع را درین صنعت بزرگوار چه حکمت است و این تفکر که در
عالم خواهد کرد در نفس و دل و تن خویش کند و مراتب خود
را که از اول آفرینش بوده است تا بوقت انقراض تفحص کند
و اطوار خود را مطالع کند و در تفکر بر جادهٔ شریعت باشد
و از عمل و علم سرمایه سازد تا در راه تعطیل و تشبیه و توقف
و تردد و مانند آن منقطع نگردد و سرمایه بطلب سود زیان
نکند تا مگر بدین تفکر گنج بصیرت حاصل کند و سود معرفت بکف

المعطل
یعنی بیکار

ار وهرچه عالمیان بالهادر از بواسطهٔ عمل وعبادت بدست
۱۰ آرند بتفکر راست آیاند کرامات بدست آرد چنانک رسول علیه السلام
اشارت کرده است که یکساعت تفکر بمنزلهٔ آز شصت ساله عبادت است
وان تفکر حضور در دین واحوال آفرینش وفایده حق از حکمة
صنعت است چنین تفکر با شصت ساله عمل برابر باشد وگفته اند
خداوند تعالی هرجاکه درقرآن مجید نظر کردن فرموده است
مراد ازان نظر تفکر است وفایده ازان بینش عبرت وبصیرت
است زیراک چشم آدمی کمال صورت آسمان وزمین بتمامی ادراک
نتواند کرد پس نظر کردن درچیزی که ادراک او بتمامی نخواهد بود
فایده ندهد وخداوند تعالی بکار بی فایده فرمان ندهد وحقایق
مصنوعات جز ارباب بصیرت نتواند دید چنانک مرئیات ظاهر
جز اهل بصر نتوانند دیدن هرکه بینا شود همه چیز را چنانک هست ببیند
درعشوها بر وبسته کرده وهمچنانک در دیدن ارباب ظاهر در بصر
متفاوت اند بعضی ضعیف اند وبعضی قوی وبعضی سریع
الادراک وبعضی بطیء الادراک ارباب قلوب در بصیرت نیز متفاوت
اند بعضی تا آسمان بینند وبعضی تا بعرش بینند وبعضی تا لوح
وقلم در بند کنند وبعضی را بصیرت کامل وصحیح افتاد جمله

مخلوقات

مخلوقات بگذرد خالق را بیند و تفاوت ملل و اختلاف مذاهب
و عقاید را یک اصل بیند که اینست الغرض فایده تفکر تکثیر علومست
و کسب کردن معرفتهاست که سوده باشد چون علم و معرفت
در دل حاصل شد حال دل بگردد چون حال دل بگردد اعمال
جوارح نیز بگردد در گردش افتد و چون در گردش افتاد در روش
افتد چون در روش افتاد در کشش افتد و چون در کشش افتاد
بیک جذبه از جذبات حق جایی برسد که بمجاهده و اعمال جن
و انس آنجا نرسد و ثمره فکرت علمها و حالهاست بی نهایت
که بحصر و عد نیاید برای اینست که اگر مرید خواهد که انواع مجاری
فکرت در شمار آرد و بداند که تفکر در چها باشد نتواند زیرا که
مجاری فکرت بی شمارست و ثمره آن بی حد و حصر و حکایات
از مشایخ رضوان الله علیهم در تفکر بسیارست عبد الله
مبارک سهل بن علی را دید خاموش در تفکر مانده گفت تا
کجا رسیده گفت تا صراط خواجه شریح رضی الله عنه در راهی
می رفت در اثنای آن بنشست و گلیم در سر کشید و گریستن گرفت
گفتند چه رسید گفت در رفتن عمر و اندکی عمل تفکر کردم خواجه
داود طایی رحمة الله شبی در ماهتاب در بام خود در ملکوت آسمان

تفکر کرد و بگریست تا در سرای همسایه افتاد صاحب سرای از
فراش خود برهنه برجست بنداشت که در دست چون داود را
دید گفت .. این اشک چیست گفت بنهادن جراحت علم نبود محمد
واسع رحمة الله گفت که مردی از اهل بصره بس از وفات
ابوذر رضی الله عنه بر جاده او رفت و از عبادت او برسید
گفت همه روز در گوشهٔ خانه بودی و تفکر کردی خواجه فضیل
رحمة الله گفت که فکرت آینهٔ است که نیکیها و بدیهاء تو بتو
نماید حواریان عیسی را علیه السلام برسیدند که امروز در زمین
مثل تو هست گفت آری هست هر که سخن او ذکرست و خاموشی
او فکرست و نظر او عبرت مثل او منست ابن عباس گفت رضی
الله عنه دو رکعت در تفکر به از قیام شبی بی دل و در حقیقت
تفکر سخن بسیارست در طلوب این قدر بس باشد حق تعالی
ما را مدد کند تا تفکر در آن کنیم که شاید و طریق تفکر بصواب
بر ما آسان کرداند بمنّه و فضله اِنَّهُ هُوَ الْمُیَسِّرُ وَ الْمُعِینُ
و اکر میخواهی و نمی یابی دل تنگ مشو که ربّ العزّة گفته است
اُدْعُونِی اَسْتَجِبْ لَکُمْ دعا و رای دعاء موسی نه و اخلاص
و رای اخلاص موسی نه و اشتیاق و رای اشتیاق موسی نه

دكظار

وخطاب لن تراني هكذا فعل الاحباب اي برادر قوي شب
و روز در طلب حجاب اين كه الطلب رد والطريق سد
بيت بسيار خواستم كه بهم سر اسلين مي جوا[ستم] دي الم چون خدا
نخواست وكوه هي روي از راه كرد اينه و در شهوة غفلت:
قلم زده از غيب ندا اين كه والله يدعوا الى دار السلام

شد از ميل ما خوانه بهر خانه كبنت
بيت

از صومعه براند و بيگانه خواندش ٭ و از بتكده بيار د كويد كه آشناست ٭
يكي را ديدند كه در باديه بي زاد و راحله حيد و يدند كفتند كه بو تو
بخ نيست كفت كه دوست كه دانسته ام وليكن وليكن در خانه
نشستن نمي گذارند كودكي از طلب كريخته بود معلم كودكان
ديگر فرستاده بود تا بگو آهيسته مي برند بيري آنجا رسيد و قتش
خوش كشت كفت بقهرش مي برد تا صفات خويش بياموزد
عزيزان را جگرها پاره پاره شد عقلها و ديدها خيره كشت
جانها بلب رسيد سابقي رانده جنانك خواسته خاتمي نهاده

جنانكه دانسته مثنوي

امروز بهانه در انداخته اند ٭ فردا همه آن كنند كه دي ساخته اند ٭
بسم الله الرحمن الرحيم مكتوب شصت يكم در تجريد و تفريد

تجريد بر دو نوع است تجريد ظاهر وآن آنست كه برهنه باشد ظاهر او را از املاك و تجريد باطن
وآن آنست كه برهنه باشد باطن او از اعواض پس تجريد ظاهر بي ملكي نهاد و تجريد باطن آنكه هيچ
ترك آنچ از وي بجرح كشت عوض طلب نكند نه در دنيا و نه در عقبي براي آنكه عوض داده را
باشد تجريد را هيچ جيز نباشد كه بدهد تا عوض طلبد و تفريد آنست كه فرد باشد از اشكال
يعني انس نگيرد با ايشان بلكه وحشت گيرد از ايشان و فرح باشد در احوال از احوال يعني
نه بيند مر بفتوح در احوالي بلكه غايب شود برو يت محو احوال از احوال فرد باشد او
افعال وآن آنست كه باشد افعال او مر خدا را بغير عجب نفس و زبان

تجريد آن بود كه همه بدهي و نظر از كل كون برداري
تا مكافات داده با تو ندهند اي برادر الخ بدهي
تا بستاني تجارت بود باقي تو داني ٭ طوالع

نوادر شمس الدین شرفه الله بدانند اول این کار که روز بازار
طالبانست و نوز مریدان صادقست تجرید و تفرید است
چون تجرید بود آنکه لمعه هر چه در دست باشی از آن آزاد بیرون
آیی تفرید بود چیست آنک در بند فردا نباشی چنانک گفته اند بیت
امروز در پیر وودی و فردا، هر چهار یکی بود تو فرد آی،
دوم خلوت ظاهر و باطن است خلوت ظاهر چه بود آنک
خلق را بگذاری و روی بدیوار آری تا آنگاه که بر درش جان
بسپاری خلوت باطن چیست آنک اندیشه اغیار از دل
بشوی و غبار دنیا و آخرت از دل برو بیی سیوم آنک یک ذکر
و یک فکر شوی تا نام دیگری و اندیشه غیری بر خود حرام شمری
چهارم آنک کم گفتن و کم خوردن و کم خفتن پیشه کنی
که ازین هر سه مدد ست مر نفس اماره را بسیار گفتن از ذکر مشغول
کند و بسیار خفتن از فکر معزول کند و بسیار خوردن گرانی
آرد و از کار و بار باز دارد و دایم الوضوء باشی که طهارت
ظاهر اشارت است بر طهارت باطن چنانک درویشی را پرسیدند
که ما سر الطهارت فهو ذکر الطهارة السر باطن چنانک طهارة
ظاهر دایم می باید طهارة باطن نیز باید که طهارة ظاهر

تجرد جه کشاید تا بروز کار جذبه از جذبات حق که
کفته اند جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ
الثَّقَلَيْنِ ترا بر داد وجای رسیدن نکه بمجاهدات تو
جن وانس اگر تنها ترا بود نتواند رسانید این کار در کفتار نیک است
و در رفتار عظیم دشوار که رفتار این راه نه با عضا و ارکانست بلکه
بدل وجان است و دل وجان نه در فرمانست امّا ارباب همت
و عاشقان صادق را جان آسانست که را و ترا خوردن آب و نانست
و در دروازه سلوک این راه علم و معرفت است هر که از ان در در نیاید
در بیابان بی پایان افتد و بدست غولان درماند وجان و ایمان
در میان نهد چنانک کفته اند **بیت**

غولان نطهقند این مدعیان ∴ زنهار که تا غول ز راهت نبرد
اگر کسی را درد این کار بکیرد که درد بی درمانست باید که با خود و با
درد خود بسازد و بطلب درمان نپردازد که در طلب درمان
عمر خود ضایع کند و درمان بدست نیاید بعضی از عارفان
کفته اند این همه طالبان که مشاهده میکنی در درد مانده و بدرمان
نرسیده از انست که در طلب درمان مشغول شدند و سرمایهٔ حرمان
درین راه مشغولی است بهر چه خواهی کو باش وَاللّٰهُ لَنْ يَصِلُ

شنو مانت
از پی شهرة زمانه عشقی زده بهر
قطع اثر دید چون
پدید کردد ان باکی
نو بادی بیرکان
علائی اشارت
ره مجرد از صفت تو در پی محو
از غیر خدا جو عالمی خود باید کرد

بَلِي الْكُلِّ اِلَّا مَنْ انْقَطَعَ عَنِ الْكُلِّ مُوَيِّدًا این رمز

است عزیزی کفته است مثنویات

تیمان زینهست خواهی خیز یای بالا از زمین بکریز

می رو هیچ کونه بازمین تا نیفتی زآسمان بر زمین

مرده را کم حال بد باشد میل دم سوی کالبد باشد

وانک داند که اصل کار یچیست جان او بی جسد تواند زیست

حیات ابد آنست نه که بی جسد زنده بجانست واین کار عشق

است نه کار زنانست بندکان موقوف فرمان باشند ودر هر دردی

طالب درمان باشند اما عاشقان ومحبان فرمان عشق کنند

وقصد درد بی درمان کنند محبوب هر زمان کوید دور تر

باش تا هلاک نکردی ایشان کویند ما در روز نخست جان درمیان

نهاده ایم وخود را بدست فنا داده ایم جون بی تو می باید

زیست مرده به وجون بی تو می باید بود روی بعدم

آورده به مصراع درکوی تو مرده به نه از روی تو دور ای

برادر سر را درین راه اعتبادی نیست واصحاب سر را با این سر

کاری نیست والکر کسی استوار نمادرد و باور نکند یکی بصحرا

شود تا صد هزار سر بیند در خاک خواری غلطید و هیچ کس

ظاهرا

ظاهراً و باطناً روی دیدن ندیده تو، عشق چه گوید که از
سر چنین سری که مجانا خاک خواهد شد برخیز تا ترا بخت
عزت و وصلت بنشانم اکنون اختیار تراست، رباعی
نوباوهٔ گلبن جوانی عشق است ، سرمایهٔ ملک جاودانی عشق است
چون خضر اگر آب زندگانی طلبی ، سرچشمهٔ آب زندگانی عشق است
هر چند هیچ سری ازین سودا خالی نیست اما این دولت شریف
و این حرفت لطیف بهر شکم پرستی ندهند و بحوصلهٔ هر خسیسی
ننهند که ایشان بنماز و روزه راضی شده اند و از کمال درجات
و شرف مقامات حرمان محروم مانده بیت
گنجی است ملک وصلت و خلقی است منتظر ، این کار دولت است کنون تا کرا رسد
دل خوش دار و امیدی بیش نه که در لطف باز است ابو سلیمان
دارانی رحمة الله بخواجه ابو یزید قدس الله روحه نبشت
که کسی که او غافلست و همه شب بخسپد هرگز او بمنزل رسد
جواب داد اگر باد لطف بجهد رسد گفته اند همه سرمایهٔ
آدمیان فرو بیختند ذرهٔ از حقیقت بر سر نیامد همه زوایاء
بشر را باز جستند مقدار سر سوزنی پاکی روی ننمود شکی
آفریده است که روی از غیب یقین را می خراشد عادتی و مجازی

ورده است تا بر روی حقیقت کرد می باشد سرکی آورده

ست که با توحید در فنا ذیعینا است نفاقی آورده است که باخلاق باخلاص

درد عوی پست بعد هم دوستی هزار دشمن آفریده است

بعد هم هر صدیقی هزار زندیق آفریده هرکجا مسجدی

است کلیسیا در برابر او بنا کرده و هر کجا صومعه است در

مقابلهٔ او خراباتی ساخته هرکجا طیلسانی است در مقابله

او زناری هرکجا اقراری در مقابلهٔ او انکاری از شرق تا

غرب پر زینت و نعمت کرده و در زیر هر نعمتی تحبیه

محنتی و بلیتی ساخته بیچاره خاک بیت

این همه میکند ولیک از بیم، مرد را زهره نه که آه کند

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بیست دوم در تجرید و تفرید بجانب دیگر

برادر اعز شمس الدین را حق تعالی بطاعت خویش

آراسته کرداند بمنه فضله سلام و دعا از کاتب حروف مطالع

فرماید و مقرر برادری گشت که تجرید و تفرید مرید را شرط

راه است تجرید از علایق و خلایق بود و تفرید از خود

در داغ غباری نه بر پشت باری نه و با کس شماری نه در سینه

بازاری نه

بآزادی نه با هیچ مخلوق کاری نه همتش از ذروهٔ عرش
برگذشته و از کونین رمیده و با مراد آرامیده با وجود کونین
کونین بی دوست خوشی نه و بی وجود تا لمین باد ریخ
نه عزیزی گفته است لا وحشة مع الله ولا راحة
مع غیر الله رضا نده گفته اند هر که از خداوند محجوب است
در عین بلا و دوزخ است اگرچه کلید خزاین عالم در دست
دارد و هر ژنده پوشی و گدایی که او را با خداوند خود کار است
پادشاه هر دو جهانست هر چند نان شب ندارد از اینجاست
که خواجه سری سقطی رحمة الله گفتی اللهم مهما عذ
عذبتنی فلا تعذبنی بذل الحجاب خداوندا هر گاه که
مرا عذاب کنی بهرچه خواهی کن بحجاب خودم عذاب مکن ای
برادر حقیقت دوزخ خود همین است چنانکه قران مجید
اشارت میکند از عذاب کافران کلا انهم عن ربهم
یومئذ لمحجوبون ه نکته موثر در عذاب حجاب آمد گفته
بزرگانست اگر خیمهٔ وصل فردا در دوزخ نصب کنند طالبان
و مریدان او آتش دوزخ را توتیای دیدهٔ خود سازند اگر یک لحظه
در فردوس اعلی بحجاب مبتلا کنند چندان فریاد کنند که دوزخیان

یعنی حقا که بدرستی که ایشان کافران
از پروردگار خویش در روز قیامت
حجاب کرده شده کانند.

شیخ الاسلام عبد الله انصاری فرموده است
الهی کدام دوزخ سخت صعب تر از بی تو
داشتن یا کدام بهشت است بهتر از
با تو زندگانی کردن است.

را ایشان رحمت کنند سر این معنی است که گفت مثنوی

با تو دل مسجد است و بر تو کنشت بی تو هم دوزخست و با تو بهشت

مقصود چون جلال عظمت حق مرید را معلوم گشت آنک

در طلب دامن او بگرفت و دانست که من لم المولی

فله الکل ثمن شانه المولی فانه الکل و دیده

از هیچ جز حق است چاره هست اما از وی بهیچ حال

چاره نیست چنانک بموسی علیه السلام وحی آمد انا

بدک اللازم منی ناگزیر توام از همه چاره هست از من

ترا چاره نیست هر آینه لوح دعاوی بشکند و دیده همه

ولی بر کنده و ت و حیات در دیده او یکرنگ گردد رد

و قبول مدح و ذم در ترازوی وی هم سنگ بود بهشت و دوزخ

را در حاشیه دل وی گذر نه دنیا و آخرت را در سینه وی

جای نه برای جبه و جبه و لقمه بمخلوق کردن ننهد غواص

بلند همت که با دریای محیط جان بازی کند گوهر شب افروز

در معاوضه آن بدست آرد بدو د چراغ مختصر پیر زنان

کی تن در دهد مقصودش درگاه الٰه بود دلش از ما سوی

الله کوتاه باد طلبش همیشه در راه مرکب جاه و کرامت بی کرده

و ...

در تخته تنگ و نام و سلامة پاک شسته و در روش این بود که لَوْ
زَاحَمَنِي الْعَرْشُ لَمْحَقْتُهُ اگر عرش مجید پیش همت
اید بتن کنم وَلَوْ اَقْبَلَنِي الْكَوْنُ لَهَدَمْتُهُ اگر رد نیا
واخرت خود را بهمه نماید لکد مال عدمش کنم عبشن این
بود که هر لحظه بر طور سینا طلب بر می اید و موسی وار نغره
اَرِنِي مي زند و از حضرت مطلوب از راه غیرت جواب لَنْ
تَرَانِي مي شود زهي کار زهي سودا آب و خاک رباعي
ما را بجز این جهان جهاني دگرست جز دوزخ و فردوس مکاني دگرست
قلاشي و رندیست سرمایه عشق قرابي وزاهدي جهاني دگرست
جون مرید صادق را این تجرید و تفرید حاصل گشت جلوه گویند
در عالم همچنین کنند که یَا دَاوُدُ اِذَا رَاَیْتَ لِي طَالِبًا فَكُنْ
لَهُ خَادِمًا بیغامبري جون داود علیه السلام او را خادم بود
بس توان دانست که دیگران جه باشند این معني مرید را بدرجه
درجه حاصل اید بمرتبه مرتبه بباید کرد یکبارگي کرا تواند بود
اِلَّا مَا شَاءَ اللهُ هر که خواهد که قران مجید محفوظ و مقرو او
گردد لابد از ا ب ت اغاز باید کرد تا بتدریج بقُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ
النَّاسِ رسد اینجا بیتر و بیتر تا بمدتي قاري و حافظ قران

عبشن: دوست کردن
محمد بالفتح کامیسیان

گردد و سنت الهی جاری برین است چه باید کرد سر اینست که گفت

بیت

تو فرشته شوی ار جهد کنی از پی آنکه برگ توتست که گشتست بتدریج اطلس

و از افلاس و بی استعدادی و ادبار و الو... بهزیمت

نباید شد نظر بر فضل رب و فضل باید است اگر خواهد هزار هزار

کلیسا و بتخانه را کعبه و بیت المقدس کرداند و هزار هزار

عاصی و فاسق را حبیب الله و خلیل الله خطاب کند و علتی

درمیان نه و اگر خواهد بیک لمحه هزار هزار کافر را مومن کرداند

و هزار هزار مشرک و بت پرست را موحد و مصلی درمیان نه و کرد

هزار هزار لعنتی را رحمتی و هزار هزار خراباتی را مناجاتی کس را

زهره‌ی چون و چرا نه — بیت

بسا پیر مناجاتی که از مرکب فرو ماند ؛ بسا رند خراباتی که زین بر شیر نر بندد

در مکتوبات که نبشته شده است تفکری و تدبری کنی و کرات مطالعه

نماید انشاء الله تعالی در دل برادری محقق و مقرر کردد

معانی در ضمیر اخوی متمکن شود و ثمرات و تاثیرات در جوارح

بلید آید و ظاهر بدان متحلی کردد بفضله و کرمه بالنبی و آله ای

برادر مایم در بلا خود مانده و عالم در بلاء ما مانده مصطفی را صلی

الله علیه و سلم گفتند ای محمد ترا فرستادیم تا در بلا افکنیم و خلق را

بتو دربلا

بتو در بلا افکنیم تیغ برکیر مردانه حیوت و میخور کا بروز بدرد

کا بروز احد کاه هزار کونه خلعت کاه شکسته در رفقار ای محمد و

میکویی بوی خوش دوست میدارم اینک شکسته اش در مقابله ای

زنان را دوست میدارم اینک افک عایشه در مقابله ان عقلها سر

کردان فکرها خاطرها سر اسیمه و حیران که جلال و جمال او با این

مشتی خاک و آب چه میکنند

ابیات

ای کشته اسیر در بلایت ؛ آنکس که زند دم ولایت ؛

جز جان و دل و جکر نه بینیم ؛ در کردش چرخ آسیایت ؛

عشاق جهان شدند واله ؛ در عالم عز و کبریایت

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب بیست سیوم در ذکر پاک

داشتن راه دین برادر اعز شمس الدین بداند که راه دین از

فضیحتهای خویش پاک باید داشت و خارهای انانیت را باید

برید و وحشت خویش را از راه دین بر باید کرفت و آفتهای بشریت

را از در بیرون باید کرد تا بزرکان کفته اند هر که بر مراد خویش

قدمی نهاد که نفس وی نزدیک وی از حق عزیزتر باشد مومن

نبود و لی و محبت کی بود از اینجاست که کفت

قطعه

نفسی بیعزمان منی ما را بر سوایی کشید ؛ دوست می پنداشتم این نفس دشمن دار را ؛

ندوستی با جاه مهتز کرده‌ام تا این زمانه مشکل پروانه که او هم نور داند نار را
گفته بودند ما نستا که طرفة العین نفس را دست دهی هزار
زنار بر میان بندد و هزار بت در پیش نهد باید که او را بهیچ
وجه اهل خبر نداند اگر صد بار نفس را قهر کنی یکبار
که مراد وی فوت نمی همه اسلام بت بر زمین زند بیت
عمره توبه فریبش راه صد ساله را تمنای پیشانی گرفته یعنی خمار آورده
تا گفته اند نفس بین خدای بین نباشد و همه بلا ابلیس را از نفس دیدن
آمد و کسانیکه دعوی خدائی کردند همه از نظاره نفس دیدن آمد
آواز دادند درگاه توبه برای این کار است تا درین قدم در نهی و از
بلاء نفس خویش باز رهی ای برادر بقطع بلا آنکه راه دین را
از آفت نفس نگاه داشتن فرض عین است و جز بواسطه توبه
این آفت بر نخیزد و این دولت توبه از رعنکا را آدم علیه
السلام است خلعت آدم که فتح باب درگاه توبه بود عزیزان
طریقت گفته اند اگر صد هزار خزینه دولت و نعمت و سعادت
بر ذریت آدم نثار کردندی چنان نبودی که آدم را بدین سراپرده
قهر در کشیدند که وعصی آدم ربه اگر او قدم عصمت
درین سراپرده تقدیس ننهادی هرگز در توبه بر فرزندان او گشاده

نکشید

نکتۀ این تجبیۀ قدرت بود و غیبت درگاه لا اله الا الله
بود از آنکه گوهری را که بدین صفت در دفتر ازل خلعت آورده
باشد که خلقت بیدی ایچنین خلوت اکرام زین قبا
وکلاه نباشد که وعصی آدم اشارت بر این کرده است که گفته

مثنویات

چرخ نه بر بی دهان می زند ؛ قافلۀ محتشمان می زند ؛
کس نه بدین داغ تو بودی و من ؛ نو بر این باغ تو بودی و من ؛
هرچه در فردوس اعلی و دار السلام نواخت والطاف قدرت
بود همه بر آدم علیه السلام عاشق شدند برای آنکه هرگز چون
او عجوبۀ قدرت ندیده بودند همه دستها عشق بر دامنش
محکم کردند آدم بلند همت را دل از ایشان نگرفت از آنجا برای
حکم می بایست اما بار حکم می بایست کشید و بهشت سرای
نازست طاقت کشش بار حکم نداشت گفت بار خدایا ما را بهانه
بایستی تا از دست حور او عینا و فردوس خلاص یافتمی درخت
گندم را بهانۀ او ساختند و ندا در عالم در دادند وعصی
آدم ربه همه دستها از دامن او کوتاه کردند بهوش باش
تا قاعدۀ صد و بیست و اند هزار پیغامبر را عاصی نگوئی

که بقیامت زبانت از قفا بیرون کنند و اگر گوییی در شرایهت

وعصی آدم ربه بگی قرانزا رسدکه سر آدم را بردارد و

رسدکه تاج عصمت رسل وحی اه آترا و مرا و امثال ما را

نرسد محمد شاه را رسد که خواجهٔ جهانرا گوید

انچه گوئی [اگر] من و تو همان گوییم سر در میان نبودای برادر

راه آدم نا رفته حدیث آدم نتوان کرد آدم را کر اندوه دین

دامن گرفت دار السلام بدار الظلام بدل کرد تا آمل با شیطان

عداوة توانی کرد و اصطفا را فرو توانی گذاشت نام نیکو را

داغ عصیان بر توانی نهاد و از تاج خلافت نعلین طلب

توانی ساخت گفت این همه را کمر بسته ام اندوه این حدیث

را بر ما زوال ملک دان و بر خویشتن چنین خروجی کرد و ملک فردوس

با همه ناز و نعمت بر باد داد و گفت بیت

بهشت و کوثر و حور و جهانیان و جهان اگر دهند رایگان بدین بپذیرم چکنم

و من و تو چه جز بر خویشتن منزل نکرده ایم و جز بخدمت خود

کمر نه بسته ایم و جز خطبه خویش نخوانده ایم چه طمع داریم

که از آدم میراث یابیم که بی نسبت را میراث ندهند بس دینست

است که دمار از نهاد ما برآمده است و خاک حرمان و خسران بر فرق

جابلدروزان

مابد روزان ریخته است دستی بردار واز سوز دل بگوی

قطعه

هر کسی در کعبه وصلت رسید من بماندم در بیابان و بیا
چون کمان کرا لایق رحمت نیم لعنتی بفرست بر ما ناکسان

هر که بادرگاه توبه آشنا نیست در همه احوال از میراث آدم او را نصیب نیست نگر تا نگویی که توبه وقتی باید کرد که معصیت بود ای برادر ما خود عین معصیتیم هنوز چیزی دیگر چی باید آخر شنیده

شعر

اِذَا قُلْتُ مَا اَذْنَبْتُ قَالَتْ مُجِیْبَةً حَیٰوتُکَ ذَنْبٌ لَایُقَاسُ بِهَا ذَنْبٌ

انها که معصومان درگاه اند در حق ایشانست لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَی النَّبِیِّ وموسی را چه جای معصیت بود که گفت تُبْتُ اِلَیْکَ ومصطفی گفت وَاِنِّی اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِی کُلِّ یَوْمٍ مِایَةَ مَرَّةٍ ای برادر چنانکه مرا وترا از فسق ومعصیت توبه باید کرد همه صدیقان را از صدق خویش توبه باید کرد وچنانکه مابد عهدان را از جفا توبه باید کرد همه وفاداران را ومخلصان را از وفا واخلاص توبه باید کرد چنانکه ما نفس پرستان را از خدمت هوا توبه باید کرد همه خداوندان دل را از مراقبت احوال

شیخ عبد الله انصاری قدس سره فرموده است الهی چون ترسم من منم توبه من چیست واگر من بدین توبه رسم در دو عالم چون من کیست

ومعنی الحدیث ان غفلت عن ذکر الله ساعة بعارض بعرض لتدارکته بالاستغفار مایة مرة تلافیا للغفلة وتعلیما للامة

ضریقان از گناه پشیمانی از طاعت بخل عذر بر زبان وتشویر در دل انصاری

بخود توبه باید کرد گفته عارفانست چنانک معصیت نباید کرد طاعتهای میباید آورد و از همه توبه می باید کرد اگر گوئی که معصیتها را می باید کرد گویم بر کا ن میگویند صدقها و اخلاصها و طاعتها عالم می باید آورد چون آوردی همه را بر باد بی نیازی می باید داد سر ایست گفت مثنویات
تو میخواهی بتسبیح و نمازی ... که تا خشنود گردد بی نیازی
نمازت توشه راه درازست ... ولی او از نمازت بی نیازست
فردا اگر همه مملکت بیک گدایی دهد عجب نبود فردا گدایان این امت را بیارند بر عرش بنشانند آنگاه گویند یَا اَبْنَاءَ الْمَاءِ وَالطِّيْنِ بِمَ عَرَفْتُمْ رَبَّ الْعَالَمِيْنَ ای فرزندان آب و گل بچه شناختید پروردگار جهانرا گویند بار خدایا بدانک ملک آسمان و زمین ترا بود فرمان آید که هرچه در آسمان و زمینست بگدایی دادیم گویند بار خدایا بدانک ترا ملک عرش است فرمان آید که گدایان امت محمد را بر عرش تکیه گاه ساختیم تا بدانند که بادشاهی ما نه بدان مختص نیست که در اوهام و دانش شما بگنجد درین حال همه خواهد که از دانش و توحید و معرفت خویش توبه کنند در توبه بسته باشند در بخجلت و معرفت خویش بمانند

تاچنانک

تا جنانکه اهل دوزخ از صعوبت سلاسل و اغلال زخم میخورند از ین جاست که گفت اسنان الجلت توحید و معرفت

زخم میخورند ازینجاست که گفت بیت

گر ز اهلان بقبله ابروت بنگرند ٭ ای بس نمازها که زحرت قضا کنند

اگر بقیامت گویید لا اله الا الله چون گرا ردند بگویند ما را

بنده دین آفریده اند در بند دین بوده ایم خداوند ما را صفت

اینست که لا اله الا الله گویید که بنعت کرم او را نیابت دارد که

لا یعرفه غیره ای برادر کاری نیست که بدین عقل بر آن

کار توان رسید همه عقول و اوهام درین درگاه پی شده است سر

اینست که گفت بیت

وهم تهی پای بسی ره نوشت ٭ هم ز درش دست تهی باز گشت

گفته بزرگانست اگر همه انبیا و صدیقان روی زمین و مقربان

و معصومان آسمان تا ابد لا باد زبان عصمت بشرح توحید

وی بر گشایند با آخر ختم فصاحت بدین کنند که نستغفر الله ازین

گفتیم ای برادر اگر عصمت همه پاکان و اخلاص همه معصومان

را لباس طینت تو سازند نگر تا فریفته نشوی و اگر هزار تیغ

قهر بنهر حرمت آب داده بر فرق تو زنند نگر تا بهزیمت نشوی

آن کوی که سوخته کفته است رباعی

حاشا که دلم از تو جدا خواهد شد ... یا با کس دیکر آشنا خواهد شد
از مهر تو بکسلد کرا دارد دوست ... ور کوی بکذرد کجا خواهد شد

هر که در این سرای خویشتن را به آتش توبه نسوخت بالقطع اورا
بآتش دوزخ بباید سوخت هرچه تو از خویشتن میدانی
از شیب وهنر همه را بآتش توبه امروز بسوز تا دستکاه تو
این فتوی باشد که اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ
لَهُ واز سوز دل میکوی مناجات وابیات نظم

الهی رحم کن کالوده کانیم ... بجون دل جکر پالوده کانیم
روا بی نه تو اندر سکه ما ... که مشتی سرب سیم اندوده کانیم
یکی بر روز کار ما ببخشای ... که ما بر خویش نابخشوده کانیم

هر خاری که امروز از راه دین بر می باید کرفت اکر بر نکیری
روزی آن خار را تیری سازند و بر دل و جکرت زنند نه بینی
جون موسی علیه السلام بدولت مکالمت وَكَلَّمَ اللّٰهُ
مُوسٰى تَكْلِيمًا رسید صد و بیست و جهار هزار و
جهارده کلمه بی واسطه بر وی کذر کرد از فرق سر تا ناخن پای
همه کوش کشت تا بهمه اعضاء همجنان می شنید که بکوش در هر

کلمهٔ کبر و کذب کردی نیست وپست کشتی هر بار که هشیار
کشتی این زخم بر دل ای زندی و قتلت نفسا یا موسی
بی وجی تا قبطی چون هلاک شد تولد کرد الکر عقوبت
هفت درکهٔ دوزخ بر دل موسی نهاد ملکم ...
فعل اول را در آن ساعت بروی عرض کردندی ریحان ...
و ریحان خلعت خاری که موسی علیه السلام در راه ...
بود قصد دیلهٔ دولت او کرد و قصهٔ عمر شنیده که شمشیر
کشیده می آمد و میگفت تا ما باشیم کرا زهره آنکه لات و عزی
را بناسزا گوید خویشتن بلات و عزی عرضه کرد و بدیشان
سوگند خورد که اینک رفتم سر محمد بیارم القصه تا روزی آن تیغ
کشیدن با او کار خویش کرد هر کاه که عمر بحکم معزی در میدان
ولایت جولان کری کردی در سرش این ندا کردندی که تو آن عمری
که تیغ کشیده می آمدی تا سر رسول خدای را بر داری و دار
الملک لا اله الا الله را خراب کنی عمر چنان فرود شکستی چوانی
الکرخیین بشکافد از ننک این حدیث فرود شود هر بار که این
حدیث بروی تازه کردندی چنان شدی که از وی در آن هفته
هیچ خبر نیامدی ببطحا مکه بیرون شدی و روی در خاک

قال الله تعالی ... فالعزم ... الشیطان ... الی القتل ... الکافر ... النفس ... الحبشی ... فی القتل ... بقتل ... یوم

ما لیذی وکفتی خداوندا جان عمر را بر کین تا بین تا اینهٔ جفاء
خویش نه بیندای خاک بر سر من و تو که عمر در کلیسیا به بت
پرستی شد و دو ای بر مانم و مرقومه لا یجوز ما بالله العظیم
که اگر بیش سلکی لهی نبیذ برد اعجی

ای فسق و فساد کار هر روزه ما وی بر نحرام کاسه و کوزه ما
می خند دروز کار و می کوید عمر بر طاعت و بر نماز و بر روزه ما

بسم الله الرحمن الرحیم ۰ مکتوب شصت چهارم در تقوی
برادر شمس الدین بداند که دروازه سعادت و در دولت تقوی
است هر منزل که آراسته اند در عالم لا اله الا الله متقیانرا
آراسته اند و هر مرتبه که در جنت فردوس بنا فرموده اند
پس بدانک متقی آنست که از بلا خویش رسته بود و از بند خود
جسته تا مردار خویشتن باز نهد و از هر چه نصیب نفس است
باک نبود دوزخ را با او کار خواهد بود که وَاِنْ مِنْكُمْ
اِلَّا وَارِدُهَا همه خلایق را حوصلهٔ دوزخ خواهند نهاد
تا نصیب خویش از متمردان بر دارد آنگاه متقیانرا بیرون
آرند و خویشتن پرستان را در قعر دوزخ نگوسار بگذارند ثُمَّ
نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا این فتوی داده است ای برادر متقیان

العهن

در هفت طبقهٔ دوزخ چنان روند که ماهی در آب و دوزخ
را طاقت هست ایشان خود کجا باشند که ایشان سلطانان الله
و توقیع ایشان اینست که ان الله یحب المتقین
و چنانک متقی در دوزخ نگنجد در بهشت هم نگنجد
و اگر گویی کجا گنجد فضای که از افضاء ربوبیت گویند محشر
متقیان آنجا بیش نبود سر اینست که گفت ابیات

تا چو فردا شهیم در همه مصر ،، چه غم امروز گر بزندانیم ::
تو چه دانی که ما چه مرغانیم ،، هر نفس زیر لب چه میخوانیم ::
گر بصورت گدای این کویم ،، تو بمعنی نگر که سلطانیم ::
گرچه خود مفلسیم در ظاهر ،، تو بباطن نگر که ما کانیم ::

مگر این آیت در قرآن نخوانده که یوم نحشر المتقین الی
الرحمن وفدا تا نه پنداری که این بادشاه را بجز بهشت
سرایی نیست و آن نشنیده که سید انبیا دوستان را چه شربت
چشانیده است حاکیا عن الله تعالی اعددت لعبادی
الصالحین ما لا عین رأت و لا اذن سمعت
و لا خطر علی قلب بشر این باز نمودن است که اگر رحمت
بهشت و آفت دوزخ از میان بر گیریم هیچ چیز کم نشود

ساخته ام مر بندگان خود را که صالح اند چیزی را که هیچ چشمی ندیده است و هیچ گوشی نشنیده است و بر دل هیچ آدمی نگذشته است

وهیچ چون نقصان در احکام الوهیت بدید نیاید مثنویات

زهی ساخت که گر عالم نبودی٭ سر مویی از آنجا کم نبودی

نه هرگز کبریاییش را بدایت٭ نه ملکش را سر انجام و نهایت

اسرار قرآن بعقل رکیک خویش در نتوانی یافت ولکن خواهی شمهٔ بدانی

بعون قرآن بشناس و بدان قوله تعالی فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ

پس نداند هیچ ذاتی

مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ الخ بدانک هیچ هجرت در دین

آنچه پوشیده کرده شده است مرایشان را قرة چشمها

عزیزتر از آن نیست که کسی از خویش هجرت کند تا از همه آفرینش

باز رهد زیرا که آفرینش را با مرد چندان کار بود که مرد با خود

مانده است چون بعنایت توفیق مدد یافت از خویشتن رست

آفرینش را نیز خوش باد که مرد رفت و سر خویش گرفت چنانک

گفته اند اِنْ تَعَلَّقْتَ بِذَرَّةٍ اَوْ تَعَلَّقَتْ بِكَ ذَرَّةٌ فَاَنْتَ

فِي حِبَالَتِهَا تا یک ذره از اوصاف تو ترا گرفته است بندهٔ آنی

تا از سر آن ذره اوصاف آزاد نکردی تقوی ترا روی ننماید که سنت

وی این نکته کی تو خواهد چنانک گفت بیت

دلبر جانانت اگر آرزوست٭ در گذر از خود ره بسیار نیست

اما چنان نیست که گوئی جاه باید و حشمت دنیا باید و ناز و نعمت

باید و تقوی باید کلا و حاشا نه بینی که چه می فرماید اِنَّا اَغْنَی

من بی نیازترین

لاغنیاء

لاغنیاءِ عن الشرکاءِ این کار شرکت نه پذیرد عزیزی

گفته است

بیت

آنکس که بیار من همی درنگرد · گو منکر گرد در عشق شرکت ننهد

تقوی ملک عظیم است منازعت نپذیرد و دین غیور است
شرکت بر نتابد نهاد خواجه ثقلی عظیم دارد پس سد راه تقوی
شده است تا این سد بی دولتی را نشکنی از تقوی متقیان
هرچه گویی از تو مسلم نیست هرچند با خویشتن آشنا تر می شوی
آن سد بدبختی و بند بی دولتی محکم تر میشود تا با خود
آشنایی از وی بیگانهٔ · از خود بیگانه شو تا با او آشنا گردی
هر که ورای خود شد ماند گو خواه مرقع پوش و سجاده
برگیر خواه قبا بر بند و تیغ بر دار هر دو یکی است و این سد
بدبختی جز در سایهٔ دولت پیر پخته پست نتوان کرد و این بادیهٔ
خونخوار جز ببدرقهٔ صاحب دولتی نتوان برید اینست که گفته‌اند قطعه

زنهار تا تنها بی مرد اندرین ره · زیرا که این بیابان خونخوار می نماید
گر مرد ره نهٔ · تو بر بوی گل چه پویی · رو باز گرد کین ره پر خار می نماید

تقوی آنست که به هیچ آفریده بچشم تهاون ننگری اگر موری
را به بر تو گیرد زهره نداری که پای بر وی نهی و در آثار آورده است

که امیر المومنین علی رضی الله عنه وقتی در راهی بگذشت
کناره نعلین او بموری رسید مجروح گشت رنج آن مور در دل
علی علیه السلام اثر کرد تا بدان مور نگریست و پای می زند علی علیه السلام با دل
پر درد پیش آن مور بنشست و می گریست و لرزه بر اعضاء
او افتاد چنانک بی طاقت گشت آن مور خسته بحیلی خود را
بسوراخ افکند علی با دل پر درد از آنجا برخاست چون شب
در آمد حضرت رسالت علیه السلام را در خواب دید که بانگ بروی
می زند و میگوید یا علی چرا هوش با خویش نداری که امروز
در هفت آسمان مظالم خصومت تو بوده است آن مور
که تو پای بروی نهادی از صدیقان حضرت بود و سرور
اجناس خویش بود از آن روز باز که او را آفریده اند طرفة
العینی تسبیح و تحمید وی از حضرت منقطع نشده است
مگر آن روز که تو قدم بروی نهادی گفت لرزه از سیاست
حضرت بر دلم مستولی گشت گفتم یا رسول الله تدبیر من
چیست و چگونه بود گفت یا علی بجای خویش باش و دل
بجای دار که همان مور عذر تو از حضرت خداوند باز خواست
و گفت الهی تو قصد را در گاه ما معتبر کرده و علی را از آن

[illegible]

رفت هیچ

رفت هیچ قصد نبود او را بمن بخش شفاعت آن مور ترا که
شجاع درگاه مائی بر فتراک همت یا د بستند و از تو عفو کردند
یا علی اگر شفاعت آن مور نبودی امیر قیتو در بند درگاه
ریخته شدی این دانی چیست از حق خویش در گذرند اما
از حق دوستان خویش در نگذرند هشیار باش که هیچ ذره نیست
در آفرینش که در دِ این حدیث بدو کار نکرده است چنانک
گفت مثنوی هر چه تو بینی ز سپید و سیاه ٭ بر سر کاریست درین کارگاه ٭
دیگر نکته که ذره ذره گشته بود بیان ٭ بحمدش نکتهٔ توحید گویان ٭
تا بدانی که خدای عز و جل را با آفریدگان خویش سرهاست و
کارهاست که عقل و فهم را آنجا راه نباشد وَاِنْ مِنْ شَیْءٍ اِلَّا
یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ شاهد بسنده است سر اینست که گفت مثنوی بیت
هزاران قطره گر زین وادی بر آیند ٭ بدین درگه بزانو اندر آیند ٭
ز عجز خویش میگویند ای پاک ٭ تو یی معروف و عارف ما عرفناک ٭
هرگز دیده دولتت برین ورق نیفتاده است که وَمَا یَعْلَمُ
جُنُوْدَ رَبِّکَ اِلَّا هُوَ اگر بر قیح جموطی از دیده فرو گشایی
همه عالم بجمال بندگی او آراسته بینی و اگر از صفت ظلومی
برون آیی همه آفریدگان را در طلبش دوان و پویان بینی از بخلت

خلاف نیست کسی را اهل ملت در تسبیح حیوانات
اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزله نباید
روا دارند و اهل سنت و جماعت روا دارند چنانک
خدای گفت وَاِنْ مِنْ شَیْءٍ اِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ
عموم ذکر کرده همه اشیا را و نام شی بر جماد نیز
حیوانات افتند در قصهٔ داود یاد کرد علیه السلام
یَا جِبَالُ اَوِّبِیْ مَعَهٗ وَالطَّیْرَ ای سبحی معه
والطیر و نیز در خبر آمده است روزی پیغامبر
صلی الله علیه و سلم پاره سنگریزه از زمین بر داشته
اندر کفوی تسبیح کرد چنانچه یاران بشنیدند
باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و باز
فرود تا عمر را دادند اندر کف وی نیز تسبیح کرد
و باز عثمان و علی را رضی الله عنهم همچنین انتهاء
بر زمین افکند تا بعضی علما این خبر را بحث
آورده اند بر ترتیب خلافت کرده بند بر افکندند
انقطاع خلافت را در سیح حروف

زانداکر خدای
مر خانمام

که خواجه نظامی گفت رحمة الله   مثنوی

معرفت از آدمیان برده اند   آدمیان را ز میان برده اند

یعنی این حضرت رسالت آنست   اسرار خبر کرده اند بیوسته

از حضرت این خواست میکرد که اَرِنَا الْاَشْیَاءَ کَمَا هِیَ آفرید

خود را بمن چنان نمای که هستند تا بر ما چیزی نرود که گوهر

عصمت ما در سر آن شود صدیق اکبر بیوسته گفتی اَللّٰهُمَّ اَرِنَا

الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا

وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ بارخدایا حق را بما حق نمای و چون

نمودی در گزاردن آن توفیق ده و باطل را بما باطل نمای

و چون نمودی از آن عصمت ارزانی دار و اشارت بدین است

که گفت اِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا بَصَّرَهُ بِعُيُوْبِ

نَفْسِهِ چون به بندهٔ نکویی خواهد عیبهاء او را بدو نماید گوید

بتخانه دیدی در گذر آخر دیده که رفیق خراباتی بود روزی

چند بر آید از وی مسجدی کنند این حق است حقیقت آنست

که سینه اش را بدل کنند که گفته الله که یک سینه که بتخانه بود مسجد

کنند عزیزتر از آن بود که از مشرق تا بمغرب بر تک کعبه کنند

ای برادر اگر وقتی ترا گویند که دعاء تو مستجاب است که خداوند

را از بی

مرا از پیش من بر دار بعین بدان چون ترا از پیش تو بر داشتند
امید همه نیکویها بود و چون ترا در پیش نبود انشا الله جز جود برست
نتوانی بودن و شیطان آن بتو دمکه خود پرست بود
خواهی کو باش خواه در صورت ملک باش خواه در صورت
خواه در آسمان خواه در زمین خواه در فردوس معبود پرست
آن بود که از خود نگذشته بود بدین اشارت کرد که گفت و هو
گر حجاب تو برون از حدست ∴ هیچ حجابیت چو پندار نیست
پرده پندار بسوز و بدان ∴ در دو جهانت به ازین کار نیست
ای برادر بدانک محبت آب هر دو کون را ببرد در عالم عبودیت
بهشت و دوزخ را قدریست اما در عالم محبت یک ذره هر دو
کون را قدر نیست هشت بهشت که آدم صفی را داده بودند بدانه
گندم فروخت و درخت همت در سرای اندوه نهاده بیت
نمی خواهیم جز زلف تو زنجیر ∴ زهی دیوانه عاقل که ماییم
بداود پیغامبر علیه السلام وحی آمد که یا داود ذکر من مر
ذاکرانرا و بهشت من مر مطیعانرا و زیارت من مر مشتاقانرا
و من خاص مر عاشقانرا ای برادر حدیث عفو و عقوبت
و نام بهشت و دوزخ در حدیث محبت چنان فرو رفته است

قال بعضهم من اهل الریاضة الشوق في قلب المحب
کالفتیلة في المصباح والعشق کالدهن في اللوز
و در مکتوب محبت و عشق است تا در دوستی قدم می
نهند مشتاق گویند و چون چنان شود که فنا و بقا
خویش یکباره در وجود دوست تلف کنند عاشق
گویند ∴

که نه امروز بر آید نه فردا اما این حدیث در حوصلهٔ هر کسی

نگنجد و این شربت کام هر کسی نچشد سر اینست که گفت مثنوی

هر نفسی هر حوصله راز نیست   هر نشکمی حاملهٔ راز نیست

زاد الله ایامه بسم الله الرحمن الرحیم ٥ مکتوب سی و پنجم در صدق

برادر اعز شمس الدین اعزه الله تعالی بداند که خواجه ذو

النون مصری رحمة الله فرموده است الصدق سیف

الله فی ارضه ما وضع علی شیء الا قطعه راستی

شمشیر خدایست اندر زمین بر هیچ چیز ننهاد الا که آنرا ببرد

وصدق دیدن مسبب باشد نه اثبات سبب چون سبب ثابت

شد حکم صدق ساقط شود که حقیقت ایمان جز راستی نیست

است چنانکه گفت وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

(بپرستید خدای را و شریک نگردانید برای خدای چیزی)

بس هر که دعوی کرد که مرا صدق ایمانست دعوی کرد مرا غیر وی

بکار نیست و دلیل درستی دعوی آن باشد که اگر غیر حق چیزی

بیاید بر نگردد و اگر برگردد اندر دعوی کذاب باشد ازینجا گفت

مثنویات

دل را طمع وصل بلا راه برست   جان در دم قهر هجر او بر خطرست

بیرون ز وصال و هجر کاری دگرست   همت چو بلند شد همه در سرست

وقتی

وقتي خواجه ذو النون مصري رحمه الله او ز بيت المقدس
مي آمد شخصي ديد از دور در دل تقاضائي يافت كه از
وي سوالي كند چون به نزديك رسيد ديد پيرزني با عصاي
و جبهٔ پشمين پوشيده گفت من اين گفت من الله گفت از كجا
مي آيي گفت از نزديك خدا گفت الي اين كجا مير وي گفت
الي الله بسوي خداي پس ديناري برون آورد تا او را دهد
دست بر روي شيخ جنبانيد گفت اي ذو النون اين چه صورت
كه ترا بسته است من كار از براي خداي كنم واز غير وي چيزي
نستانم چنانك نپرستم جز وي را نستانم از جز وي اين بگفت
و غايب شد مريد را همت عالي چنين باشد سر اينست كه گفت مثنوي
همت از الخلق نظر ها كند ،، خوار مدارش كه امر ها كند ،، ازانجا كه
انك گفت كه من كار از براي او ميكنم اين دليل صدق محبت
وي بود كه خلق اندر معاملت بر دو گونه است يكي آنك ميكند
و پندارد كه از براي وي ميكند وآن همه از براي خود ميكند هر
چند كه هواي وي از ان منقطع باشد ثواب آن جهاني بايدش
دوم آنك ارادت ثواب و عقاب آن جهاني از معاملت
وي ساقط باشد آنچ كند خاص تعظيم فرمان كند و محبت

حق تعالی مدد غنی وی باشد سزاینست که گفت قطعه
دنیاست بلاخانه وعقبی هوس آباد ما حاصل ازین هر دو بیک جو نستانیم
این تشنه بدنیا شده وآن غره بعقبی ما فارغ ازین هر دو نه اینیم نه آنیم
گفته اند در طاعت مر مطیع را نصیب و امن تر ازان باشد که
عاصی را در معصیت که راحت معصیت یکساعت بود
وراحت طاعت همیشه وخداوند را از مجاهده خلق چه سود
واز ترک آن چه زیان اگر همه عالم بصدق ابوبکر کردند سود
را یشانرا دارد واگر همه بکذب فرعون شوند زیان ایشانرا
دارد چون صدق مجرد را بدین مایده بنشاند که اَهْلُ الْقُرْاٰنِ
اَهْلُ اللّٰهِ وَخَاصَّتُهٗ قوت ایشان از مایده قرآن بود
اَهْلُ الْجَنَّةِ وَخَاصَّتُهٗ دیگر اند اما ارواح پاک اهل لا اله
الا الله این اصل وجود آمد است که وَنَفَخْتُ فِیْهِ
مِنْ رُّوْحِیْ قوت آن طایفه جز در عالم قرآن بدید نیاید
وکسی که بر مایده قرآن نشست کدورت این نهاد که مرکز آفت
است نتواند کشید تشنه حرکت کرد دنیا کی آید آن رسم
واین کدورت از پیش وی برگیرد تا او بصفا اندوه وبا
درد طلب خویش با دیابد تا ابد بر مایده لطف بمشاهده

محجوب

محبوب نشیند و اول علامت از علامات این گروه ایمه
طریقت چنین گفته اند که عاشق مرگ کرد و بدرد آن
روزکار حیلکد راند و منتظر آن باشد که فانا صنیه حبا زیب
عزرائیل از کدام جانب بدید آید و باستقبال پیش باز
شود عزرائیل بر چنین کسی که آید برای آن آید تا این سدبی
دولتی را که نفس گویند از پیش بر گیرد اما بر گرفتن جان او کار
عزرائیل نیست و او این دولت دارد که اَللّٰهُ یَتَوَفَّی الْاَنْفُسَ
حضرت رسالت علیه السلام چون گفت رَقَّ عَظْمِي وَاشْتَدَّ
شَوْقِي اِلَى لِقَاءِ رَبِّي استخوان من از درد عشق بگداخت
و شوق من بحدی رسید که قالب نبوی نمی تواند کشید تا جبرئیل
گفت — آمد یا نَبِيَّ اللّٰهِ عنان شوق باز کش که ما این کار را در ربیع
الاول حکم رانده ایم برای درد دل تو نخواهیم گردانید ازینجاست
که گفت

بیت

طرفه سرو کاریست که بود علاج معشوق :: صابر نتوان بود تقضا نتوان کرد

بیت — ای برادر که در عالم هیچ دردی شافی تر از آرزومندی بخدای
عز و جل نیست چنانک آرزومندی گفته است   بیت

منم و هزار حسرت که در آرزوی رویت :: همه عمر در غمت رفت و نه رفت هیچ کارم

اگر هم تو دستگیري همه بدیري اینست دولت، واگر نه رستخیزي زهجران بر آرم، دردي که اگر ذره، بر کوه تابلغه رمنکنت کسي را بیماري عاند استاد ابوعلي وفاق گفت رحمه الله در بدو ارادت نخوستي در شهر خراب میگشتم چنانک عادت مبتدیان و نو مریدانست در مسجدي خرابه در آمدم پیري را دیدم که خون مي گریست چنانک زمین از خون دیده او ترگشته بود گفتم یا شیخ اُرفُق بِنَفسِکَ با خویشتن رفیقي بکن یا شیخ ترا چه رسیده است گفت اي جوانمرد طاقت بو سید از آرزوي خداوند و عمر آخر رسید سر اینست که سوخته، گفته است بیت مردم در آرزوي روزي بدیده روئیت حاجي براه رفته واز کعبه بازمانده حضرت رسالت صلي الله علیه وسلم در وقت نقل این دعا کرد که اَللّٰهُمَّ اَعِنّي عَلي سَکَرَاتِ المَوْتِ جان مي بر داشتن نه کار عزرائیل است خداوندا عونِي بکن تا از جان خود برهیم صادقي گوید بیت جانان فداء دوستي نیست جان من، عاشق بدوست زنده بود جان چه حاجتست، اي برادر درد دیوست که گفته اند افسانه دیگران شنیدن جز حسرت و درد سر نباشد بیت که گفته صفت طعام کردن جز حسرت و درد سر دیگر چه بود اگر تواني قدمي زن و جاني مي کن و سري در بازاینه که گفت

بیت

از گفت و گو

از کفت وکو نیابد وصلش بسی محالست، بحر محیط عشق در غاو دان نکنجد
هر دل که ماوای عشق و حرکت کشت همه الوان سعادت زیب بر سعادت
دل او کشاده کشت دوائی شهوات را که سد و بند این راه است
جز اندیشه حرکت بر نتوان داشت بنری بوده است که او را شیخ
الاوتاد کفتندی نام او کلیب بود و کلیب بتازی تصغیر
سک بود و نیز علت جذام داشت و با این همه او را قلبی عظیم
بود که ده شبان روز بر آمدی که یک لقمه نان بدو نرسیدی خیر
نساج کفت رحمة الله روزی بکرد صومعه او می کشتم آوازی
بکوش من رسید که با حق مناجات میکرد و میکفت اِلٰهِي هٰذَا اسمي
كُلَيْبٌ وَهٰذَا جِسْمِي مَجْذُومٌ وَهٰذِهِ قَلْبِي مَعَ هٰذَا اين
جَبْرَئِيلُ حَتَّى يَرَى مُبَارِزَتِي خدایا نام سکی است و علت من
جذام است و شعار من فقر و فاقه است باچندین بلا کجاست

جبرئیل تا مبارزت من بیند — مثنوی

عرش روانی که بدو رسته اند، شهپر جبرئیل برو بسته اند — برین
ای برادر حق تعالی یکانه است وَالْمُؤْمِنُ مُتَوَحِّدٌ و مومن
یکانه است چون حق تعالی وحدانی الذات است نپسندد که مومن
باشد مکر یکانه دلیل برین کلمه شهادت است که نفی از وی تبری

است و نیستی از وی تولا است لا اله تبراست الا الله تولاست
بهمان مقدار که از غیر حق تبرا است بحق تولا است از اینجا
تا آنجا هر که [illegible] ... اینست
گو اینشی که بر روی این خرقه را بسوزنم تیر سرقه در بر من زنار عیان آید
بس هر که دعوی مومنی کرد سر خویش بنگرد اگر چیزی جز حق
است سر وی از آن گریزان است بدانکه در دعوی صادق است
و اگر چیزی که جز حق است سر خویش را جویان بیند و هر چیزی
که بحق رساند از آن گریزان یابد بر ایمان خویش او را گریه باید کرد
که این کس یا مسلوب الایمان است یا بر خطر سلب است سر اینست
که گفت بیت هنوز از کاف کفر خود خبر نیست حقایق ایمانرا
چه دانی تا بزرگی چنین گفته است همه جهان دعوی عاشقی
و محبت میکند ولیکن چون زین دعوی نظر کنی همه معشوقی
میکنند نه عاشقی که چون محب دعوی محبت کرد صدق
دعوی آنست که از همه مراد خویش پاک بیرون آید چون مراد طلبد
که محبوبی همی جوید نه محبی همی باشد معاملت او مکذب
دعوی اوست پس از اینجا دانستی که دعوی محبت درست نیاید
تا آنگاه که محب را اندر کونین جز محبوب یک ذره مراد باقی باشد

[illegible]

اعلم ان الامانة ووفاء العهد من مواجب الایمان والدین فنفیهما عبارة
عن نفی مواجبهما مجازا یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب الرجال
ونظایره کثیرة واستعارة نفی الایمان نفی المواجب مبالغة فی نفی المواجب
وهذا ظاهر وفیه اشارة الی ان الایمان بدون مواجبه کلا [illegible]

اهل السنة

اهل اشارت درین ایت گفته اند یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آ
آمِنُوا مومنانرا خطاب کرد بایمان آوردن با وجود ایمان از
ایشان معلوم شد که این ایمان ثانی را دیگر غیر ایمان اول است یعنی ایمان
اول تصدیق و اقرارست و تحقیق صدق و اقرار جز وی بنادیدن
اسباب و بغیر وی ننگریستن است نبینی چون بسر جز وی نگریستی
چنان گشت گوئی از نو ان رجوع کردی و بنده از نگریستن خالی
نبینی که بحکم ایمان تازه کن چون نگریستی اندر جز وی مبین
ولیکن اندران صانع جز وی ببین تا هر خطرتی و لحظتی که بنده
را بدید اید از وی اعراض کند و بحق باز اید ایمان وی تازه همی
باشد ای برادر چه سعادت بود ترا ورای انکه گوید ای حسینی
خاک را باش از دل پاک ای بنده ما قطره ماء مهین جز را مکن
ای فخار صلصال قدم نه در روضه وصال و چه دولت بود آب
و خاک را ورای انکه در روزی پنج بار گیر وصل بحکم فضل بر در
کلبه عجز تو می فرهند و این ندا در عالم حید هد که قَسَمْتُ الصَّلوٰةَ
بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي ازینجاست که گفت مثنوی
این آب نه بس جرا که بنده خواند خاک سر کوی آشنایت دا نند
موسی علیه السلام که کلیم حضرت بود جهل شبا روز در عین

ی العروة یا ایها الذین آمنوا
آمنوا حقاً

المومن الغفار
ستار

بازجون نوبت بتو رسید
انتظار بر داشته

انتظار بر داشتند واین فلاح وصل بر دست ساقی لطف دما
دم کردند الصلوٰة معراج القلوب این نه تفضیل امت
است بر انبیا ولیکن من کان اضعف فامرته الطف
از نجاست که امت منوی

دور تو زین دایره بیرون تراست، از دو جهان قدر تو افزون تراست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب شصت ششم در نسب آدم
علیه السلام برادر اعز شمس الدین بداند که نسب آدم علیه السلام
رونده را انجا درست کرد که بعالم دل رسد چون بعالم دل رسید
عالم گردش تمام شد و آغاز روش از انجا باشد هرچه بدو رسد
آن نیز بگرد چنانکه وی بکشته است در دست تصرف وی باید
اید انک شیره بدست فلان درویش شراب شربت شدی و یا بوی
انجیر بدست کرمی انجیر شدی خالص درین مقام بود
تا اگر خواهد آن رونده در مال سلطانیان تصرف کند مسلم
باشد و انچ مشایخ نشده اند بعضی بیت المال انجا بود
فتوی شریعت اگر از مشرق تا بمغرب خون بسته شود
نخورد مومن مگر حلال و حقیقت ایمان نبود تا بعالم دل
نرسد چنانک خدیث نقل کرده اند لو کانت الدنیا برکة

قال علیه السلام لو کانت الدنیا برکة
دم الا تزیب العومنی حلالا

۲۲۷

دَمٍ لَا یَشْرُفُ المؤمِنُ اِلَّا الحَلَالَ و اینجا اصلی است دیگر یعنی
که آنجا نیکو فهم شود و آن آنست که در خبر است که روزی جوانی
پیش رسول عم آمد پرسید که روا باشد در ماه رمضان که ۲ دهن ۲
بدهن حلال خود بنهم فرمود که روا نباشد از پس وی پیری
در آمد همین مسئله سوال کرد گفت روا باشد صحابه را از ان عجب
آمد گفتند یا رسول الله چه معنی بود که یکی را روا داشتی و یکی
را منع کردی جواب داد که آن جوان بود و از آتش جوانی او بیم آفت
بود و این پیر بود بروی ایمن بودم ازینجا معلوم شد که شرع
ازحرج تا بمرح بگردد و این همچنان باشد که کسی را کراماتی باشد که بر سر
آب رود و دیگر کسی اگر برود فرو شود و هر کسی که او را درین
مقام اقتدا کند و اندیشه سلطانیان تصرف کند و اگر کسی اندرین
قدم نرسیده باشد در هلاک خویش سعی نماید مگر که بدستوری خداوند
این قدم باشد و چون روزگار بر خداوندان دل کار کند همه
اجزا دل گردد و نشاید که از ان وی هیچ چیز از ناخن تا سر موی
ضایع گردد آن همه از عالم دل باشد ازینجا بود که حضرت رسالت
باک صلی الله علیه وسلم چون موی باز کردی صحابه بر یکدیگر قسمت کردندی
و هر جامه که وی پوشیدی از انکار بدان جامه وی کار افتد و آنجا

ابود که حضرت رسالت پیراهنی بمنافقی از بهر دل پسرش که مسلمان
بود داد و آن پیراهن با آن منافق در گور نهادند صحابه پرسیدند
از حضرت رسالت او را هیچ سود دارد گفتند آری از آن بر جای
سهل قهر را عذاب نباشد ازینجاست که جوانان بخرقهٔ پیران تبرک
کنند و تفرقه کنند تا هر کسی را از آن نصیبی باشد و جامهٔ
چنین صاحب دولتی تفرقه کردن عادتی بود در آن چه غرض
و کسی را که کردش تمام شد و بعالم دل رسید امام باشد و مقتدا
دعوت کردن او را مسلم بود و هر که درین قدم نرسیده باشد روا نبود
که این حدیث کند ازینجا بود چون امیر المومنین علی رضی الله عنه
ببصره آمد خواجه حسن بصری رحمة الله را که یگانهٔ عصر خویش
بود ازین حدیث باز داشت تا معلوم کرد که او نیز می رود از عالم دل
می رود پس وی را مسلم داشت این حدیث کردن ای برادر اگر در
حق حضرت رسالت علیه السلام فرمودند که إِنَّكَ لَتَهْدِي
إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۵ در حق پیران طغرا این دادند که وَمِمَّنْ
خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ ط اگر گویی چه دانیم که این
مدعی است یا صاحب طغراء ازلست جواب چنین گفته اند طالب
را که قدمی در طلب درست بود او را در درون دل دیده بود که طغراء

یعنی اوصاف ذمیمه را باوصاف حمیده بدل کند

ملطان

سلطان بیند بمدعیان فرود نیاید نه بینی اگر هزار گونه حیوانات
جمع شوند و هزار گونه قوت و غذا پیش ایشان دارند حوصلهٔ
هر یکی خود کو بیک قوت و خورش او کدام است و بقوت و خورش
دیگران البتّه رغبت نکند قرآن مجید بر این اشارت اینجا که گفته
قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ خدمت کفش مردان طلب
اگر یابی که از مدعیان هیچ مدّعی این کار را نشاید مدعی کیست که راه
خدای عزّ و جلّ نادیده و نارفته و نادانسته دعوی کند اشارت
برین است که گفت وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ
عَن سَبِيلِ اللَّهِ ط چون اکثر مضلّ باشند پس هر آینه هادی اقل
باشند و طالب صادق را چون بطغراء ازل دیدار دهند بشناسد
و یک نقطه تسلیم کرده و حوصلهٔ او قوت و خورش خود یافته
گیرد و بیرون دی تصرّف کردن گیرد او خرده است که بیرش غسلی
میدهد تا از آخ نباید پاک کرده و چون پاک گشت کردش تمام شد
اینجا او را سلوک راه خداوند بود که او را روش گویند وَاللَّهُ طَيِّبٌ
لَا يَقْبَلُ إِلَّا الطَّيِّبَ اینست ای برادر این نه طاعت است که تو
طاعت میدانی چون نماز کنی و روزه داری و صدقه دهی
طاعت مادر و پدر و اهل شهر خود و عادت خود دائمه باشی

مشرب
آب خور

واگر اطاعت کنی تو بیشتر کسی را که
در زمین اند گمراه کنند ترا از راه
خدای تعالی

بسوی خدای تعالی بالا رود
قبول نکند مگر پاک

وفرمان جنین است وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا مي گويد و
ان تُطِيعُوا عادتكم تهتدوا بس هر جه فرمان صاحب
دلي كني آن طاعت است و قرآن شاهد آيت است وَمَنْ
يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ خود نماست اگر تامل كني
يك ركعت نماز بفرمان صاحب دلي كني بهتر از هزار ركعت كه
باعث بران هوا و عادت بود و يك روز كه بفرمان بير روزه
داري به از هزار روزه كه بفرمان خود داري و يك درم كه بفرمان صاحب
دلي دهي به از هزار درم كه باعث بران هوا و عادت بود اي
برادر آن طلب كه از عادت خود بر خيزي و دين را طلب كني
اما از عادت بر خاستن و از اعمال مخلوط باخلاص رسيدن جز بجد
كفش مردان نتواند بود كه بير از آنجا كه علم اوست جون وقت آيد
كمين بگشايد تا هر روز قومي را از شياطين بيرون كند تا آنگاه كه
لا اله الا الله رخت خود در نهاد مريد نهد كه هر كسي بران حال
كه زاده است و بلا بخ تلقف كرده است و از مادر و بدر منتجد است
اگر بيست سال است همان و اگر سي سال است همان و اگر جهل سال
است همان و اگر بنجاه سالست همان و اگر تا نهايت عمر است
همان خواجه سر بريش است كه اول روز ديده بودي مردان خداي

ديگر اند

بیکرانند و خردان عادت و دنیا دیگر انکه شب و روز عادت

نپرستند و جز غفلت کاری ندانند و جز شهوت اورا معبودی

نه کی برابر تواند بود تا بسی که اول قدم در مردن بار خلایق بر گرفته

آن بود که زنار کبر کی ببرید عادت و دنیا و آخرت را در باخت

بزبان حال گفت ربــاعــی

دیدیم نهاد گیتی و اصل جهان ؛ و از عادت عار بر گرفتیم آسان ؛

و آن نور سیاه را زلا برتر دان ؛ زان نیز گذشتیم نه این ماند نه آن ؛

تا توانی در راه طلب باش بود که طالب جمال خویش بتو نماید

که اگر روزی طلب برقع از جمال خود بر اندازد همگی ترا در تو

نیست کرده اند و از تو چندان نمانده که تمییز کنی که تو طالبی یا نه ،

ازینجاست که بزرگی گفته است هر طلبی که تو خود را در لذ جان بینی

از حقیقت طلب دور است نه بینی که اگر مرد بکمال مستی رسد هیچ

نداند که من مستم هیهات تا نقطعی از مرد مانده بود که این مقدار

تمییز کند که او مست است و دیگری هشیار بکمال مستی نرسیده است

چه کمال مستی آن بود که مستی مرد را بغایت بر دهد اگر با او بگویند

تو مستی یا نه ، جواب ندهد چه اگر جواب دهد هنوز تمیز است

و باقی نشنیده که گفت مثنوی

مارا غم عشق تو جنان در بی جست که هستی من نماند بضرورت هست
جون حقیقت طلب روی نماید از طالب هیچ نماند جون جنین بود
من طلب جاضر ویرث کرد د اینجا عشق مرید را هیچ کاری
نماند طلب او خود را هر او بود اینجاست که سوخته گفته است

بیت

عشق آن کند هر آنچ بباید تو صبر کن، شاگرد باش عشق ترا خود بس استاد
اما باید که مَنْ طَلَبَ غَیْرِی لَمْ یَجِدْنِی فراموش نکنی تا درا
تو طلب غیر را کنج بود طالب نیستی آخر پدید است که خود نهاد
تو جیست دو مطلوب را جگونه توانی بود بدین نهاد مختصر
که تو داری یُحِبُّونَهُ آنگاه درست بود که بهمگی خود درکیا
در یُحِبُّهُمْ آیی او را رسد که گوید یُحِبُّهُمْ زیرا که او را
هزار محبوب جی زیبد از آنکه او بهمه جی رسد اما نهاد تو بس
تنک است آفتاب همه جهان را بود که روی او فراخ است بغرب
و بمشرق بهند و ترک رسد و هنوز روی او بمانده بود اما
روزانه نهاد تو تا بهمگی خود روی در آفتاب نیارد از آفتاب
هیچ نه جای نصیب او نتواند بود همکی خانه نهاد تو
باید که روی در آفتاب آرد تا همکی خود را از و قوت بر دارد

روز عشق است جو اندر عرصی
وجود بود آن حال کرد بود و بیکس

وهزار هزار

وهزار جزان عالم ازو نصیب بر تواند داشت واز و ذره کم نشکه باشد

وَمِنْ آیَاتِهِ الشمس اینست که بتامل در باب وازینجا دقیقه

نکاه دار وآن اینست که چیزی را دوست داشتن بسبب در کمال

محبت هیچ قدح نیارد چنانکه کفت شعر

اَحِبُّ لِحُبِّهَا طَلْعَاتِ نَجْدٍ، وَمَا شَغَفِي بِهَا لَوْلَا هَوَاهَا

کار بجایی رسد که دشمنان خود را دوست دارد که بدو اتصال دارند

چنانک کفت شعر

اَجِدُ الْمَلَامَةَ فِي هَوَاكَ لَذِيذَةً، حُبًّا لِذِكْرِكَ فَلْيَلُمْنِي اللُّوَّمُ

بدانک این شرکت نبود در محبت که آن آثار حب دوست بود مجنون

را عشق بدرجه رسید که رنک سیاهی بنزدیک او بهتر از همه رنکها بود

تا کفت شعر

اُحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَانَ حَتَّى، اُحِبَّ لِحُبِّهَا سُودَ الْكِلَابِ

ای برادر عالم محبت عجب عالمیست که با دشمنان دوست بودن

جز در عالم محبت نیابی قومی بغزاء کفار می رفتند ابو العباس

قصاب رضی الله عنه ایشانرا کفت این ریش من فدای خاک پای

آن کافران که شما اورا از بهر او بخواهید کشتن و بنی حضرت

رسالت علیه السلام کفت در حق خویش لو کنت متخذا خلیلا

لَاتَّخَذْتُ اَبَابَکْرٍ خَلِیْلًا وَلٰکِنْ صَاحِبُکُمْ خَلِیْلُ الرَّحْمٰنِ
نشاید که کسی کوید پس چرا حضرت رسالت باز فرزند پیوند داشت
که معلومست که چون با او کفتند مَنْ اَحَبُّ النِّسَاءِ اِلَیْکَ کفت
عایشه فقیل مِنَ الرِّجَالِ قال ابوبکرٍ واین محبت آخر
درون کوشه او قرار کرفته بود ولیکن صاحبکم خلیل الرحمن جیست
وهمچنین مصطفی را با ابراهیم فرزند خویش پیوندی بود تا بدی
بکریست ودر حق حسن وحسین کفت اَوْلَادُنَا اَکْبَادُنَا واینچنین
اشکالها در آغاز افتد اما خداوندان بصیرت را هیچ اشکال نیفتد
ای برادر اکر فرض کنی که کسی بهمکی خود عاشق ومحب علم بود
شب وروز جز طلب علم کاری دیکر ندارند اکر قلم وکاغذ وسیاهی
را دوست دارد نتوانی کفت که بهمکی خویش عاشق ومحب علم
نیست حاشا محبوب بذاته شاید که یکی بود اما چیزها دیکر
اکر محبوب بود بتبعیت محبوب اصلی هیچ زیان ندارد اکر آدمی
خدای را دوست دارد لابد پیغامبرانرا دوست دارد وپیرانرا دوست
دارد وهمه انبیا ذاترا دوست دارد این خود نظر عقل است که هرچه
نسبت بوی کند همه را دوست دارد وهمه عالم تصنیف صنعت
وخط او را فا لابد خود همه اوست اکر قدمی بیشتر توانی شد

جنانک

چنانکه صفحهٔ ضمیری گفته است

ابیات

دوستی راست ره در حضرت تو همه عالم تویی و قدرت تو

وجود کون ظل حضرت تست همه آثار وضع قدرت تست

اما اگر رضاء دوست در این بود که فلان خط که او نوشته است بدست خویش می بباید سوخت لابد عاشق آن خط را بسوزد ازینجا نتواند گفت که بخط معشوق استهانت کرد چون طلب رضاء او کرد وهذه منزلة عظیمة واین منزلتی بود بس بزرگ اگر مصطفی صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام رضی الله عنهم کفار را از راه او برگرفتند امتثال فرمان او کردند وطلب رضاء او مقصود ایشان بود که عاشق را جمله کار با تصرف در مملکت معشوق والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بیست هفتم در گمان نیک

برادر اعز شمس الدین بداند که این طایفه از همه خلق بخدای عز وجل نیکو گمان تر باشند خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه گفت هر کرا گمان بخدای عز وجل نیکو نبود چشمش روشن بخدای عز وجل نشود واین موافق آنست که پیغامبر گفت صلی الله علیه وسلم حاکیا عن الله تعالی انا عند ظن عبدی بی فلیظن

اعلم ان عند معناه لغة حضر الشیء وهو لا یلیق بصفات الله لتنزهه عن الحیز والحدود لان العلم من لوازمه فیکون المعنی انا عالم بظن عبدی

کما یشاء انا عالم بظن عبدی بی فاجازیه علی وفق
المعلوم وبقصه یوسف علیه السلام اورده اند که زلیخا را حسن
گفت که شوی تو بمن گمان نیکو میبرد و میگوید که عسی ان
ینفعنا من ویرا خیانت نکنم چون مخلوقی گمان نیکوی
کافری را خلاف نکند اولیتر که خدای عز وجل گمان نیکوی
مومنانرا خلاف نکند سر اینست که گفت **قطعه**

ای کریمی که از خزانه غیب :: گبر و ترسا وظیفه خور داری
دوستانرا کجا کنی محروم :: تو که با دشمن این نظر داری

وگمان نیکو بکسی از نظاره کرم او باشد وگمان بد بر کسی از نظاره
بر ضد این باشد وهر کسی که بکسی بعین کرم نظاره کند دوست تر
باشد وانک خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله گفت که هر کرا
بخدای عز وجل گمان نیکو نباشد چشمش بخدای عز وجل روشن نشود
از بهر این چیز میگوید که هرچه کند خدای عز وجل هم در خور گمان
او کند چون بد گمان باشد باوی بد کند وهر کو از خدای عز وجل
بد بیند ابدا هرگز چشمش روشن نگردد و دیگر معنی آنست که
گمان بد بر دشمنان برند وگمان نیکو بدوستان برند و روشنائی چشم
از دوستانست نه از دشمنان بدگمانی نشان تقدم عداوتست

وگمان نیکو

وگمان نیکو، نه مقدم مخصب است اصلی است بریک و نکته
ایست باریک که بیشتر مردمان دران غلط میخورند و
آن فرق کردنست میان آرزو بردن ومیان رجا وگمان نیکو
ورجا بر اصل باشد و آرزو بی اصل وغیر مفید و مثال هرد و انست که یکی زرا
کند و زمین را سعی کند و جهت بیند و تخم اندازد و از جهد
او باشد انا مور زراعت همه بجای آرد پس بگوید که من امید
میدارم از فضل خدای تعالی مرا ازین زراعت چندین وچندین
حاصل آید این آرزو را رجاست وگمان نیکو و دیگری زراعت
نکند و زمین را معطل گذارد و همه وقت بخسپد و همه سال غافل
باشد چون وقت درو آید بگوید که امید میدارم از فضل خدای تعالی
مرا ازین زمین غله چندین وچندین حاصل آید هر عاقل که این
آرزوی بشنود بخندد و گوید از کجا ترا حاصل آید پس این آرزوی
مجرد آرزوی بردن است بی اصل همچنین بنده چون جهد کند در
عبادت خدای تعالی و هرچه فرموده شده است بجای آرد و از
معصیت دور باشد پس بگوید امید میدارم که این اندک من - خدای تعالی
بفضل و کرم خویش قبول کند و این تقصیر مرا تمام کند و ثواب
ارزانی دارد و گناهان مرا بیامرزد این آرزوی گمان نیکو بود و امید

بود در اصل اما چون غافل شد بر فسحت(؟) عمت کبر(؟) ... معصیت
نماید و بخشم خدای باك ندارد برضا و وعده و وعید او التفات
نکند پس بکوید امید میدارم از خدای تعالی بهشت و نجات از دوزخ این آرزوی
آرزوی مجرد باشد اصل که دران حاصلی
نیست و او آنرا کمان نیکی ورجا نام کرده است و این خطا بزرک
است از حضرت رسالت علیه السلام درین معنی روایت کرده اند
که کفت عاقل کسی است که با نفس خود حساب کند و برای مرک
عمل پیش کیرد و احمق کسی است که پیروی نفس کند
و از خدای تعالی طمع مغفرت دارد چون این بدانستی اکنون
بدانک این طایفه از همه خلق حرمتن(؟) خویش را خوارتر دانند
لا یرونها اهل الشیء من الخیر لا دینا و لا دنیا
حرمتن(؟) خویش را سزای هیچ نیکو نه بینند نه دینی و نه دنیاوی
از بهر آنک دیده اند که چون یوسف پیغامبر علیه السلام با جلالت
نبوت خویش کوید وما ابرئ نفسی ان النفس
لامارة بالسوء چون صفت نفس پیغامبر از چنین
باشد صفت نفس دیکران چکونه باشد ستراییت(؟) که کفت

بیت

تا ترا نفسی شیطانی بود ٭ در تو فرعونی و هامانی بود ٭

دیگری

بیت

اگر با نفس میری وای بر تو ٭ کسی گر بد بسر نا پای بر تو

پس صحبت این طایفه با نفس بدان سبیل باشد که دنیا بیرون شوند و بکمراد نفس به نفس ندهند و هرچه نفس فرماید اگرچه طاعت است برو چیا ایمن نباشند چه بود سمی ایمن باشند زود هلاک کرد د بس مومن را نفس دشمن است و خدای تعالی دوست بدشمن جز کمان بد روی نیست و بدوست جز کمان نیکو روی نیست و هر کرا دوست بکار باشد با دشمن صحبت هرگز نسازد از بهر آنک چون با دشمن صحبت کردی از دوست ببریدی پس هر که با دشمن صحبت کرد از دوست ببرید گفته بزرگان است

مثنوی

همدم را که با همشان حسابت ٭ اگر مویی میان باشد حجابت

عارفانرا از جز حق اندیشیدن معصیت بود و جز حق خواستن شرک و با جز حق صحبت کردن کفر زانکی از زنا جنان نگریزد کایشان ازین گریزند جفا و معصیت ایشانرا اینست نه آنک من و تو کنیم قیل لعلیان کیف حالک مع المولی فقال ما جفوته منذ عرفته فقیل له متی عرفته قال

این جفا اشتغال بود بغیر حق نه معصیت کردن

ما کوز

منند بهمو نجب مجنون ما ایشان را تفسیر حال او تا مخنث حکونه
است کفت ناشناختم هیچ جفا نکردم کفتند ش ناکی شناختی
کفت ناانکاه که خلق مرا مجنون نام کردند این بر عکس
افتاده است دیوانه انا شد که کوی نهی را بر خدای بدل آورد نه انکه

بدل نیارد

بیت

نمی خواهیم جز زلفت زنجیر ∴ زهی دیوانهٔ عاقل که ماییم ∴
واین را طریق ملامت کویند واین طایفه را ملامتیان خوانند
زیرا که دیده اند که اقبال و جاه نزدیک خلق مر بنده را از هر آن
بت قاطع تر است بت چنان راه نزند بر موحد که جاه زند
وبدین معنی از خواجه سلطان العارفین ابو یزید بسطامی
رحمة الله حکایت است که بشهری در آمد خلق او را قبول
کردند بمقدار قرب خلق از حق دوری دید طاقتش نماند از
شهر بیرون آمد خلق با وی نیز بیرون آمدند خادم خویش
عبد الله دوبلی را کفت اُنْظُرْكَيْفَ اَرُدُّ هَؤُلَاءِ عَنْ
نَفْسِيْ خادم کفت نظاره میکردم تا چه کند دو رکعت نماز کرد
وبر پای خاست وروی بخلق آورد بدانستند که دعا خواهد
کرد کفت اِنَّنِيْ اَنَا اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاعْبُدُوْنِيْ همه کفتند

حیی من خلایم نیست هیچ خدای مکرمی
به پرستش بکنید مرام

بو یزید گفت نشست وهو تو یعنی خدا ایشان همه برکشند و او را
تنها گذاشتند وی دعوی خدایی نکرده بود چه آیتی از
قرآن برخواند خادم گفت روی بمن کرد و گفت ای پسر دیدی
یک آیت از قرآن برخواندم از جنیدن بلا و خلاص یافتم

سر اینست — دو بیتی

بلتا بلدر ند پوستیم همه پاک ، از بهر تو ای یار عزیز چالاک
در عشق یگانه باشم از خلق چه باک ، معشوقه مرا و بر سر عالم خاک

صحبت کردن با غیر حق شرکست و نظر کردن بدون حق حجاب
و موحد یگانه بود چون یگانه بود همه او را بیند و غیر او را
نه بیند و خوف وی بر همه خوفها غالب کرده و رجاء او بر همه
رجاها و جلالت وی بر همه جلالتها و سلطان وی بر همه سلطانها
و قدرت وی بر همه قدرتها و قهر وی بر همه قهرها و دیگر
معانی همچنین حضرت رسالت علیه السلام اشارت بدین
کرد لِي مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا يَسَعُ فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا
نَبِيٌّ مُرْسَلٌ سر وی بحق منفرد گشته بود غیر او را اندر
میان راه نمانده بود کمال انفراد وی را بود کسی را مقام وی
نباشد ولیکن هر کسی را عقل خویش بود چون نظر بند

منفرد: تنها ، انفراد: تنها شدن

تمام کرد چون کون را و هزار چنین کون را در پیش من ناچیز شمار اشارت بدین کرده است که گفت

مثنوی

اگر روشن کنی آئینهٔ دل :: دری بگشاید اندر سینهٔ دل ::
درهی کان از جو برد ابر گشاید :: فلکها برده داری را نشاید ::
دری کز وی درآید هر چه خواهی :: چه راز دین چه اسرار الهی ::

پس از اینجا معلوم کنی که خلق همه مشاهدهٔ توحید دعوی کنند اما محجوب اند و ایشان را خبر نیست هر که را از حق خبری باشد و مشاهدهٔ توحید باشد از غیر خوف نماندش و بغیر امید نماندش و بغیر حق نظر نماندش و با غیر حق صحبت نماندش سر اینست

رباعی

تنها ز همه جهان من و تنها تو :: یا من بمیان رسول یا بیم یا تو ::
خورشید خواهم که بر آید تا تو :: ای بی بر من سایه نیاید با تو ::

و آنکه علیان مجنون گفت که عاقلم اورا تا بشناختم یعنی که چون من دیدم که او معرفت خویش را کرامت کرد جفا دانستم بغیر وی هم خود گشتن یا نظر کردن این جفا اشتغال بود بغیر حق نه محبت کردن یعنی چون وی مرا کرامت کرد بیرداشتن حجاب از بر من تا او را ببینم اگر من بغیر وی نگرم حجاب از میان

اورا دم

جفا دیدم

آدم بجفا نیم از دوستی تو حجاب جدا رود من حجاب
اندر میان آدم و این متعارف است اندر میان خلق که چون
کسی با کسی سخن گوید اگر وی کوتن تکرار کند گوید جفا مکن و اگر دوستی
بد و سپی نکرد آن دوست بچیزی نکرد گوید با من جفا مکن
و اصمعی را بدین معنی حکایت است گفت جمیله را دیدم و دلم
مشغول او گشت بدو گفتم کلی من بکلی تو مشغول است گفت
اگر کلی تو بکلی من مشغول است پس کلی من بکلی ترا مبذول است و
ولیکن مرا خواهری است اگر او را ببینی جمال من ترا یاد نیاید
گفتم کجا است گفت عقب تو پس در عقب خود نگریستم بر جست
و یک طمانچه بر قفای من فرود زد و گفت یا بطال اگر کلی تو بکلی
من مشغول بود چرا بغیر من نگریستی اینک جفاء اهل معرفت چنین
باشد و آنک گفت تا او را بشناختم خلق مرا دیوانه نام کردند معنی آنست
هر کرا معرفت است بر حذر از معرفت از غیر حق اعراض است
و هر که از خلق اعراض آورد نزدیک خلق دیوانه گشت و عارف
را صفت اینست که هر چه خلق با وی بیارامند وی از آن بگریزد
و هر چه خلق از وی انس گیرند وی از آن وحشت گیرد صفت
وی و فعل وی و عمل وی و حال وی بر ضد خلق باشد و همه

اورا بجهت خوانند یکی تاویل انست که کلمت اکثر اهل
الجنة البله انکه از خلق و از دنیا کریزان باشند ابلها
خوانند این عجب نیست ازانکه همچنانکه مجانین نزدیک
عقلا مجانین اند همچنین عقلا نزدیک مجانین مجانین اند

عزیزی بر صفت ایشان کفته است شعر

آنانکه همیشه در نماز ند :: بنداز که محرمان راز ند
بر هیچ کس نیاز شان نه :: الا که بذکر بی نیاز ند
در بوته فقر می بسوزند :: با اندوه خویش می بسازند
یکبار بریده از دو عالم :: وز دون خدا در احتراز ند

در بعضی کتب منزل است که خَلَقْتُ جَمِیعَ الْعَالَمِ لَکُمْ
وَخَلَقْتُکُمْ لِی همه عالم برای شما آفریده ام و شما را
برای خود حدی دین داری بود روزی در آینه می نکریست
و بتعجب می اندیشید که خداوند را در آفریدن من چه حکمت
است ندا شنید از میان آینه حِکْمَتِی مِنْ خَلْقِکَ مَحَبَّتِی
فِی صَدْرِکَ حکمت من در خلق تو محبتی است که در سینه تو
سرشته اند در سر غیب دانسته نادیده حاسد بران نیغنداي
برادر اگر او ترا بادشاهی ندادی از تو معرفت او دوست

قوله تعالی وسخر لکم ما فی السموات وما فی الارض جمیعا منه

بیاوری

انبا ملوکی ترا که بادند عنان ز اصغر پادشاه نشناسند از قرآن مجید
بشنو ثم جعلناکم خلائف فی الارض و جعلکم ملوکا
خواجه نظامی علیه الرحمه برین معنی اشارت کرده است

مثنوی

خاک تو آمیخته رنج هاست ... در دل این خاک بسی گنجهاست
خاک تو آن روز که می بیختند ،، از پی معجون دل آمیختند
اکر صلحجویان دلیم ،، کوهر نیم از چه ز کان کلیم
رو فلک آن طلب دل کنی ،، تا تو درین خاک چه حاصل کنی

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب بیست هشتم در معاد برادر اعز شمس الدین ارشده الله طریق السعادة بداند که روندکان راه معاد دو طایفه اند سعدا و اشقیا و هر طایفه را قدمی است که بدان قدم می روند و جاده ایست که بدان جاده سیر میکنند و هر یکی را معادیست که پرورش خود بدان معاد می رسند پس بدانکه سعدا نیز دو طایفه اند خواص و عوام عوام بقدم مخالفت نفس و هوا و ترک لذات و شهوات بر جاده طاعت و فرمان شریعت و بمتابعت سنت بمعاد بهشت و نجات آن می رسند و خواص بقدم یحبهم و یحبونه بر جاده طریقت

بمعادی فی مقعد صدق عند ملیك مقتدر ، میرسند و بدان
مقام عندیت اِنَّ المتقین فی جنات ونهر فی مقعد
صدق عند ملیك مقتدر فهو دمی آشد بین

یعنی بود ری ... / یعنی در مقعد ... / ...

منکر چه شوی زحالت درویشان ، نی هر چه تو راست کسی را نبود ،

واشقیا نیز دو طایفه اند یکی شقی و دوم اشقی بعضی
عاصیان امت اند که بر موافقت هوای نفس ثابت شده اند
و بر مخالفت فرمان خدای تعالی مصرّ مانده اند بقدم استیفاء
لذات و شهوات نفسانی و حیوانی مشغول شده اند بر جاده
عصیان بدرکات دوزخ می رسند و اشقی صفت کافرانست
که بکلّی روی بطلب دنیا و تمتعات آن آورده اند و همگی
همت بر استیفاء لذت و شهوت نفسانی و حیوانی مشغول
شده اند و پشت بر کار دین و آخرت آورده اند و نعیم باقی
را در نعیم فانی باخته دنیا بتمام در دست نیامده و آخرت از
دست رفته مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا
وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ و این طایفه که شقی اند
ایشانرا نصیبی از ایمان دارند بدان دولتی که اقرار بزبان
میکند اگر چه معامله عمل ارکان بجای نیارند هر آینه بوعید

یعنی هر که هست کشت آخرت خواهد زراعت دنیا را بدهیم / آنرا از دنیا و دنیا نصیب کند ... / نصیبی

بتو ساینرن

خداوند تعالی

خداوند تعالی در دوزخ برند و الم عذاب بچشند اما اهل الاصرار

اندر کبائر آنکه بزبان اقرار میکردند عاقبت بخلوص یابند در حدیث

است که جمعی را از دوزخ بیرون آرند سوخته شده

پس در نهر حیوان فرو برند گوشت و پوست بر ایشان

بروید از انجا بر آرند و بجای ایشان چون ماه شود بر پیشانی ایشان

نبشته هَؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللّٰهِ مِنَ النَّارِ اینها آزاد کردگان خداوند

تعالی اند اما اشقیا در دوزخ موبد و مخلد بمانند که در ایشان از نور

لا اله الا الله که بدان یکدیگر چنانکه فرموده خلاص است هیچ

نبود خلود ابد اینها را باشد و هر طایفه را در دوزخ و درکات

آن مقامی باشد با تفاوت از یکدیگر چنانکه فرمود در حق منافقان اِنَّ

اَلْمُنَافِقِیْنَ فِی الدَّرْکِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ و کفر تا کفر

متفاوت است و نفاق تا نفاق نیز متفاوت است که هر یکی را

روشی و معادی معین است و کافران مقلد همتنا بمحقق

نیستند چنانکه ایمان محقق فضل دارد بر ایمان مقلد همچنین

عذاب کافر محقق زیادتر باشد از عذاب کافر مقلد و کفر تقلیدی

آنست که از مادر و پدر دریافته الله که اِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلٰی

اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰی آثَارِهِمْ مُقْتَدُوْنَ همچه از مادر و پدر

هؤلاء عتقاء / الله من النار

علی امة و انا علی / آثارهم مقتدون

و شهر و ولایت دیدند همان کردند ایشان در درکه اولین دوزخ
باشند و کفر حقیقی اینست که از مادر و پدر چه دیدند و یافتند بدان
قناعت نکنند و جهد کنند و رنج برند و تطلب دلیل بر
برخیزند و عمرها در تحصیل علوم آن کوشش برند و کسب کواد
بریاضت و مجاهدهٔ آن علم مشغول شوند و در تصفیهٔ نفس بکوشند
بهر تفکر در ادلهٔ و براهین عقلی تا شبهتها بدست آرند
که بدان نفی صانع کنند یا اثبات صانع ناقص کنند و کویند صانع
مختار نیست و کویند بجز و یات عالم نیست و مانند این کفرها
بسیارست که هر طایفهٔ کفته اند و شیطان در دل و نظر ایشان بیاراسته
است و دعوی کنند و کویند هر که نه درین علم و نه اعتقاد است
وی ناقص است در علم معرفت تا بجدی که کویند انبیا حکما
بوده اند و هر چه کفتند از حکمت خود کفتند هم ازین جنس
خیالات فاسد و شبهات انکیزند و بتحصیل این علم فتنه
انکیزند و هلاک کنند و مشغول کردند و این علم اصول دین
نام کنند تا کسی بر خبث عقیدت ایشان واقف نشود و بی
بصیرتان ازان کفرها بتقلید قبول کنند و بکلی از دایرهٔ اسلام
بیرون روند اینچنین آفتها بسیارست نعوذ بالله منها ای

مرادِ او عصیانرا طاعت نیست معصیت است در تحت از
سری این خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله گفتی لَوْلَا
اَنَّ العَفْوَ مِنْ اَحَبِّ الْاَشْیَاءِ اِلَیْهِ مَا ابْتَلٰی
اٰدَمَ بِالذَّنْبِ وَهُوَ اَکْرَمُ الْخَلْقِ اِلَیْهِ الکرۃ الثمنی
که عفو نزدیک حق تعالی از همه چیزها دوست ترست والا آدم
را علیه السلام بخوردن گندم مبتلا نکردی آن غلام که خاص سلطان است
بر کرانهٔ بساط ایستد و ندما و ارکان دولت گرد بر گرد تخت
بنشینند لیکن در بعد آن غلام صد هزار لطیفه تعبیه بود
که در قرب آن ندیم و ارکان دولت نیست آن نه بعد اضلالست
آن بعد دلالت است صد هزاران اسرار قرب در بعد ظواهر
تعبیه و صد هزاران اسرار بعد در قرب ظواهر تعبیه کند تا حیرت
بر حیرت زیادت کرده شاخ بینی در مسجد و بیخ بینی در کلیسیا
عمر رضی الله عنه می آمد تیغ در حمایل کرده و از غیب ندا می آمد
اَلَا اِتَّقُوا الْعَبْدَ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ حیرت در حیرت است

عارفی گفته است — غزل

ای پسر آب زندگانی آتشی افروخته ٭ واندران ایمان و کفر عاشقانرا سوخته
که بعهر از جرخ مشکین تیغها افروخته ٭ که بنطق از لعل نوشین شمعها افروخته

ای تو غم عشقت بیکبار عجب جان انداخته هجر چه در وصل سال ابروی عقل ها

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب ششصد در تعلق

باسباب و ترک آن برادر اعز شمس الدین اکرمه الله
بدانکه احوال این طایفه با اسباب بودن و از اسباب اعراض
نمودن مختلف است تا از ایشان کسی است که بر فتوح رود و بر هیچ
معلوم قرار نکند و بکسب و سوال نگراید و این کسی بود که وقت
او حکم کند بروی بترک سبب و منکشف شده باشد مر او را صحت
توحید و درست شده باشد مر او را صحت کفالت از خداوند
خود بس اندوه از باطن او کم از برای اقسام باشد زایل گشته
بود و هر کرا چنین حالت باشد او توانگر بخداوند بود
خواجه ابو یزید بسطامی را رحمة الله گفتند که ترا هیچ کسب
مشغول نمی بینیم معیشت تو از کجا بود گفت خداوند من
سگ و خوک را روزی میدهد ابو یزید را نخواهد داد و آنک
یکی از بزرگان گفته است که فقیر کسی است که او را بی خداوند حاجت
نباشد یعنی از صدق و یقین که دارد میداند که روزی اگر چه
نخواهد حق تعالی بدو رساند ازینجا گفته اند مثنوی
روزی تو باز نگردد ز درت ... کار خدا کن غم روزی مخور

وازایشان

وانا یشان کسبی است که او کسب کند و اصل کسب کردن از آدم
بعاو از سنت علیه السلام که کشاورزی کرد و فرزندان را بیاموخت
نه بینی که شعیب پیغامبر علیه السلام بازرگان بود خداوند
مویشی بود و موسی علیه السلام او را شبانی کرد و داود
علیه السلام زره گری کردی و سلیمان پیغامبر علیه السلام از برگ
خرما زنبیل بافتی و بدو قرص جوین بفروختی یکی بدرویشان
دادی و بیکی روزه گشادی و ابراهیم پیغامبر علیه السلام چندان
مویشی بود که چهار هزار غلام درم خریده شبانی کردندی و تجارت
کردن اعیان صحابه خود معروف است چون امیر المومنین
عثمان و عبد الرحمن بن عوف و اگر چنان بودی که کسب کردن
در توکل را نقصان بودی انبیا ازین دور بودندی که
ایشان متوکل تر از دیگران اند حضرت رسالت علیه السلام هر یاران را منع
کردی تا توکل ایشان را نقصان نیارد و کسب کردن هر کسی را که نفقه
کسی بدو واجب است خود فرض است بخبر آمده است که حضرت رسالت
هر عیالان خویش را یکساله قوت بنهادی لیکن گفته اند که کسب کردن
بر وجهی باید که بنده را از حق نبرآند اگر کسی حال نفس خویش چنان
داند که اگر من کسب نکنم نفس من از حق برگردد و سوی مخلوقات

رود اورا کسب همچون نماز فریضه باشد باز چون کسب کند
اگر اورا اعتماد بر کسب افتد اینجا ترک کسب لهنه بر جمله اندر
حال خویش مینگرد وظاهر و باطن خویش را مراعات میکنند
یکمی ترک کسب اگر ترک کسبلو را از خدای بتر اند بر ترک نیکو تر از خواجه
جنید نقلست رحمة الله علیه که گفت کسب کردن استعمال الطاف رخصت
شرع است همچون نوافل نه بدان معنی که روزی از کسب بیند یا جز
منفعت از وی طلب کند معنی این سخن چنین گفته اند روزی
طلب کردن چیزی است مباح همچون روزه و نماز نفل چنین
بهتر از ترک وی ولیکن منفعت از وی دیدن شرک است
همچنان چون نماز و روزه هرچند بهشت کنی بهتر ولیکن از کردن
جز منفعت نباید دانستن که هر چیزی که بدان نجات خویش اندر
وی داند جز حق شرک است خدمت بباید آوردن بزرگ داشت حق را
وتحقیق محبت جویی راچنانک گفت شعر
لَوْكَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ ۞ إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعٌ
ولیکن با همین نجات از فضل خداوند باید دیدن نه از خدمت
خویش کسب نیز همچنین است (از روزه و نماز) بجای آری ولیکن رزق از
کسب نه بینی از فضل خداوند بینی که این در بر توکنا دچنانک

الخدمت

درخدمت بوتو کشاد وازایشان کسی است که اندر وقت فاقه
بسوال محتاج کردد چنین گفته اند اگر درویش جهد وطاقت خویش
بجا آرد بسوی مدتی بباید ضرورت او درست کردد واز خداوند تعالی
بخواهد وبدو نگشاید وتقدیر حق مرا او را بدید نشود واز شغل
حال خود که دارد از تنگی وقت بکسب نه پردازد آنگاه او
را رسد که درسبب بکوید واز مردمان سوال کند زیرا که صلحا
بوقت فاقه از مردمان سوال میکرده اند چنانکه از خواجه ابوسعید میگردند
خرازی رحمة الله نقل کرده اند که بوقت فاقه دست دراز کردی
وگفتی ثَمَّ شَیْئٌ لِلّٰهِ آنجا برای خدای چیزی هست
واز خواجه ابوحفص حداد آورده اند او استاد خواجه جنید
بود رحمة الله علیه اندر میان نماز شام ونماز خفتن بیرون
آمدی واز یکدو درسوال کردی باندازه حاجت واین قدرهم
بعد از یک دو روز معلوم وسبب کردد واز خواجه ابراهیم
ادهم رحمة الله آورده اند که مدتی اندر جامع بصره معتکف
شده بود اندر سه چهار روز یکشب افطار کردی وآن شب که افطار
کردی از درها دریوزه کردی واز خواجه سفیان رحمة الله نقلست
که از حجاز تا بصنعاء یمن سفر کردی واندر راه از مردمان بخواستی

الادب
عد هر خبر نگاهدارد

وایشانرا اندرین جمله که یاد کردیم آداب است و جملهٔ آنرا
بسینه مراعات کنند و از آن نگذرند چون فقیر نفس خود را
بعلت آنکه ریاضت و سیاست آورده باشد او را حقی گرد آید و عیال
و کسب حقیقی که بدان در سبب در هیچ آید و از سبب بیرون می رود
و درویش را نشاید که تا امکان بود سوال کند که در وی ترغیب
و ترهیب بسیار آمده است حاصل الامر مشایخ رضوان الله
علیهم بسه علت سوال روا داشته اند یکی مر فراغت دل را
که لابد باشد گویند که آن دو گرده را این قیمت نه نهیم که روزی
اندر انتظار آن بگذرانیم که جز آن حاجت نباشد مارا بجز ای
عز و جل اندر حال اضطرار زانچه هیچ مشغولی چون شغل لقمه
نیست ازینجا بود که خواجه بایزید رحمة الله مرید خواجه
شقیق را پرسید که بزیارت وی آمده بود از حال خواجه شقیق
رحمة الله مرید بگفت او از خلق فارغ شده است و بر حکم توکل
نشسته است خواجه ابو یزید گفت رحمة الله چون باز گردی او را
بگوی نگر تا خدای را بدو نان نیازمایی چون گرسنه گردی دو نان
از هم جنسان خویش بخواه و باز نه نامهٔ توکل یکسوی نه تا آن
شهر و آن ولایت از شومی این یک معاملت بر زمین فرو نشود

و علت دوم

وعلت دوم آنست که در ریاضت نفس را سوال کند تا ذل آن
بکشند و رنج آن بر دل بنهد و قیمت خود بداند که ایشان نزدیک
هر کسی بچه ارزند ندیدی که خواجه شبلی بخواجه جنید بسوی جون ۷
گفت یا ابابکر ترا نخوت و بزرگی در سر است که من بسر حاجب
الحجاب خلیفه ام و امیر الامرا شام بودم از تو هیچ کار بر
نیاید تا بازار نروی و بهر دوکانی و بهر دری سوال نکنی که قیمت
خود بدانی او همچنان کرد چون صادق بود هر روز بازار سست
ترمیشد تا بسر یکسال بدرجه رسید که اندر همه بازار بگشتی
و گدیه کردی هیچکس یک دانگی ندادی باز آمدی و حال بپیش
خواجه جنید باز گفتی فرمودی الکنون قیمت خویش نزدیک
خلق دانستی که بیک دانگ هم نمی ارزی و این نوع خاص
ریاضت راست و علت سیوم آنست که از خلق سوال کند
بدان معنی که همه مال از او وی دانستن و همه خلق را وکیلان
او دیدن از خدا چیزی که بنصیب نفس ایشان تعلق داشت از
وکیل وی خواستند و سخن خود باوی گفتند و اندر عرف
شاهد بنده که نصیب خود بر وکیل عرض کند بحرمت و طاعت
نزدیک تر از آنک بر مولی پس سوال ایشان علامت حضور

و اقبال بود بحق نه غیبت و اعراض بود از حق خواجه
یحیی معاذ رازی رحمة الله را دختری بود روزی مادر
را گفت مرا فلان چیزی باید مادر گفت از خدای بخواه
گفت ای مادر من شرم دارم که نصیب نفس خود از خدا
بخواهم و آنچ تو خواهی دادهم از آن ویست پس آداب
سوال آن بود اگر مقصود برآید خرم نشوی از آن بناشی که
بر نیاید خلق را اندر میانه نه بینی و را از خود جز با آن کس
نگوئی که بر حالی مال وی بیقین باشی و از آن تجمل و کد
خدائی نسازی و مرانرا ملک نگردانی و مر حکم وقت را باشی
و حدیث فردا در دل نگذاری و خدای را بر دام گدائی خود
نه بندی و از خود پارسائی ننمائی تا از راه آن ترا چیزی دهند
پیری محتشمی از اهل تصوف از بادیه بر آمده بود فاقه
زده و رنج باده کشیده ببازار کوفه اندر آمد گنجشکی بر دست
نشانده و میگفت از برای این گنجشک مرا چیزی بدهید گفتند
این چه چیز گوئی گفت محال باشد که من گویم از برای خدای
مرا چیزی بدهید بدنیا حقیر شفیع جز حقیری را نیارزد
این بود احکام تعلق بسبب و ترک آن بدان معتاد در مکتوب

بنگنجد

بسم الله الرحمن الرحیم
بعد الحمد و السلام

مکتوب پنجاه و سوم در صحبت این طایفه برادر اعز
شمس الدین رزقک الله صحبت اصدقاء بداند که
یک مهم مرید را صحبت است و صحبت را تأثیری عظیم است
اندر طبع و عادت را صولیتی صعب تا بجدی که باز بصحبت
آدمی عالم میشود و طوطی بصحبت آدمی ناطق میگردد
و اسپ بریاضت و صحبت از حد بهایم بعادت آدمی می آید
و این را نظایر بسیارست و اثر صحبت معاینه و مشاهده
است و این جمله اندر ایشان تأثیر صحبت است که کل عادت
اصلی است و طبع خلقتی مغلوب کننده است و مشایخ این قصه
رضوان الله علیهم نخست از یکدیگر حق صحبت طلبند و مریدان
را بدان فرمایند تا بجدی که صحبت اندر میان ایشان چون فریضه
گشته است و اساس آن جمله آنست که نشستن کافر را سکون با عادت
بتو شد اندر میان هر گروه که باشد عادت فعل ایشان گیرد زانچ
جمله معاملات و ارادت حق و باطل اندر وی مرکب است انجم
بیند از معاملت و ارادت آن در وی پرورش یابد و اندر وی
غلبه گیرد برارادت دیگر از حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم

نقلست که کفت اَلْمَرْءُ عَلَى دِيْنِ خَلِيْلِهِ فَلْيَنْظُرْ اَحَدُكُمْ
مَنْ يُخَالِلُ مردان دین دارد وان طریق که یار وی را بود بگیرد
کی تا دوستی وصحبت با کی دارد اکر صحبت با نیکان بود وی
اکرچه بدست نیک شود زیراچه آن همت او را نیک کرداند واکر
صحبت با بدان دارد وی اکرچه نیک است بد شود زیرا که وی را
بدیع الله است رضاست چون ببد راضی باشد اکرچه نیک بود
بد شود واندر حکایت است که مردی اندر کرد کعبه طواف
میکرد ومیکفت اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ اِخْوَانِي یا رب برادرانم را
نیک کردان وی را کفتند که بدین مقام شریف رسیده چرا خود
را هیچ دعائی نمی کنی وهمه برادران را دعا میکنی گفت
مرا برادرانند که چون من بدیشان باز کردم اکر ایشانرا در صلاح
یابم من بصلاح ایشان صالح شوم واکر در فساد یابم من بفساد
ایشان فاسد کردم چون قاعده صلاح من صحبت مصلحان
بود من برادران خود را دعا کنم تا مقصود من ازان برادران برآید
ومالک ابن دینار کفت رضی الله عنه هر برادری ویاری که دین
ترا از صحبت وی فایده آن جا نبود باوی صحبت مکن
که صحبت چنین کسی با تو حرام بود معنی سخن چنین کفته

اندر

اندیشه که صحبت با چه از خود کمتری ویا باکه از خود کمتری اگر با
چه از خود کمتر و ترا ازوی فایده باشد واگر باکه از خود
صحبت کنی اورا از تو فایده بود اندر دین که وی از تو چیزی
آموزد ویرا فایده دینی حاصل آید واگر تو ازوی چیزی
آموزی هم فایده دینی حاصل آید وپیغامبر فرموده است علیه
السلام اَكْثِرُوا مِنَ الْإِخْوَانِ فَإِنَّ رَبَّكُمْ حَيِّيٌّ كَرِيْمٌ يَسْتَحْيِي
أَنْ يُعَذِّبَ عَبْدَهُ بَيْنَ يَدَيْ إِخْوَتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
برادران بسیار گیرید بحفظ آداب ومعاملت نیک با ایشان که خدای
شما حیّی وکریم است بکرم خود بنده را نپسندد که اندر میان
برادرانش عقوبت کند روز قیامت امّا باید که صحبت برای
خدایرا باشد نه از برای هوای نفس را وحصول مراد وغرض
را وگفته اند که تنها بودن مرید را هلاک بود زانچه پیغامبر
گفته است علیه السلام اَلشَّيْطَانُ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ
الْاِثْنَيْنِ اَبْعَدُ دیو با آنکس بود که تنها باشد وخداوند
فرمود عزّ وجلّ مَا يَكُوْنُ مِنْ نَّجْوَى ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ
رَابِعُهُمْ نباشد از شما سه راز کنندگان الّا که چهارم ایشان
خداوند باشد تبارک وتعالی حاصل هیچ آفت مرید را سخت

تر و دشوارتر از تنها بودن نيست آورده اند كه مريدي از آن
خواجه جنيد رحمة الله صورت بست كه من بدرجهٔ كمال آمدم ٢ رسيده ام
ه ترك صحبت مرا زيان ندارد بگوشهٔ اندر نشست و خلوت
كرد چون شب اندر آمدي جماعتي پديد كردندي و ويرا گفتندي
بيرون اسب بر نشين و در بهشت بياي او بر آن اسب بر نشستي
وهمي رفتي تا جايگاهي بديد آمدي خرم و خوش و گروهي
خوب صورت و طعامهاء خوش و آبهاء روان تا سحرگاه او را
بدآنجا بداشتندي آنگاه بخواب اندر شدي چون بيدار گشتي
خود را بر در صومعهٔ خويش يافتي نخوت جواني اندر دل
وي اثر خود ظاهر كرد در زبان دعوي بر گشاد و ميگفت مرا چنين
حالت و چنين كار است خبر بخواجه جنيد رحمة الله رسانيدند
بر خاست و بدر صومعهٔ وي آمد و آن حال از وي پرسيد جمله
تقرير كرد خواجه جنيد رحمة الله فرمود چون امشب بدان
جايگاه روي سه بار لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ
الْعَظِيْمِ ه بگوئي چون شب اندر آمد وي را هم بدان طريق مي
بردند وي بدل با خواجه جنيد رحمة الله انكار ميكرد چون زماني
بر آمد وي براي تجربه را سه بار لاحول بگفت آن جماعت جمله

بیدار شدند و رنجیدند وی یافت خود را اندر میان مزبلهٔ نشسته
و کنجی استخوان مردار را اندر کنار وی نهاده بر خطای خود
واقف گشت تعلق بتوبه کرد و بصحبت باز آمد از اینجا
دانستی که مرید را تنهایی آفت است و شرط صحبت ایشان
آنست که هر کس را اندر درجهٔ وی بدارند چون با پیران بحرمت
بودن و با همجنسان بعشرت زیستن و با کودکان شفقت
ورزیدن چنانکه پیر آنرا اندر درجهٔ پدران نهند و همجنسانرا
اندر محل برادران و کودکانرا اندر محل فرزندان و نشاید جوانرا
بهیچ نوع در حضور پیران سخن گفتن جز بوقت ضرورت و چون
بوقت ضرورت سخن خواهد گفت چندان صبر کند که ایشان سخن
خویش تمام کنند پس اجازت خواهد آنگه بحرمت بنشیند
و سخن خویش گوید و نشاید جوانرا بر پیران اعتراض کردن
و با ایشان در مقابله آمدن و باز خواست کردن که غیرت پیران
بر هر که تافت از دین و دنیا بر آمد اما از ایشان درخواست کردن
روا باشد و نشاید جوانرا بر سجاده نشستن در حضور پیران
بلکه باید که بخدمت مشغول باشند و شرط صحبت و اخوت آنست
که با یکدیگر با ایثار زندگانی کنند و هر یکی دیگری را در حال خویش

تصرف جاین دارد واین طایفه هیچ جیز تجارت
ندهند ونخواهند بلکه آنچ بکلی یکیر دهند باز نستانند
کلمات مشایخ است رضي الله عنهم اَلْفَقِیْرُ لَا یُعَیِّرُ
وَلَا یَسْتَخْبِرُ وبر هیچ کس باید که حکم نکند واکر کسی
بروی حکم کند بجان قبول کند والبته هیچکس را کار نفرماید
واکر کسی اورا کار فرماید بی توقف بجای آرد وباهر که زندکانی
کند بر موافقت ومذاق طبع او زندکانی کند وبر هیچ جیز
مخالف جمع نکند اِلَّا فِیْمَا یُخَالِفُ الشَّرْعَ مکر در جیزی که مخالف
شرع باشد وکسی که مخالف مذهب یا غیر جنس بود باوی صحبت
نکند اکرچه قرابت بود بلکه برهر که استواری در دین وی و
دیانت وی ومذهب وی وورع وی ظاهراً وباطناً بود
باوی صحبت کند وصحبت کردن باجوانان امرد مکروه
مکروه داشته اند که دروی آفاتست وبعضی بزرکان کفته اند
رغبت کردن کودکان در صحبت بزرکان توفیق وعلم اولادکا
بود ورغبت کردن بزرکان در صحبت کودکان خذلان وحمق
بود واین طایفه در استعمال خویش اول صحبت را معرفت
کویند بس مودت کویند بس الفت کویند بس عزت کویند بس صحبت

الذل الصوفی فی ظاهره ... ودمی ... هله چون ... مال ... دم او ... هله ... اند ... دادن از کمال ... دادن ... حکم ... اندیشه ... هر ... که ... دهند باز نستانند

کویند بس

کویند پس چون درست کرد بشرطها برترین احوال صحبت نه بینی
که صحابه رضی الله عنهم بزرکترین خلق اند در علم و فقه و
عبادت و زهد و توکل و رضا ایشانرا بهیچ چیز نسبت نکنند
بجز صحبت که برترین احوالست یکی از آداب این طایفه آنست
که در میان سخنان خویش با یکدیگر نگویند هذا لی وهذا لک
این مراست و یا این تراست ولو کان کذا لم یکن کذا
اگر همچنین بودی همچنین نبودی و لعلّ و عسی و لو فعلت
و لم لا تفعل کاشکی که چنین بودی یا کاشکی چنین نبودی
اگر چنین بود چرا نکردی که این همه از اخلاق عوام خلق است
که ابراهیم بن شیبان کوید که ما صحبت نکنیم با کسی که کوید هذا
نعلی که این نعلین منست و اهل علم گفته اند حق تعالی
جایز نداشت هیچکس از مخلوقات که کوید نحن و انا و انی
و لی و عندی نه بینی که ملایکه هر گاه که گفتند و نحن نسبح
گفته حاجت نیست مرا بتسبیح شما اسجدوا لآدم و ابلیس
گفت خلقتنی من نار جایز نداشت از وی گفت که
و ان علیک لعنتی و فرعون گفت الیس لی ملک
مصر و گفت انا ربکم الاعلی از وی جایز نداشت

اخوت آنرا گویند که تصرف
و ملک دیگری چون تصرف صاحب بود
[illegible]
مواخات [illegible]
[illegible]
ادب

وعذاب كرد اورا در دريا وقارون گفت عَلَيَ عِلْمٍ عِنْدِي
ازوي جاين نداشت تا فرمود زمين را كه فرو برد سخن
نوبت به بيغامبر ما رسيد صلى الله عليه وسلم گفت يا محمد تو
همچو ايشان نيستي قُلْ اِنِّي اَنَا النَّذِيْرُ الْمُبِيْنُ چنانكه
من ميگويم اِنِّيْ اَنَا اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا اي برادر اگر خواهي
كه بر شجرهٔ بوستان غنيمت نشيني واز چشمهٔ روضهٔ لطف
آب حيوة خوري وهفت فلك را خاك قدم خود سازي لحظهٔ
بدست فنا در مشاهدهٔ بقا اين پنج دريچهٔ حواس بر بند رخت
ازين عالم فنا ودار عنا عنادر بند چون صدق بحري از غير
الله بحكم غيرت در راه معرفت كور وكر گردد شبلي را رحمة
الله پرسيدند عارفان كيستند وصفت ايشان چيست گفت
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ گفتند هٰذَا صِفَةُ الْكَافِرِيْنَ اين صفت
كافرانست گفت اَلْكَافِرُ صُمٌّ عَنْ سَمَاعِ الْحَقِّ وَبُكْمٌ عَنْ
قَوْلِ الْحَقِّ وَعُمْيٌ عَنْ رُؤْيَةِ الْحَقِّ يكي ازين بايد تا ازين
عالم كون وفساد ودام مكاره شيطان با جحود وعناد در گذرد و
بسوي عالم پاك شتوذ چون مرغ ازدام جسته بر بود قدم با دل
دارد ودل با انديشه دارد وانديشه با سر وسر با حق دارد چون

غيب صح

مصطفى

مصطفی عزم مکی کام بمسجد اقصی رود و هر اسمانی را بکامی منزل کند تا بمنزل سدرة المنتهی فرود اید شراب وصل چشیده و بدولت رویت مشاهده رسیده و از هردو کون رهیده و با دوست ارمیده والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب هفتاد یکم در خدمت برادر شمس الدین اکرمه الله بخدمت اولیائی بدانند که یکی کار بزرگ مرید را خدمت است و در خدمت فایدها و خاصیتها ست که در هیچ عبادت وطاعت دیگر نیست یکی انست که نفس خرد شود و کبر و نخوت را از وی ببرد و تواضع و عجز در وی بدید اید و او را مودب کرداند و اخلاقها را نیکو کرداند و علوم و سنن طریقت در اموزد و تیرگی و کرانی نفس از وی برود و لطیف و سبک روح کردد و ظاهر و باطنش روشن شود واین فواید مخصوص است بخدمت بزرگی را پرسیدند که راه حق چند ست گفت بعدد هر ذره از موجودات راهی است بحق اما هیچ راه نیکوتر و نزدیکتر از راحت رسانیدن بدلها نیست و ما بدین راه یافتیم و بدین مریدانرا وصیت کردیم وگفته بزرکانست که اوراد و طاعات این طایفه زیادت از انست که در بیان اید و چون از ان همه فارغ

شود هیچ ورد وطاعت فاضلتر وبا فایده تر از خدمت
کردن یکدیگر نیست چنانکه روایت کرده اند از پیغامبر علیه
السلام که چون سوال کردند اَیُّ صَدَقَةٍ اَفْضَلُ قَالَ خِدْمَةُ
عَبْدٍ فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوْ ظِلُّ فُسْطَاطٍ اَوْ طَرُوْقَةُ فَحْلٍ
فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ از حضرت رسالت علیه السلام پرسیدند کدام صدقه
فاضلتر گفت خدمت بنده در راه خدای یا سایه کردن خیمه در
راه خدای یا دادن کشنی در راه خدای جای دیگر فرمود
اَلسَّاعِيْ عَلَى الْاَرْمِلَةِ وَالْمِسْكِيْنِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ
اَوْ كَالَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ سعی کننده در کار
بیوه زنان ودر کار مسکینان همچو مجاهد در راه خدای تعالی
یا همچو روزه دار روز و زنده دار شب اما شرایط خادم آنست
که آرزو ومراد وتصرف خویش جمله ترک کند وهمه براد جمع زندگانی
کند مسافران ومقیمان را بر مذاق طبع ایشان هر یکی را خدمت میکنند
وفراغت دل وخاطر ایشان حاصل میکنند تا ایشان باوراد واوقات
خویش بر دارند وفارغ البال باحوال خویش مشغول توانند بود تا هم
هر یکی را ازین جمع بریاضت ومجاهدت حاصل آید خادم را بسبب
خدمت ایشان حاصل آید مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ اَجْرِ

کشنی
نر را بر ماده نشاندن

فاعلی

فما علیه و این خانقاهها و رباطها و اوقاف برای این کار
ساخته اند و شرط دیگر آنست که خود را ملک و نصیب نداند و هرچه
او را باشد از آن جمع داند تا خود را و مال خود را و هوای خود را
در راه ایشان صرف تواند کرد و جمع را بر خویشتن بهمه نصیبها
مقدم دارد و هیچ چیز دریغ ندارد الا ما حرم الله و هرچه
ازو درخواست کنند بی تاخیری بجا آرد اگرچه همه خردوری
باید کرد بکند تا آن درخواست ایشان میسر شود و با جمیع همچنان
باشد که غلام با خواجه خویش تا بهر تهتکی و درشتی که با او کنند تحمل
بر خود واجب داند چنانک غلام بروی لازم باشد که بنوبه
رموز و اشارات سخن جمع را پاس دارد و هرچه از آن کسی
بخلل بیند اگرچه آنکس درخواست نکند ترتیب آن بسازد
و شرط دیگر آنست که هر خدمتی که در حق کسی جمع بتواند
کرد از نیکوییها بکند تا توفیقی یابد شکر آنها بر خود لازم
داند هرچه ممکن بود که در حق جمع بتواند کرد از نیکویی
بهر نوع که باشد بکند و اگر دقیقه فرو گذارد غرامتها
بر خود واجب داند و خدمتها بسیارست مقصود آنک هیچ
نوع جایز نباید که خدمت نکند شیخ ابو العباس قصاب

رحمة الله گفته است هر آن مریدي که بیک خدمت قیام نماید.
وي را بهتر از صد رکعت نماز نفل است واین طایفه مرتبه
هر کسي را بخدمت و زیارت صحبت و اهلیت و رعایت
مشایخ و تربیت ایشان و سفر و طول عمر وصفي اعتبار کنند
نه بنسبت و نسب را هیچ اعتبار ننهند مگر فرزندان رسول را
علیه السلام و مشایخ زاد گان را که ایشانرا برای نسب اکرام
کنند چه گفته اند نَسَبُ الرَّجُلِ دِيْنُهُ وَحَسَبُهُ تَقْوَاهُ
گفته اند چنانکه بر صاحب مال واجب است که زکوٰة مال
بیرون آرد و بدرویشان بدهد بر عالم واجب است که متعلمانرا
رعایت کند و زکوة علم خود بدهد همچنین در طریقت
بر مرید مبتدي واجب است که از حرکت خویش بخدمت راحت
و فایده بغیري رساند و برادر مسلمانرا یاري و بزرگتران
خود را خدمت کند و مرتبه خدمت و ثمره وي و فایده
وي آنجا ظاهر شود که بي غرض و بي منت و بي ریا باشد
بس هر مریدي که خدمت نکند و از دیگري خدمت طمع دارد
کاهل شود و بر دلها گران گردد و گراني بر دل تب جانست
طبعها ازوي در نفور شود و این همه وي را زیان دارد در

احمد کاري

امید کارے کند بود مصطفی صلی الله علیه وسلم این حرکت لطیف کرده
است برای تعلیم و تنبیه صحابه و امت را که وقتی قدح شیر در آوردند
برخاست و بر کف مبارک خود نهاد و همه فقرا صحابه را بداد و آنچه
باقی ماند خود خورد گفتند یا رسول الله ابتدا از خود کردی گفت
نه نه باید که ساقِی الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْبًا و در میان این طایفه معروفست
که هر که خدوم تر عزیزتر و بدهای بهتر و نظرهاشان بدو
مایل‌تر که سَیِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ و یکی را از بزرگان
عرب پرسیدند بِمَ سُدْتَ قَالَ خَدَمْتُ فَسُدْتُ
گفتند بچه مهتر شدی گفت خدمت کردم تا مهتر شدم و گفته
اند ابو بکر صدیق رضی الله عنه که از رسول علیه السلام مرتبهٔ
خلافت یافت و بدان دولت که رسید از مواظبت خدمت بود
و همه بزرگان را ابتدا همین بوده است که در آغاز کمر خدمت بسته
اند تا بانتها مخدوم گشته اند و فواید خدمت و ثمرات وی زیادهٔ
از آنست که در تحریر و بیان آید بقدر امکان غنیمت شمرد
و امیدوار باشد ای برادر احکام الهی از قیاس بشر بیرون است
کنعان از صلب نوح بیغامبر بود عم در کشتی راهش ندادند
و ابلیس لعین را راه بود و روا بود که این حدیث با بادشاه نگویند

وبا بابجانی بگویند نه بینی که با فرعون نگفتند و با برزنی که در خانهٔ اش بود گفتند او بنوگی نکرد بحکم علم بالآخر نکرد و نه بحکم عمل آلوده، تو مذهب اهل سنت آنست که الطاف حق را نهایت نیست عالم بر سد و کسی به نکته الطاف حق برسد که بدین مشتی خاکست فردا همه را حشو کنند و بر ضلالة در دهند که همه خاک گردید و فرشتگان را گویند شما گرد عرش بگردید نه شما را باحلهٔ رضوان کار و نه باسلسلهٔ مالک شمار از مقام معلوم به بیند که ما را با این مشتی خاک چه کارهاست ازینجا گفته اند که اگر خاک نبودی این حدیث نبودی و این سوزها و این دردها نبودی بهشت با همه نعمت و کرامت نقد سر ناخته خاکست رضوان با همه غلمان جاکر شادی وصال خاکست خاک خاک نبود و این که شنیدی با این مشتی خاک چه از لی بود خاک نا آمده و کار خاک بلطف پاک ساخته کام نه شراب ساخته سر نه کلاه دوخته قدم نه راه پرداخته دل نه و نظر پیوسته گناه نه و خزانهٔ مغفرت پر کرده طاعت نه و بهشت آراسته الْعِنَايَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّيْنِ والسلام ٥

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب هفتاد دوم

در پاکیزه کردانیدن اخلاق مذمومه برادر اعز
شمس الدین در طاعت خداوند مستقیم باد سلام و دعا
انکه از حروف مطالع کند و مقرر برادری باد که در پاکیزه کردانیدن
اخلاق و تبدیل کردن صفات مذمومه بمحمودات روز بروز
بحسب الامکان کوشش نماید و مهمی بزرک داند که در تحت اهمال
و تغافل کردن این کار بلایی سخت در پیش است نعوذ بالله منها
و آن آنست که هرچه در همه عالم سباع و وحوش و حیوانات است
از هر یکی صفتی در آدمی هست هر کدام صفت که غالب خواهد
بود فردا قیامت حکم بران صفت کنند نه بصورت یعنی
بران صورتش کردانند چنانک مثلا بر کسی صفت غضب
امروز غالب بود فردا بصورت سکی حشر کنند و اکر بر کسی
صفت شهوت و آرزو امروز غالب بود فردا بصورت
خوکی حشر کنند و اکر بر کسی صفت کبر و نخوت امروز غالب
بود فردا بصورت پلنکی حشر کنند و اکر بر کسی صفت چاپلوسی
امروز غالب بود فردا بصورت روباه حشر کنند و دیکر صفات
همبرین قیاس باید دانستن در خبرست که خلیل الله فردا
آزر را ببینند که در دوزخ می برند بکوید خداوند اکرام فضیحتی

ازین بترست که من در عرصات ایستاده و پدر در دوزخ
می برند در آخر دنیا گفته ام وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ
در حال صورت آدمی را از ظاهر آزر برکنند کفتاری گردد که
دعنیا این صفت درو غالب بود خلیل الله گوید ترا با این
کفتار چه کار و چه نسبت و چه قرابتی و سگ اصحاب کهف
را از صفت او صورت سازند و در صف آدمیان درآرند که
او سگ صورت و آدمی صفت بود و آزر آدمی صورت و کفتار
صفت بود همچنین ای برادر بسا آدمی صورت بود امروز
که فردا بیفتد در صف سباع و وحوش ایستاده کنند و بسا سباع و وحوش
صورت بینی امروز که فردا در صف آدمیان درآرند بزرگان
گفته اند که کوه احد را که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
در حق وی فرموده است أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ فردا
پیراهن سنگین از ظاهر وی برکنند و بصورت آدمی در
صف صدیقان بایستانند که صفت صدیقان درو غالب بود
لاجرم هم بدان صورتش کرد اند بینی اینچنین کار مشکل
و هول در پیش است و کسی درین مشغول مگر خداوندان
بصیرت پس غافل نباید بود آهسته آهسته عادت باید کرد

ناجیزی

تا جیزی بینیی ازین صفات کم شود واگر خداوند تعالی
دست دهد که بکلی دفع شود خود کاری عظیم بدید آمده
بود و هر که خواهد که بداند فردا بکدام صفت خواهد بود
امروز در خود نگرد که کدام صفت بروی غالبست فردا همان
صفت باشد این مقدار دانستن دشوار نیست جنانک اگر کسی
خواهد که بداند که خداوند تعالی ازوی خشنودست یا ناخشنود
در اعمال خویش نظر کند اگر همه طاعت است داند که ازوی
خشنودست که نشان خشنودی طاعت است واگر همه معصیت
است داند که ناخشنود است که نشان ناخشنودی معصیت
است واگر هر دو بود حکم بغالب کند و روزگار امروز بیش
نیست جون اینجا کاری نبود آنجا هم نبود اگر این صفات
خبیثه در کسی مانده بود و نگشته اگرجه در بهشت فردا فرود
آید و همه نعمتها او را بر او فرو ریزند آن صفات نگردد و از آنج
باشد کشتی نبود پس آن مردی بود از خود بازمانده و بدولت
خود نارسیده اینجا بی بایستگی بگرد جون اینجا نگشت آنجا نیز
نگردد و در بهشت فرود آید اما تا ابد الاباد از خود درنگذرد
و در خود مانده بود و آن همه نعمتها بهشت بروی مباح شود

ولیکن نتواند که کرد کارها کرد که فردا حوران را خواهد بود.
حور و قصور و مرغ بریان و آب روان بود اما آن کجا که مقصود
جانها مطلوب دلهاست و قبلهٔ همه صدیقان و کعبهٔ
روندگانست بس کسی را همه که آن دولت فوت شد او چه یابد
و کسی را که آن نعمت میسر گشت او را چه فوت شد و روزهٔ ایام
بیض و مواسم باید که فوت نشود و در سفر و حضر و کاهلی
و غلبهٔ خواب را بکثرت غسل کردن و بسیار ساختن وضو علاج
کند ای برادر فرشتگان را فرمودند روی بخاک آرید و آدمیان را فرمودند
روی بسنگ آرید این دانی چیست قدر و رتبت اعمال باز نمودنست
موسی را عم کنند ولکن انظر الی الجبل بکوه نگر که
الطور حجر وانت مدر طور سنگی است و تو کلوخی
هر آینه سنگ سزای کلوخ بود و کلوخ سزای سنگ او که فردا دیدار
دهد بعطا دهد نه بسزا سزاوار دیدار او نیست هیچ چشم سزاوار
سخن او نیست هیچ گوش سزاوار معرفت او نیست هیچ دلی
سزاوار راه او نیست هیچ قدم   رباعی

چشمم که همی بخواهد آن دیدارت ؛ گوشم که همی بخواهد آن گفتارت
بین همت هر دو را که کردند بلند ؛ هرچند که نیستند شان سزاوارت

هر که طالب اوست تا خود را بتر از وی بی قدری نسنجد و بچشم

ناسپنداری نه بیند از وی طلب درست نیاید شبلی گفت رحمه الله

خواری من بجهود انرا خواری نکداشت بوسلیمان دارانی گفت

رحمه الله هر کرا نفس در چشم آمد یا اعمال و احوال و اقوال

خود را ذره قیمت نهاد هرگز حلاوت این حدیث بمذاق

وقت او نرسد بزرگی چنین حیکوید که در طواف کاه بودم یکی

از پس من در آمد و مرا باز کشید چون بنگریستم خواجه فضیل

عیاض بود مرا گفت اگر چنان کمان بری که درین موسم و موقف

از من و تو بتری هست خوف هلاک بود عاقبت و خاتمت

بخیر باد والسلام بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب صد و سیوم در تسلیم و نیاز بنیت خشنودی رحمان

در روز عاشورا برادر اعز شمس الدین بداند که کاری و عملی

بنفاق کردن و طمع منزلت صدیقان داشتن نه نشان خداوندان

دین است تو هرچه آری از طمع خالی نبود و سر نیت خالص اظهار

عبودیت است نه طمع که طمع دیگر بود و اظهار عبودیت دیگر

این دقیقه بتامل معلوم شود اما من و تو چنانیم که رسوتی باید

بارها

تا خدا یرا بندگی کنیم مصراع

زهي عشق ار بر شوت دوست خواهي دا شتن جانا راى

براد طمع از راه بر دار که هیچکس را بر خدا وند عز وجل هیچ واجب نیست وآنکه امروز خلق را داده است د بن جهال داده است وآنچه فردا قیامت خواهد داد وار اکبان عواب نا بزرگان گفته اند آنچه فرموده است فردا بر تو خطبه خواهد کرد جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ه از بهر آن فرموده است تا دلت از عطا او گرفته نشود که آدمي هرچیزي که او از کار خورد کوارنده از ان داند که محض عطا کسي اما آن پادشاه با بي نيازي خويش جل جلاله هرچه بتو داد بي علت داد بس تو در صحبت بیچارگي خويش او ليس که هرچه آري براي اظهار بندگي آري نه براي طمع بهرچه ترا بران چيز فرموده نه را خواسته نه آن چيز را بس تو او ليس که هرچه آري براي او آري نه با ميد

بهشت ونه از خوف دوزخ

بيت

مارا نه غم دوزخ ونه حرص بهشت است: بردار ز رخ پرده که مشتاق لقایم

وطمع رابي کردن در دين اصلي عظيم است نه کار من و تست ونه کار اهل غوغا که از من وتو طمع بهشت وباميد خلاص از دوزخ هم بندگي نيايد که بي دولت مادر زاديم افتاده گفته است مثنوي

الغوغاء من الناس
وهم السفلة

بدجز.

بدبختست اگر برلب دریا باشد، جز بالب خشک هیچ دریا باشد؛
بلکه نصیب انبیا و پیرایه اولیاست نصیب من و تو درین ایمان
بلیتی بقا بود که کردی و غباری از سم مرکب دولت ایشان
بچشم بی سرها مدبران نشیند که تاج سعادت ابدی یابی دولت
گردد کسی که قدم بر بساط شرع مصطفی علیه السلام و دین خدای
تعالی نهد و بر خدای عز و جل طمع و ناز می کند مغرورست
بدین طمع داشتن و ناز کردن درین مقام اما بعد انکه بر بساط شرع
بجاهده عین اخلاص کرده باشی و بهمه احکام باد خدای فی
السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ قیام نموده باشی و حق اوامر و نواهی
گذارده باشی و خویشتن را بترک نواهی در میزان دین سنجیده
باشی آنگاه روا بود که بپیذیرد ملت ابراهیم خلیل الله صلوات الله
علیه درین گفت اقتدا کنی که وَالَّذِیٓ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ
خَطِیٓئَتِیْ یَوْمَ الدِّیْنِ ه در آغاز خلت همه گفت او این بود
وَاجْنُبْنِیْ وَبَنِیَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ه و در آخر عهد
خطبه خلت او این بود وَالَّذِیٓ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ خَطِیٓئَتِیْ
یَوْمَ الدِّیْنِ ه اما کسی که در عنفوان جوانی جز لعبی و لهوی
نداند و حق ملت اسلام نگذارده باشد حق ملت ناگذارده خواهد

که بیذر ملت اقتدا کند دست نیابد اگر کسی را طمع بود
که اعمال او بنرخ عبادت بر گیرند گو عنان دل را بدست
نیت ده اینجا گفته اند علماء اسلام النیة عمل القلب
نیت عمل دلست تا اعمال توقیع نیت نیابد از عالم عادت
بخزانهٔ عبادت نرسد و مقبول نگردد اما هر عملی که از انوار
نیت مجرد بود بر درگاه عادتش بند کنند تا در صف اعمال
مردان راه نیابد نیت در عبادت رکن ایمان اهل سعادتست
و امانت خداوندست بر بندگان و سر او اینست که بواسطهٔ
نیت دامن دل خود را از هر چه جز دین است پاک کنی تا بی
زحمت عادت و آفت وی وحشت اغیار کمر عبودیت بر بندی
و وفاء عهد توحید که در ازل بسته بجای آری سنویات

اگر عهد ازل را آشنایی ∴ از آن حضرت چرا گیری جدایی
بمعنی باز جان را آشنا کن ∴ سرا و قرب دست پادشا کن

و کسی بود که سر زبان را بظاهر حروف بتسبیح و تهلیل عادت دهد
و بپندار ذکر قدم در صف ذاکران نهاد و در طریق عبادت
مستقیم گشت و این غلطی عظیم است مر اهل عبادت را که
زبان فرعست اگر نبود نقصانی در عزت دین در نیاید ذکر

اهل عادت

اهل عادت از سر زبان در نکذرد و تهلیل و تسبیح متر سمان
جز بسبب ریا و سمعه نبود و آنکه طمع دارد که در فضیلت
با خدا و فلان اخلاص برابر بود ای برادر هرچه نه در دست
اخلاص فرستی تا ابد در تاوان آنی وَمَآ اُمِرُوٓا اِلَّا لِیَعْبُدُوا
اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ط عادت را با اخلاص بر ندارند
و ما جز راه عادت و رسم ندانیم و از کوری و نابینایی خویش ندانیم
که بچنین سرمایه عبادت توان کرد این همه نشان بی دولتی است
و پندار و ادبار

مثنویات

اگر صد قرن میکردی چه گوئی :: نمیدانم که خواهی یافت بوئی
به پنداری ببردی روزگارت :: تو دین را کیستی با دین چه کارت
چه دولت بیش ازان دانی گدارا :: که جانی برفشاند پادشا را ::
سر دل باید تا ترا بعبادت تواند آوردن آنکاه عبادت کننده
باشی اما چون بغفلت و عبادت آری هرچه کنی ناتمام بود
ذکری که بزبان آری نه با سوز دل آن ذکر را بر درگاه شرع بردا
نخبد که آن ذکر نیست اگر کسی کلمهٔ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ که شحنهٔ
راه توحید ست همچنان گوید که خرید و فروخت کند و با اهل
غفلت سخن گوید این کلمه از وی بتوحید بر ندارند هرکه بقول

مجرد بي عهده وعقد باطن دعوي بندگي حق كند و رداست
اورا درصف اعلاء دين افكنند وباايشان در دركه اشتغ
فرو كذارند سر اينست كه كفت بيت

شرف زنار وتسبيحت يكي شد :. تو خواهي خواجه شو خواهي علامي

اي مدعي عبادت واي انكه كلاه علم بر سر فضول خود نهاده
ودر جهان نمي كنجي نيكو بنكر كه در صف اجابتي يا از زمره
اعلائي واي صاحب عادت كه كلاه پنداشت عباده بر سر نهاده
ودامن بالكي خود از خرمان در مي چيني كه تا الوده نكردد هشدار
تا لباس ادبار خود را در كور نبري خدمت كفشي كن تا زنار
عادت وكبر كي رسم از كردنت ببرد رباعي

كر تا زاغ صفت بجيفه در بالائي :. كي چون شاهين تو درخور شاه ائي
جون صعوه اكر غزاء باري كردي :. باري كردي كه دست شه را شائي.

اما كسي كه نقطه دل او با عزت اين كلمه آشنا كشت هشت
بهشت بخاك قدم او آرزومند تر از ان بود كه تشنه باب زلال
بحق مسلماني بر تو كه اكر در عمر خود يكبار اين كلمه را از سر سوز
دل بكفته نكر تا انرا بهشت بهشت نفروشي كه زيادت از زد اكر
بفروشي زيان كرده باشي ونكر تا خداوند سراي را بر انفروشي

مثنويات

مثنویات

همه چون جان بالله از جان کم نیاید ، همه این جوی تو کان کم نیاید
یکی را خواه تا دیده نمانی ، فلک رو باش تا در چه نمانی
جو تو هیچی را دیگر همه هست ، همه دستم دهد چون تو دهی دست

اگر این کلمه را جز برای او کوئی با خلاص نگفته باشی خواه
در بهشت باش خواه در دوزخ اگر برای بهشت کوئی خود پرست
باشی و خدای پرستی از کسی درست آید که خود را برای حکم خواهد
نه خدای را برای خویش رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ
عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ خدای عز وجل میفرماید درگاه مانه درگاه خرید
وفروخت است وچون ببازار روی بدان نیت روی تا چیزی
که نداری دست آری باز چون بدرگاه ما آیی برای آن آیی تا هر چه
داری در بازی و مفلس وار باز کردی صاحب نظری گفته است

خدای

قطعه

نیست چون نیستی ره عاشق ، تا که هستی بیاید از درگاه
در شهادت به بین که زین معنی ، لا نخست آمد انکه الا الله

جز

خواجه احمد خضرویه رحمة الله خداوند را بخواب دید گفت
كُلُّ النَّاسِ يَطْلُبُونَ مِنِّي إِلَّا أَبَا يَزِيدَ فَإِنَّهُ يَطْلُبُنِي

یا احمد همه مردمان میخواهند از ما مگر بایزید که او از ما ما را
میخواهد بعضی از مردمان را درین سخن شکی پیدا آن
معنی در خواب دیدن روا نباشد ولیکن اینجا سخن بر احوال
صدیقان میرود نه حدیث من و تو خواب صدیقان
دیگرست و خوابی که من و تو بینیم دیگر که آن از عالم کون
و فساد در نگذرد و بار احوال صدیقان بدنیا و آخرت فرو نیاید
تا مرد در دنیاست این معنی روا نبود نه در خواب نه در
بیداری اما چون از اوصاف بشریت مجرد گشت از دنیا بیرون
رفت و با آخرت کار کرد هر چه بدو رسد اختلاف را دران
مجال نباشد و روا باشد که حق تعالی دوستی را در خواب آرد
و او را دران خواب از و بستاند از دنیا و آخرت بیرون برد
و این دولت که گفتیم بروی (از بستر او) کشف کرده اند بدین باید که ایمان
آری و بعقل رکیک خویش در حال مردان تصرف نکنی بزرگی
گفته است

رباعی

آنکس که بوصف تو مذکور بود ،، وانکه بوفاء عهد مشهور بود ،
نزدیک خرد وجود پاکیزه او ،، در مرتبه از جهان ما دور بود ،

در روز عاشورا چهار رکعت نماز بگزارد بنیت خشنودی

خصمان در رکعت اول بعد از فاتحه یازده بار سوره اخلاص
کند مخوا انجمد و در دوم رکعت بعد فاتحه سوره، قل یا ایها الکافرون
سه بار و اخلاص یازده بار و در رکعت سیوم بعد فاتحه الهیکم
التکاثر یکبار و اخلاص یازده بار و در چهارم رکعت آیة الکرسی
سه بار و اخلاص بیست پنج بار هر که این نماز بگزارد خدای تعالی
رهاند او را از اهوال گور و خصمان او را خشنود کرداند فضل
این نماز سخت بسیارست مختصر کرده شده و این نماز منقولست
از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که در سالی شش روز بگزارند
روز عاشورا و روز ترویه و عرفه و عید الضحی و پانزدهم
ماه شعبان و آخر جمعه ماه رمضان منقولست هر که هر بامداد
سه بار بگوید سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيْمِ وَبِحَمْدِهِ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ ۝ حق تعالی جمله مقصود
آخرت او را حاصل کرداند و شیطان دران روز بروی دست
نیابد عاقبت بخیر باد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
ملفوظ هشتاد چهارم در تفسیر دنیا برادر اعز شمس
الدین بداند که پیغامبر علیه السلام فرموده است دنیا و هر چه
در دنیاست ملعونست مگر آنچه ازوی برای خدای است

بدل سه بار

دنیا عبارت پنج چیزست نقود
عروض مما لیکر اب مواشی
این هر پنج چیز حجاب است

بس بدانک هرچه در دنیا است بر سه قسمت است یکی آن است
که بصورت و معنی دنیا است ملعون است هرگز آن برای خدای
را نتواند بود وآن جمله معاصی است که بنیت وقصد برای
خدای نشود وتنعم در مباحات ازین جمله است که آن
محض دنیاست وتخم غفلت ومایه همه معصیتهاست وقسم
دوم آنست که بصورت ومعنی خدایرا است ولیکن بنیت
وقصد برای دنیا شود وآن سه است فکر وذکر ومخالفت شهوات
که هر سه سبب آخرت وخدای را بود اگرچه در دنیا است اما
اگر غرض از آن فکر طلب علمست تا بدان قبول وجاه حاصل شود
وغرض از آن ذکر آنست تا مردمان در وی بنظر پارسائی بینند
وغرض از مخالفت شهوات دنیا آنست تا در وی بنظر زهد
نگرند این مذموم وملعون است اگرچه بصورت چنان نماید
که خدای تعالی راست وقسم سیوم آنک بصورت برای دنیا
است ولیکن بقصد ونیت خدای را بود واندنیا نباشد
چون طعام خوردن بقصد عبادت ونکاح کردن بنیت آنک
فرزندی بود تا لا اله الا الله محمد رسول الله بگوید وآنک
اندک مالی طلب کند چون قصد بران فراغت طاعت بود

ذبیح بهارن

وبی نیازی از خلق وفتوی شریعت هرکه مالی طلب کند
برای لاف وتفاخر را خدای را بیند باخود بخشم واگر برای
آن کند تا از خلق بی نیاز گردد روز قیامت می آید وروی او
چون ماه شب چهاردهم بود حاصل الامر دنیا آنست که حظ
نفس است در حال وآخرت را بدان هیچ حاجت نیست وهرچه
آخرت را بدان حاجت باشد چون برای آخرت است از دنیا نبود
همچنانکه علف ستور در راه حج همه از جمله توشه حج است پس
اکنون بدانکه دنیا بر سه درجه است مقدار ضرورت در طعام
وجامه ومسکن وزیادت ازان مقدار حاجت است وماوراء
آن مقدار زینت وتجمل است وآن نهایت ندارد وهرکه بر
ضرورت اختصار کرد رست وجست وهرکه در تجمل افتاد
در هاویه افتاد که آن آخر ندارد مثنوی

ترا با مال دنیا دین نیاید ✿ چنانکت آن نباید این نیاید
وهرکه بر حاجت اختصار کند از خطر خالی نبود که بتنعم
نزدیک است بدین سبب بوده است که ارباب دین بر قدر ضرورت
اختصار کرده اند وامام ومقتدای دین خواجه ویس قرنی
رحمة الله که چنان تنگ فرا گرفته بود کار دنیا را تا بنداشتند

این جهت که متصل است الی الطرفین
چنانکه اتصال بضرورت دارد بفضول
هم دارد

کودکی دیوانه است یکسال و دو سال بودی که او را اندر آن
وقت بانگ نماز بامداد بیرون شدی و بسر اندر نماز خفتن
باز آمدی وطعام وی خسته خرما بودی که از راه برچیدی
و جامه وی پارهایی بودی که از خاکدانها برچیدی و بپوشیدی
هرکجا که رفتی کودکان سنگ در وی می انداختند که دیوانه
است

رباعی

آنها که بر آسمان هفتم ماهند :: بر تخته شطرنج ملامت شاهند
و آنها که ز سر آن سخن آگاهند :: دیوانه خلق اند و خود آگاهند
بس کسانیکه آفت دنیا شناخته اند روش و طریقت ایشان
چنین بوده است و راه انبیا و اولیا اینست اگر بدین درجه
نرسی باری کمتر از آن نبود که بر قدر حاجت اختصار کنی
و یکباره کی را تنعم پیش نگیری تا در خطر عظیم نیفتی
بزاری از خدا و ند بخواه و این بگوی

مثنوی

خدایا رحمت دریای عامست :: از آنجا قطره ما را تمامست
اگر آلایش خلق کنه کار :: بدان دریا فرو شوئی بیکبار
نگردد تیره آن دریا زمانی :: ولی روشن شود کار جهانی
بزرگان گفته اند کمترین درجه که در کوی صدیقان کسی را

برازند

عرشی
بادصبح صرگاه

بلا بلا بند اینست که آخرت را دیوان باطن او کرد انند و کوتاهی
دفتر
امیال بر دل او رقم زنند تا همواره دلش از دنیا بیکار میشود
و با آخرت آشنا میکردد در خبرست مصطفی عم عریشی ساخته
بود از پوست نی زیرا که چون باران آمدی اورا هیچ جایگهی
نبودی که بدان پناه کردی صدیق اکبر گفت یا رسول الله علیه
السلام دستوری هست تا از بهر تو از گل خانگکی بکنیم گفت
خانه خورد
دَعْنِي يَا ابْنَ أَبِي قُحَافَةَ عَرِّنِي لَعَمْرِي عَيْشِي الْأَمْرُ
أَهْوَنُ مِمَّا تَظُنُّونَ یا ابا بکر ما را بدین حدیث حرنجان که
عیسی در عالم آمد و رفت آنجا که رفت او را بیش ازین نبود
کرامت اگر عیسی که نقیب امت منست در دنیا بنا کاه نکند می
که سید هر دو کونم اولیتر که نکنم کارها ازان سبکترست که شما
پیدا ایند و همه شادی ما ازین غم و اندوهست مثنویات
جهان خاک بر فرق کسی باد ∴ که انکس نیست در اندوه تو شاد
چو غم از تست کوه شادمانی است ∴ اگر مرگست از تو زندگانی است
و در خبرست که مصطفی صلی الله علیه وسلم بخانه اندر آمد و گفت
هَلْ عِنْدَكُنَّ مِنْ غِذَاءٍ و هیچ چیز هست تا بخوری گفتند
خواجه خانه تو بی اگر چیزی آورده نخواه رسول علیه السلام

تبسم کرد و گفت مرحبا بشعار الصالحین تا باد
خانهٔ محمد چنین باد سبحان الله عجب کاریست معراج
همه دولت و سعادت بود بر تاج عصمت او نثار کردند
و در خانهٔ دان او یک لقمهٔ طعام نه   مثنوی

همه جانهای صدیقان بر او خوشت .. که حیدانند که سرکار او جوشت

وقتی چند روز شده بود تا چیزی تناول نکرده بود در مسجد
رفت و بنشست صدیق اکبر آن مرد با ادب که صد و بیست
چهار پیغامبر آمدند علیهما السلام و رفتند هیچکس را چریکی
چون صدیق نبود در مسجد در آمد و بر زانوی ادب بنشست
و عمر خطاب رضی الله عنه نیز در آمد و بنشست چون مصطفی
را معلوم شد که ایشان نیز از خانه همبران علت بیرون آمده اند
گفت قوموا بنا برخیزید تا خانهٔ آن مرد رویم در خانهٔ
ابو الهیثم انصاری آمدند گفت یا ابو الهیثم دانی بچه کار
آمده ایم گفت بگوی یا رسول الله گفت مرا گفته بودی که
از برای تو خوشهٔ خرما بنهاده ام بیا تا آن خوشهٔ خرما تناول
کنیم ابو الهیثم شاد شد و در پای مبارک غلطید و در حال
آن خوشهٔ خرما بیاورد چون خرما بخوردند و آب خوردند

حکمت

حضرت رسالت علیه السلام گفت یا ابابکر و عمر این چه خوردید
شما را خوش آمد گفتند بلی یا رسول الله گفت وَالَّذِیْ
نَفْسِیْ بِیَدِهِ اللّٰهُ سَآئِلُکُمَا عَمَّا اَکَلْتُمَا وَشَرِبْتُمَا
بدانی حدایی که جان من در قبضهٔ قدرت اوست که در محشر
قیامت گذار نکنید تا جواب این که خوردید باز ندهید وقت
ضرورت اینچنین تیغی بر فرق صدیق و فاروق زدند

اینچنین اینست که گفت مثنویات

عزیزانیکه حرد کار بودند ⁖ ز نفس خویش چون بیزار بودند
نه نان دادند نفس مشتهی را ⁖ نه بر خوردند یک نان فربهی را
ای برادر هر چیزی که تا لب گور بیش نخواهد بود خواه
باش خواه مباش و خانهٔ که بمرگ خراب خواهد شد خواه
دران خانه کالباش خواه مار تا توانی در طلب رضاء حق
دست و پای می زن و در غم آخرت می سوز تا چون بمیری
زبان زده نشوی و در غمانی مثنویات

خداوندا منم بیچاره مانده ⁖ درین فکرت دلی صد پاره مانده
زنا ببریدی هم بیگانه هم خویش ⁖ چو طفلان ما و راهی سخت در پیش
همه بیچاره ایم و مانده بر جای ⁖ برین بیچارگی ما را ببخشای

خواجه سفیان ثوري سلطان متقیان قدوهٔ اهل شریعت بود
است در عصر خویش او چنان بوده است که ولید مسلم می گوید
که من مصطفی علیه السلام را بخواب دیدم گفتم یا نبی
الله ما دین خدای و سنت تو از که گیریم و از که آموزیم
فرمود عَلَیْکُمْ بِسُفْیَانَ الثَّوْرِيِّ فَاِنَّهُ عَلَی
الْجَادَّةِ دست در فتراک سفیان ثوري زنید تا شما را
او برضاء خدای رساند ابن سفیان میگوید رحمة الله که اگر
کسی طاعت اهل آسمان و زمین بجای آورد و دنیا را دوست
دارد او را در آفتاب قیامت بر پا کنند از هیبت فرستند و منادیان
با وی بر ان بوچ روند و آواز دهند که یا اهل القیامة هذا
رجل احب ما ابغض الله ای اهل قیامت این آن مرد است
که چیزي که خدای آنرا برانده بود این مرد آنرا بدوستی گرفته
بود ای برادر خون صدیقان در غم آخرت آب میشود
و مستی گرفتار شهوت را خبر نه سوخته گفته است

رباعی

جان همه عاقلان عالم ریش است ، زان یکسر که جمله را در پیش است
از تیغ اجل بریده در طشت فنا ، زین غم سر صد هزار در زیر پیش است

الکه نمازها فوت شده باشد و عدد آن نداند که چند ست
نقل است که روز جمعه هر وقت که خواهد چهار رکعت نماز
بکند بدو سلام و نیت چنین بخواند در هر رکعتی فاتحه
یکبار و آیة الکرسی یکبار و انا اعطینا پانزده بار ابو بکر صدیق
گفت که از سید عالم علیه السلام شنیده ام که دویست ساله نماز
گذشته او کفارت شود و عمر خطاب گفت که از سید عالم رضی الله عنه
شنیده ام چهار صد ساله نماز گذشته کفارت شود و عثمان
عفان رضی الله عنه گفت که از سید عالم شنیده ام ششصد ساله نماز
گذشته او کفارت شود و این اختلاف وعده بر حسب اختلاف
وحی است و علی ابن طالب گفت رضوان الله علیهم که از سید عالم
علیه السلام شنیده ام که هفتصد ساله نماز گذشته او کفارت شود
یاران پرسیدند یا رسول الله عمر ما و عمر مردمان دیگر هفتاد
و یا هشتاد و یا صد سال خواهد بود چنین و صورت معنی
چیست فرمود نماز مادر و پدر و اقربا و فرزندان او کفارت
شود و عقب نماز این دعا بخواند و صد بار درود بر سید
عالم فرستد دعا اینست بسم الله الرحمن الرحیم
اللهم یا سابق الفوت و یا سامع الصوت و یا محیی

الْعِظَامِ بَعْدَ الْمَوْتِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَاجْعَلْ لِي فَرَجًا وَمَخْرَجًا مِمَّا أَنَا فِيهِ إِنَّكَ تَعْلَمُ
وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ
يَا رَاحِمَ الْعَبَرَاتِ وَيَا غَافِرَ الْخَطَايَا سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ
رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ يَا سَاتِرَ الْعُيُوبِ يَا ذَا الْجَلَالِ
وَالْإِكْرَامِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ
مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ ۞ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
ملکی هفتاد پنجم در ترک دنیا برادر شمس الدین
اکرمه الله بکرامة الزاهدین بداند که عبادت مستقیم
نگردد تا بترک دنیا نگوید زیرا که چون ظاهر تو بطلب دنیا
مشغول بود و باطن تو بارادت آن عبادت چگونه توانی کرد
که دل یکی بیش نیست چون بچیزی مشغول شد بچیزی دیگر
مشغول نتواند شد مثل دنیا و آخرت همچو شرق و غرب است بقدر
آنک بیکی نزدیک شوی از دیگری دور شوی از ابو الدردا انتهی
رضی الله عنه روایت کرده اند که گفت خواستم که جمع کنم میان
دنیا و آخرت و میان عبادت و تجارت هر کز جمع نشد روی
بآخرت آوردم و ترک دنیا کردم و روی بعبادت آوردم و

ترک تجارت

ترک نحی رت کردم. از عمر رضي الله عنه مروي است که گفت اگر دنیا و آخرت کسي را جمع شدي مرا شدي بسبب قوتي که حق سبحانه تعالی مرا داده است و قیمت عمل بترک دنیا پدید نیست چنانک حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم فرموده است دو رکعت نماز از مرد عالم تارک بهتر است و دوستر است نزدیک خداوند از عبادت جملهٔ عابدان تا قیامت پس چون عبادت بترک دنیا اینچنین مرتبه مي یابد واجب بود مر طالب عبادت را که ترک کند اما معنی زهد در دنیا باید شناخت که چیست بدانک زهدي که نزدیک علماء ما دو نوع است زهدي است که مقدور بنده است و زهدي است که مقدور بنده نیست اما زهدي که مقدور بنده است سه چیز ست ترک طلب چیزي که ندارد از دنیا و دور کردن چیزي که دارد از دنیا و ترک خواست دنیا در باطن اما زهدي که آن غیر مقدور ست که دنیا بر دل زاهد بکلي سرد کرد ولیکن چون بنده زهد مقدور بجا آرد یعني آنچ نیست طلب نکند و آنچ دارد دور کند و از دل خواست او بیرون کند زهد غیر مقدور نیز بنده را

حاصل کردد بفضل الله وکرمه یعنی دلش بر دنیا سرد
کردد وانیست زهد حقیقی نزدیک بعضی بزرکان و صعب
ترین کار درین باب برون کردن خواست دنیاست از دل
بسیار تارک بینی در ظاهر که محبت باشد در دنیا در باطن
پس مهم انست که خواست دنیا از دل بیرون رود کار اینست
وکفته اند چون بنده بدان دو چیز مواظبت کند انچ
ندارد نطلبد وانچ دارد دور کند خدای تعالی اورا
توفیق زهد که خواست دنیا از دل نیز دور کند اکر کسی دست
خویش از ملک همه کون خالی کند حرا ورا تمام زهد درست
نیست تا دل تاجر از طلب آن خالی نکند از بهر انک طلب
رغبت است وزهد ضد رغبت وَالضِّدَّانِ لَا
يَجْتَمِعَانِ ودیکر انک امام اند در زهد انبیا اند وملک
دنیا همه سلیمان بیغامبر را بود عم وبی شبهه سلیمان
علیه السلام زاهد بود درست شد که خالی کردن دل از
طلب دنیا با وجود ملک وملک بهتر از خالی کردن دست
با وجود طلب در دل واکر کویی جیست حکم زهد در دنیا
فرضست یا نفل بدانک زهد در حلال باشد ودر حرام در حرام

ومال بمنزله مارست وانبیا واولیا معزم مانند که افسون آن ماری دانند وزهرا وایشانرا
کار نکند ولیکن انست که هر صبی را زبان دارد که جیزی که معزم را زبان ندارد ومعزم را
جون فرزندی بود وماری یابد وهمی داند که اکر بکیرد اورا زبان ندارد اما ان کودک بیند واقتدا
کند در کرفتن مار بس هلاک شود بس اینجا معزم جه کند ضرورة از مار بکریزد وبکود که بیخ خویش
بنماید ودر نظر او صورت مار را زشت کرداند ووی را نفرت دهد که درو زهرست م ج

فرضست و در حلال نفل و این حرام نزدیک کسانیکه طاعت
استقامت یافته اند بمنزلهٔ مردارست که نخورند مگر
بضرورت بمقدار مصالح وقت و اما زهد در حلال
(یعنی دفع ضرورت) را بدال آنرا باشد که نزدیک ایشان حلال بمنزلهٔ مردارست و این
قوم نخورند از و مگر مقداری که از ان چاره نیست و اگر این طاقت
نداری و این قوت ترا نیست و البته طلب خواهی کرد باید که نیت
تو در طلب آن باشد که بدان و اسطه تقویت بر عبادت حاصل
شود و بندگی را است کنم نه آنکه شهوت و لذت و تنعم و راحت
که چون بدین نیت که گفته شد دنیا بگیری این از تو خیر
باشد مَا يُسْتَعَانُ بِالْعِبَادَةِ فَهُوَ عِبَادَةٌ این قضیه
ممهد راست و در زهد تو قادح نبود و ترا از زهد بیرون
نیارد و بزرگان گفته اند زهد بنیاد همه خیرهاست و
واصل است همه احوال پسندیده را و مقامات محموده را و اول
مقام مرید آنست که هر که اصل را استوار کرده باشد دیگر مقامات
بروی درست تواند کرد و هر که استوار نکرده (اصل را کرده) باشد بناء
دیگر کارها بروی درست نتواند کرد زیرا که اَلْبِنَاءُ عَلَى
الْفَاسِدِ فَاسِدٌ گفته اند و گروهی از بزرگان فرموده اند

[illegible] منهاج العابدین

که هرکه نام زاهد اندر دنیا یافت هزار نام ستوده یافت ،
وهرکه نام راغب اندر دنیا یافت هزار نام نابپسندیده یافت
ازینجاست که امام نصرابادی علیه الرحمة گفته است زاهد
در دنیا غریب است و عارف در آخرت غریب واز خولیه امام احمد
حنبل رحمة الله روایت کرده اند که گفت زهد بر سه وجه است
یکی ترک حرام واین زهد عوام است ودیگر ترک فضول حلال
واین زهد خواص است وسیوم ترک چیزی که از حق بنده را
مشغول کند واین زهد عارفانست ازین تقسیم ابیات شاعران
وکلمات مشایخ در مدح وذم زهد وزاهدان نیکو فهم شود
وغلط نیفتد خواجه فضیل بن عیاض رحمة الله گفته است
که حق تعالی همه شرها را در یکخانه نهاد وکلید آن حب دنیاست
وهمه خیرها در یکخانه نهاد وکلید آن ترک دنیاست هان وهان
ای برادر تا گرد جسد پر حسد ونهاد بی بنیاد خود طواف
نکنی که کرم پیله چون برگرد خود طواف کردن ساخت در حبس
نفس خود محبوس ماند وجان در میان نهاد یکی از خانه سیاه
نفس بیرون آی وطواف گرد کعبه رجا وخوف کن ودر حرم
زهد ترک جای گیر تا فردا چون در صحرا قیامت با نور معرفت

ازحرارکر

بلید ابی

بدید اینی دوزخ را با تو طاقت نبود نعره و فریاد اینست
که گوید جز یا مومن فان نورک اطفاء لهبی بگذر
ای مومن بسلامت که بیم آنست که نور ایمانت دمار از نهاد ما بر
آرد و ذره سوز و گدازش در ما نگذارد در معصیت خویش چه
نظر کنی و آب و خاک چه بینی آن به بین که او با تست اگر خواهی
که معصیت نکنی نتوانی زیرا که تو بیی که معصیت کنی و اوست
که بیامرزد و هر کسی آن کند که صفت اوست بس گویی که هیچ گوید
بنده اگر حرفت تو معصیت است صفت من مغفرت است
تو حرفت خود را رها نمی کنی من صفت خود را کی رها کنم نبیء
عبادی انی انا الغفور الرحیم اینست اگر عاصی
آن منی اگر مطیعی من آن توام و انکه بوقت گناه جاهلت
خواند دانی چیست تا عفوت کند چنانکه آدم را عم گفت
انه کان ظلوما جهولا و انکه در وقت شهادت عالمت
خواند دانی چیست تا قبولت کند لا اله الا هو والملائکة
و اولوا العلم و انکه بوقت طاعت و عبادت ضعیف خواند
وخلق الانسان ضعیفا دانی چیست تا تقصیرت عفو کند
عاقبت بخیر باده بسم الله الرحمن الرحیم

شهد الله انه

مکتوب هفتاد ششم در سعادت و شقاوت برادر شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که سعادت و شقاوت دو خزانه است مر خداوند را که کلید یکی طاعت است و کلید دوم معصیت است آنرا که ازل آن است اَلسَّعِیْدُ مَنْ سَعِدَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ آورده اند طاعت که کلید سعادت است بدست وی دادند و آنرا که از ازل آن است اَلشَّقِیُّ مَنْ شَقِیَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ آورده اند معصیت که کلید شقاوت است بدست وی نهادند امروز هر کسی در دست خویش نظر کند که کدام کلید در دست دارد همانست بحکم جریان سنت الهی اینجا میگویند که سعید و شقی امروز پیدا است ولی در دیده علماء آخرت نه علماء دنیا اشارت بدین کرده است که گفت

مثنوی

ما دیبا دانیم و برد رازی دانیم ؛؛ ما عشق حقیقی از مجازی دانیم

همه عز و دولت بنده را در طاعت است و همه ذل و خسارت در معصیت همه قرب و کرامت در طاعت و همه عقوبت و درکات در معصیت هر کرا افکندند در راه معصیت افکندند و هر کرا بر داشتند در راه طاعت بر داشتند معتکف صومعه قدس را

کہ ہفصد

۲۴۶

که مقصد هزار ساله طیب تسبیح و تقدیس در دست داشت بترک
سجده افکندند چنانکه هرگز بر نخاست و سگ اصحاب کهف
را که نجاست و خباثت صفت داشت چند کامی که بموافقت
صدیقان زد بر داشتند چنانکه هرگز نیفتاد این چیست ذَلِكَ
تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

مثنوی

قومی بفلک رسید قومی بمغاک ،، فریاد ز تهدید تو با مشتی خاک ،،
سبحان الله زین عجبتر چه بود که علم همه علما نگوسار شد و هیچکس
را بر سر این مسئله وقوف نه عقل همه عقلا گم گشت کسی را بدین
حدیث راه نه رحمت بر جانی که گفت

قصیده

عنقم که در دو کون مکانم پدید نیست ،، عنقاء مغربم که نشانم پدید نیست
ز ابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام ،، منگر بدین که تیر و کمانم پدید نیست
چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ،، و از غایت ظهور عیانم پدید نیست
گویم بهر زبان و بهر گوش بشنوم ،، و این طرفه تر که گوش و زبانم پدید نیست
چون هر چه هست در همه عالم همی منم ،، مانند در دو عالم از آنم پدید نیست

عجب کاری و مشکل سرّی آدم را گفتند گندم مخور و حکم کرده است
که خورد و شیطان را گفتند که آدم را سجده کن و حکم کرده است که
نکند حردان شرق را در غرب انداختند و غرب را در شرق افکندند

مسئله قضا و قدر همه حیرت است نظر کردن در آن همانست حیرت بدین آمدن همان جلد علمها
در این مسئله بجهل بدل میشود و آن آنست که یکی که بطاعت مخصوص شد بچه شد و یکی که بمعصیت
مخصوص شد بچه شد یکی که مومن شد بچه شد و یکی که کافر شد بچه شد یکی را خوانند اگر می آید
بر سر میزنند که برای چه نمی آیی و اگر نمی آید می زنند که برای چه ماندی اگر چیزی بخواهد
گویند چه خواستی خواست ما است اگر گناهی کند گویند که خداوند تو خواستی ز خواست خواست نیست
و آن نشنوی بکند که معصیت اگر چه بخواست او کرد پس عذاب چرا است و اگر کسی طاعت آورد
ثواب او است
ثبت بروی چه نظر در این همه اگر میکنند همه سرگردانی و حیرانی پیش
اعطا زیاد میشود زیرا که کار علم همین چون نه چرا است که آن چون است
چرا هر دو نه بی علم از این معدن مرم

کاو از این هر دو فضل و عدل
لطف و قهرم بیکو بند قضا بقدر
هم بیکو بند

هر کجا رسیدند و رفتند همین شنیدند که جمیعارا از طلب چاره نیست
لیکن خود یافتن روی نیست ای برادر این یک سر از عالم الوهیت
بیش اشکارا نکرده بودند اناک مقدمان راه و سالکان درکاه
بودند کفتند لا عِلْمَ لَنَا اب و خاک چه کوید همه اقلام منکر
کشتند و همه افهام متحیر ماند و همه اوهام منقطع کشته است او
او بیش نداند اِنِّیۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ کفتند ای محمد
نبوت تو نبوت پاک و عهد تو عهد پاک و حشمت تو حشمت
عظیم و خطاب تو خطاب کریم ولیکن ما همان خداوندیم
که هرچه خواهیم کنیم دیر ستکه ما بر زبان تو مهر نهادیم و کفتیم
لَا یُسْئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ حضرت جلال او از ایمان و طاعت
منزه و درکاه پاک او از کفر و معصیت همه مقدس همه یک رنک
دارد خواجه سنایی کفت رحمه الله مثنویات
بی نیازیش راچه کفر و چه دین ؛؛ بی زبانیش را چه شک چه یقین
کر کی یوسف نیست خورد و بزرک ؛؛ کر کنه او یکی است یوسف و کر ک
علم را قاعده طاعت کردند و جهل را اساس معصیت نهادند
ایمان و طاعت فرزندان علم اند کفر و معصیت فرزندان
جهل چنانکه هرکز از علم کفر و معصیت نیاید از جهل ایمان

وطاعت

وطاعت نباید ومقصود آنکه طاعت کلید سعادت است
ومعصیت کلید شقاوت هر طاعت که هست اگرچه خورد است
نباید گذاشت وهر معصیت که هست اگرچه خورد است نباید
کرد بزرگان گفته اند سه چیز در سه چیز بنهانست یکی رضا
در طاعت بنهانست دوم سخط در معصیت بنهانست
عذاب
وسیوم ولایت در میان مومنان بنهانست بس هیچ طاعت
نباید گذاشت زیرا که شاید رضا همانجا بود وهیچ معصیت
نباید کرد اگرچه خورد ست زیرا که شاید که سخط همانجا بود
وهر مومن را که بینی به از خود تصور باید کرد وگمان بری
که از دوستانست شاید که ولایت همانجا بود جمد بندگی
اینست اما لباسی که از برای کسی دوخته اند نزع آن از
وجود ممکن نیست لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ قومی شب
وروز در مجاهده وریاضت گذاشته وقوت خود را بیخودی
وبا وَلاییِ باز آورده اَلطَّلَبُ رَدٌّ وَالطَّرِيقُ سَدٌّ بگوش
لوبنا بی
ایشان فرو خوانده وقومی دیگر در بتکده مشغول گشته ومعتکف
شده ولات وعزی را معبود ساخته ومسجود خود گردانیده
وندا از حضرت عزت بیا بی شده اِنَّا لَكُمْ شِئْتُمْ اَمْ اَبَيْتُمْ

وَاَنْتُمْ لِي بَنُونَ اَمْ اَبْنَاءُ شما مرا اييد ومن شمارا ام
خواهيد يانه اي برادر اكر معصيت است وطاعت نيست عفو
ومغفرت او در پيش است جون فرشتكان كفتند اَتَجْعَلُ
فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا حق جل جلاله نكفت كه ايشان فساد
نكنند فرمود اِنِّي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ اكر نا اهلند
اهل كردانيم اكر دور رند نزديك كردانيم اكر ذليل اند عزيز
كردانيم اكر شمارا بر جفاء ايشان نظرست مارا بر دلهاء ايشان
نظرست اكر شما دست بعافيت خود زده ايد ايشان دست
بر رحمت ما زده اند جه خطر عصمت شمارا اكر قبول ما نبود
وجه ضرر معصيت ايشانرا جون عفو ما بود من آن دانم
كه شما ندانيد ايشان بر داشته لطف ازل اند ونواخته لطف
ابد نقصاني كه وقتي بود ازل را وابد را مزاحمت نكند معصيت
داني جيست خالي است كه بر جمال تو كشيده نا ديده حاسدان
افتد نه بر جمال تو تا بداني كه ما نواختكان لطف اوييم وبر
كشيدكان كرم اوييم ما مخلوقي بي نظير واو خالق بي مثل
وبي نظير مارا مثل روا واورا نه مثل روا از روي قدرت اما از
روي غيرت ومحبت روا نه در قدرت جون ما صد كرصد

هزار همچو طهرا افریدن روا اما از روی محبت و غیرت
جون ماهرکن آفریدن روا نه حردی بود بسر عهد داشت آن بسر
را دوست داشتی کفتند این پسر را چند دوست داری کفت
از دوستی که اورا دارم نخواهم که مرا فرزندان دیکر آیند که نباید
که در محبت باوی شریک کرداند والسلام بِسْمِ اللّٰهِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب هفتاد هفتم در سر قدر
برادر شمس الدین بدانکه اربابِ صدق از تهدید لِيَسْأَلَ
الصَّادِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ترسان واصحابِ طاعت
از تیر وَالْمُخْلِصُوْنَ عَلٰى خَطَرٍ عَظِيْمٍ لرزان عباد
وزهاد عارف عالم از هیبت تیغ بی نیازی اِنَّ اللّٰهَ الْغَنِيُّ
عَنِ الْعَالَمِيْنَ سرکردان بیت
ای کار از آن فتاد مشکل؛ معشوق غنی و ما کدائیم؛
ومن و تو که هیزم هاویه و سقر یم و با نمرود و فرعون
در یک سلسله افتاده بخواب غفلت خوش خفته کفته ایشانست
که آتش غفلت باد لها کند دوزخ با کافران نکند ای برادر اینجا
جه جای قرار و آرام است صورتی از آب و خاک ساخته و بی
تقدیر در میدان ابتلا انداخته اکر برخورد مست است و اکر

گرسنه باشد تواناست و اگر خفته است حرارت و اگر بیدار
است متحیر است عجز قرین او شده وضعف صفت لازمهٔ
او گشته اگر کرد معرفت گردد گویند وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ
قَدْرِهِ و اگر بعبادت مشغول شود گویند وَمَا اُمِرُوا
اِلَّا لِیَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ و اگر از هر دو کرانه گیرد
گویند وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنَ و اگر
غافل بنشیند گویند اِنَّ رَبَّکَ لَشَدِیْدُ الْعِقَابِ و اگر
شفیع طلبد گویند لَا یَتَکَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ
الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا و اگر بخود و یا بغیری نظری
کند گویند لَئِنْ اَشْرَکْتَ لَیَحْبَطَنَّ عَمَلُکَ و اگر
بخواهد درون خود سودایی کند گویند وَاِنَّ عَلَیْکُمْ
لَحَافِظِیْنَ و اگر خواهد که درون بازاری سازد گویند یَعْلَمُ
السِّرَّ وَاَخْفٰی و اگر گوشه جای کند گویند اَیْنَ الْمَفَرُّ
و اگر گریز طلبد گویند وَاِلَیْهِ الْمَصِیْرُ و اگر فارغ بنشیند
گویند وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا و اگر جهد
کند گویند یَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ یَشَاءُ و اگر نومید شود
گویند لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ و اگر ایمن گردد گویند اَفَاَمِنُوْا

مَكَرَ اللّٰهِ والكر فرياد كند كويند لا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ

رباعي

آرند يكي و ديكري بربايند ؛ بر هيچكس اين راز همي نكشايند،
مارا ز قضا جز اين همي ننمايند ؛ پيمانه تويي باده بتو بپيمايند،

كفته عارفانست دَخَلْنَا الدُّنْيَا مُضْطَرِّيْنَ وَبَقِيْنَا فِيْهَا مُتَحَيِّرِيْنَ وَخَرَجْنَا مِنْهَا كَارِهِيْنَ حضرت رسالت صلى الله عليه وسلم شبي بخفت چون بر خاست هفده تار موي سپيد كشته بود پرسيدند اين چه حالت كفت سوره هود دوش بر ما عرض كردند اين اثر از خطابست كه كفتند فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ
يعني مستقيم باش چنانچه فرموده شدي
اي برادر راه نا ايمن است و منزل بس دور و محبوب و مطلوب نامتناهي و قالبي ضعيف و دلي بيچاره و جاني عاشق و سري مشتاق

مثنوي

جز جان و جكر نيست شكار خور تو ؛ زانست كه هر سري ندارد سر تو

بس خرمن طاعت كه بوقت نزع جان وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوْا بباد بي نيازي بر دهند و بس سينه آبادان كه در حالت سكرات موت وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا يَحْتَسِبُوْنَ خراب كنند بس بيچاره كه در لحد از قبله بكردانند

بس آشنا را که در شب نخستین بیگانه خوانند یکی را گویند
نَمْ نَوْمَةَ الْعَرُوسِ دیگری را گویند نَمْ نَوْمَةَ الْمَجْرُوحِ
ردی می آید که بهیچ طاعت باز نگردد شعر
مَنْ لَمْ یَکُنْ لِلْوِصَالِ اَهْلاً ؛ فَکُلُّ اِحْسَانِهِ ذُنُوبُ
هرکه نباشد مر وصال را لایق بس همه نیکوییِ او گناه است
و قبولی می آمد که از هیچ معصیت نیندیشد شعر
فِي وَجْهِهِ شَافِعٌ یَمْحُوْ اِسَاءَتَهُ ؛ مِنَ الْقُلُوْبِ وَیَأْتِي الْمَعَاذِیْرُ
خلیل را از بتخانه آزر بین وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَیِّتِ
میخوان و کنعان را از سرای نوح بنگر وَتُخْرِجُ الْمَیِّتَ مِنَ
الْحَيِّ میدان اثبات آدم به بین که زبان زلّت محو نکرد و محو
ابلیس به بین که اثبات طاعت سود نداشت چنانک لَهُمُ
الْبُشْرٰی خواند کانرا همراه است لَا بُشْرٰی یَوْمَئِذٍ
لِلْمُجْرِمِیْنَ راند کانرا در راه است چنانک سِیْمَاهُمْ فِيْ
وُجُوْهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ بیانست یُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ
بِسِیْمَاهُمْ نشانست
شناخته شود گناهکاران

رباعی
غافل منشین زخویش چون بیخبری ؛ حاصل کن ازین جهان فانی هنری
خود بنشیند غبار و شر بر خیزد ؛ کاسپت بزیر رانست یا لاشه خری
تا دانی دل شکسته باش و خراب موسی علیه السلام در مکالمه

خود کوفت

خود گفت یا رب أين أطلبك قال عند المنكسرة
قلوبهم لأجلي یا بار خدایا ترا کجا طلبم فرمود آنجا که
دل شکسته است واز خلاص خویش رمیده گفت بار خدایا هیچ
دلی از من شکسته تر و نومیدتر نیست گفت پس من آنجا ام
که تو ئی تا مرد را هنوز سپر در دست است دل از جان برنگرفته
است وچون سپر را بیفکند واسپ را پی کرد وشمشیر برکشید وپای
بر زمین زد آنگاه گویند دل از جان برداشت عزیزی میگوید
بعیادت درویشی رفتم وگفتم لیس بصادق في حبه
من لم یصبر علی ضربه هر که او صبر نکند بر ضرب او در
حب او صادق نیست آن درویش سر بر آورد وگفت غلط کردی
لیس بصادق في حبه من لم یتلذذ بضربه هر که از زخم
او لذت نیابد او در محبت صادق نبود مشایخ عراق گفتند
مرد بر حد معرفت نرسد تا منع وعطا بنزدیک وی یکسان
نشود چون شبلی بشنید گفت این غلط است مرد آنگاه عارف
گردد که نزدیک او منع بر عطا بچربد زیرا که منع مراد حق است
علی الخصوص ودر عطا شایبه مراد بنده است وعارف حقیقی
آنست که مراد خود را فدای مراد دوست کرده اند عاقبت وخاتمت

بخیر باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب هفتاد هشتم در خوف و رجا برادر شمس الدین
سلمه الله سلام و دعا خواند و بداند که خوف و رجا ره را چون
آفتاب و سایه است هر میوه را اگر همه سایه بودی بخته نشدی
واگر همه آفتاب بودی بسوختی تا هر دو جمع نشدندی میوه بروزکار
بخته نگشته همچنین هر یکی در نواخت سایه لطف و گداخت آفتاب
قهر بروزکار بخته می کرد گاه لطف بی علت میگوید درای کم
اینجا کرده ام سگی تو تیره دیده دوستان می سازند و بتریق
وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ در کلام مجید خود
تا قیامت می نوازند گاه قهر بی علت بهانه می کند الحذر
الحذر اینجا معلم ملکوت را که هفصد هزار سال معتکف
درگاه بود لباس ملکی از سرش برمیکشند و داغ وَإِنَّ عَلَيْكَ
لَعْنَتِي بر پیشانی او می نهند گاه عمر را که بیگانه بود در کلیسیا
از پیش بت برمیدارند و میگویند انا لک سیدک ام ابیت
(من ترا هستم خواهی تو یا سرباز زنی تو)
وَأَنْتَ لِي بِنْتٌ أَمْ أَبَيْتَ وگاه بلعم باعور را که یگانه
(و تو مرایی خواهی یا نخواهی)
بود و اسم اعظم خلعت داشت از مسجد برون میکنند و
در طویله سگان می بندند و میگویند فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ
پس مانند او همچو مانند سگ است

ارشحمد

إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ گاه هزار اسیاه بلا و رجاء عنا بر دل

و جگر ریش می رانند گاه هزار سالکان خطایر قدس را بر (جای)

استقبال او می فرستند و بلطف میخوانند گاه کوهی بخشند و

گاه کاهی نگذارند گاه در صدر بهشت نشانند و گاه بیرون

کنند و بر در نگذارند همچنین گاه او را بدو نمایند و گاه او را

از وی بربایند چون او را بدو نمایند گوید خداوندا بیکی بپذیر

و چون او را بستانند جز انا الحق و سبحانی نگوید و هر دو طرف

راست است و از آنجا که نسبت آب و گل است جز یکی دیگر چه بود

و از آنجا که نسبت وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي است جز انا الحق

و سبحانی دیگر چه بود اینجا عقل و علم نگونسار اند اینجا پیر و

مرید نقش بر دیوار اند اینجا فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ است اینجا

يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ است میان این نوازش
(بکند خدای تعالی آنچ بخواهد و حکم کند آنچ بخواهد)

و گدازش افکندن و برداشتن راندن و خواندن بلکه مال بلا

بست کردن و بشراب لطف مست کردن تا که بگردش روزگار

پخته میگردد چنانکه آن میوه اگر اینجا همه رجا بودی کاهلی

و سستی بار آرد خام بماند و اگر همه خوف بود بآتش قنوط (ناامیدی)

سوخته گردد بقا نیابد پس از خوف و رجا معجونی باید علی

الحظیرة القدس الجنة

از و

ای بسیار کننده است هر چیزی را آنچه که بخواهد

التساوي تا علاج مرض مریض کرد گفته اند خوف و رجا
مرید را چون دو پر است مر مرغ را تا هر دو پر برابر است برابر
پرد و اگر کم و بیش بود پرد ولی کژ و اگر یکی بود و دیگر
نه لابد است او را هلاک باید شد و در کتب مشایخ مسطور است
در رجا باید که چنان باشد که اگر معصیت و خلاف همه عالم
تنها او دارد و ندا بر آید که در بهشت نرود مگر یک کس او داند
که آن یک کس منم و در خوف چنان باید بود که اگر همه طاعات
و عبادات پیغمبران تنها او را بود و ندا بر آید که در دوزخ نرود
مگر یک کس او داند که آن یک کس منم اما مرید را غلبهٔ خوف بر رجا
حسن است تا ارباب سلوک در خوف بجدی بوده اند اگر بینندهٔ
ایشان را دیدی گفتی مگر از رحمت حق نومید گشته اند و معلوم
بیچارهٔ چنانست که این معنی مرید را در صحبت این طایفه
و خدمت این گروه زود تر از آن میسر گردد که از مجاهده و خلوت
خود و قصهٔ سگ اصحاب کهف مر خردمندان را برین شاهد
است سگی بود در خدمت مردان این راه چند قدمی زد
مردم شد چنانک گفته است بیت
سگ اصحاب کهف روزی چند ٭ پی نیکان گرفت مردم شد

وبعضی از

وبعضی از صحابه در اول کار در کلیسیا و بتخانه در سجده
کردن پیش بتان دوتا گشته بودند و در زنار و بیگانگی عمر بسر
برده ناگاه دولت صحبت حضرت رسالت علیه السلام بدید
گشت و شرف خدمت آن ستانه ایشانرا چند روز میسر شد جز چند
بودند بمراد رسیدند و بیگانه بودند یگانه شدند هر یکی خلیفه
گشت در اسلام مقتدایی شدند این خود اینجا بود چون نظر را
شود هر یکی را بینی خورشیدی یا ماهی نقلست چون اهل
بهشت در بهشت فرود آیند و حور و قصور و شراب طهور
قرار گیرند ناگاه برقی بتابد جمله اهل بهشت جنان منور
کردند که همه در سجده افتند و گویند اَلجبّارُ اِطّلعَ علینا
خداوند ما بر ما تجلی کرده است گویند هیهات نه چنین است
امیر المومنین عثمان از حجره بحجره نقل فرموده اند گوشه
ردای او بود که بتافت ازینجا بدان بشناس که صحبت این طایفه
وخدمت این گروه چیست   بیت

شرف خواهی بگرد مقبلان گرد ، که زود از مقبلان مقبل شود مرد

وهرچه کی اگرچه اندک بود باید که مخلص و صادق باشی اخلاص
آنست که خلق را از راه برداری وصدق آنست که خود را از

است

ازینجا بدان بشناس که صحبت این طایفه و خدمت این گروه چیست

میانه برگیری چون بدین مقام رسیدی واین بادیه سخوخوار
بریدی نه ریارا باتوکاری بود نه عجب را بر تو راهی چون این
دو حجاب نماند ترا راست بدرگاه حجاب نماند مکاشفة نور
في نور آشکارا گرده حجاب نامحرم راست چون تو محرم گشتی
حجاب برخاست ومحرم آنست که از جنابت اجنبیت نهاد خود
مراغسل داده است که قرب تو در بعد تست وکمترین نشان قرب دوام
مراقبت ومحافظت است وعلي الحقيقة ضرورتست که او خود
را ذرهٔ محل رتبت ومنزلت اثبات کند وبدید در عین مکر وعالم
بعد ست نه قرب نه دیدی که ملایکه بدیدهٔ رضا وخوش اهل اعمال
نگریستید گفتند نحن نسبح بحمدك سلطان امر از عالم
ارادت در آمده که اسجدوا لآدم أي مني کل را سجده کنید
تا قدر تسبیح وتحمید شما از پیش دیده شما برخیزد عاقبت
بخیر باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب ~~هفتاد نهم در ذکر روح~~ برادر اعز شمس الدین بداند
که خلق را اندر روح اختلافست گروهی روح را جسم گفتند
وگروهی جوهر گفتند وگروهی عرض گفتند وگروهی قدیم گفتند
وگروهی محدث گفتند مذهب ترسایان آنست که گویند روح قدیم

مکاشفة في

اسد دور

۲۵۲

[illegible]

است وقول بعضی از فلاسفه همین است اما مذهب سنت وجماعت آنست که روح کو ئیم وماهیت نکوئیم وکیفیت نکوئیم وازینجاست که خواجه جنید رحمة الله فرموده است الرُّوْحُ شَيْءٌ اِسْتَأْثَرَ اللّٰهُ بِعِلْمِهٖ وَلَمْ يَطَّلِعْ عَلَيْهِ اَحَدٌ مِّنْ خَلْقِهٖ وَلَا يَجُوْزُ الْعِبَارَةُ عَنْهُ بِاَكْثَرَ مِنْ مَوْجُوْدٍ لِقَوْلِهٖ تَعَالٰی وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّيْ مذهب اینست که خواجه جنید گفت رحمة الله علیه وفقها وائمه همبرین اعتقادند که حق تعالی از هستی وی خبر داد که گفت وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ آنگاه قدم از وی نفی کرد بدین که گفت قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّيْ از بهر آنکه زیر امر نباید مگر مخلوق ومحدث پس آنچ خداوند گفت بدان مقرّ ایم ونکوئیم که چیست وکجاست از بهر آنکه مارا صانع وی از وی خبر داد اما از ماهیت وکیفیت وی خبر نداد بزرگان چنین گفته اند که حق تعالی از جمله مخلوقات یک مخلوق را وآن روح است بدید نکرد که چیست وکجاست تا خلق از شناختن وی عاجز آمدند تا بدانند که چون مصنوعی (مخلوقی) را بی تعریف صانع همی نشناسند (شناسان گردانیدن) صانعی بی تعریف وی کی شناسند مولانا روم فرماید علیه الرحمة

قطعه

بشنو این خطاب و ساخته شو جواب را،، ذرّه مر آفتاب را گشته عظیم ایمنی
جمله ملوک راه دین جمله ملایکه امین،، سجده کنان کای صنم جز خدای محسنی
یعنی تواضع کنان
عزیزی دیگر گفته است مثنویات
تنت زنده بجان و جان نهانی،، تو از جان زنده و جان را ندانی
زهی صنع نهان و آشکارا،، که کس را جز خموشی نیست یارا
شیخ ابوبکر القحطبی رحمه الله عن الروح فقال لم یدخل
تحت ذل کن گفت جان اندر زیر ذل کن نیامده است پس معنی
نزدیک این ... آن بود که روح نیست مگر زنده کردن و زندگی یعنی
که خدای تعالی قل ... هر تن را تا زنده گشت والاحیاء
صفة المحیی و زنده کردانیدن صفت زنده کرداننده است.
کالتخلیق صفة الخالق چنانک آفریدن صفت آفریدگار است
و استدلال برین کرد که خداوند عزوجل گفت قل الروح من
امر ربی که روح از امر خداوندست و امر خداوند کلام اوست
و کلام او غیر مخلوق است چنانست گوئی که این قایل میگوید
که تن زنده گشت بقول خداوند تعالی عزوجل زنده گشت که گفت
کن حیا و روح معینی نیست اندر کالبد بزرگان گفته اند
این درست نیست و درست آنست که روح معینی است اندر کالبد

آفریده

آفریده همچو کالبد فاما انکه گفت لَمْ یَدْخُلْ تَحْتَ ذُلِّ کُنْ
این اشارت است بعدم از بهر انکه اشیا بر دو نوعست یا محدث
است یا قدیم است هرچه محدث بود زیر ذل کن آمده بود وآنچ
قدیم بود زیر ذل کن اندر آمده نبود پس چرا او را قدیم گفت
از بهر آنکه هر موجودی که نه محدث باشد قدیم باشد واین
باطل است از بهر انکه آن روح که جسد بدو نام حی میگیرد
صفت جسد است زیرا که روا نباشد که ذاتی موصوف بود
بصفتی که اندر غیر وی باشد پس درست شد که روح صفت
این حی است واین ذات حی محدث ، ومحال باشد ذاتی
محدث را صفتی قدیم چنانکه محالست ذات قدیم را صفت
محدث اما انکه گفت لَیْسَ الْاِحْیَاءُ وَالْاِحْیَاءُ صِفَةُ
الْحَیِّ کَمَا التَّخْلِیقُ صِفَةُ الْخَالِقِ این استدلال خطاست
از بهر انکه اگر این بر روح برانیم در همه صفات همچنین باید
راند تا گوییم ساکن بسکون ساکن نیست چه بتحرک محرک
بتسکین مسکن ساکن است ومتحرک بتحرک متحرک نیست
چه بتحرک محرک متحرک است وخواب وبیداری وتن درستی
وبیماری وهمه صفات مخلوقات بدین اصل باید راندن وباید

گفتند که این همه ریو دلیل بیامد الله و این درست بیداست
پس آن همه درست نباشد و آنک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّیْ وگفت امر او کلام اوست و کلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است ازبهر آنک
خداوند نگفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّیْ تا روح امر بودی
و امر کلام بودی ولیکن گفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّیْ
روح ثابت کرد آنگاه گفت روح از امر منست دلیل گشت
که روح نه امر است ولیکن از امرست و اگر برین سخن این
واجب آید که روح نامخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نامخلوق باشد ازبهر آنک همچنانک روح امر ویست همه چیزها
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
از عرش تا ثری و از ازل تا ابد همه محدثات را صفت
اینست که کون کن فیکون و همه محدث اند و قدیم نه
اند پس محال باشد که روح قدیم باشد اما در جملهٔ امت
که بسیار خلق درین طایفه را ضال خوانند و بکفر ایشان
گواهی دادند ازبهر مسلهٔ روح وگفتند که ایشان روح
را قدیم میگویند و ترسایان برین مسله راه یافتند

وگفتند

وگفته‌اند که طایفهٔ از اهل اسلام یا مایارانند بدانک روح قدیم

است شناعتی گشت برین طایفه و هیچکس ازین طایفه نگفته است

وآن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم وگروهی اندر کتاب آن

یاد کرده اند و حجتی ساخته معلوم نیست که این ازان بزرگ درست

است یا نه و باشد که این ملحدان از وی بدروغ یاد کرده اند بسبب

اهل اسلام و تقویت مذهب خویش را و اگر درست کرده اعتقاد

شیخ ابو بکر قحطبی این باشد پس بخطا یکتن ازین طایفه همه

ضال و کافر نگردد بانک ما بیان کردیم که او را شعرا است که روح

قدیم است و لیکن روح معنی امر بود از محیی نه صفتی

اندر حی واین قدیم گفتن نباشد مر روح را و لیکن آن

بزرگ را اندر استدلال این سهو افتاد کافر نگردد چون او را کافر

نگویند بخطایی که وی را افتاده است محال باشد که همه طایفه

را ضال خوانند و کافر خوانند بخطا وی با آنک همه طایفه

آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال و اگر از بهر این

معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقق

نماند از بهر آنک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان

ایشان مخطی نیست و مر ایشانرا کافر نمی خوانند اینجا نیز

خطا افتاد و بخطای که مر او را افتد اندر استدلال ایمن مستدل

گفتند که این همه رید دلیل باطله الا واین درست بدانست
پس آن همه درست نباشد و آنک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي وگفت امر او کلام اوست و کلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است از بهر آنک
خداوند نگفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
و امر کلام بودی ولیکن گفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد آنگاه گفت روح از امر منست دلیل کند
که روح نه واجب است ولیکن از امر است واگر برین سخن این
واجب آید که روح نامخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نامخلوق باشد از بهر آنک همچنانک روح امر ویست همه چیز
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
از عرش تا ثری و از ازل تا ابد همه محدثان را صفت
اینست که کون کن فیکون و همه محدث اند و قدیم نه
اند پس محال باشد که روح قدیم باشد اما در جمله آنست
که بسیار خلق برین طایفه را ضال خوانند و بکفر ایشان
گواهی دادند از بهر مسئله روح وگفتند که ایشان روح
را قدیم میگویند و ترسایان برین مسئله راه یافتند

وگفتند

و گفته‌اند که طایفهٔ از اهل اسلام یا ما یارانند بدانک روح قدیم
است شناعتی گشت برین طایفه و هیچکس ازین طایفه نگفته است
و آن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم و گروهی اندر کتاب آن
یاد کرده‌اند و حجتی ساخته معلوم نیست که این از آن بزرگ درست
است یا نه و باشد که این ملحدان از وی بدروغ یاد کرده‌اند در سبی
اهل اسلام و تقویت مذهب خویش را و اگر درست کردد اعتقاد
شیخ ابو بکر قحطبی این باشد پس بخطاء یکتن ازین طایفه همه
ضال و کافر نگردد با آنک ما بیان کردیم که او را نه مراد آنست که روح
قدیم است ولیکن روح معنی امر خواست و امر حق نه صفتی
اندر حق و این قدیم گفتن نباشد مر روح را ولیکن آن
بزرگ را اندر استدلال اعنی حجت کافر نگردد چون او را کافر
نگویند بخطائی که وی را افتاده است محال باشد که همه طایفه
را ضال خوانند و کافر خوانند بخطاء وی با آنک همه طایفه
آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال و اگر از بهر این
معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقق
نماند از بهر آنک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان
ایشان مخطی نیست و مر ایشانرا کافر نمی خوانند اینجا نیز

خطا افتاده و خطای که مستدل را افتد
اندر استدلال او نه مستدل

همین است والله اعلم بالحقیقة وصاحب بحرو رحمة
الله علیه صفتی نهاده است مر روح را و قلب را و نفس را
و دنیا را و سخن را بر قاعده بنا کرده است که اعتقاد اهل
اسلام است از وی چیزی یاد کنیم وآن آنست که گفته است
که روح و قلب و نفس و دنیا این چهارند که خدای تعالی
نام ایشان اندر کتاب خویش یاد کرده است و شریعت بدین چهار
ناطق است و خلق را بر وجود هر چهار اجماع است ولیکن
کتاب و شریعت و خلق هرچه گفتند ازین هر چهار تاثیرات
وافعال و صفات ایشان گفتند هیچ جا بیان حقیقت این
چیزها و عین این چیزها نیست خواجه عطار گوید رحمة

الله

مثنوی

جان بلندی داشت تن پستی زخاک ،، مجتمع شد خاک پست و جان پاک
چون بلند و پست باهم یار شد ،، آدمی اعجوبهٔ اسرار شد
لیک کس واقف نشد ز اسرار او ،، نیست کار هر گدائی کار او
چند گوئی چون خموشی راه نیست ،، زانکه هرگز ذره یک راه نیست
وبدان که آن که گفته اند اکنون اندر روح بعقل سخن گفتن روا بودی
پیغامبر را علیه السلام اولیتر بودی که چون او را از روح بعقل

سخن گفتن

ثم آن گفتن روا بود کی سوال کردند بعقل جواب دادی از بهر
آنک عقل وی تمامتر بود از همه خلق نزدیک موحد و ملحد که
موحدان او را رسول دارند و هر آینه رسول عاقلترین خلق باشد
و ملحدان او را ابو جعفر حکیم گویند و هر اینه حکیم کامل العقل
باشد پس اتفاقست بر عقل او و مراو را از روح سوال کردند بعقل
جواب نداد بلک توقف کرد تا فرمان جواب آمد روح اثبات
کرد و جواب ماهیت و کیفیت نکرد کمال عقل او این واجب کرد
و نقصان عقل ما اولیتر که این واجب کند پس بایدکه ما نیز حکم
شریعت را اثبات کنیم و اندر ماهیت و کیفیت وی سخن نگوییم

یعنی روح را همچنانک شریعت اثبات کرد

همچنانک شریعت گفت مثنوی

خواجه مع القصه که در بند ماست که جه خدایست خداوند ماست

یعنی روح

لانه سر من اسراره

دیگر

این مکو چون در اشارت ناید دم مزن چون در عبارت ناید
و از مشایخ رضوان الله علیهم چنین می آید که بعضی از بزرگان
روح را بدیده اند هر کسی بصورتی و این روا باشد و آنچ
گفتیم موجودست بس باید که دیدنی بود چه دیدن خداوند
جایزست که موجودست بس روح که صنع اوست موجودست

بایدکه دیلنی بودکه صنع ازصانع لطیفتر نیست هر ‌آنکه
آنجا رویت روا باشد اینجاینز روا باشد وجون حق تعالی
خواهدکه بنده را بنماید بنماید جنانک خواهد و زبان در میان
نه جنانک کسی کفته است مثنویات

سنائی زبان از رقیبان راز :: که تا راز سلطان نکوید باز
کر از هره آنک از بیم تو :: کشاید زبان جز بتسلیم تو

ای برادر همه حیرت در حیرت است و همه علم و عقل سرکردان
جون خواهد که ناز و دل صد هزار ولی صادق را غارت کند
سلطان بی نیازی ا. ...رت کند جون خواهد که صد هزار
عاشق دلسوخته را جکر کباب کند عطفات عزت
را بر عارض مشیت در تاب کند کیست که از شربت محبت
او مست نیست و کیست که در زیر جلال عبت نیست کیست
که از شراب عز او در خمار نیست و کیست که از تیغ قهر او دل
افکار نیست بیت

عشق بازی ساختی شاز دل و دیده بهوی :: این خود امروز مست لیکن باش تا فردا شود
عجب کاری است موسی را کفت لن ترانی وانکاه کفت
انظر الی الجبل وانکاه کفت اذهب الی فرعون

بنکرتا چه

بنگر با چه میکند عزت او با جانهاء اهل محبت در حکایات او د[ر]
آمده که چون مهتر موسی بدان مقام رسید و آن قصه‌ها با او برفت
خواست که نزد زن و فرزند خود باز شود خطاب آمد
وَفَتَنّٰكَ فُتُونًا تنگ چون در دام افتادی و دل بنام ما دادی
و سر در راه ما نهادی دل بر اندوه و قوت باید کرد و جان

قطعه در خط

دل بر از اندوه باید کرد و جان بر خطر ؛ هر کرا در عشق بت رویان دل یکتا بود
از دل و جان و دو دیده وامقی باید شدن ؛ هر کرا در راه صحبت عذرا بود

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتادم در دل

برادر شمس الدین نور الله قلبه بداند که دل خزینه
پادشاه است هی نگر تا در خزینه چه داری و اگر گوهر در خزینه
است خزینه خزینه است و اگر در وی کاه و خاشاک است
کاه دانست نه خزینه از اینجا است که گویند خزینه ایست در بهشت
روزی مصطفی علیه السلام بمردی بگذشت بر وی سلام
که آنرا نعمت گویند و خزینه است در دلهاء عارفان که آنرا محبت
خوانند بعزت الله که جوهری از خزینه محبت بهتر از هزار بهشت
ارزد حافظ خزینه بهشت فرشته ایست که آنرا رضوان گویند
و حافظ خزینه محبت عزت خداوند است جل و علی ولا اله الا

فضول احمد غفرله

قیمت تو است از طالب ای جون مطلوب تو سکی بود قیمت
سک بود همچنین دیکر میدان و نظیر این سک اصحاب کهف
است که جون مطلوب او حق بود قیمتش همان شد تا حق
تعالی در کلام مجید خود جلوه کرد وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ
ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ و بلعم باعور که مطلوب او هوا بود
قیمتش همان آمد بس این قوم نه سماوی اند و نه ارضی و نه شرقی
و نه غربی و نه عرشی و نه فرشی نه از آدم اند و نه از فرزندان
آدم فرزند طاسخوند سر این معنی است که کفته اند
الْفَقِيرُ ابْنُ وَقْتِهِ اکنون تو در جریده دل خود بی نکر
و قیمت خود بدان هر دو کم آویخته حق است دفتر او
در تخت قیمت نیاید واکر امروز کنج فرعون و نمرود را
ناخواسته بدادند تو روی عزیز خود را بخاک مالی نزهند نه
از عزیزی آن جیز ست لیکن از بی قدری است و از عزت
نست سایلی بادشاهی را دید و ازو سوال کرد و کفت یک درم
بده بادشاه کفت این عطا جون تو نیست مردی از خدا وند
تعالی فرزندی خواست مخنث آمد کفت الهی از تو
فرزندی خواستم مخنث دادی ندا آمد که ما دادن دانستیم

و تو خواستن

و تو خواستن ندانستی پس هر که سؤال نداند کرد جز ندامت
برستش نباید هر که خداوند را بطمع بهشت پرستد بندهٔ
طمع خود است و هر که از بیم دوزخ پرستد بندهٔ دوزخ
است و هر که از چیزی بترسد بنده آن چیز بود و حقیقت
تو آنست که در سینهٔ تست و هر چه آنجاست که اندرون وی
است بیرون هر چه هموار تبع درون وی است نگر تا خود
درون چیست بیرونش گرو کان آن چیز است اگر درونش
مجازی است بیرونش همان مجازی است و اگر درونش
گرفتار حق است آن هر چه را هر چه خوی گویند ترا بر هر چه تو
بستهٔ الله و احتیاز تو بند تست ترا که حکم کنند بر فرود
آمد تو حکم کنند نه بر مجرد صیادی که گرکس در صیادی
تمام ترست و در بریدن قوی تر از باز و لیکن فرود آمدن
او بر مردارست و فرود آمدن باز بر زنده پس هر چه دنیا است
مردارست و هر چه آخرت است زنده است و حدیث این طایفه
ماوراء این هر دو چنانک شنیدهٔ مثنوی
ما را بجز این جهان جهانی دگرست ٭ جز دوزخ و فردوس مکانی دگرست
از اینجاست که نجباء دین کسانی بوده اند که در بهشت و دوزخ

بتمنا تصرف نکرده الله چنانک حکایت کنند از عبد الله مبارک رضی
الله عنه که روزی از خانه بیرون آمد وحی کو بیت کفتند چه رسید ایت
مقتدای طریقت را کفت دوش کناهی کرده ام دلیر وار اکنون پشیمان
شده ام کفتند چه بود کفت از خدای آخرت خواسته ام حرج با این
فضولی چه کار من بنده ام بنده را با بندکی کارست وقتی امام جنید
را رحمة الله رنجی آمد کفت اَللّٰهُمَّ اشْفِنِی بِذا شنید اَنْ تَدْخُلَ
بَیْنِی وَبَیْنَکَ میان من و میان خویش می درآیی من ندانم که با تو
چه باید کرد و این اینان راست نه مارا طاعت آنست که از دوزخ به
ترسیم و بهشت امید داریم و دعا کنیم تا از ین رهایی یابیم
و بر آن برسیم خلاص غوغا را سید عالم این نقش است اَللّٰهُمَّ اِنِّی
اَسْاَلُکَ الْجَنَّةَ وَاَعُوْذُ بِکَ مِنَ النَّارِ که اگر بعالم تحقیق
نرسد باری بدین دعا از دوزخ برهد و در بهشت در آید نکر تا
فارغ نباشی طرفة العینی که دل باید که دری یا درد مصیبت
نایافت بود یا شادی یافت ابو القاسم نصرابادی رحمة الله
را کفتند از انچ مشایخ کذشته را بوده است ترا چیزی هست
کفت آری درد نایافت آن هست پس اگر کویی در کار م نیکو
بنکر تا کارت چیست حسنات شیطانی یا در عمل رحمانی هر دو

مثنوی
چون نداری شادی از فضل اله
خیز باری غم بخور از بهر راه

بامداد

بامداد بدو کمان بسیار روی و سبب ایکاه بجای یاری کارت
اینست همه گبران و جهودان همین میکنند نماز برای آن کنی
تا خداوند تعالی در نعمت زیادت کند و حج برای آن کنی تا خلق
ترا حاجی گویند و اگر کاری دیگر کنی همچنین پس همیشه در اسم
و رسم مانده و آنچه سر کارست از تو در حجاب است ای جان
و جهان من این حدیث مردانست نه کار مخنثان و طوطیان و بی
هوشان است این راه پاکانست نه طریق ماهیی جنب و محدثان
است این شراب صاحب دولتانست نه بابی دولتان و بدبختان
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم ٥٥ م

مکتوب بیست و یکم در نفس برادر شمس الدین
اعزه الله بداند که مردمانرا اختلافست که نفس چیست
هر کسی را درین قولی است ضد قول دیگری اما محققان این طایفه
را دو قولست گروهی گویند که عینی است مودع اندر قالب
چنانکه روح و گروهی گویند که صفتی است مر قالب را چنانکه حیات
و متفق اند که اظهار اخلاق دنی و افعال ناپسندیده را سبب
اوست و این بر دو قسمت است یکی معاصی دیگر اخلاق چون
کبر و حسد و بخل و خشم و حقد و آنچه بدین ماند پس بریاضت

مرین اوصاف را از خود دفع توان کرد چنانکه بتوبه دفع معصیت راکه معاصی از اوصاف ظاهرست واین اخلاق از اوصاف باطن وریاضت از افعال ظاهر بود وتوبه از اوصاف باطن وآنچ اندر باطن بدید آید باوصاف باطن پاک شود وچو گفتم اند نفس وروح هردو از لطایف اند اندر قالب چنانک اندر عالم شیاطین وملایکه وبهشت ودوزخ یکی محل خیرات است ودیگر محل شر وسلامت از شر او جز بریاضت نیست چنانک گفته اند

مثنویات

قدر دل و مایه جان یافتن ،، جز بریاضت نتوان یافتن
گر نفسی نفس بفرمان تست ،، شهر کمیا ردگه بهشت آن تست

واندر حقیقت انسانیت مردمان را نیز اختلافست که نام انسان بر چه چیز افتد وعلم این بر همه طلاب فریضه است زآنچ هر که بدین جاهل بود بغیر خود جاهل تر بود که مَنْ جَهِلَ نَفْسَهُ فَهُوَ بِالْغَيْرِ أَجْهَلُ وفتوی شریعت برین که مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ أي عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْفَنَاءِ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ بِالْبَقَاءِ وبعضی گفته اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالذُّلِّ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ بِالْعِزِّ ونیز گفته اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْعُبُودِيَّةِ فَقَدْ عَرَفَ

والفنا والعلم والقدرة وسائر الصفات الالهية فصارت النفس بعضها تهاو مؤذنها مرقاة الى معرفة خالق النفس

ربّه بالربوبیة

رَبَّهٗ بالمربوبیة پس هرکه خود را نشناسد از معرفت کل محجوب باشد ومراد ازین جمله معرفت انسانیت است وگروهی گویند انسان جز روح نیست واین خطاست که روح الله تعالی بستود است واو را انسان نخوانند وگروهی گفته اند که اسم انسان بر روح وجسد افتد بیکجای چنانک بر اسپی دو رنگ جمع شود یکی سیاه ودیگری سپید آنرا ابلق خوانند این نیز خطاست بدان دلیل که حق تعالی مرخاک آدم را بی جان انسان خواند ولا وهنوز جان بدو نه پیوسته بود که فرمود هَلْ اَتٰی عَلَی الْاِنْسَانِ حِیْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ وگروهی از مدعیان متصوفه گویند که انسان اَکَلَ یعنی وشارب نیست ومحل تغیّر نیست جز که سرّ الخفی است واین جسد طلسم آنست چنانک گفته اند مثنویات

کنج در قعر ست وگیتی در طلسم ؛؛ بشکند آخر طلسم کنج جسم

کنج یابی چون طلسم از پیش رفت ؛؛ جان شود پیدا چو جسم از پیش رفت

بعد ازان جان طلسمی دیگرست ؛؛ غیب را جان تو جسمی دیگرست

لب بدوز از عرش واز کرسی مپرس ؛؛ گر چه یک ذره همی پرسی مپرس

کس ندانند کنه یک ذره تمام ؛؛ چند پرسی چند گویی والسلام

وگروهی گویند که خداوند عز وجل جمله مایها را که در ما مرکب کرد است انسان

آیا گذشت بر آدم علیه السلام هنگامی از زمانه که نبود چیزی یاد کرده شده

خواند

انسان خوانده است در کلام مجید خویش بس بقول خدای تعالی
که اَصْدَقُ الْقَائِلِیْنَ است از خاک تا خاک این صورت
مخصوص با همه تعبیه انسانست پس بدانک ترکیب انسان آنک
کامل بود بنزدیک محققان از سه معنی باشد یکی روح دیگر نفس
و دیگر جسد و مردم نمونه کل عالم است و عالم نام دو جهانست
و آن هر دو جهان از انسان نشان است این جهان از آب و خاک
و باد و آتش ترکیب وی از بلغم و خون و صفرا و سودا و
نشان آن جهان از بهشت و دوزخ و عرصات جان بجای بهشت
از لطافت و نفس بجای دوزخ از آفت و وحشت و جسد
بجای عرصات در جمله روح مومن داعی وی بود ببهشت
که اندر دنیا نمونه آن ویست و نفس داعی وی بود بدوزخ
که اندر دنیا نمونه آن وی است خواجه عطار رحمة الله گوید

مثنویات

در چنین بحری که بحر اعظمست ∴ عالم از ذره است و ذره عالمست
کار عالم غیرتست و حیرتست ∴ حیرت اندر حیرت اندر حیرتست
بیسوایان نیک ره بین آمدند ∴ گاه بیگاه از پی این آمدند
جان خود را عین حیرت یافتند ∴ همه جان عجز و حیرت یافتند

والمشابهة السموات والقوة في لا صبع كالطبيعة المسخرة المذكورة في الاجسام المراد
كالمنبئة مراتبي هي امهات المركبات في قبول الجمع والتركيب والتفرقة وخزانة التخيل
في اللوح المحفوظ فمهما اطلع بالحقيقة على هذه الموازنة عرف معنى قوله ان الله خلق آدم على صورته او
اي صورة المعنوية كما ذكرنا لا الصورة المحسوسة
... معلق اصله است ∴ ان همه در تو محقق اصل است

در ره او پای رسیده کم برده .:. بوده در پرده در پرده .

عقل تو در سر یکی موی نیخته‌ست .:. هر دو لب باید ز بر سیدنه بدوخت .

گشته حیرت شدم یکبارگی .:. من ندانم چاره جز بیچارگی .

از شیخ ابو علی سیاه نقلست رحمة الله که گفت من نفس را
بصورت خوک دیده ام که یکی موی وی را گرفته بود و بمن داد
و من او را بدرختی بستم و قصد هلاک وی کردم گفت یا باعلی
خود را مرنجان که من لشکر خدایم مرا کم نتوانی کرد از خواجه
محمد نوری رحمة الله نقلست که گفت روزی نفس بصورت
روباه بچه از گلوی من برآمد بدانستم که این نفس است در زیر
پای فکندم و لگد میکردم او بزرگتر و قوی تر میشد گفتم
همه چیزها بزخم و برنج هلاک شود و تو زیادت می شوی گفت
زانکه آفرینش من بازگونه است آنچه رنج دیگران بود راحت منست
و شیخ ابو العباس رحمة الله گفت که روزی بخانه اندر آمدم
سگی زرد دیدم چون قصد راندن او کردم بزیر دامن اندر آمد
و ناپدید شد و شیخ ابو القاسم گرگانی قدس الله سره العزیز
گفت من وی را بصورت ماری دیدم و درویشی دیگر گفته است
که نفس بصورت موشی دیدم گفتم تو کیستی گفت من هلاک

غافلانیم و نجات دوستانیم که اگر من با ایشان نباشم که وجود
من آفتست ایشان بپاکی خود مغرور شوند با فعال خود
متعجب شوند چون اندر طهارت و صفاء سر و نور ولایت
و استقامت بر طهارت نگرند نازشی و سر افرازی در ایشان
پدید آید و باز چون مرا بینند اندر میان دو پهلوی خویش
آن جمله از ایشان پاک فرو ریزد و این جمله حکایات
دلیل است که نفس عین است نه صفت و ویرا صفت است
و اوصاف وی ظاهر می بینیم پس چون شناخت آن حاصل آمد
انرا بر یاضت بدست توان آورد اما اصل ماهیت وی نیست
نگردد و چون شناخت وی درست شد طالب آنرا مالک گشت
باک نبود از بقاء وی اندر وی چنانک گفته اند النفس کلبه
نباح واستار الکلب بدر الریاضة مباح نفس سگ
کرنده چون ریاضت بپذیرد و منقاد شود داورا داشتن مباح است
این بادیه دشوار جز بفضل و عنایت حق و در سایه دولت پیر شفق
کسی در نتوان برد مثنویات

دروی بی دانشی در راه گمراه ،، که راهی دور تاریکست بر چاه
چراغ علم و دانش پیش خود دار ،، واگر نه در چه افتی سرنگوسار ،،

محمد احمد نظامی

خواجه نظامي را بدين اشارت است كه گفت مثنويات

سركش از خدمت روشن دلان ؛ دست مدار از كمر مقبلات

خار كه هم صحبتيِ گل كند ؛ غاليه در دامن سنبل كند

داغ بلندان طلب اي هوشمند ؛ تا شوي از داغ بلندان بلند

از پي آن گشت فلكي تاج سر ؛ كز سر خدمت همه تن شد كمر

اي برادر دلا از جان بردار تا همه تيغها زهر آلوده بر تو آيد

وخود را پاي سپر سگان خاكدان ها كني تا همه هجوهات گويند و تو

درميان خوش بزي سر در سجود سر در شهود سر اينست كه گفته

مثنوي

جو دريا باش كشتي زار ها كن ؛ ز عالم باش و عالم را رها كن

درويشي در عصر بزرگي همه شب نماز كرد ديگر روز پيش شيخ

آمد بر اميد آنكه شيخ او را ثنايي گويد گفت اي شيخ امروز

مرا چگونه مي بيني گفت جهودي مي ماني درويش برخاست

وفرياد بر آورد وگفت بيت

هركه از عشق بتان روز كسي نيك شده من بد روز بدين روز كجا افتادم

صاحب بصيرتي گفته است قطعه

هر كه خود را انكه خوار امروز ؛ همچو فرعون خوار خواهد بود

يعني خداي تعالى

هرکه او بست و مستعشق شد ،، تا ابد در خمار جو اهل بود ؛
آنچنان بر داشت که در حق خواجه عالم علیه السّلام در شب معراج
بود شنید ، باز خواست آن کم از دو زاحد نباشد و این تاج
را که لعمرک یا محمّد کمر بند کمرانی دندان شکستن ورخساره
بخون جگر آلوده کردن نباشد سوخته ، گفته است قطعه

ملامت بیهوده است افتادکان ابر سر کوی بتان کسی کان روی بیند از بلا آزاد کی ماند
خرابیهاست اندر جانم از دست خیالش ،: جو سلطان تیغ خود بر داشت شهر آبادی کی ماند

بسم الله الرّحمن الرّحیم ، مکتوب هشتاد دوم در هوا
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که هوا عبارت است از
اوصاف نفس و حجاب واصلان و فرصت گاه مریدان و محل
اعراض طالبان و گفته اند که اصل اوست اینجا همه مامور اند
بخلاف آن و منهی اند از ارتکاب آن گفته اند من رکبها
هلک و من خالفها ملک هر که متابعت هوا کرد هلاک
شد و هر که مخالفت هوا کرد بمراد رسید چنانک گفته اند شعر

مثنویات

سر ز هوا تافتن از سروری است ،: ترک هوا قوت پیغامبری است
توسن طبع تو جو رام شود ،: سکه اخلاص بنامت شود

وهوا حکم

وهوا جمله برد و قسمت است یکی هواء لذت و شهوت و دوم
هوا جاه خلق و ریاست انکه او را هواء لذت و شهوت باشد (واندر خرابات بود)
و خلق از فتنهء وی ایمن باشند اما انکه او را هواء جاه و
ریاست بود اندر صوامع و دوایر باشد و فتنهء خلق بود
که خود از راه افتاده است و نیز خلق را از راه برده پس انرا که
کل حرکت هوا باشد و بمتابعت آن وی راضی باشد دور بود
از حق کرچه بر آسمان باشد

مثنوی

چون ترا صحبت بود در زیر دلق ٭ چون نمایی خویشتن صوفی بخلق

و باز انرا که از هوا دور بود و از متابعت او تبرا کند نزدیک
باشد بحق اگرچه اندر کنشت بود

مثنوی

هر که این سگ را کند بند گران ٭ خاک او بهتر ز خون دیگران

خواجه ابراهیم خواص گوید رحمة الله وقتی شنیدم که اندر
روم راهبی بحکم رهبانیت هفتاد سال مانده است گفتم عجب
شرط رهبانیت چهل سال بیش نیست او بکدام کار در دیر
قرار گرفته است قصد وی کردم چون بدو رسیدم دریچه باز کرد
و گفت یا ابراهیم دانستم که بچه کار آمدهء من اینجا برهبانی
ننشسته ام بلکه سگی دارم با هواها شوریده در بند کرده ام و سگی

یا نی نشسته تا سردی بخلق برسد والا من آنم که تو بلا شی

مثنوی

کافرست این نفس بی فرمان چنین ،، کشتن او کی بود آسان چنین ،،

خواجه ابراهیم گفت چون این سخن از وی بشنیدم گفتم بار خدایا

قادری که در عین ضلالت بنده را راه صواب دهی و راه راست

نمایی و این درجه کرامت کنی مرا گفت یا ابراهیم چند مرحمانرا

طلب کنی برو خود را طلب کن وجوب یافتی پاسبان خود باش

که هر روز این هوا صد وشست گونه لباس الهیت بپوشد

بنده را بضلالت دعوی کند افرأیت من اتخذ الهه

ای دیدی تو کسی را که گرفته است معبود خود

هویه سر این معنی است دلها عزیزان درین خون گشته

هوای خود را

است مثنوی

صد هزاران دل برخ از غم همی ،، این سگ کافر نمی میرد دمی .

در جمله ترک هوا بنده را امیر کند و ارتکاب هوا امیر را اسیر

کند چنانک زلیخا هوا را ارتکاب کرد امیر بود اسیر شد و

مهتر یوسف علیه السلام بترک هوا گفت اسیر بود امیر شد شعر

هر که این سگ را بمردی کرد بند ،، در دو عالم شیر آرد در کمند ،،

و آن خواجه جنید رحمة الله بپرسیدند ما المرض قال ترک

اذ تکاب الهواء هر که خواهد تا بوصلت حق مکرم شود
کو هواء خویش را خلاف کن که بنده هیچ عبادت نکند بزرکتر
از خلاف کردن هوا از انج کوه بناخن کندن بر آدمی آسان تر از انست
که هوا را خلاف کردن خواجه ذو النون مصری رحمة الله کفت
یکی را دیدم که اندر هوا می برید کفتم این درجه بچه یافتی کفت
قدم بر هوا نهادم تا در هوا شدم و از خواجه محمد بن بلخی
می آرند رحمة الله که کفت عجب دارم از انک بهواء خود بخانه وی
رود تا زیارت کند چرا قدم بر هوا ننهد تا بدو رسد و اوی دیدار کند
دَعْ نَفْسَكَ وَ تَعَالَ سرّ این معنی است اکنون بدانک شیطانرا
اندر دل و باطن بنده مجال نباشد تا وی را هواء معصیتی و شهوتی
بدایل نیاید چون مایه از هوا بدید آید آنکاه شیطان آنرا بکیرد
وی آرایش و بردل او جلوه میکند و این معنی را وسواس
خوانند پس ابتدا از هوا بوده باشد وَ الْبَادِي أَظْلَمُ که
کفت و این معنی قول خداوندست که کفت مر ابلیس را آنکاه
که میکفت من جمله آدمیانرا از راه ببرم إِنَّ عِبَادِي
لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ تر ابر بندکان من هیچ سلطانی
نیست پس شیطان بر حقیقت همین نفس و هواء بنده باشد

وست این معنی است که گفت   سوی

کر تو حق را بنده بتنکر مباش، ور تو مرد این رهی آز رحباش

از ینجاست که پرسیدند از بعضی مشایخ رضوان الله علیهم

که اسلام چیست فقالوا ذبح النفوس بسیوف المخالفة

پس گفتند بسمل کردن نفسها بتیغهاء مخالفت خواجه ذو النون

مصری رحمة الله گفت مفتاح العبادة الفکرة وعلامة

الاصابة مخالفة النفس والهواء گفت مفتاح عبادت

فکرست وعلامت صواب فکرت مخالفت نفس وهواست ومخالفت

نفس ترک شهوات است از ینجا گویند مخالفة النفس

راس العبادة مخالفت نفس سر همه عبادتهاست وخواجه جنید

گفت رحمة الله اساس الکفر قیامک علی مراد نفسک

بناء کفر قیام نمودن است بر مراد نفس خویش پس باید که مرید

وطالب روز وشب کار خود اندران گذارد تا دواعی هوا که

اندر حواس پیداید از خود منقطع کرداند واز حق تعالی بزاری

وتضرع درخواست کند تا او را خدا وند فریاد رسد که تو نتهاده

که بر نوانی گرفت چکنی از سر سوز دل دست نیاز بر دار و باصد بیچارگی

زاری بگوییی   مثنویات

بنده را

بنده را زین بحر با محرم برار :: تو درافکندی مرا هم تو برار
نفس من بگرفت سرتا پای من :: گر نگیری دست من ای وای من
گم شدم در بحر حیرت ناگهان :: زین همه سرگشتگی بازم رهان
پرده برگیر آخر و جانم مسوز :: بیش اندر پردهٔ پنهانم مسوز
یا ازین آلودگی پاکم بکن :: یا نه در خونم کشی و خاکم بکن
ره بدم سوز آنکه گم راه آمدم :: دولتم ده زانکه بیگاه آمدم

کشتگی

از خواجه بو علی سیاه مروزی رحمة الله نقلست که گفت در گرمابه بموافقت سنت استره می راندم با خود گفتم ای علی این عضوی است که منبع همه شهواتست و ترا چندین آفت ازو انداخته است از خود جدا کن تا از شر وی خلاص یابی بسرم ندا کردند یا علی در ملک ما تصرف میکنی هر تعبیهٔ ما را عضوی از عضوی دیگر اولیتر نیست بعزت ما اگر آنرا از خود جدا کنی در هر موئی صد چندان نهم که در آن یک عضو نهاده ام مثنوی

کشتهٔ حیرت شوم یکبارگی :: من ندانم چاره جز بیچارگی
مؤمن و کافر چون آغشته اند :: با همه سرگشته یا برگشته اند

ای برکده بنده را خراب کردن بنیت هیچ تصرف نیست که آن حرکتی است که باد احکام شرع میکند اما در تبدیل صفت بتوفیق

حق بنده را کسبی هست و بهیچ صفت بنده را بآن وی مشارکت
نیست جز آنچ فرموده است و اندر ملک وی تصرف نه جز
بر آنچ اذن کرده است تا خواست او نباشد بنده بجهد خویش
از هیچ چیز باز نتواند بود سر اینست که گفت بیت
جون رات ایلاً خربانو طربو خرو؛ او ناراد حسکین تو شوخ خود راده،
که جمله جرها اندر دو جای گاه صورت نه بندد یا جهد کند تا تقدیر
حق بگرداند از خود یا خود بخلاف تقدیر چیزی خود را کسب
کند و این هر دو محال که تقدیر بجهد کسی متغیر نشود امام شبلی
رحمة الله وقتی بیمار شد طبیبی نزدیک وی بیامد گفت
پرهیز باید کرد گفت از چه چیز از چیزی که روزی منست
یا از چیزی که روزی من نیست اگر پرهیز از روزی من میکویی
نتوان کرد اگر پرهیز از جز روزی میکویی خود آن بمن ندهند
پس بکو پرهیز از چه کنم طبیب حیران بماند اینست که گفت

مثنوی

ناله ز فلک بی سر و زخم نه پیدا، بیچاره طبیبان همه در مانده زدردم
در خبر است که موسی علیه السلام گفت یا آدم خوانی بدان آراستگی
در پیش تو نهاده چه بودی که دست بدان گندم نبردی پس آدم

بغامبر

بیغامبر علیه السلام را گفت که در توریت خوانده پیش
ازان که حق تعالی مرا بیافریند بر من آن نبشته بود تو ملامت
بر من کنی موسی گفت بس رَبَّنَا ظَلَمْنَا چه بود گفت خصم
بهزیمت کردن را حجت نبشته او اما وسیلت ما بدرگاه عزت
رَبَّنَا ظَلَمْنَا که کسی را باوی بحجت کار پیش نرود یکی چه عزیزی
را گفت بر ما کناه تقدیر کند بس عقوبت کند گفت کرده است

ودم نمی توان زد مثنویات

ترا بر حکمت یزدان چه کار ست :: مزن دم ورنه جایتو بدار ست
ترا خاموشی و صبوریت راهی :: نخواهی یافت بر زین دستگاهی

نقلست که سلطان محمود غازی گوهری قیمتی در دست
داشت بوزیر داد و گفت این را بشکن وزیر گفت بقیمت این بهاء
خزانه بادشاهی است شکستن چرا شاید بس بدست ایاز داد
وگفت این را بشکن او در زیر سنگی نهاد و در حال بشکست
سلطان گفت چرا شکستی ایاز گفت بد کردم و نیکو نکردم سلطان
محمود غازی روی بوزیر کرد و گفت ادب حضرت از ایاز
بیاموز که نه در فرمان اعتراض داشت و نه در گفت اعتراض آورد

سر اینست که گفت مثنوی

نعمتی ننازد و انبار دی بکند و بقول هر کسی غره نشود و طعام هر کسی نخورد و فراخ نکند و هرچه ستوده و بندیده خدای و خلق باشد نبستد و نابندیده دور دارد هر که این خصلتها بجای آرد آنکس بجز از

سخن نکوید و بر تو کند و از نامه بده بر نفس باشد

اعذر به آنرا که خطایی رسید، کادم زین توبه بجایی رسید،

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد سیوم

در ریاضت نفس برادر شمس الدین اکرمه الله بکرامة المتقین بداند که طبع آدمی سرکش است صفتها خبیثه و اخلاق بد مرکب است در طینت او چنانکه در آیات و اخبار آمده است و چون آثار اخلاق خبیثه که ثمرات تسلط نفس اماره است بر احوال آدمی غالب شود در خران و خذلان افتد و از نور ایمان محروم ماند و از درگاه عزت مهجور گردد که نفس اماره دشمن دل و مخالف دین است و همیشه در تربیت خود مشغول باشد و از متابعت شرع تمرد نماید و آفت نفس بر مرد بیشتر و بتر از آفت کافر است و زیادت از کید ابلیس و مکر اوست که نفس با مرد در پیراهن است از اینجا گفته اند که بدترین دشمنان و صعب ترین بلاها نفس است و علاج او دشوارتر است و دواء او مشکل تر که دشمنی است درونی و هر گاه که دزد در خانه باشد دفع او دشوار بود و دیگر که او دشمنی است محبوب و آدمی از عیب محبوب خود کور است هرچه از نفس خود بیند نیکو پندارد پس چون چنین باشد دیر بود

که آدمی را

که آدمی را نفس در فضیحت کند و در هلاک افکند و او از آن
بجخبس ای برادر چون نیکو نگاه کنی اصل جمله فتنها و فضیحتی
و خواری و هلاکت و گناهان و آفت که خلق را پیش آمده است
از اول آفرینش تا روز قیامت همین از نفس است و هر که در
بلایی افتاده است بسبب نفس است تنها یا بمعونت و شرکت
او تا روز قیامت نیابی در میان خلق فتنه و ضلالتی و فضیحتی
و معصیتی مگر از نفس و هوا او و اگر نه خلق همه در خیر و سلامة
بوده اند پس چون دشمنی بدین طریق باشد واجب است مر
عاقل را قهر کردن بر وی و خلاص جستن از وی اما یکبارگی قهر
کردن بر وی ممکن نیست کسی را چنانک دشمنان دیگر را زیراک
او مرکب است و آلت مر طالب را و از کشتن وی نیز یکبارگی
دشوار است بسبب مضرتی که در آنست پس اینجا حاجت
افتاده است مرید را براهی میانه و آن آنست که بپروری
و قوت دهی او را بقدر آنک کارها را احتمال کند و ضعیف
کنی و قهر کنی او را چندی که از فرمان تو نگذرد و هر چه جز این طریق
است غلط است که در حدیث آمده است از مصطفی صلی الله علیه وسلم
عبد الله مسعود را دید رضی الله عنه که بسیار ریاضت کرده بود و در ما

سلوک بمجاهدت بجایی رسیده بود که قوت از و ساقط گشته بود
ودست وپای از حرکت فرو مانده وحدقهٔ چشم در قعر دماغ فرو
رفته سید عالم علیه السلام جون حال او جنان دید نه پسندید
گفت یا عبد الله إِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا دست نگاه
دار که نفس ترا بر تو حقی است وجون قصد هلاک او کنی ما
خود کردی ودر معصیت افتی بس معلوم شد که ریاضت
نفس بعلم باید کرد تا نفس نه هلاک شود ونه بر تو مسلط
کردد وبی فرمانی شود واین طریق میانه آنست که او را بانوی
لگام کنی والکو گوییی آن دابه ایست بی فرمان وسرکش او را
جگونه لگام توانم کرد بدانک حیله دروی آنست که او را اول
نرم کنی تا لگام توانی کرد وعالمان این کار گفته اند نرم کردن
نفس به جیزست یکی آنک شهوتها ولذتها ازوی بازداری
که دابهٔ سرکش جون علف نیابد نرم شود یکی از علما گفته
است که تباهی وجهل وسرکشی نفس بحدی است که جون
خواهد که معصیتی کند یا آرزویی بر سد اگر شفیع آری
خدای را بس رسول را وجمله انبیا را وکتب را وهمه سلف
صالح را وعرض کنی بدو مرگ را وگور وقیامت وبهشت

ودوزخ

ودوزخ راهرکز بازنه ایستد وترک آن معصیت وشهوت
نکند وچون از ناشن باز داری باز ایستد دوم انک بروی
بار کران از عبادت بنهی که دراز کوش راچون باربسیار کشند نرم
شود خاصه که از علفش کم کرده باشند سیوم انک یاری خواهی
از خداوند تعالی وبدو بناهی واکرنه از شر او خلاص نیست
وچون بدین سه چیز مواظبت نمایی نفس سرکش فرمان بردار
تو شود ولکام بذیرد ودرین حال تعجیل کن ولکام تقوی
بر سرش نه وازشر او ایمن شو واکر کویی تقوی چیست
تا بدان لکام کنم بدانک تقوی کنجی است عظیم ومملکتی است
بزرک که همه چیز را از دنیا وآخرت جمع کرده اند ودر
زیر آن یک خصلت نهاده که نام وی تقوی است قتاده کفت
رحمة الله که در توریت است ای فرزند آدم تقوی کن
وهرجا که خواهی بخوش بخسب بس این خصلتی است
جامع مر جملهٔ خیرات را وکفایت کننده است مر همه مهمات
را وبسازنده است وربانیده است بنده را بهمه مهمات ورساننده
است بنده را بهمه درجات وکرامات واین اصلی است کم بدان
مزید نیست اکنون بدانک در تفسیر زاهد آورده است که تقوی

بر دو گونه است اصل و فرع تقوی اصل پرهیز کردن است
از معصیت باوردن طاعت و مشایخ گفته اند رضوان الله
علیهم که منازل تقوی سه است یکی تقوی از شرک است
و دوم تقوی بدعت است سیوم از معصیت است پس
تقوی پرهیز کردن است از هر چیزی که می ترسی از مضرت
آن در دین خویش نه بینی که مرد بیمار پرهیز کننده را متقی
گویند چون از هر چیزی که او را زیان دارد پرهیز کند از طعام
و شراب و میوه و غیر آن و آنچه از مضرت آن می ترسی در دین
دو قسم است یکی محض حرام و معصیت و دوم فضول
حلال از آنکه باشد که فضول حلال آدمی را بحرام محض و
عصیان کشد پس هر که خواهد از مضرت دین ایمن
باشد از محض حرام و معصیت پرهیز کند از فضول
حلال خود را نگاه دارد پس تقوی بالغ و جامع پرهیز
کردن است از هر چه که دین را زیان دارد و آن معصیت
است و فضول حلال درین کار غافل نباید بود که فرصت
غنیمت است بود که طلب کنی و نیابی عیسی عم گفته الد
دنیا سه روز است دی گذشت از ان بر دست تو چیزی نیست

الاقوی باوردن ایمان و تقوی
فرعی پرهیز کردن است

بالغ

و فردا

وفردا نمي داني كه يابي يا نيابي روز سيوم آنست
كه تو دريابي بردست تو همان بيش نيست آنرا غنيمت
دار وابوذر رضي الله عنه گفته است دنيا سه ساعت
بيش نيست ساعتي گذشت ازان بردست تو چيزي نه و
ساعتي ديگر نداني يابي يا نيابي وساعت سيوم آنست
كه تو دراني پس از روي حقيقت نيست عمر تو مگر يكساعت
و بزرگي و محققي گفته اند دنيا سه نفس است نفسي گذشت
كردي آنچ دران كردي نفسي ديگر نداني يابي يا نيابي نفس
سيوم آنست كه تو دراني بسا كس از نفسي تا نفس ديگر نرسيده
اند پس طالب نيستي نه يك روز را و نه يكساعت را مگر يك نفس
پس بشتاب درين يكنفس بتوبه وطاعت شايد كه تا آن زمان در نفس
دوم نماني وبراي رزق اندوهگين مشو شايد كه تا آن زمان كه بقوت
محتاج شوي بميري پس تباه باشد كه آدمي غم يك روز و يك
ساعت بخورد و او در نفس دوم بخي اعلحرد و ياد كن آنچ
رسول عليه السلام درحق اسامه رضي الله عنه فرموده است
كه اسامه درازاميد ست كه بمهلت يك روز كنيزك خريده است
والله نهادم قدمي كه گمان بردم كه فرود نخواهم فرستاد برنداشتم

[illegible]

بس چه باید که بدین مواظبت نماید و نفس را تکرار کند
در منهج رفت هر آینه امیدش کوتاه کرد و نفس خود را
بر بیند شتابنده در طاعت و تعجیل کننده در توبه و زهد
کننده در دنیا مشغول شوند در استعداد در کل عاقبت
بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم

نکته هشتاد چهارم در مجاهده و ریاضت نفس

برادر شمس الدین رزقه الله مخالفة نفسه بداند که مجاهده
نفس و ریاضت او ستوده است در همه دینها و در مذهبها و
در میان همه قوم محقق و مبطل و جمله محققان مجاهده اثبات
کرده اند و یکی از اسباب مشاهده دانسته اند که المشاهدات مواریث
المجاهدات مشاهده میراث مجاهده است و آن بنا کرده اند
بر قول خداوند تعالی وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ
سُبُلَنَا اط آنکه مجاهده کند مشاهده یابد و نیز گفته اند آمدن
انبیا و اثبات شرایع و نزول کتب و جمله احکام تکلیف
همه مجاهدات و اثر مجاهده پیداست در تبدیل طبایع
و اظهار صفتها غریب و عجیب و این را در شاهد دلیلست
و انکار این انکار مشاهده است و مکابره عیان بود نه بینی که

اسپی توسن را بریاضت از صفت حیوانی بصفت مردمی
می آرند وصفتها اندر وجود بدل میکنند تا تازیانه از زمین بر دارد
وسوار را دهد و گوی بدست بگرداند و مانند این و کودکی
بی عقل عجمی را بریاضت عربی زبان می کنند سخن طبعی
اندر وجود بدل میگردانند و بازی وحشی را بریاضت در ان
درجه می رسانند که چون بگذارند برود و چون بخوانند باز آید
و آن رنج بند بروی دوست تر از آزادی بود و سگی پلید
را بمجاهدت بدان محل می رسانند که کشته او حلال بود و چون
کشته مومن بی مراد جمله شرع در مجاهده است رسول صلی
الله علیه وسلم اندر حال قربت حق تعالی و با وجود امن
عاقبت ولباس عصمت چندان مجاهده کرد از گرسنگیهاء
دراز و روزهاء وصال و بیداریهاء شب که فرمان آمد یا محمد ما
قرآن بتو بران نفرستادیم که خود را هلاک کنی و از ابو هریره
رضی الله عنه روایت می آرند که رسول علیه السلام اندر حال
عمارت مسجد خشت میکشید و من می دیدم که وی را رنج می رسید
گفتم یا رسول الله آن خشت بمن ده که من بجای تو این کار کنم
گفت یا ابا هریره خذ غیرها فانه لا عیش الا عیش الآخرة تو

خشنی دیگر بردار یا اباهریره که سرای عیش آخرتست
دنیا منزل رنج و محل مشقت است درجمله مر اهل این
قصه را مجاهدت و ریاضت بسزایست باتفاق اما دیدن آفت
است زانک مجاهد فعل بنده بود و مشاهده داشت حق تعالی تا
داشت حق نباشد فعل بنده قیمت نگیرد تا توانی از فعل خود
عبارت مکن و اندر هیچ صفت نفس را متابعت مکن
که وجود هستی تو حجاب تست اگر بعضی محجوب بودی
بفعلی دیگر بر خاستی جون کلیت تو حجاب است تا بکلیت
فانی نکردی شایسته لقاء و مشاهده نکردی اینجا یک نکته نکاه
دار و آن آنست که مجاهده نفس مر فناء اوصاف نفس را بود
نه فناء عین نفس را که اصل انانیت وی نیست نکردد اما
جون طالب مجاهده او را مالک شد منقاد خود کرداند باک کنند
از بقاء وی اندر وی بس بدانک کرسنکی را شرفی بلندست
و بنزدیک جمله خلایق و طوایف ستوده زانج از وی ظاهر
کرسنه را خاطر تیزتر بود و فهم صافتر بود و تندرستتر بود
از ابو العباس رضی الله عنه می آرند که گفت طاعت و معصیت
من در دو کرده بسته اند جون بخورم مایه همه معصیتها اندر خود

بایم

یابیم وجون نخورم اصل همه طاعتها در خود بینم بزرگان
گفته اند اصلاح شکم دشوارترین کارهاست بر مرید وضرر
او بیشتر واثر وی قوی تر از انک منبع ومعدن جمله معصیتها
اوست واندر جمله اعضا قوت وضعف وعصمت ومعصیت
از شکم میخیزد پس بر تو باد نگاه داشتن شکم اول از حرام
وشبهه پس انان از فضول حلال اگر خواهی که تا کاری بود.
که خورنده حرام وشبهه از جمله راندگانست اورا توفیق
بر عبادت نبود یحیی معاذ رازی گفته است که عبادت
خزینه خدایست وکلید آن خزینه دعاست ودندانهای آن
کلید خوردن حلالست وچون کلید را دندان نباشد در
نگشاید چون در خزینه نگشاید طاعتی که در خزینه بود چگونه
بدست آید دیگر انک خورده حرام وشبهه از فعلهای خیر
محرومست واگر ناگاه خیری بکند قبول نیست باز بر وی رد
کنند پس اگر آن فعل نباشد اورا مگر زحمتی اما فضول
حلال آفت عابدانست وبلاء مجاهدانست که بسیار خوردن
حلال سختی دلست ورفتن نور ایمان وکم شدن فهم و
علم است که به پری شکم طبیعت را بر دست خواجه سلیمان

بسیار خوردن از حلال

دارانچه کفته است رحمة الله اکر خواهی تا بخت دنیی و
دنیاوی مشغول شوی هیچ مخور تاان زمان که ازان فارغ
شوی که اکل باطل کننده عقلست و بسیار خوردن فتنه
جمله اعضاست و باعث است حرص فضول و فساد را که آدمی
چون سیر شود همه فضول خواهد ابو جعفر کفته است
رحمة الله که شکم عضوی است که اکر کرسنه باشد همه اعضا
سیر باشد از معصیت و اکر او سیر باشد همه اعضا کرسنه باشند
بمعصیت ـ حاصل سخن آنست که افعال و اقوال آدمی بر حسب
طعام و شراب اوست اکر در شکم شبهه و حرام در رود افعال
و اقوال همه حرام و مکروه بیرون آید اکر فضول حلال در رود
اقوال و افعال همه فضول آید بس کویی طعام تخم اقوال و افعال شراب
است که از وی می روید یحیی پیغامبر علیه السلام ابلیس
را دید علاقها بدست برسید که این چیست کفت شهوتهای
است که بدان آدمیان را صید کنم یحیی پیغامبر کفت علیه
السلام مرا بدین صید خود کیری کفت نی مکر انکه شبی سیر
خورده بودی و کران شده از نماز باز داشتم ترا یحیی علیه السلام
کفت من بعد ازین هرکز سیر نخورم ابلیس کفت لا جرم

بتیز کی را

نیز کسی را بعد ازین نصیحت نکنیم این حال کسی است که همه عمر
خود یک شب سیر خورده بود چگونه باشد حال ما که همه عمر
یک شب گرسنه نبودیم و هوس و فضولی آنک عجب است
کنیم و دیگر گفته‌اند سختی سکرات موت بر قدر لذت
حیاتست هر کرا لذت در ایام حیوة بیارست سکرات
موت برو سخت است در جمله فواید گرسنگی بی حد و عد است
و آفت سیری بی شمار و بکار شکم کاری مشکل و حدیث لقمه
شبهه و هول چنانک شنیدی و اگر اینجا گویی پس چیست
حکم صله و فتوح رد کردن و بحث کردن در آن واجب بود
یا نه گفته‌اند چون ظاهر آدمی در ستر و صلاح باشد باکی
نیست در قبول کردن صله و صدقات ایشان و واجب نیست
بر تو بحث کردن و گفتن که زمانه تباه شده است که آن گمان
بد بردن است بمسلمانان و ما موریم بگمان نیک بردن بر مسلمانان
پس ازین بدانک اصل درین باب آنست که بدانی اینجا دو چیز است
یکی حکم شرع ظاهر او و دوم حکم تقوی و حق او و حکم
شرع آنست که هرگاه کسی که ظاهر او صلاح است ترا چیزی
دهد بستانی و نپرسی که از کجاست مگر آنک بیقین بدانی که این

چيز بعينه از غضب يا از حرام محض است و علم تقوي
آنست كه نكيري از كسي چيزي تا بنرسي و يقين شود ترا
كه در ان هيچ شبهتي نيست بكيري و الا رد كني اگر كسي
گويد اينجا كه ازين تقرير معلوم ميشود كه تقوي مخالف
شرع است جواب بدانك وضع شرع بر آساني است و وضع
تقوي بدشواري چنانك گفته اند كه كار بر متقي تنگتر از عقل
بوده است و با اين همه تقوي مخالف شرع نيست و هر دو در اصل
يكي اند و ليكن بدانك شرع را دو حكم است يكي حكم جايز
دوم حكم افضل جايز را حكم شرع گويند و افضل را حكم تقوي
گويند پس اين هر دو در اصل يكي باشند با آنك از وي ظاهر مخالف
يكديگر ند اي برادر اين راه راه مجردان است و اين كار كار بلند
همتانست پاك بازي و سربازي است آورده اند شيخ ابو سعيد
را رحمة الله گفتند فلان جاي حقامي است استاد بر خاست با جماعتي
از مريدان آنجا رفت او را ديد بوريايي در خود پيچيده و بر خاكستر
نشسته شيخ گفت حقام استاد تويي گفت چنين ميگويند گفت
گفت اين نام استادي بچه يافتي گفت براست بازي و پاكبازي

از ينجاست كه كسي گفته است — رباعي

گرجيوا

ما ئیم

بای

اگرچه بعمل نه سرفرازان گشتیم • وز علم ز خلق بی نیازان مائیم
افکنده، کعبتین بازان مائیم • خاک کف پاک بازان مائیم
ای برادر مَنْ كَانَ اَضْعَفَ فَالرَّبُّ بِهِ اَلْطَفُ رَبُّ
الارباب کار ضعیفان چنان میسازد که جمله مقربان قدس بتعجب
بمانند صد هزار مقرب و مقدس در بحار رکوع و سجود غواصی
کردند و کس حدیث ایشان نمی گوید و اینجا گدائی بی نوائی
چون از خواب درآید گوید آه بیکانه شد رب الارباب در مصحف
مجید بر عالم و عالم بر آسمانیان و زمینیان او را جلوه میکند
تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ وسکی بر پی دوستانش قدمی
چند برداشت خاک قدم او توتیای دیده مقربان ساختند و در
قرآن مجید تا قیامت بنواختند وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ
بِالْوَصِيدِ عاقبت و خاتمت جمله مسلمانان بخیر باد

الهجرانه والهجران بکیی بر بیان

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب نشستاد و پنجم در هجران
نفس برادر اعز شمس الدین بداند که سعداء طریقت را بر این
اتفاقست که اول درجة النبدی فی المعرفة ... (?) (?)
اول درجه آشنائی با خداوند عز و جل بیزاریست از خویشتن
تا از خویشتن بیزاری نستانی مراتب آشنائی راه نیابی همه خشم

مردان با خویشتن آن است که نهاد ایشان سد راه آشنایی
ایشان است همه تیغها بر خود بدین آزمایند و همه قهرها بر خود
بدین رانند تا این سد بی دولتی را پست کنند و دل بحضرت
معرفت راه یابد یا در راه طلب خاکستری گردد مثنویات

زهی عزت که چندان بی نیازیست :: که چندین عقل و جان آنجا بیازیست
زهی غیرت که گر بر عالم افتد :: بیک ساعت دو عالم برهم افتد
زهی حشمت که گر یک ذره ابلیس :: بیابد گوی بر باید ز ادریس

اما ترویح الفوز بالقدس والفلاح بالانس اینچنین دولت
با چنین سد بدبختی نبود الضدان لا یجتمعان نه کار آب
و گلست نه مایهٔ لم یکن فکان است درگاهی است ازلی النعت
ابدی الوصف اگر همه آفرینش تمرد آرند عزت درگاه او گرد
ذلت نگیرد و اگر همه متمردان صدیق گردند غنا درگاه او جزیه
نپذیرد

مثنویات

زهی ساحت که گر عالم نبودی :: سر موئی از آنجا کم نبودی
زهی وحدت که موئی در نگنجد :: در آن وحدت جهان موئی نگنجد
زهی حیرت که جان راهست در تو :: کنون عاجز شد و دل بست در تو

کار هر کو هر فرد است حدیث معرفت نه کار آب و گلست و نه کار

اورا

عباد و زهاد

عباد و زهادست کار کار درد زدکان و کرسنکان و برهنکان

اینکه ورد جان ایشان اینست

ابیات

در راه تو بمیرم گرچه ترا نه بینم ،، باری خلاص یابم از ننگ زندگانی

گر آنجا که رفته تو نعرتی اگر سلامی ،، برد ست باد باری از خاک ره نشانی

چنانکه سلطان العارفین قدس الله روحه گفت وجدت

هذه المعرفة ببطن جائع وبدن عاری اول کلید

درگاه آشنایی برهنکی وگرسنکی است تا با این صفت درسازی که

عزیز و کلید حرمت همو گوید رحمة الله المجتبی تو نعت عن

ثنائی ثلثة الزاهدون بزهدهم والعابدون بعبادتهم

وانا آنا دعیت اسم آن سخن بجز دیت که عجایب و بدایع وی

انقطاع بپذیرد و تا در دل اندیشه بود که در همه عالم کسی است

بتر از من متکبر باشی نگر تا کلاه دعوی بر سر ننهی که دور افتاده

باشی و تکبر را کمربسته باشی و حدیث معرفت نه کار متکبران است

ما دام العبد یظن ان فی جمیع الخلق من هو شر منه

فهو متکبر محجوب مادام که بنده گمان برد که در همه خلق

بتر از همه من هست پس وی متکبر و محجوب است و تو نیز

جو علمت هست با علمت عمل کن ،، پس از علم و عمل اسرار حل کن

این زهد تو بار نامهٔ تست
زنار تن تو جامهٔ تست

ترا با علم دین یک ذرهٔ کردار، بسی که را بکن علم دین بخوان

برو کاری بکن کین کار خاصه، که علم دین ترا حرفی تمامه

یحیی معاذ رازی رحمه الله کوید نزدیک خواجه ابو یزید در آمدم

اورا دیدم پاره پوست در سر پیچیده و بر سر لیف انزابر

بسته تکبیر بکرد کفتم یا برهان الموحدین در مملکت هیچ حادثه

افتاده است که تکبیر کفتی کفت یا یحیی اکر خواهی که سر این

بدانی در روم رو او کفت بروم جون بروم در رسیدم حصاری

بزرک دیدم با خلقی انبوه از اعداء دین سوخته و خاکستر

شده کفتم این جیست کفتند اهل این شهر با لشکر اسلام

در جنک پیوسته بودند و هزیمت بر مسلمانان نزدیک شده

بود ناکاه از جانب بسطام آواز تکبیر برامد و در عقب

آن آتشی بدید کشت و درین حصار افتاد همه یکبارکی

هلاک شدند باز کشتم ببسطام باز آمدم بایزید را دیدم

بر سر دو انکشت پای نشسته و متحیر وار مناجاتی

بدرد میکرد تا نماز خفتن همچنان بود جون فارغ شد

باز نکریست مرا دید کفت یحیی ابحضرت ربوبیت بودم

سی هزار درجه مرا کرد دادند در هر درجه مرا با حضرت

عزّه

عزت ربوبیت ما جائی رفت تا آخر گفت یا بایزید
مرادت چیست گفتم اُرِیْدُ اَنْ لَا اُرِیْدَ مراد من بی
مرادی است وخواست من بی خواستی است بیت

زبان باید بنامت هنوز شیری نیست، دریغ عاشق مسکین که یک زبان دارد

یحیی گفت جانخواستی که ترا آشنایی خود کرامتی کردی گفت
اَغَارُ عَلَیْهِ اَنْ یَکُوْنَ کَذٰلِکَ گفت مرا غیرت نمی گذارد
تا در آشنایی خوض کنم که زشت بود غیبت قدم با صفت حدثان
آشنا کرد گفته اند تا بایزید یحیی گوید کرد درین کلمه که اشارت طیبه
تا یحیی را بدو راه بود وطریقت ایشان آنست که روش
خود را پیدا نکنند تا از زخم غیرت ورحمت راه روان ایمن
باشند

مثنویات

تو کز با حق بشب دراز گوئی، دگر روز آن بفخر باز گوئی
ریا و عجب کوه آتشین است، نمی دانی که کوه دوزخ اینست

یکی از جمله مشایخ میگوید ده سال آب گریستم وده سال
خون گریستم وده سال صدید گریستم اکنون ده سالست که خنده
میکنم آن پیر چنین پی گم کرده بود از حیرت وانزوه دین
خون میگریست وبیخبران سرزنش عشق او می زدند

صد بار
دیدم با خون

بیت

از پی عشق همه طعنه زنان بی خبرند ٭ ای مسلمان همه فریاد ازین بی خبران

بزرگ غلطی افتاده است خلق را در حدیث معرفت و بیشتر

آنند که می پندارند که نهایت دانش همه دانند کان آنست که بدانند

که می ندانند و نهایت همه شناسند کان آنست که بشناسند که می

نشناسند باجاء جلال و جمال لا اله الا الله نستغفر الله

از هر چه گفتیم و با کبریاء سلطنت لا اله الا الله نتوب الیه

واز هر چه دانستیم

مثنویات

جهان از تو پر و تو در جهان نه ٭ همه در تو گم و تو در جهان نه

جهان بر نام تو و ز تو نشان نی ٭ شده بیننده عقل و تو عیان نی

جهان عقل و جان حیران بمانده ٭ تو در پرده چنین پنهان بمانده

ز عجز خویش میگویم که ای پاک ٭ تویی معروف عارف ما عرفناک

ای عجب همه شجاعتها که بگوی معرفت رسد زبون عشق

گردد و همه دریاهاء علم که بموج قدرت رسد قطره گردد

و همه عزتها که قصد طلب کنند و مرکز مذلت گردد و همه دعویها

که بحدیث پاکی او رسد بهر تهمت شود و اگر برای تمهید

عجز خلایق را نبودی کی کفتی وما قدروا الله حق قدره

همه عالم

[illegible]

همه عالم خداي شناس‌اند اما آشنايان خداي عزيز اند
هزار هزار خداي شناس را بر جنازه نهند تا يک آشنا را
بر گيرند سر اين آنست که خواجه جنيد ميگويد رحمة الله عليه
هزار هزار مريد صادق را بامداد در منهج صدق درکشيدند
و بقرب معرفت همه را بدرياي قهر فرود بردند تا ما خورشيد فلک
ارادت گشتم خواجه ذوالنون مصري را گفتند بيش از هر چه
خواهي گفت أُرِيدُ أَنْ أَعْرِفَهُ قَبْلَ مَوْتِي بِلَحْظَةٍ آرزوي
من درين دم بازپسين آنست بيش از آنکه دم منقطع شود يک
لحظه بدولت آشنايي او رسم شوخته گفته است بيت

جون حيکشي رها کن تا با يتو بپيوسم ⁘ بادي بسينه من اين آرزو نماند

از ينجاست که گفته اند که سالکان اين راه بيشتر از دنيا که بيرون
روند با درد جگر بيرون رونده اند و کنان اين حديث هرگز بساط
ماتم برنگيرند خلق آيند و روند و آسمانيانرا با آسمان برند و زمينيانرا
بر زمين برند اما هرگز بلاس ماتم اين حسرت از کوي اندوهگينان
برنگيرند جنانک درد مندي گفته است قطعه

در غم دلي که در نرود دلبري بسوز ⁘ آتش بخانه که نشد ميهمان درون
مردم بر آستان و نرفتم درون کنون ⁘ خاکم مگر که باد برد ز آستان درون

الثّونُ

فان قيل اي معرفة اقوي يقال المعرفة الشهودية قال الرجل لا انظر الي اشتهي ان لا اعرفني معرفة العارفين الذين يتنحبون لا معرفة التصوّرية الا قط

سفیان عیینه گوید رحمة الله لو بکی محزون من امة محمد
لرحم الله الامة ببکایه اگر یک اندوهگینی در بن امت بگرید
گریستن او عذر همه خلق باز خواهد و خدای عزّ وجلّ بر همه
رحمت کند اوحی الله تعالی الی موسی ابن عمران عم
محزون من امة احمد یقول یا رب اقول لبیک لبیک
وحی کرد حق تعالی بر موسی علیه السلام که چون اندوهگینی از امت
احمد گوید یارب من گویم لبیک لبیک در هر عصری خداوند اندوه
یکی بوده است و دیگران در بناء او روزگار گذاشته اند خواجه
وکیع بن جراح گوید رحمة الله که لما مات الفضیل ذهب
الحزن من الارض صاحب منشوران عصر در دولت اندوه
خواجه فضیل بود چون او نماند گفت در عالم اندوه نماند در
کلمات مشایخ است رضوان الله علیهم صاحب الحزن یقطع
من الطریق فی شهر ما لا یقطع من فقد حزنه بسنین
بس مجاهده باید کرد دیگرانرا تا بسالها قدمی در راه دین
بیش روند و بود که نروند اما کسی که با او حدیث اندوه
رفته است قدمگاه اولش بساط صدق بود و ابتداء
او از مشرب محبت بود چنانکه گفت بیت

می نگر ما

من بکریاء قیامت خون خورم برباد دوست بجوی تیر انزا غما کو تشنۀ کوثر بود

و سر این معنی فتوی مصطفی صلی الله علیه وسلم ان الله یحب

کل قلب حزین و در توریت است اذا احب الله عبدا

نصب فی قلبه نایحة واذا ابغض عبدا نصب فی

قلبه مزمارا خداوند که سنت راند در حق این خلق بدین راند

که دل دوستان خود را بی نوحه کری نکذارد و سینۀ دشمنان

خود را بی مطربی نذارد و در هیچ دلی جندان اندوه نبود

که در دل سید انبیا علیه السلام بود وکیف یتلذذ من

یتجدد علیه المصایب فی کل وقت کسی که او راهر

لحظتی تو مصیبتی نو از غیبی رسد شادی که تواند کرد

ابیات

تو ای برکه اذین سو سوار می کذری ٭ مرا کشتی از برای شکار میکذری

تو مست خواب چه دانی که تا چه میکذرد ٭ بر ان دلی که بشبها چه زار میکذری

خواجه جنید رحمه الله خواجه سری سقطی را که او پیر

بود در حالت نزع بمروحه باد میکرد چشم باز کرد و کفت

الجنید یستلذ بنسیم المروحة من فی نفسه کبد

یحترق ای فرزند تو ما را باد میکنی و ما را آتشی در جکر زده اند

وحي سوزند اگر شراره ازان بر کوه رسد خاکستر گردد این باد
فرح تو ما را کی سود دارد   ابیات
مرا این تشنگی از بحر آبی دیگر شد نمی بینی که در هر دیده دریائی دگر دارم
طبیبا خوش را رحمت ملا چون بر نخاهم شد که من اندر سر شوریده سودائی دگر دارم
اکنون دلخوش دار هرچند معصیت بیشتر است و طاعتی نه که فتوی
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ط عصاة را در پناه گرفته است
و سجل این وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ط مفلسانرا در
سایه رحمت خود جای داده است چون بخشاینده است از توحید
نتوان شد و چون بخشنده است بر توحید نتوان شد ای برادر
چون بخشاینده است توحیدی عاصیانرا از رحمت خود کی روا دارد
چون بخشنده است مفلسانرا از خزانه رحمت بی نوا کی گذارد ای
برادر دل شکسته مکن هرچند در حال مفلسی چون چهره وجود
ترا به نور حسن بیاراسته است فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ و خلعت
خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ بر سر کشیده است جمال جمال
تست و کمال کمال تست اگر در خرابات هوا آلوده گردی قدسیان
ملاء اعلی را بر حصلاء قدس نشانده اند تا از آب
استغفار خویش بشویند و اگر وقتی در بازار شهوت بلوث

معاصي

بس عجایب است مرد وی نیکو را
کنافی ... شمس ...

معاصی ملوّث کردی کرم ازلی و ابدی این ندا در عالم میکند
فَاِنَّ لوجه الملیح ذنوبٌ لَسْتَ کاحدٍ کُنْهِ سرّ این معنی
است روزی محمود غازی رحمة الله از کمال عدل در لشکرگاه
خود ندا فرمود که از هر که بی ادبی در وجود آید او را بسیاست
گرفتار کنیم و بقهر بردار کنیم در زمان لطیف منادی را باز
طلبید گفت ندا کن که ایاز ز حساب ازین بیرون است زیرا که
او به بی خودی در پناه ماست و بنده نمایست اما شاه است

ابیات

ای کرده محو نیست باحسان گناه ما ✻ بس کرده از سرادق عزت پناه ما
ایمن شود ز عدل تو جانها اگر شود ✻ در هر عمل قضاء تو حکمت گواه ما

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد و ششم در
باخود ساختن برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بکرامة
الطالبین بداند که هر که با خود در ساخت و خود را قبول
کرده است هرچند بصورت زنده است هر که حیات او
بحق بود اگرچه مرده است بصورت زنده است بحقیقت هر که
نه محرک کالبد است و عالم نه عالم کالبد است و بس هر که جناح
بر صورت افتد بر معنی نیز افتد خلق در پای بشریت

غرق اند و انبیاء دستگیر ایشان بواسطه انبیا از دریای
شریعت بیرون کردند و در دریای توحید غرق شوند چنانک
کسی از ایشان نشان ندهد ای برادر چون آفتاب توحید
طالع گردد هر آینه چراغ هستی تو در بخلت عدم شود
موجودی باشی چون عدم عدمی باشی در صورت وجود معنی
این سخن آن بود که چراغ را با عین آفتاب هیچ ولایتی نبود
و ولایت بکلی آفتاب را بود چون از وجود او را ثمره نبود
وجود او چون عدم او بود اگر کسی گوید که عدم ضد وجود
بود و وجود ضد عدم یک چیز در یک حال هم موجود
هم عدم محال بود و هم جواب آنست که این سخن در عین نیست
در صفات است که عین نگردد و صفات بگردد خلق نگردد خلق بگردد
آفتاب بر آب تابد آب را گرم کند صفات آب بگردد و بدل شود
و عین آب نگردد زیرا که عین برجاست آفتاب در صفات آب
عمل کرد نه در ذات آب و درین اجتماع ضدین نیست حق تعالی
در صفت دشمنان گفت اَمْوَاتٌ غَیْرُ اَحْیَاءٍ وَ مَا
یَشْعُرُونَ ه بیگانگان زندگانند از روی صورت و مردگان
اند از روی معنی زیرا که حقیقت زندگانی آن بود که ذات او

حیات

حیات خود متمتع بود و آن در حق ایشان نیست که فردا
در آرزوی حرکت خود باشند و در بلاء وجود خود مانده و در حق
دوستان خبر داده وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ کسی باید که
جان بر سر راه بنهد و بی جان براه فرو شود تا آنگاه که او را
این تخصیص بود که عند ربهم و هر که با جان براه فرو شود
او را برضوان فرستند کوینا. این مهمات تست و هر که بی جان
براه فرو شود و بقدم عشق رود او را بهیچ واسطه
باز نگذارند این یک طایفه معدومات موجود اند و آن
طایفهٔ دیگر از بیگانگان موجودان معدوم اند دوستان
بی وجود با وجود ند و بیگانگان با وجود بی وجود ند ولیکن
شرط آنست که از همه عالم بگریزی و در خود بر آری و دل از
خود برداری و دست از خود بشوئی چنانک اصحاب کهف
کردند و از دل خود کهفی سازی و در دل بر آری و چهار
تکبیر کوئی بر خود و سگ نفس را از در خود بیرون کنی
تا نه بر خلق جلوه کنند چنانک اصحاب کهف را کردند
لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ

مِنهُم رُعْبًا هر ذره را سبب بود چنان سیاست
و هیبت در ایشان نهاد که سلطان انبیا گفتند که اگر ایشان
را ببینی هر آینه باز گردی بفرار و دولت بر شود از خوف
و آفتاب آنجا که گذر کند کمتر وار گردد خدمت آن سگ که
بر آستانهٔ دوستان سر باز نهاده است نگاه میدارد یکی
بنگر ایشان سر بر بالین نهاده آسمان و زمین و ملایکه ملکوت
بخدمت ایشان کمر بسته و ایشان را از ایشان بسته و موجودات
و مخلوقات از کار ایشان بتعجب مانده هر که از خود بگریزد
و ترک خود بگوید و در بنا ره تف شود حق بزوی همین نکویی
کند که با ایشان کرد و اگر خود چنان باز گاه او شوی که ایشان شدند
با تو همان کند که با ایشان کرد مرید طالب در راه چون عیسی
پیغامبر باید صلوات الله علیه که هیچ جا قرارش نبود که گرد
عالم سیاحت کردی گفتند چندین سیاحت از بهر چیست
گفته بود که روزی صدیقی قدمی جایی نهاده بود که خاک
آن مارا شفاعت کند اگر درجه همه صدیقان یکجا گنی ببرد
عیسی علیه السلام نرسد و نیاز در راه چنین ای برادر همه را
که نه در داده اند جذبة بدنا مساعی من الطاعات خلائق

بِذَرَّةٍ مِنَ الافتقار خراسیفا درین حضرت از طاعتها براست
اگر توانی ذرّه نیاز بر دست آر گفته اند نیاز درختی است
از مرغزار آدم و ادیان بر امده است ملائکه را افتخار بود
که گفتند نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ و خاک را افتقار بود که
گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا نقلست که سلیمان بن داود علیهما
السّلام روزی میگذشت موری با موران سخن گفت
اُدْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ گفت قوم سلیمان علیه السلام
می آید نباید که پای بر شما نهند و شما در راه قدم ایشان
هلاک گردید سلیمان پیغامبر چون این بشنید باد را گفت
شادروان ما اینجا بنه که آوازی با نیازی بسمع ما رسیده است
عزیزی از عزیزان طریقت گفته است در خبرست که سلیمان
پیغامبر چهل روز بر سر آن سوراخ بنشست و گفت هر کسی
در کار خویش روید که ما را با این مور نفسی است سلیمان
کار افتاده بود و آن مور نیز کار افتاده نزدیک کار افتاده
بنشست و بایکدیگر انده و شادی این حدیث میگفتند ایشان
را بنشستند قلندرکار که زنده بوده اند امّا ما مشتی مرده کانیم و از
مردگان کار زندگان هرگز نیاید و اگر کسی را ازین عجب آید

که موری که باوی تکلیفی نیست و باوی حساب و عتاب نیست
وی را با این حدیث چه کار اینک هدهد مهتر سلیمان علیه
السلام و اینک سگ اصحاب کهف خاک در دیده بو الفضول
او میکنند والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب هشتاد و هفتم در تفاوت اقدام برادر اعز
شمس الدین بداند که در راه سلوک میان اقدام خلایق تفاوتی
عظیم است از هر قدمی تا قدمی و از هر دمی تا دمی و از هر سری
تا سری چندان تفاوت باشد که از عرش تا ثری الکو در
خلقت و صورت یکسان اند فنوی سر عبث الناس
معادن کمعادن الذهب والفضة گفت این خلق
همه کان اند و کان هر چند بظاهر یکسان بود و لیکن در معنی
تفاوت عظیم دارد نه بینی تا از یک کان زر و از یکی نقره
و از یکی آهن و از یکی گوهر این همه خلایق که هستند و
بوده اند و خواهند بود همه صدفها اسرار اند در هر جسدی
سری است و در هر قالبی خداوند را تعبیه است و در هر
دلی از شواهد دین داعیه است و در هر جانی شانی است
که عقول ملکی و بشری بر نسنجد درین معنی خواجه عطار

چون کانها فضلا الله بعضهم

رحمه الله

رحمة الله كه عنبر است   مثنويات

نبات و معدن و حيوان و افلاك ، ميان آب و باد و آتش و خاك

همه در عشق حيكرخ ند از حال ، چه در وقت و چه در ماه و چه در سال

اگر چشم دلت گردد برين باز ، برون گيرد ز يك يك ذره صد راز

همه ذرات عالم را درين كوي ، نبيند يك نفس جز در روش روي

كرداند كين چه اسرار نهانست ، سخن نيست اين نور عقل و جانست

اما آنها كه خريده لك الارادت اند و مقبول حضرت ازل الله و رهنمائي

عهد دولت اسلام الله كرده مركب دولت ايشان بر هر كه افتاد عزيز

ابد گشت و اگر بر بتخانه رسيد مسجد گشت ابيات

دوش حيكويند پيري در خرابات آمده است ، آب چشمش يا صراحيه در خراجات آمده است

مي عمل كرد بدستش بتكده مسجد شود ، يارب آن مقبل چنين صاحب كرامات آمده است

سنت درحق ايشان از درگاه عزت آفريد كار چنين رفته است كه زحمت كفش

و نمودن ايشانرا دامن نگيرد و غيرت راه دين نقطه دل ايشانرا به

تيغ قهر سيلت نموده باشد كه هر چه نسبت براه آفرينش دارد هيچ چيز

سر از دولت خانه دين ايشان بر نزند غيرت عزت ازلي ايشانرا

زره كنف غيرت خويش حتواري دارد تا هيچ نظر بر جمال حال ايشان

راه نيابد و تريهم ينظرون اليك وهم لا يبصرون ه

زيرا كه جميع اينان
كمال كمال خود اند و آدمي
كمال طالب نسبي خود است

به بيني تو ايشانرا كه به بينند سوي تو
و حال اينكه ايشان نمي بينند ه

سر این معنی است در عالم حقایق انبیا و انواع القبایل ... اند و قدر
شریعت سید عالم ایشان دانند و قدر سنت او ایشان شناسند
بر مقام انبیا ایشان شایند و در بیان احکام شرع چنین صدیقان
بایند تا فتوی دهند و میان حق و بندگان چنین حق بانی بایند تا
سخنی گویند و بهمین ... اعْتَنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ
تربیت و اذن ایشانست أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيِّهِمْ
اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ احوال پیران و مریدان است مثنوی
آنرا که دلیل ره نجی چون ره نیست از خود بخود آمدن رهی کوته نیست
چه توان کرد همه از پرده غیب صدیقان نیایند و همه از مادر روزگار
پادشاهان نزایند هزار هزار جان پاک را در کوره طلب فرو گدازند
تا صدیقی را از پیش بیچی بر گیرند و هزار هزار معتکفان
صوامع را از محراب طاعت بیرون آرند و بدوزخ سپارند
تا سینه خراباتی را با عهد توحید دیدار دهند اما مراو ترا
با حدیث پاکان چه کار و این دولت که دارد مرا و ترا نصیب نیست
و ورد من و تو آنست که خر و کفته است ... در ...
سگان در کوی تو شب گرد خر را در وه نی ... طفیل آن سگان باری حرا هم بلحرا بستی
وقتی ذو النون مصری رحمة الله مریدی را بتجسس بایزید فرستاد

تا از حالت بایزید اورا خبری آرد چون مرید ببسطام رسید
و در کلبهٔ بایزید در آمد اورا در صحن حجره نشسته دید نخست
وندانست که بایزید است بایزید اورا گفت چه میخواهی گفت
بایزید را میخواهم گفت أَيْنَ ابو يزيد وَأَنَا فِي طَلَبِ
أَبِي يَزِيدَ مُنْذُ سِنِينَ گفت کدام ابو یزید را میطلبی
اینک من ابو یزیدم سالهاست که در عشق ابو یزیدم و هنوز
در نیافته ام آن مرید با خود گفت که این دیوانه است هیچ
نمی داند که چه میگوید بمصر باز آمد و خواجه ذو النون را خبر
داد بگریست گفت اخی ابو یزید قَدْ ذَهَبَ فِي الذَّاهِبِينَ
إِلَى اللَّهِ برادر من بایزید با قافلهٔ مشتاقان بعالم لا اله
الا الله رفت ما را اینجا تنها بگذاشت اینک این حدیث شنود دانست
که ایشان را بدنیا در آوردند و بیرون بردند و ایشان را نه در آوردن
دنیا خبر بود نه از بیرون بردن شیخ ابو الحسن خرقانی رحمة
الله گفتند که جنید هشیار در دنیا در آمد اما مست بیرون
رفت و شبلی مست در آمد و مست بیرون رفت در ایشان چه
گویی لو نشر لا ما علمنا ذلک گفت اگر جنید و شبلی را
فردا حشر کنند و از ایشان بپرسند که چگونه آمدید و چگونه

شاید ایشانرا نه از آمدن خبر باشد و نه از بیرون شدن
در حال فرشته در سر شیخ خرقانی ندا کرد که صدقت لو بدا
ما علمنا ذلک راست راست گفتی ای شیخ اگر از ایشان پرسی
ایشان خود ندانند کسی که همه خدای را داند از دیگر چیزها
او را خبر نباشد

رباعی

عشاقتو از الست مست آمده اند ٭ سرمست زباده الست آمده اند
می می نوشند و پند می ننیوشند ٭ کایشان ز الست می پرست آمده اند
سخن صدیقان بایمان بشنو زنهار در حالت صدیقان بعقل
رکیک تصرف نکنی که این عزیزان اند که نظام عالم در قدم ایشان
است و قوام دین در تصرف ایشانست و مشارق عالم در امر ایشان
است و مغارب عالم منقاد نهی ایشانست نه بینی آنکه سید
کونین است و خواجه عالمین است چون هلال غلام مغیره
را بدیدی در بیش فرا آمدی و گفتی مرا دعائی بکن چون او
دعا کردی خود آمین بگفتی روزی بامداد نشسته بود روی
بیاران کرد گفت قوموا بنا الیه همه برخیزید که کاینات
را درین ساعت کسوت مصیبت هلال بوشانیده اند تحیة الله
برخاستند و بدر خانه مغیره رفتند و مغیره را خبر نه که هلال

بیتی
یعنی تا ابد کاری مشکل افتاد
هم خواهد آفتاب از ذره فرو زاد
یعنی جدا از نگاری
بیرون خواستند از مو دیاری

فرمان یافته است برای آنکه در خانهٔ وی هیچ کس خوردنی از
حلال نبود اهل خانه را نه از زندگانی او خبر و نه از خوردن او
خبر مغیره بیرون آمد مصطفی را با آن صدّیقان ایستاده
دید در پای جنازه‌ش غلطید پیغامبر گفت مَاذَا حَدَثَ
فِي دَارِكَ در سرای تو امروز چه پدید آمده است گفت مَا حَدَثَ
فِي دَارِي الْخَيْرُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ در سرای من هیچ چیز پدید
نیامده است مگر خیر پیغامبر گفت یا مغیره عزیزترین اهل
بیت ترا جان بر داشته اند و ترا خبر نه مغیره بتعجّب فرو ماند
گفت هرگز این گمان نبردم که هلال را این درجه بود عجب کاریست
در هفت آسمان جلالت هلال را حلّه سعادت بسته بودند
و در زمین جز مصطفی کسی او را نشناخت تا بدانی که این حدیث
کار بی نامان است هر که بکاری معروف شد دست از فلاح او
باید شست شَرُّ النَّاسِ مَنْ يُشَارُ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ هر که انگشت
نمای خلق شد او را سلم نیست این حدیث کردن سنت پادشاهی
اگر نه از بهر امان خلق را بودی مصطفی صلی الله علیه وسلم
هرگز ازین قدم که أَنَا ابْنُ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ كَانَتْ تَأْكُلُ
الْقَدِيدَ درین درگاه باز نیامدی که أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ

نکته
قبهٔ حشمت
و سایه بان یعنی
شامیانه

سنت بادشاهی اینست که جون بساط راز خویش در سینه بگستراند
فیل در چشم اهل عادت و رسم کنند تا هر ناشسته رویی او را
نتواند دید مصطفی صلی الله علیه و سلم دانست که هلال کیست
که بود کار او از حضرت مصطفی بود ولیکن تا اجلش بیامد
کسی را از حال او خبر نکردند برای آنکه پرده دریدن نه کار
او بود هیچ منزل آراسته تر و با سلامت تر از منزل
... اریان نیست هلال چنان متواری رفته بود که خواجه
او در خانه ندانست پس پیغامبر علیه السلام گفت اِبْغُوْهُ
اَیْنَ مَکَانُهُ الَّذِیْ یَکُوْنُ فِیْهِ جای هلال کجاست ما را
آنجا بر مغیره ایشانرا با صطبل ستوران برد هلال را دیدند
در زیر دست و پای ستوران افتاده و جان بداده پیغامبر علیه السلام
در آمد و سر هلال را در کنار گرفت وَاَغْرَوْرَقَتْ عَیْنَاهُ و
چشمها در آب غرق کرد اینه و میگفت یا هلال بظاهر بر این خاک
افتاده ولیکن حقیقت گوهر تو در حضرت پاکست و هر که صحابه
مصطفی را در هیچ ماتمی بدان گرمی ندیده بودند و هر کز خویش
را حسرت زده تر از آن روز ندانسته بودند همه صدیقان و سروران
قریش در تمناء آن روز بودند که کاشکی جان ما خاکی بودی

کهلال

که هلال بر آن بای تهادی و با کاسکی جانهای مارا جهار پاره

نعلین هلال کردندی و باخر حضرت رسالتپناه فرمود که اِنَّ

لِلّٰهِ فِي كُلِّ زَمَانٍ سَبْعَةَ اَعْبُدٍ بِهِمْ يُنْصَرُونَ وَبِهِمْ

يُمْطَرُونَ وَبِهِمْ يُرْزَقُوْنَ لَنْ يَنَالُوْا بِكَثْرَةِ صَلوٰةٍ

وَلَا بِصَوْمٍ وَلَا بِصَدَقَةٍ اِنَّمَا نَالُوْا بِسَلَامَةِ

الْقُلُوْبِ وَسَخَاوَتِ الْاَنْفُسِ وَكَانَ هِلَالٌ مِنْ اَفْضَ

گفت خدای را در هر عصری هفت بنده باشند که خلایق روزی

از برکات وقت ایشان یابند و اهل اسلام را نصرت از همت ایشان

بود و باران از آسمان بدعاء ایشان آید این هلال فاضلتر و عزیزتر

ازین هفت کس بود که درین عصر اند وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهٖ

لَوْ تَالّٰى عَلَى اللّٰهِ بِزَوَالِ الدُّنْيَا لَاَزَالَهَا مِنْ مَكَانِهَا

بدان خدای که نفس محمد بقبضهٔ قدرت اوست که اگر این

هلال سوگند بر خدای دادی که دنیا را یکبار گی نیست کردان سوگند

او را راست کنی و از دنیا ذرهٔ نماندی چنکر ان بی دولت را

بگوی که ملت محمد اینست اگر بر ملت محمدی برین ایمان آر و اگر نه

بعید ناحیه اسلام باز ده هرکرا مهمی بیش آید و تدبیر آن نداند

این دعا باخلاص بخواند کل مهمات او مکفی کرد دعاء اینست

ينا
١ يخذلو

بسم الله الرحمن الرحیم اللهم انی اسألک بصدق
ابی بکر و خلافته و بعدل عمر و صلابته و بحیاء عثمان
و سخاوته و بعلم علی و شجاعته و بسخاوت
الحسن و رتبته و بشهادة الحسین و غربته ان
تقضی حاجتی یا قاضی الحاجات والسلام ٥

و بشرف فاطمة و نسبها

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد هشتم در
ذکر غفلت برادر شمس الدین بدانکه غفلت ناستوده است
در همه مذاهب و ملل بنده در گناه و معصیت نیفتد تا غافل
نگردد و گفته اند که روزگار بر اهل غفلت تاوانست در خبرست
که چون کسی قدم بر زمین نهد بمعصیتی همه ذرها اطباق زمین
بنالد اند و گویند بزبان حال که ای بی وفا و بد عهد ما را از برای
آن آفریده اند تا بار عبودیت کشیم نه بار معصیت من آنم که از
پشت من چون آدم صفی الله بوده است و چون نوح نبی الله
و موسی کلیم الله و عیسی روح الله و ابراهیم خلیل الله و
محمد حبیب الله بوده است که صد هفت آسمان و زمین
بنام او آراسته اند حق تعالی مرا کجا آفریده بنعمت قدیم خود
عزیز کرده اند که والارض فرشناها فنعم الماهدون

زمین گسترانیدیم ما پس نیکو گسترانندگانیم

حق تعالی

حق تعالی امر ابدی باز جلوه میکند و تو قدم معصیت برزخ
ما می نهی و می دیدی مهد تو بس از حرکات ما خواهیم بود امروز ما را
جندانی زن که بس از حرکت ازما باز توانی خورد هر غفلتی که تو
برما نموده جون ترا در حوصلهٔ ما نهند ما حسرت آن بتو باز نمائیم و
اگر نه امروز کاری بکن تا فردا در نمانی مثنویات
جو دنیا کشتزار آن جهانست بکار این تخم که اکنون وقت آنست
اگر بیرون شوی ناکشته دانه تو خواهی بود رسوای زمانه
و گفته اند جون کسی قدم غفلت در کوی دین نهد آن لعین
گوید که مرا نمی شناسی که مسند تدریس ما بر کنید هفت آسمان
نهاده بودند و خطبهٔ اشراف دار اسلام بنام ما کرده بودند ما
این دولتها و سرمایها در باخته ایم و امروز بدروازهٔ شرع بعوانی
نامزد شده ایم یا تاج اخلاص بر سر نه و یکذو یا با دیار ما در ساز
که تو نه حرد این کاری مثنوی
جو نشناسی سر موئی زاسرار زنادانی جه کردی کرد این کار
و از درگاه قرآن مجید او را این ملداست وَاسْتَفْزِزْ مَنِ
اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ
وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ بکس هر کرا

مسند تدریس
یعنی جای درس

توانی از ایشان باواز خویش برکمار و سوار و پیاده خویش
وشریک شو در مال ایشان و فرزندان ایشان در تفسیرست هر
آوازی که نامشروع است صوت اوست و هر مالی که در ویکی
درم حرامست و هر فرزندی که نه بروجه شرع زاده است او را
دران شرکت است گوییی حیکویند درکاه عزت شرع را عونی
کم از تو نبایدد در سرای پرده شرع بنشین و سوار و پیاده را
بر اهل غفلت برکمار و هر ناشایسته رویی که قدم انبساط
برین بساط نعلبی کند او بصد ناز حیکوید **مثنوی**
معشوق مرا گفت خیز برد رمن ❊ مگذار درون هرکه ندارد سرمن
آورده اند روزی آدم پیغامبر علیه السّلام شیطان را بدید و گفت
فَعَلْتَ کَذَا وَکَذَا با ما چنین و چنین کردی گفت یا آدم انکار
که خر با تو چنین و چنین کردم مرا چنین که کرد **مثنوی**
چی بینی و چیرس حالتم را ❊ میکن بقضاء حوالتم را
ای برادر پاک بودن از گناه از اول آفرینش تا بآخر کار فرشتگان
است و باز مستغرق بودن بمعصیت و بمخالفت در همه عمر پیشه
شیطانست و باز گشتن از معصیت براه طاعت بجانب توبه
وندامت کار آدم و آدمیانست هرکه بتوبه وندامت تقصیر کند

ندارد

تدارک کرد نسبت خویش با آدم درست کرد و هر که بتوبه تدارک
نکرد و بر معصیت تا آخر عمر اصرار کرد نسب خویش با ابلیس
درست کرد اما گفته اند که همه عمر در طاعت داشتن آدمی را
خود ممکن نیست از آنکه وی را بیافریدند در ابتدا ناقص آفریدند
و بی عقل و اول شهوت بر وی مسلط کردند که آلت شیطانست
و عقل را که خصم شهوت است و نور جوهر فرشتگانست پس از آن
بیافرید که شهوت مستولی شده بود و قلعهٔ دل را بغلبه فرو
گرفته بود و نفس با وی خو کرده و الفت گرفته پس ضرورت
چون عقل پیدا آمد بتوبه و مجاهدات حاجت افتاد تا قلعهٔ
دل فتح شود و از دست شهوت و شیطان بیرون آرد مثنوی

تو این دم در دهان شیر اسیری ٭ چه دانی زانکه این دم شیرگیری

پس از اینجاست که توبه ضرورت آدمیانست و اول قدمگاه مرید
آنست و این مرید را جز در سایهٔ پیر پخته و راه رفته میسر
نشود الا ما شاء الله و سر اینست که چون فرشتگان گفتند
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا گفت إِنِّي أَعْلَمُ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝ نه گفت گناه نکنند ولیکن گفت ما آن دانیم شما
نمی‌دانید چون ایشان بلوث معصیت ملوث کردند دریای توبه

در پیش است نا شسته و پاک کردند و بشارت همین است
که عمر خطاب گفت رضی الله عنه که هیچ آدمی نیست که نه گناه
کارست ولیکن بهترین گناه کاران تایبانند ای برادر در هفت
آسمان و زمین هیچ آفریده را آن سر بر دولت ننهادند که مصطفی
علیه السلام را نهادند و هر ساعت ترس دل آن مهتر از عدل
بارخدای تعالی زیادت بود اگر پاره از ترس دل مبارک او
بر هفت آسمان و زمین قسمت کردندی در همه عالم یک ذره
شادی نماندی وَكَانَ مُتَوَاصِلَ الْاَحْزَانِ وَدَائِمَ
الْفِكْرِ نقطه دل او در همه احوال در خوف خون می کشتی
و غم اهل هفت آسمان و زمین میخوردی که نه صدیق
را بر راست خبر بودی و نه فاروق را بر چپ و این اصلی
بزرگ آمده است در دولت اسلام هر کرا عصمت وافر تر
هراس و ترس دلش زیادت تر و هر کرا داغ بدبختی بزرگ تر
ظاهر تر امنش هر لحظه زیادت تر اینست که گفت مثنویات
بزیبد در خودبینی بادشا را، آمین مذنبین باید خدا را،
درین ره نیست خودبینی نخستین، تنی لاغر دلی باید شکسته،
آسمان و زمین که بیار استند بعصمت مصطفی آراستند خطبه

سلطنت

حلطنت در کل افریلدنی بنام او کردند واول و آخر او رابر جراید
مغفوت بثبت کردند وما مونُ العاقبت کردایندند این همه کردند
ولیکن یکطرفة العینی ترسی از دل جبار کاو بونکرفتند جون از
تبلیغ رسالت فارغ شدی قدم در حجرهٔ دلخویش نهادی
ودر هستی بر خود بر بستی و کمر عصمت باز کردی وکلاه نبوت
فرود آوردی وزبان عذر وبیجارکی بر کشادی وجیکفتی الهی
ذَنْبِي عَظِيمٌ وَلَا يَغْفِرُ ذَنْبَ الْعَظِيمِ إِلَّا رَبٌّ
الْعَظِيمِ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ عُتَقَائِكَ وَطُلَقَائِكَ
وَمُجِيرِيكَ مِنَ النَّارِ وچون که این دعا کردی اسیب اندوه
دل جبار کاو جز عزت لا اله الا الله نتوانستی کشید دران حال
کفته اند از همه درختان شکوفهٔ غم بیرون آمدی از آسمان طوفان
اندوه باریدی وتخم زمین را ابر ورحمت آمدی وعرش مجید
از درد او متعجب بماندی مقربان آسمان وصدیقان زمین
دل از نجات خود بر کرفتندی ودست از خلاص خود بشستندی
وهمه ذرهای مملکت عالم لباس تعزیت بپوشیدندی وفریاد
بر آوردندی که این جه بوده است کفتندی محمد رسول الله
انحضرت عزت عذر تقصیر میخواهد وکوهر عصمت خود را

امان (interlinear, above «ترسی»)
بلکه از دن (interlinear, above «فارغ شدی»)

[illegible]

طلقاء جمع طلیق المطلق
شتر از بند رها، ناج امان

التخم والتخوم
حد زمین

از داغ عدل ایشان حیطلبد وبدین اشارت کرد که گفت شنوی
جلی خون میشود زین یاد مارا ٭ ز استغنا حق فریاد مارا
ز استغنا اگر فرمان در آید ٭ همه امید معصومان سرآید
إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ٭ دیرست که سیاست
خویش بر دلهاء معصومان وصدیقان رانده است که گونه آید
از همه انبیا واولیاء هیچ کس قوت آن بار ندا شت که حضرت
عالم حیکشید اگر از داغ آن بیچ درد مصطفی صلی الله علیه وسلم
بدلیل آید بقیامت اگر ابراهیم خلیل الله وموسی کلیم الله
خواهند که آنرا ببوینند بی بلارقه عصمت او نتوانند باین
همه ببوسته این دعا کردی اللهم اجعلني من عتقائك
وطلقائك وتحرير بك من النار بارخدایا آتش عدل
خویش در دیده مارا مسوز وطوق آزادی در گردن ما نه
انکه نمودی ما او ذی نبي مثل ما اوذیت از گزاف نبود
گفت بلا ومحنت اینست که بر ما ریختند ما را بر اهل هفت
آسمان وزمین مقدم کردانیدند وگفتند محمد رسول الله
بس معصیت ذریت آدم را بر دامن شفاعت ما بستند
وگفتند ولسوف يعطيك ربك فترضى را بی ایمان

مارا باید

ما را باید رفت و عذر همه مجرمان ما را همی باید خواست و کار همه کاهلان
ما را همی باید کرد گفت گاه ما را بقاب قوسین بساط افگنند و گاه
بستانه جفا ابو جهل فرستادند گاه شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا لقب دهند
و گاه مجنون و ساحر و شاعر بشنوانند گاه خطاب لَوْلَاكَ لَمَا
خَلَقْتُ الْكَوْنَيْنِ اگر قدر تو نبودی ما عالم نمی آفریدمی و گاه
گویند وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيْرًا اگر خواهیم
چون تو در دیهی فرستیم گاه کلید همه خزاین بدین مجرم ما فرستند و گاهی
برای پیمانه جو بدر سرای بو شحمه جهود برند ای برادر راه مصطفی
علیه السلام راهی است قهر با نواخت آمیخته و نواخت با قهر آمیخته
راه مصطفی جناح منبر نهاده اند دار هم نهاده اند خواجه عطار
بدین اشارت کرده است رحمة الله علیه — مثنویات

بباید دانت کردن زیر فرمان ؛ که جز صبر و خموشی نیست درمان
همه جز خاموشی راهی نداریم ؛ که یک تن زهره آهی نداریم
که دارد زهره در وادی تسلیم ؛ که بادی بگذراند بر لب از بیم
چنان گم کرده اند این سر بی راز ؛ که سر موئی نبیند هیچکس باز
هزاران خوی جعفی بنگافتم من ؛ طریق این خموشی یافتم من
اگر همه عمر در نقطه خاک کان نیاد نست و معدن فقر تا ملاء اعلی

بتعجب مانده اند که از آدم علیه السلام عشق بازی عجب نیست
عجب ازین فرزندان وی است که در کشتی عناجی چند و در زورق
بلاجی نشینند و لسان لطف بر منبر فضل جواب ایشان میدهد
عجب طاریدکه ایشان بط بچه اند و بط بچه را آشنا نباید آموخت:

اینست که گوید — مثنوی

بچه بط اگرچه دینه بود :: آب دریاش تا بسینه بود
ای برادر بدان از ساغری که نتایج آب و گل شراب میخورند
کسی نیارست خوردن جامه خاص و عام ملک ازین در نگذشت
که بل عباد مکرمون اما جامه عهد یحبهم در هژده
هزار عالم جز آدمیان نکشیدند آری این حدیث نه شرابیست
که هر حوصله در کشد و نه سلطانی است که بهر جای فرود آید
و نه کلاهی است که هر سری را شاید و نه بادی است که بهر باغی برد
عارفی برین معنی اشارت کرده است برین عبارت رباعی
ای کفر چه چیزی که مغان از تو بلا فند :: اسم تو پرستند و از عین تو معافند
یک موی بتو راه نیابند ز عزت :: آنانکه در اسلام همی موی شکافند
بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست و نهم [؟]
حسب وصایت جلت و نما ز و دعا و درود در روز جمعه [؟]

العرضی

اعز شمس الدین بداند که اگر بنجاه بار بای برهنه سر برهنه بصفت
شوق از شرق و بمغرب شوی و از وطن و دیار خویش بمکه
و مدینه روی جنان نبود که در حسرت نایافت این حدیث یکنفس
خود را باس داری حقا ثم حقا که هیچ ورد عزیزتر از خواندن
روزنامهء حسرت نیست کیست که ورد او خود این نیست اگرچه
سالک ملک آسمان و زمین است برین معنی خواجه عطار گوید
رحمة الله علیه

مثنویات

بسی سودا این تقویم بختیم :: کنون از خام کاری نیم بختیم
بسی اندوه گوناگون بخوردیم :: بسی بر خاک خفتیم خون بخوردیم
بسی چون عنکبوتان خانه رفتیم :: بسی همچون مگس افسانه گفتیم
گهی زنار ترسایان ببستیم :: گهی در دیر ترسایان نشستیم
بسی این درد را درمان بجستیم :: کنون از گریه دست از جان بشستیم
بسی گفتیم دل آرام نگرفت :: بسی رفتیم راه انجام نگرفت

ای برادر هر کرا درین سرای روزنامهء حسرت در دست او نهادند
خطاب اِقْرَأْ كِتَابَكَ در حق او نقد گشت هر کرا قصهء (بخوان تو نامهء خویش را)
درد نایافت در سینهء او نهادند هزار قیامت در باطنش برخاسته
و بیشتر کرا جام همت او بصاعهء قیامت دادند ذوق می کش

قسمی ای : شروع خود فرغ انبار / فانتصب ای ... فارغ ای / بالغ او انصب علی الصعب ای / ... حقا و التکرار للتاکید

جنانید ند وهرکرا الا ایش ظاهر بتصفیهٔ احوال باطن مشغول
کردند از دنیاش باخرت بردند وهرکز تا جهان وزمان بود
این دولت ندیده بودند که در عهد مصطفی دیدند اکر جرغان
هوا بر فرق ان عزیزان نشستندی جرغان نلانستندی که بر حیوانه
نشسته اند یا بر جماد این دانی جیست ابناء اخرت کشته بودند بشخص
درین سرای بودند وبدل در اخرت تا درد ودریغ ان روزکار
می کداشتند که جی بود سید عالم بغزا شود تا ما جاهها تشنه
را بتیغ اعداء دین بر فشانیم تا جنانک بباطن در اخرتیم
بظاهر نیز در اخرت باشیم عمر رضی الله عنه ببطحاء مکه بیرون
آمدی ودر خاک غلطیدی بتضرع هر که خواستی وکفتی در اخ
حراجی بایله من از خلق نومیدم ودر انج خلق را ازمن می باید
خلق ازمن نومید ند نه مرا بر ایشان بار کذار ونه ایشانرا بمن
جان من برکیر تا از بند خویش وعهدهٔ خویش بیرون
ایم وانکه بیضهٔ اسلام را بشجاعت او نازش بود علی
بن ابی طالب رضی الله عنه در اثناء مناجات دست بر محاسن
عزیز خود بنهادی وباصد شوق کفتی جرا بدبختی را بر ما
مسلط نکنی تا محاسن مارا بخون مارنک دهد تا از بند خانه

بنا لی جماعت السلمین بیضهٔ والبیضه ایضا اصل القوم و مجتمعهم

وبشجاعت

و شجاعت مردی خویش باز دهیم **قطعه**

هر کسی را که در جهان دردیست، درد او را بنزد او داروست،

داروی درد دردمندان چیست، نظر لا اِلٰهَ اِلّا هو است،

در اخبار معروفست که کسی بود تا عزرائیل بوی رسد او جان

داده باشد چون عزرائیل بیاید او را بیند جان داده متحیر

بماند مخاطب بدو رسد که این بنده آرزومندی که ذات بما

طاقت انتظارش نبود از مصحف مجید بشنو یَا اَیَّتُهَا النَّفْسُ

اَلْمُطْمَئِنَّةُ اِرْجِعِي اِلَي رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

ای روح با قالب مانده وای قالب با روح در ساخته سفر تمام

شد هر کسی بوطن باز آیند که ما و تو این به که از آسمان خویش یابد

بیت

هر چند غریب بوده بجای دیگر، باز آی که مهر بر آسمان نیکوتر،

کار از سر گیریم روزگار خلوت است و وقت وقت آنی

چگونه خواهد بود رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً که ما از تو خشنود

و تو از ما خشنود سر این معنی است که گفت **رباعی**.

نوروز بساط شادی افکند بدشت، بلبل بگل شکفته تر عاشق گشت

آمد که ما عهدها تازه کنیم، برانج برای صنم گذشت آنچه گذشت

جوانمردان آن درگاه بیشتر از دنیا بیرون روند با دیدهٔ جگر برون روند از حسرت نایافت گفته‌اند بزرگان که اندوه نایافت این حدیث نزدیک کار افتادگان تمامتر از شادی یافتست

رباعی

آنرا که بقاء او از وی باشد؛ حیران شده در لقاء او می باشد
پیوسته تو خبر دل خستهٔ او؛ در کعبه و بتخانه بر وی باشد

روز فتح خیبر رسول صلی الله علیه وسلم یکی را دید از یاران بزغالهٔ گوش گرفته می کشید بجانب عبد الله عمر نظر کرد وگفت یا ابن عمر این اسیری بزغاله می بینی در دست آن مرد گفت می بینم یا رسول الله گفت در امت من آزاد مردان خواهند بود که بقیامت بیایند هفت درکهٔ دوزخ در دست شجاعت ایشان اسیرتر از آن بزغاله باشد که بر دست این مرد دوزخ را با هواکاه دست وبا کوشت وپوستی که از حرام رسته بود با قدم صدیقان وتقوی متقیان نیارد جنید این بزرگان که شمهٔ از حکایت ایشان میشنوی نه از تیغا مبر بودند نه فرشتگان بلکه همچو ما بودند ادمیان ایشانرا آرزو خداوندی حدیث خدای دامن بگرفت ونیاز خود دران آرزو حکم ... الاحد ...

و دعوی

ودعوی خویش را ببرهان ثابت کردند تو نیز همین کن اگر
سیم نداری که نفقه کنی عمر داری بجای سیم در کار دین صرف کن
تا هیچ چیز ترا دامن نگیرد و قدم در وفاء عهد دین نه تا هیچکس
در تو دعوی نکند و هرچه ترا حجاب راه دین است از پیش بر
گیر دیرست که گفته اند که این راهی است که جز بهلاک خویش
منزل نتوان رسید منزلگاه در دین هلاک نفس تست هلاک
خود را میان در بند و قدم در راه نه یا زحمت خویش از میان
دین داران بیرون بر و راه بکار داران ده که رند مثنوی
زخود بگذر قدم در راه دین زن ،، بکش این نفس کافر بر زمین زن
تو گر مرد رهی در ده فرو شو ،، قدم در نه فداء راه او شو ،،
گرت گویند سر در راه ما باز ،، برین شادی تو دستار از سر انداز
اکنون که مرد این کار نیستی چه کنی دست در فتراک مرد این راه
زن خود را بدو بر بند که همه کس از مادر سلطان زاید در هر عصری
سلطان یکی بود دیگران همه در ظل دولت او روزگار گذرانند
ای برادر اندوه دین نه اندک کارست انک نشنیده سلیمان پیغامبر
را عم هرچه در ثقلین بود از انس و جن و وحوش و طیور
مسخر مملکت او بود در طلب دین می سوخت و هرچه داشت

فرا بر داد

برای الله و دین داشت نگر تا نگویی که دنیا در صحبت
سلیمان پیغامبر بود حاشا و کلا بلکه خدمت او بود نه در
صحبت او میان صحبت و خدمت فرق بسیارست دریاهای
آتشین باید گذاشت تا از خدمت بصحبت رسی چون
صوت آن مور بشنید باد را بفرمود تا تخت او را آنجا
بنهاد و چهل شبانروز با آن مور بشنید بنشست و از و اسرار
صمدیت می شنید تا بدانی که خداوند را سبحانه تعالی با آفریدگان
خویش سرهاست که هر کس بدان وقوف نیابد و اگر کسی را
این اشکال افتد از قران بشنود یُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ و دیگر فرمود وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا
يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ یا خود مدعی نخوانده باشد وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ نقلست که داود پیغامبر در محراب بود موری
در پیش وی بگذشت دست فراز کرد تا او را از موضع سجود دور کند
آن مور بانگ بر آورد که یا داود این چه تصرف است که تو آورده که قبلا
ما بر درگاه خداوند کم از آن نیست داود پیغامبر علیه السلام بنالید
گفت بار خدایا با خلق بکدام سرمایه زیم خطاب آمد تقوی را
شعار خود ساز تا کسی از تو رنجه نگردد در اجرام اصل خویش نیکو نگر

در سر خلوت نگر اگر ما بمور خطاب کنیم که از قبای سیاه خویش
بیرون آی چندان شعاع توحید سر از سینه آن مور بر زند که
موحدان عالم خجل گردند سر این معنی بود که حضرت رسالت
در دعاء خود گفتی اَرِنَا الْاَشْیَاءَ کَمَا هِیَ آفرید کار خود بمن
چنان نمای که هستند موسی را علیه السلام در مناجاتی گرمی
بود چنانکه روزی که در خماران مانده بود در خاطرش گذشت
که هیچ آفریده را این دولت تواند بود که دوش با ما رفت در حال
جبرئیل علیه السلام در رسید گفت ای موسی درین بیابان مارا
کسی است که دلهاء صدیقان را علاج کند چون موسی آنجا
برسید ضفدعی را دید در آب بانگ میکرد چون موسی را دید گفت
یا موسی دیر است تا من منتظر توام تا نهال پنداشت از
دلت بر کنم زینهار بر خویشتن خطبه یکتائی مکن که دوش
هر هدیه که از حضرت حق بتو رسیده است ممر آن هدیه ما بودیم
اول بما عرضه شد پس بتو رسید نگر تا بار دیگر بر خویش آن خطبه
نکنی آری ای برادر حضرتی است که بعضی را بدوزخ ادب کند
و بعضی را بموری و بعضی را بضفدعی چون موسی علیه السلام ضفدعی غوک
شقشقه می بدید دانست که گماشته وحی است کلاه از سر باز انداخت

وگفت ای کمانشه حق تو مرا بهمی یاری داده و قصه این درد و اندوه ما عرضه کن چنانک گفت مثنویات

زغوث عقل و جان حیران بمانده * خرد انگشت در دندان بمانده

دری ما را و سر بسته نتوان گشاده * که انگشتی برو نتوان نهادن

نه انگوی رود زین راز آگاه * نه آن کامل خبر دارد ازین راه

چنان گم کرده اند این سر بی راز * که سر مویی نه بیند هیچکس باز

در خبرست هر که روز جمعه صد بار بر پیغامبر علیه السلام درود دهد حق سبحانه و تعالی صد حاجت آن بنده را روا کرده اند هفتاد حاجت دنیاوی و سی حاجت آخرت یا سی حاجت دنیا و هفتاد حاجت آخرت درود چنین گوید اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَحَبِیْبِکَ وَنَبِیِّکَ وَرَسُوْلِکَ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَبَارِکْ وَسَلِّمْ در نسخه بزرگانست هر که در شب آدینه دو رکعت نماز کند هر چه بخواهد بحق الله چون از نماز فارغ شود هزار یکبار این کلمات را بخواند حق تعالی جمله مهمات او را کفی کرده اند کلمات اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ وَتَوَکَّلْتُ عَلَی الْحَیِّ الْقَیُّوْمِ چون هزار یکبار خوانده باشد خواجه عمرو فکر خی و خواجه حبیب

همسد ود

عجمی

عجمی را شفیع آرد هر حاجتی که دارد حق تعالی بر آورده

و در هر شب جمعه باید که صد بار این درود مذکور بگوید و مواظبت

نماید اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَرَسُوْلِکَ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ

وَعَلٰی اٰلِهٖ وَبَارِکْ وَسَلِّمْ فوائد بیارست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

طلمتو: بودم در معالجت و نماز و دعا در روز آدینه برای

دفع درویشی و حصول نیک بختی و یافتن خلعت های دینی

و دنیاوی برادرا اعز شمس الدین بداند که هر معاملتی که از درگاه

عزت قران جواز ندارد بی حاصلست و هر خواستی که فتوی

نبوت بران ناطق نیست همه باطلست و هر دلیلی که در راه

دین بجز از دین بود همه محض ضلالتست و هر استعانتی که

در راه دین جز از دین خواهی همه مردودست مَنْ اَدْخَلَ

فِیْ دِیْنِنَا مَا لَیْسَ مِنْهُ فَهُوَ مَرْدُوْدٌ و تا معاملت تو

باخلاص نبود از عالم قران جواز نیابد و محل اخلاص

دلست پر درد هر کجا نسیمی از اخلاص یافته شد عزت قرآن

بشارت دادن گرفت چه در حق جن و چه در حق انس

قَالُوْآ اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا یَّهْدِیْ اِلَی الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا

بِهٖ بشارتیست هم در دهای اهل طلب قرآنست وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ

یعنی هر که در آرد در دین ما چیزی را که نیست از آن پس او مردودست

گفتند بدرستی که شنیدیم ما قرآن عجیب است رهنمونی میکند به راست پس ایمان آوردیم به او

ما هو شفاء و رحمة للمؤمنين و راه بر سالکان دين
قرآنست که يهدي الي الرشد وچون قرآن براه بري بر
کسي آشکارا شد اگر کوه قافست بيوند سينه وي بود صورت
خشوع کرد که لو انزلنا هذا القرآن علي جبل لرايته
خاشعا متصدعا من خشية الله وهر علمي که جواز
از قرآن ندارد بند راه دين است وهمه نابينايي است وآفتاب
قرآن که از برج قدم تابد بر آسمان دل تابد که ان في ذلک
لذکري لمن کان له قلب او القي السمع وهو
شهيد عزيزي راست گفته است رباعي

چون رهبر شرع بر در آيد، معشوق مراد در بر آيد،
مس ره روشرع را ز معشوق، تاجي ز قبول بر سر آيد،

مردان اين راه خداوندان ارواح اند سخن ايشان زندگاني
است وحيات خلايق از صفا اندرون ايشانست وقرار عالم
از همت جوف ايشانست ورافت اهل اين سراي از ثمرات شجره
مهر ايشانست اعمال ايشانرا علت نيست واحوال ايشانرا ابراج
نيست واقوال ايشانرا حرد نيست وعلم ايشانرا آفت نيست
تا بتيغ انکار هرچه را اسم ورسم بدان رسد سر بيندازي

وسياحت دل را از هرچه معلوم ومعلول است خالي نكني فراخي
جشمهاء حكمت از قعر دل تو در ظهور نيايد ذوق علم حقيقت
نيابي خواجه عطار رحمة الله عليه كويد مثنويات

دل بنور درياء دين كن حديث وحي رب العالمين كن
دمي در عالم قدسي قدم زن بكير آن حلقه را وبر حرم زن
جو عيسي در سخن بي بن زبان شو صدف را بشكن وكوهر فشان شو

وهر دلي كه امروز بينا نه فردا هم بينا نبود از قرآن مجيد
بشنو وَمَن كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ
هركه نابيناست امروز از معرفت حق فردا نابينا بود از
رويت حق عزيزي كفته است مثنويات

اكر عهد ازل را آشنايي از ان حضرت جرا كيري جدائي
بمعني باز جانرا آشنا كن سزاي قرب درت بادشا كن

اي برادر آن روز كه ناقدان دلها را بر سنك نقد زنند وآنج
درون سينهاست بر صحرا آيد وامناء تحقيق را برد لها
كمايند تا هر جيزي از هر باطني بمحفل قيامت بيرون دهند ميدان
وكويند بار خدايا هيج بابي ذره وفا عهد نديدم خطاب آيد
خسارت من لا عهد له وهر سينه كه نه در آن وفا عهد دين

کاست از ما باز ماند باز ماند ني که هرگز نش باز ندهیم چنانکه
گفته است   ابیات

نقد تو چون ترا بر انگیز زند، جمله در گردن تو آویزند،
بوته خود گوید تج بادوي، که زري یا مس زر اندودی،
و نشان بس آن باشد که در هر لحظي این داغ بر دل و دیده وي
دهند که اي بي وفا با ما چنین کنند و عهد ما چنین برند
اکر تو آن مانه، ما باري جز آن تو نیستیم و اکر تو عهد ما بشکستي   بشکستي
ما بنعت قدیم بر سر وفا خویشیم اکر از بد بندکي خود غمناک
نیستي ما بنیک خداوندي خویش ترا شاد کننده ایم و بنعت کرم
قدیم نوازنده   رباعي

هر دم چو بیخودي شاد بود، و اندر دلش ستم داد بود،   نظر
اندر نظر شاه کند بي فرماني، بي شرم کسي که آدمي زاد بود،
اي برادر خیز که جاي ایستادن نیست و روي بدبختي کرده نیست
و در آفت ذل خودبیني عزت نیست و جز بر حکمت شاه راه
تقدیر سجده تسلیم افکندن حیلت نیست هرگز کس را بر ... بود
هوا سود نیست و هرگز کس را از متابعت سنت مصطفي علیه السلام
زیان نیست   مناجات

خدایا نوز

خدایا نور دل همراه ما کن ، محمد را شفاعت خواه ما کن ،
دلا جان افدای راه او کن ، بتقوی روی در درگاه او کن ،
بعقبی دم بوصف پاک او زن ، بدنیا دست در فتراک او زن ،
الغرض هر معاملتی که نه بعلمست باطل است و هر ریاضتی و مجاهدتی
که نه بفتوی شرع است ضلالت است و دین و مذهب شیطانیست
و همه ابواب سعادت بحق المعرفت از علم توان شناخت و آثار
کبریاء دین و سلطنت عز اسلام و عزت دعوت انبیاء و معرفت
آلاء و نعماء بار خدای و مراتب عصمت معصومان و تفاوت
درجات مقربان و سر فطرت ذریت آدم و سر معایب معیوبان
و حقوق اهل ایمان و تعظیم شرایع و امتثال اوامر و اجتناب از نواهی
این همه بواسطه علم توان شناخت و در میدان علم توان یافت تا مرد
از تیه جهل خویش بیرون نیاید و قدم در میدان علم ننهد با این همه
سعادتها ایمان روی بدید نیاید و هیچ چیز بدرگاه خدای تعالی
دشمن تر و خوارتر از صفات جهل نیست و هیچ راه بدرگاه
خدای تعالی نزدیک تر از راه علم نیست وَالْعِلْمُ بَابُ اللّٰهِ
الْأَقْرَبُ وَالْجَهْلُ حِجَابُهُ الْأَعْظَمُ حِجَابًا بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللّٰهِ
بحقیقت علم میدان همه سعادتهاست جهل وادی همه ضلالتهاست و امارت

شقاوت از وادی جهل بدید آید و این جهل وادی است ذروی
نبات استیلاء کفر و تخریب بنیاد ایمان و تهاون احکام شرع
و آشنایی شیطان و بیگانگی از متابعت انبیا و صدیقان روید
و این همه بدبختیها و صد هزار چندین دیگر از صفت جهل
بدید آید خواجه عطار رحمه الله گوید **مثنوی**

زتو نیکو زسوی پاک و مجرد :. نه است ره راست بجز نور محمد
اگر راه محمد را چو خاکی :. دو عالم خاک گردندت ز پاکی
و اگر نه فلسفی گو دور می باش :. ز عقل و زیرکی مهجور می باش
بعقل ار نقش این دیوار بندی :. میان گبرکان زنار بندی

نقلست که چون شیطان را داغ لعنت بر پیشانی بدید آمد آدم
پیغامبر علیه السلام گفت با خداوندان دولت منازعت کردن
مبارک نباشد و جاهل را در کار عالم حسد کردن نرسد اکنون
علم شقاوت بدست گیر و هر کجا از فرزندان ما کسی است که قدمی
نه در میدان علمست یا نه در راه طلب علم است بر فتراک خود
بند تا تخمت وجود او از فرزندان برگزیده ما دور باشد اَلنَّاسُ
اِثْنَانِ عَالِمٌ اَوْ مُتَعَلِّمٌ وَسَائِرُ النَّاسِ هَمَجٌ لَا خَيْرَ
فِيْهِمْ گفت اهل حق در عالم دو صنف اند یا کسی است که بمنزل

صح نسخه

رسیله است

رسیده است تا کسی است که در راه است و می رود تا بمنزل رسد

هرچه ازین دو بیرون است هم ازان قوم اند که اَلَا اِنَّ حِزْبَ

الشَّیْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُوْنَ ٥ همه سوار و پیاده شیطانند

ای برادر میگوید وَجَاهِدُوْا فِی اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهٖ ط در کوی

خویش قدم منه که در کوی تو ترا عشق خود بینی بگیرد نیکوی

عهد ما آی که عزیز کرده ماییی افکنده بودی برداییم فاذکرونی

دون همتی بوده نواخته مایی اگر قدم در کوی خود خواهی

نهاد هرگز از زحمتها نرهی و اگر دوست داری که در کوی خود

خواهی بود سرمایه بزیان آری و هرگز سود نکنی سوخته کفته است

رباعی

با عشق جمال ما اگر هم نفسی ؛؛ یکحرف بس است گر بدین در تو کسی ؛

تا با تو تویی تست درمان نرسی ؛؛ در ما تو کهی رسی که از خود برسی ؛

ای برادر هوا نفس خویشتن را بر بساط مجاهدت بعلم جمع کن

و سر نفس پر فضول را بکارد ریاضت بحکم شرع ببر و شکم پر آرزو

را بدشنه گرسنگی پاره پاره کن و پیراهن مسلمانی را در پوش حقا

ثم حقا که کسی را بر خویشتن سود نکرده است و کس بخدا بر تو

زیان نکرده است هیچ چیز نزدیک تو از جان عزیز تر نیست اگر

بر آنکه این حدیث داری اوّل قدم بر جان خود نه و از خرد نا مترس

که بعده همه حیات در حیات است رباعي

موقوف اگر بجان بهاني ماني ؛؛ زیرا که چو در عالم جاني جاني ؛؛

این نکته اگر نیک بداني داني ؛؛ هر چیز که در جستن آني آني ؛؛

و کمال طالب در طلب آن بود که هستي خود مطلوب را تسلیم دارد

و بهمه ٔ هستي خود از راه بر دارد کار افتاده گفته است بیت

لطفي بکن از راه وجودم بردار ؛؛ تا رحمت تو ز راه تو کم گردد ؛؛

فردا عاشقان جمال او در بهشت انگشت گزان روند و در دوزخ

انگشت زنان روند در بهشت ذکر شان القهّار الجبّار

باشد و در دوزخ ذکر شان الحنّان المنّان باشد از آنکه دیده اند

که قهّاري او از نعمت حجاب سازد و رحمت او از آتش سوزنده

بوستان کند چون در شاهد بدیدند که نعمت این جهان را حجاب

اهل نعمت کرد تا در غلبه نعمت از منعم محجوب شدند و دیدند

که در عین آتش خلیل را بحضرت خود مکاشف کرد اینجا تا آن

آتش بروي گلستان گشت اینجا دانستند که نعمت بي دوست

هلاک و نقمت است و آتش دوزخ با دیدن دوست فردوس اعلي است

رباعي

زان باده

زان باده نخورده ام که هشیار شوم ٭ وان مست نه ام که باز بیدار شوم

یکجام تجلي جلال تو بسم ٭ کز لذت آن غرقه دیدار شوم

جلاوت بوشم

در روز آدینه بوقت چاشت چهار رکعت نماز کند در هر آدینه

یا در هر ماهي یا در هر سالي یکبار باید که ترک نکند اصلاً و نخواند

هر رکعتي فاتحه یکبار و آیة الکرسي ده بار و قل یا ایها الکافرون

ده بار و قل هو الله احد ده بار و قل اعوذ برب الفلق ده بار و قل

اعوذ برب الناس ده بار چون سلام دهد هفتاد بار بگوید استغفر

الله و هفتاد بار بگوید سُبْحَانَ اللّٰهِ وَلَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا

اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ

گفته اند هر که این نماز بگزارد درویش نگردد و بلجنت نشود و همه

خلعتهاء دیني و دنیاوي بیابد و اگر خلق آسمان و زمین جمع

شوند ثواب این نماز نتوانند نبشت و بقول دیگر اینطه است

که هر که روز آدینه بیش از نماز غسل پاک بکند و جامه شسته یا نو

در پوشد چون نماز آدینه بگزارد با هیچ کس سخن نگوید صد بار

این دعا بخواند بس سر سجده نهد همه مرادها دیني و دنیاوي بیابد

انشاء الله تعالی دعا اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ يَا اَللّٰهُ

يَا رَحْمٰنُ يَا رَحِيْمُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ

الْعَلِيُّ الْعَظِيْمِ یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ یَا حَنَّانُ یَا مَنَّانُ یَا قَائِمُ
یَا دَائِمُ یَا فَرْدُ یَا وِتْرُ یَا اَحَدُ یَا صَمَدُ یَا لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ
وَلَمْ یَکُنْ لَّهٗ کُفُوًا اَحَدٌ یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ یَا نِعْمَ
الْمَوْلٰی وَنِعْمَ النَّصِیْرُ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ سلوک بود یا هم در ذکر لباس
برادر اعز شمس الدین زینه الله بلباس اجابه بدانکه مشایخ
ان قصه حریدانرا حلیت و زینت بمرقعات بفرموده اند خود
نیز کرده اند تا [illegible] میان خلق علامت شوند و جمله خلق بلباس
ایشان کردد اگر یک قدم بر خلاف نهند همه زبان طامت بر ایشان
دراز کنند و اگر خواهند اندران جامه معصیتی کنند شرم
دارند در جمله خرقه زینت اولیا خداوند است و پوشیدن آن
سنت است ابن عباس گوید رضی الله عنه حضرت رسالت در
صوفی پوشیده نقل کرده است که بروی دوازده پیوند بود که بعضی
ازان پوست بود و همچنین صدیق اکبر در صوفی پوشیده نقل کرده
است که بروی نیز دوازده پیوند بود که بعضی ازان پوست بود
و همچنین عمر رضی الله عنه نقل فرموده است در صوفی پوشیده که سیزده
پیوند بود که بعضی ازان پوست بود و از شیخ ابو علی [illegible] یا

[illegible]

[illegible]

رحمة الله پوشیدند که پوشیدن مرقع کرا مسلّم بود گفت آنکس
را که مشرف مملکت خداوند بود چنانک اندر جهان هیچ چیز
نرود آن روز از احکام واحوال الا که وی را خبر کنند اما انک
رنگ صافی دارند و بتکلف بدو زند برای انک بر ایشان کمان
توانکری برند که در تفکست حق تعالی دوست دارد درویش
توانکر نمای را و از میان رنگها کبودی و عودی بر کیرند که آن
جامه مصیبت زدکان و غمکینان است و تیره ترین رنگهاست
که روزکار ایشان اکرانذک مایه ضایع شود بسبب غفلتی که در
خاطر در آید که از حضور حق غایب شوند معصیتست ترا جامه
کبود پوشند و دیکی رنکها را بعد از چند روز شستن حاجت اید
و ایشان بران نبر دارند که اکر بران مشغول شوند از اوراد
اوقات خویش باز مانند جامه عودی بر ین سبب دارند تا
بمدتها بشستن حاجت نیاید و از رنگها دیکر رعونت خیزد
مکر ازین رنک که این رنک پیوسته اندوهکین و شکسته دارد و در جامه
خشن معانی است یکی انک پارسی خشن درشتی باشد یعنی هر که
در پوشد بعلاز ان در باید پوشید که همه درشتیها با نفس بجای
آورده باشد و چنانک درشتها آن راست است و بی تاب و کره

رعونت: زیبایی و سرکشی

باطن او همچنان با حق تعالی راست وبی تاب باشد که بهیچ
کس و بهیچ جای دیگر باز ننگرد و بهیچ ناکامی تاب و پیچ
دروی بدید نیاید و دیگر آنک سنت مشایخ ما نقل مست داشتن
آن رضوان الله علیهم واما جامهٔ سپید کسی را شاید که جامهٔ
عمر خود را در صابون ریاضت و انابت شسته باشد و صحیفهٔ دل
جای باز گشتن
خود را از نقش یاد اغیار و هواء نفس پاک و صافی کرد اینده باشد
وجامه کبودی کسی را شاید که دارد نفس مقهور کرده باشد و بتیغ
دنیا
مجاهده کرده ن او پر بلا شده و در ماتم نشسته و جامه عودی
کسی هم شاید که دارد که محضت حق چندان مستغرق و مشغول
باشد که بهشتی آن نرسد و جامهٔ ازرق صافی آسمان گون داشتن
کسی را مسلم است که بهمت عالی از عالم سفلی برگذشته باشد
زیرین
بعالم علوی رسیده و آسمانی همت شده و جامهٔ صوف کسی را مسلم
بالای پشم
است که صوفی باشد همه حظ البها در دین و دنیا از خویش باز کرده
و همه سنتها و اداب بجا آورده باشد و جامهٔ نمد پوشیدن کسی
را مسلم است که از مقام جزیت بیرون آمده باشد و تصرف خلقت
دروی هیچ نمانده باشد زیرا که تصرف دوزنده و بافنده و ریسنده
برین جامه نرسیده است و نفس را زیر قدم آورده باشد و مالیده

زیراکه

زیرا که غلط زیر قدم مالیده باشد و اما جامه سیاه کسی را شاید
که از همه مقامات و منازل راه حق برگذشته بود و بانتهاء کار که
إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ۵ اشارت از آنست رسیده بود و
بدرستی که بسوی پروردگار تو نهایت است
هیچ حجابی حجاب نمانده بود میان او و حق چنانکه گفته اند مصراع
دانی ز پس سیاه رنگی نبود ؛؛ اَلْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ از اینجا
معلوم شود اگر تامل کنی خواجه سنایی گفته است علیه الرحمة مثنوی

این همه رنگهای پر نیرنگ ؛؛ خم وحدت کند همه یک رنگ
با سیه باش چون تو یکرنگ یزد ؛؛ که سیه هیچ رنگ بر نپذیرد
تپش آتشی کز دل جوید ؛؛ طالبش سوخته سیه پوشید
زنگی زشت با بلا جویی ؛؛ خوش دلی یافت در سیه رویی
راز دل گر همی نخواهی فاش ؛؛ با سیه رویی دو عالم باش

اما جامه فوطه کسی را مسلم است که بیوسته باطن خویش حاضر
تواند داشت و باز ذکر تواند بود چنانکه گفته اند و بافنده فوطه را
حضوری عظیم باید که خاطر بهیچ چیز از دنیاوی نگران نباشد
و جامه هزار میخی داشتن برای آنست تا دیر بدرد و چون
بدرد از همه فرو نشود، تا بجامه دیگر حاجت نباید و بیشتر
مشایخ دلق هزار میخی داشته اند و در داشتن آن ریاضت است

که دشوار باشد گرانی آن کشیدن چنانک امیر المومنین
عمر رضی الله عنه پیراهنی داشت هژده درمسنگ تا وقت خلافت
هژده من شده بود و شیخ ابو سعید ابو الخیر رحمة الله پیراهنی
داشت در ابتداء حالت تا بانتهاء حالت بیست من شده بود و این
جامه کسی را مسلم است که نفس خود را بهزار ضربت ناکامی نامرادی
ده باید و بزخم مجاهده بشوزن کوفته و خسته کرد و نهاد
خود را بشوزن نامرادی دوخته باشد اما جامه مرقع
و ملمع که پارهای برنگ بد و زند روا نه کرده اند از عایشه
رضی الله عنها که پیراهن خویش را از پرکالها رنگ برنگ بعضی
سپید و بعضی سیاه و غیر آن مشتمی دوخت حضرت
رسالت پناه در آمد گفت چیست یا عایشه گفت پیراهن پیوند
میکنم گفت احسنت یا عایشه هیچ جامه نگذاری تا پیوند
نکنی در جمله جامه ملمع کسی را مسلم است که بود که از جمله
پراکندگی هاء نفس و خاطر او بجمعیت بدل شده باشد
و مقامات گذشته بود و از هر مقامی و منزلی نصیبی و بهره
یافته و از انوار حالات لمعه بدو تافته و جیب بر جامه
دوختن سنت است و از جانب جیب برای آنست تا دست

دارند

ای درآید دست خود درکریبان بیرون آید سپید

راست آسان فرو دتوان کرد در کلام مجید در حق موسی
علیه السلام آمده است وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ
بَيْضَاءَ وهر جامه که دوزند این طایفه با جیب دوزند
که دروی فواید است تا بوقت حاجت شانه و چیزهاء
دیگر دروی نهند اما لبابچه و فرجی داشتن سنت است که

فرجی فراخی

صحابه قبا و لبابچه بسیار پوشیده اند و فرجی کسی را مسلم است
داشتن که جامه وجود خود را چاک کرده باشد و بود و
هستی خویش را زیر [illegible] باشد و از بار دنیا و نعیم
آخرت فرجی یافته باشد و در راه حق تعالی هر دو را ترک کرده
باشد و جامه دوتو داشتن سنت مشایخ و علماء سلف است و
گفته اند که خرقه پوشنده اولی تر آن باشد که دوتو باشد اما
آستین فراخ کردن سنت صحابه و مشایخ ما تقدم است
برای آنکه تا بوقت وضو ساختن و کاری کردن آسان باز توانند
نوردید و اگر خواهد سجاده یا چیزی دیگر نهند در آستین
تواند نهاد و فراویز بر سر آستین و پای دامن جامه دوختن
سنت است و این کسی را مسلم است که ظاهر و باطن یکسان بود

حصین نگاهبانی

و هیچ پریشانی از بیرون بدو راه نیابد و امانی و حصینی یافته

باشد از دست نفس و مکر شیطان و غضب حق تعالی و داشتن
کلاه زیر دستار سنت است و کلاه دو تو از برای آن دارند
تا از عرق جرب نکردد و بر وی ریمناک نشود و اما کلاه
روحه کلاهی باشد بزرگ مشایخ ما تقدم را ز ابتاج مانند
کرده اند انداشتن کسی را مسلم است که بی دستار بر سر نهد
و از همه علایقها و بندها مجرد فرد باشد و از پیوندها طاق
باشد و از خدمت و صحبت خلق و قبول و رد ایشان
فارغ شده باشد و اما دستار بر سر بستن سنت است
و سنت است که رسنها و علاقها دستار باز پس نمازند و در
نقل آمده است که پاره از پیش فرو گذاشته بود و پاره از پس
انداخته یعنی بر دوش انداخته بود گفته اند ریشه دستار
باز پس انداختن کسی را شاید که جمله آرزوها و هواهای
دنیا پس انداخته باشد و از پیش بر گرفته و این جز مشایخ
را نشاید اما ریشه در پیش انداختن کسی را شاید که مطلوب
خویش یافته باشد و در بر گرفته و با آن آرامیده اما پوشیدن
چرم در مطالع این بیچاره نیامده است از آن نبشته نشد
چون این مقدار معلوم شد اکنون بدانکه انواع الخرقه

بنویسد

بپوشند از دست پیری نشاید جامهٔ ازرق و صوفیانه پوشیدن
و بر سر سجاده ازرق نماز کردن و نشستن و گفته اند جوانانرا
بیش از خرقه پوشیدن هیچ جامه لایق تر از جامه فوطه یا گلیم
یا ازار نباشد اما آن پوشنده که مرید را خرقه پوشاند باید که
مستقیم الحال باشد که از جملهٔ فراز و نشیب طریقت گذشته
بود و ذوق احوال چشیده و مشرب اعمال یافته و قهر جلال
و لطف جمال دیده و مشرف بود بر حال این مرید که
اندر نهایت او بکجا خواهد رسید از راجعان خواهد
بود یا از واقفان یا از بالغان که مشایخ این حدیث طبیبان
دلها اند چون طبیب بعلت بیمار جاهل بود بیمار را بطب خود هلاک
کند از آنچه پرورش وی نداند و خطر کارها نشناسد و غذا
بیمار از اشربهٔ مخالف علت او ساود از نجاست فتوی ع
اَلشَّیْخُ فِیْ قَوْمِہٖ کَالنَّبِیِّ فِیْ اُمَّتِہٖ و شرط پوشیدن مرقع
کفن بود امید از لذات حیات منقطع کرده اند و دل از راحت
زندگانی پاک کنند عمر خود جمله در خدمت حق وقف کنند و بکلیت
از هوای خود تبرا کنند انگاه آن پیر او را بپوشیده خرقه عزیز
[پیرا ادی] کرده اند این بود کیفیت و هیئت لباس این طایفه که در مکتوب

یا از

بطبابت

کنجید اما اگر و هیچ خود اندر هست و نیست لباس تکلف نکرده اند
اگر خدای شان عبایی داد بپوشیدند و اگر قبایی داد بپوشیدند
و اگر برهنه داشت برهنه بماندند ای برادر چنان که طاعت
دشمنان محبوب نیست زلت دوستان در حساب نیست شاهد
این قصه آدم و ابلیس است و اگر گویی و عصا آدم چه بود و
عصی چه نگری تو بتاج بزرگواری که ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ
نگر ای برادر آدم از برگ درختان بهشت مرقع ساخته
بود در وی در سفر خاک داشت، عصا در خور بود از وعصی
عصاش ساختند که درویش را مرقع و عصا زیبا بود ای برادر اسرار
ربوبیت از انجا روی نماید که عنقاء عقول اکابر و هم
بیفکند از بیجاست که گفت مثنویات

ای خرد در راه تو طفلی بشیر :: کم شده در جست و جوی تو عقل پیر
ای خرد سرگشته اندر راه تو :: عقل را سرمایه کم راه تو

ای بوالعجبا اسرار غیب است و الا مشتی خاک را این اهلیت از کجا
بود که پاکان حظایر قدس الله پیش وی سجده کنند و آن یکی را
که سر باز زده لعین ابد کنند سر اینست که گفت بیت
عرش و عالم جز طلسمی بیش نیست :: او ست بس آن جمله اسمی بیش نیست

عبا، گلیم

از نگر

در نکر این عالم وان عالم اوست غیر او دیگر اگر هست آن هم اوست

ای دریغا هیچکس را نیست تاب دیدها کور و جهان پر آفتاب

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب نود دوم در ملامت

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمتابعت احبابه بدانند

احبابه دوستان

که طایفه از روندگان راه ملامت بسیارند و اهل حق مخصوص

اند بملامت خلق از جمله عالم خاصه بزرگان این امت

و سنت خدا وند با دوستان و طالبان خود همچنین رفته

هر که عمل نیکو می کند عالم را ملامت کنند و می گویند

و ملامت بر سر بو عشق یکی راست رفتن در دین است

چنان بود یکی کار خود میکند و در دین خود راست می رود

و معاملت را نکاه میدارد خلق او را ملامت کنند و او

دراز

اند همه احوال بر سر رشته خود باشد و بهر نام که خوانند او را

همه یکی بود چنانک رسول علیه السلام که پیش رو محبان

و مقتدا اهل ایمانست تا وحی نیامده بود و این حدیث نگفته

نزدیک همه نیکنام بود و بزرگ محمد امین گفتندی چون

خلعت دوستی و وحی بر سر وی کشیدند خلق زبان ملامت

بر وی دراز کردند یکی گفت کاهن است طایفه گفتند شاعر است

کاهن
اکنون

وگروهي گفتند كاذب است ديگر گفت مجنون است او را بدين
التفات نه ونوع دوم ملامت قصدي است وآن آنست كه يكي را
جاه خلق بسيار پيدا آيد واندر ميان ايشان نشانه (مشهور) گردد وخواهد تا
دل خود از ايشان فارغ كرداند وبحق مشغول ماند بتكلف راه
ملامت خلق گيرد بكاري كه شرع را زيان ندارد چنانكه روايت
كنند كه عثمان رضي الله عنه روزي از خرماستان (باغ خرما) خود مي
اندر حين خلافت پشتواره هيزم بر سر نهاده مي آمد ودر آن وقت
چهار صد غلام بيش داشت گفتند يا امير المومنين اين چه حال
است كه تو خلافت بيشتر ترا غلامانند گفت اُجَرِّبُ نَفْسِي
نفس خود را تجربه مي كنم تا جاه خلق او را از هيچ كار باز ندارد
ونيز از خواجه ابويزيد بسطامي رحمة الله مي آرند كه از حجاز مي آمد
اندر شهري آوازه اندر افتاد كه بايزيد مي آيد خلق آن شهر باستقبال
بيرون آمدند وباكرام در شهر در آوردند بمراعات ايشان وقتش پراگنده
گشت چون ببازار رسيد قرصي از آستين بيرون آورد وخوردن
گرفت ماه رمضان بود همه خلق مر از وي برگشتند تنها بماند با مريد
كه برابر بود گفت ديدي بيك مسئلهٔ شرع كار كردم همه خلق مرا رد
كردند ونوع سيوم ملامت تركست وآن چنان بود كه كسي را كفر

وضلالت دامن گیرد ترک شریعت کند ودست از متابعت سنت
بدارد وگویند این راه ملامت است ومن ملامتیم این ضلالتی است
ظاهر باشد وآفتی بزرگ چنانکه اندرین زمانه بیدا شده است
مقصود ایشان از رد خلق قبول خلق باشد زانچ اول باید
کر کسی مقبول الخلق بود تا قصد رد ایشان کند بفعلی وچون کسی
قبول ناکرده بتکلف رد کردن ایشان بهانه بود مر قبول خود
را بزرگان گویند الملامة ترك السلامة ملامت ترك سلامت
است چون کسی قاصد ابترك سلامت خود بگوید مر بلاها
را میان اندر بندد از مالوفات وراحات تبرا کند بامید
کشف جلال مابود خلق از خلق نومید گردد والفتش از ایشان گسسته
شود بحق بیوسته گردد بس آنچ روی همه خلق عالم بران بود
وآن سلامت است مر اهل ملامت را پشت بران باشد تا
همتشان خلاف همه خلق باشد ومر خداوندان محبت را
در ملامت مشربهاست که ایشان دانند که تا گویند اَلْمَلَامَةُ
رَوْضَةُ الْعَاشِقِیْنَ وَنُزْهَةُ الْمُحِبِّیْنَ رَاحَةُ الْمُشْتَاقِیْنَ
وَسُرُوْرُ الْمُرِیْدِیْنَ ازانچ اندران آثار قبول است ومر اولیار خویشی طریق
وی کر آن علامت قربت وهمچنان که همه خلق بقبول خلق

خورم وشاد باشند ایشان برد خلق خورم وشاد کنند
وهرچند که مفلسی امیدوارتر باشد روا بود که در خرابات
آن بدید آید که در کعبه نیاید سحرهٔ فرعون را در عین
کافری وجادوئی توحید بدید آمد افکندگی وبیچارگی
بیش آبروی هستی وخواجگی را در عدم برکه تکبر وهستی
صفت حق است جل جلاله هیچ لباس برقد خاک زیباتر
از لباس تواضع وافکندگی نیست کسی که درد یار
در راه کند بول دفتر باشد اورا کی رسد که تکبر
کند وخود را از سر غفلت هستی ثابت کند در حضرت پادشاهان
برخادمان وغلامان هیچ حلیت زیباتر از تواضع نیست

رباعی

درحضرت شاه عافیت خواهی به ، آواز دو نظاره شهنشاهی به
قصه چکنم دراز کوتاهی به ، در بیشهٔ شیر شرزه روباهی به
خاک را بارکش بباید بود نه سرکش که خاک بارکشی راست بدانک
چون سلطان گدائی وبی نوائی را ازمیان راه برگیرد وبا
وی بگوید که من ترا امروز تو مرا گدا را باید که خود را فراموش
نکند رحمت خدای بران بنده باد که قدر خود بداند آدمی

یک مشت خاک است ورای آن همه لطف خداوند با کست
ترا بکرم عطا داد نه باستحقاق بجود داد نه بسجود
بفضل داد نه بفعل بلکه بخدایی خود داد نه بلائی تو
اَلْعِنَایَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّیْنِ هنوز آدم علیه السلام
زلت نیاورده بود که خیاط لطف خرقه توبه را دوخته بود
والسلام بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
مکتوب نود و سیوم در سماع بسوی برادر اعز شمس الدین
الکرمانی [illegible] اند که چون در لهاوستها خزاین اسرار
معدن جواهر معانی است و مثال نهان بودن آن اسرار و
جواهر در دلها چون نهان بودن آتش است در آهن و سنگ
وسماع بدید آرنده آن اسرار است از دلها چنانکه آتش زنه
بدید آرنده آن آتش است که در آهن و سنگ نهانست بس ظاهر
نشود از دل مگر بسماع آنچه در وی بود چنانکه ترشح نکند
سبو مگر آنچه در وی بود از ینجا بدان هر کرا غالب بود بر وی
حب خداوند عز و جل و مشتاق بود بلقاء وی سماع در
حق وی محرک است مر شوق وی را و موکدست مر محبت
و عشق وی را و بیرون آرنده آن آتش سینه وی را از

[illegible]

نهان کاه وظاهر کننده است مر احوال شریف را از مکاشفات
و ملاطفات که در حصر نیاید بلاند هر کرا از ین دولت نصیبی
است و از ین نعمت حظّی و آن احوال شریف را بزبان صوفیان (کوتاهی یعنی شمایم)
وجد خوانند اینجا سماع حلال بود بلک مستحب بلک کفته اند
لازم بود که این قدمی باشد که هرچه در عالم هزل بود چون
بسمع خداوند این قدم رسد جدّ کردد چه او از نهاد خود
کشته است هرچه بد ورسد بگردد و ازین جا بود که پیران
بفرموده اند تا بیتهای خراباتی در پیش ایشان برگرفتند
از لفظ وصال دیدار خداوند شنیدید و از لفظ فراق حجاب از خداوند شنیدند
و از لفظ چشم نظر خداوند شنیدند و از لطف او که گفت وَ
لِتُصْنَعَ عَلٰی عَیْنِیْ ای علی علمی وبصری و لطفی و از
لفظ زلف قرب خداوند شنیدند وَلِیُقَرِّبُوْنَا اِلَی اللّٰهِ
زُلْفٰی ای قربا و باشد که از زلف سلسلهٔ اشکال الوهیّة
شنوند چنانکه کفت

ابیات

کفتم بشمارم سر یک حلقهٔ زلفش، تا بو که بتفصیلش سر جمله برآرم
خندید بمن بر سر زلف مشکینش، یک پیچ به پیچید غلط کرد شمارم
یعنی چون کسی خواهد بتصرّف خود تا یک سر موئی از عجایب

رحمه الله تعالى ان الشعر ذكر من الاذكار [illegible]
الذي [illegible] حال الشعر [illegible]
أحسن [illegible] المعنى والمفهوم ذكر [illegible]
الشايع والخاصة ذكر [illegible] سماع الصوفية

حضرت

حضرت الوهیت بشناسد یک پیچ در وی افتد همه شمار هاک
غلط شود و همه عقلها مدهوش گردد و باشد که از لفظ
زلف ظلمت کفر فهم کنند و از نور روی نور ایمان فهم کنند چنانکه

کنند و

گفت بیت

رنگ زلف تو سیه کرد ست روی روز را ٭ نور رویت محو کرد اینده ظلمت یا شب
ملک رخت که بود دلم زلف تو ربود ٭ هندو نگر که حق مسلمان فرو گرفت

و از لفظ کفر پوشیدن هستی و اعمال خویش فهم
کنند و از لفظ ارتداد بر گشتن از خود فهم کنند چنانکه
بزرگی این بیت شنید از یکی که می گفت بیت: کافر
نشوی عشق خرید ار تو نیست ٭ مرتد نشوی قلندری
کار تو نیست، نعره بزد و بیفتاد چون بهوش آمد
از وی پرسیدند گفت کفر در لغت فرا پوشیدن بود

ارتداد
بازگشتن از دین
ارتداد یعنی مرتد
شدن

کافر پوشنده باشد کشاورز را که تخم در زمین پوشد کافر
خوانند پس معنی بیت آن بود که تا هستی و اعمال و صدق تو
بر تو و بر جمله خلق پوشیده نشود دعوی عشق از تو درست
نیاید و تا از خود بر نگردی و از نفس خویش بیزار نشوی دم
قلندری زدن از تو درست نیاید و جز حدیث سراب

و مستی شوند چنانک گفت   مثنوی

گر تو خوری دو هزار رطل بپیمایی   تا خود نخودی نباشدت زیبایی

آن فهم کنند که کار دین بحدیث و علم حجت راست نیاید بذوق
راست آید اگر بسیار حدیث محبت و عشق و زهد و تقوی
و دیگر معانی بگویی و کتابها تصنیف کنی هیچ سود نکند
تا بران صفت نگردی و آنچ از بیت های خراباتی شوند چنانک
گویند

مثنوی

هر کو بخرابات نشد بی دین است   زیرا که خرابات اصول دین است

آن فهم کنند که این صفات بشریت که آبادانست تا خراب نشود
آن صفات که نهانست در جواهر آدمی پیدا نیاید و آبادان نگردد
و باشد که از بیتی تازی چیزی فهم کنند که آن نه معنی تازی
بود و لیکن چنانک ایشانرا حال افتد نه مقصود ایشان
تفسیر شعر بود چنانک یکی میگفت   مصراع
ما زارنی فی النوم الا خیالکم   صوفی را حال پدید آمد گفتند
این حال چیست که تو خود نمیدانی که وی چه میگوید گفت
چه دانم میگوید ما زاریم و درمانده ایم و در خطریم و یکی از
بزرگان در بازار میگذشت شنید که خیار فروشی میگفت خیار

عشره

عَشْرَةٌ بِحَبَّةٍ وجد بروي غالب گشت او را ازان پرسیدند
گفت إِذَا كَانَ خِيَارُ النَّاسِ عَشْرَةً بِحَبَّةٍ فَمَا
قِيمَةُ شِرَارِهِمْ هرگاه که مرد نیکو مرد را قیمت این
بود بدترین مرد را قیمت چه بود و باشد که بیت یکی بود
اما هر کسی را فهمی افتد مختلف بر قدر حال و نظر هر کسی
چنانکه کنیزکی که در دجلهٔ بغداد سبوی می زد و میگفت
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاءِ اِنَّ الْمُحِبَّ لَفِی الْعَنَاءِ یکی حال
آورد و گفت صَدَقْتِ و دیگری حال آورد و گفت كَذَبْتِ و
هر یکی بر یر صادق چه آنکه گفت صَدَقْتِ وی همه بلا و رنج و محنت
عاشق دید در عشق و آنکه گفت کذبت روح و راحت
و وصال دوست دید در عشق و باشد که سماع ایشان بمجرد
آواز بود نه بر معنی بیت آخر شنیده، حکایت اشتران
عرب که بمجرد آواز چنان مست میکردند که با بار گران چندان
روند که چون بمنزل رسند و دست از سماع بردارند در حال
بیفتند و هلاک شوند پس سماع این طایفه همچنین باشد
و هر که کاری بر وی غلبه گرفت هر چه شنوند آن شنوند و هر چه
بینند آن بینند انکار این انکار مشاهده است و هر کرا آتش

بیکی یاد حکیم پرورد کار آسمان را
بدرستی عاشقان هر آینه در رنج اند

عشق در حق یار در باطل روزی سوخته بود و بر اینکو
معلوم باشد اکنون باید که اینجا یک اصل نیکو نگاهداری
تا از آفت و بلا اسماع خلاص یابی و آن آنست هرچه صفات
نقصانات و تغیرات است همه در حق خویش و نفس خویش
فهم کنی و هرچه جمال و جلال است و جود و کرم است
بخشش
و همه صفات کمال همچنین در حق سبحانه و تعالی فهم کنی
و اگر نه بیم کفر بود و بدین سبب است که خطر سماع بزرگ تر
حق تعالی عظیم است چنانکه این بیت بشنود بیت

کجا
ازاول به من میل بد آن منزل امروز ملول بودن از بهر چه است

هر کرا بلایی موی بوده باشد ناگاه ضعیف شود بسببی
چون آن بیت بشنود پندارد که حق تعالی را بوی عنایتی
بوده است و اکنون بگشته است و این تغیر در حق خداوند
یعنی گشته
تعالی فهم کند کفر بود بلک باید که بداند تغیر را بحق سبحانه
تعالی راه نیست و از آن جانب هرگز منع و حجاب و ملال نبود
بر همه کس درگاه گشاده است مثال چون آفتاب که نوری بر همه
مبذول است مگر بر کسی که بزیر دیواری از وی در حجاب مانده
خرج کرده شده
آنگاه تغیر بروی آمده باشد نه در آفتاب چنانک گفت شنوی

آفتاب برآمد

آفتاب برآمد ای نگارین دیر پشت، هر بنده اگر نتابد از ادبار است
باید که حوالت حجاب بر ادبار خویش کند و با تقصیری که از وی
رفته باشد نه بحق تعالی که وی ازین همه پاک است و بلید جاهل
محروم بی نصیب از لذت سماع تعجب کند از لذت گرفتن
مستمع و وجد وی و اضطراب حال وی و تغیّر لون وی
مثل تعجب کردن بهیمه از لذت لوزینه و تعجب کردن عنّین
از لذت مباشرت و تعجب کردن جاهل از لذت معرفت
خداوند و معرفت جلال وی و عظمت وی و عجائب صنع وی،
این چنین شخص از شمار آدمیان خارج است تقاضا گر انکند ذکر
کردن وی درین محل چه اگر نابینا لذت نظاره را در سبزه آب روان
انکار کند چه عجب که وی را چشم نداده اند و اگر کودکی لذت
بادشاهی و فرماندهی را انکار کند چه عجب که او راه ببازی دارد
بر لذت ممالکت چه راه بود و اگر غالب محبت بر دل کسی عشق
مخلوقی بود که نظر کردن بروی حرامست و هرچه شنود آنجا
فرود آرد سماع در حق اینچنین کسی حرام بود زیرا گر در حق
وی جنباننده فکر بود در افعال محظوره و انگیزنده بود
مر دواعی را ببوی کسی که حرامست بیوستن بوی و داعی الحرام

حرامست

حرام باشد اینجا هیچکس را خلافی نیست واگر غالب بر دل
کسی محبت حق تعالی نیست تا سماع در حق وی محبوب بود
نه بروی شهوت غالب است تا سماع در وی محظور بود اینجا
گویند سماع در حق وی مباح بود همچو انواع مباحات دیگر پس
سماع سه نوع اَمد حلال و حرام و مباح از ینجاست که بزرگی
را پرسیدند از سماع فقال مُسْتَحَبٌّ لِاَهْلِ الْحَقَائِقِ وَمُبَاحٌ
لاهلِ الشك وَالورع وَمكروه لِاَهل النفوس وَالحظوظ گفت
مستحب است مر اهل حقائق را مباح است مر اهل زهد و پرهیز
را و مکروه است مر اهل نفوس و حظوظ را و اجماع است مشائخ
را بتحسین صوت بقرأت قرآن ما دام که در حد خود است یعنی
نیکو کردانیدن اواز
خللی در معنی نیفکند و اما قصاید و اشعار چون از حضرت
غزلها
رسالت سوال کردند از شعر فرمود هُوَ الكَلَامُ فَحَسَنُهُ حَسَنٌ
وَقَبِيحُهُ قَبِيحٌ گفت اَن سخنی است و نیکویی او نیکو بود
و زشت او زشت بود یعنی هرچه شنیدن اَن حلال است چون
حکمت و موعظت و استدلال در اَیات خداوند و ذکر نعمت
و آلاء خداوند و صفت صلحا و صفت متقیان و مانند اَن
بنثر و بنظم همه حلال بود و هرچه شنیدن اَن حرام است
غیر نظم

چون

جون عسث و فواحش و ذم کسي که منعم بکلمهٔ کفو بنسر
و بنظم همه حرام بود و آنج از ذکر شهرها و منازلها و اوقات
گذشته و امم گذشته بود مباح است بنظم جنانک بنسر و آنج گروه
از ذکر خدها و قدها و مويها و لب و جشم و آنج موافق رخساره
طبع نفوس است مکروه است بنظم شنيدن آن جنانک بنسر
مکرم عالم رباني راکه صاحب مجاهدات و رياضات است
و صاحب تميز است ميان طبع و الهام جنانکه در قسم اول گفتيم
در جمله شنيدن شعر مباح است پيغامبر عليه السلام شنيده است
و صحابه گفته اند و شنيده اند و مردمان را ازين جا خطا
افتاده است بعضي شنيدن جمله اشعار را حرام گويند و روز
و شب غيبت مسلمانان کنند و گروهي جمله اين را حلال
گويند و روا دارند شب و روز غزل شنوند و بر يکديگر حجج
قايم کنند ازينجا معلوم کن هر مسلهٔ مختلف بود و محتمل
وجوه باشد جواب کردن در آن باطلاق خطا بود صاحب
مطلق بغير قيد
کشف محجوب رحمة الله که مقتداء عصر خويش بوده است
گويد وقتي من بمرو بوده ام يکي از ائمهٔ اهل حديث
مقام
آنکه معروف ترين ايشان بود مرا گفت که من اندر اباحت
در اين

سماع کتابی کرده ام کفتم که بزرک مصیبتی اندر دین بدیل
آمد که خواجه امام لهوی را که اصل همه فتنهاست حلال کرد
مرا کفت پس اکر حلال نمی داری تو چرا میکنی کفتم که حکم
آن بر وجوه است بر یک چیز قطع نتوان کرد اکر تاثیر آن
در دل حلال بود سماع حلال بود اکر تاثیر آن در دل حرام
بود سماع حرام بود اکر تاثیر مباح بود سماع مباح بود
چیزی را که ظاهر حکمش فسق است و اندر باطن روشن
بوجوه است، اطلاق آن بر یک وجه محال بود، اما رقص
کردن بدانکه امام غزالی رحمة الله علیه هم برین سه وجه آورده
است و کفته که حکم رقص حکم محرک اوست، اگر محرک او محمود است و
رقص حزن کننده اوست و موکد کننده اوست پس رقص
نیز محمود است و اکر محرک مذموم است رقص حزن کننده
وی پس آن رقص نیز مذموم است و اکر آن محرک مباح است
رقص نیز مباح است و کفته اند که روایت کرده اند که جماعتی
از صحابه بدان جایشان رسیده است از سرور رقص کرده اند
اما آنکه بعضی صلحا رقص کرده اند با یقاع وزن بغیر اظهار
وجد و حال برای موافقت درویشان در حرکت پس تحرک

کنند بحرکت موزون تا بنمایند که ما را وجدی وحالی نیست احترازاً
عن الکذب لیکن با این بهم گفته اند عادت کردن رقص لایق
نیست مر اهل اقتدار را که در آن بیشتر احوال انی لعب و لهو باشد
وهر چیزی که صورت لعب و لهو دارد در چشم مردمان مقتدا
باید که در آن اجتناب کند تا خورد نگردد در چشم خلق که ترک
اقتدا کنند بوی درجمله بازی شرعاً وعقلاً زشت باشد از جمله
مردمان بمحل آید که افضل مردمان اند کنند اما چون خفیفی
مردی را در سماع پدید آید و خفقانی بر سر مستولی شود
قوت کو وقت حال اضطراب که پدید آید نه رقص باشد و نه طبعی یار
وآن اضطراب که پدید آید نه رقص بود و نه بی بازی باشد
ونه طبع پروردن بود که آن جان گداختن بود و سخت
دور بود انکس از طریق صواب که آنرا رقص خواند واین حالی
است که بنطق آنرا بیان نتوان کرد هر که چشیده است نداند
پس هر حرکتی که ازین طایفه اضطراب حال بود نه رقص واگر
کسی را سخن است در رقص است نه در اضطراب ودر سماع بیت
ودرستی حالت احادیث آمده است یکی از صحیح برای دلیل
اینجا یاد کنیم وآن آنست که روایت کرده شده است از انس

رضي الله عنه که گفت نزدیک رسول بودم علیه السلام که مهتر
جبرئیل صلوات الله علیه در رسید پس گفت یا رسول الله
بشارت مر ترا که درویشان امت تو در آیند در بهشت پیش از اغنیا
بپانصد سال و آن نیم روز بود پس حضرت رسالت برین اشارت
خوش گشت گفت در میان شما کسی هست که شعری خواند پس
بدوی گفت هست یا رسول الله گفت هات هات آن بدوی
این بیت بخواند

قطعه

قد لسعت حية الهوى كبدي ... فلا طبيب لها ولا راقي
إلا الحبيب الذي شغفت به ... فعنده رقيتي وترياقي

پس رسول علیه السلام تواجد کرد و جمله صحابه با وی تواجد
کردند تا رداء مبارک از دوش بیفتاد پس چون فارغ شدند هر کسی
بجاء خویش قرار گرفتند معاویه بن ابي سفيان گفت چه نیکو
بازی شما است یا رسول الله فرمود مه یا معاویه لیس بکریم
من لم یهتز عند سماع ذكر الحبيب گفت دور باش
یا معاویه کریم نبود هر که بشنیدن ذکر دوست در جنبش نیاید
پس رداء مبارک او قسمت کردند بر حاضران بچهار صد پر کاله
و در دست زدن اصل آنست که روایت کرده شده است از عتبة الغلام

الهوی

[illegible]

...
مانع از سماع شنفته بیدار شود
وز رحمت بود و شاد هشیار شود
بگذار که این مرده دیوانه
زنده شود از سماع و در کار شود

زین ای طریق هشیار
نه شود از سماع بیدار
...
هر ... شود از سماع در کار
... ان این راه
... سماع ... الدار
... سماع کشف گردد
... دانسته اسرار
... سماع کرد ای دوست
... بیدار
امروز ... فردا

در صفت صدق و در کرباز . باشد ز سماع روح و ریحان . باشد ز سماع قرب دیدار
... بجیدی . بشنو سماع قبل ... . تو نیز تو را ... تحقیق
تقلید ز پیش خویش بردار

رضي الله عنه بيتي از كسي شنيد پس يك دست بر دست ديگر زدن
گرفت چنانك از انگشتانش قطرات خون چكيد و از خواجه ابو سعيد
ابو الخير رحمة الله نقلست كه گفت درويش چون در سماع دست بر هم
زند شهوتي كه بر دست باشد از وي بريزد و چون پاي بر زمين زند
شهوتي كه بر پاي باشد بريزد و چون نعره بزند شهوتي كه اندرون
باشد بيرون رود اما آنك نعره زدن در سماع روا باشد وقتي كه غلبه
و بند باطن بديد آيد چنانك خويشتن را نگاه داشتن نتواند روايت
كرده اند كه موسي عليه السلام در بني اسرائيل قصه ميگفت يكي
از آن نعره بزد كه موسي عليه السلام باو بانگ زد حق سبحانه تعالى
در مناجات با وي گفت بِمَحَبَّتِي صَاحُوا وَبِمَحَبَّتِي نَاحُوا
وَبِوُجْدِي وَاحُوا فَلِمَ تُنْكِرُ عَلَى عِبَادِي بمحبت من بانگ
ميكنند و بمحبت من نوحه ميكنند و باندوه من مي روند بر انكار
چرا كردي بر بندگان من شيخ ابو عبد الرحمن السلمي اين جمله
را جمع كرده است اندر كتاب السماع اكنون بدانك هر كسي را
در سماع مرتبتي است كه مشرب و ذوق وي از آن بر مقدار مرتبه
وي باشد چنانك تايب را هرچه شنود او را مدد حسرت و ندامت
بود و مشتاق را مزيد شوق و رويت بود و مومن را تاكيد يقين

ندامت
سرزنش

بود و مرید را تحقیق بیان بود و محب را انقطاع علایق بود العلایق ماسوی الله تعلق دار
و فقیر را اساس توحیدی بود از کل و گفته اند مثال اهل سماع
چون آفتاب است که بر همه چیزها بتابد اما هر چیزی بر مقدار اساس بنیاد
مراتب از آن ذوق و شرب بود یکی را میسوزد و یکی را می
افروزد و یکی را می نوازد و یکی را می گدازد و اگر کسی گوید که در آن
حالت بی خبری و بی خویشی چون است که بر ضرب قوال رقص
می توانند کرد و صوت و نغمه قوال و ضرب چی بداند جواب
آنست که مرد چون از تنهاء نفسانی و خیالات و خواطر خالی بود
شود دل او روشن تر و بقوت تر شود چون نفس بی قوت
گردد دل او شنایی یابد صوت سماع و طریق گویند لا محالت
بداند و اگر گوید چون سماع ایشان حق است و برای حق است باید که
در دعوتها مقریان نشاندندی تا قرآن خواندندی نه قوالان که
سرود گویند که قرآن کلام حق است سماع آن اولیتر جواب آنست
که سماع بقراءت قرآن نیز بسیار آید و باشد که بسیار کسی از سماع
آن بیهوش شوند و بسیار کس بوده که در لرز جان بداده است چنانکه
در کتابها مسطور است اما سبب آنکه بدل مقری قوال نشانند و بدل
قرآن سرود گویند آنست که آیات قرآن همه باحوال عاشقان

مناسبتی ندارد در قران قصهٔ کافران و حکم اهل معاملت
و اهاجنا و حبز هلر دیکر بسیارست جون مقری بمثل این آیت
خواند که مادر را از میراث ششی یک بود و خواهر را نیمه بود یا جب
این آیت خواند زنی را شوهرش بمیرد جهار ماه و ده روز
عدت باید داشت و امثال این آتش عشق و محبت را تیز
نکند بکر کسی که بغایت عاشق بود و از هر جیزی ویرا
سماع باشد کره از مقصود دی [?] بود آنجنان
کسی نادر بود سببی دیکر آنست که مردمان بیشتر قران ما یاد
و بسیار خوانده باشند و هر جه بسیار شنیده ابلا کاهی قرار ندهد
در بیشتر احوال نه بینی جون عربی آمدندی در عصر رسول
علیه السلام قران تازه می شنیدندی کریستند و احوال بر ایشان بدید
می آمد صدیق اکبر میکوفت کُنّا کَمَا کُنْتُمْ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُنَا
کفت ما نیز همچو شما بوده ایم اکنون دل ما سخت شد ای با قران
قرار کرفت اما شرط سماع آنست که در وی سه جیز نکاه دارند مکان
و زمان و اخوان و مکان باید که بقعه مشایخ بود یا موضعی
پاکیزه باشد مروح و کشاده و روشن و اخوان باید که یاران
و درویشان اهل تمیز و صحبت یافته باشند و ریاضتها کشیده

باری بنزدیک همه عقلا حرام است مکر وجدی بدید آید و آن بر سه
کونه است یکی جای صدق است و یکی جای کذب است و یکی مختلط است آنجا که صدق است
یکلحظه باشد و آنجا که کذب است روزکاری دراز درکشد و از آنجا حدیث جلبی نماید
و آنجا که مختلط است اول صدق باشد باقی رعونت نفس از کلمات شیخ
ابوالقاسم عبدالکریم القشیری

"باشند و زمان باید که دل از کل اشغال خالی بود و اما الادب
آنست که در سماع تا نباید نکنی و حرکت را عادت نسازی و وقت
وقت کنی تا تعظیم آن از دل نشود و باید که اندر حالت
حرکت از کسی موافقت چشم ندارد و چون کسی مساعدت کند
منع نکند و اگر کسی را حالی و وجدی بود و اندر رونق کار او
تصرف نکند و حرکات او را بدان نیت بر نسنجد که اندر آن بر آید کی
و بی برکتی بسیار باشد و باید که اگر قوال خوش خواند او را
نگوید که خوش می‌خوانی و اگر ناخوش خواند و یا شعر ناموزون
گوید نگوید که بهتر خوانی و بدل با وی خصومت نکند و وی را
در میان نه بیند خود را است شنود و اگر گروهی را سماع گرفته
باشد و ترا از آن نصیب نبوده باشد شرط نیست که بصحو خویش
اندر سکر ایشان نگری باید که بوقت نیاز خود باشی و سلطان
وقت را تمکین کنی تا برکات آن بر تو رسد و باید که چون سماع
کنی اینجا پیری حاضر بود تا اگر صاحب قدم و صاحب سماع
نباشی در سایه دولت صاحب قدم و صاحب سماع باشی و دیگر
ادب آنست که همه سر در پیش افکنند و در یکدیگر ننگرند و در میان
سماع سخن نگویند و آب نخورند و چپ و راست ننگرند و دست

وسر نهاده باشند و بتکلّف هیچ حرکتی نکنند بلکه چنانکه در تشهد
نماز بنشینند باداب بنشینند و همه دل با حق سبحانه و تعالی
دارند و منتظران باشند تا از غیب چه فتوح پدید آید بسبب
سماع و چون کسی از غلبات وجد برخیزد با وی موافقت
کنند و اگر دستارش افتد دستارها بنهند و این جواب سؤال
همه اگرچه بدعت است از صحابه و تابعین نقل نکرده‌اند ولیکن
نه هرچه نکو بود شاید ساز نکو باشد چنانکه امام شافعی
رحمة الله میگوید جماعت به تراویح وضع
و این بدعتی نیکوست یعنی بدعت مذموم آن باشد که مخالف
سنت بود اما حسن خلق و دل مردمان شاد کردن در او
شرع را زیان ندارد محمود است و هر قومی را عادتی باشد
و با ایشان مخالفت کردن در اخلاق ایشان بدخویی بود و
فتوی شرع اینست که خَالِقُ النَّاسَ بِأَخْلَاقِهِمْ با هر
کسی زندگانی بر وفق عادت وخوی او کنند چون آن قوم
بدان موافقت شاد شوند و ازین مخالفت متوحش
شوند موافقت ایشان سنت بود اما صحابه که از دیدن
رسول علیه السلام بر پای نخاستند آنست که وی آنرا کاره

بدعت

عمر رضی الله عنه نماز تراویح را بدعت گفت

بودي وعادت عرب ديكر وعادت عجم ديكر از ذكر سماع و
احكام وي در مكتوب همين بسيار بود بسم الله الرحمن الرحيم
مكتوب نود وچهارم در عزلت برادرم اعز شمس
الدين اكرمه الله بكرامة المطيعين بداند كه عزلت كرفتن
وجدا شدن از خلق مريد را مهم است تا عبادت تواند كرد
جنانك حكايت كرده اند كه يكي از مشايخ كفت بكذشتم بجماعتي
كه تير مي فرستادند ويكي از ايشان دور نشسته بود خواستم تا با
او سخن كويم كفت ذكر خداي تعالي خوشتر است
كفتم تو تنها بي گفت با من پروردكار منست ودو فرشته
برخاست وبرفت پس همچنين خلق مانعست مر ادمي را از
عبادت بلك بدين بسنده نيست هنوز ادمي را در معصيت
وهلاك افكند جنانك حكايت كرده اند از حاتم اصم رحمه الله
كه كفت طلب كردم از خلق پنج جيز ونيافتم طلب كردم از ايشان
طاعت وزهد نكردند كفتم همه مرا ياري كنيد بدان نكردند
كفتم همه راضي باشيد از من جون بكنم نبودند كفتم همه مرا
منع مكنيد ازين منع كردند كفتم همه مرا بدانج رضاي خداي تعالي
نيست مخوانيد اكر نكنم با من عداوت نكنيد كردند ترك

نزديك من

ايشان

ایشان گرفتم و بحی سخن مشغول شدم و پیغامبر عم وصف
کرده است زمان عزلت را و شرح داده است اهل او را و فرموده
است بجدا بودن از ایشان و بدین شکی نیست که او داناتر
بود بمصالح من و تو و نصیحت کننده تر بود ما را از ما
پس چون زمانهٔ خود را بدان وصف یابی که او گفته است
زبان وی بنگاه دار و نصیحت وی قبول کن و اگر نکنی
هلاک خود را ساخته باشی و آنچه فرموده است آنست که عبد
الله عمرو عاص رضی الله عنه گفته است که نزدیک رسول
بودم ذکر فتنه می کرد گفت چون به بینید که مردمان اگر از عهد
هاء خود در گذشتند و امانتها را خیانت کردند گفتم چه کنم در آن
زمان یا رسول الله گفت لازم گیر خانهٔ خود را و نگاه دار
زبان خود را و بگیر آنچه دانی و ترک کن آنچه ندانی و بر تو بادا
بر کار خود و ترک گرفتن کار دیگری و در خبر است که رسول
فرمود عم که آن روزهاء هرج است گفتند یا رسول الله
هرج ... چه باشد گفت روزگاری که مرد از همنشین خود
ایمن نباشد و ابن مسعود رضی الله عنه در خبر دیگر روایت
کرده است که رسول گفت عم هر جا رفت غمیره را که اگر عمر

الهرج فتنه

دراز داده شوی زمانی خواهد آمد بر تو بسیار باشند دران
زمانه خطیبان و اندک باشند عالمان بسیار باشند سایلان
اندک باشند دهندگان دران زمانه هوا کشنده علم بود گفتم
کی باشد آن زمان گفت آن روزها نمازها فوت کنند و
رشوتها قبول کنند و دین را بمتاعی اندک از دنیا بفروشند
دور باش ای نیکبخت ازان زمانه دور باش بس ای برادر
آنچ درین اخبار روایت کرده اند بچشم خود دیدی در زمان
خود اکنون تامل کن که ترا چه باید کردن و جز این سلف رضوان
بزرگان گذشته
الله علیهم اجماع کرده اند بر دور بودن از زمانه خویش
و اهل آن و عزلت گزیده اند و حریر افزوده درین هیچ شکی
نیست که ایشان دانا تر و بیناتر بوده اند و زمانه بعد از
ایشان بهتر نشده است بلکه ازان تباه شده است که بوده است
وقت ایشان یکی یکی از بزرگان گفته است که شنیدم از سفیان
ثوری که میگفت بخدای که جز او خدای دیگر نیست عزلت حلال
در زمان ما پس اگر در زمان سفیان ثوری رحمة الله عزلت حلال
شد در زمان ما باید که واجب و فریضه گردد و روایت کرده اند
هم از سفیان ثوری رحمه الله که نبشته بود سوی عیاض خواص

برادرِ

بدانک تو در آن زمانه افتاده که اصحاب رسول پناه می جستند
از آنک تو زمانه را در یابند ایشانرا علمی بود که مارا نیست و ایشانرا
یاری دهان بوده اند و قوّتی داشتند که ما را نیست پس چگونه باشد
حال ما که درین زمانه موجود شده ایم باندکی علم واندکی صبر
واندکی یاری دهان و خواجه فضیل عیاض رحمة الله گفته است
این زمانیست که زبانرا نگاه باید داشت و در جایی پنهان باید
بود و دل خودرا علاج باید کرد و آنچ دانی کاربند و آنچ
ندانی ترک باید کرد و داود طایی گفته است رحمة الله علیه
روزه گیر از دنیا و افطار کن در آخرت و بگریز از مردمان
چنانک از شیر بگریزی و عبیده رحمة الله گفته است هیچ حکیمی را
ندیدم هرگز مگر آنک مرا وصیّت کرد که اگر دوست داری ترا کسی
نشناسد بدانک ترا نزدیک خدای تعالی کاریست و دیگر آنک مردمان
باطل کنند آنچ ترا از عبادت حاصل شده باشد بسبب آنچ بینی
آید از جهت ایشان از ریا و تزیّن و تصنّع و خواجه یحیی معاذ
رازی گفته است دیدن مردمان بساط ریاست و زاهدان که گذشته
همه بترسیده اند ازین معنی بکلّی ترک ملاقات و زیارت یکدیگر
گرفته اند تا روایت کنند که هرم ابن حیّان مر خواجه اویس

تزیّن: آراستن. ته هن

قرني را گفت اي ويس بيا تا بيكجا بباشيم و ملاقات يكديگر
بكنيم خواجه ويس گفت دعاء نا ميكرد در غيبت بهتر از
ملاقات است از انكه در زيارت و ملاقات همه ريا و تزين است
اينست حال اهل زهد و رياضت در ملاقات يكديگر پس
چگونه باشد حال ملاقات اهل رغبت و بطالت بلكه حال
اهل شر و جهالت بلا اكثر زمانه يكلي باطل شده است الا
ماشاء الله و مردمان بكلي تباه شده ترا بجدي از عبادت
باز دارند كه اصلا نتواني كه عبادتي كني و اگر جبر تكرده باشي
برتو باطل كنند پس واجب است درين زمانه عزلت كردن و از
مردمان گريختن و پناه طلبيدن از خداي تعالي از تباهي زمانه
اي برادر پيوسته بر شكستگي خويش مي باش و كاسات اندوه
و قدحهاء غم و حسرت ميخور و يك زمان از مصيبت خود خالي
مباش كه كسي را روي آن نيست كه شاد تواند بود محمد رسول
الله عم كه مقصود كونين است از سر درد مستي خويش اين فرياد
ميكند يا ليت رب محمد لم يخلق محمدا اي كاش
پروردگار محمد محمد را نيافريدي مردي نزديك عبد الله مسعود
آمد و گفت يا ليتني من اصحاب اليمين اي كاشكي كه

مي اصحاب

من اصحاب اليمين باشم عبد الله مسعود گفت لَيْتَنِي كُنْتُ
إِذَا مِتُّ لَمْ اُبْعَثْ ای کاشکی که چون عبد الله مسعود
خاک شود نامش از جریده وجود باک شود و هرگز سر از خاک
بر نیارد یکی آنست که طاعت کند و ثواب طمع دارد و یکی
آنست که معصیت کند و عفو چشم دارد باز یکی آنست که از ننگ
وجود خود در هر دو جهان سر بر نیارد بر نو باد
که از ستایش و تزکیه خود دور باشی و خود را از همه
مردودتر و مطرودتر شناسی وهب بن منبه گفت من علامة
المنافق
أَنْ يُحِبُّ الْمَدْحَ وَيَكْرَهُ الذَّمُّ علامت منافق آنست
که ستایش خویش بدروغ دوست دارد و نکوهش براستی دشمن
داریم والسلام ۰ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۰
مکتوب نود و پنجم در حکم جدا شدن از خلق برادر اعز
شمس الدین اکرمه الله بتقواه بداند که عزلت و جدا شدن
از خردمان دو نوع است یکی خردی بود که خلق را بدو اصلاً
حاجت نیست به بیان علمی و به بیان حکمی پس این خرد باید که از
خردمان بکلی جدا شود و اصلا مخالطت نکند مگر در جمعه و یا در
جماعت و یا عید و یا حج و یا مجلس علم نافع و یا حاجت لابدی

وخود را پنهان دارد چنانچ نه او را کسی شناسد و نه او کسی را
اما اگر این مرد خواهد که بکلی از مردمان قطع کند و امداد در
دین و دنیا برای جمع و جماعت و غیر آن اختلاط نکند
بسبب مصلحتی که در ان می بیند روا نیست او را مگر یکی
از دو کار بکند یا انک جایی رود ساکن شود که بر وی جمع
و جماعت واجب نگردد چنانک کوهها و جزیرها باشد
که نگریسته این باشد مر کسانی را که از مردمان دور شده اند
و ...شد این جا یگاه سکونت کرده دوم انک حقیقت بداند
که حضرتی که او را از مخالطت مردمان حاصل خواهد شد بسبب
حضور در جمع و جماعت بیشتر باشد از ثوابی است که بجمع
و جماعت حاصل خواهد آمد بسبب مخالطت پس چون اثم
بیشتر باشد از ثواب هر آینه او را رخصت تواند بود که
ترک جماعت جمع گیرد چنانک در منهاج العابدین است
که گفته اند در مکه پیری بود از بزرگان اهل علم در مسجد
حرام برای جمعه و جماعت حاضر نشدی و هیچ مانعی نداشت
برای این معنی ازو پرسیدند گفت اثمی که بسبب مخالطت
مردمان حاصل میشود بیشتر از ثوابی است که بجمع و جماعت

حاصل آید اما طریق میانه درین کار گفته اند آنست که در جمع
وجماعت وخیرات دیگر با مردمان مخالطت کند ودر جز
این از ایشان جدا باشد وانکه در شهر باشند ودر جمع وجماعة
حاضر شود کاری بزرگ است بنظری دقیق وبعلمی کامل
تعلق دارد هر کسی را مسلم نبود ودوم مردی باشد در علم
متقن که مردمان برو محتاج باشند در کار دین برای بیان حقی
ویا رد کردن مبتدعی ویا خواندن مشهوری چیزی از دین بفعل
یا بقول مثل این مرد را روا نباشد که بکلی از مردمان دور شود
بلکه می باید که میان ایشان باشد وخلق خدای را نصیحت کند و
احکام آخرت را بیان کند روایت کرده اند از پیغامبر علیه
السلام گفت چون بدعتها ظاهر شود وعالم ساکت بماند
لعنت خدای بران عالم باد این جایی است که میان خلق
باشد واما اگر در میان ایشان نباشد هم روا نیست اینچنین
کسی را عزلت کند روایت کرده اند استاد ابو بکر فورک رحمة
الله علیه قصد آن کرد که تنها باشد وبعبادت مشغول شود
در بعضی از کوهها بنشست آوازی شنید که ای ابو بکر چون
از جمله حجتهای خدای تعالی شدی بر خلق چرا بندگان خدای

بدعت
سخنی نو که موافق
سنت وجماعت نباشد.

را ترک کرفتی بس باز کشت ومیان خلق آمد وآورده اند
استاد ابو اسحاق کفت رحمة الله عبادان جبل لبنان را کرای
خورندکان کیاها امت محمد را کذاشتید در دست مبتدعان
واینجا بخوردن کیاه مشغول شدید کفتند ما طاقت صحبت مردمان
نداریم خدای تعالی ترا قوت داده است بر تو واجب است
که خلق را نصیحت کنی بس چنین مردی اکر با مردمان بود
بشخص وبجمیع حقوقها ایشان قیام نماید نا این همه
محتاج هست که برای آخرت خود نیز ذخیره کند چه که امیر المومنین
رضی الله عنه کفته است که اکر شب بخسبم خود را ضایع کرده
باشم واکر روز بخسبم رعیت را ضایع کرده باشم و مثل این
زندکانی که بتن با مردمان باشد و بدل از ایشان دور بغایت
دشوار است وامام غزالی رحمة الله میکوید جون
فتنها موج زند و کار جنان شود که عالمی را نطلبند و در
طلب فایده کرفتنی نباشد و کار دین البته کسی را مهم نباشد
در جنین وقتی عالم نیز معذور است اکر عزلت کیرد و از
مردمان دور شود و علم را دفن کند اینست حکم عزلت
ودور بودن از خلق نیکو فهم کند که نفع او عظیم تر وفرض او

برو کر

بزرگ و اگر گوید که پیغامبر فرموده است علیه السلام
بر شما باد بجماعت که رحمت خدای بجماعت است و شیطان
گرگ آدمی است بگیرد در تنها او دیگر فرموده است که شیطان
با یکی تن است و از دو تن دورتر است جواب آری رسول
علیه السلام این فرموده است اما امر کرده است بعزلت و دور
بودن از مردمان در زمانهٔ تباه و فتنه و در قول او تناقض
نیست و دیگر که فرموده است بر شما باد بجماعت یعنی جدا نه
شوید اما انسان در جمعه و جماعت و ما خود گفته ایم که حق
گوشه نشینی آنیست که با مردمان در جمیع خیرات شریک بود
و از صحبت و مزاحمت کردن در کارها دیگر احتراز کند بسبب
آفاتی که در [illegible] ست و دیگر گفته است بر شما باد بجماعت در غیر
زمانهٔ فتنه گفته است مگر کسی را که او ضعیف باشد نشاید که او
تنها بود و اما مردی قوی صاحب بصیرت در کار دین چون
زمانهٔ فتنه را مشاهده کند چنانک رسول علیه السلام گفته است
امت را حذر کردن فرموده است عزلت کردن او را و لیکن چنانک
جز جمعه و جماعت بیرون نیاید و در جمیع خیرات حاضر شود
تا ازین ثواب نیز محروم نماند که در جماعت ثواب بسیارست اگرچه

تناقض یعنی ضد

مردمان تباه شده اند از حال ابدالان چنین روایت کرده اند
که ایشان در جمعه و جماعت حاضر می باشند و اگر کسی گوید پیغامبر
علیه السلام فرموده است رهبان امتی من کسانی اند که در مسجدها
نشینند این نیز مقتضی نهی است از دور بودن از مردمان
(طلب کننده)
جواب این نیز در غیر زمانهٔ فتنه گفته است و نیز باکی نیست
اگر در مساجد نشینند باید که با مردمان مخالطت نکنند و اگر کنند
بتن با ایشان باشند و بدل از ایشان جدا باشند مضمون
از عزلت نه آنکه دور بودن تنی از برادران اگر کالای بضاعت
و تو در ولیتی که نتوانی خریداری از ده مباحست از لا و باز
اگر در خانهٔ آ زنند گیاه نروید باری خنک شود و اگر فهمایی
شود عجب نباشد مسکین آن طباخ دیگ برد و جا سیاه کرده
و حرارت کشیده خوردنی کسی دیگر خورده موسی گفت علیه السلام
ارنی تیغ لن ترانی چشیده و پاره سنگ را این خلعت پوشانیدند
فلما تجلی ربه للجبل و اگر نهی پایی بی حکمتی نیست
دل خویش دار که موسی را علیه السلام گفتند این که تو می خواهی
اگر بدادمی نه جمال ما را نقصان بودی نه جلال ما را زیادتی
دانستی لیکن بیدل کوه در عالم انداوه تو محو گشتی اما ما را با تو

رهبان
یعنی بد مذهب

هنوز کارست بیت

آسان آسان ترا نه بگذارم من * بازلف تو بس کارها دارم من

ای برادر اگر آدم را بدانه گندم نگرفتندی نه در جلال او نقصانی بودی و اگر دیدار بموسی دادندی نه در جمال او زیانی بودی لیکن کمال جمال این تقاضا میکند که هزار هزار عاشق با فغان و نفیر باشند و در سلسله قهر و دام فراق اسیر مانند تا عزت حسن و جمال پدید آید. شبی که در دست خیزران دهد را بسر و دیده خدمت کن که در دست که او دهد نه سر سرسری بود آورده اند که بپیغمبر علیه السلام وحی فرستادند که با عزت اگر بنقد بر ضعفا ترا ارزد و بهم بر ان نگر که آن روز که ارزاق قسمت میکردم تو بر یاد ما بودی بیت

نام دلم ای نگار در دفتر تست * شادست بدانکه باری از لشکر تست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب نود ششم در جملهٔ برادر اعز شمس الدین بداند که مقصود این قوم از جملهٔ چیزی مخصوص نیست که بیرون از جمله بیابند لیکن چون مخالفات حکم اوقات ایشان نزدیک میکرد و وقت خود را در بند کردن

بجهلّه دوست میدارند باميد آنك حكم جهلّه بر همه اوقات

ايشان كشيده شود وايشان اندر همه اوقات بهيئت وصفت

[ستورنده وشكسته]

نا خله باشند زانجه اين جهلّه مخصوص است براي ذكر خداي

تعالي چنانك فتوي شرع است مَنْ أَخْلَصَ لِلّٰهِ أَرْبَعِيْنَ

صَبَاحًا ظَهَرَتْ يَنَابِيْعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ

گفت هر كه چهل بامداد براي خداوند باخلاص كند [حكمت] چشمهاي

از دل وي بر زبانش پديد آيد وخداوند جهلّه را بذكر [مخصوص]

كرده است در قصه موسى عليه السلام واين تخصيص

چهل روز براي زيادت تبتّل وانقطاع از همه كارهاي دنيا ومال

وَوَاعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَاثِيْنَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ

فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِيْنَ لَيْلَةً ما وعده كرديم

موسي را سي شبا روز پس ازان آنرا بده ديگر تمام كردانيديم تا

ميقات پروردگار بجهلّه تمام شد واين يكماه ذي القعد

وده روز ذي الحج بود وقصّه معروفست وبدانك روزه موسي

جنان نبوده است كه بروز طعام رها كردي وبشب بخوردي و

افطار كردي بلك چهل شبا روزي تناول طعام كذرانيده بود

بدين دليل خالي كردن معده از طعام اصلي بزرگ است موسي

[Margin:] ... تا مصحف اسراف شدند
... بودند قياس غير انبيا بانبيا
نتوان كرد زيرا كه انبيا زا قوت غالب
ايد اذا نوا بتمام دنيا حجاب نتوانند
... بتنها جگونه حجاب شود
در خود داد كه ببعضا انبيا را در زمان
واحد اينجنين قوت باشد كه دل
بخداي باشد و با ادميان نيز در آن
زمان واحد مشغول باشند پس هر دو
طرف هم بار باشند هم جانب خداوند
هم جانب خلق بخلاف آدميان ديگر
كه ايشان در يك زمان واحد هم بخلق مشغول
شوند هم بحق اين محال است

علیه السلام

(علیه السلام استعداد مکالمت بدان کرد وهرکه جهل روز
به اخلاص برای خدای تعالی از کار دنیا منقطع کرد ونفس
خود را بنیکی وعده تعهد کند حق سبحانه وتعالی علم من
لدنی بروی بگشاید اما حکمت اندر تعین جهل روز اطلاع
نباشد هر دان مکر انبیا را که حق تعالی بکمال لطف خویش
ایشانرا تعریف میکند یا کسی که از اولیا باشد که خداوند
او را بدین ساحت آن مخصوص کرده اند اما شیخ در عوارف
لطیفه نبشته است که حق تعالی آدم را ابدا خود داود
زوجها کی کلا وابرین قد خمیر مایه ساخت جنانکه صاحب
شرع خطاب کرده است که ان الله خمر طینة آدم اربعین
صباحا یعنی گل آدم بدست قدرت یا گوئی بواسطه وتاویل
صحیح اینست که بی واسطه جهل بامداد خمیر ساخت
تا آدم علیه السلام صلاحیت بدیرفت برای عمارت هردو
جهان را جنانکه بر وآبادانی بهشت خواست از و عمارت
دنیا هم خواست بس او را از خاک موجود کرده اند وجهل
صباح گل او را مخمر کرده اند تا بتخمیر ساختن بمدت جهل
صباح اندر جهل حجاب دور شود از حضرت الهی و هر

حجابی معنی است که اندرو نهاده شده است که بدان نه آی
عمارت دنیا سزاوار آید و بدان از حضرت الهی و مواطن
قرب درنگ کنند که اگر درنگ کردی بواسطهٔ آن حجابها دنیا
آبادانی نبذیرفتی پس بدین دوری بنده از مقام قرب
برای عمارت عالم حکمت و خلافت و نیابت خداوند
اندر زمین قرار گرفت پس باستطاعت طاعت الله تعالی
و اقبال کردن بعبادت وی و روی گردانیدن از کارهای
معاش از هر حجابی که ودیعت است اندر روی بروز
بیرون آمد بدان مقدار یک حجاب از وی برداشته گشتی و قربی
می یابد و منزلی میکبود اندر قرب حق تعالی که آن مجمع
حجابها علومست پس چون جهل ور تمام می شود حجابها
زایل گردد و علوم معرفت بر و ریخته شود و علامت صحت
و تاثیر او بحکم وفاء شرایط اخلاص اندر جمله آن باشد
که اندر دنیا پرهیز کند و از سرای غرور دوری گزیند و بر
سرای سرور روی آرد زیرا که زهد اندر دنیا از ضرورت ظهور
حکمت است و هر که اندر دنیا پرهیز نکند او را حکمت روی
ننماید و هر که را بعد از جمله حکمت روی نماید معلوم شد

که اندر

که اندر شرایط جمله او خلل افتاده است اکنون بدانک نزدیک
گروهی اندر طریق خلوت و جمله غلط کرده اند و این از آن
باشد که ایشان بی اصلی مستقیم اندر خلوت آیند و در دست
دیو افتند که شنیده اند مشایخ اهل تصوف را خلوت بوده
است که اندر آن ایشان را کارها گشاده است و وقایع روی داده
و چیزها از غرائب و عجایب کشف شده تا برای آن اندر خلوت
آیند و این عین اعتقاد محض ضلال باشد و بلا این
قوم که خلوت تنهایی اختیار میکنند برای آنک تا دین اندر
سلامت ماند و احوال ناقص نفس خود را بدان باز جویند عمل
با خلاص برای خدای تعالی آرند و این غلط از آنجا خیزد
که خواهند بی مقتضای کامل و بی سایهٔ دولت پیر پخته
بعقل رکیک خود درین راه روند رحمت بر جان خواجه عطار
باد که بدین معنی اشارت کرده اند مثنویات

گر توای دل طالبی در راه او ∴ می نگر از پیش و پس آگاه رو
سالکان این بدرگاه آمده ∴ جمله پشتا پشت همراه آمده
تو چه دانی تا کدامی ره روی ∴ در کدامی ره بدان در که شوی
هست با هر ذره درگاهی دگر ∴ بس بهر ذره بدو راهی دگر

نعمتی بزرگ است که حق تعالی از تو استقامت میخواهد و تو
کرامت میطلبی و بدانکه بر صدیقان از کثرت عبادت و صدق
فراست چیزی پدید می شود و از کارهاء مستقبل که پیش خواهد آمد
ایشانرا روشن میگردد باشد که بر بعضی آن معانی بگشاید ازین
جا قدحی لازم نیاید در حال ایشان که قدح در حال کسی بود از
عیبی
استقامت و هرچه بر صدیقان گشاید آن سبب مزید یقین
ایشان باشد و داعی بود بر صدق مجاهده و خوی گرفتن
با اخلاق جمیله باشد و اگر بر کسی گشاید که اهل ریاء است و تبع
نباشد آن سبب مزید بعد و غرور و حماقت او شود و بدان
معانی مردمانرا زیر دست حقیر دارد و مجتنبی باشد تا
رشتهء اسلام از گردنش بیرون افتد از حدود و احکام حلال
و حرام منکر گردد و پندارد مقصود از عبادت بجز ذکر خدای
تعالی نیست ترک متابعت سنت پیش گیرد تا در الحاد و زندقه
افتد نعوذ بالله منها و گروهی ازین قوم مدتی بریاضت و
خلوت مشغول شده باشند و در غرور آن مانده که آوازی شنیده
باشند و یا خیالی دیده بمانند خوابی بدین مقدار بر ایشان گمان
باشد گمان برند که هر که را چنین حال روی نمود بنهایت رسید

وطار ۱۰

و ادراک او بکمال رسد و این را وصال نام کنند یعنی ما بمقصود رسیدیم
و عبادت و ترک معصیت برای آن می بایست تا بدین رسیم
اکنون ما را معصیت و نماز ناکردن زیان ندارد و این بیت
بخوانند

رباعی

در کوی خرابات چه درویش چه شاه — در راه یگانگی چه طاعت چه گناه
بر کنگرهٔ عرش چه هور چه ماه — رخسار قلندری چه سرخ و چه سیاه

این نادانان بدان مختصر و بی مایه بشنوند که کسی در یک سخن
بزرگی ایشان نگاه ندارد یا در غیبت به نقصان ایشان سخنی گوید
همه عمر در عداوت او باشند با دعوی کمال و پاک شدن از صفت
غضب و کبر پس این نادانان اگر مرد تمام شده بودندی از
امثال این باک نداشتندی پس چون اسیر چنین صفات اند ایشان را دعوی

کمال مسلم کی بود با آنکه اگر کسی بمثل چنان شده باشد که از عداوت
و خشم و شهوت اثری نمانده باشد و چنین گوید مغرور است
چه بهیچ حال درجهٔ وی از درجهٔ انبیا علیهم السلام گذشتن مجال
ندارد و پیغامبران را این همه وصف موجود بود و ایشان بسبب
خطا و زلت بر خود نوحه میکردند و صدیقان از صغایر حذر میکردند
و از بیم شبهه ترک حلال میکردند و همه راه تقوی میرفتند و جمله

از خطر کار هر زمان نیستی خود میخواستند این نادانان چنین
میدانند که ایشان در حوالی شیطان نیستند و درجهٔ ایشان از درجهٔ
انبیا زیادت است که آنچ ایشان را زیان میداشت ایشانرا زیان
نمی دارد، اگر گویند پیغامبران چنین بودند ولیکن آنچ میکردند
از برای نصیحت خلق می کردند واین نمی دانند که اگر چنین بودی
چرا یک خرمای صدقه از دهان بیند اختی، که اگر بخوردندی خلق
را از آن چه ضرورت خواست بست، چه هم خلق را صدقه حلال است،
اما بزرگان دین از ابتدای بشناسند که هر کرا هوا اسیر و زیردست
نیست او هیچ کس نیست، ای برادر نفس آدمی مکار و فریبنده است
همه دعوی دروغ کند ولاف زند که هوا زیردست منست، از وی
برهان باید طلبید، وهیچ برهانی نیست، مگر آنکه بحکم خود قدمی نه
زند بحکم شرع رود که اگر همیشه بطوع تن در تواند داد راست میگوید
واگر در احکام شرع رخصت وتاویل میطلبد موافق هوا و شهوت
آن مدبر هنوز اسیر هواست اگر اسیر خشم است سگی است در صورت
آدمی واگر اسیر شکمست بهیمی است واگر اسیر شهوتها زشتست
خوکست اگر اسیر جاه وتجمل است زنی است در صورت مرد
مگر کسی که خود را باحکام واوامر شرع بیاراید وبیازماید

ا ع
زمان
بی ۸

و بنان:

و عنان خود بدست شریعت دهد تا چنان که او حیکردمی تواند

کشتن آنکاه صفات او اسیر او شوه باشد پس کسانیکه ارباب خداوندان

بصیرت بوده اند و کارها چنانک بود بدیده اند تا نفس با نسینه

لکام تقوی از سر نفس خود فرو دنیاوردند تا یکی ازین رکان ابلیس

را بدید بوقت حرک گفت برو از دست من جستی گفت نه هنوز یک

نفس مانده است خداوندان دین و ارباب بصیرت علم و

یقین عاقبت (خود) چنین دیده اند و خطرها چنین داسته

اند ای بیچاره این کار انه در خور بازوی تست، اگر توانی تا

کفی باقی است در سانه دولت کفشی شعر، و اگرنه دست بشوی چنانکه

کفت قطعه هرکه شد در کار صاحب دولتی نبودش در

راه هرگز خجلتی :: تا نیفتد بر تو مردی را نظر، از وجود خویش

کی یابی چند ای برادر زهره صدیقان درین راه آب کشته است و اهل غرور

دهشتند غفلت بعشوه روزکار برمی برند باخبار آمده است

که جبرئیل کفت علیه السلام مصطفی را صلی الله علیه وسلم یارسول

الله من چه دانم اگر حق تعالی در سابق با من همان دانسته است

که از ابلیس دانست و اینچنین حیرت همه را بوده است چنانک

عیسی پیغامبر کفت علیه السلام تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ

ما في نفسك تا گفته اند که خوف انبیا و صدیقان ازین باشد که
هرچند ایمن باشند از خوف خاتمت ایمن نباشند از عتاب و ملامت
بترسند که نباید که از ما چیزی آید که مستحق عتاب و ملامت گردیم
که عتاب و ملامت اندر مقام قرب دشوارتر از عقوبت و عذاب
اندر مقام بعد است سر اینست که گفت بیت

ھمم اندرین تفکر بتامل و تدبر شب و روز در تحیر که شود چگونه عالم
ازینجاست که گویند که اول درجهٔ عارفان حیرتست و آخر هم حیرت،
و حیرت اول اندر نعمت منت باشد چنانکه چون کسی مرکسی را نوازد از شرم
سرگردان گردد، و حیرت دیگر آن بود که داند هرچند من نیاز بیش برم
نیاز من علت نه گردد مر وصال او را یعنی اول حیرت باشد و آخر هم حیرت
چنانکه سرگردانی می گوید، بثواب اهل جنت بعقاب اهل دوزخ منی ازین
میان ندانم زکیانم و کدامانی، والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب نود هفتم در ذکر مرگ برادر شمس الدین بدانکه
که مردمان سه قسم اند یکی حریص مولع و دوم تایب مبتدی
سوم عارف منتهی حریص مولع مرگ را یاد نکند و اگر کند
برای آن باشد که بر دنیا خود تاسف نماید و نکوهش آن مشغول

مشغول

شود ذکر مرگ اینچنین کسی را از خدای دورتر گرداند و اما تایب
مرگ را بسیار یاد کند تا بسبب آن از دل او خوف و خشیت
زاید و بتمامی توبه وفا کند و بسا بود که مرگ را کراهیت دارد از
بهر آنک پیش از تمام توبه و پیش از صلاح توشه وی را دریابد
او در کراهیت مرگ معذور بود و در تحت این وعید در نیاید
که مَنْ کَرِهَ لِقَاءَ اللهِ کَرِهَ اللهُ لِقَاءَهُ چه او مرگ را و لقای
خدای را کراهیت ندارد ولیکن از فوت لقاء وی می‌ترسد
بسبب تقصیر خود مثال او چون کسی شد که از دیدار دوست
توقف نماید بدانچ بشغل دیدار او مشغول بود
تا بر وجهی که او پسندد او را کاره دیدار نشمرند و علامت
دوستی او آنست که دایم در ساختگی آن باشد و بجز آن مشغول
نشود و اما عارف منتهی دایم مرگ را یاد کند چه وعده‌گاه
لقاء دوست است و محب هرگز وعده‌گاه دیدار دوست را فراموش
نکند و این در غالب احوال مرگ را دوست دارد تا از سرای عاصیان
برهد و بجوار دوست نزول کند چنانک از حذیفه رضی الله عنه
نقل است که گفت بار خدایا اگر میدانی درویشی نزدیک من دوستر
از توانگری است و بیماری دوستر از تندرستی است و مرگ

والمراد منه لقاء الله و لا دار الآخرة الدنیا فیلزم منه الموت فی ذلک کنشو

جوار همسایگی

دوستی از زندگانی است حرکت را بر من آسان کردن تا بلقاء
تو رسم بی الکون تا سبب در کراهیت حرکت و آرزو نا بردن آن
معذورست و منتهی در دوستی حرکت و آرزو بردن آن معذورست
اما گفته اند عالی مرتبه تر از ایشان آنست که هیچ تصرف
نکند کار بخدای کذارد برای نفس خود نه حرکت اختیار کند
نه زندگانی این مقام تمام تسلیم و رضا بود و این غایت
منتهیانست حاصل آنست که ذکر حرکت نعمت را منغص کند
و لذت آن مکدر کند و هر چه لذتها و شهوت را در آدمی
منغص کرد آن از اسباب نجات بود اسیارت بری ستو
که فرمود اکثروا ذکر هاذم اللذات گفت یعنی
حرکت لذتها را منغص کنید تا میل شما از آن منقطع گردد و روی
بحق تعالی آرید و در خبرست که فرمود لو ان البهائم
تعلم من الموت ما تعلمون ما اکلتم منها
سمینا گفت اگر آنچه شما میدانید از حرکت چهارپایان بدانند
هرگز از آن فربه نخورید و عائشه رضی الله عنها پرسید که یا رسول
الله کسی را با شهیدان فردا حشر کنند گفت نعم من
یذکر الموت فی الیوم واللیل عشرین مرة گفت اری

کسی را که

کسي را که مرگ را در روز و شب بیست بار یاد کند نقلست که فرمود تُحْفَةُ الْمُؤْمِنِ الْمَوْتُ نوباوهٔ مومن مرگ است زیرا که دنیا زندان مومنست که دران همیشه در رنج است و مرگ اِطْلَاقِ اوست و اِطْلَاقُ از زندان تحفه بود و دیگر فرموده است اَلْمَوْتُ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ مرگ کفارتست هر مسلماني را و برین کسي را خواسته است که بحقیقت مسلمان نه مرا و ترا، و مومن بحقیقت آنست که مسلمانان از دست و زبان او سلامت یافته باشند و اخلاق مومنان دروی محقق شده باشد، و بمعصیتها آلوده نه کردد، مکر بصغایر، پس مرگ او را پاک کند خواجه حسن بصري رحمة الله علیه فرموده است که مرگ دنیا را رسوا کرد که مرگ دنیا را رسوا کرد و هیچ خردمندي را شادي نگذاشت حکیمي بهوي مردي از برادران خود نبشت که بترس از مرگ درین سراي بیش از آنکه بسرایي دیگر روي که آنجا مرگ را آرزو کني و نیابي و چون پیش ابن سیرین رضي الله عنه مرگ را یاد کردندي همه عضوها او از کار بماندي و عمر عبد العزیز هر شبي فقها را جمع کردي پس مرگ و قیامت و آخرت را یاد کردندي و بکریستندي تا چنانستي که پیش ایشان جنازه نهاده اند

التحفة بسكون الحاء وفتحها ما اتحفت به الرجل من البر واللطف والجمع تحف والمعنى حبذا بر الله تعالى وباكورة لطفه [illegible] للمومن المرء هذا لان المومن ولي [illegible] فاذا اراد الله ان يصل حبيبه اليه بعث [illegible] تحفة [illegible] تمام

اي سكرات الموت وشدائده كفارة للذنوب [illegible] تمام

وخواجه ربیع خثیمی رحمة الله گفتی لا تمهاد نیا از من
دو چیز منقطع کرد اند یکی ذکر مرگ و دیگر ایستادن
در حضرت خدای و کعب احبار گفت رضی الله عنه هر که مرگ
را بشناخت معصیتها و غمهای دنیا بروی آسان گشت واز
مطرف رضی الله عنه نقلست که گفت در خواب دیدم چنانی
که گوینده میان مسجد بصره مرا می گوید ———
که ذکر مرگ دلهای خانقاه را پاره پاره می کند و آورده
اند چون پیش عیسی علیه السلام مرگ را یاد کردندی خون از
اندامش بچکیدی، پس ای برادر بر تو باد که شبا روزی کمتر از آن مباش که
مرگ را بیست بار یاد کنی و باستعداد آن بقدر امکان
مشغول باشی و منتظر آن باشی که کی رسد قعقاع حکیم گفته
است که سی سالست برای مرگ ساخته شده ام اگر بمن
رسد تاخیر چیزی از چیزی دوست ندارم واز امام ثوری
رضی الله عنه نقل است که گفت پیری را دیدم در مسجد کوفه
میگفت که سی سالست که من درین مسجد منتظر مرگ مانده
ام تا کی بمن رسد اگر بیاید تاخیر چیزی نفرمایم واز چیزی
باز ندارم و مرا بر کسی و کسی را بر من چیزی نیست عزیزی

بر یکی

بر یکی نامه بنشت که دنیا خوابست و آخرت بیداری و متوسط
میان هر دو مرگ است و ما در خوابها شوریده ایم والسلام ای
برادر اگر بیش بنده غمی و اندوهی و بیمی و عذابی نباشد
مرگ مجرد و سکرات مرگ بسنده است که بدو همه زندگانی منغص
گردد و شادی بدو مکدر شود همه سهو و غفلت به بیداری
بدل گردد تا حقیقت که گفته اند مرگ سخت تر از زدن
به شمشیر و بریدن به ارد و رد انشتن کو نشت بناخن است
و از پیغامبر که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم گفته بود
یکبار سکرات الموت بار خدایا بر محمد سکرات موت
آسان گردان و همچنین بود که عیسی پیغامبر علیه السلام
از حواریان در خواست گفت ای گروه حواریان از خدای
عز وجل بخواهید تا مرگ را بمن آسان کند که من از مرگ چنان
می ترسم که آن ترس مرا در مرگ می اندازد در نقل آمده است
که گروهی از بنی اسرائیل بگورستانی گذشتند و از حق تعالی
درخواستند تا یکی را از اهل گورستان زنده کرد اند تا از وی
بپرسند پس مردی از گوری بیرون آمد و میان دو چشم او اثر
سجده بود گفت ای مردمان از من چه خواستید پنجاه سالست

که مرگ چشیده ام هنوز تلخی مرگ از دل من نرفته است امام
اوزاعی رحمة الله علیه روایت کرده است که بما چنان
خبر رسید که مرده بمرگ چند باشد تا آنگاه که از گور بر انگیخته
شود یکی از ایشان بیماران او در حال مرگ بسیار بر سیدی که
مرگ را چگونه می یابی چون او رنجور شد و در نزع افتاد
او را پرسیدند که تو مرگ را چگونه می یابی گفت چنانستی که
آسمان بر زمین مطبق است و چنانستی که نفس من از
سوراخ سوزنی بیرون می آید روایت کرده اند از
حضرت رسالت که فرمود لَوْ اَنَّ شَعْرَةً مِنْ شَعْرِ
الْمَيِّتِ وُضِعَتْ عَلَى اَهْلِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
لَمَاتُوْا بِاِذْنِ اللّٰهِ لِاَنَّ فِيْ كُلِّ شَعْرَةٍ اَلَمُ الْمَوْتِ
وَلَا يَقَعُ اَلَمُ الْمَوْتِ عَلٰى شَيْءٍ اِلَّا مَاتَ گفت
اگر یک مویی از موی مرده بر اهل آسمان ها و زمین نهاده
شود هر آینه بفرمان خدای همه بمیرند زیرا که هر مویی
اثر مرگ است و اثر مرگ بر چیزی نیفتد که نمیرد و آمده
است که لَوْ اَنَّ قَطْرَةً مِنْ اَلَمِ الْمَوْتِ وُضِعَتْ
عَلٰى جِبَالِ الْاَرْضِ كُلِّهَا لَذَابَتْ گفت قطره از درد

مرگ

مرگ بر کوهها و زمین نهاده شود همه از بیم بگدازند و در
نقل آمده است که چون روح موسی پیغامبر بحضرت خداوند رسید
گفت یا موسی مرگ چگونه یافتی و او بدان داناتر گفت نفس
خود را چون کنجشکی یافتم دران حال که بر تابه بریان کرده شود
نه میرد که فارغ آید نه بر هد که بپرد اکنون بدانکه مستحب
بوقت مردن از صورت میرنده آنست که ساکن او از احد
باشند و از زمان آنکه بشهادة گویان بود و از دل
آنکه بخدا نیکی گمان بود اما آنکه در صورت ابلهیست
که پیغامبر علیه السلام گفت چشم دار بد مرده را سه چیز چون
خوی کند و اشک از چشمش روان شود و بیهاش
خسک شود آن از نشور رحمت خدای باشد که بروی نزول
کرده بود و چون بانگ کند بانگ کردن خفه گرفته و رنگش سرخ
شود و لبهاش خاکستر گون گردد آن از عذاب خدای بود که برو
نزول کرده باشد اما روانی زبان او بکلمهٔ شهادت علامت
نیکویی است که روایت است که گفت مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ
أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ هر که بمیرد و میداند
که جز خدای خدایی نیست در بهشت رود و نقلست که حضرت

رسالت صلی الله علیه وسلم بر جوانی رفت که می مرد گفت کمان تو چگونه است گفت از خدای امید دارم و از گناهان خود می ترسم گفت اِجْتِمَاعُهُمَا فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ الَّذِي يَرْجُو وَآمَنَهُ مِنَ الَّذِي يَخَافُ فراهم نیاید در دل بنده این هر دو در مثل این وقت که نه خدای عز وجل بدهد او را آنچ امید می دارد و ایمن کرداند از آنچ بترسد ای برادر سرانجام همه بدین یک راه است، اگر فقیر و کر شاه است همه مملکت شاهان و فقر و فاقه گدایان این جایگه رنگ است، چنانک گفت مثنویات

اگر مملکت زماهی تا بماه است ٭ سرانجامت برین دروازه راه است
جو بر بندند ناکاه رخت زنخدان ٭ همه ملک جهان اینجا زنخ دان
اگر افریدون از افراسیاب ٭ درین دریا تو هم یکقطره آبی
جهانی خلق در غرق و آب خون اند ٭ که میداند که زیر خاک جون اند

اگر گوبی در هیچ حالی ازین دو یعنی خوف و رجا یکی راجح بود بدانک جون بنده قوی و صحیح باشد خوف اولیتر و جون رنجور و ضعیف شود خاصه وقت سکرات موت رجا اولیتر علما چنین گفته اند که این از آنست که حق تعالی گفته است که من

نزدیک

نزدیک بشکسته دلانم از ترس من بس در وقت مرگ و سکرات رجا
اولیست از آنکه دل او دران وقت شکسته است از ترس گناهان که در حال
صحت کرده است و اگر گویی نه آنکه در گمان بردن نیک بخدای عز و جل
احادیث وارد است بدانکه یکی از گمان نیک حذر کردن از معصیت خدای
است عز و جل و ترسیدن از عذاب او و جهد کردن در خدمت او
اکنون بدانکه باز گشت همه کار بدین یک جاست و آن نکته ایست
که پشتها را می شکند و رویها را زرد می کند و دلها را
پاره پاره می کند و چشمها را خون می گریاند و آن خوف
سلب معرفت است اینست که غایت و نهایت خوف خائفان
است و یکی از بزرگان گفته است که غمها
سه است غم طاعت که قبول کنند یا نکنند و غم معصیت که آمرزند
یا نیامرزند و غم معرفت که سلب کنند یا بگذارند و مخلصان
گفته اند که غم یکی بیش نیست و آن غم سلب معرفت است
و هر غمی که جز این غم است سهل است از آنک منقطع شدنیست
و از اینجاست که دعاء همه بزرگان اینست که خداوندا قطیعت
مکن دیگر هر چه خواهی بکن سر اینست که گفت قطعه
از شوق لقا و رویت تو ؞ جانها همه بی قرار گشته ؞
و از خوف فراق قالب ما ؞ در نار زنعیم زار گشته ؞

۲ سنبد کشیده بدله خون می بارند

گلهاء مراد بی جمالت ٭ در چشم امید خار گشته ٭ والسلام ٭ بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بیست و نهم در وعد و وعید برادر اعز شمس الدین بدانند مر اهل سنت را اجماع است که وعید مطلق مر کافر انراست و وعده مطلق مر نیکو کار انراست باز مومن که وی عاصی باشد کافر نبود تا در تحت وعید مطلق در آید و نیز محسن مطلق نبست تا وعده مطلق وی را در یابد اندر وی اختلافست قول معتبر آنست که وی از اهل وعید مطلق نیست اگر چه گناه از وی صادر شود و بی توبه از دنیا برود نزدیک اهل سنت آنست که وی را موقوف دارند نه وعده مطلق دهند و نه وعید مطلق حکم وی بمشیت متعلق دارند اگر خواهد وی را بیامرزد و آن از وی فضل بود و اگر خواهد عذاب کند و آن از وی عدل بود و بهیچ حال مومن را در دوزخ خلود نگویند هر چند عاصی باشد از عبد الله عباس منقولست رضی الله عنه که گفت هر مومن که با گناه رود خداوند تعالی از سه کار یکی با وی کند یا برحمت خویش بیامرزد یا بشفاعت پیغامبران بخشد یا بقدر گناه

وعید ٭ وعده ٭ عذاب ٭

عذاب کند

عذاب کند و آخر آزاد کند — مثنوی با شت

گر گنه داری در توبه است باز، توبه کن چون در نخواهد شد فراز
گر بدین درگه بصدق آیی دمی، صد فتوحت بیش باز آید همی

و اهل سنت را بدین نیز اجماع است اگر خدای عز و جل خواهد بنده را بصغیره و کبیره عذاب کند و اگر خواهد هر دو بیامرزد اگر خواهد صغیره بخشد و بکبیره بگیرد و اگر خواهد کبیره بخشد و بصغیره بگیرد و روا بود که یک بنده را به کبیره بخشد و دیگری را بصغیره عذاب کند و در جمله بباید دانست که هر چند گناه بزرگ بود از رحمت بزرگتر نباشد و هر چند صغیره باشد چون عدل آمد خورد نبود، تا بزرگان گفته اند چون فضل کند هیچ کبیره نماند چون عدل کند هیچ صغیره نماند، بعدل صغیره کبیره شود و بفضل کبیره صغیره گردد سر اینست که گفت — بیت

گر فضل کنی یقین برسیم همه، ور عدل کنی وای برسوایی ما

و گروهی گفته اند هر گناهی که بنده آنرا صغیره داند هر چند صغیره بود کبیره گردد و گناهی که بنده آنرا کبیره داند هر چند کبیره بود صغیره گردد از اینجاست که بزرگان هیچ گناهی را صغیره

گویند و حاصل الامر نزدیک اهل سنت و جماعت همه معاصی
شاید که مغفور باشد باجتناب از کفر قال الله تعالی
إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ حق تعالی شرک نیامرزد و آنچه دون شرک
است بیامرزد مر آنرا که خواهد سر اینست که گفت بیت

باز آی آخر که در بگشاده ایم ؛ تو غرامت کرده ما استاده ایم
عشق بازی بین چه حکمت میکند ؛ می کند این کار و رحمت میکند
گر همه کس جز نمازی نیستی ؛ حکمتش را عشق بازی نیستی
کار حکمت جز چنین نبود تمام ؛ لاجرم جودش چنین آمد مدام

خداوند عز و جل مغفرت را از شرک نفی کرد بی شرط
و هر چه دون شرک است مغفرت وی بمشیت معلق کرد و
کبایر دون شرک است چون صغایر باید که مشیت مغفرت بر همه
افتد تا تعلیق را فایده بحاصل آید امیدوار باش هر چند
مفلسی و هیچ نداری عزیزی گفت مثنویات

گر بدین درگه نداری هیچ تو ؛ هیچ نیست افگنده کمتر پیچ تو
نی همه زهد مسلم میخرند ؛ هیچ بر درگاه او هم میخرند

و نزول این آیت در حق وحشی بود قاتل حمزه عم رسول

علیه السلام

علیه السلام ورضی الله عنهم کسی اورا وعده کرده بود بمالی بکشتن
حمزه آن کس وعده وفا نکرد وحشی باخویشتن گفت که اگر
نتوانم که حمزه را زنده کنم باری خود را زنده کنم بر پیغامبر وحی
کس فرستاد که این همه جفا کردم جای آشتی هست فرمود اگر
آیتی هست باز وحشی بپیغام فرستاد که ضمان خواهم رسول
بود که ضمان منم باز وحشی بپیغام فرستاد که ترا فرمان چنین
است لیس لک من الامر شیء ضمان کسی باید که بدست وی
چیزی باشد این آیت آمد ان الله لا یغفر ان یشرک به و
یغفر ما دون ذلک لمن یشاء جواب باز فرستاد که مغفرت بر
مشیت است ندانم که مرا خواهد یا نخواهد شرط ازین خواهم
تا آشتی کنم این آیت آمد والذین لا یدعون
مع الله الها آخر ولا یقتلون النفس
التی حرم الله الا بالحق ولا یزنون جواب باز فرستاد
که من این همه کرده ام چون این نیامرزد جای آنم اگر باز این
باری بیایم واگر نه بر همین می باشم جواب آمد الا من
تاب وآمن وعمل صالحا جواب فرستاد که شرط
دشوار است این قبول کنم که ایمان آرم وعمل صالح را ضمان نتوانم

خود را زنده کنم یعنی ایمان آرم
لان الایمان حیوة

مگر کسی که توبه کرد و ایمان آورد
و عمل صالح کند

کرد کہ داند تواند یا نتواند شرط بہ ازین خواہم فرمان امد
قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسہم لا تقنطوا
من رحمۃ اللہ ان اللہ یغفر الذنوب جمیعا
انہ ہو الغفور الرحیم کفت الکون اسخی است بیامد
و مسلمان شد الحمد للہ رب العالمین علی نعمایہ.

تا بدانی کہ جرم ہمہ عاصیان در دریای فضلش یک ذرہ
نیست، چنانکہ کفت

مثنوی

ہست جون دریای فضلش بی دریغ ÷ بر در او جرم ہا یک اشک میغ
ہر کرا باشد چنان بخشایشی ÷ کی تغیر آردش آلالیشی

اکنون بدانکہ چون کفتہ است ان اللہ یغفر الذنوب
جمیعا مغفرت بر کل ذنوب افکند تخصیص نہ کرد صغیرہ
و کبیرہ را و بخبر آمدہ است کہ پیغامبر کفت ان اللہ یغفر
الذنوب جمیعا صغیرہا و کبیرہا و علانیتہا و سرہا
و این کہ کفت انہ ہو الغفور الرحیم و کفتہ اند این تعلیل
است کفت نہ از بہر آن می آمرزم کہ تو سزای عفوی و لیکن
من غفور و رحیم یعنی بصفت خویش با تو کار کنم نہ بسزای
تو و معنی آیہ اول کہ کفت ان اللہ لا یغفر ان یشرک بہ و یغفر

مادون

مادون ذلک لمن یشاء چنین گفته اند چون شرک آردی
بر ما بدل آریم اندر دوستی شرط نیست باز چون شرک نیاوردی
بدان نیاوردی چون گناه کردی بی ادبی و گستاخی کردی و بی
ادبی و گستاخی اندر دوستی کلا این شرطست یعنی بر ما بدل
بیار که آن در نگذاریم و دیگر گستاخیها اندر گذاریم و این
را در نقد اصل است و آن آنست که چون دین وارث و دین
موروث یکی بود هیچ سبب حرمان نیفتد، مگر بقتل از بر
آن که قتل تخریب اصل است اصل بر جای باید تا فرع بروی
بنا کند و شرک نیز تخریب اصل ایمان است، اصل ایمان بر
جای باید تا فرع مغفرت بروی بنا کند روزی شبلی رحمة الله
علیه جای برگذشت، گوینده بر خواند
کل ذنب لک مغفور سوی الاعراض عنی
بانگی از وی جدا شد و بیهوش گشت چون بهوش باز آمد
گفتند ترا چه افتاده گفت این قایل چنین گفت که همه گناهها
احتمال کرده ام مگر آنکه روی از ما بگردانی و این بیت از قول
خداوند تعالی سماع کردم إن الله لا یغفر أن یشرک
به ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء خدای میگوید عزوجل

که روی از ما مکران و بر ما بدل میارد دیگر هرچه کنی بیامرزیم

غالب این قوم را خوف باشد و بر خوف زیند و آنچ گویند

هم از خوف گویند بیننده را (اهل سلوک) چنان وهم افتد که ایشان

اهل وعیدند و نه چنانست ولیکن اندر سر ایشان گناه

کرده خود دست بزرگ کرده اند که خوار داشتن جفا بکل داشتن

امرست و بزرگ داشتن جفا بزرگ داشتن امر است

همیشه خصم خدای باشند بر خویشتن، نه خصم خویشتن

بر خدای که عارفان را با نفس صحبت نیست، مطالبت حق نفس

جگونه باشد خداوند عز و جل ایشان را دوست است و نفس

دشمن با دشمن جنگ دوست کند، و با دوست جنگ دشمن نکند

بس هرکه با نفس بجنگ است، دلیل است که با خداوند بصلح

است و هرکه با نفس بصلح است دلیل است که با خدای عز و جل

بجنگ است و گفته اند ایشانرا با پاکی ایشان چه طالب کردن

حق حق از نفس خویش و آن راستیها که در ایشانست همه

امید ایشان بخدای عز و جل بر نصیب حرمان باشد و

خوف ایشان در نصیب خویش چنان نماید که گویی همه

وعید ایشانرا آمده است و همه وعده مر غیر ایشانرا

نفس

جنگ با نفس

تا بزرگان چنین گفته اند که ایمان بنده بحقیقت انگاه تمام کردد که اگر خلق را از آسمان بلایی آید از شومی خویش داند اگر او را نیکویی بدید آید از طفیل کسی دیگر داند یکی از ایشان گفته است رباعی

ما کبر قدیم و نا مسلمانیم ، نام آور کفر و ننگ ایمانیم
شیطان چه بما رسد که ره بنهد ، کز وسوسه اوستاد شیطانیم

خواجه فضیل عیاض رحمة الله علیه شبانگاه عرفه در عرفات گفتند که حال مردمان چگونه می بینی گفت همه آمرزیده شدندی ، اگر من در میان ایشان نبودمی یعنی بدترین خلق منم اگر ایشان را نیامرزد از شومی من نیامرزد ، و در خبر چنین آمده است که بموسی علیه السلام وحی کردند که از میان قوم خویش کسی را طلب که بهترین بنی اسرائیل وی باشد یک تن را اختیار کردند که بزهد و عبادت آراسته بود فرمان آمد که او را بگوی تا بدترین بنی اسرائیل را طلب کند سه روز مهلت خواست چهارم روز رسنی در گردن خویش کرد و بر موسی علیه السلام آمد و گفت که بدترین بنی اسرائیل را آوردم موسی گفت علیه السلام که زاهدترین بنی اسرائیل

تو نیز چرا چنین هیکوئی کفت از بهر آنک کناهان خویش بیقین
میدانم و از آن دیکری بشک و کسی که کناهان وی یقین باشد
بدتر باشد از کسی که کناهان وی بشک باشد فرمان آمد که ای
موسی بهترین بنی اسرائیل وی است نه از بسیاری طاعت اما
بدانک خویشتن بدترین خلق بدانست خواجه سری سقطی کفت
رحمة الله علیه من هر روزی چند بار آیینه را نکرم از
بیم آنکه نباید که روی من سیاه شده باشد اینست که کفت
مثنوی تو بپیش آیی زموی در نظر ÷ خویشتن را از بتی بینی بتر
مدح و ذمت کر تفاوت میکند ÷ بتکری باشی که ادبت میکند
ای برادر کفته اند که اندر دنیا ضیاء اخلاص و ظلمت نفاق
اندر روی بنده بدید باشد بدلیل آنکه خداوند فرمود
سِیمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ولیکن نابیننده را بینایی
نباشد نبیند اکر دعاء پیغامبر ما نبودی صلی الله علیه وسلم که از خداوند
بخواست تا خسف و مسخ از امتان وی بر کیرد بسیار بینوایی که
اندر امت بدید آمدی تا بزرکان کفته اند که خسف و مسخ به پیشینیان
ظاهر بود و از آن این امت باطن است و هم خواجه سری سقطی فرموده
است که نخواهم که جایی میرم که مرا بشناسند از بیم آنک زمین مرا قبول

نکند

نکند دستوا کردم واین از بدگمانی خویش بود او را بر خویشتن که خویشتن را بدترین خلق میدانست واگر خویشتن را بدترین خلق ندانستی بخویشتن این گمان نبردی واین حرامتان بیشین را بوده است فالله تعالی عز وجل حرین امت را از چنین فضیحت نگاه داشته است وانیست که گفت

قطعه

زد زد دین همه پیران ره را ؛ همه اسپها بخون دل خضابست
همه مردان دین را زین مصیبت ؛ جگرها تشنه و دلها کبابست

ای برادر عالم هستی وی نیست شو که هستی حق وی است ونیستی حق تو شنیدهٔ که الوجود بین العدمین علم خط محو بر جریدهٔ روزنکار خود کش بود که روی هستی بینی چنانک گفت

تو مباش اصلا کمال این است وبس ؛ تو زتو کم شو وصال این است وبس

اگر پروانه را یک ذرهٔ بنزد خود قدری بودی خود را چنان بر آتش نزدی همه عشاق عالم در آرزوی آنند که ایشان پروانه یا پروانه بودندی وکسی خود حکایت ایشان نمی کند

بیت

عاشقان چون حلقه بر در مانده اند ؛ زانک نزدیکت کسی را راه نیست
عقلها متحیر آمده در جلال او زخرده ؛ سراسیمه گشته در جمال او فهمها
عاجز شده از ادراک او جبروت او ؛ واندیشها زیر و زبر شده در کار

اوانیست که گفت رباعی

ای کبک هزار باز در بند از تو ، ای آهوی شیر گیر با جند از تو
بس کس که نیافت هیچ پیوند از تو ، خود را بغم ویلای افکند از تو

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ، مکتوب نود ونهم
دوزخ برادر اعز شمس الدین بداند که ترا گفته اند که آتش
مورد همه است وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ، ودر آخر این آیت
گفته است ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا پس در درود به آتش بیقینی
ودر نجات از آن بشک ، پس اکنون بنگر وتفکر کن در وادیهای
دوزخ ودرکه های آن ، چه پیغامبر فرموده است علیه السلام اِنَّ فِي
جَهَنَّمَ سَبْعِيْنَ اَلْفَ وَادٍ وَفِي كُلِّ وَادٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ شِعْبٍ وَفِي
كُلِّ شِعْبٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ ثُعْبَانٍ وَسَبْعُوْنَ اَلْفَ عَقْرَبٍ لَا يَنْتَهِي
الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُ حَتّٰى يُوَاقِعَ ذٰلِكَ كُلَّهُ ، گفت در دوزخ هفتاد
هزار وادیست در هر وادیی هفتاد هزار درکه ست ودر هر درکیی
هفتاد هزار مارست وهفتاد هزار کژدم است کافر ... این جمله
بپایان نرسد تا انگاه که بر ان همه گذر نکند ونقلست که فرمود
تعوذوا بالله منها مِنْ جُبِّ الْحُزْنِ او وَادِ الْحُزْنِ بازدانند
خواهید بجزای از جای غم یا وادی غم گفتند یا رسول الله

واد غم

وادي غم یا چاه چیست کفت واد فی جهنم
یتعوذ منها جهنم کل یوم سبعین مرة اعد
الله للقراء المرائین کفت وادیست در دوزخ که
که هر روز دوزخ ازان هفتاد بار بازداشت خواهد
حق تعالی برای علماء مرائین ساخته است پس
این صفت دوزخ و درکهار و درها و وادیها آنست این
براندازه عدد آرزوهای دنیا و شهوت های آنست
وعدد درها آن بعدد هفت اندامست که بنده
بران معصیت کند بعضی از آن فوق بعضی
است اعلی تر جهنم است پس سقر پس لظی پس
حطمه پس سعیر پس جحیم پس هاویه بنگر اکنون
در عمق هاویه که عمق آن را نیست چنانکه عمق
شهوتها دنیا را حدی نیست پس چنانکه حاجتی از
دنیا نه نخامد مگر بحاجتی دیگر بزرگتر از آن افتد
همچنین هاویه از جهنم نه نخامد مگر بهاویه عمیق تر
ازان افتد از ابوهریره رضي الله عنه نقل ست
که کفت در خدمت رسول علیه السلام

وسلم بودیم پس آوازی شنیدیم گفت میدانید که این

چیست گفتیم خدا و رسول وی داناتر گفت

هذا حجر ارسل في جهنم منذ سبعين عاما الآن ينتهي الى

قعرها این سنگی است که هفتاد سالست که

در دوزخ فرو فرستاده شده است اکنون به قعر

آن رسیده است پس انواع عذاب بر هر که در آتش

باشد مترادف نشود بلکه هر یک را از ایشان

حدتی معلوم است بر اندازهٔ معصیت و گناه

او بدانست که اگر کل دنیا بر کم عذاب ایشان عرض

کرده شود هر آئینه آنرا فدا کنند از سختی آنچه در آن

باشد وحضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

خبر کرده است که ادنی اهل النار عذابا ينتعل

بنعلين من النار يغلي دماغه من حر نعليه

گفت عذاب بر اهل آتش را دو نعلین باشد

از آتش که دماغ او از گرمی آن بجوشد پس بنگر اکنون

در کسی که برو تخفیف است پس قیاس کن

بر آن کسی که درو تشدید است و هر گاه که در سختی

عذاب آتش بشک افهی الخشیه خود باآتش نزدیک برو
آب را قیاس کن وآتش دنیا خود مناسب آتش
دوزخ نیست که گفته است ان نار الدنیا غسل
بسبعین ماء من میاه الرحمته حتی الماقها
اهل الدنیا آتش دنیا هفتاد آب از ابهاء رحمت
شسته شده است تا اهل دنیا طاقت آن داشتند
بلکه پیغامبر علیه السلام در صفت
آتش دوزخ صریح کرده است اوقدت علیها تلک النار
الف سنة حتی احمرت ثم اوقدت علیها الف
سنة حتی ابیضت ثم اوقدت علیها الف سنة
حتی اسودت فهی سوداء مظلمه گفت آن آتش
هزار سال افروخته شده تا سرخ گشته پس هزار سال
افروخته شده تا سفید گشت پس هزار سال افروخته
شده تا سیاه گشت پس آن سیاه تاریکست و نقل است که
گفت اشد اشدت اشتکت النار الی ربها فقالت یا رب اکل
بعضی بعضا فاذن بها فی نفسین نفس فی الشتاء
ونفس فی الصیف فاشد ما تجدونه فی الصیف

مِنْ حَرِّهَا وَاَشَدُّ مَا تَجِدُوْنَهٗ فِي الشِّتَاءِ مِنْ
زَمْهَرِيْرِهَا آتش بنالید بپروردگار خود گفت
اي پروردگار بعضي از من بعض مرا بخورد پس او
را در دو نفس دستوري داد نفسي نفس در زمستان
ونفسي در تابستان پس سخت تر آنچه در تابستان مي آيد
از گرمي آنست وسخت تر آنچه در زمستان مي آيد از
سردي آنست واز ابوهريره نقل است كه
گفت اگر در مسجد صد هزار كس باشد يا بيش از آن پس
مردي از اهل آتش دم زند همه بميرند ودر نقلست كه در
آتش ماران باشند چون اشتران بختي بزرگ بگزند پس هر گزيده
زهر آن چهل سال احساس كند وكژدمان باشند چون اشتران
بگزند پس گزيده ايشان چهل سال زهر آن يابد خواجه حسن
بصري رحمة الله عليه گفتي كه مردي بود از آتش پس
از هفت هزار سال بيرون آورده شود كاشكي من آن مرد
باشم ووقتي او را ديدند كه در زاويه نشسته مي
گريست گفتند چرا مي گريستي گفت ترسم كه مرا در آتش
اندازد وباك ندارد از ينجاست كه گفت - رباعي

اندر خور ما چون هیچ باکی نبود :: در عالم ما حدیث خاکی نبود
رو زحمت خود ببر که در حضرت ما :: از کشتن هیچ پاک باکی نبود
این حال خواجه حسن بصری است رضی الله عنه
مشتی عاصیان و خاکساران که باشند از خواجه
احمد حرب نقل است که گفت یکی از ما سایه
را و آفتاب بر گزیند و بهشت را بر آتش بر نمی گزیند و از
عیسی پیغامبر علیه السلام نقل است که گفت بسیار تندرست
و روی خوب و زبان فصیح که فردا در اطباق آتش بنالند و
از داؤد پیغامبر نقل است که می گفت الهی بر گرمی آفتاب تو
مرا صبر نیست پس گرمی آتش تو چگونه صبر کنم و آواز رحمت
ترا طاقت نمی دارم پس آواز عذاب ترا چگونه طاقت دارم بنگر درین
هولها و بدانکه حق تعالی آتش را با هولها بیافرید برای
اهلی بیافرید نیفزایند و نه کم شوند و این کاریست که
قضا کرده شد و مرفوع عنه گشته پس عجب از من
و تو بدین غفلت که ندانیم که قضا در حق ما بچه سابق شده
است دا گر گویی کاشکی بدانمی که مورد من چیست و مرجع من
بکدام چیزیست و قضا در حق من بچه سابق شده است

بدانکه تراع لامتی است که بدان انرکیری و بسبب

آن امید تو صادق شود و آن علامت آنست که احوال و

اعمال خود بنگری چه بر هر کسی آسان کردانیده اند آنچه برای

آن آفریده شده است پس اگر راه خیر بر تو آسان کرده شده

است شاد باش که از آتش دوری واگرچنان است که قصدی

خیری نکنی که نه عوائق بدان محیط شود و آن را دفع کند و قصد

شری نکنی الا بنده اسباب آن میسر گردد بدانکه آن بر تو قضا

کرده اند چه دلالت این عاقبت چون دلالت باران است بر نبات

و دلالت دود است بر آتش در قرآن مجید است که إِنَّ

الأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ هر آینه نیکو

کاران در نعمت بهشت باشند و بدکاران در آتش افروخته

پس نفس خود را بدین دو آیه عرض کن تا قرارگاه خود از دو سرای

بدانی از خواجه یحیی معاذ رازی ———

نقل است که گفت ندانم کدام معصیت ازین هر دو

سخت تر است فوت شدن بهشت یا رفتن در دوزخ

اما بهمه حال فوت شدن نعمت آسان تر است

از تحمل کردن دوزخ از آن که مصیبت بزرگ و دشوار تر است

خلا در دوزخ از آنکه اکر وقتی منقطع شدی
بودی کار آسان تر بودی ولیکن دشوار تر در انست
که ابدیست پس کدام دل تحمل تواند کرد آنرا کدام نفس
صبر تواند کرد بران و از نیست که عیسی پیغمبر علیه السلام
کفت یاد خلود در دوزخ دلهاء خائفان پاره پاره می کند
این شمه بود از دوزخ و عذاب او شنیدی ازینجا
سریست و آن آنست چون حجاب دنیا بمرک برخیزد نفس به
کدورتها دنیا ملوث بماند و بکلیت ازان جدا نشود
اکرچه متفاوت باشد چه برجوهر بعضی بیم زنک برهم
نشسته باشد و چون آینه کشته که از بسیاری زنک
برهم نشستن تباه شده بود اصلاح و تصقیل نپذیرد و این
انکشتانی باشند که از پروردکار خویش همیشه محجوب باشند
نعوذ بالله منها و جوهر بعضی بحد دین و طبع نرسیده باشد
و از قبول ردودن و روشن کردن بیرون نیامده باشند پس او را
بر آتش عرض کنند تا بیم و زنک از وی زائل شود و عرض
کردن بر آتش بر اندازۀ حاجت تزکیه بود و کمتر آن
یک لحظه سبک است بیشتر آن در حق مومنان عاصی چنانکه

لخبار بران وارد است هفت هزار سال هیچ نفسی از ین
عالم رحلت نکند که نه غباری و ترکی باوی باشد
اگرچه اندکی بود از پنجا بدان سر این آیت وَاِنْ مِنکُم
اِلَّا وَارِدُهَا کَانَ عَلٰی رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا والسلام
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب صبدم
در بهشت برادر شمس الدین بداند چون غموم و
شرور این سرای بدانستی در مقابل این سرای سرای
دیگر است پس نعیم و سرور آن تامل کن چه هر که
یکی از آن دو سر شد جای او لامحاله در دیگری باشد پس
خوف و رجا از دل خود برانگیز خوف به بسیاری فکرت
در هولهای جحیم و رجا به بسیاری فکرت در نعیم مقیم
چه ملک عظیم بدان یابی و از عذاب الیم بدان رهی هر
گاه خواهی که صفت بهشت بدانی قرآن بخوان از
قول خداوند و لمن خاف مقام ربه جنتان
تا آخر سورة الرحمن و سورة الواقعه و غیر آن پس از
آنکه صفتهاء بهشت بدانی و بر جملهٔ آن مطلع شوی
در عدد بهشتهاء آن تامل کن پیغامبر صلی الله علیه

و آلہ وسلم گفتہ است است ولمن خاف مقام ربہ
جنتان ای جنتان من فضۃ آنیتھما وما فیھما و
جنتان من ذھب آنیتھما وما فیھما وما بین القوم
وبین ان ینظروا الی ربھم الا رداء الکبریاء علی
وجھہ فی جنات عدن ای برادر دو بھشت است کہ از
نقرہ است و آوندھاء آن و آنچہ درو است و دو
بھشت است کہ از زر است و آوندھاء آن و آنچہ
درو است و میان قوم آنکہ بنگرند پروردگار خود
نیست مگر رداء کبریاء بر وجہ او در بھشت عدن
پس درھاء بھشت نکرچہ بسیار است بر اند از اصول
طاعتھا ابو ھریرہ رضی اللہ عنہ روایت کردہ کہ پیغامبر
علیہ السلام فرمود من انفق زوجین
من مالہ فی سبیل اللہ دعی من ابواب الجنۃ وللجنۃ ابواب
فمن کان من اھل الصلوۃ دعی من باب الصلوۃ
ومن کان من اھل الصیام دعی من باب الصیام و
ھو باب الریان ومن کان من اھل الصدقہ دعی
من باب الصدقۃ ومن کان من اھل الجھاد

دعي من باب الجهاد اي هرکه دو گونه ازمال
خود در راه خدای نفقه کند از درهاء بهشت
خوانده شود و بهشت را درهاست پس هرکه از اهل نماز
باشد از در نماز خوانده شود و هرکه از اهل روزه باشد
از در روزه خوانده شود و آن در ریاست و هرکه از اهل
صدقه باشد از در صدقه خوانده شود و کسی
که از اهل جهاد باشد از در جهاد خوانده شود نقل
است از امیر المومنین صدیق اکبر که
کفت وسیق الذین اتقوا ربهم الی الجنة زمرا الایه
رانده شدند کسانیکه از پروردگار خود ترسیدند سوی
بهشت کروه کروه تا چون بدهی رسیدند از درهاء
بهشت نزدیک آن درختی یافتند که از زیر ساق آن دو
چشمه ظاهر می شد و می رفت پس قصد یکی ازان کردند چنانستی
که بدان فرموده شدند و ازان آب خوردند پس آنچه
در باطن ایشان از بیم ورنج بود آنرا ببرد پس قصد دیگران
کردند وازان غسل کردند پس تازکی نعمت بر روی ایشان
روان کشت و موی ایشان هرگز کرد آلوده نشد و سر ایشان

هر کز کالیده نکشت چنانسی که در روغن مالیده اند
پس بهشت رسیدند وایشان را کفتند سلام علیکم طبتم
فادخلوها خالدین ای سلام بر شما باد که پاک بودید
در دنیا پس در آیند در آن جاوید باشند کان پس
ولدان ایشان را به بینند کرد ایستان در آیند چنان که
خدمتگاران اهل دنیا کرد خداوندی در آیند که از
سفری بدیشان باز آید کویند او را شاد باش خدای
عزوجل برای تو کرامت چنین و چنین ساخته پس
غلامی از آن ولدان برود سوی بعضی از جفتان او از
حور عین پس کوید من دیدم فلان بیاید بنا که او را در دنیا کفتندی
او گوید تو دیدی کوید من دیدم و بر اثر من می آید پس
شادی یکی را از ایشان سبک کرداند تا بر آستانه در آن بایستد
چون بمنزل خود رسد در اساس بناء آن بنکرد صخره
بیند از مروارید زیر آن کوشکی سبز و سرخ و زرد هر رنگی
پس سر برآورد و در سقف آن نگر و چون برق رخشان
بیند و کرنه آنستی که خدای عزوجل او را قدرت دهد
نزدیک باشد که چشم او بشود پس سر بجنباند

ازواج خود را ببیند و کوزها نهاده و بالشها
یکدیگر مرتب کرده و بساطها در هر مجلسی گسترده پس ثنا
کند و بگوید الحمدُ لِلّه الّذی هدانا لهذا وما
کنّا لِنهتدی لولا ان هدانا الله پس منادی آواز
دهد که زندگان باشید هرگز نمیرید و مقیم باشید هرگز
رحلت نکنید و تندرست باشید هرگز بیمار نشوید و تامل
کن اکنون در غرفهای بهشت و اختلاف درجات بلندی در آن
وچنانکه در میان مردمان در طاعت و اخلاق ستوده تفاوت
ظاهر است پس همچنان در آنچه پاداش داده شوند تفاوت
ظاهر شود پس اگر عالی تر درجات می طلبی باید که در طاعت
خداوند کسی بر تو سبقت نکند چنانکه اگر یاران و همسایگان
بر تو بدنیا یا به بلندی بنائی تقدم نمایند بر تو گران نماید و
زندگانیت منغص شود و بهتر احوال تو آنست که در بهشت
قرار گیری و در آن مسلم نباشی که جماعتی بر تو سابق باشند.
لطیفها که کل دنیا برابر آن نباشد ابوسعید خدری رضی
الله عنه روایت کرد که پیغامبر علیه السلام فرمود که
ان اهل الجنة لیتراون اهل الغرف فوقهم

كما ترون الكواكب الغابر في الافق من المشرق
والمغرب لتفاضل ما بينهم گفت هر آینه اهل بهشت
اهل غرفها را فوق خود همچنان بینند که شما ستاره در رفته
را در افق بینید از مشرق و مغرب براي تفاضل آنچه
میان ایشانست گفتند یا رسول الله ... از آن پیغامبرانست
جز ایشان بدان نرسد گفت بلي والذي نفسي بيده
رجال آمنوا بالله وصدقوا المرسلين بدان خداي
که نفس من در قبضهٔ قدرت اوست مرداني که بخداي
گرویدند و پیغامبران را تصدیق نمودند و نیز گفت
ان اهل الدرجات العلي ليريهم من تحتهم كما ترون
النجم الطالع في افق من آفاق السماء وان ابابكر
وعمر منهم وانعما اي هر آینه اهل بهشت درجهاء بلند کسي که در
تحت ایشانست ایشانرا همچنان بیند که شما ستاره برآینده را
بینید در افق از آفاق آسمان و ابوبکر و عمر از ایشانند و زیاد بن زیاد
از ابان و جابر ——— روایت کرد که پیغامبر گفت
علیه السلام الا احدثكم بغرف الجنة در حدیث
بگنم شما را در غرفهاي بهشت گفت بلي يا رسول الله صلی الله علیه وسلم

مادر و پدرم فدای تو باد گفت إنّ في الجنّة غرفا من
اصناف الجوهر كلّه يرى ظاهرها و باطنها
وفيها من النعيم واللذات والسرور ما لا
عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر
اي هر آينه در بهشت غرفهاست از اصناف همه گوهرها ظاهر
آن از باطن آن دیده شود و باطن آن از ظاهر آن دیده شود
و درآن از نعمتها و لذتها و شادیها آنست که چشمی ندیده
است و گوشی نشنیده است و بر دل آدمی نگذشته است
گفتم یا رسول الله این غرفها کراست گفت لمن افشى السّلام
واطعم الطعام وادام الصّيام وصلّى بالليل والنّاس
نيام اي برای آنکس را که سلام آشکارا کرد و طعام داد و
پیوسته روزه داشت و شب نماز گزارد و مردمان
خفته گفتم یا رسول الله طاقت آن که دارد گفت
اُمّتي تطيق ذلك ساخبركم عن ذلك من لقي اخاه فسلّم عليه
او ردّ عليه فقد افشى السّلام ومن اطعم اهله وعياله
من الطعام حتى يشبعهم فقد اطعم الطعام ومن صام من شهر
رمضان ومن كل شهر ثلثة ايام فقد ادام الصّيام

وَمَن صَلي العِشاء الاخيرة وصَلي الغداة فِي
جَماعَة، فقد صَلي اللّيل وَالنّاس نيام اليهُودِ وَ
وَالنصارِي و المجوس كفت امت من طاقت آن دارند
و نبود باشد كه شمارا ازان آگاه كنم هركه برادر خود
را ديد و برو سلام كفت يا جواب سلام او باز داد سلام
آشكارا كرد وهركه اهل وعيال خودرا طعام داد تا ايشان
را سير كرد طعام داد درهر كه ماه رمضان وسه روزاز
هرماهي روزه داشت پيوسته وهركه نماز خفتن
ونماز بامداد بجماعت گزارد شب نماز گزارد ومردمان خفته جهودان
وترسايان ومغان خفته پيغامبررا عليه السّلام
ازقول خداي عزوجل وَمَساكِن طَيِّبَة فِي جنّاتِ
عَدن پرسيدند كفت قَصرٌ مِن لُولُوءة فِي ذالك القَصر
سَبعونَ دارًا من يَاقُوت حمراء فى كل دارٍ سَبعونَ بيتا
مِن زمرد خضراء فِي كُل بيتٍ سريرٌ على كل سريرٍ سَبعُون فِراشًا مِن
كلّ لون وَعلى كلّ فراش زَوجة مِن الحور العين فِي
كل بيت سبعون وصفة فى كل بيت سبعون مائدة على مائدة سبعون لونا
من الطعام وَيُعطي المومن فِي كلّ غداةٍ مِنَ القوة مايأتي

علي ذالك اجمع گفت کوشکي است از يك دانهٔ

مرواريد دران کوشک هفتاد سراي ست از ياقوت

سرخ درهر سراي هفتاد بستر از هر لوني

برهر فراشي زني از حور عين درهر خانه هفتاد خوان

آراسته برهر مائده هفتاد لون از طعام درهر خانه هفتاد کنيزك

ومومن را هر بامدادي از قوت آن داده شود بر کل آن بيايد ابوهريره

رضي الله عنه روايت کرد پيغامبر عليه السلام

فرمود آن حائط الجنّة لبنة من ذهبٍ و

لبنة مِن فِضّة ترابها زعفران وطينها مسك

ديوار بهشت خشتي از زرّ است وخشتي از نقره خاك

آن از زعفران وگل آن مشک ابو سعيد خدري

روايت کرد پيغامبر گفت عليه السلام

در قول خداي عز وجل گفت فرش مرفوعة ما

بَيْنَ الفراشين كَمَا بَيْنَ السّماء وَالاَرض ميان

دو بستر چندانی که ميان آسمان و زمين زيد

ارقم ـــــــ گفت که مردي از جهودان بر

پیغامبر آمد گفت ای

ابو القاسم تو می گوئی که اهل بهشت در بهشت بخورند
و بیاشامند و اصحاب خود را گفته بود اگر محمد بر من
اقرار کند او را غلبه کنم پیغامبر بلی وَالَّذِي نَفْسِي
بِيَدِهِ إِنَّ أَحَدَهُمْ لَيُعْطِي قُوَّةَ مِائَةِ رَجُلٍ فِي
المطعم وَالمشرب وَالجماع ای بلی بدان خدای
که نفس من در قبضهٔ قدرت اوست که یکی را از
ایشان قوت صد مرد داده شود در طعام و شراب
و مباشرت جهود گفت کسیکه بخورد و بیاشامد او را
حاجت انسانی باشد پیغامبر گفت علیه السلام
حَاجَتُهُمْ عَرَقٌ يَفِيضُ مِنْ جُلُودِهِمْ مِثْلَ
المِسْكِ فَإِذَا البَطْنُ قَدْ ضَمُرَ ای حاجت ایشان
عرقی باشد که از پوستهای ایشان روان شود
مشک پس شکم باریک شود نقل است که وقتی جهودی
مذکری را گفت مرا در دین شما سه مسئله مشکل است
اگر آن را مثال نمای من دین شما قبول کنم گفت آن

سه مسئله کدام است یکی کفت آنکه شما می کوئید در بهشت بخورند و بیاشامند و حاجت نبود و دیکر شما می کوئید که در بهشت درختی که هیچ جا نبود که یک شاخ او آنجا نباشد و دیکر شما می کوئید که نعمت بهشت هرچند خورند و بیاشامند هیچ کم نشود مذکر کفت مثال آنکه خورند و بیاشامند و حاجت نبود در دنیا کودک است در شکم مادر که می خورد و حاجت نه و مثال درخت در دنیا آفتابست که هرچند یکیست هیچ جا نبود که شعاع او آنجا نرسد و مثال آنکه خورند و بیاشامند و هیچ کم نشود در دنیا نعمت قرآنست هرچند از وی کویند و شنوند و کار بندند هیچ کم نشود جهود در حال اسلام قبول کرد و مسلمان شد و در تفسیرست که اکر حوری آب دهن خویش در دریاها اندازد در هیچ دریا آب شور نماند و اکر در شب تاریک انکشتی از بهشت بیرون آرد روز روشن کردد و ابو سعید خدری رضی الله عنه روایت کرده است پیغامبر علیه السلام در قول حق عزوجل کَاَنَّهُنَّ الْیَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ رسول کفت

علیه السلام ینظر وجهها فی خدرها اصفی من المرآة

فان ادنی لؤلؤة علیها لتضي ما بین المشرق

والمغرب وانه یکون علیها سبعون ثوبا ینفذها

بصره حتی یری مخ ساقیها من وراء ذالک ای

روي او در پرده دیده شود صافي تر از آئینه وکمترین

مروارید او میان مشرق ومغرب را روشن کند وبر وهفتاد

جامه باشد که بصر ازاں بگذرد تا مغز ساق او پس آن

دیده شود وانس رضي الله عنه روایت کرد که پیغامبر

علیه السلام گفت لما اسری فی الجنة دخلت

الجنة موضعا یسمی البیدخ علیه خیام

اللؤلؤ والزبرجد الاخضر والیاقوت الاحمر

یقلن السلام علیک یارسول الله فقلت یاجبرائیل

ماهذا النداء فقال هولاء المقصورات فی الخیام

استاذن ربهن في السلام فاذن لهن فیقفن

یقلن نحن الراضیات فلانسخط ونحن الخالدات

فلا نرحل وقرا رسول الله ـــــــ

قول الله تعالی حور مقصورات في الخیام

اي آنكاه كه مرا بشب بردند در بهشت رفتم موضعي

را ديدم كه آنرا بيدخ خوانند بران خيمهاي مرواريد

در برجد سبز و ياقوت سرخ بود پس كفتند السّلام عليك

يا رسول الله گفتم يا جبريل اين چه آوازست كفت مقصورات

خيام انداز پروردكار خود دستوري خواسته اند تا ترا

سلام كنند و دستوري داده پس ايشان گفتند

ما خشنودانيم هركز در خشم نشويم وجاويد باشند كاييم

هركز رحلت نه كنيم ومجاهد در قول حق تعالى مي كويد

وازعاج مطهره پاك كرده است از حيض وغايط وبول

وخوي بلغم ومني وفرزند وامام اوزاعي ميكويد درين

قول في شغل فاكهون شغل ايشان اقتضاض دوشيزكان

باشد وعبد الله بن عمر گفت رضي الله عنهما كم منزل ترين

اهل بهشت كسي باشد كه با او هزار خدمتكار بود هر

خدمتكاري را كاري بود كه ياران را نبود وروايت است از

حضرت رسالت صلى الله عليه وسلم كه كفت اِنَّ

الرجل مِن اَهلِ الجَنَّتِ ليزوّج خمساية حوراء

وَاربعة الاف بكر وثمانية الاف ثيب يعانوح

کل واحد منهن مقدار عمره في الدنيا اي
هر مردي را از اهل بهشت بزني داده شود با نصد حور
و چهار هزار بکر و هشت هزار ثيب هر يکي را از ايشان
مقدار عمر خود در دنيا کنار گيرد و ديگر نقل است که گفت در
بهشت بازاريست که دران فروختني و خريدني
نيست مگر صورت مردان و زنان پس چون مرا زن و برد
دران جا رود و در اينجا فراهم آمدن حور عين است برداشتن
آوازهاي که خلق مثل آن نشنيده است گويند ما جاويد
باشند کانيم نميريم و خوش عيشانيم درويش نگرديم و
خشنودانيم در خشم نه شويم پس خنک آنکس را که او
براي ماست و ما براي اوئيم و در روايت است که پيغامبر
فرمود صلي الله عليه و سلم هيچ بنده در بهشت نرود مگر
دو تن از حور عين نزديک سر و پاي او بنشينند براي او سرود
گويند به نيکوتر آوازي که آدميان و پريان نشنيده اند
و بمزمار شيطان نباشد وليکن بتحميد و تقديس خداي
بود و مردي بخدمت پيغامبر عليه السلام آمد
و گفت در بهشت اسپ خواهد بود چه من آنرا دوست

میدارم بگفت ان احببت ذلک اوتیت بفرس
یاقوت حمراء لیطیر بک فی الجنة حیث
شئت گفت اگر آن دوست می داری اسپی از یاقوت سرخ
بر تو آرند در بهشت آنجاکه خواهی ترا ببرد بر مردی
دیگر گفت من اشتر را دوست دارم در بهشت
هست گفت یاعبد الله ان ادخلت الجنة فلک
فیها ما اشتهت نفسک و لذت عیناک
اگر به بهشت برده شوی آنچه آرزو برد نفس تو
وچشمها تورا لذت دهد ترا دراں میسر شود و
ابوسعید خدری روایت کرده است از حضرت
رسالت صلی الله علیه وسلم که گفت مرد را از
اهل بهشت فرزند آید چنانکه آرزو برد حمل او و زادن
او جوان شدن او در یک ساعت باشد و گفت چون
اهل بهشت قرار گیرند براداں آرزومند
براداں شوند پس تخت یکی سوی دیگری رواں شود فراهم
آیند و آنچه در سرای دنیا میان ایشاں بود بگویند پس بگوید
ای برادر فلاں روزی پس فلاں یاد میداری که حق

تعالی را بخوانیدم تا مرا بیامرزید وگفت اهل الجنة

جرد مرد بیض حقاد مکحول ابناء ثلث

وثلثین علی خلق آدم طولهم ستون ذراعا

فی عرض سبعة اذرع اهل بهشت بی موی

روی باشند سپید پوستان شکسته موی

سرمه کرده فرزندان سی وسه بر آفرینش آدم

علیه السلام طول ایشان شصت گز د عرض هفت

گز و در تفسیر آمده است که بجمال یوسفی باشند و بخلق

محمدی باشند و باواز داودی باشند وگفت حق

تعالی آدم را بید قدرت آفرید و توریت ببید قدرت

نبشت و بهشت را بید قدرت نهال کرد پس اورا گفت

سخن گوی گفت قد افلح المومنون ای بدرستی نیک

بخت شدند مومنان و اخر کسیکه در بهشت رود و کم

منزلت بود آنست که ملک او پانصد ساله راه باشد در

گوشها زر د نقره و خیمهاء مروارید کجرا ورا آن

دهند که غایت آنرا همچنان بیند که نزدیک آنرا

و هر بامداد و هر شبانگاه هفتاد هزار کاسه زر

پیش ایشان آرند در هر کاسه لوني بود که در کاسه
دیگر نباشد و مزه آخر آن همچنان باشد که مزه اول آن و در
بهشت یاقوتي است که دران هفتاد هزار سرا یست در هر
سراي هفتاد هزار خانه که دران سوراخ و رخنه نباشد
ابو هریره رضی الله عنه گفت که در بهشت حوري
ست او را عینا گویند چون برود بر دست راست و بر
دست چپ او هفتاده هزار کنیزک باشد و اوي گوید
کجا اند کسانیکه امر معروف و نهي منکر کرده اند اي برادر
این حدیث من و تو بود که شنیدي واین قوت حوصله
من و تو بود که تقریر افتاد و ان کجا انشاء الله تعالیٰ
که باشد از بیجاکه ناامیدي روی نیست اکنون آنچه
مطلوب صدیقان و مقصود جهانهاء انبیاء و اولیا
ست صلوات الله علیهم بشنو قال الله
تعالیٰ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ واین
زیادت نظر است در وجه کریم خداوند عز و جل و
آن لذت کبري ست که نعمت بهشت دران فراموش
کرده شود جریر عبد الله بجلی رضي الله عنه گفت

بر حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم نشسته
بودیم در شب چهاردهم پس ماه را دید و گفت إنَّكُمْ
سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ لا
تُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ بدرستی که بینید یعنی پروردگار
خود را چنانکه این ماه را می بینید یعنی بی حجاب نقل است چون
اهل بهشت در بهشت در روند و اهل دوزخ در آتش
منادی آواز دهد ای اهل بهشت شما را به نزدیک خدای
وعده ایست گویند یارب نه رویهاء ما سپید برای انگبختی گوید
نیز مانده است گویند یارب نه نامها ما بدست راست دادی
گوید نیز مانده است گویند نه ما را از دوزخ برهانیدی و به بهشت
کرامت کردی گوید نیز مانده است و آن دیدار من
است حجاب برداشته شود تا خدای وند خود را به بینند اما
باید که بدانی که نزدیک اهل سُنّت و جماعت دیدار
خداوند از مکافات عمل نیست لکن محض فضل است
چنانکه اندر دنیا توفیق ایمان و معرفت دادند مکافات
عمل نیست محض فضل است در خبر است خداوند
تعالی مر پیغمبر را علیه السّلام را قبه در بهشت

داده است از یک دانه مروارید مر او را چهار هزار
سنت فراخا ء از هر دري پانصد ساله راه است و از دري
تا دري پانصد ساله راه اندر میان آن قبه خواني
نهاده و هم اهل بهشت را مهماني کنند بر یک
خوان بنشینند جبرئیل و میکائیل و فرشتگان آسمان
را فرمان آید تا بر سر خوان بایستند خدمت کنند و
مومنان بر آن خوان طعام خورند سي صد هزار سال
به سال آن جهان چون از طعام فارغ شوند قدحها
شراب بیاید مهر کرده به مشک چنانکه فرمود وختامه
مسک بر آن مهر نبشته که هذا شراب طاهر من رب طاهر
لعبد طاهر این شرابي است پاک از پروردگار پاک
مر بنده پاک را هر کسي قدحها ء خویش بگیرند و شراب
خورند چون از شراب فارغ آیند و در بعضي
خبر است چون بهشتیان اندر بهشت قرار گیرند بادي
از زیر عرش بوزیدن گیرد که آن را باد لطافت گویند
برگها ء درختان بهشت را بجنباند برگ بر برگ

بسماید سماع خوش پدید آید و کنکرهاء بهشت
ببانک آیند وحلقهاء بهشت بجنبد مومنان اندر
آن سماع بر طرب آیند خداوند عزوجل حجابهاء را بردارد
ازچشمهاء ایشان وکوید هآ انا ذا ربکم فانظروا
الي سلام عليكم طبتم فادخلوها خالدين
ودرین آیت چنین گفته اند که وسقیهم ربهم
شرابا طهورا کفت خود دهم بدست کسي نفرستم
اکر بدست کسي فرستم وي را بيني خود دهم تا مرا بيني
وچنین کفته اند که نیک مردان بر بستان بتنزه و درختان
با حور و ولدان در تنعم باشند و مقربان ملازم و معتکف
حضرت شوند ونعمت بهشت را با ضافت ذره از ان
حقیر دارند پس ابرار بر قضاء شهوت شکم و فرج
مشغول کردند اما ازبراي مے الست کروهي دیکر ند از
خواجه حسن بصري ——— نقلست که کفت
بين اهل الجنة في الجنة اذا اطلع عليهم
الرب جل جلاله فيتيهون بين جلاله
وجماله ثمان مائة الف عام اذا انظروا الي

الجمال طابوا واذا نظروا الي الجلال
ذابوا گفت درین میان اهل بهشت باشند
که خداوند و تعالي برایشان تجلی کند پس
سرگردان بمانند میان جلال وجمال خداوند هیصد
هزارسال چون نظر برجمال وی کنند بگدازند ومعنی
گداختن آنست که ازخود بیخود گردند از آنچه
اندرایشان بود ازلذت طعام وشراب وشهوت وقصور
حور واشجار وانهار هیچ نماند ودر بعضی خبر
آمده است که چون مومنان اندر بهشت
قرار گیرند فرمان آید که تمنوا علی الماجد الواجد ندا
آید که آرزو کنید وندانند که چه آرزو بعلماء باز گردند
ومرایشانرا پرسند که چون مارا اندردنیا چیزی مشکل
شدی شما باز می گشتیم اکنون مارا فرمان آمد که آرزو
کنید چه آرزو کنیم علماء گویند که دیدار خداوند
عزوجل درخبراست که پیغامبر علیه السّلام
را پرسیدند ازدیدار بندگان مرخداوند عزوجل

را گفت ومنهم من ينظر الى ربه في الشهر
مرة ومنهم من ينظر الى ربه في الجمعة
مرة ومنهم من ينظر الى ربه بكرة
وعشيا گفت کسی باشد از ایشان که بیند پروردگار
خود را در ماهی یک بار وکسی باشد از ایشان که بیند
پروردگار خود را شب و روز را در جمعه یکبار کسی باشد از ایشان
که بیند پروردگار خود را شب و روز ـــــ
رزقنا الله بفضله وکرمه ولجميع
المؤمنين والمؤمنات بحرمة انبيائه واوليائه
وصلى الله على محمد و آله اجمعين وعلى جميع الانبياء و
المرسلين ولا حول ولا قوة الا بالله العلي
العظيم ـ

ابیات

خالقا بیچاره راهم ترا ∴ هم چو موری لنگ در چاهم ترا
بی تنی بی دولتی بی حاصلی ∴ بی نوای بی قراری بی دلی
دین زدستم رفت دنیا گمشده ∴ صورتم نا مانده معنی گمشده
من نه کافر نی مسلمان مانده ام ∴ در میان هر دو حیران مانده ام
نی مسلمانم نه کافر چون کنم ∴ مانده سرگردان و مضطر چون کنم

یارب اشک و آه بسیاریم هست ؛ گر ندارم هیچ این باریم هست

هم تن زندانیم آلوده شد ؛ هم دل محنت کشم فرسوده شد

مانده ام در چاه زندان پای بست ؛ در چنین چاهم که گیرد جز تو دست

پاک کن از راه صحن جان من ؛ پس بشو از اشک من دیوان من

گر چه بس آلوده در راه آمدم ؛ عفو کن کر بس وز چاه آمدم

حواشی واختلاف نسخ

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

ضمیمہ

عباراتِ حاشیہ

مکتوباتِ صدی

ق ۴۸ ب مکتوب پنجاہ و دوم :۔ تحریص در مطالعہ این مکتوب بنا بر کثرت فوائد۔

ق ۱۸ الف مکتوب اول :۔ دو جگہ عربی جملے کے فارسی ترجمے، ــــــ ایک جگہ " علیکم بدین العجائز" کا اردو

ترجمہ کسی دوسرے کاتب کے قلم سے : " اوپر تمہارے ساتھ دین بڑھیو نکے"۔

ق ۲، الف علماء امتی ... :۔ علمائے امت من مثل انبیائے بنی اسرائیل۔

ایضاً لادین لمن لاشیخ لہ :۔ نیست دین برائے آنکس کہ نیست شیخ برائے آنکس۔

ایضاً اقتدوا بالذین من بعدی ابوبکر و عمر:۔ اقتدا کنید شما یان بدین بعد از می بابی بکر و عمر۔

ایضاً اصحابی کالنجوم :۔ اصحاب من مانند ستارگان، بہر یکی از ایشان کہ (اقتدا) کنید، ہدایت یابید۔

ایضاً گم شدن گم کن کہ تفرید ایں بود:۔ اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید ماوراء علم...
علم آن را در تواند یافت آں را فنامی گویند اگرچہ شخص ... اماچوں از علم محسوسات
خود نیز بے شعور می گردد ... آں حالت را در ... ایشاں ایشاں فنامی ... جمع توحید
ست اینست اینجاست بہایت طریقہ ... خلاصہ حقیقت ھ۔

ایضاً ... توحید ایں بود :۔ امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد و من
یعرف التوحید فہو مشرک و من لم یعرف ذاک فہو کافر...

ایضاً از اینجا گویند قطرہ ... در دریا گم شد دریں ... زیادت ازیں عبارت ... تواں کرد۔

ق ۷ ب الفناء عن الفناء :۔ فنا ر فنا ر عبارت از عدم شعور فنا خود ست یعنی کسو کہ فانی ... است، اگر فنا خود...
ایں را فنا ر فنا گویند، معدن المعانی۔

ق ۸ الف انا الحق و سبحانی :۔ ازین جا گویند چوں سالک را استغراق بکمال رسد ہر چہ زبان او رود حق بود، اگرچہ
سبحانی و انا الحق بود، .....

ایضاً تفرید ایں بود :۔ اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید، ماورار ... علم آن را در عبارت تواند...
عقل آن را در تواند یافت ... فنامی گویند، اگرچہ ... اماچون از عالم محسوسات ... خود نیز بے شعور
... جہت آن حالت را در ... ایشان ... جمع توحید ست ... اینجاست نہایت ...
خلاصہ حقیقت ...

ق ۸ الف امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد، و من یعرف التوحید فہو مشرک، و من لم
یعرف ذلک فہو کافر ... و من سأل عنہ فہو جاہل ...

ایضاً از اینجا گویند قطرہ ... در دریا گم شد دریں ... زیادت ازین عبارت ... تواں کرد۔

ق ۹ مکتوب دوم در توبہ :۔ قال اہل التصوف التوبۃ للمقام، والحال کالارض للبناء فمن لا ارض لہ لا بناء لہ، فکذا من
لا توبۃ لہ لا مقام لہ ولا حال۔

مخدوم فرمود کسانی... بعد از معصیت کردند حق... جملہ سیئات حسنات... بعدہ چون مجرمان تائب ... و بجائے سیئات عملیات... بنیند و بگویند ماگر... گناہ می کردیم بعدہ... می گردیم فائدہ مارا..

ایضاً العبد لا یخلو اعن... والتقصیر فی اوامرہ ولنواہیہ وان اجتھد فکذا... المؤمنین جمیعا التوبۃ... وبتامیل الفلاح اذا... ۔۔مدارک

ق ۹ ب سبق المفردون :۔ افرد تفرد بمعنی ای الذین ھم المفردون بذکر اللہ المتخلون بہ من الناس وقیل لھم... الذین ھلکت لذاتھم وبقوا یذکرون اللہ۔

ایضاً واین آن بود کہ ہر ساعتے قصد کردے کہ حق خداوند خویش را بگزارد بمقدار طاقت خویش بجا آوردی و باز چون اندر معاملت خویش نگاہ کردے سزاے خداوند خویش ندیدے از عجز وتقصیر خویش عذر خواستے باز قصد کردے تا نیکوتر ازان آرد کہ باز پشیمے آورد، چون بیاورد...

ایضاً السیر الی اللہ... لاولی العبور عن الزمان والثانیۃ العبور عن المکان، والسبق عبارۃ عن الطیران المفردین فی فضاء الامکان ـــ واللازمان باجنحۃ العندیۃ والمعیۃ ۵م

ایضاً قیل ما المفردون یا رسول اللہ قال الذاکرین اللہ کثیرا والذاکرات گفت پیش رفت ریکان ریکان، گفتند ریکان ریکان کدامند؟ گفت آن کسانے کہ خداے تعالیٰ را بسیار یاد کنند از مردان وزنان، شیخ گفت المفرد مفرد الذی لیس معہ غیرہ یگانہ آن باشد کہ یادی جزوی کسے نہ باشد یعنی بوقت ذکر فرد مراد ادانی و ہمہ ادرا بینی تا از سابقان باشی ۵م

ایضاً وقیل ما المفردون یا رسول اللہ گفت المستھزون بذکر اللہ...

ایضاً انی لاستغفر فی کل یوم سبعین مرۃ :۔ حق تعالیٰ را رواست کہ بر بندہ... کار بطاقت و بے طاقت... با این ہمہ کار بظاہر بطاقت بنہاد، و بر باطن کار... نہاد، از ظاہر خدمت چندان خواست کہ طاقت داشتند و چندانی کہ سزاے ویست سزاے خواستے ہمہ خلق... کشتندے واستغفار باین معنی بود کہ انبیاہم... خویشتن راہم... مقصد عجز عذر... ہم چنین بر... طاقت دارد... سزاے حقیقت حق اگر بکمال... بر خلق تجلی کند... کرسی نہ لوح و قلم و نہ زمین و نہ خلق و... ہم برین معنی است... شرح تعرف۔

ق ۱۰ الف مارا مہلت دادیم :۔ یعنی دو فرشتہ کہ چپ و راستا کہ حسنہ وسیئہ می نویسند نویسندہ حسنہ را فی الحال

می نویسد و نویسنده نیکی بار مر نویسد (حسنه می نویسد ×) و چهار ساعت نویسنده سیئہ درنگ می کند چون آن بنده توبہ نمی کند ازان گناہ کہ کردہ است آن گاہ ادمی نویسد، اگر توبہ درون چہار ساعت می کند آن گاہ نمی نویسد معنی مہلت دادن این باشد ؎
طلب کردنست، و بر خلق خدائے افزونی جستن است ۔ تعرف

ق ۱۰ الف یعنی صفات عقبیٰ و شہوانی ۔

ایضاً خشم و شہوت بہ زیر پائے درآر تا مگر آدمی شوی یکبار

ق ۱۰ ب **التوبۃ لاتنسی ذنبک** :۔ از سری سقطی قدس اللہ روحہ پرسیدند ما التوبۃ، قال ان لاتنسی ذنبک تاہمیشہ از قلق ... مخالفت ... واز تشویر کردہ می جوشی، چون از خواجہ جنید قدس اللہ روحہ پرسیدند، فرمود التوبۃ ان تنسی ذنبک یعنی توبہ دفاست و گناہ جفاست و در آوان وفا ذکر جفا جفاست

ایضاً **اذا قلت ما اذنبت** :۔ ہر گاہ گفتم کہ چہ قدر گناہ کردم من، گفت جواب دہندہ زندگی تو گناہ است، قیاس نکردہ شود ۔ (نقص کتابت : وجودک ۔ بہا)

ایضاً **معجب نہ کردی** :۔ معجب کسی را گویند کہ کار و حال خود را بنظر خوشی و بندگی اپسندگی

ایضاً **ان تنسی ذنبک** :۔ سئل ابو عبداللہ الہیکل لقرشی عن التوبۃ قال لایذکر ذنبہ مماغلب علی قلبہ من عظمہ اللہ ودوام (؟) ذکرہ یعنی از گناہ چناں رجوع کند کہ ذکر گناہ بر دل وے نگردد و چون ذکر آں بر دل نہ کردد محال باشد کہ بگناہ باز گردد ؎ شرح تعریف

ایضاً واختلف فی نسیان الذنب بعد التوبۃ وہوالاولی للمبتدی تحامیا عن تحریک المیل ومار وی من کثرۃ نوح المنتہیں وبکارہم فلایقاس لملایکۃ بالحدادین م عن ...

ایضاً الٰہی چون جرم من منم (؟) توبہ من چیست واگر من بدین توبہ رہم، در دو عالم جرم من کیست "انصاری

ق ۱۱ "الف **واز چوب حنانہ بے قیمت ترنہ** :۔ اے عاشق محبت از چوب باید آموخت اگر ارہ بر سر رانند چون ذکریا (زکریا) سر نگمارد، و اگر در آتش اندازند چون ابراہیم، دم بزند، چنین گویند پیش از آنکہ در مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وعلی آلہ منبر بر آرند، حضرت رسالت چون خطبہ کردے متصل ستونے شدے آن روز کہ منبر براوردند و پیغامبر بالائے منبر رفت ۔ ۔ پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم آن ستون جنان در نالہ شدہ کہ ہمہ حاضران از نالۂ او در نالہ شدند انس می گوید من دران مجمع حاضر بودم تا آنک

پیغامبر خطبہ می کرد آن ستون را کنار گرفت آن گاہ از نالیدن بایستادم۔

ق ۱۲ الف وخصمان را خشنود نہ کردہ عتاب باقی :۔ زیرا کہ عتاب بر دوستان رود و تائب بحکم این خبر کہ التائب حبیب اللّٰہ، از دوستاہ گشتہ است، پس در حق دوست ہمیں عتاب آید از جہت تقصیر م

ق ۱۳ الف تصحیح : باز گناہ کنی :۔ چہ زندہ خواہی ماند، شاید بیش از انکہ ۔ ۔ گناہ کنی

ق ۱۳ (ب) تصحیح : در جہان دریا کجا آید پدید :۔ سے

نہ گردد تیرہ آن دریا زمانی ولی روشن شود کار جہانی

ق ۱۵ (ب) الفرار مما لا یطاق ۔ ۔ ۔ :۔ گریختن از انچہ طاقت داشتہ نشود از سنت رسولانست (یہاں انچہ کی کتابت، متن سے مختلف ہے۔)

ایضاً فعّال لما یرید :۔ کنندہ تراست آن چیز کہ ارادہ می کند۔

ق ۱۶ (ب) وتری الجبال تحسبہا جامدۃ ۔ ۔ ۔ :۔ می بینی کوہ را می بینی او را جامد، او می رود رفتار سحاب ۔ ۔ ۔

ایضاً این آسیا رخراس کہ می گردد :۔ خراسہ آسیا بزرگ کہ جز ستور و خران نتوانند گرداند۔

ق ۱۷ الف تصحیح ۔ ۔ ۔ الی صراط مستقیم :۔ وجای دیگر فرمود و ممن خلقنا امۃ یہدون بالحق

ایضاً وممن خلقنا :۔ ازان کسانیکہ پیدا گردہ ایم گروہے اند کہ ہدایت می کنند (بر حق)

ایضاً وانک ستہدی ۔ ۔ ۔ بدرستیکہ تو ہدایت می کنی براہ استولہ۔

ق ۲۰ (ب) چہارم شرف تعلیم علوم :۔ اگر کسے سوال کند کہ مرتبہ چہارم و (مرتبہ) پنجم یکی است جواب آنست اگرچہ (تعلیم) علوم از حضرت بے واسطہ تواند ۔ ۔ ۔ باشد کہ آن علوم لدنی نباشد (چنانک) در حق داؤد علیہ السلام فرمود کہ وعلمناہ صنعۃ لبوس لکم و علم صنعت ذرہ از علم لدنّی نباشد، اگرچہ از حق بود و علم لدنی بمعرفت ذات و صفات حضرت جلت تعلق دارد بے واسطہ۔

ق ۲۰ (ب) فوجدا عبدا من عبادنا ۔ ۔ ۔ :۔ پس یافتند آن دو کس بندہ را از بندہ ہائے ما بخشش کردیم ما، آن بندہ را از نزد خود، و تعلیم کردیم ما او را از نزد خود علم را۔

ایضا وتعریف حق حاصل آید چنانچ فرمود عرفت ابی بربی۔

ق ۲۱ الف تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید :۔ صفات بشریت و بیشی و بیشی جستن است عز و ریاست

ق ۱۳۱ الف **تالوح دل از نقوش علوم عقلی وسعی**:۔ بحقیقت ہر چہ بخاطر در آید نقشے ازان بر صحیفۂ دل ۔ ۔ ۔ آید،
بآینک فرماید واین جملہ مشاغل دل بود از قبول نقوش تا آئینہ دل از جملہ نقوش سعادت ۔ ۔ ۔
نگردد بر یرار (؟) نقوش ۔ ۔ ۔ علوم ئی نشود ۔ ۔ ۔ انوار مکاشفات ۔ ۔ ۔ و تجلی ۔ ۔ ۔

ایضاً نشاید کہ مریدان چیزے آموز (؟) در نماز محتاج باشند و فاتحہ، وقل ھو اللّٰہ احد تمام است وہر
مریدے کہ زن کند ۔ ۔ علم نویسد از ۔ ہیچ باید۔

ایضاً در معرفت ہستی ویکانگی خداوند است کہ ممکن است در حق بشر۔ "معدن المعانی"

ایضاً **من یلج ملکوت السموٰت والارض من لم یولد مرتین**:۔ فرو دیا مد ملکوت آسمانہا
وزمین راکسیکہ زایندہ نشد دوبار۔

ق ۱۳۱ (ب) **اولیائی تحت قبائی** ۔ ۔ ۔ :۔ قباب جمع قبہ است، القبۃ دامن یعنی اولیامن در زیر دامن من اند یعنی دامن
غیرت اے بعضے اولیا، درعرف مردمان است کہ چیزے کہ محبوب را در دامن پوشند (معدن المعانی ص ۲۱۳ ،۲۱۴)

ایضاً **قبۂ عنایت وغیرت حق**:۔ تفسیر غیرت حق این باشد کہ ۔ ۔ ۔ بندہ را دوست دارد نگاہ دارد ۔ ۔ ۔ چیزے
نہ کند کہ آلودہ گردد وباکسی صحبت نہ کند کہ معیوب گردد پس ہر کرا دوست تر دارد غیرت باوے بیش
کاربندد یعنی اورا رعایت وحمایت بیش کند. "تعرف"

ایضاً غیرت من اللّٰہ ارادت اصلاح محبوب است چنانک اگر محبوب را مصیبتے پیش می آید ۔ ۔ ۔ دوست
می دارد، از و فوت می شود ۔ ۔ ۔ می گویند غیرت الہی است۔

ایضاً مولانا حمید الدین ناگوری علیہ الرحمۃ می گوید آنک بجان زندہ بود بمیرد باز آنک بجانان زندہ بود۔
ہر گز نمیرد واین از جملہ ذوقیاتست من لم یذق لم یدر در جملہ کہ ذوقیاتست جواب ہمین است۔

ایضاً عنایت وغیرت حق بر دو نوعست، غیرت از بندہ ۔ ۔ ۔ یکے محبوبے را دوست می دار، و
دوم دیگر مداخلت ۔ ۔ ۔ پس اول رنجید وناخوشی اورحاصل شد وغیرت من اللّٰہ ۔ ۔ ۔ این
مراد نباشد بلک ۔ ۔ ۔ مراد باشد یعنی اگر کسی ۔ ۔ ۔ صفات حمیدہ تاکہ در آید در صفتے مذمومہ
حق سبحانہ وتعالی آن صفت مذمومہ برد ۔ ۔ ۔ گرداند تا آن زمانک بصفت ۔ ۔ ۔

ق ۱۳۲ (ب) **درمتابعت رسول**:۔ ہمدرین محل فرمودند متعلم ودانشمند را در راہ طریقت این اعتبار نتوان تعجیل
آوردن زیراکہ ادبا ۔ ۔ ۔ پیش می آید می گوید کہ در فلاں کتاب چنیں ذکر کردہ است پس سخن بپرشنوم

ہم چناں . . . اگر بہ کتاب . . . ہم ہمچناں واما اگر اعتراض . . . تعجیل تر درآید، دامی رانیز . . . یکی از سبب آنکہ بے طایفۂ شریعت داند پس او را تنبیہ و ترغیب باید کرد پس دیر نبود و سبب آنکہ اعتراض در سخن پیر نہ کند، تعجیل درآید . . . طریقت باید زیراکہ . . . سخن . . . می گیرد پس باایشاں تعجیل کار را . . . می آید ہیم دریں محل فرمودند مولانا شمس الدین یحیٰی باجازت . . . بود گفت من با استادان خود . . . تعلم دہ فائدہ روزی می گرفتم چوں مرید شیخ نظام الدین شدم یک فائدہ ہم روزی حاصل نمی شود عزیزی میان رسیدگان راہ طریقت بود گفت چہ وقت است اکنوں بخواہی رسید مولانا شمس الدین یحیٰی گفت چرا گفت از سبب آنکہ تو با سخن پیر اعتراض میکنی و بدل و جان سخن را نمی دانی پس ہمہ حال سخن پیر باید شنیدن فائدہ اگر گوید بر فعل ظاہر شرع ترک بیار سخن پیر ظاہر شرع را ترک باید آورد چنانچہ درحق مہتر موسیٰ عم با مہتر خضر علیہ السلام با رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفتند اگر مہتر موسیٰ اعتراض نہ کردے جہانش دیدے ‌ .

ق ۲۳الف فاذا احببتہ . . . :- معنی ایں حدیث این است ہر جزوے از وجود بندہ بامراد یا برضا او مملو و مزوج گردد تا بامراد حرکت کند یا برضاء او، پس آں حرکت از آن او نبود اختیار خود بکلی بگذارد و اجزاء آن اوست بردارد، چوں بندہ ہمچنیں کرد، بعدہ ارادت اختیار حق ہمہ ارادت و اختیار او کرد "طوارق"

ایضاً اہل بصیرت گفتہ اند کہ ہر کہ بدین مقام رسید کہ ارادت و اختیار (در) وے از وے بکلی منفی شد و ارادت حق در وے رخت نہاد (و) این بندہ از عالم تصرف بروں (آمدہ) زیراکہ تصرف بندہ بنا بر ارادت و اختیار (و) ہوا (و) طبیعت او بود، چوں آں نماند، ہمہ ارادت حق بود و بندہ را ہیچ تصرف نبود و تاویل این کہ شنیدہ بے سمع وے بصر الی آخرہ اینست . (معدن المعانی صـ۲۶۳)

ایضاً از جہت آنکہ ارادت ایشان با ارادت خداوند متحد گشتہ است کہ ایشاں نفسہا خود را کلی خداوند را کردایندہ اند من کان للہ کان اللہ لہ درحق . . .

ق ۲۳ب ارادت خواست دل است :- ارادت کار مردانست و . . . راہ مخنثانست، آنجاکہ امانی باشد معانی نباشد. و آنجاکہ معانی باشد امانی نباشد ہم

ایضاً زیراچہ ارادت در قدم گاہ ارادت حق . . . ہیچ چیز مزاحم روانباشد . . . اثر کہ ہیچ . . . شرکت نپذیرد -

ق ۲۴ الف مشوب :- مشوب آمیخته شده۔

ایضاً وحیل بینهم ... :- در آورده شود حجابے و مانعے در میان ایشان و در میان چیزی که آرزوی
می دارند او شان۔

ق ۲۴ (ب) زیراکہ مقصود ن در بودن (کوئی تصرف) اوست (و) در و تمتع گرفتن است (بدو) چوں آن از وے
منقطع شد گوئی در کون نیست، و بودن او در کون... ظاهر را بیش نیست هم (معدن ص ۲۴)

ایضاً منکم من یرید الدنیا :- بعض از شمایان آن شخص اند که اراده می کنند دنیا را۔

ق ۲۵ قال ابو علی مکی الرودباری رحمه ... کان استاذی فی الفقه ابو العباس بن شریح، وکان استاذی فی
النحو و فی اللغة ثعلب وکان استاذی فی حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم ابراہیم الحوفی، لابد من
ذلک ... استکمال النفس هم۔

ق ۲۵ (ب) پیر را همیں مقدار بیش نیست که هم با مرحق مرید را راه بنماید و ریاضت فرماید و هر چیزے که از آفات
راه است آں بدو نماید و بگوید چنیں مکن، اما رسانیدن بحق حق راست۔ (معدن المعانی)

ایضاً در متابعت دعوت پیغمبر ظاهر شود :- هم دریں محل فرمود سلمه الله با مطلوبست بحکم طلب یعنی کسی که دنیا
مشغول باشد اگر چه یک دانگ ... قیامت جز از طالبان ... یعنی ... و هر که طالب عقبادی
باشد بمجاهده نفس اگر چه امور عقبادی نیافته ... یافته باشد زیرا که او مجرد طلب کرد، طالب الله
باشد بمجرد طلب ... طلب کرد و یافت، مخدوم فرمودند ... ارادت در وقت مرگ ظاهر شود
کسی ... طلب دنیا باشد بوقت مرگ دینا را بصورت زشت بیاید او را نایند تعجیل جان ...
او نرود عذاب بیند و هر که طالب عقبا است، وقت مرگ بهشت را با درجه و ... و راحت
جان خود او را بیچ ... و هر که طالب حق است در دینا بوقت مرگ ... دل خود حق جل و علا را
مشاهده کند بمیرد و ایں حکم ارادت از حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم آمد و خانه او دور بود
از خانه رسول الله صلی الله علیه وسلم بعده گفت یا رسول الله من تر النجایت دوست می دارم فاما خانه
دور افتاده است از خانه شما، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود المرء مع من احب مرد با چیزی باشد
که در طلب کند آں چیز را لبس بمجرد طلب حق ثواب آنچناں باشد که ... حق را یافت۔

ق ۲۸ (ب) ایں روایت تعرف است اما در ملفوظ شیخ الاسلام بریں طریق فرمود که در حق ... بوحی معلوم شد

در حق ولی بچہ گویم . . . کردہ کہ اگر وحی منقطع شد الہام . . . درین . . . آید زیراک . . . کہ
الہام ایشاں چگونہ معلوم . . . یا شیطانی است یا زید بن زیزاک بعد ولایت و معرفت . . .
دیگر بیروں نمی برد تا قطع کند . . . کہ خواہد دانست . . . خواہد دانست و ازاں بر سبیل قطع نشود ۵ ہم

ق ۲۹ الف گفتہ اللہ تعالیٰ باہمہ عالم فضل کند مگر با طالب خود . . . با او عدل کند رحمان و رحیم . . . دیگر اما بر
عاشق خود . . . و کامراں . . . از برائے آن تا داد عشق دادہ باشد ہم

ق ۳۰ الف واین در طاعات و محرمات نیاید زیراک آنجا ارادۂ ناحق معلوم شدہ است کہ اتیان بطاعت
واجتناب، از محرمات مراد حق است این در مباحات آید عجب کہ در و ترک اتیان برابر است
اینجا ارادت خود ترک دید و با ارادت حق قایم ماند مثلاً چنانک صحت و مرض و فقر و غنا ہر چہ
دو کان دو کان است از جنس مباحات انچہ یکے ازاں بیش . . . شد و ازالت آن از خود
نخواہد اگر مراد . . . ازیں جہ۔

ق ۳۱ (ب) قصہ سلیمان یعنی سلیمان پیغامبر را حق تعالیٰ بر سبیل ابتلا چہل روز دور کردہ بود و آن انگشتری بہ دیو
رسیدہ بود و آن دیو چند روز بادشاہی سبب آں انگشتری راندہ۔ بعدہ ہر کسے شناخت
این طرق سلیمان پیغامبر نیست و آں دیو ہم دانست کہ مرا خلق بشناخت بعدہ آں دیو گریخت
و انگشتری را میان دریا انداخت سلیمان پیغامبر علیہ السلام مزدوری می کرد و قوت حاصل می کرد۔
بعدہ ماہی گیرے در دریا رفتہ و در صید او آن ماہی کہ انگشتری را فرو بردہ بود افتادہ، سلیمان
پیغامبر . . . قضارا آں ماہی گیر اجرت ہماں ماہی . . . انگشتری یافت انگشتری . . . باز
در ملک خود نشست زیراک . . .

ق ۳۳ (ب) **کسی کو علم لوت ولات دانند۔** بندگی مخدوم را رسیدہ شد، ابیات جملہ در مکتوبات از آن مشائخ
است یا بعضی ہم از شاعران، فرمودند بعضی از آن مشائخ و بعضی از آن شاعران، فرمودند شاعران
شعر می گویند، معنی آں شعر معین نیست، ہر کسی بر حسب مرتبہ، . . . آن معنی فہم می برد بعضی
بمجاز و بعضی بحقیقت و بعضی . . . فائدہ می کند و بعضی در حسن صورت در حالت سماع، چنانچہ
آئینہ یک رو نمودہ نشود بلکہ ہر دو روی . . . روی او برابیات . . . آئینہ است۔

ایضاً طامات این را گویند کہ عمل . . . مع انکار مفہوم اللفظ . . . کلمات صوفیا را طامات . . . می گویند

زیراک ایشان از روی . . . بباطن لفظ عمل می کنند . . . اللفظ ظاهر اجنانک . . . ای فرعون . . . برنفس می برند زیراک . . . فرعون بے فرمانی فرعون است، فرمانست برنفس . . . اما منکران بروجہ افترا مفہوم مراترک آوردند گفتند کہ صوفیاں می گویند کہ ازیں فرعون نفس مراد است کہ فرمانست طامات این است ھم

ق ۴۲(ب) یعنی حدیث بزرگ است از بندگی مخدوم شنیده شده اگر کسی موی او پریشان باشد و ژنده پوش باشد چون بر در دیگران رود خوار پندارند و عیب کنند واگر او دوست خداوند عزوجل باشد اگر او سہو کند بر کار کسی خورد . باللہ آن کار نخواہد شد، حق سبحانہ تعالی آن کار را برآرد در ہمین باشد۔

ق ۴۴(ب) **سنریہم آیاتنا فی الآفاق** :- مخدوم فرمودند نیکو کسی باید کہ آن زمان خود را ہوش دارد. این زمان کہ نور جلال در دل می تابد، آن زمان کہ نوری باشند در حوض خود را می اندازند از سوختگی و ہر چند کہ آب می خورند آن سوختگی زیادت می شود، زیراکہ آن آتش بہ آب کشتہ (نمی شود) و فرمودند چون این چنین کسی . . . آن حوض تمامی گرم شود . . . .

ایضاً **وفی انفسہم** :- و قول انفسہم مخدوم را پرسیده شد، مفسران ازیں فی انفسہم چہ تفسیر کرده اند، فرمودند کہ ایشان بدل برایند کہ جملہ موحدان را غیر ہست اکنون نظر ایشان بحسن دارد و نظر اہل مشائخ بر باطن، ظرف و مظروف لازم می آید . . .

ق ۴۵ **بروایتی ہژده ہزار عالم گویند** :- فرمودند ہم ازین جاست کہ گفتہ اند کہ در ہژده ہزار عالم موجود است آن اوصاف در یک آدمی موجود است، ہر دو چشم را بآفتاب و ماہتاب نسبت کرده اند و وجود نسبت کرده اند یعنی انچہ زمین بعضی در و نبات می روید و در بعضی نمی روید ہم چنین اندام آدمی و استخوان دیگر را نسبت کرده اند بکوه یعنی . . . کوه لنگر زمین است و زمین قائم می ماند استخوان . . . ہم لنگر وجود و گوشت . . . ماند و ہم چنین دیگر۔

ق ۴۷(ب) **بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی پدید آید** :- مخدوم را پرسیده شد ازیں فنا سالک در توحید چہ باشد فرمودند . . . غایت از و ماسوی اللہ تعالی از صفات . . . یعنی او را داند، و از آن او داند ہر چہ در نظر او آید فاما ذات او قایم ماند ہیچ اگر بلای رسد گفت از خداوند است و اگر ده درم بہ رسد داند از خداوند عزوجل و ہم چنین۔

ق ۵۵ الف **ہر دم صوفی فانی را وجود نو می زاید :۔** این در حق متوسط است زیرا کہ او ... حالست از مقامات ظاہر گذشتہ ... و در ترقی احوال افتادہ ... از حال بحالے شدہ کار او ... نہ در حق مبتدی و منتہی "شرح آداب"

ایضاً **از چند خودی خلاص یافتہ اند :۔** خودی عبارت است از جملہ حرکات و سکنات و اقوال و افعال کہ از آدمی در وجود آید بر حسب عادت و ہوائے بشریت از خوردن و خفتن و شنیدن و دیدن و اختلاط کردن و مانند آں مگر آنچ ازیں جملہ بوقت ضرورت بود و ضرورت آنست کہ اگر آں نکند از حق دور افتد ، گویید کہ تا سر موے از وجود باقی است۔

ق ۵۲ ب **درراہ طلب می آید :۔** ازیں جا گویند اذل الاشیاء المحبۃ عند محبوبہ۔

ایضاً **مکتوب شانزدہم :۔** گفتہ اند کہ صلحا بر چہار اقسام ... و مجذوب است و سالک متدارک ... و مجذوب متدارک سلوک ... آخر شیخی را نشاید۔

ایضاً **مجذوب ... :۔** مجذوب آنست کہ سلوک نہ دارد اما حق تعالیٰ حجاب از دل وے برگرفتہ باشد و حقائق یقین بروے ظاہر کردہ اما در طریق معاملہ مقصد باشد و نداند کہ معاملہ را اثر ما است و بجائے خط خود کہ برخورد ... بہ ایشد و در طریق اعمال .. مشغول نہ شود۔

ق ۵۳ ب مارسیہ درباں در گرد ست آں شیریں بر عاشقاں در شور و شر چوں بگذرند ایں باب را

معشوق مرا گفت نشیں بر در من .... نہ دارد من

ق ۵۴ الف دریں محل مخدوم فرمودند شیطان حریفی است با ہر پیغامبری یک دو ... است خالی نیست چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم در مکہ وحی ... می کردند ... بودند و کفار نیز نشستہ بود ... مجلس آمد ... ہیچ کسی ... کہ رسول فرمودند والنجم اذا ھویٰ ما ضل صاحبکم و ما غویٰ و ما ینطق عن الھویٰ ، ان ہو الا وحی یوحیٰ ... آیتہا ہمیں کہ یک آیت دم ... تا آیت دیگر برسد ، آں بدبخت ... رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت ... العلیٰ شفاعتہن قد یجیٰ ... دانستند رسول گفت ... شور کردند کہ شما می گفتید بتاں ... بخواہند کرد اکنوں معلوم شد کہ شفعا باشند بعدہ ... منغص شدند جواب ... اللہ تو منغص مشو بلکہ آں ملعون را ... برین طریق چند حرکت دادہ ، ... رسول چپ و راست مجلس نظر .. ملعون گذشت رسول مر صحابہ ... شما شنیدند ، کہ من گفتند ، ہم دریں محل

فرمودند شیطان را... تو زمان واحد و مکان واحد... و وسواس تواند کرد؟ گفت آری مرا آفریدند کہ بیکی زمان بمکان واحد شد... خلایق کہ در زمین اند وسواس... چنانکہ مہتر عزرائیل صلوات اللہ علیہ بزمان واحد و بمکان واحد شدہ... بیکبار تواند کرد بتقدیر اللہ تعالیٰ۔

ق ۵۶ (ب) **ایں مرداں را دو دیدہ دادہ اند:-** در ملفوظ خدمت شیخ قدس اللہ سرہ... سالک را دو نظر است، نظر بر ربوبیت... بریں ہمہ کمال بنید و ہمہ... و نظر بر عبودیت است... بنید و کار ھا رخویش.... نجات خود بشوید و... مضطر شود دریں بیفتد اما باید کہ دل... بر فضل خداوند تعالیٰ... او را وسوسہ خواہد داد، دیا ہی ایں کار از تو نخواہد آمد۔ باز گرد پس چوں او را باعتماد فضل خداوند جل و علا دل قوی بود بدیں التفات نکند این نظر یعنی نقصان خود دیدن بغایت نیکوست، در پناہ ایں نظر ہمہ عبادتہا او از آفات عجب و کبر جیناں سالم می ماند۔

ق ۵۸ (ب) **من بشرم و در خشم شوم:-** قولہ، و آں آنست کہ آں زماں کہ رسول... در خشم می شدند، روئے سرخ می شد، آں خشم... دین را می کردند نہ برائے کار خود را۔ فاما عوام... آنکہ خشم می کنند باید کہ از حد شرع نہ گذرند یا در... خشم کسے را دشنام نہ دہند و... نہ کنند بلکہ زخم برائے ادب را اگر... بزنند چنانچ چیزے از وے نہ خراشد و نہ شکند ہم دریں کل فرمودند کہ خو: کار را باید کہ بندہ... ہفتاد گناہ ہر روز اگر بندہ کند خود کار بہ بخشند زیراک خداوند تعالیٰ اگر چہ کسے گناہ می کند روزے ہفتاد بار می بخشند۔

ق ۶۰ (ب) **.. چوں خر و گاوی بعلف خوردگی:-** مخدوم فرمودند خوردن سہ نوعست... ضروری و یکی حاجت و یکی فضول، اگر خوردن ضروری باشد. مثل بھت خشکہ در وہیچ... نبود، بس دراں قیام نفس می شود بس آں خوردن ضرور است، تا نماز بر پا تواند داشت، و دوم خوردن حاجت آنکہ بالا، بھت ناخورش حاجت غیر پیغامبران، و ایں ہر دو خورش جایز و محمود ست... خورش فضول کہ چنیں خورم و چنیں... و چنیں خانہ۔

ق ۱۶۱ الف **یکی علوی و دیگر سفلی:-** پرسیدہ شد رنج علوی یعنی روح امراض و علل او معقول آں باشد کہ مشائخ آں را بشرع معلوم کند کہ چوں ایں خلاف شرع کرد امراضی و عللی محسوس ایں باشد مشائخ آں را بصیرت

دل خود علل وامراض مرید معاینہ کند، بس بداند کہ ایں چنیں علتی دریں ہست کہ . . . بمقصود می رسد و شفائی یابد۔

ق ۳۶ الف **وانبیا فاضل ترانند**: ۔ مخدوم زمعظم سلمہ اللہ تعالیٰ آں کس کہ می گوید مقام ولایت ولی عالی تر ست از مقام نبوت نبی، او خطای گوید، ایں ہرگز روا نباشد، زیرا کہ انبیا را فضل مطلق، و اولیا را فضل مقید، بلکہ مسلم تحقیق میان ایں طائفہ آنست کہ مقام ولایت نبی برتر از مقام نبوت نبی است زیرا کہ نبی را ہم مقام ولایت است وہم مقام نبوت، بس مقام ولایت نبی اعلیٰ باشد از مقام نبوت نبی، زیرا کہ در . . . بمجاہدہ حق مشغول باید و در . . .

ق ۴۶ (ب) **ملائک را فاضل تر دارند**: ۔ اگر تفاضل بہ سبب مرتبہ و مقام بودے، زحل از آفتاب بایستے کہ انوار تر بودے و آنچناں نیست. ازیں معلوم شد کہ تفاضل از ادائے حق است کہ در ذات اشیا، در . . . نحن قسمنا در حق ہریکے قسمت کردہ است۔

ق ۶۶ (ب) **واصطفیتک**: ۔ دراں محل کہ بہتر موسیٰ علیہ السلام دختر مہتر شعیب را کہ حرم ایشاں تنہا گذاشت وخود برائے طلب آتش رفت قرآں دختر را درد زہ گرفتہ بود و برائے مجاہدہ و برق می درخشید و گرگ بانگ می کرد و گوسپنداں رمیدہ بودند حق تعالیٰ او را نگاہ نوشت۔

ایضاً قصہ بلعم باعور۔ روزے مہتر موسیٰ علیہ السلام دراں شہر آمد بلعم باعور از برائے دعوت خلق سلطان آں شہر نزدیک بلعم رفت وگفت یا بلعم از خدائے درخواست کن تا مہتر موسیٰ بر ما ظفر نیابد و ازیں شہر محروم رود۔ بلعم دعا کرد۔ حق تعالیٰ دعائے او را مستجاب کرد و مہتر موسیٰ ازاں شہر محروم بازگشت عاقبۃ الامر بلعم قصہ دختر پادشاہ کرد و دختر پادشاہ را بکشت و دفن کرد۔ چوں افعال بد بادشاہ دریافت بلعم را فرمود، بردار زنند۔ دراں حال شیطاں بہ آمد وگفت یا بلعم ایمان بمن دہ تا تر اخلاص دہم بلعم ایمان بغارت شیطان داد و از دنیا کافر رفت۔ نعوذ باللہ عنہا۔

ایضاً **اینست کہ گفت**: ۔

حق بہ شباں تاج نبوت دہد ورنہ نبوت چہ شناسد بتاں را

ق ۶۹ الف **قصہ برادران یوسف**: ۔ مخدوم فرمودند دراں روز برادران یوسف پیغامبر بودہ اند، زیرا کہ ایں پیغامبر ست

در شکم مادر خود پیغامبر ست، وقتی او را ظاہر می شود کہ من پیغامبرم وقتی کہ وحی بروی می شود . . .
می کند ۔

ق ۶۹ (الف) **قصہ برادران یوسف** :۔ والصحیح انہ، کان ذٰلک قبل المبعث ویجوز ارتکاب
. . . المبعث علی طریق نظرۃ . . . لارتکاب وھٰہنا وان کانت . . . علی
الوحدۃ والستین ولکن . . . واحد من جنس واحد فصار . . . محنا . . . من
الزاھدی

ایضاً قولہ، فرق میان زلت . . . مقصد در وجود بندہ آید . . . بندہ حاصل شود فاما . . . بطریق
مجاز چنانچہ در حق . . . وعصیٰ ادم ربہ "

ایضاً الزلۃ ترک الافضل عند الشیخ ابو منصور ماتریدی رحمہ اللہ ۔

ایضاً وانکہ غلطان را خطر باشد . . . دنیا چنانک این بیت گفت :۔

چو کار مخلصان آمد خطرناک گنہگاراں بر ند ایں گوئے چالاک

پس کار ہائے ایشاں کہ دشوار بانفسہم الی الدنیا واما بالباطن الی الآخرۃ والرہم والدار
الفقہ (الف) ۔

ق ۶۹ (ب) در ذخیرہ مستحب است وقت زیارت . . . ہفت بار سورہ اخلاص خواندن آمدہ است
. . . مغفور نباشد۔ حق تعالیٰ مغفور گرداند . . . را بیامرزد و گناہان وبداں مردہ
بخشد . . . بخواند . . . امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ از رسول روایت می کند : ہر کہ
بر گورستان . . . بار سورہ اخلاص بخواند واجر . . . رادہد حق تعالیٰ بہ عدد مردگان . . .
وہر کہ مزید طلبد سورہ یٰسین . . ہر کہ در گورستان سورہ یٰسین بخواند . . . مردگان
تخفیف عذاب کند و در مفاتیح السائل است کہ . . . ہر کہ گور مومنے را زیارت کند
بعدہ بگوید . . . انی اسئلک بحق محمد وآل محمد لاتعذب ہذا المیت حق تعالیٰ تا وقت
نفخ صور . . . از ایشاں بر دارد و در کفایۂ شعبی است کہ . . . بخدمت رسول آمد
گفت من سوگند خوردہ . . . کہ ستانہ در بہشت و رخسارہ حوراں . . . پیغمبر فرمود
پائے مادر و پیشانی پدر ببوس ۔ گفت اگر کسے را مادر و پدر زندہ نباشد، فرمود گور

ایشاں بوسں گفت اگر گور نداند . . . یکے را گور مادر زیبت کند و دوم را گور پدر قطہار ابوس۔ سوگند ہانت نشود ہر کہ ہر جمعہ گور مادر و پدر زیارت کند . . . یکے از ایشاں حق تعالیٰ او را بر نیکی دارد . . . او را بیامرزد و در خبر است ہر کہ در گور مادر یک بار فاتحہ خواند و ہفت یا ز اخلاص حق تعالیٰ گور ایشان را ہفتاد نور کرامت کند تا روز قیامت و در زیارت قبور است باید کہ فرزند ہر جمعہ گور مادر و پدر خود یا گور یکے از ایشاں را زیارت کند و سورہ یٰسین بخواند حق تعالیٰ بہر آیتے و بہر حرفے ثواب دہد و این تحمید بخواند و مرویست از انس مالک از رسول علیہ السلام ، وللّٰہ الحمد رب السمٰوٰت ورب الارض ورب العالمین ولہ الکبریاء فی السمٰوات والارض وھو العزیز الحکیم ________________

ورب العالمین فی السمٰوات والارض وھو العزیز الحکیم۔ للّٰہ الملک رب السمٰوات ورب الارض ورب العالمین ولہ النور فی السمٰوات والارض وھو العزیز الحکیم۔ یک بار بخواند بگوید اللھم اجعل ثوابھا لوالدی ہیچ . . . مادر و پدر را و را بدو نماند و تمام حقوق ایشاں ادا کردہ باشد واگر سہ بار بگوید و ثواب آں جملہ اہل اسلام را بخشد و گور ہا ایشاں روشن و فراخ گرداند۔ ہر کہ زیادت گوید بر اندازہ آں ثواب یابد و بوسیدن گور مادر و پدر لابعث است و در کفایہ شعبی است گل ریاحین تر گور ہا نہادن نیکوست تا مادام کہ تر است تسبیح می گوید۔ و مردہ را شیخ او آیے است و لہٰذا حضرت رسالت شاخے را بر گو۔ ے بدین طریق نہاد و فرمود کہ عذاب از یں مردہ بر داشتند مادام کہ آں شاخ تر است مخسب۔

ق ۰، (ب) قولہ ، و ایں کہ زیارت . . . زیراک ہرگاہ . . . خود می رفتند . . . خود . . . تفاخر یکے مر غیرے را غضب . . . فرمودند اگر یکے می گفت . . . بود از پدر . . . در حال میان ایشاں . . . بودے سبب تفاخر بس آں زمان رسول . . . کردندے تا تقابل و تفاخر نشود بعدہ چوں آں تفاخر در زمانہ ماںماند۔ رسول علیہ السلام امر کردند۔ دانا و آگاہ باشید زیارت بکنید۔

ق ۱، الف بداند کہ قاعدہ تصوف دیرینہ است :۔ پرسیدہ شد تصوف تفعل است و . . . برائی تکلف را باشد . . . در حق صوفی تکلف چونہ آید ، فرمود ہم چناں است اما۔ میان صوفیاں . . . کہ گوید صوفی

از اہل تصوف است . . . اطلاق لفظ تصوف بر سہ قسم جایز . . . وہم چنیں متشبہ بمتصوف نیست . . . ہمہ اطلاق لفظ تصوف بر وروا . . . مخدوم فرمودند دریں زمانہ صوفی؟ مانده واگر مانده متصوف، بلکہ متصوف نمانده اند بلکہ متشبہ مانده اند۔

ق ۱، (ب) **از قبضہ طبائع** :۔ تا کسے از چہار طبع فارغ نہ گردد صحبت حق را شاید شوخی یکسو نہد دل پیش بود، بخل یکسو نہد، جوانمردی پیش برو، کاہلی یکسو نہد، جان بر میان بند دکندی یکسو نہد جلدی پیش برد۔

ایضاً **حقائق پیوستہ** :۔ معنی حقائق آنست کہ چوں بندہ . . . خواہد کرد باید کہ بریده گردد بر . . . از ہمہ ہر چہ جز خدائے است تا یکتا . . . گشت۔ مر خدائے تعالیٰ از بہر آں کہ چوں . . . نماز ہستی تن خویش را از ہمہ افعال مریدی وحق را نظر . . . وآنک نظر گاہ حق است، دل است آں را از خلق نہ بریدی ولامن با خلق . . . انچہ از آں خلق است سوئے حق آوردی وآنچ از آں حق است سوئے خلق . . . ایں نماز نہ باشد۔ دلت باغ بود وتن اندر نماز نہ۔ بہ از آں بود کہ دل وتن تو اندر نماز۔ ھم

ایضاً معنی بقا بحق آں باشد . . . بنده . . . فانی ہمہ آں گوید وآں کند کہ رضائے حق . . . جویان رضائے حق باشد بحق باقی باشد . . . باشد کہ از روے تکلف برخیزد . . . تسیم کند تا ہر چہ اندر شے پدید آید . . . شے نباشد ولکن، دمتصوف۔

ایضاً در عوارف آورده است . . . مانند صوفی کرده است آں . . . کہ محبت . . . اگر چہ تقصیرے خداوند چوں . . . قوم دارند ہم . . .

ایضاً در آداب المریدین آورده است کہ مراد ازیں تشبہ است بصیرت ایشاں نہ مجرد لباس ایشاں زیراک پیغمبر فرموده است ہر کہ راست کند بر نفس خویش را، کہ مردماں را بقول مرد ماں ولباس مرد ماں وخلاف فی کند آں قول را ولباس را اعمال وتبس بر وست لعنت خدائی تو لعنت مرد ماں جملہ

ق ۳، (ب) **وے را با طریقت کجا ملاقات** :۔ خیال است انیک بے شرع وطریقت . . . کشانیدت ہمیں راه حقیقت . . . بے شریعت نیست واصل . . . حقیقت بے طریقت نیست . . .

بیک دیگر تعلق ہر سہ . . . تفرقہ کردن نیارد

ق ۴، (ب) ازیں جاست کہ امام شبلی گفتہ است رحمۃ اللہ المحبت لا یزید بالعطاء ولا ینقص بالبلاء

ایضاً ازیں جامی گوید عاشقے کہ بامیدے لوید للذین احسنوا الحسنیٰ و زیادۃ . . . خوش باشد دیگر است و عاشقے کہ . . . بہ تحدید ان الدین انکالا وجحیما وطعاما ذاغصۃ وعذابا الیما سپر نیفگند دیگر۔

ق ۵، الف تصحیح :۔ آں سالک . . . گشت = ایں را سالک گویند مشقت (سطر ۸)

ق ۷، (ب) وایں گفتن کہ بما بیند وبما شنود . . . کہ حق سمع و بصر گردد ولکن ظاہر . . . چوں باطن مغلوب حق گردد، . . . مغلوب باطن گردد، بہ باطن . . . ظاہر ہمہ حق بیند باطن ہمہ از حق شنوند، آنکہ ایں . . . بظاہر میان خلق حاضر بمعنی از خلق غائب . . . وایں چنانست کہ بقصہ موسیٰ علیہ السلام آوردہ اند کہ چوں او را شیطان گفت تو چہ دانی کہ با تو خدائے سخن گفت، گفت ہفت اندام سمع گشت ونداز کل وجود آمد مخلوق نزدیک جہت مستولی باشد، نہ بر جہات سمع کلام مخلوق باذن باشد نہ کل اعضا ھ

ق ۸، (ب) یعنی ایچ او بگوید درو نباشد . . . بگوید نفسی سخن بیگانہ آن . . . چنانچ مردے گوید من عالم ہستم . . . واقع عالم باشد وہم چنین من زاہد . . . عالم نیست او خود را عالم خواند ایں سخن از و بیگانہ باشد پس ہم چنیں کسی کہ . . . غیر حق بیند سخن از و بیگانہ باشد زیراک خلق در کارہا تصرف نیست۔

ق ۹، الف اہل نظر خویشین پرست گویند :۔

یا بر وہم چوں زناں رنگے و بوے پیش گیر — یا نہ چوں مرداں درآ و گوئے در میدان فگن

ایضاً یعنی ہمہ اعضا رشے واعظ گردد، مر خلق را، چنانک زباں۔ بیت :۔

ہزار بار بہ شویم زبان زمشک (وگلاب) — ہنوز نام تو گفتن کمال (بے ادبیست)

ایضاً پس ہر چہ زبان گوید از دل گوید۔

ق ۹، (ب) . . . کہ ضلالی شدہ است :۔ مخدوم را معنی ایں بیت پرسیدہ شد، ازیں ضلال چہ می خواہد فرمودند، عظمہ اللہ تعالیٰ . . . ضلال بسیار معنی دارد، یکی معنی گمراہی . . . معنی گم شدن توحید یعنی خداوند توحید

... عشق بالو شود اوکم شود در ... چنانکہ رسول علیہ السلام ... شد ندا در ابجو ثنا کردند کہ لا احصی ثناء علیک۔

ق۹۹(ب) من احب شیئاً اکثر ذکرہ :۔ جواب سوال مقدور برین طریقت است کہ رسول علیہ السلام فرمودند ہر کہ دوستی بسیار دارد، ہر کسی را ذکر او بسیار گوید، پس این معنی چہ گونہ آید، چوں بندہ را کار بحق افتد، زباں نا محرم گردد فقال من احب شیئاً اکثر ذکرہ ثابت است، اما این معنی در آغاز عشق باشد، مر سالک را اگر در آغاز عشق باشد ... مقرب شود، اما چوں سالک بعالم رفت و در ... مقام کسے بیارد گر بگوید از من اللہ باشد زیرا ... ذکر حاصل شود لقولہ علیہ السلام ابعدہم عن ... اکثرہم ذکر اللہ۔

ق ۸۱/الف اما الطریقۃ فہی لباب الشریعۃ ولاھی غیر الشریعۃ وبدایۃ الطریقۃ الاخذ بالاحسن ... لاحتیاط فی احکام الشرع والاجتناب عن الرخص والتسہیلات۔

ق ۸۳ الحق والحقیقۃ فی اصطلاح مشائخ التصوف فالحق ھو الذات والحقیقہ ھی الصفات ثم انھم اذا اطلقوا ذلک فانما ارادوا بہ ذات اللہ تعالیٰ وصفاتہ، خاصۃً وذلک لان المرید اذا ترک الدنیا وتجاوز عن حدود النفس والھواء ودخل فی عالم الاحسان یقولون دخل فی عالم الحقیقۃ وصل الیٰ مقام العقائق وان کان بعد فی عالم الصفات والاسماء وھما وصل الیٰ نور الذات یقولون وصل الیٰ الحق وقل مایستعملون ذلک فی ذوات آخر وفی صفاتہ لان مقصودھم الکلی ھو التوحید وعن ابی الدرداء رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال لکل شئ حقیقۃ معناہ لکل ذات صفۃ خاصۃ ھی صفۃ الذات۔

ایضاً دگفتہ اند کہ حق عبودیت است و حقیقت، ربوبیت واین چنانیست کہ کسے ملک خویش را بیابد یا زویران کند آں آراستند ... حق است وآں ویراں کردن ربوبیت است و ربوبیت حقیقت است۔ چناں چوں خدمت ابلیس طاعت بود وطاعت حق است ولکن شقاوت اصلی برو غالب گشت وہماں ویراں گشت۔ و دیگر حق آں باشد کہ اور انشاسلے

بداں معنی کہ توحید درست آید و حقیقت آں باشد کہ بداند کہ ما عاجزیم از گذاردن حق معرفت وے آں اقرار حق باشد و ایں عجز حقیقت باشد۔

ق ۸۲ حقیقت آنست کہ بدانی کہ تمامت حرکات و سکنات مخلوقات باخداے بے خداے نیست کما حکی عن النبی علیہ السلام عن اللہ تعالی بی ما کان وبی مایکون یعنی بامن بود ہرچہ بود و بامن بود ہرچہ بود۔

ایضاً والحقیقۃ ھو قطع الارباب وقطع الاسباب و طمانیت القلب الی المسبب الاسباب

ق ۸۲ ب گفتہ اند کہ شریعت بہ معرفت مرتفع (گردد) و حقیقت بہ موت مرتفع نہ گردد۔ حکم ... متعلق بحیات است بحکم حقیقت ... حیات و ممات باقی است۔

ایضاً شریعت الزام عبودیت است و حقیقت مشاہدہ ربوبیت الخ بظاہر است شریعت است، باطن است، طریقت است و چوں ظاہر و باطن مصفا و مشغول گردد، و نقوش عالم سفلی و علوی درو ے پدید آید ایں مرتبہ را حقیقت گویند۔

ق ۸۴ الشریعۃ وضع الٰھی ثابت بالوحی اما تحقیقا کالکتاب والسنۃ واما تقدیراً کالاجماع والقیاس۔

ق ۸۶ (ب) سراسر ہمہ علیم ... :۔ ایں است معنی ایں بیت، ان اللہ اشتریٰ من المومنین انفسھم بان لھم الجنۃ۔

ایضاً و متقاضی آں محبت باشد:۔ مخدوم فرمودند محبت خدا یعنی است، برحسب متابعت رسول علیہ السلام ... باشد، بر مقدار آں محبت خداوند پیدا می شود، بس کسی کہ نفس ایمان ... او بمقدار ایمان آوردن، متابعت ... علم کرد بس او را انچہ ایمان ... حاصل شود، و درجہ باید یافت، وکسی کہ متابعت اوامر و نواہی رسول عم کند او را آں مقدار محبت بخداوند، وکسی کہ خالصاً مخلصاً للہ تعالیٰ در عبادت متابعت کند او را آں مقدار محبت حاصل شود۔

ق ۸۷ و آنکہ از دوستی خود اخبار می کند بحبھم و دوستی تو بر خود اظہار می کند یحبونہ، اندک کارے است و بے مناسبتے است آہ ہزار آہ اگرچہ وصف یکے قدیم است و آں دیگرے محدث اما بازی ہست و ذٰلک سر لایمکن کشفہ بلسان المقال یحبھم اخبار است

از محبت خود دیجیونه شہادت است بر محبت بندگان۔

ق ۸۷ **بمشام ساکنان قدس رسیدے:۔** این در حال غلبہ ذکر بود و قائم شدن او بمذکور وا پنج خواجہ عالم فرمودہ است انی لاجد نفس الرحمٰن من جانب الیمن ہمہ سر بود کہ در روئے جگر سوختہ (ابی بکر) بود۔ روا بود کہ از غلبۂ عشق بر دل رنگ معشوق گیرد تا چوں عاشق نفس بر آرد بوے معشوق بمشام وقتش آید ہماناں این وقتے بود کہ در ذکر مغلوب شود بہ قائم بہ مذکور گردد۔

ق ۸۷(ب) **لامعک القرار و لامنک الفرار:۔** ای البقا بالفنا عند ظہور الحق بنور الخلق۔

ق ۸۸ **سحر جای بر نیفتد:۔** یعنی اینک سحر کسے کند بہ کسے تا آں ساحر مذنب نہ باشد۔ سحر محبت از۔ بہ دیگرے اثر نہ کند۔

ایضاً **امار نگ روے:۔** یعنی بر روے کسے آزادی گر دبیاید بنشیند چوں بہ آب بشوید دور شود فامارنگ روے مردم اگر چہ بہ آب بشوید دور نہ شود۔ زیرا کہ صفت لازم است و روے و رنگ از خاک ست۔ زیرا کہ آفریدہ شدہ است از خاک پس اگر چہ بشوید صفت خاک و روے خاک بر نہ خیزد پس فرمودند آدمی را ہم چوں خاک باید بود و اگر درخود مسلّے بنید یا معرفت بنید آں بداند بفضل حق است این را دستے نیست د در از جانب او نیست۔

ق ۸۸(ب) **دایم الوضو باشد:۔** قول بحضور شیخ جلیل الدین سلمہ اللہ برادر مخدوم جہاں از قاضی نورالدین برادر قاضی شمس الدین چوں شنیدہ شدہ، مخدوم جہاں فرمودند مراو دیگراں را، چوں وضو بکنید دو رکعت تحیت الوضو بگزارید اگر چہ عند طلوع الشمس و عند الظہیر و عند الغروب باشد، بعدہ داعی در مجلس آغاز کرد کہ در وقت مکروہ بہ گزاردہ شود، الشمس تطلع بین قرنی الشیطان، قاضی نورالدین آغاز کرد کہ مخدوم جہاں فرمودند نفل سبب است و غیر سبب است، نفلی کہ بہ سبب باشد، چنانچہ تحیۃ الوضو، پس تحیۃ الوضو سبب صلوۃ شد، اگر این وضو نکردی نماز . . . نشدی، بس این چنیں بعضی فقہا گفتہ اند، بگذارد، بس روایت این بعضی فقہا موافق قول مشائخ است رضوان اللہ علیہم ہم درین محل قاضی نورالدین آغاز کرد کہ از مخدوم جہاں شنیدہ ام کہ رسول گفت عم کہ آواز نعلین بلال پیش در بہشت شنیدم، دریافتم کہ آواز نعلین بلال مؤذن است . . . یا بلال از کجا

در این چنیں مرتبہ رسیدی، بلال آغاز کرد ہر وقتی کہ وضو می کردم ... دوگانہ ... گذاردم ... برکت آں خداوند مرا ... چنیں مرتبہ رسانید، بس معلوم شد کہ در اوقات مکروہہ اگر ... وضو بگذارد ....

ق ۸۸(ب) و تحقیق ایمان آں گاہ باشد کہ از تبرک خفی بیروں آید زیراک چوں گفتیم لاالہ الا اللہ دعویٰ کردیم کہ جز تو دیگرے نیست برہان بر دوستی این دعویٰ آں بود کہ نہ ترسیم مگر از او و امید نہ داریم مگر بدو و چوں از دیگرے ترسیدم از دیگر امید داشتیم بزبان بر دعویٰ نماند و دعویٰ بے برہان دروغ بود۔ و ایمان لسانی فردا ہیچ کار نیاید چوں حارث رضی اللہ عنہ دعویٰ کرد کہ اصبحت مومنا حقا حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود فما حقیقۃ ایمانک حارث این برہان آورد عرفت ... واسحرت لیلی ...

ق ۹۱ والتمکین ان اصل الصادق الی المقصد فتمکن واستقر فی حال لانہ، لاحال بعد تلک الحال و تلک الحال ھی زوال البشریۃ بالکلیہ و بقاء الحقیقۃ۔

ق ۹۱(ب) از لب شیر دہاناں شیر اندام تفاوتے نکند گر دعاست یا دشنام

رہبر تو اگرچہ باد بود رسد این جا کہ یاد باد بود

چوں وصال را پدید آمد حالا سر دشد گفتگوے دلالہ

ازیں جاست کہ عاشق را محنت و دولت از معشوق بود یکرنگ بود رحمت و لعنت ... کفی کفی مراد او ہم سنگ و ہذا کمال فی العشق زیراک از سخن محبوب لذت است ... انہ کلام المحبوب زیراک نظر او در قہر ... لطف نیست ملک نظر او بر سخن محبوب ... بہر نوع کہ ہست باش گو باید کہ سخن ... باشد گوید۔ چنانچہ خواجہ سعدی (۹)

ق ۹۲ ہر کہ اوصاف ذمیمہ و اخلاق ناپسندیدہ از خود دفع کرد و بہ اوصاف و اخلاق پسندیدہ آراستہ شد پس تو طہارت ساخت و دائم با طہارت است و ہر کہ حیطہار اچنانچ چیز ماست، دانست و دید، از حد تقلید بہ تحقیق رسید او نماز گذارد و در نماز دائم است

ق ۹۴ **یک ذرہ کرامات بہ۔** زیراک عمل عارف از عوض دو جہانے گشتہ بود پس مطالع عوض در آخرت از وے ... و اخلاص مرید غایت این بود کہ از عوض دنیا گذشتہ بود پس بدین نسبت ر

عارف بہتر از اخلاص مرید آید۔

ق ۹۴ قال ابوسعید الخراز ریاء العارفین افضل من اخلاص المریدین معنی قوله لان الاخلاص معلوم برویة الاخلاص و العارف منزه عن الریاء الذی یبطل منه العمل ولکن لعله یظهر شیئاً من حاله و عمله بعلم کاملٍ عنده فیه یجذب مرید فیری ذلک ... العلم صورة ریاء ولیس بریاء انما هو صریح العلم لله تعالیٰ۔ الله من غیر حضور النفس ووجود آفةٍ فیه۔ "عوارف"

ایضاً احمد خراز گوید ریائے عارفاں فاضل از اخلاص مریداں کہ ریا، از رویت ... و عارفاں ازیں مقام درگذشتہ اند ... دریں معنی علمے باریک است کہ آں را کسے ندانند و ناقص علما و آں را جویند در نیابند ریا گویند و آں در نظر ایشاں صریح اخلاص است۔ الله و ماالله ... الی حضور نفس و وجود و آفت در او از ایشاں ظاہر شود۔

ق ۹۴ب، العبد یصل بالطاعة الی الجنة و بالاداب فی الطاعة الی الله۔

ایضاً و از خواجہ ابویزید قدس اللہ سرہ العزیز می آرند:۔ مخدوم را پرسیدہ شد خواجہ بایزید بسطامی قدس اللہ روحہ را چرا سلطان العارفین خطاب شد و کہ کرد فرمودند در، پس خانہ برای حج گذاردن رفتہ سلام بر قبر رسول کرد فرمان آمد علیکم السلام ای سلطان العارفین۔

ق ۹۵ب خواجہ فضیل رحمۃ اللہ علیہ بعدہ چناں درجہ ایشاں را در دنیا شد کہ نہایت نیست و در عقبیٰ صد ہزاراں یعنی ہمیں کہ گوسپندے از رمہ گرگ می برد شباں حسرت می کند و می گوید ایں گوسپند سیاہ چرا نبرد و سپید چرا مرد و ایں گوسپند خرد را می مردے بہتر۔ زیرا کہ کلاں چرا مرد، پس شباں نادیمانی بیش می کند از گرگ را خوش آمد برد پس ہم چنیں کار خداوندے تعالیٰ را باید دانست ہر کہ مرا خواہد درجہ دہد از فاسق و بت پرست و زاہد، ہر کہ مرا نخواہد براند۔

ق ۹۶ب **نیت ہر کسے در خورے علم و معرفت او بود:۔** مقلد بر اندازہ ایمان تقلیدی مستدل را بر اندازہ ایمان استدلالی و عارف را بر اندازہ ایمان مشاہداتی۔

ق ۹۸ اے بس کار عشق بازی نیست زانکہ ایں ... مجازی نیست

ق ۹۹ عین القضاة رحمة اللہ علیہ می گوید جواں مرداں ہمہ خلل از ایمانیست کہ نیست و تو مغرور برین کہ من مومنم اگر خواہی کہ جمال ایمان بینی مومن را طلب کن تا زنار کفر، از گردن تو برد آں گاہ جمال ایمان توانی دید۔

ق ۱۰۲ اعمل ابن آدم یضاعف الی سبعین الا الصوم :۔ "الا الصوم" مخدوم جہاں فرمودند سلمہ اللہ تعالیٰ معنی حدیث یعنی عمل بنی آدم دوچند کردہ شود و اقل او دہ است بر حکم آیت: "من جاء بالحسنة فله عشر امثالها و . . ." او ہفتاد، بس این زمان کسی کہ قرض مسلمان دادنی دارد در بہشت سیم و درم نیست، ضرورت یک عمل او قسمت کردہ شود، ہفتاد جا و ہر کسی از خصمان عمل برند، مگر صوم کہ تضاعف کردہ نشود و بلکہ قرض دادہ نشود، بلکہ جزا خداوند ہم مر صایم را بدہند و . . . علی الخصوص و فرمودند علما ظاہر معنی دانا اجزی بہ می گویند کہ زین انا اجزی لقاء حق مراد است یعنی جزاء او این باشد کہ مرا بیند۔

ق ۱۰۴ بشر خلاصۂ مخلوقات است :۔ مخدوم فرمودند کہ ہر چہ حق سبحانہ و تعالیٰ آفرید برای بنی آدم را آفرید آسمان و زمین و بہشت، نہ بینی ہمیں کہ آدمیان از زمین بروند نہ آسمان ماند نہ زمین، زمین را بساط گردانید و آسمان را سقف آدمی گردانید و ہم چنیں بہشت و دوزخ و لوح و قلم و آنچہ مخلوقات در عالم است، برائ منفعت آدمی را بیافریدند، این بیچارہ عرضہ داشت کرد کہ آفریدن شیر و خوک منفعت آدمی ہست فرمودند آفریدن شیر منفعت آدمی است زیرا کہ دندان شیر داروی آدمی می کند و ہم چنیں خوک . . . موی خوک کفش دوز کفش۔

ایضاً آسمان و زمین . . . طفیل وجود او یند :۔ گویند خداوند خواست کہ صنع خود ظاہر کند عالم آفرید و خواست کہ خود را ظاہر کند آدم بیافرید ازیں جا ست کہ گفتہ است فرستادیم آدم . . . و برصہ انہادیم۔

ق ۱۰۵ شبلی گفت ما این مذہب از خازن رب العالمین گرفتیم یعنی ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ :۔ مخدوم را عرض کردہ شد ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ چرا خازن رب العالمین گویند، فرمودند سبب این کہ جملہ مال خود پیش رسول آورد۔ بعدہ رسول فرمود علیہ السلام ما خلفت لعیالک یعنی چہ مال خلف گذاشتی برای عیال و اطفال خود را، ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ جواب داد اللہ و رسولہ بعدہ ذخیرہ)، مجبوبہ خود پیش رسول عم آورد بعدہ فرمودند این کہ ابو بکر صدیق مال خود پیش آورد پیش از ہجرت مکہ سوی مدینہ بود و در آں روز

مال عزیز بود، ہر کسی را، زیرا کہ دریں وقت مال الفاخیر تواں کرد زیرا کہ محاربہ نیست امن است آں روز کفار می آمدند تیغہا می کردند الفاختن مال دشوار بودی، بصادق وطالب خداوند را چنیں ہمت باید خوان پرنعمت ص ۳۰ :

"... بیچارہ عرضداشت در راہ امیر المومنین ابوبکر صدیق رض اموال اسباب خود بر پیش رسول علیہ السلام بردند ایثار کردند برائے عیال داشتند یا نہ؟ بندگا مخدوم عظمہ اللہ فرمود کہ آری تا رسول علیہ السلام پرسیدند ما خلفت لعیالک گفت اللہ ورسولہ بیت : ؎

رہ بخرابات برد عارف پرہیزگار سفرۂ یکروزہ کرد نقد ہمہ روزگار

آں روز کہ صدیق اکبر رضی اللہ عنہ تجرید کردد ... ہزار دینار در راہ خدائے صرف کرد، بحضرت رسالت آمد گلیمے پوشیدہ ومیخی در روز دہ ہمدراں حال جبرئیل علیہ السلام نازل شد ہمدراں لباس، پرسید ایں چہ لباس است گفت یا رسول اللہ امروز ہمہ ملائکہ را فرمانست تا بموافقت ابوبکر گلیمے پوشند ومیخی بروز دند

۱ نخشبی در سخادہ شود ہمہ چیزی ۳ کیست کو ایں سخن بیان نکند
۲ تا توانی بدہ بکس چیزے ۴ ہیچ کس در سخا زیان نکند

؎ الفاختن، الفختن = اندوختن جمع کردن ۔

ق ۱۰۶ **تجرید وتفرید :۔** تجرید از علایق بود وتفرید از خود، در دل غبارے نہ بریشت بارے ...

ایضاً **ازوے دو دینار ماند :۔** بشریعت چیزے نہادن وذخیرہ کردن حرام نیست ولکن حال ایں طایفہ اختیار فقر است وبریدن اعتماد از غیر حق بس باعتبار حال ... حرام گردد نہ بشریعت ایں را غرض ... شرح تعرف ۔

صحابہ بخدمت رسول علیہ السلام عرض داشتند کہ بعضے یاراں را چندیں مال است رسول ؐ فرمود کہ ایں دو کس را دعوی بود کہ ثی گفتند کہ ما صوفی ایم وصوفی ... بود بس ایں را دعوی ترک بود چون با دعوی ترک محبت دینار بود کاذب آمدند ۔

ق ۱۱۱ (ب) **دلم را محرم اسرار گرداں ذراں ہنگامہ چوں نظارگانیم :۔** مناسبت معنی نظارگانیم بندگی مخدوم جہاں سلمہ اللہ تعالی عرضداشت کرد کہ دعا مناسب معنی عجز بود بس گفت چگونہ عجز ثابت شود فرمودند

... وجمعیت ہر کہ نظارہ کند گذری ... او رادراں مجلس نصیبی و خطی ... گوئی کہ با فعال ذمیمہ
خویش ... در روز قیامت خواہیم بود۔

ق ۱۱۶(ب) **آں خلعت در مقام قاب قوسین :۔** مخدوم فرمودند ایں مدح ... رسول علیہ السلام در آنچہ ...
بردند و در مقام قاب قوسین ... تعالی شد کلید جملہ خزائن آسمان ... بر دست رسول علیہ السلام
... فرمود شما تصرف در ہر دو سرای بکنید ... ہیچ حسابی و عقوبتی نخواہم کرد ... بگوشہ چشم
حور و قصور و مملکت ملک فقر را اختیار کردند و از خواجہ ... دریں محل شنیدہ شد کہ با مہتر جبرئیل
برادر خواندہ بود، مہتر جبرئیل ... را آموخت کہ تو ملک اختیار مکنی ہمیں فقر ... حریت
آں بود کہ بندہ در زیر ... مخلوقات نماند و علامت صحت آں ... تمیز ست از دل وی
میان آسیا ... پس برابر نزدیک وی خطیر و حقیر چنانکہ ... را بود کہ گفت استوی عندی
ذہب و فضہا و حجر ہا و مدرہا زر و نقرہ دینا باسنگ و کلوخ دینا اورا برگشتہ بود (معدن المعانی)

ق ۱۲۲(ب) **از نفی و اثبات بروں صحرائی ست :۔** پیر ذکرہ اللہ بالخیر فرمود مرا از منہ (بلا) بدا بوی فراق می آید و از
الیہ یعود بوی وصال می آید زیرا کہ از و آنچہ پیدا شود او باشد ای برادر آنچہ از وی پیدا شود در و ناپیدا شود
و او را با او دوئی بنود و ذلک سر لا یکن کشفہ بلسان المقال غلام آں سالکم کہ سر منہ بدا و الیہ یعود در
آیت ارجعی الی ربک باز طلبد و بپاید ای بازگشتن از میانہ راہ از بدایت اخبار کند و سر نہایت
اظہار کند :۔

اول چو از و بود دل گشتۂ من ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ آخر نہ بدو رشد سر رشتۂ من

ق ۱۲۹(ب) **قصہ سلیمان پیغامبر و ایوب پیغامبر :۔** قصہ مہتر ایوب صلوات اللہ علیہ، مخدوم فرمودند مہتر ایوب
وجود مبارک ایشاں گندہ شدہ بود و کرمان افتادہ بودند با ایں ہمہ حال صبر بخداوند می کرد، مخدوم
فرمودند دہ سال ہم چنیں بودند چنانچہ خلق ایشاں را از شہر بیروں کردند پس نعمت و بلا نزدیک
ایں طائفہ علی الثواب باشد، مہتر ایوب صلی اللہ علیہ السلام او صبر کردی بخداوند و ... را دیدی۔

ق ۱۳۲ **بینی کہ اصحاب کہف را :۔** مخدوم فرمودند اصحاب کہف در یک زمان ہمہ عارف شدند و صاحب
کرامت گشتند و ایشاں الی یومنا زندہ ہستند و آں سگ پیش وراں ہم زندہ ہست و در کرامت
ایشاں پیچیدہ بود کہ آفتاب را فرمان نیست کہ شعاع خود بر ایشاں رساند و اگر آفتاب نزدیک

ایشان شود شعاع او در راست و یا چپ ایشان نگذرد و با ایشان نه رسد، اگرچه شعاع او عام است و واقع است بر هر یکی از مخلوق، و فرمود عظمت ایشان بدین حدست که رسول علیه السلام را اشتیاق شد برای دیدن ایشان را مخدوم فرمودند ایشان . . . . .

ق ۱۳۳۳ آواز دوزخ بشنود :- مخدوم فرمودند دوزخ را چون فردا قیامت چنانچه هست، بنماید جملہ انبیا در منبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند . . .

ق ۱۳۴۴ در قصه هاروت و ماروت :- مخدوم فرمودند هاروت و ماروت دو فرشته را فرمان شد شما بروید در دنیا حکم کنید میان آدمیان حق سبحانه و تعالیٰ ایشان را بر جمله صفات ملکی فرستاده مگر یک وصف بشر در ایشان آفرید، وہی الشہوۃ بعدہ روزی مردی با زن خود پیش رسول دعوی آمدند هر دو فرشته را نظر بر آں عورت افتاد و مبتلا شدند فرمان آمد شما میان عاصیان شدید اکنون شما عذاب دنیا یا عذاب آخرۃ قبول خواہد کرد، هاروت و ماروت با فرشتگان مقرب مشورت کردند که شما چه می گوئید ما عذاب دنیا قبول کنیم یا عذاب آخرۃ، فرشتگان گفتند عذاب دنیا فانی خواہد خواہد شد و عذاب آخرۃ۔

ق ۱۳۵ حقیقت ایمان :- مخدوم جہاں را عرض داشت کرده شد "الایمان لایزید ولاینقص" پس مراد کمال ایمان چیست، فرمودند حقایق و فوائد ایمان داخل "لایزید ولاینقص" نظر بر ذات و نفس ایمان است، اما و اباشد باعتبار اوصاف و حقایق کمال ایمان شود و حقائق و فواید بسیار باشد۔

ق ۱۳۶ و آنکه گویند هر روز چندین بار :- مخدوم جہاں فرمود این قول که گفتند بر زبان حال گفتند نه بزبان ایشان را زبان نیست بس نطق و آن زبان را مشایخ فهم کنند...بعده فرمودند روزی مشایخ در راهی می گذشت پیش او نجاست . . . کریهه از آن نجاست می آید مرید . . . از آن مقام گذشته شیخ همانجا بعده چون مریدان پرسیدند شما چه . . . توقف کردید شیخ فرمود این نجاست . . . ای شیخ انصاف من بده بر و دی . . . یعنی آدمی و سیم می افتاد و مرا . . . عزیز بودم، چون یک شب یک روز با غزی . . . کردم حال من این چنین شد از . . . غیر . . . مرا از و احتراز باید کرد یا او را از من، مخدوم فرمودند جای

کہ نجاست ہمچنیں گفت گوی آں نجاست . . . می گوید، فرمودند ایں زبان وقتی معلوم می شود صفائی دل رسیدہ بودہ در آئینہ تصورات دل متعلق شود و دریا بدگوی آں جمادات ہم چنیں می گوید ۔

ق ۴۴۳ (ب) **ہم عاشق وہم عشقم** :- قولہ مخدوم را عرضداشت کردہ ازیں ہم عاشق وہم معشوق وعشق وہم آئینہ الی آخرہ معنی مجاز مراد ست فرمودند آری وآں مجاز از وحدۃ باری عزاسمہٗ کہ خداوند یکییت وہر چہ ہست خداوند ست غیری معدوم ۔

ق ۴۴۴ (ب) **جبریل علیہ السلام** :- مخدوم را عرضداشت مہتر جبریل ہم بود) مہتر جبریل ہم بود چشم پر آب کرد ۔

ایضاً مخدوم جہاں فرمودند عاشقاں مسئلہ ؟ شیطان تفکر می کند ومتحیر می شوند باہر اں ہم نمی رسم کہ ملعون ہمت کرد زیرا کہ از موت می ترسم واز پس رفتن . . . می ترسم ہم دریں محل فرمودند گفت عاشقاں . . . حق محبت کماہو ہست می بینند کہ حقوق محبت بے تمام شود ۔ دیوانہ می شوند کتاب خانہ رامی بخشند وجملہ خیر را ترک می آرند، در عبادت معبود مشغول می شوند ۔

ق ۱۴۵ (ا) **گفتہ اند کہ مرید ابلیس صفت باید** :- قولہ مخدوم جہاں را سوال بر سبیل عرضداشت کردہ شد در باب ذکر محبت حکایت آں ملعون چہ مناسبت دارد، فرمودند شیطان دعوی کرد کہ من محب خداوندم، چوں من . . . دیگری را سجدہ نہ کنم پس آدم . . . صلوات اللہ علیہ را سجدہ نہ کرد عاشقاں . . . در نفس محبت عجب می پندارند . . . خداوند عز وجل شیطان را وعدہ . . . از برای محبت خداوند وعدم سجدہ . . . بغیر آتش دوزخ قبول کرد، سجدہ نہ کرد پس ماکہ دعوی محبت بکنیم ومضرت ومنفعت دائم وجان . . . حق محبوب نثار نکنیم ۔

ایضاً قولہ ابلیس صفت باید بودتا ازوی کاری آید مخدوم جہاں را پرسیدہ شد معنی صفت ابلیس چہ باشد، جواب فرمودند چنانچہ ابلیس از محبت خداوند برنگشت وبا آتش دوزخ نہ ترسید قبول کرد وآدم را صلوات اللہ علیہ کہ مخلوقست سجدہ نہ کرد، ہم چناں مرید باید کہ جز محبت وفرمانبرداری حق دیگر . . . ونماند بہ دیگری از مخلوقات التفات نہ کند آں گاہ ازوی کاری آید در دیں پس بدیں معنی ابلیس صفت باید نہ آنکہ بریں معنی کہ او عاصی باشد از خداوند بہوای نفس

کاری کند پس تنبه و اعتبار باشد در نفس نه در فرمانبرداری زیرا که ابلیس عاصی بود۔

ق ۱۴۵ (ب) **الرحمٰن علی العرش استویٰ** :۔ مخدوم جهان را عرضداشت کرده شد مفسران خداوند ظاهر شرع تفسیر کرده اند ای قدر علی العرش، پس تاختن خواجه بایزید بسطامی قدس الله روحه بکدام وجه باشد بعرش فرمودند معنی بنزدیک صوفیان دیگرست این معنی ایشان دانند نتوان گفتن بعده بیچاره عرضداشت کرد بدین آیت خواجه را نشانی محبوب حاصل شد، فرمودند آری چون او بدین آیت نشان محبوب یافت بعرش تاختن گرفت، بعده مخدوم هم درین . . . . .

ق ۱۵۰ **احوال فرشتگان مشاهده کند** :۔ مخدوم جهان فرمودند فرشتگان . . . لیگان چیزست بعضی را قیام و بعضی را قعود و بعضی در تهلیل و بعضی در تسبیح و بعضی در رکوع و بعضی در سجود، این زمان که محمد رسول الله را در شب معراج بردند رسول علیه السلام معاینه کردند و خوش شدند . . . خود گذرا نیدند که اگر این جمله . . . در امت من شود بهتر فرمان . . . وجل شد دو رکعت نماز بگذار . . . دران دو رکعت جمله وصف مذکور رست از قیام و قعود و رکوع و سجود۔

ق ۱۵۵ (ب) **از قصه یوسف حل شود** :۔ مخدوم جهان درین محل فرمودند که خواجه حمید الدین سوداگر در دهلی رفته بود پیش دروازه قصه خوانی مهتر یوسف صلوات الله علیه شش . . . گفتی هم آن قصه تمام نشد و خلق هر روز برای شنیدن آن قصه جمع شدی کسی ششگانی و کسی دهگانی می داند و آن قصه . . .

ق ۱۶۲ (ب) **حق تعالی بر پیغامبر صلی الله علیه وسلم سلام کرگفت السلام علیک ایها النبی** :۔ مخدوم جهان می فرمودند عبادت . . . دیده ام بعد شنیدن اسم مبارک مصطفیٰ . . . علیه وسلم نمی گوید و دران در کتابها بسیار . . . دیده ام بنده ضعیف عرضداشت . . . چه گوید فرمودند جل جلاله گوید بعده فرمودند در نظر چنان نیامده است فاما اگر کسی نام رسول صلی الله علیه وسلم بشنود صلی الله علیه وسلم نگوید بسیار وعیدها نبشته دیده ام۔

ق ۱۶۳ **ولایت زبان بر حروفست و حروف متناهی است** :۔ مخدوم جهان فرمودند حروف متناهی باعتبار این است که جمله بیست و نه حرف است پس علمی که بر بسته بیست و نه حرف خواهد که کمال دارد فاما علم اهل حقیقت از غیر جنس حروف است اما بحروف عبارت می کنند و می آگاهند خلق را باعتبار آنکه ایشان علم را بغیر واسطه حرف نمی دانند اما علم بر بسته حروف . . . زیرا که بافهام معلوم می

کنند، عرضداشت کردہ شد الہام اولیا احتمال خطا باشد، فرمودند زیراکہ صفائے خاطر و دل ایشاں بحدّی رسیدہ است کہ احتمال خطا در الہام ایشاں نماند۔

ق ۱۶۴ (اب) ہر کجا کہ **مسلمانی پیش تو آید**: - مخدوم جہاں سلمہ اللہ الی یوم المیعاد فرمودند . . . مسلمانی دشوار کاریست پس تر اگفتہ شد . . . دار و مواظبت و قصد تمامی یکی آنکہ . . . ہر روز و ہر شب باید کہ مسلمان شدن ست رجوع . . . کفر کہ ہر کسی را دریں وقت کفر مز ور حاصل . . . از آں مسلمانی و ایں قدر نمی داند کہ باری . . . اورا ایمان سلامت ماندہ است پس . . . باید شد و استغفار بتجدید باید کرد ہر بار کہ از مکتوبات . . . فارغ می شدند . . . آں استغفار می گفتند متصلا بعدہ بندہ . . . عرضداشت کرد کہ اگر کسی کلمہ کفر . . . در وقت مرگ اگر کلمہ شہادت می گوید . . . فرمودند اگر او بہ نیت رجوع . . . کہ گفتہ است وقت مرگ کلمہ بگوید . . . بر حسب عادت کہ بود مر او را کلمہ . . . متحیر و سرگرداں شد بعد . . . دریں وقت مسلمانی عجب می نماید . . . عوام سالم ماند زیراکہ در باب کلمہ . . . جلدہا نبشتہ اند و ہر کسی . . . و خبر ندارند آخر چوں مرگ می رسد . . . روند حالش دشوار می گردد و اگر کسی . . . آنچہ ملک می گوید از غیر مشروع کہ جز ایں نیکو می کنم ایشاں گواہی می دہند و اقرار می کنند برای رضاء ملک را ملک نیکو می کند و ہر کہ در شرع حلال را حرام گوید حرام را حلال گوید کافر گردد پس حال لشکریان اینست و اہل دیوان، بعدہ بزبان مبارک فرمودند حکایت ثعلبہ۔"

ق ۱۶۵ اب **النبی الاُمّی**: - مخدوم جہاں فرمودند اگر کتابی . . . می آوردند خواندن نمی . . . و نبشتن . . . بعدہ داعی عرضداشت . . . یکی از معجزات رسول علیہ السلام ایں بود کہ کتاب خواندن و نبشتن نمی دانستند پس خلق گمان . . . انچہ می خواندہ است و نبشتہ . . . علیہ وسلم پیش خلق . . . تا معلوم کنند . . . بغیر خواندن و نبشتن چنیں . . . و ایمان آرند و ناخواندہ . . .

ق ۱۶۶ (اب) **ایں طائفہ بلند ہمت اند**": - اگر دست ہمت عارف بحور العین باز آید طہارت معرفت وے شکستہ شود و اگر درویش بجز خدائے چیزے خواہد در اجابت بروبستہ شود" شیخ عبد اللہ انصاری"

ق ۱۶۸ **چنانکہ انبیا بخلعت نبوت فخر کنند آں سر اشقیا بر آں طوق لعنت فخر کند**": - . . . ایں از آں اہل می گویند کہ لعنت و رحمت . . . از محبوب رسد بداں فخر محب ست، . . . از خامی بود ازیں

روے کہ . . . از محبوب است . . . اگر لعنت ہماں واگر رحمت ہماں، واگر دشنام گوید ہماں واگر مدح کند ہماں، می باید کہ چیزے از محبوب باشد اگر دکفش ؟ با دہد ہماں اگر تاج بخشد ہماں . . . محبوب چہ گلیم سیاہ چہ . . . از امام شبلی در غیرت منقولست کہ گفتہ اند، مرا غیرت است کہ لعنت او برد، ملفوظ۔

ق ۱۶۸ "این ہمہ ولایت لعنتی است کہ بے واسطہ در گردن عزرائیل نہادہ بودند":۔ و این لعنت از بہر محبت خداوند او می گوید کہ من قبول کردم زیراکہ آن مرا بر سبیل غیرت اعتبار کردن جز خداوند افتادہ است، زیراکہ غیرے را سجدہ نہ کردم یعنی آدم صلوات اللہ علیہ را ابلس برائے این معنی را نخواہی مرا دوزخ برید خواہی ہر چہ دانند بکنند، مخدوم جہاں فرمودند عاشقان در مذہب خود عاشق صادق او را می گویند کہ از رد و قبول او را ہیچ ہمہ پیش نیاید، چنان نزدیک او رد باشد و چنان قبول، واگر . . . قبول خداوند را پرستد۔ ہزار بلا زیر دامن او پیدا شود زیراکہ آن مقتضی می شود بمنافقہ جمیع منافق در عہد رسول صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ایمان . . . چون نعمت و اسباب دنیاوی بودے ایمان ثابت می داشتند و آن زمانکہ اسباب دنیاوی از ایشان منقطع شدے مرتد دین می شدند عیاذا باللہ منہا ھم

ق ۱۶۸ (ب) "گفت انی فی قلب عبدی المومن":۔ معنی قولہ تعالیٰ انی فی قلب عبدی ای سکون الذکر فی القلب فالہ سبحانہ وتعالیٰ منزہ عن کل . . . وحلول وانما ھو اثبات ذکر . . .

ق ۱۶۹ "اہتزاز العرش":۔ وہذا الاہتزاز ما اہتزاز طرب وارتیاح لقدومہ علی الملأ الاعلیٰ وحصل لہم بذلک ابتہاج حیث الخرطت فی زمرتہم نفس طیبہ نشیبت بہا فی الکملات الحقیقۃ واما اہتزاز استفطام بمصیبۃ لانہ کان من اعقال النبی و لبجہ لہ وہذا الاہتزاز کما یقول اہتز سریر الملک بموت الوزیر الناصح للسلطان اے اضطرب۔

(بضمن حاشیہ) عاقلۃ الرجال قرابتہ ولبجۃ الرجل خاصۃ وبطانتہ

الارتیاح والاستبشار ــــ شاد شدن، قیل ارتیاح بروحہ ــــ

حین صعد بہ . . . علیٰ ربہٖ واکثر اہل العلم . . . سریرہ الذی حمل . . . وقیل اہل العرش . . . بموتہ، ان العرش تحریک بموتہ . . . قابل للحرکۃ . . . وقیل المراد بہ حملۃ العرش

ق ۱۶۹ "بلال از حبش، صهیب از روم ...": بشنو بشنو خاک حبشه را فرو ریختند ذرهٔ از درد برآمد، خاک روم را فرو ریختند ذرهٔ عشق برآمد، خاک فارس را فرو ریختند ذره شور ... از آن ذرهٔ درد بلال را آفریدند واز آن ذرهٔ عشق صهیب را، واز آن شور سلمان را، واین ندا در چهار حد عالم دادند، بلال سید حبشه و صهیب سید الروم و سلیمان سید الفارس، نمی دانم سحرهٔ فرعون از کدام در در آمدند، تا ما همه از آن در آئیم ـ هلال و بلال چه کردند تا ما هم ... سان کنیم، اما آنچ ایشان کردند مگر هم ایشان بدانند کرد سلک ...

ق ۱۶۹(ب) "برو ... بقاء ایمانی": برو ... رخت ها، دو جهانی، از ره کفر در مسلمانی، معنی این بیت آنست بر هر که نظر خداوندان این ... خداوند و طالبان خداوند ... اگر آن چیز مشروع باشد ... نظر برین رفته است. هر چند که بمسجد می رفتم مکرمین مسجد ... در الامی زنم و من هیچم ... و قصد او قصد خداوند ... کفر بردن بمسلمانی این باشد ... درین محل یک حکایت را خواجه ابوسعید.

ق ۱۷۲ "وارهٔ قهر بر ایشان راند": این جواز قدرت ... ترجمهٔ مشارق الانوار در ذیل این حدیث که راوی آن جابر ... لا یدخل احد منکم عمله الجنة ولا یجیره من النار و لا انا الا برحمة الله، آورده است اگر خدای خواهد که جمله پیغمبران و مومنان و صالحان و اولیا و صدیقان و شهیدان را عذاب کند، تواند، و آن همه از روی عدل باشد واگر خواهد جمله کفار و فساق را در بهشت برد، تواند، و آن همه از روی فضل باشد، و در شرح علی آورده است ظاهر هذا الحدیث یشیر الی مذهب اهل الحق انه لا یستحق احد بالطاعة الثواب و للباری عز شانه ان یعذب المتقین وینعم علی الکافرین ...

ق ۱۷۳ "و پند از حقیقت و معرفت": ... مثل التصوف مثل علة البرسام ... تمکنت آخر ست یعنی تحیر ... بعلم حاله فاذا کوشف تحیر ...

ق ۱۷۳(ب) "و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید": بدانکه علم بر دو نوع است یکی آنست که ترا بخدای رساند چنانچه همه طاعتها و دیگر آنست که ترا از خدای عز و جل دور کند، چنانک همه معاصی، علم این هر دو نوع بر جمله آدمیان فرض عین است و اهم ... است و این علم اعضاست، اما آنچه در

... بود از اوصاف آں ہم آں ہم بر دو نوع است۔ یک دو صفات مقرب است الی اللہ چنانک توبہ و (زہد) و توکل و رضا و تسلیم و مانند این و نوع (دیگر) صفات معبد (مبعد) است چنانک حب الدنیا و حب مال و حب جاہ و حقد و حسد... و بخل و مانند این، علم این ہر دو نوع نیز (فرض) عین است کہ بے علم ہرگز عامل نتواند شد و بے علم وصول بمقصود نہ۔

ہر کہ درین راہ در آید او را علم طریق باید آموخت، تا درین را بتواند رفت یا خود در حمایت کسی بہ رود کہ این را می داند و این راہ رفتہ بود تا ہر چہ از و بیند و بشنود بر آن رود۔ علم آن کس علم او کردد، اما علم عبادات بر علم طریق مقدم باید داشت کہ بے آن راست نیاید، اما علم معاملات کہ ما یحتاج او نیست، چنانک علم نکاح، ہر کسی را کہ زن بخواہد کرد و علم حج ہر کسی را کہ بر و حج فرض نیست، و مانند این، او را سود نہ کند بعضے علما درین حدیث طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم و مسلمۃ، علم... خیر مراد داشتہ اند شہادۃ و صلواۃ و زکواۃ و صوم و حج و بعضے گفتہ اند کہ مراد ازین علم ہمان قدر باید کہ ما یحتاج او ست، و بعضے این تاویل کردہ اند کہ العلم فریضۃ فی وقتہ، برائے ہر وقت را علم فریضہ است، بحسب آں وقت، چوں وقتے در آید علم آن وقت طلب کند، کہ درین وقت مرا چہ باید کرد۔ "معدن المعانی"

ق۴۸ (ب) "علماء آخرت نہ علماء دنیا":۔ "علماء سوء (کے) کسانے را گویند کہ روئے ایشان بجانب دنیا باشد و پشت ایشان بجانب عقبیٰ، کہ از تحصیل علم ایشان محض دنیا بود نہ آخرت۔"

علم کو بہر کاخ و باغ بود و آں ہمچو...

ایضاً "علم آخرت نہ علم دنیا":۔ علم دنیا آنست کہ ترا بر در سلاطین و امراء و ملوک بر دیا ترا قاضی و مفتی کنند در ویشے شیطان را دید نشستہ بیکار، گفت اے ملعون چرا بے کار نشستہ، گفت علماء دنیا پدید آمدہ اند مرا کاسے نماند ۵۵

ایضاً "ربنا ظلمنا انفسنا":۔ مخدوم جہاں را عرضداشت کردہ شد آدم علیہ السلام تنہا بود پس بلفظ جمع "ربنا ظلمنا انفسنا" چون آید، فرمودند سلمہ اللہ کہ حوا در ذات یار بود، یعنی خوردن دانہ گندم بعدہ عرضداشت کردہ شد۔ اہل بیت کسے کہ معصیت کند مرد را شاید کہ در مناجات زن را بخود در آرد (فرمودند آری)... مخدوم نبشتہ شد بیت:

...اگر اسلام آسان بدے　　　　ہر کسی چون شبلی و سلمان بدے

تا نگردی تو مسلمان از درون　　　　دکے تو خواہی) شد مسلمان از برون

ق۵۷،۱　**اول مرتبۂ از مراتب مرید راہ شریعت است :۔** راہ شریعت رفتنی است بتنقیہ ظاہر... حاصل آید و مؤدب شود و مہذب کردد و شایستۂ بساط قربت گردد، و راہ طریقت رفتنی است تصفیہ باطن را... شود و قبول عیب را مہیا شود از خود دور کند و بحق تولا کند، در ہیچ حال بخود... نکند و از خود عبارت نکند و این... روئے ندہد، و راہ حقیقت رفتنی است... اضافات را تا وحدانیۃ الذات... تا نیز بچیزے... اضافت می کنند یا چیزے... اضافت می کنند راہ حقیقت ہیچ رفتہ...

ایضاً　**"چون بر شرایط شریعت مواظبت نمود" :۔** المراد بالشریعۃ مع امر اللہ تعالیٰ و رسولہ بہ من الوضوء والصلوٰۃ والصوم واداء الزکوٰۃ والحج وطلب الحلال وترک الحرام وغیر ذلک من الاوامر والنواہی والطریقۃ (۱) لاخذ بالتقوا وما یقربک الی المولا، من قطع المنازل والمقامات وکل مقام طریقۃ والحقیقۃ فھی الوصول الی المقصد ومشاہدۃ النور ھ ھ

شیخ عبداللہ انصاری قدس اللہ روحہ العزیز فرمودہ است، شریعت خدمت است و از ان رستگاری است، طریقت حرمت است و از ان برخورداری است، حقیقت حق است از دون او بیزاری است ھ ھ

ق۵۸،۱ب)　**و در ارادت معشوق باختن :۔** زیرا کہ محب را خلاف ارادت محبوب کردن جائز نیست، از حکم محبت این است کہ محب کار بر ارادت محبوب کند و خلاف امر کند، اگر ترک ارادت کند، کار بامر کند خام بودے و ایں جائیست کہ محب را ارادت معلوم گردد، و اگر اینجا وارد کنند کہ ادنیٰ درجات محبت موافقت است، بس این کہ خلاف امر کند مخالفت لازم آید نہ موافقت، جواب اینست کہ مخالفت صوری است، از روی معنی موافقت است، زیرا کہ کار بر ارادت محبوب کردن مخالفت نگویند ھ ھ ھ ملفوظ خدمت شیخ۔

اس جگہ پر "معدن" کی یہ عبارت بھی نقل کی گئی ہے :

" وایں جائیست کہ ارادت محبوب معلوم گردد، و اگر کسی گوید کہ اطلاع بر

ارادت محبوب . . . شود، جواب آن است که این چنین مردان را از حق . . . در دل
ایشان تعریفات است که در خاطر خود . . . و می شونند که این ملک وایں بکن ایشاں ہم بران
روند اگر مالی پیش آید اگر بداں تعریف که از حق . . . در دل ایشان . . . و اگر بشنوند گیر . .
"معدن"

ق۷، ۱۱ب) **"مرید ابلیس صفت باید"** :- در باختن کل یعنی چنانچه او مخالفت . . . خود را در باخت، ہم چنین باید که صادق صفت باشد، آنگاه از وے کارے آید . . . دید بس چه خواهد کرد۔

ق۸، ۱۱ب **"ابوالقاسم گرگانی رحمۃ اللہ فرمودے" ہمیں بزرگ یا ابو علی فارسی گفت** :- دیگر دعاگوی ضعیف گل برده بود سر مبارک . . . و با این بے چاره در سخن شدند مولانا خواجه . . . نشسته بود گفت مولانا تو بہاری باشی . . . آوردن ہر بار چیست راست بگو از کم . . . چون بنده ضعیف این سخن از زبان مبارک – شنید متحیر شد و ظن برد نباید که نا . . . داده باشد گفتند رسم بہاریان این . . . کردند این ضعیف دریافت بنوع – این بے چاره آغاز کرد گفت آنچه صدقه برسدی خورم و گل برائے مخدوم رامی آر . . . مولانا خواجه را گفتند که . . . است ہیچ وقتی بغیر گل نیامده است . . . در ملفوظ شیخ فرید الدین افتاده که مرد بدست خالی بر شیخ آمده فرمود و سبزه نیافتی در راه که بر دست می کردی و می آمدی

که طایفه صوفیان ہمه وقت در طلب عز و جل آیند بس تفاول را این چنین فرمایند . . . حاصل آید نه از برای طمع و غرض . . . نعوذ باللہ منہا ہم ازین جاست که اہل تصوف گویند اگر کسی بر کسی قدحے بفرستد باید که در آن قدح شکر یا شربت باشد برای تفاول گرفتن اہل تصوف . . . ہم چنیں اگر خوان کسی بر کسی بفرستد باید که نانی باشد . قطره بود بعده فرمودند محمد شاه رونے یاسے را گفت وقت ببیں چه مقدار . . . شده است یار گفت وقت زوال شده است محمد شاه فرمود لا زوال بامر از زوال است گفت الک مال کردند و ہم چنیں یکی پیش رفته بود برای امامت کردن را اول رکعت اذا جاء خواند بعدا: اذا جاء تبت باید خواندن امام دانا بود ہماں اذا جاء مکرر خواند برای تفاول را ہم ہم

ق۹، ۱۱ب) مثنویات :-

پروانه چو نور ذات یابد — اثبات . . . .
. . . فرشتے ملکوت در نوردد — بس . . . . گردد
چون نیستی تو شد محقق — خیزد ہمه نعره، انا الحق

نوراللہ بدریائے نور رسد و دریائے نور را بہ بیند ۔ اے درویش ہمہ نور او باشد کہ او را
بتواند دید و بتواند شناخت ؎ ؎

ق ۱۷۹(ب) ”**نفس از راہ شریعت**“:۔ مثنویات ؎

از تن بحر ہم نفس بشتاب . . . .

از نفس بدل ز دل . . . . منزل چہ طلب کنی . . . .

زین جان بجہان آشنائی وآنگہ بحریم کبریائی

ق ۱۸۰ ”**واین معنی را توحید مطلق خوانند**“:۔ اے درویش اگر . . . . و بدریاء وحدت
رسی و در دریاء کنی عاشق و معشوق و عشق را یکے . . . . عالم و معلوم
. . . . این اسامی جملہ در مرتبہ وجہ اند، چون در گذری و بذات رسی،
ہیچ این اسامی نباشد مجرد باشد ؎ ؎

ایضاً اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد زشتی، و اگر یک از دوستان او قبول کرد بحق پیوستی
(انصاری)

ق ۱۸۵ ”**من اتی مسجداً . . .**“ ترجمہ کسے کہ آید مسجد را پس او زیارت کنندہ است خدائے را و واجب
و سزاوار است بر زیارت کردہ شدہ کہ تعظیم و نوازش کند زیارت کنندہ خود را ؎

ق ۱۸۵(ب) **حقیقت ماہو الانسانیۃ کما ہو**:۔ کے در . . . و ہر کہ درین باب چیزے نبشت، و گفت از اوصاف
اخلاق آن نبشت از عین آن یعنی نہ از حقیقت . . . می رود و در ہر صفتے صد ہزار عجائب
و غرایب می آید و اگر خود دران نظر می کند این آب و خاک . . . اگر خود از جائے دیگر
ست پس این جا چہ کند . . . و این را با این چہ نسبت بیش حیرانی . . . اگر گوید ہم از
دست ترین کافر شود . . . اگر ہم از خاک و آب و دانہ این ہم کفر کہ . . . آید ہم سرگردانی
است و اگر کسی را . . . بس او در میان نہ او چہ داند . . . حیرتے بیش نیست بیت
انچ می دیدم نیارم . . . ہیچ راز . . . چنانک پروانہ گرد . . . شمع می گردد از و . . .
خود را بر شمع زد پروانہ کجا ماند واز و . . . در ملفوظات عین القضاۃ چندین جا نبشتہ . . .
چنین چنین شد تا عارف شد، چون عارف شد . . . شد کہ داند کہ چہ شد و ہم در مکتوب

نبشتہ است عارف چوں بدیشاں رسیدے نشان شد اگر از و نشان برسیدہ شد گویند ہنگے فرودبرد و اگر کسے از د نشان گوید . . . اتصال و اگر کسے از و عبادت کند گویند . . . مرد حیران چوں رسد آن جائے گاہ . . . و گم کردہ راہ ہر چہ زد توحید بجا نش رقم جملہ گرد داز واد نیز ہم . . . م

ق ۱۸۵ (ب) "اے برادر ترا آنگہ مسجود ملکہ کردہ است :- اے برادر معلوم است کہ یک عالم فرشتہ مقدس و مطہر خاک را سجدہ چوں کند و خاک خلیفہ چون بود۔ م

ایضاً انچہ بعضے از مدعیان متصوفہ در باب روح گفتہ اند بیان بزرگی روح کردہ اند، نہ بیان حقیقت وے، چنانک امام غزالی علیہ الرحمۃ گفتہ است لطیفہ، ربانیۃ عاملۃ مدرکۃ، بزرگے دیگر گفتہ است شعلۃ الصوتیۃ این ہمہ بیان بزرگی شان اوست نہ بیان ماہیت او م تم

ق ۱۸۶ پیر ذکرہ اللہ بالخیر . . . و از الیہ یعود "بوے وصال می آید" بے چارہ . . . و بدا بوے وصال می آید . . . پیدا شود او باشد، اے برادر اپنچ از و پیدا شود در رو تا پیدا شود . . . او دیتی بود و ذلک سر لا یمکن کشفہ بلسان المقال، غلام آن سالکم کہ سر منۃ البدا، والیہ یعود در آیت ارجعی الی ربک باز طلبد و بیابد، آرے باز گشتن از میان نہ راہ از بدایت . . . اظہار کند بیت :

اول چون . . . . من آخر نہ بدو رسد سر رشتۂ من . . .

آن مراد را قانونی بود پس چون خواہد کہ از آن نقل کند سوئے معرفت ربوبیت واجب است کہ حاصل کند برائے خود را فطرتے دیگر و طریقے دیگر و عقلے دیگر. بخلاف آن عقل کہ بداں معرفت، جسمانیت کردہ است پس این جا معلوم شد کہ برائے معرفت روح را عقلے دیگر باید و آن در عالم مکاشفہ تواند بود۔

ایضاً ارسطالیس گفتہ است کہ ہر کہ خواہد در معرفت الوہیت شروع کند، پس گو مر خود را فطرتے دیگر حاصل کند امام فخر الدین رازی رحمۃ گفتہ است کہ این سخن او موافق وحی و نبوت است کہ حق تعالیٰ مراتب تن را ذکر کردہ است ولقد خلقنا الانسان من سلالۃ من طین الیٰ قولہ فکسونا العظام لحما و چون کار تعلق روح بتن رسید گفت ثم انشأناہ خلقا آخر و این تنبیہ بران کہ کیفیت تعلق روح بتن بر قانون گشتن نطفہ از حالے بحالے نیست بلکہ این نوع

دیگر است بخلاف قانون دیگر کہ پیش رفتہ است، بس ہم چنین مردم ... کند ... .

ق ۱۸۶ ہر چہ در طور علم و عقل است در تحریر گنجد عبارت آید اما این کار کہ عقل و علم ازان ... درویش است آن را کہ تواند نبشت با این ہمہ ... بشنو: مثنویات عشق برتر ز عقل و ... لی مع اللہ وقت مردانست ... کفر و دین عقل تا ... بود ... عشق با کفر و دین کدام بود عشق را امروز و فردا کے بود ... کفر و دین این جا و آن جا کے بود.

این جا ہر آئینہ در خاطر چیزے بگذرد اے برادر می دانی کہ تکلیفات دایر بر عقل است و وجود و عدم او طور عشق برتر از طور عقل است و آنکہ گویند ماورائے علم و عقل کارے ہست، چون آن جا رسد بدانند و بہ بینند ہمین است تمّ تمّ

ق ۱۸۸ "ولاتتفکروا فی ذات اللہ":- و تفکر کردن نہ آنست کہ سر در گریبان کند و اندوہ خوردن ... گیرد و یا در خواب رود، باید کہ از دنیا و خلق و از جملہ مشغولیہا فارغ گشتہ بود، پس تفکر کند ... آداب.

تفکر در پنج چیز باید کرد، یکے در ... و نشانی ہا بر ہستی خداوند عزوجل ... در آلا و نعمااو عزوجل، سیوم در ... آخرت و ثواب و عقاب او، چہارم ... وے بدان سرائے، پنجم اندر احسان خداوند عزوجل در حق خویش و جفاء خویش در حق ... ثمرہ کہ تفکر اندر دلیلہا و نشانیہا ... کہ یقین او زیادت شود و ثمرہ تفکر ... و نعمہا آنست کہ محبتش ... و ثمرہ تفکر در ثواب و عقاب آنجہان آنست ... طلب زیادت شود و در جہد کردن اندر طلب آن قوت یابد، و سبب بہ آن ایستادن شود ... معصیت ... زیادت شود، و ثمرہ تفکر در بازگشت وے بدان جہان از سکرات موت و تنہائی گور و احوال قیامت آنست تا زہد ... بفزاید، و قوت گیرد و آمادگی کردن مرگ ... آید اما ثمرہ تفکر در احسان خداوند و جفاء خویش آنست کہ خوف و شرم زیادت شود.

ق ۱۹۰ "تفکر محصور و محدود باید":- ... محصور و محدود نیست ... راہ بد و کجا بود ... در تعطیل افتد یا در تشبیہ:

ایخ نزد تو بیش ازان رہ نیست   غایت وہم تست ا ... نیست

ق ۱۹۰ (ب) "تفکر":- ... است یکے تفکر در عیبہا نفس خود ست، این چنین تفکر بمنزلہ عبادت یک سالہ ...

رسول خدائے صلی اللہ علیہ وسلم تفکر ساعۃٍ . . . دیگر تفکر در نعمہائے خداوند . . . بر شکر و طاعت این چنین . . . دیگر تفکر در آسمان و زمین . . . تا حاصل بود مراو را . . . بمنزلۂ عبادات ہمہ عمارت و زیادت . . . گذشت نیز احادیث وارد ست آوردن بغر . . .

ق ۱۹۰ (ب) **"چنین تفکر با شست سالہ عمل برابر باشد":-** زیرا کہ عمل حرکت تن است و تفکر حرکت دل است و دل سریع الحرکت است بحکم آنکہ لطیف و خفیف است، ہر چہ تن بشست سالہ عمل مسافت قطع کند دل بحکم سرعت و لطافت بیک ساعت قطع کند، سالک را در تفکر دقیقہ . . . بکوقت بحرکت می رود، بہ تکلف خود را در نماز می آرد . . . در قرآن نظیر ہست کہ یوم تبلی السرائر فمالہ من قوۃ و . . .

ق ۱۹۱ (ب) **"تا تفکر در ان کنم":-** بیت :-

بسیار خواستم کہ نہم سر بر آستانت   من خواستم ولے چہ کنم چون خدا نخواست

تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند   تدبیر بتقدیر خداوند چہ ماند

ق ۱۹۲ **مکتوب شست یکم در تجرید و تفرید:-** تجرید بر دو نوع است، تجرید ظاہر و آن آنست کہ برہنہ باشد ظاہر او را از املاک و تجرید باطن و آن آنست کہ برہنہ باشد باطن او از اعواض بر تجرید ظاہرے ملکی نہاد و تجرید باطن و آں بر ترک ایچ از مے مجرد گشت، عوض طلب نہ کند، نہ در دنیا و نہ در عقبیٰ برائے آنکہ عوض دادہ را باشد، مجرد را ہیچ چیز نباشد کہ بدہد تا عوض طلبد و تفرید آنست کہ فرد باشد از اشکال، یعنی انس نہ کنی با ایشان بلکہ وحشت گیرد و از ایشان و فرد باشد در احوال از احوال، یعنی نہ بیند مر نفس خود را حالے بلکہ غائب شود بر رویت محوّل حال از حال فرد باشد در افعال و آن آنست کہ باشد افعال او و خدائے را بغیر عجب نفس و زیان۔

ایضاً تجرید آن بود کہ ہمہ بدہی ونظر از کل کون بر داری تا مکافات دادہ باتو دہند اے برادر ایچ بدہی تا بستانی تجارت بود باقی تو دانی . . . طوالع

ق ۱۹۳ . . . از بے شہرت زمانہ   غسلے زدہ بہر . . . . . .

. . . . . . قطرہ آب دیدہ   . . . .

. . . . . . پدید گردد   آن . . . .

این اشارت:- . . . مجرد از صفت شو   در محیط . . . .

از غیر خدا چو غسل کردی خود بار دگر......

ق ۱۹۵ "کلا انهم عن ربهم یومئذ لمحجوبون": بمعنی حقا که بدرستی که ایشان کافران از پروردگار خویش در روز قیامت حجاب شدگانند۔

ایضاً شیخ الاسلام عبداللہ انصاری فرمودہ است الٰہی کدام دوزخ است صعب تر از بے تو داشتن یا کدام بہشت است بہتر از با تو زندگی گذاشتن است۔

ق ۱۹۶ وگاہ مشقت ہم چون روز احد ہفتاد صحابی در یک روز شہید شدند و ہفتاد زن بیوہ شدند۔

ق ۱۹۷ "گاہ بروز بدر": کسی ہم چون روز بدر اول حرب کہ بود مصطفیٰ را صلعم در روز بدر بود۔

... علیہ السلام نماز... بوجہل بدبخت... در گردن مبارک رسول علیہ السلام

انداختہ پس این چنیں بلاہا رسول علیہ السلام کشیدند ہم ہم

ایضاً "...راہ دین از فضیحت ہائے خویش پاک یاد داشت": یعنی صفات غضبی و شہواتے: بیت سے

خشم و شہوت بزیر پا در آر – تا اگر آدمی شوی یک بار طوالع

ایضاً آفتہائے بشریت: صفات بشری بیشی و بیشی جستن است و عز و ریاست طلب کردن است بر خلق خدائے افزونی جستن است۔ شرح تعرف

ق ۱۹۷ (ب) وعصیٰ آدم ربہ: یعنی بے فرمانی کرد آدم پروردگار خود را۔

ق ۱۹۸ خلقت بیدی: ترجمہ آفریدم آدم را بدو دست قدرت خود۔

ایضاً الاعجوبہ: کار عجب۔

ایضاً حور جمع حورا، عین جمع عینا مدارک

ق ۱۹۸ (ب) دست دوستی ہمیشہ در خون است حجرہ عافیت از ین کوی بیرون است

ق ۱۹۹ شیخ عبداللہ انصاری قدس اللہ.. فرمودہ است چون جرم من منم توبہ من چیست و من اگر بدین توبہ رسم در دو عالم چون من کیست۔

و معنی الحدیث ان غفلت عن ذکر اللہ ساعۃ بعارض یعرضنی لتذکرتہ بالاستغفار مایۃ مرۃ تکفیرا لغفلۃ وتعلیما للامۃ ہم ہم

صدیقان از گناہ پشیمانند از طاعت خجل عذر بر زبان و تشویر در دل انصاری

ایضاً قاضی حمید الدین ناگوری علیہ الرحمۃ در لوائح آوردہ است اے خواجہ عالم فرمودانی لاستغفر اللہ

کل یوم مایۃ مرۃ استغفار از گفتن نود و نہ نام بود یعنی از کمال شوق در غلبات عشق او را در روزے بنود و نہ نام بخوانم چون بعظمت و جلال کبریا، از مکاشفہ شوم از گفتہ استغفار کم نود و نہ بار برائے نود و نہ نام و یک بار برائے استغفار ہم

ق ۱۹۹ (ب) چہ شناسد کمال دہقان را دانہ در چاہ و تخم در گندم

ق ۲۰۰ چو پاکان را استغفار باید کرد ناپاکان را چہ باید کرد۔ انصاری

ق ۲۰۰ (ب) "التائب من الذنب الخ": ۔ یعنی توبہ کنندہ از گناہ ہم چو کسی است کہ نیست گناہ مر....

ق ۲۰۱ "وقتلت نفسا یا موسیٰ": ۔ ... گویند چون انبیاء را در... قصد و نیت بخلاف کردن معنی عتاب چیست جواب انست کہ اگرچہ قصد نیست با این ہمہ معاتب باشند از بہر بزرگی مرتبت ایشان و بلندی منزلت ایشان، یعنی بزرگان را... بگیرند و خوردگان را.. نگیرند کہ المخلصون علیٰ خطر عظیم... آنست کہ تا زجر بود مر دیگران را کہ از ایشان با این بزرگی محل ایشان این مقدار نگذاریم از دیگران... این تنبیہ کردنست۔

ایضاً قال اللّٰہ تعالیٰ ... قال ھذا من عمل الشیطان ... اشارۃ الی القتل ... جعل قتل الکافر من عمل (الشیطان ... ظلما لنفسہ واستغفر منہ ... مستامنا فیھم فلا یحل لہ ... الحربی اولانہ قتلہ قبل ... فی القتل وعن ابی جریج ... یقتل ... لوم "مدارک"

ق ۲۰۱ (ب) در تذکرۃ الاولیاء آوردہ است تقوی آن بود کہ ظاہر آلودہ نکند بمعاصیہا و باطن بفضول۔

ایضاً اصل التقوی اتقیاء الشرک ثم اتقیاء المعاصی ثم بعدہ اتقیاء ... ثم یدع بعدہ الفضلات قال ابو ... الروذباری التقوی ما یبعد ...

ایضاً در منہاج العابدین است حد تقوی بالغ و جامع آنست کہ پرہیز کنی از ہر چیزی کہ در کار دین زیان دارد و آن معصیت است و فضول ...

ایضاً ترجمہ: بستر برہانیم آنکسانی را کہ پرہیزکاری کردند۔

ق ۲۰۲ خدای تعالیٰ دوست دارد پرہیزکارا یرا۔

ایضاً روزے کہ برانگیزیم پرہیزکاران را بسوی رحمٰن گروہ گروہ ساختہ ام مر بندگان خود را کہ صالح اند چیزی را کہ ہیچ چشمی ندیدہ و نہ ہیچ گوشی شنیدہ است و نہ گذشتہ است بر دل ہیچ آدمی۔

ق ۲۰۳ بے نیازانیم ۔

ایضاً شریکان ۔

ایضاً جان ہمہ جانھاء آشیا خداست

ق ۲۰۴ (ب) اگر کسی گوید چون قصد بنود مظالم در رخنت آسمان از کجا شد جواب آنست کہ تقصیری بوده باشد و تقصیر جائز المواخذه است چنانک انبیار اصلوات اللّٰہ علیہم اگرچہ در آلات قصد نیست با این بھم معاتب اند ... مرتہم ۔

ق ۲۰۴ پیش تو این سنگ ریزه ساکت است ... پیش ما حقاً فصیح و ناطق است ۔ خلاف نیست کسی را اہل ملت در تسبیح حیوانان اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزلیان روا ندارند و اہل سنت و جماعت روادارند چنانک خدای گفت "وان من شیء الا یسبح بحمده" عموم ذکر کرد ہمہ اشیار را و نام شیء بر جماد و بر حیوانات افتد در قصۂ داؤد یاد کرد علیہ السلام "یا جبال او بی معہ والطیر" ای سبحی معہ والطیر و نیز در خبر آمده است روزی پیغامبر صلی اللّٰہ علیہ وسلم پاره سنگ ریزه از زمین برداشت اندر کف وی تسبیح میکرد چنانچ ہمہ یاران بشنیدند باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و باز فرمود تا عمر را دادند اندر کف وے نیز تسبیح کرد و باز عثمان و علی را رضی اللّٰہ عنہم ہمچنین آنگاہ بر زمین افکند تا بعضی علمار این خبر را حجت آورده اند بر ترتیب خلافت کردند بر افکندن انقطاع خلافت را ... شرح تعرف ندانند لشکر خدای مگر خدای ۔

ق ۲۰۵ قال بعض اہل لریاضۃ الشوق فی قلب المحب کالفتیلۃ فی المصباح والعشق کالدھن فی اللوز' و در مکتوب محبت و عشق است تا در دوستی قدم می نہند مشتاق گویند و چون چنان شود کہ فنا و بقا خویش یکباره در وجود دوست تلف کنند و عاشق گویند۔

ق ۲۰۶ از آنجا کہ

ق ۲۰۷ ترجمہ :۔ خدائے تعالیٰ بر دارد ....

ق ۲۰۸ (ب) چون میان بد و مقام و نہایت مقام تفاوت بسیار است' ہرچہ بہ بد و مثبت باشد بہ نہایت منفی باشد چنانچہ روایت کرده اند از پیغامبر صلی اللّٰہ علیہ وسلم کہ فرموده است لا ایمان لمن لا امانۃ لہ ولا دین لمن لا عہد لہ نفی ایمان الا امانۃ لا ایمان العقد زیراک ایمان

امانت خلق را ایمن کردنیست و ایمان اعتقاد تصدیق است بس اینجا نفی ایمان امانت است نه نفی ایمان تصدیق، چنین اینجا نفی حقایق ایمان ست نه اصل ایمان۔

ق ۲۰۸ ب — اعلم ان لامانة ووفاء العهد من مواجب الایمان والدین فنفیهما عبارة عن نفی مواجبها مجازاً یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب "الرجال ونظایرہ کثیرة واستعارة نفی الایمان نفی المواجب مبالغة فی نفی المواجب رہذا ظاہر . . ان الایمان بدون مواجبه کلاہما م

ایضاً — جوانمردا ہمہ خلل از ایمان . . . مغرور کہ مومن چرا . . . ومن الناس من یقول آمنّا باللہِ وبالیوم الآخر وما ہم بمؤمنین . . . بقرآن در قرآن میکو . . . (من یرد) لآخرة نزد له، (ومن یرد) حرث الدّنیا نوئتی (ممہا) نصیب معنیش بس . . . بطلب دنیا خرجہا ... واورا . . . آخر ایں مایه دانی چون نفس . . . کند بد روغ برین محکش زن . . . حقیقی طلب کن عین القضاء

ق ۲۰۹ — فی التعریف یاایہا الذین آمنوا رسما آمنوا تحقیقا۔

ایضاً — (الفخار سفال)

ایضاً — (المہین خوار)

ق ۲۰۹ (ب) — بازچوں نوبت بتو رسید انتظار برداشتند

ایضاً — النسب خویشی۔

ایضا — قال علیہ السلام لوکانت الدنیا برکة دم۔ لایشرب المومن الّا الحلال۔

ق ۲۱۰ — (دھن)

ایضاً — (باک)

ق ۲۱۰ (ب) — یعنی اوصاف ذمیمه را باوصاف حمیده بدل کن۔

ق ۲۱۱ — . . . آب خور۔

ایضاً — واگر اطاعت کنی تو بسیار کسی را که درین زمین اند گمراہ کنند ترا از راہ خدای تعالی۔

ایضاً — ترجمہ:۔ خدا تعالیٰ پاک است قبول نکند مگر پاک را۔

ق ۲۱۱ (ب) — اگر اطاعت کنید راہ راست بیابید۔

ایضاً — جون

ق ۲۱۱ (ب) برآمدہ است واقف است وبدانچ.

ایضاً لَقف تلقف سبک گرفتن چیزی۔

ایضاً تالف باہم پیوستن۔

ق ۲۱۲ (ب) ... تو عتق است چو آنجا برسی وخود بزبان حال گوید چون کن۔

ق ۲۱۳ ... آن محبوب ... من بدان ... بنودی محبت آن

ایضا می یابم من ملامت را در دوستی تو ... از جہت دوست داشتن فریاد تو ... ملامت
کنند مرا ملامت کنندگان ...

ایضاً در فصول شیخ احمد غزالی آوردہ است یکی در پیش ابوالعباس قصاب رفت شمیری
حائل کردہ گفت کجا می شوی گفت بغزا گفت تا چہ کنی گفت تا کافری گشتم ابوالعباس گفت
دمحاسن خود بگرفت این موی سپید خاک مائی آن کافر وی کہ تو او را برین تیغ بخواہی کشتن
... کافر نفس کن قاتلوا الذین یلونکم من انفسہم ...

ق ۲۱۳ (ب) اگر بودم گیرندہ دوستی را ہر آینہ میگرفتم دوست ابابکر را ولیکن ما رسما دوست ان
خدائے است۔

ایضاً اراد بہ ...

ق ۲۱۴ این مرتبہ برزکرا ...

ایضاً ترجمہ :- در آن حال حکایت کنندہ است از خدای تعالیٰ من نزدیک کمان
بندہ خود کہ بمن دارد بس کو کہ کمان کند آن بندہ آنچ بخواہد ای مزدانندہ ام بکمان
ازان بندہ خود کہ بمن دارد ... موافقت دانستگی وی۔

ق ۲۱۴ اعلم ان عند معناہ لغۃ حضور الشی وھو لایلیق بصفات اللہ لتنزّھہ عن
الغیب والحضور لان العلم من لوازمہ فیکون المعنیٰ انا عالم بظن عبدی۔

ق ۲۱۶ (ب) پاک نکنم ذات خود را از بدی بدرستی کہ نفس بسیار فرمائش کنندہ است بہ بدی۔

ق ۲۱۶ این جنا اشتغال بود بغیر حق نہ معصیت کردن

ق ۲۱۶ (ب) . . . .

ق۲۱۶(ب) این چنین . . . هر چه بیش . . . از ایشان ہلال بود . . . کسی اندر جان کندن باشد . . . رسول را پرسیدند که ہلال را داست ولیکن با این . . . پیغامبر ایمان آورده . . . جبرئیل را بغیر سنا . . . و عمر و علی را بشارت داد که . . .

ایضاً خلق رمیده اند و باکس نیامیخته و نیز مراد نفس خود طلب نکرده اند برہنگی و گرسنگی بکشیدند تا خلق ایشانرا دیوانه نام گردند چنانک یکی . . . ہمواره می رفتی واله دو چشم سوی آسمان مانده جنان جون . . . نظاره کند اگر کسی بیش او آمدی نشناختی و باکس نیامیختی . . . و چشم سوی آسمان مانده گفت از بهر آنک دل وی بعرش متعلق . . . ہیچ تقصیر نیفتادی و اویس القرنی بود بروز کاری . . . مادر مشغول و سوی پیغامبر نیامد خدای عز و جل . . . .

ایضاً در تذکره آورده است چون مردمان از بس او بیرون آمدند بایزید نگاه کرد گفت اینها کیانند گفتند با تو محبت خواهند داشت گفت خدایا من از تو میخواهم که خلق را بمن از خود محجوب مگردان بس خواست که محبت خود را از دل ایشان دور گرداند و رحمت خود از راه ایشان بردارد نماز بامداد بگزارد و در ایشان نگریست و گفت "اِنَّنِیْ اَنَا اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدْنِیْ" گفتند این مرد دیوانه است او را . . .

ایضاً جنی من خدایم نیست ہیچ خدای مگر من بس پرستش بکنید مرا

ق۲۱۷ منفرد۔ تنہا، انفراد۔ تنہا شدن۔

ق۲۱۸ جہا دیدم۔

ق۲۱۸(ب) لکم قوله تعالی: وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِّنْهُ

ق۲۱۹ این در سوره یونس است۔

ایضاً یعنی بس گردانیدیم ما شمارا خلیفه ما در زمین و گردانیدیم شمارا بادشاہان۔

ایضاً . . . میگویند۔

ایضاً دوست میدارد آن خدای ایشانرا و دوست میدارند ایشان آن خدائے تعالی۔

ق۲۱۹(ب) یعنی بدرستی وجودی در مقعد که توانا است۔

ق ۲۱۹ (ب) — یعنی ہر کہ ہمت کہ نخواہد زراعت دینار ابد ہیم آزار آں دنیا و بناشد مراد . . . از جنس ہیچ نصیبی . . .

ق ۲۲۰ (ب) — ذیدند۔

ایضاً — کنند۔

ایضاً — هذا مذهب الفلاسفه

ایضاً — برادر

ق ۲۲۲ (ب) — کسب نیکو ترو اگر ترک بخدار ساند و کسب . . . . .

ایضاً — یعنی اگر بودی دوستی تو راست ہر آئینہ فرمان برداری میکردی لو او را بدرستی کردہ دارندہ مرکسی را کہ دوست میداده او را فرمان داده است

ایضاً — تعصی الاله وانت تظهر حبه ۞ هذا العمرک فی الفعال بدیع

ق ۲۲۳ — . . . میکردند۔

ق ۲۲۳ (ب) — . . . .

وآں شرط آں باشد . . . دہندہ حق را بیند و مانع حق . . . اگر بیاید ازاں کس شاد نگردد و اگر . . . باوے . . . نشود و اگر بیاید . . . کار بند جز بضرورت۔

ق ۲۲۴ (ب) — . . . اند الصوفی ماله مباح و دمه هدر چوں مال او و دم او بدر . . . از کجا آید و دیگر آنک ایشاں ہرچہ بہ کسے دہند باز نستانند کہ . . . مروت نبود و ایشاں ہرگز ترک مروّت بر خود روا ندارند کہ آں از صفات نقصان است

ق ۲۲۸ — اخوت آں را گویند کہ تصوف . . . و ملک دیگرے، چوں تصرف صاحب بود . . . حاجت اذن . . . بود . . . کر نزدیک . . . گفت می خواہم کہ با تو . . . مواخات بندم برائے خدائے را گنہ دانی کہ حق برداری و مواخات . . . گفت بیان کن تا بدانم گفت آں . . . احق بدینارک و درهمک منی آں کس گفت بدیں مرتبہ نرسیدہ ام۔

ابوہریرہ گفت بس تو برادری و اخوت را . . . شرح آداب۔

ق ۲۲۹ (ب) — یعنی کسی رہنمونی کند بر کار نیک بس مراد را بمقدار ثواب عمل کنندہ باشد م

ق۲۳۱ ... قوم ... نوشیدن است۔

ایضاً یعنی بہترین قوم خدمت کنندہ درمیان ایشان ست۔

ایضاً من خدم خدم

ایضاً زیراک بنائے خدائے بر مشیت است نہ بر قیاس

ق۲۳۱(ب) غلمان بچۂ کافراں

ایضاً یعنی شفقت بیش از آب و خاک است

ق۲۳۲ لفظ قیامت مشترکۃ الدلالۃ است ... البصائر ... برآں روز معین اطلاق کنند و آں را ... می گویند و بروز مرگ طبعی اطلاق می گویند و قیامت صغریٰ می گویند من مات فقد قامت قیامتہ اشارت برین معنی است و بر حالت اصول عارف اطلاق می کنند آں زمان کہ کونین در نظر او بنور وحدانیت ... ولبت حوض کوثر است۔

ایضاً روح یکی است اما نشاءت و مظاہر ... اول نشاءت حسی است کہ آنرا ... التی نحن فیہا الاٰن و حکم این ... ولادت بود۔ تا وقت مرگ دوم ... مرگ است۔ تا وقت حشر و در آں ... عجائب بسیار است۔ آدمی ہمہ ... اخلاف خود را آنجا متشخص ... "یوم تجد کل نفس ما عملت ... وما عملت من سوءٍ تود لو انھا بین ابعید ا" تنویات باش تا با تو در حدیث آید ... تاکیاں راز شاندۂ بر در ... ظاہر و باطن شود۔ و باطن ظاہر و ہر صفت کہ در دنیا بر آدمی غالب بودہ باشد او دراں عالم بصورت مناسب آں پیدا شود۔ غالب اگر محبت جاہ بود مثلاً بصورت پلنگی ظاہر گردد۔ "یحشر الناس یوم القیامۃ علی نیاتھم" این بود۔ مال و جاہ آنجا وقعی ندارد۔ صورت علم و عمل بسلامت و طہارت دل سودی نکند۔ "یوم لا ینفع مال ولا بنون الا من اتی اللہ بقلب سلیم" چون بمرگ علاقت تمام منقطع می شود جملۂ اعمال و احوال و اخلاق متشخص می گردد۔ و ہرچہ نقد باطن او بود ظاہر می شود۔ و ہرچہ در دنیا ازوی صادر شدہ بود باز می بیند۔ سیوم نشاءت حشر است و ایں نشاءت عنصری مضاھیہ النشاءت الکاینۃ فی الدنیا

حذو القدم والنعل و بالنعل۔

ق ۲۲۲ (ب) اینجا می آید کہ کسے گوید کہ ہ احد جمادات و از جمادات محبت و عداوت درست نیاید۔ کہ دانستن محبت و عداوت لازمۂ حیات است۔ جواب آں است کہ احد' جبل یحبنا و نحبہ' ایں اخبار است از صاحب دل یعنی حضرت رسالت علیہ السلام اصحاب قلوب از جماعت چیزی داند و چیزی شنود کہ دیگری را از آن خبر نہ باشد' مصراع محجوب راز ہیچ چراغ نصیب نیست۔ تا آوردہ اند کہ اہل کشف از تسبیح جملہ اشیاء اگرچہ جماد است آگاہ اند۔ و در 'یسبح لہ ما فی السموات والارض" ہم سماعہا۔ دارند ایں است کہ گفت مثنوی :۔

پیش تو ایں سنگ ریزہ ساکت است پیش ما حقا فصیح و ناطق است

اندر عالم ہیچ گلی و سنگی نیست کز بوی وصال تو رنگی نیست

در عصمت الاولیاء' در ذکر مہتر سلیمان پیغامبر صلوات اللہ علیہ آوردہ است کہ کل عالم با جزائے خود بر خالق خود عاشق اند= و طالبند از یں معنی گفتہ اند۔ مثنویات :۔

صد ہزاراں راز در موری نہند ور داسرار عشق خود شوری نہند

ذرہ ذرہ عاشقانند در ہوا پر شدہ از پرتوی عشق خدا

جملہ' ذرات پیدا و نہاں نقطۂ عشق است در ہر دو جہاں

ایضاً خلاف نیست۔ ۔ ۔ حیوانات اما اختلاف در۔ ۔ ۔ معتزلیان روا ندارند۔ اہل ۔ ۔ ۔ چنانک در قصۂ مہتر داؤد علیہ السلام یا جبال اوبی معہ' ۔ ۔ ۔ معہ والطیر و در خبر است کہ۔ ۔ ۔ کہ حضرت رسالت و خلفاء کہ ۔ ۔ ۔ است ۔ ۔ ۔ شرح تعارف

ایضاً یعنی غمناک مگر داں مرا روز۔ ۔ ۔ کہ برانگیختہ۔

ق ۳۳۱ (ب) بہشت و حور و قصور۔ ۔ ۔ اصحاب الیمین را بود۔ و بہشت تجلی و معرفت و لقا مقربان را بود۔ اکثر اہل الجنتہ۔ ۔ ۔ و علیون از وی لالباب

در بہشت فلک ہمہ خامان ۔ ۔ ۔ تو دوزخ آشامان

و ایں بہشت خاص آں گاہ حاصل توانی کرد کہ شجرۂ خبیثا کہ آب از محبت دنیا می خورد

و بے آبی ضعیف گردانی ویقین دانید کہ حب الدنیا راس کل خطیئة بمقراض تقوی اغلوص
ظلمات تعلقات بشری یک یک قطع کنی۔ وشہباز لطیفۂ ربانی را بازیچہ علوم یقینی پرواز
دہی واحکام وہم وضال راعتقاد نگردہی ولذات بہیمی وسبعی راپشت پائے زنی بہ خانۂ
دل راکہ محبت انوار قدس الوہیت است۔ از قاذورات طبیعت خاصہ بہ خاشاک
حدثات بہ جاروب تجلید (پاک) کنی۔ تاسلطان ازل وابد در دل کہ خانۂ خداست۔۔ بردار
کبریا نزول کنند" لم یسعنی سمائی ولا ارضی وسعنی قلب عبد المؤمن" وایں تجلی
بہشت خاص است۔" فیھا مالا عین رأت ولا اذن (سمعت ولا خطرت) علی
قلب بشر" بیت:۔ ؎

عاشقاں را بجنت ملکوت نبود جز جمال یزداں قوت

۔۔۔ لیس فیھا حور ولا قصور ولا لبن ولا عسل تجلی فیھا ربنا ضاحکاً۔

دردو زخم از زلف در۔۔۔ از حال بہشتیاں ۔۔۔۔۔

وربی تو بصحرا بہشتم خوانند صحرا بہشت بردلم تنگ آید

ق ۲۲۴ ہر کہ خداوند را بطمع بہشت پرستد بندۂ طمع خوداست وہر کہ از بیم دوزخ پرستد بندۂ دوزخ است۔ وہر کہ از چیزی پرستد بندۂ آں چیز بود وہر کہ بہ چیزی امیدوار د بندۂ آں چیز بود۔ پس ہرچہ دنیا است مرداست
وہرچہ آخرت است زندہ است۔ وحدیث ایں طائفہ ماوراء ایں ہر دو۔۔۔

مارا بجز ایں جہاں جہان دگراست جز دوزخ۔۔۔ مکانِ دگراست

ق ۲۲۴ (ب) گر سلسلۂ زلفش بردوزخیاں بندند در ہیچ نماز خود دوزخ بہ دعا خواہم

خانۂ نفس است خلد پر ہوس خانۂ دل مقعد صدق است وبس

ہر کہ جز جاناں بہ چیزی زندہ شد گرہمہ آدم بود افگندہ شد

ق ۲۲۵ و آنکہ حضرت رسالت گفتہ است" اللھم انی اسئلک الجنة واعوذبک من
النار" برائے۔۔۔ غوغا را گفتہ است۔ اگر بہ عالم تحقیق نہ رسد باری بدیں دعا۔۔
از دوزخ برہد و بہ بہشت رسد۔۔۔ مکتوبات

ایضاً مقصود اہل معرفت بہشت نیست بلکہ مقصود وصال است کہ آں در بہشت

خواہد بود۔ بس بہشت ضمناً مقصود بیش۔۔۔ تا دریں آیت کہ ویدعون ربہم خوفاً وطمعاً
۔۔۔ اہل ظاہر ایں تاویل کرد۔۔۔ خوفاً من ــــ النار (وطمعاً من) الجنۃ اما مشائخ ایں
تاویل۔۔۔ من القطیعۃ وطمعاً الی (الجنۃ) ہر دو تاویل راست باشد۔ یکی در۔۔۔
ویکی در حق خواص۔ " معدن "

ایضاً طمع ضد تفویض است وطمع بر دو نوع است۔ یکی در معنی رجا است وامن۔۔۔ است
کہ دراں خطر نیست وخواستن۔۔۔ باستثناء نیز طمع ستودہ است۔۔۔ صلوٰۃ
اللہ علیہ گفت والذی۔۔۔ خطیئتی یوم الدین۔۔۔ دوم مذموم است۔۔۔
چیز است۔ یکی ساکن شدن دل۔ شکست ودوم خواستن چیزی کہ دراں
۔۔۔ بر سبیل قتل وحکم اگر گوئی خطر۔۔۔ خطر در جملہ دو خطر است۔ یکی خطر شک
۔۔۔ نہ باشد۔ وبداں رسی یا نرسی وایں چنیں۔۔۔ است باستثناء ودوم خطر فساد
از آنک۔۔۔ دانی کہ دراں صلاح نفس تست یا فساد۔۔۔ است در بیان خطر بعضی
گفتہ اند کہ خطر در۔۔۔ آنست کہ فعلی باشد کہ بآں نجات ممکن راست کہ جمع شود بآں
گناہے ودر ایمان وسنت واستقامت خطری نیست از آنک ممکن نیست بی ایمان
نجات وجمع نشود باستقامت گناہی پس روا باشد خواستن ایمان واستقامت بر سبیل
قطع وحکم بزرگی گفتہ است کہ خطر در فعل آنست کہ ممکن باشد کہ دراں چیزی بیش
آید کہ مشغول شدن بیش آئندہ اولیٰ تر باشد از اقدام کردن برائے فعل وایں در
مباحات وسنن وفرایض افتد نہ بینی کہ کسی کہ بر وقت نماز تنگ شود وقصد
ادائے آں کند پس بیند یکی را در آتش می افتد یا در آب غرق می شود وخلاص دادن
ایشاں او را ممکن است۔ پس مشغول شاں وخلاص دادن ایشاں اولیٰ تر باشد از
نماز کردن۔ پس روا نیست خواستن مباحات ونوافل وبیشتر از فرائض بحکم وقطع
(منہاج العابدین)

ق ۲۲۵ (ب) خواجہ حداد رحمہ اللہ۔۔۔ چہار چیز۔۔۔ تا۔۔۔ باں۔۔۔ اند۔۔۔
عجب است ودیگر چاپلوسی۔۔۔ عجب مدار نہ آں از پارسائی۔۔۔ بلک

آموختہ اند اگر باآں عدل و انصاف بینی عجب است وسیوم بانکی و بجوہی از بازاریاں بینی عجب مدار کہ نہ آں آموختہ اند بلکہ بیشتر ایشانست اگر باآں ورع ورع بینی عجب است وچہارم از دانشمنداں علم و زہد شنوی عجب مدار کہ آں دانند اگر باآں گفتار و کردار بینی عجب است.

ق ۲۳۶ امر کردہ نشد مگر از بہر آنکہ بپرستند خدائے... خالص کنندگان مرآں خدائے را دین... ھھ

ق ۲۳۶ (ب) ... بیت است: خراباتی شدم مستانہ جامے نمی دانم حلالے از حرامے

تادیل این ابیات ہر دو وجہ آید واللہ اعلم۔ یکے نظر بر عیوب نفس و اعمال کردنست ... بے دین ہزار جام لذات و شہوات نفس بحدے رسیدہ است کہ مرا خوردن و پوشیدن و درماندہ آں فرقے نماندہ است میاں حلال و حرام و میان تسبیح و زنار ... اوصاف انسانیت و بشریت بمستی جام عشق در مشربے کہ سلطان عشق نزول فرمود قلم تکالیف از ینجا رخت بربست... متقیاں کار نہ کند کہ قلم تکلیف از عاشق برخاست فرمان آنجا کہ بود زیراک عقل آدمی است کہ بمنزل او امر خدائے است، چون آفتاب عشق... آنجا کن مکن چکند۔

کن مکن بادشاہ در دہ ویران نہ رفت آخر معروف است از دیہہ ویراں کہ ستاند خراج

... علی الخراب...

نیست راکعبہ وکنشت یکے است سایہ را دوزخ و بہشت یکے است

ظلم وعدل وخوب وزشت کفر و دین... "معدن المعانی"

ق ۲۳۸ خواجہ حداد گفت رحمۃ اللہ علیہ کہ عاقلاں این جہاں را ہشت نام کردہ اند، یکے حسرت آباد دوم محنت آباد سیوم شہوت آباد، چہارم طاعت آباد، پنجم غفلت آباد، ششم لعنت آباد، ہفتم فتنہ آباد، ہشتم راحت آباد، حسرت آباد کاہلاں است و محنت آباد مومنانست، شہوت آباد فاسقانست و طاعت آباد عابدانست، و غفلت آباد جاہلانست و لعنت آباد کافرانست و فتنہ آباد منافقانست و راحت آباد زاہدانست

کہ زاہداں امیران بے چشم و توانگران بے درم و آسودگان بے خدم و از خلق گریزاں در رضائے خالق جویاں . . .

دنیا عبارت پنج چیز است، نقود، عروض، ممالیک، مراکب، مواشی این ہر پنج چیز حجاب است ہم دنیا . . . دو چیز است حب الشرف والمال بخل فرع دوستی مال . . . وحسد و عداوت و امثال این، فرع بخل است و شرک فرع . . . است باز ریا فرع دوستی جاہ است و پندار فرع ریا و کفر فرع پندار، واصل دوستی مال از انسانیت است و دوستی جاہ از بشریت واصل انسانیت خاک ست واصل بشریت از آب۔ "شیخ احمد غزالی"

در قوت القلوب آوردہ است ضرورت در خوردن ہماں . . . کہ پشت بعبادت حق تواند ایستاد و در پوشیدن مقدار جسم و در خانہ ہماں مقدار کہ برائے نماز . . . کافی . . . و در خفتن چوں غلبۂ نوم شود۔

ایضاً قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ جل جلالہ (وہب) آدم مالا بدمنہ الثوب یواری عورتہ وخبز . . . وبیت کعش لطیر فقیل یا رسول اللہ کیف . . . فقال الملح مما یحاسب بہ "زاہدی"

ایضاً الضرورۃ عبارۃ . . . رفعہ کذا ذکر الامام . . . فی حاشیۃ الھدایۃ۔

ایضاً از یں جہت کہ متصل است الی الطرفین چنانکہ اتصال بضرورت دارد بفضول ہم دارد

ق ۲۳۹ (ب) عقبۂ دنیا دشوار ترین عقبہا است، از دست نفس خلاص نیابد و اگر یافت . . . خلاص نیابد ہیچ گونہ از مکر دنیا . . . مگر بیک حیلہ وآں حیلہ آنست کہ از . . . زاری بخواہد تا از دست دنیا خلاص . . . مکر ہائے او آنست کہ حوضے بود و جامے . . . تو یادگارے ماند مقصود و مطلوب کہ ترا از کار . . . طریقتے . . . ہر کہ ترک . . . ہمہ چیز ہا کہ . . . چیز ہا بجا آورد . . . نہ کرد کہ حب الدنیا راس کل خطیئۃ و اہل سلوک اتفاق کردہ اند کہ از ہمہ عقبہ ہا تواں گذشت مگر از عقبہ دنیا گذشتن ہر کسے را مسلم نیست، نہ بینی کہ آدم صفی را علیہ السلام کہ ہیچ چیز بر و پوشیدہ نبود ہمہ چیز ہا بدانستے کہ وعلم آدم الاسماء کلھا در لقمے از حضرت دور ش انداخت و سلیمان پیغامبر را کہ از دنیا . . . زنبیل بندہ کردہ بود، از عبادت حق بخود مشغول گردانید۔ قصہ عرض اسپان و فوت

شدن عمر معروف است ھ ھ

ق ۲۴۰ (ب) روشس ایں طائفہ اینست . . . آرند گویند ھذہ عقوبت ذنب عجلت ایں . . . رانده اند چوں فقرے وفاقہ بر ایشان . . . الصالحین بس ایں روشنی است . . . علیہ وسلم۔

ق ۲۴۱ (ب) قولہ تعالیٰ لن تنالوا البر حتی تنفقوا مما تحبون، لم یقل ما تحبون ولو قال ما تحبون یحب اعطار الکل حتی ینال البر . . . الی الجنۃ فادخل حرف من التی ہی . . . تبعیض لطفا العبادہ و مرحمۃ علیھم . . . دلیل علیٰ ان محبۃ الدنیا مباحۃ اذا . . . لایوثرہا علی امر اللہ ولا یصیر . . ولا مرتکبا للنھی بسبب محبۃ الدنیا . . . المحبۃ بھذا القدر لاتکون . . . ہذا القدر فہو سم قاتل وقال . . . من قولہ صلی اللہ علیہ وسلم حب الدنیا راس کل خطیۃ وانما مثل . . . فاذا کان فی وحدۃ فہو شفار . . . صار سما قاتلا . . .

ایضاً در حب الدنیا اختلاف است بعضے می گویند کہ حب طلب را گویند و بعضی می گویند جمع (جمع) را گویند و بعضے می گویند کہ حبس را گویند، اما نزدیک محب عارف منتھی کہ حب حبس وکثرت را گویند زیراک اگر طلب برائے سد جوع وستر عورت می کنند کہ محتاج است و زیادہ برآں تصرف نمی کنند آن را حب نخوانند۔

ق ۲۴۲ نیت نماز کفارت اینست نویت ان اُصلی للہ تعالیٰ اربع رکعات صلوۃ النفل تکفیر اللقضاً الصلوٰۃ (ت)، التی فاتت منی فی جمیع عمری متوجہا الی جہۃ الکعبۃ اللہ اکبر۔

ق ۲۴۳ ب اینجا اگر کسے گوید چوں سلیمان پیغامبر . . . زاہد بود پس خواستن ملک و بادشاہی دنیا . . . ھب لی ملکا لاینبغی احد امن بعدی چہ . . . ایں دو جواب است یکے آنست کہ اہل تفسیر . . . تخصیص خود را خواستہ، کہ سلیمان ہر پیغامبرے، مخصوص دید، آدم را بسجود ملائکہ، موسیٰ را . . . واسطہ، ابراہیم را بخلت داود را بخلافت . . . خصوصیت خواست بدیں تاچنانکہ انبیا . . . بچیزے مخصوص بودہ اند او نیز بدیں . . . باشد وقیل انما سأل بھذہ . . . لہ لاحسد او جواب دوم آنست، کہ اہل . . . مراد او آں بود کہ تا نفس را امتحان کند کہ بدوں . . . او را ہیچ میلے ماند . . . در دنیا مد . . . و بادشاہی است بس

خواست کہ . . . کہ آرام او ابحضرت الوہیت دوام شدہ است وتبع . . گشتہ است واگرنہ در زیادت مجاہدہ او رابستہ کند لاجرم . . . چون او را دریں امتحان راست یافت بروبخشنود تا بر تخت بادشاہی کسب می کرد و درمیان درویشان می نشست ومی گفت مسکیں جالس مسکینا۔

از امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ منقولست لوان رجلا اخذ جمیع مافی الارض وارادبہ وجہ اللہ ولوانہ ترک الجمیع ولم ترد بہ وجہ اللہ فلیس بزاہد، اینجا شبہی زحمت می دہد وآن آنست کہ انبیاؑ واولیاؑ ایں قوت بود وگرفتن مال ایشان را زیاں نداشتی ومع ہذا از مال گریختہ اند ونگرفتہ، جواب آنست کہ خلق بمنزلہ بعنیان اند ومال بمنزلہ مارست وانبیا واولیاء معزماند کہ فسوں آں مار دانند وزہر ایشاں را کار نکند ولیکن آنست کہ مرصبی را زیاں دارد کہ چیزے مرمعزم را زیاں ندارد ومعزم را چوں فرزندے بود وماے یابد ومی داند کہ اگر بگیرد او را زیاں ندارد اما آں کودک بدو اقتدا کند در گرفتن مار پس ہلاک شود، پس اینجا معزم چہ کند ضرورۃ از مار بگریزد وبکودک گریختن خویش بنماید ودر نظر او صورت مار را زشت گردان وفے را تعریف دہد کہ درو زہر ست حم

وحرام نزدیک ایشاں بمنزلہ آتش است کہ حق آں ہیچ حال در خاطر ایشاں نگذرد و اینست سرد شدن دنیا ہر دل واگر کسی گوید کہ . . . کہ دنیا با چندیں لذتہا کہ دارد . . . شہوتہاے کہ دارد حرام ہم چو آتش . . . ہم چو مردار، جواب بدانک ایں بہ کسے ماند کہ . . . یا جملگی شرائط از بادام وشکروبستہ . . . وخوشبوے وغیر آں بسازد پس پارہ زہر تعبیہ کند ومرے آں را بہ بنید ویکے دیگر . . . پس صاحب حلوا حلوا وپیش آں ہردو کس نہد . . . کہ بر تعبیہ کردن زہر مطلع است قطعا درین . . . زہد کند تا اصلا در خاطر او نگذرد وہیچ . . . از آں نخورد وایں حلوا نزدیک او بمنزلہ آتش . . . بلک صعب تر ازاں، بسبب آفتے کہ بران مطلع . . . مسکین جاہل کہ برزہر مطلع نیست . . . شود وبرغبت می خورد باشد کہ آں . . . راطعن کند کہ ایں چنیں حلوائے چرا احتراز می کنی اینست مثل حرام دنیا با اہل بصیرت وجاہلاں را سخت۔

ق ۲۴۵ (ترجمہ) یعنی گواہی داد خدائے تعالیٰ بدرستی کہ شاد ن) اینست کہ نیست ہیچ معبودی باطل موجود مگر آں خدائیکہ برحق است وگواہی دادن فرشتگان و خداوندان علم۔

ق ۲۴۶ مسئلہ قضاوقدر ہمہ حیرت است۔ نظر کردن دراں ہمانست حیرت، بدین آمدن اگر دانش جملہ جہاں دریک نفس جمع شدہ است ناگاہ تامل در سر قضاوقدر کرد۔ تامل دراں کردن ہماں است از آں جملہ دانش برباد۔ ودادن ہماو فرمود کہ یکے بطاعت مخصوص شد۔ جملہ علما درین مسئلہ بجہل بدل می شود۔ وآں آنست کہ یکے کہ[1] بطاعت مخصوص شد۔ بچہ شد۔ ویکے کہ بمعصیت مخصوص شد بچہ شد۔ یکے مومن شد بچہ شد[2] ویکے[3] کہ کافر شد بچہ شد[4]۔ یکے راخوانند اگر می آید برسرمی زنند کہ برائے چہ می آیی۔ واگر نمی آید می زنند کہ برائے چہ ماندی۔ اگر چیزی بخواہد گویند خواست خواست ماست۔ اگر گناہی کند گویند[5] کہ خداوندا تو خواستی کہ خواست خواستِ توست۔ وآں[6] نشنوند (کسے کہ) معصیت کرد بخواست[7] او کرد۔ پس عذاب چرا است واگر کسی طاعت آورد خواست[8] او (آورد) منت بروی چہ نظر درین ہمہ اگر می کنند ہمہ سرگردانی وحیرانی بیش (می آید وہمہ علما) اینجا برباد می شود زیرا کار علم ہمین چون وچرا است کہ آں چونست (واین چرا است ودرین مسئلہ چون) وچرا ہردو نہ، پس علم درین۔ (معدن المعانی ص ۳۰۹-۳۱۰)

ایضاً مراد ازیں ہردو فضل وعدل، لطف وقہر ہم می گویند، قضاوقدر ہم می گویند۔

ق ۲۴۶ ۲ (ب) (ترجمہ) این نیست دانائی مرا

ق ۲۴۷ ۲ (ب) (ترجمہ) بگردانی تو درآں زمین کسی را کہ فساد کند دراں زمین

ق ۲۴۸ قضاوقدر ہردو حکم باری تعالیٰ است۔ اما قضائے حکمی مجمل است وقدر حکمی مفصل است۔ یعنی قدر عبارت است از ترتیب بعضی اسباب بربعضی۔ (معدن المعانی ص ۲۰۶)

ق ۲۴۸ ۲ (ب) (ترجمہ) ای نشناختند ایشاں خدائے را کہ سزاوار شناختن آں خدای

---

[1] "کہ" اصل میں نہیں۔ [2] ایں کہ مومن شد بچہ شد [3] دیگری [4] ایں کہ کافر شد بچہ شد، [5] وگوید [6] ایں [7] وبخواست [8] بخواست

ق ۲۴۸ (ب) (ترجمہ) ای فرمودہ نشدہ اند مگر آنکہ پرستش کنند دران حال اخلاص کنندگان۔
ایضاً (ترجمہ) بدرستی کہ پروردگار شما ہر آینہ سخت ترین عذاب کنندہ است
ایضاً (ترجمہ) ای سخن نہ گویند مگر کسی کہ اجازت دہد مر او را خدائے تعالیٰ و حال اینست راست گو باشد۔
ایضاً (ترجمہ) ہر آینہ شرک کنی اگر شرک ورزی دور شود عمل تو۔
ایضاً (ترجمہ) آنانکہ کوشش کردہ اند در شناخت ما ہر آینہ راہ راست نمایی ما این شاہراہ راہ خویشتن۔

ق ۲۴۹ ارباب قلوب و مکاشفہ را اطلاع بر سرّ قضا و قدر می افتد۔ ایشاں می دانند اما بر عوام خلق پوشیدہ اند زیرا چہ شرائط بسیار برای احتمال آں را و فہم و ادراک آں را کہ ہر عقل ادراک آں نتواند کرد۔ مگر ارباب قلوب و مکاشفہ کہ ایشاں را اطلاع می دہند اما دیگراں کہ عقل ہر کسی فہم نکند و فتنہ خیزد[1]۔ در قیامت ہمہ را اطلاع افتد۔ زیرا چہ اینجا اطلاع بر می خیزد۔ چنانکہ اینجا خواص را اطلاع می دہند۔ اینجا (آنجا) عوام را اطلاع دہند۔
(معدن المعانی صفحہ ۳۱۱)
ایضاً وحکمت در پوشیدن این شرک . . . اگر حق تعالیٰ حکمت وسری کہ در این است پیدا کردی پس) ہمہ یکی می شدند۔ و خواست حق تعالیٰ (چندیں) انواع باشند حکایت کہ جیلہ و بغداد کہ بخلق نمودی بہ پنہاں شدی . . . چوں نخواہی داد نمودن چیست . . . کہ شور و غوغائے خلق را دوست می دارند ایں معنی است (اختصار معدن المعانی ۲۱۱)
ایضاً (ترجمہ) ای پیش آمدیم ما بسوی چیزی عمل کردند ایشاں۔
ایضاً (ترجمہ) ظاہر شود ایشاں را از خدائے تعالیٰ چیزی کہ نبودند پندارندہ۔
ایضاً (ترجمہ) ای در روئے او شفاعت (کنندہ است) کہ دور کند گناہان او را . . .
آں حبیب بعد . . . .
ق ۲۵۰ (ب) (ترجمہ) یعنی سگ ایشاں گسترانندہ است دو بازوی خود را بغار۔
ایضاً تا سگے را بار است و سنگے را دیدار است مرا بانا امیدی چہ کار است۔ الہٰی این کار ہم

[1] اس کے بعد دو سطریں ہیں جس میں مولانا کریم الدین کا ایک سوال ہے۔ جس کا جواب حاشیہ کی عبارت میں نقل کیا گیا ہے۔

بغایت است. ورنه از سگی و سنگی چه جای حکایت است۔

ق۲۵۱ (ترجمہ) ای بسیار کننده است مر چیزی را آنچه که بخواهد۔

ق۲۵۱(ب) متع اللہ المسلمین بطول بقائہ و ادام علی المومنین نعمة لقائہ۔

ق۲۵۲ ازیں جاہلاں روشناس که صحبت ایں طائفه و خدمت آں گروه چیست

ق۲۵۲(ب) حاصل اقوال جمله بریں سه نوع باز می گردد. قول اول آنکه روح معنی است بمنزلہ ... که تن مردم بواسطهٔ او زنده می گردد و قا ... ادراکان و فعل بارادت این شود ... عرض باشد. قول دوم و آں قول بیشتر ... و متکلمان اسلام است. که روح جسم لطیف ... در جسم کثیف که تن مردم است ... روغن در شیر دلیل بدیں آیات قرآن ... است صلی اللہ علیه وسلم قول سوم و آں ... و بعض متکلمان است که روح ... مجرد است. از عوارض تن و او نه در ... بروں و نه پیوسته بتن و جدا ... او بتن تعلق تدبیر است۔

ق۲۵۳ ترجمہ :۔ روح چیزی است که برگزیده است او را خدائے تعالیٰ بعلم خود و دیده ورنگ دانندہ است براں ہیچ یکی را از مخلوقات خود روا نیست که بیان کردن از اں رو بزیادہ از موجود۔ از بہر قول خدائے تعالیٰ می پرسند ترا ای محمدؐ از ماہیت روح۔ بگو بیان روح از کار پروردگار من است۔ بدین ؟

ق۲۵۷ اصل در دوستی دل است دیگر ہمه زحمت آب و گل است۔

ایضاً روزی مصطفیٰ علیه السلام بمردی بگذشت بروی سلام نکرد۔ آں مرد بیامد گفت یا رسول اللہ بمن بر می گذشتی سلام ... در وجود آمد که از سعادت سلام ... گفت تو قبه ساخته ای ... زیادت کند برو سلام کنند. چوں ای جوانمرد آنکه در دار دنیا قبه زیارت کند مستحق سلام مصطفیٰ نباشد۔ آنکس که در قسطنطنیه نهاد خود ... ہر لحظهٔ و لمحهٔ ہزار بتخانه بر آرد و ہزار صلیب از تماثیل حرص در و بنگارد۔ چه گونه مستوجب اکرام خدائے باشد۔ " فصول شیخ احمد غزالی"

ق۲۵۷(ب) و وقت آنست که بنده را از (ماضی و مستقبل) بیروں برد یعنی بحکم وقت (قائم

ـــــــــــــــ

لہ کذا فی الاصل۔

گردد و اگر وقتش) سکون واجب کند ساکن شود. (و اگر وقتش شکایت) واجب کند شکایت کند و اگر وقتش صبر واجب کند، صبر کند و اگر وقتش جزاع واجب کند جزع کند) دیگر حاصل این تقریر آنست کہ (بنده از جملہ تصرفات)، و اوصاف خویش فانی گردد (و مجری گردد مر تصاریف غیب) را و از وی در وی چیزی نماند. اما تاویل (آنکہ گفته اند الوقت سیف) قاطع آنست یعنی چنانکہ تیغ برنده است وقت نیز یاں چہ حق بروی می راند غالب است بیخ ماضی و مستقبل می برد. و از ینجا است کہ بزرگے گفتہ است آنجا کہ منم نہ خوف است و نہ رجا. زیرا کہ خوف و رجا تعلق بہ مستقبل دارد. آنکہ از مستقبل بیرون رفت او را این از کجا بود. "معدن المعانی"[1]

ق ۲۵۷ (ب)	تا در نظرت امید و بیم است	راحت نہ صراط مستقیم است
	تا ہر چہ بماندای معلق	مزدور خودی نہ بندۂ حق
ق ۲۵۸ (ب)	چونداری شادی از فضل یار	خیز باری ماتم ہجران بدار

ق ۲۵۹ ریاضت برائے تزکیۂ نفس است از اخلاق ضیمہ و آں تکلیل طعام و کلام و منام است و تزکیہ عبارت است از پاک کردن نفس از اخلاق ضیمہ و معنی ریاضت آنست کہ صفت مفرط غالب را بحد اعتدال آرد. و آں چہار صفت است کہ آں را امہات الاصول والاخلاق گویند. قوت عقل، قوت غضب، قوت شہوات، قوت اعلل، میان قوی ثلاثہ.

ایضا وقال بعض الحکماء الریاضة الاعراض عن الاعراض الشھوانیة وقال اھل اللغة الریاضة استبدل الحالة المذمومة بالحالة المحمودة مدباب النوم والتبعد[2] عن صحبة القوم.

ق ۲۵۹ (ب) اطوار الانسان کلھا مذکور فی کتاب اللہ تعالیٰ فقال اللہ تعالیٰ ولقد خلقنا الانسان ... والبدن ھو ھذ الجسم الکبیر ... یایتھا النفس المطمئنة والنفس جسم لطیف ... الھواء فی اجزاء البدن کالزبد فی اللبن ... واللوز و اما القلب فقال کتب فی قلوبھم ... داخل النفس والھواء ... یعلم السر واخفیٰ والسر نور ... النفس تعجز عن العمل ... الذی ھمة

[1] معدن المعانی ص ۲۸۰ - ۲۸۱ [2] [التبعد]

مع النفس . . . الروح والروح نور . . . فی البدن انما . . . وجود الروح فی النفس . . . الله تعالیٰ . . . بذالک. واما الروح الخفی فانهم یسمون خفی . . . اخفیٰ بموافقة القرآن وانما سمی خفی لانه ابلغ من الروح والسرّ والقلب فی الاستتار والاختفاء عن الخواطر والفهوم وهو نورٌ الطف من السرّ والروح هو اقرب الی عالم الحقیقة وهو کالحاجب، النفس فی الحضرة السمٰویة . . . اذا زهد النفس والقلب والسرّ عن الحضرة یلتفت الیهم لاخفی بلمحة لطیفة فینبهٗ الکل للّٰه تعالیٰ عقیب ذٰلک تنبه من الله بواسطة الاخفیٰ۔

ق ۲۵۹(ب) فَاِنْ قِیْلَ مَا مَعْنٰی قَوْلِهٖ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهٗ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهٗ یقال ان الاشیاء تعرف بالامثلة المناسبة . . . المضاهاة المذکورة لم یقدر الانسان علی الترقی من معرفة نفسه الی معرفة الخالق فاولیٰ انّ الله تعالیٰ جمع فی الآدمی ماهو مثال جملة العالم حتّٰی کانه نسخة مختصرة من العالم وکانه ربٌ فی عالمه متصرف لما عُرف العالم والتصرف والربوبیة والفعل والقدرة وسائر الصفات الالٰهیة صارت النفس بمضاهاتها و . . . مرقاة الی معرفة خالق النفس . . .

ق ۲۶۰ یعنی تحقیق گذشت بر آدم علیه السلام هنگامے یعنی چهل سال از زمانه

ق ۲۶۰(ب) **ومردم جنگل عالم است:** ـ قطره نطفۂ انسانی نمودار جوہر اول است عناصر اربعہ نمودار طبائع اربعہ اند و ہفت اعضاء اندرونی چو شش و دماغ و گرده و جگر و سپرز و مراره و دل . . . ہفت . . . نمودار ہفت اقلیم است اقوائے . . . ملایکہ . . . انسانی نمودار فلک ثابتات است کہ آں کرسی . . . فلک الافلاک است و آں عرش عالم کبیر است اعضا . . . ندارند نمودار معاد ند چوں ظاہر شد خوانند۔

. . . ذات الروح انه قائم فلیس بعرض ولا جسم ولا جوہر متحیز ولا یحل المکان والجہة ولا ہو متصل بالبدن والعالم والمنفصل ولا ہو داخل بالاجسام فی العالم والبدن ولا ہو خارج وہذا کلہ صفات ذات الله واما الصفات فقد خلق حیا عالما قادرا سمیعا بصیرا متکلما والله تعالیٰ کذلک

واما الافعال فهذا فعل الآدمی ارادة یظهر اثره اولا فی القلب فیسری منہ اثر بواسطۃ الروح الحیوان الذی ہو بخار لطیف فی . . . القلب الی الدماغ ثم یسری منہ اثر الی الاعصاب الخارجہ من الدماغ ومن الاعصاب الی الاوتار والدماطات المتعلقۃ بالفعل . . . بہ الاداۃ فیتحرک بہ الاصابع فیحرک الاصابع القلم و بالقلم المداد . . . وتحدث منہ صورۃ ما یرید کیفیۃ علی وجود القرطاس علی . . . التخیل فانہ عالم یتصور فی خیالہ صورۃ المکتوب اولا ثم یمکن احداثہ علی البیاض ثانیا ومن استقرا . . . الی الارض بواسطۃ تحریک السموات والکواکب و ذلک . . . فی تحریک السموات، اعلم . . . فی الادمی . . . والکشف . . . التصرف . . . والاعصاب والاعضاء کالسموات والقدرۃ فی الاصبع کالطبیعیۃ المسخرۃ المذکورۃ فی الاجسام والمداد . . . التی ہی امہات المرکبات فی قبول الجمع والترکیب والتفرقہ وخزانۃ التخیل کاللوح المحفوظ فمہما اطلع بالحقیقۃ علی ہذہ الموازنۃ عرف معنی قولہ ان اللہ خلق آدم علی صورتہ ای الصورۃ المعنویۃ کما ذکرنا لا الصورۃ المحسوسۃ . . . بیت :-

ہر چہ در توحید مطلق آمدہ است   آں ہمہ در تو محقق آمدہ است

ق ۲۶۳ (ب) اَفرأیت من اتخذ الٰہہ ھواہ :- ایں آیت را دو تاویل است یک تاویل من اتخذ (الہ) ہواہ والثانی الٰہہ ہواہ اما تاویل اول کافر معبود خود بہوای خود گیرد یعنی بت رامی پرستد مدتے بتے دیگر بیند از وے دنیکوتر، ایں را بگذارد آں نیکوتر پرستیدن گیرد (کذلک) الثالث والرابع، و تاویل دوم چہ بینی یا محمد آں کافر اکہ بگرفت ہوائے خود را بخدای دوکس ہوا پرستیدہ است، لیکن معنی آنست کہ ہر چہ ہوا فرمایدش ہماں کند و ایں چنانست کہ خدائے گفت عزوجل اتخذوا احبارہم و رہبانہم اربابا من دون اللہ۔ "زاہدی"

ایضاً   (ترجمہ) اے دیدی تو کس را کہ گرفتہ است معبود خود ہوائے خود۔

ایضاً   (ترجمہ) اے چیست بیوندگی، گفت ترک کردن سواری بر ہوا۔

ق ۲۶۴ (ب) اصل الشر متابعۃ الہوی / والخیر کلہ فی مخالفۃ (الہوا) / اذا طلبتک النفس یوما بشہوۃ وکان الیہا . . . / فدعیا وخالف ما ہوت خائما / ہواک عدو . . . "مدارک"

ق ۲۶۶ (ب) خواجہ حداد گفت رحمہ اللہ کہ رایضان بر دو گروہ اند۔ یکے کسب آموزند دوم نفس

در ریاضت کسب را گفته اند صد مسئله باید و ریاضت نفس را ہزار مسئلہ باید با این ہمہ
بیا پنج دہ مسئلہ باز آوردہ ام و آں آنست کہ بہم گرسنگی نان نخورد۔ و بہ ہمہ آزاری خشم نہ
گیرد و بہم خشمی جنگ بنیاد نکند و بہر بیمی و امیدی بہ کسب باشد بحق گفتن باز ندارد و بہ ہر
عجبی نہ خندد و بہ ہر دردی نہ نالد۔ و بہ ہر محنتی و مصیبتی جزع نکند و بہر نعمتی نہ نازد۔ و انبارہ گی
بکند۔ و بقول ہر کسی غرہ نشود۔ و طعام ہر کسی نہ خورد . . . سخن نگوید . . . فراخ نکند و ہر چہ
ستودہ و پسندیدۂ خدائے و خلق باشد حق . . . کند و از ناستودہ و ناپسندیدہ دور دارد
ہر کہ این خصلتہا بجائے آرد آں کس . . . نفس باشد ھ ھ

ق ۲۶۶ بیت :-

برہمن را بت اندر خانہ باشد — من بتر زدیم کہ . . . دل بدکیش می باشد

اے برادر از شر نفس کہ سر ہمہ بتانست — چہ . . . خواست، نفس کافر آنست

کہ مر خداوند را . . . دعوئ خود وند بود در مطلوب خود نہ بینی . . . از خلق طلب کردہ
است کہ ہمہ ثنا بر شے گویند . . . او را کنند و ہمہ فرمان او کنند و از . . . او را صفت
کنند بعطاء و کرم و ہمہ را رغبت و ہمہ را خوف از و بود نفس کافر این جملہ از . . . تا
او را کنند این جملہ صفات خداوند است کہ نفس . . . دعوئ می کند و از ہمہ خلق آں می
طلبد پس این . . . بود خداوند و ندیت ھ ھ ھ

ایضاً دشمن ترین کافر این نفس تست و بیشترے بتاں تعبیت نہاد این شخص تواند عبادت
لات و عزیٰ بنسبت با خدمت نفس تو عین توحید است جائے کہ نفس کمین آفت خود
برکشاید۔ لات و عزیٰ اینجا کجا پدید آید در طینت تو بت خانہ برافراشتہ است و صد
ہزار تصاویر حرص و تماثیل ہوا و حقد و اصنام جاہ و کبر در و نگاشتہ است تا نخست
این بتکدہ ویران نکنی نگر تا آہنگ دیگران نکنی کوہ کوہ . . . کنارہ انداختی و ذرہ ذرہ
بر دیگران انکار می کنی . . . انکار تو در حق او تازیانۂ عبرت تست در حق تو شمشیر
قطعیت . . . "فصول شیخ احمد غزالی"

ق ۲۶۷ آنچہ خدمت شیخ احمد غزالی قدس اللہ سرہ العزیز . . . طلبسیات . . . از ایشان

طلبیات نیاید و آفات بکسی نہ رسد بس از روئے حال بحکم اعتبار نہ بحکم اعتقاد نعوذ باللہ منہا ہمچنین آید کہ آں بزرگ فرمودہ است این نکتہ نگاہ دارند تا غلط نخورند کہ متعلمان خشک را اینجا غوغا است کہ این لقمہ تا اندازہ حوصلہ ایشان است۔

ق ۲۶۷ اگرچہ حجابہا چہار است خلق و دنیا و شیطان و نفس اما از روئے تحقیق اصل دریں باب نفس است زیرا کہ اختلاط بر با خلق ہم برائے نفس است۔ و مشغول شدند بکار دنیا ہم برائے نفس است۔ پس معلوم شد کہ اصل دریں باب نفس است و از ینجا است کہ النفس وہی الصنم الاکبر پس ہر کہ بیزار ہی از نفس کرد ازاں ہمہ رست (اختصار از معدن المعانی ۲۰۵)

ایضاً نفس بنزدیک محققاں عینی است قالب یا صفتی است مر قالب را۔۔۔ شیخ الاسلام والمسلمین قدس اللہ سرہٗ فرمود کہ این مرکب است و آکہ مر طالب۔۔۔ قالب است ذکر او دریں محل اللہ اعلم۔۔۔ تواند بود کہ بریاضت قالب نفس۔۔ و بقوت او قوی می گردد۔ و بہ ضعف او ضعیف پس گوی ریاضت ریاضت نفس است و دیگر۔۔۔ حال است و قلب محل پس ذکر محل و ارادت۔۔۔ باشد اللہ اعلم نحو قولہ تعالیٰ فالیدع نادیہ۔۔۔ اھل نادیہ فان ان النادیۃ۔۔۔ باسم آلہٗ نحو وجعل لی لسان صدق فی الاخرین ای ذکراً احسناً سمیۃ الذکر بآلتہ وھو اللسان۔

ق ۲۶۹ (ب) جواں مرد۔۔۔ باحتمال آفت زہر خوار۔۔۔ باجتہاد بحق کے رسد کار تو در راہ۔۔۔ است یکی صوری و یکی حقیقی کار ظاہر۔۔۔ شریعت را بقدم موافقت۔۔۔ کار باطن آں است کہ میدان آں وعمیت۔۔۔ فراغت بسیری تا بخدائے رسی۔ آں روضہ را کہ درو تخم محبت کشتند۔۔۔ باب محنت بنر شتن تا ہر محنت۔۔۔ و ہر دون ہمتی در کوئے عشق۔۔۔ بر ہر درخت کہ گلی بشگافد ہزار خار۔۔۔ بہ پیراہن او بر و یاند تا کہ ہر دست۔۔۔ برد نخست شربت آفت خار بخورد۔ "فصول"

ق ۲۷۰ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم این دعا کرد۔ اللّٰھم انی اعوذبک من جھد البلاء ومن درک الشقاء ومن سماتۃ الاعداء جھد بلا خویشتن دیدن است بر افعال خویش اعتماد کردن از بہر آنک چوں خویشتن نہ بیند و بر افعال خویش اعتماد نہ کند افعال

ل معدن میں نہیں۔

او باخلاص گردد و عجب از افعال وی برخیزد آں افعال مقبول گردد آں جهد نعمت گردد باز چوں خویشتن بیند و برافعال اعتماد و عجب آرد افعال مردود گردد آں جهد بلا و محنت گردد۔ چنانکہ ابلیس را گشت در کہ شقاآں بود کہ او را بافعال وی بجائے مانند فضل بادی کار نہ بندند ہلاک شود و بدبخت گردد نہ بینی کہ ہیچ فعل از فعل پیغامبر خالص تر نبود و بآں گفت لن یخلو احد بفعلہ قیل ولا انت قال ولا انا درست شد کہ نجات بندہ از فضل است نہ از فعل چوں او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت و باز شادی دشمان است چوں او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت دشمن شاد گشت۔

ق ۲۷۰(ب) شیخ احمد قدس اللہ روحہ در فصول آوردہ است تا ترا از تو در نہ ربایند برق جمال ایں حدیث راوات نہ نمایند معیاد ایں سخن از گل بردار۔ در وقت بہار دو گل پدید آید گل سرخ و گل زرد۔ اول گل زرد باشد چوں او بہ رسد گل سرخ از پس او در آید۔ گل زرد مر گل سرخ را بزبان حال خطاب کند کہ زاو بشتاب تا بہار رسید، تو از رنگ رخسارۂ معشوق روایت می کنی و من از رنگ رخسارۂ عاشق حکایت کنم۔ گل سرخ با او گوید کہ از تعجیل ما تقصیری نیست ولیکن سنت ما چناں راندہ اند کہ تا تو از ولات بیروں نہ شوی ما در نیایم۔ ہم چنین جلال و جمال مقصود تا تو می گوید یا تو انم کہ ترا در ... شہود لقای خود ندانیم ولیکں مشیت تقدیر چناں رفتہ است کہ تا دوری ولایت نفس بسر نیاید۔ عہد عنایت حق در نیاید۔

ق ۲۷۲(ب) مثنویات :-

ای غرہ ....

گفتند بہ زبان ....

توحید نہ کار...............

قلندری و خراباتی سہ

حسین از در ہمت.........

ق ۲۷۴ خواجہ ابویزید فرمودہ سہ گروہ را بسہ سبب حجاب سخت تر است۔ یکی زاہد را جہد دوم عالم را علم سیوم عابد را عبادت کہ ایں ہر سہ قوم در فعل خود خود بیں باشند و گروہی در پیشانی

بندند کہ خلق دیگر چہ حالت است کہ کار ما داریم ... یعنی بالنظر الیہ زیراک نظر بر صفات محمودات نیز حجاب است مرید را چنانکہ از صفات مذمومات پاک باید از صفاتِ محمودات نیز پاک باید شد۔ "معدن المعانی"

ق ۲۷۴ این زہد تو یار نامۂ تست زنّار تن تو جامۂ تست

ایضاً خواجہ بایزید گفت رضی اللہ عنہ سخن من نا ... مگوئید، یکے عالم، دوم زاہد، سوم عابد، عام ... اگر این سخن راست بودے نادر کہ آب خود بیافتیم، عابد یں خود محال است کہ عابد مائیم ... و ہیچ نیافتیم، زاہد گوید اگر بودے مارا بودے و این ہر سہ قوم در ہستی خود بماندہ اند و این دولت نیافتند کہ فرمان اینست کہ دع نفسک .. طلب حق تعالیٰ کارے عظیم است و آں بترک دنیا و آخرت و آں خود میسر شود۔

ق ۲۷۶ شیخ احمد غزالی فرمودہ است معرفت ثمرۂ علم است و آشنائی ثمرۂ صحبت۔

ایضاً فان قیل ای معرفۃ اقویٰ ... المعرفۃ الشہودیۃ قال ... الانطاکی الشتھی ان لا ... اعرفہ معرفۃ العارفین .. لا معرفۃ التصدیق ... "رسالہ مکیہ"

ق ۲۷۷ حسن بصری روزی بگورستان گذر کرد۔ زنی را دید جامۂ دیباج پوشیدہ خود را بیاراستہ و بر سر گور زار زار می گریست۔ گفتم ای زن در گورستان جامۂ دیباج نہ صواب است۔ اینجا .. گاہ است نہ جائے ساز گاہ۔ زن گفت ای شیخ این مردہ شوہر من است۔ مرا بدیں جامۂ دیباج دوست داشتی۔ بزیارت او آمدم تا مگر روان او شاد شود۔ حسن بصری آہی بزد و از پای بیفتاد با خود گفت کہ ای ناکس از زنی کم آمدی ہرگز بیش آمدہ بالباسی کہ آں لباس را دوست داشت (فصول)

ق ۲۷۹ ترجمہ :- ہر آئینہ گمان نہ کنید شما آں کساں را کہ کشتہ شدہ اند در راہ خدائے تعالیٰ مردگان بلکہ زندگانند نزدیک پروردگار خویش۔ تم

ایضاً بہ مراد اینچہار تکبیر آں است کہ خود را مردہ انگاری کہ چہار تکبیر بر مردہ گویند چنانک از بزرگی منقول است کہ گفتہ است اگر کسی را بینی کہ علم را و اہل علم را دوست می دارد او را نکو دار و اگر نہ چہار تکبیر بر وکن و او را مردہ انگار۔

ق۲۷۹ ترجمہ :۔ اگر می دیدی تو بر ایشان روی می گردانیدی تو از ایشان از روی گریختن
و ہر اینہ پر کردہ می شدی تو از روی ترس . . .

ق۲۸۱ زیراک جمیع ایشاں طالب خود اند جز آدمی کہ او طالب نیستی خود است۔

ایضاً ترجمہ :۔ بہ بینی تو ایشاں را کہ بہ بیند بسوی تو و حال اینست کہ ایشاں نمی بینند ھ

ق۲۸۱(ب) و بعضی از جنس کسی اند کہ آفریدیم ما ایشان را۔ گروہی کہ راہ راست نمایند

ایضاً ترجمہ :۔ یاران من ہم چو ستارہ گان اند بہر کدام ایشان کہ پیروی کنید شما راہ راست
بیابید شما۔ ھ

ق۲۸۲(ب) مثنویات :۔ بہ بیں تا ایں چہ کاری مشکل افتاد کہ خواہد آفتاب از ذرہ فریاد
یقین می داں کہ شیران شکاری دریں رہ خواستند از موریاری

ق۲۸۷ گناہ من بزرگ است و نہ بخشد گناہ را کہ بزرگ است مگر خدائے بزرگ است یا
بارخدائے بگرداں مارا از آزادگان خویش و فروگذاشتگان خویش و آزادگان خویش
از آتش۔

ق۲۸۹ قسم ای بحق ثم حق حذف عنہ الباء فانتصب کما قولہ تعالیٰ قال فالحق ای بالحق اونصب
علی المصدر ای حقیقت حقاً والتکرار للتحقید۔

ق۲۹۳ نماز و دعا در روز آدینہ برائے دفع درویشی و حصول . . . و یافتن خلعتہا دینی و دنیاوی
باسناد نماز بریں صفت نماز چاشت چہار رکعت بیک سلام برائے نیت سعادت
دارین بگذارد۔ بریں طریق در ہر رکعت فاتحہ یک بار و آیۃ الکرسی دہ بار و قل یاایھا
الکافرون دہ بار و قل ہو اللہ احد دہ بار و قل اعوذ برب الفلق دہ بار و قول اعو
برب لناس دہ بار چوں از نماز فارغ شود ہفتاد بار استغفار گوید و سبحان اللہ والحمد للہ
ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر و لاحول ولاقوۃ الا باللہ العظیم ہر کہ ایں نماز بگذارد ہرگز بدبخت
نہ شود و درویش نہ گردد۔

ق۳۰۳ ملامتی بدیں معنی باشد کہ نام و ننگ . . . ورد و قبول خلق نزدیک او یکساں باشد
بدوستی و دشمنی خلق فربہ ولاغر نہ شود و ایں اضداد یکرنگ شمرد با ہمہ خلق خدائے صلح

باشد و با نفس خود بجنگ چنانکه بے شرع کند و پندار د کہ ملامت است. حاشا و کلا آں راہ شیطان است و دلالت ضلالت اوست و اہل عبادت را.

ق ۳۰۴ این معنی در دل باشد کہ آں دل سادہ بود از محبت چیز ہائے دیگر و اگر نہ بود بہر چہ دل دی بداں مائل بستہ است ہم براں جانب مائل کند و شوق آں چیز است پیدا آید۔

ق ۳۰۴ (ب) التسابیح والتحامید ذکر فی حکم ظاهر الشریعة وسماع الصوفیة من حیث المعنی و المفهوم ذکر فی حکم باطن الشریعة لانه یفضی الی تذکار جلال الله و جماله سبحانه وتعالیٰ وماذکره الشیخ المکی رحمة الله علیه ان السماع ذکر من الاذکار . . .

ق ۳۰۵ ارتداد : بازگشتن از دین اسلام یعنی مرتد شدن۔

ق ۳۰۵ (ب) ترجمہ :۔ ای زیارت نکرد مارا در خواب مگر خیال شما۔

ق ۳۰۶ ترجمہ :۔ بیاکی یاد می کنیم پروردگار آسمان را بدرستی عاشقان ہر آینہ در . . .

ق ۳۰۸ (ب) روایت کردہ شدہ است کہ داود پیغامبر علیہ السلام . . . استقبال سکینہ کرد . . . در رقص . . . سکینہ . . . عصاء موسیٰ و جامہ او و چیزے . . . نعلین مہتر موسیٰ و دستار مہتر ہارون . . . و دیگے از حرم ایشان، پس گفت اُو رقص . . . تو پیغامبری، پس گفت داوُد علیہ السلام . . . مرآں زن اُو حکم می کنی بر دل من . . . فعل پیغامبر علیہ السلام بنفسہ حجتے است، منکران را مجبور گرداند، بریں کہ او . . . دید حجت بر حجت گردد، پس . . . انکار از رقص دست نیاید و دیگر روا . . . علی ابی طالب رضی اللہ عنہ کہ او . . . امیدیم ما بر پیغامبر علیہ السلام من . . . زید پس گفت پیغامبر علیہ السلام مر . . . مانند کشتہ تو خلق مرا و خلق مرا یعنی تو . . . ہم بہ صورت و ہم بصفت پس رقص . . . او بدیں شادی وگفت مر زید را تو برادر من و یاری دہ منی بس رقص کرد او، پس گفت را . . . از منی و من از تو ام یعنی من تو یکیم . . . قرب قرابتی پس رقص . . . من خدمت شیخ . . . شیخ ضیاء الحق والدین . . . (ابو) نجیب سہروردی در کتاب آداب المریدین۔ ہم فعل پیغامبرے از پیغامبران و ہم فعل صحابہ رضی اللہ عنہم آورد تا منکران بدانند کہ . . . انکار است از فعل پیغامبر و از فعل صحابہ و نسبت کردن ایشاں خلاف شرع "شرح آداب"

ق ۲۰۹ (ب) ترجمہ :۔ تحقیق گزیدہ است مار محبت جگر مرا پس منیست طبیب مرا و را و نہ افسوں، ... مگر دوستے آنکہ شیفتہ شدم من باد پس نزدیک او افسون منست و ... زہر من است۔

ایضاً ... زسماع خفتہ بیدار شود | و ز مست بود فتادہ ہشیار شود
... حدیث مردۂ دیرینہ | زندہ شود ... و در کار شود

ق ۲۱۱ بائے نزدیک ہمہ عقلا حرام است۔ مگر وجدے پدید آید و آں بر سہ گونہ است یکے جائے صدق است، یکے جائے کذب است، و یکے مختلط است، آنجا کہ صدق است یک لحظہ باشد، و آنجا کہ کذب است روزگارے دراز باشد و از انجا حدیث ہیچ نیاید و آنجا کہ مختلط است، اول صدق باشد باقی رعونت نفس، از کلمات شیخ ابوالقاسم القریشی

ق ۲۱۲ (ب) در نسخہ بزرگے آوردہ است اگر کسی در حال سماع آب خورد او را ... کنند تا بار دیگر نخورند، زیراکہ آب شرب نفس است و سماع شرب روح، در حال شرب روح محال است کہ شرب نفس ....

ق ۲۱۷ آنکہ بزرگے فرمودہ است " السلامة فی الوحدة " سلامت در تنہائی است، زیں تنہائی آں خواستہ است کہ ... بود در وحدت و وحدت آں بود کہ خیال غیر در و نگنجد، تا بسلامت نبرد، اگر تنہا ... بصورت گیری درست بنود، الشیطان مع الواحد وہو عن الاثنین ابعد، حدیث است " علیک بقلبک " بر تو باد بدل تو، یعنی بر تو ... تا غیرے در و راہ نیابد، اشارت بدیں تنہائی است،

ق ۲۱۸ (ب) مخدوم پرسیدہ شد اخلاص جملہ چگونہ بود فرمودند سلمہ اللہ تعالیٰ، اخلاص وقتے شود کہ جملہ چیز جز باری تعالیٰ ترک آرد از زن و فرزند و طمع بغیر باید کہ دل او فارغ بحق باشد انکار جملہ بر سبیل اخلاص کلی آید و او مستحق علم من لانی شود، دعاگوے عرض داشت کرد اگر کسے اہل بیت و فرزندان دارد و ایشاں را آں مقدار خرج است کہ پیوستہ محتاج شوہر نہ گردند آں زماں اخلاص بیاید، مخدوم فرمودند اخلاص کلی نہ باید، زیراکہ متعلق ہست خاطر او ازیں جنسیت این کہ او زن دارد ... دارد، اما تحقیق شود او را بدیں جملہ یعنی ...

گراں را در کار حق . . . باشد، او را . . . در حق امید رحمت از خداوند تعالیٰ بعد . . .
عرضداشت کرد چوں بوجود زن و فرزند او را اخلاص نباشد مستحق اسرار باری تعالیٰ نشود،
پس آدم پیغامبر با وجود زن مستحق اسرار شدند، فرمودند قیاس غیر انبیا بر انبیا نتواں کردن،
زیراکہ ایشاں را قوت غالب آید، ایشاں را اہتمام دنیا حجاب نتواند بود زن تنہا چگونہ
حجاب شود، فرمودند کہ پیغامبراں را در زمان واحد ایں چنیں قوت باشد کہ دل بخدائے
باشند و با آدمیان نیز، ہم دراں زمانہ واحد مشغول باشند۔ پس ہر دو طرف ہشیار باشند
ہم جانب خداوند، ہم جانب خلق، بخلاف آدمیان دیگر کہ ایشاں در زمان واحد ہم بخلق
و ہم بحق، ایں محال است۔ م م

ق ۳۱۹ یعنی چوں عطسہ آمد آدم علیہ السلام را گفت الحمد للہ، مخدوم فرمودند ایں کہ آدم پیغامبر
علیہ السلام بعد عطسہ الحمد گفت زیراکہ بعد تخمیر گل آدم عم چوں جان در آوردند، جان ظلمت
در نفس آدم علیہ السلام دید بترسید، بروں می خواست کہ بیاید، چوں بعد عطسہ جان
باقی ماند آدم علیہ السلام ثنا گفت . . . دیگراں کہ عطسہ می کنند ایشان الحمد می گویند
باعتبار آنکہ در حالت مرض عطسہ نیاید بلکہ در حالت صحت آید بہ اعتبار صحت
الحمد می گویند۔

ایضاً قولہ یعنی بدارد بانکہ دراں . . . وے آمیختہ بچیزے دیگر نباشد . . . ایں کہ می بینی
مرد ماں چھلہ . . . اخلاص در حالت چھلہ اعتقاد آمیختہ بچیزے دیگر . . . شود پس اگر
دہ چھلہ بدارند ہم چیزے . . . اما اگر بشرط اخلاص بدارند، پس مستحق . . . شوند، فرمودند
در آنچ حق سبحانہ . . . را میان طائف و مکہ بیافرید و ایشاں . . . افتادہ بودند، میاں طائف
و مکہ حق سبحانہ . . . یگاں روز حجاب در قالب آدم در آورد، . . . حجاب در تن او کرد
تا روح مقید تن شود پس اگر مریدے چھلہ اخلاص بدارد ہر . . . یگاں بردہ حق سبحانہ
تعالیٰ از و بر دارد، چہلم روز ہر دو جہاں مکشوف او شود، عرش و کرسی و بہشت
و دوزخ . . . زیراکہ وعدہ نبی دروغ نشود و ہو قولہ من اخلص للہ الی آخرہ، فرمودند
استغفار بخداوند عزوجل بریں طریق گویند استغفر اللہ فاما استغفار نیز بگوید کہ من لیکو نہ کردم

این کار را یعنی بے رضایی است و معنی الاستغفار و هو الطلب . . . خداوند اگناه مرا بپوش

این رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است . رباعی :۔

چوں سر ازل طینت ابدال شود — از جملۂ قیل و قال پامال شود

ہم خواجہ عقل را جگر خوں گردد — ہم مفتئ شرع را زباں لال شود

ق ۳۲۳ (ب) طبع . . . بشر آنست کہ مرگ را کراہیت دارد، اما در تصفیہ درجات ایشاں متفاوت

است، بعضے را روح چناں صفی . . . باشد بحکم استعداد قبول جبلی کہ ہیچ بقیہ از طبع اصلی

ایشاں باقی نماند و ایشاں آں طائفہ اند کہ مرگ را آرزو برند و ہم چشم داشت آں کردند،

چنانک از مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم منقول است کہ می گفت و هن عظمی ورق جلدی واشتد شوقی

الی لقاء ربی و ہم چنیں یوسف صدیق علیہ السلام کہ گفتہ توفنی مسلما والحقنی بالصالحین و از صحابہ

عبد اللہ بن رواحہ و جماعتے کہ بشادی تمام . . . رفتند ہم از ایشاں بودند . . . اگرچہ روح

مصفے گشتہ است اما . . . باقی ماند، آں جماعت کہ . . . .

ایضاً ایشاں بنود و تکلیف ہر یک . . . وسع اوست ثابت ترے . . . وسع اوست

تا بیشترے . . . کمال الدین ایں تصفیہ مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم گفتہ اند . . . . ہم

ق ۳۲۴ (۱) لتحفۃ بسکون الحاء و فتحھا (۱) ما المتحفۃ بر الرجل من البر و الطوع

ق ۳۲۶ . . . مسلماناں ابو حنیفہ کوفی . . . اکثر ما یسلب الایمان عند النزع، یعنی بیشتر . . . کہ لوقت

مرگ ایمان سلب می شود، . . . را روشن شود، کہ بے ایمان رود، . . . باشد کہ برخلاف

دین اعتقاد کردہ باشد کہ موجب کفر بود اگرچہ کلمہ شہادت بحکم جریان عادت گوید مسلمان

نشود، تا از اں اعتقاد فاسد رجوع کند، و چوں ہنگام نزع شود روشنش گردد، کہ بے ایمان

می رود و دین را در کتب . . . علامت گفتہ است کہ . . . رود یکے آنک غلط . . .

یعنی آواز کند بوقت مردن . . . خفہ شدہ، و دوم آنک . . . یعنی کف در . . . او

. . . آنک . . . لونہ یعنی رنگ . . . نماند خاکستر شود و سہ . . . شدہ مسلمان با ایمان

رود . . . عرق جبینہ در پیشانی او . . . پیدا شود دوم . . . وقت مردن، سوم

. . . سوراخ بینی او فراخ . . . اللہ تعالیٰ ۔

ق۳۲۶(ب) این زیادت خوف در حالت . . . رنجوری وضعف . . . عقیدتے کہ آں لنکاہد . . .

ق۳۲۹ خود را زنده کنم یعنی ایمان آرم لان الایمان حیوٰة ۔ ھم

این نیست مر ترا از جنس کار چیزای

بدرستی خدائے تعالیٰ نیامرزد شرک و بیامرزد چیزے کہ ورائے آں شرک

است ہر کے بخواہد ۔ ۔

آنانک نمی خوانند با خدو تمی کشند ذات . . . خدائے تعالیٰ . . .

مگر کسے کہ توبہ کند و ایمان آرد و عمل صالح کند۔

ق۳۲۹(ب) بگوائے بندگان من بندگانے آنک اسراف کردہ اند بر ذات خود وفا امید نشوند از رحمت

خدائے ، بدرستی کہ خدائے تعالیٰ بیامرزد گناہاں را ھمہ بدرستی کہ آں خدائے آمرزندہ

است . . . . ھم

ق۳۳۰ حکایت ، اصمعی می گوید در راہ کنیز کے . . . چوں بمقصد رسیدیم او را دیدیم . . . گرفتہ

می گفت خداوندا اصمعی را . . . گفتم مر ترا برنجا یندہ ام تو مرا چگونہ . . . گفت اے

خواجہ کار مناسب حال خویش . .

ایضاً ہر گناہی . . .

اشعار بر حاشیہ

مکتوبات صدی

ص ۲۱ خشم و شہوت بزیر پائے در آر — تا مگر آدمی شوی یک بار

ص ۳۸ **مثنویات:-** در شیب و فراز آں مقامات — صد گم شدہ یابی از کرامات

آنکس کہ بروے آب می رفت — دانست کہ ناصواب می رفت

آنکو کہ ہوا پرید بنشست — جز باد ہوا نہ یافت در دست

در آتش اگر یکے وطن ساخت — او ہم بہ مراد خویشتن ساخت

ہر یک بہ حجاب وایہ ماندہ — در ظلمت خود چو سایہ ماندہ

درماندہ بکار سازی خویش — مغرور خیال بازی خویش

ہر یک پس پردہ در شماری — مشغول شدہ بہ ہیچ کاری

ص ۳۸ ب عشق از بخت تیرہ در کار است — جلوۂ شمع در شب تار است

ص ۴۸ . . . . — . . . . صد دلیل آں راہے

چوں من و ہزار عاشق اندر راہے — می کشتہ شود کہ برنہ آید آہے

ص ۵۱ ب چوں نیستیٔ تو شد محقق — خیزد ہمہ نعرۂ انا الحق

ص ۵۲ کار دین صنعت و عبارت نیست — جز خرابی در و عمارت نیست

ص ۵۳ ب مار سیہ درباں در گردست آں شیریں پسر — عاشقان در شور و شر چوں بگذرد ایں باب را

ایضاً معشوق مرا گفت نشیں بر در من — مگذار درون سر کہ ندارد سر من

ق ۶۶ ب حق بہ شباں تاج نبوت دہد — ورنہ نبوت چہ شناسد شباں

ق ۷۹ یا برو، ہمچوں زناں رنگی و بوئی پیش گیر — یا نہ چوں مرداں در آو گوی در میداں فگن

ہزار بار بہ شویم زبان ز مشک و گلاب — ہنوز نام تو گفتن کمال بے ادبی است

ق ۹۱ (ب) | از لب شیرین دهنان شیر اندام (دگرا) | تفاوتی نکند گرد عاست یادشنام
ایضاً | ره بر تو اگر چه باد بود | رسد اینجا که باد باد بود
ایضاً | چوں وصال را بدید آمد حالهٔ (کذا) | سرد شد گفت گوں دلاله
ق ۹۸ | ای پسر کار عشق بازی نیست | زانکه این ره ره مجازی نیست
ق ۱۰۰ (ب) | تا تو باشی نیک و بد اینجا بود | چوں تو گم گشتی همه سودا بود
ق ۱۰۴ | فرستادیم آد .... | ...... بر صحرا نهادیم
ق ۱۰۵ | بخشی در سخاوۂ (کذا) شود همه چیز | کیست کو این سخن بیان نکند
| تا توانی بده بکس چیزی | هیچ کس در سخا زیان نکند
ق ۱۰۷ رباعی:- | در بتکده اگر خیال معشوقهٔ ماست | رفتن بطواف کعبه از عقل خطاست
| گر کعبه از و بوی ندارد کنش است | با بوی وصال او (کنش کعبه) ماست
ق ۱۰۹ (ب) | من چه شایستهٔ آنم که ترا خوانم و دانم | مگرم هم تو ببخشی که سزاوار تو باشم
ق ۱۱۸ (ب) | فرداکه صادقان ترا از صدق.. | پیر و مرید بینی اندر...
ق ۱۲۵ | در دوئی داں عقل را بیچا بیچ | چشم ایمان دوئی نه بیند هیچ
ق ۱۴۹ | از آں من بنده گستاخی نمودم | که لطف تو مرا گستاخ کردست
ق ۱۶۹ (ب) | برده رختها، دو جهانی (کذا) | از ره کفر در مسلمانی

(متن میں "برده رخت بقائے ایمانی")

ق ۱۵۶ | ما ز تو محروم ترا جرم نیست | این همه از بخت پریشان ماست
ق ۱۶۰ | صد جهان علم با معنی بهم | دوزخ آرد یار با دنیا بهم
ق ۱۶۴ مثنویات:- | علم تر آمده و عمل ماده | دین و دولت بدو شد آماده
ق ۱۶۴ (ب) | کار بے علم بار و بر ندهد | تخم بے مغز هم ثمر ندهد
ق ۱۷۹ (ب) مثنویات:- | از تن به حریم نفس مشتاب | ..... به خویش ...
| از نفس به دل و از دل به جان رو | منزل چه طلب کنی دو ..
| زین جان به جهان آشنائی | و آنگه به حریم کبریائی

ق ۹۷(ب) **مثنویات:-**	پروانه چوں نور ذات یابد	اثبات دو . . . .
	فرشِ ملکوت در نوردد	پس در جبروت . . . گردد
	چوں نیستی تو شود محقق	خیزد ہمہ نعرهٔ انا الحق
	. . . . . . نهایت طریقت	ایں است خلاصهٔ حقیقت
ق ۱۹۰	آنچ نزد تو بیش ازاں ره نیست	غایت وہم توست . . . نیست
ق ۱۹۱(ب)	بسیار خواستم که نهم سر بر آستانت	من خواستم ولے چه کنم چوں خدا نخواست
	تدبیر کند بنده و تقدیر نداند	تدبیر به تقدیر خداوند چه ماند
ق ۱۹۲ **مثنویات:-**	. . . . . . از پے شهرت زمانه	غسل زده بهر . . . . . .
	. . . . . قطرهٔ آب دیده	چوں . . . .
	. . . .	. . . .
	. . . . . مجرد از صفت شو	در بحر محیط معر(فت شو) . . .
	از غیر خدا چوں غسل کردی	خود بار دگر نجس . . . .
ق ۲۰۴	پیش تو ایں سنگ ریزه ساکت	پیش ما حقا فصیح و ناطق
ق ۲۲۲(ب)	تعصی الاله و انت تظهر حبه	هذ العمرک فی الفعال / الخصال بدیع
ق ۲۲۳(ب)	عاشقاں را بجنب ملکوت	نبود جز جمال یزداں قوت
ایضاً	درد و زخم از زلف در . . . آید	از خال بهشتیاں . . . . .
	در بے تو به صحرا بهشتم خوانند	صحرائے بهشت بر دلم تنگ آید
ق ۲۴۴(ب)	گر سلسلهٔ زلفش بر دوزخیاں بندند	در بنج نماز خود دوزخ به دعا خواهم
ایضاً	خانهٔ نفس است خلد پر هوس	خانهٔ دل مقعد صدق است و بس
ایضاً	هر که جز جاناں به چیزی زنده شد	گر همه آدم بود افگنده شود
ق ۲۳۶(ب)	خراباتی شدند مستانه جام	نمی دانم حلال از حرام
ایضاً	نیست را کعبه و کنشت یکے ست	سایه را دوزخ و بهشت یکے ست
ایضاً	ظلم و عدل و خوب و زشت کفر و دین	. . . .

ق۲۰۵(ب)	تا در نظرت امید و بیم است	رایت نه صراط مستقیم است
	تا هرچه بمانده معلق	مزدور خودی نه بنده حق
ق۲۵۸(ب)	چون نداری شادئ از فضل یار	خیز بارے ماتم هجران بدار
ق۲۶۰(ب)	هرچه در توحید مطلق/معلق آمده است	آں همه در تو محقق آمده است
ق۲۶۶(ب)	برهمن رابت اندر خانه باشد	. . . .
ق۲۷۲	ایں زهد تو بار نامهٔ تست	زنار تن تو جامهٔ تست
ق۲۷۳(ب)	ای غرة بگفت ایں چه سوداست	کائے بسر زباں نه شد راست
	گفتن به زباں دروغ و زشت است	گوینده بدل سوئے بهشت است
	توحید نه کار آب و خاک است	ایں در دل صاف و جاں پاک است
ایضاً	قلندری و خراباتی از پئے تو شدم	حدیث عشق تو دیدم که زنارسائی نیست
	حسین از در همت گدائے کوئے تو شد	که هیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست
ق۳۰۹(ب)	. . . زسماع خفته بیدار شود	و زمست فتاده هشیار شود
	. . . حدیث مردهٔ دیرینه	زنده شود از اسماو دکار شود
ایضاً	. . . . . . لے طریق هشیار	. . . نه شود از سماع بیدار
ایضاً	. . . . ولے بدانک بے شک	. . . . شود از سماع درکار
ایضاً	. . . . . روندگان ایں را	. . . در وقت سماع ره بلدا
ایضاً	در فکر سماع کشف گردد	بر عاشق دل شکسته اسرار
ایضاً	در حال سماع گردد لے دوست	عقل ملکی ز علم بیزار
ایضاً	امروز یقین بدانک فردا	در مقعد صدق و درگهبار
ایضاً	. . . . سماع روح و ریحاں	باشد ز سماع قریب دیدار
ایضاً	. . . . . . به پیامبری	بستند سماع . . . . . مختار
ایضاً	تو نیز شنو ز راه تحقیق	تقلید زبیش خویش بردار

ق۳۱۹ حاشیے کے آخر میں یہ تحریر ہے :-

''ایں رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است۔''

رباعی یہ ہے :ے

چوں سرِ اجل طینت ابدال شود　　ایں جملہ قیل و قال پامال شود
ہم خواجہ رعقل راجگر خون گردد　　ہم مفتی شرع را زباں لال شود

بخشی ہم بنام غزہ مشو　　. . . . . ق۲۲۰
مرد کار کسے بود . . . . . .　　کا. . . . .

(مندرس الفاظ کو پُر کرنے کی حکمنہ کوشش کی گئی ہے۔ سعدی، بخشبی، مولانا روم وغیرہ کے اشعار زیادہ ہیں۔)

اختلافِ نسخ

خ = مخطوطہ مکتوباتِ صدی HL۱۳۹۲ ط = مطبوعہ مکتوبات صدی HL 4997

• ورق ۶/سطر ۱۰ ط: فردائے قیامت • ۶/ ۱۳ خ: بیت ندارد • ۶/ ۱۷ خ،ط: دل بندہ • ۷/ ۶ خ، ط: در آیینہ نگری • ۷/ ۱۶ ط: قدم خویش را • ۷ ب/ ۹ خ: ایں ہمہ • ۸/ ۲ خ: نشان ندہند • ۹/ ط: مطلقاً... افتد، ندارد • ۹/ ۱۴ خ،ط: ازایں جا • ۸ ب/ ۱ خ: دراو مبیں • ۸ ب/ ۱ ط: درآں مبیں • ۹/ ۱۱ ط: مقبولاً تند • ۱۱/ ۱۰ خ راچہ کند • ۱۱/ ۱۰ ط: راچہ زیاں کند • ۱۱/ ۱۶ ط: توبۂ ایں آں باشد کہ قضاکن • ۱۱ ب/ ۱ ط: در باخوردن وزنا کردن • ۱۱ ب/ ۱۰، ۱۲ ط: در روز قیامت • ۱۲/ ۱۴ خ: ناآمرزیدہ • ۱۲ ب/ ۱ خ، ط: می خواستم • ۱۲ ب/ ۲ خ، ط: گفتم • ۱۲ ب/ ۱۵ ط: توبہ بکن • ۱۲ ب/ ۱۵ خ، ط: و در توبہ کردن عاجز تر از گناہ کردن مباش و بمنع شیطان از توبہ کردن باز بایست • ۱۳/ ۱۰ خ: بسیار کند • ۱۳/ ۱۰ ط: بسیار کند توبہ نیز • ۱۳/ ۱۲ ط: گناہاں و بکل دل نہادی • ۱۳/ ۱۶ ط: برزمین • ۱۳ب/ ۱ خ،ط: کسے • ۱۳ ب/ ۱ خ: بخاک • ۱۳ ب/ ۲ خ، ط: براندوخت • ۱۳ ب/ ۳ ط: وقت آں آمد • ۱۳ ب/ ۷ خ، ط: "باز" ندارد ——— • ۱۴/ ۱ خ،ط: "لاتشتبہ الاصوات" ندارد • ۱۴/ ۲ ط: لایغلطہ المسائل، ۱۴/ ۲ خ: لاتغلطہ.

العسائل • ۱۴/۸ خ، ط، نتواند کرد • ۱۴/۱۰ ط، از گندم • ۱۴/۱۱ خ: نیاورد خو بیروں خواست آورد • ۱۴/۱۱ ط: بلکہ خود بیروں خواست آورد

• ۱۵/۲ ط: است، مر مقامات و احوال را چوں زمین است مر بنا را، و بر زمین بنا محال است ہم چنیں بتوبہ مقام عالی محال بود، زیراک • ۱۵/۶، ۷ خ، ط: پدید آمدہ ایمان • ۱۵/۹ خ: می آید و حقیقت توبہ • ۱۵/۱۲ ط: دیگری بود و دیگر گشت • ۱۵/۱۴ ط: بگشت، حقیقت او آں صفات بود چوں آں صفات نہ ماند او نیز نماند • ۱۵/۱۵ ط: خواستند چوں حقیقت ایمان پدید آمد کثرت برخواست وحدت پیدا گشت اما چنیں • ۱۶/۱۵ خ، ط: جز ایمان تقلیدی • ۱۵/۱۷ ط: کہ ایں عادت ورث بود نہ حقیقت ایماں، از ینجا است کہ گفت • ۱۵ ب/۵ خ، ط: بر بزنہی • ۱۵ ب/۱۵ خ، ط: نشان نیابم • ۱۷/ ط: کرد و ہر چہ خواہد کند • ۱۶/۱، ۳ خ: "کہ ایں جا کار... فرود بریم" ندارد • ۱۱/ خ صحرا پاک بے خس و خاشاک، ط: صحرا با وسعت بے خس و خاشاک • ۱۲/ خ، ط: د ہیچ صحرا با وسعت تر از صحرائے وحدانیت نیست • ۱۶/۱۳ خ: ہمت کرد کعبہ • ۱۵/ خ: "کشیدہ ... مکان" ندارد • ۱۶/ ط: بیت حقا کہ بزہ نیاوردی کرد بہ چرخ فلک اے پسر کمانم • ۱۶ ب/۱۵ ط: امراض باطن • ۱۷/۷ ط: است چارہ نیست • ۷ ب/۳ خ: بست و چہار • ۹/ ط: و معتزلہ • ۱۸/۱ خ: بود کہ، ط: بود مرید • ۴/ خ، ط: عجب برہم • ۹/ خ: خلوۃ وقت • ۱۱/ خ: خیال لطف • ۱۳/ خ، ط: غیب • ۱۴/ خ، ط: ورجائی • ۱۹/۸، ۹ ط: الہ • ۲۰/۵ خ، ط: کنیم • ۱۵/ ط: سخی سائل را کے

محروم کند والسلام ۔ ۲۰ب/۱۴خ، ط: و مقتدا باید ۔ ۲۱ب/۶ ط: و عزت حق است ۔ ۷/

ط: "عزی"۔ بعدہٗ اضافہ: مولانا حمید الدین ناگوری رحمۃ اللہ گوید آنکہ بجان زندہ بود بمیرد

و آنکہ بجاناں زندہ بود نمیرد (یہ اضافہ مخطوط کے حاشیہ پر ہے، مزید عبارت کے ساتھ) ۔

۲۱ب/۹ ط: در جہانے ۔ ۲۱ب/۹ ط: می کند ۔ ۲۱ب/۱۶خ، ط: کنند ۔ ۲۲/۴خ: از

ازل ۔ ۲۲/۷، ط: جواب ایں چنیں گفتہ اند ۔ ۲۲/۷ ط: ایں را ۔ ۲۲ب/۴خ: سعادتہا

۲۲ب/۹خ: خون خوری مگو ۔ ۲۲/۱۴خ، ط: او را شیخ کامل یا عارفی ۔ ۲۲ب/۱۵

خ، ط: واد قبول ۔ ۲۲ب/۱۵خ، ط: وآں رانندہٗ ۔ ۲۳/۴خ، ط: بر مطیع ۔ ۲۳/۴

خ، ط: در تحت ۔ ۲۳/۷، خ: در عصرے، ط: در عصر یکے ۔ ۲۳/۷خ: ترہ فروشاں

۲۳/۸ ط: استان جملہ ولیان سہ صد و پنجاہ و شش کس باشند ۔ ۲۳/۱۰خ، ط: پرسیدند

کہ ۔ ۲۳/۱۵خ، ط: کہ پنداری کہ آں ۔ ۲۳/۱۶ ط: بست و چہار ۔ ۲۳/۱۶خ: و

بست و چہار ہزار نقطہٗ ۔ ۲۳ب/۵ ط: یکے **مکتوب ہفتم** ۲۳ب/۱۶ ط:

الوہیت ۔ ۲۴/۵، ۶، خ، ط: کشتہ باشند تا اگر کل عالم ترا کردہ بود مگر یک چیز

کردکان آں یک چیز ماندہ بود، اینجا گویند المکاتب عبد وان بقی علیہ درہم والادت

۲۴ب/۲خ، ط: درآں دل ۔ ۲۴ب/۷خ، ط: شریف تر ۔ ۲۴ب/۱۱خ، ط: ہر چہ

در زیر ۔ ۲۴ب/۱۳ ط: بر بیمار ۔ ۲۵/۱۲ ط: بطبیب حاذق ۔ ۲۵/۱۷ ط: راہ سلوک

است ۔ ۲۵ب/۹خ: وجاہی نرسد ۔ ۲۵ب/۱۳خ: ظاہر دعوت ۔ ۲۵ب/۱۷ ط: جز

نہاد داری ۔ ۲۶/۶خ، ط: بساکسان ۔ ۲۶/۷ ط: می روند **مکتوب ہشتم**

۲۶ب/۵-۶ ط؛ انما التوبة علی اللّٰہ للذین یعملون السوء بجهالة ثم یتوبون
من قریب ۰ ۲۶ب/۷ ط؛ کہ گفتہ اند ۰ ۲۶ب/۱۱ خ ط؛ مراعمال خویش را ... ندارد ۰
۲۷/۵ ط؛ کہ ولی را شہرہ ۰ ۲۷/۷ ط؛ 'اندر' ندارد ۰ ۲۷/۱۲ ط؛ مرنفس خود ۰ ۲۷ب/۲
خ؛ واو لیائے ملک ۰ ۲۷ب/۲ ط؛ کہ بہ بندگی برگزیدہ است ۰ ۲۸/۲ خ، ط؛ ہمی بوسند
۰ ۲۸/۳ خ، ط؛ ترتیب آنش ۱۔ مخ کا اول ۲۔ چہارم ۳۔ دوم ۴۔ سوم ۰ ۲۸/۳ ط؛ رقصان
شعرلئے قراضہ کہ از اصل اصل کانی، چہ پائے ہرچہ ہستی بہ می دان کہ عین آنی ۰ ۲۸/۴ ط؛
جملہ چہار ۰ ۲۸/۹ ط؛ خوانند وہفدہ دیگر اند کہ مرایشاں را ابرار خوانند وپنج دیگر کہ مر
ایشاں را نجبا خوانند وچہار دیگر ۰ ۲۸/۱۷ ط؛ ہمہ ۰ ۲۸ب/۴ ط؛ از مخالفت
عزوجل ۰ ۲۸ب/۱۴ خ، ط؛ بدانند کہ کرامت است وعطا است ۰ ۲۹/۶ ط: عارفان
راہ ۲۹/۱۲ خ، ط؛ چیزے از کرامات ۰ ۳۰/۵ خ، ط؛ ناامیدواری بر می کند ۰ ۳۰/۵ ط؛
پدید آید مکتوب بہم ۰ ۳۰/۱۲ ط؛ خرق دوم عام ۰ ۳۱/۱۰ ط؛ مکہ یعنی مقاتلہ در مکہ
حرام کردانیدہ خدائے عزوجل بود فاما رسول اللّٰہ صلی اللّٰہ علیہ وسلم را درمکہ مقاتلہ حلال کردانید
تا چند نفر را کشتند از اتحادے کہ میان خدا ورسول بود ونیز ۰ ۳۱ب/۹ ط؛ مقام عمومیت
۰ ۳۱ب/۱۰ ط؛ مقام خصوصیت ۰ ۳۱ب/۱۲ خ، ط؛ ہمہ بحکم ۰ ۳۱ب/۱۲ خ، ط؛ ہمہ
مواجب ۰ ۳۱ب/۱۵ خ؛ شراب داری، سرہنگی، وزارت، منادمت، ہر ایک کے
قبل لفظ 'مقام' ۰ ۳۲/۱۶ ط؛ ایشاں دخل نماندہ ۰ ۳۲/۱۶ خ، ط؛ بریں معنی اشارت
۳۲ب/۱۵ خ؛ نامرادیست ۰ ۳۳ب/۳ ط: مرکسے را کہ عابد ۰ ۳۳ب/۸ ط عن الآفات

• ۳۴ب/۴ ط؛ الواثـ مرا مکتوب دهم • ۳۵/ ۸ ط؛ سپاه کری • ۱۳/۳۵ خ؛

کہ پیغامبرے از پیغامبرے بے معجزہ شناختہ نشود • ۱۳/۳۵ ط؛ کہ پیغامبر از پیغامبر شناختہ

شود • ۱۴/۳۵ خ؛ ہم ہماں چیزہ • ۱۲/۳۷ خ؛ بآسانی بمراد • ۳۷ب/۱۴ ط؛ دست

را آویزد • ۳۷ب/۱۷ ط؛ او را بود و مادر نیز • ۲/۳۸ ط؛ و ذبح او • ۲/۳۸ خ، ط؛

تاگلو نخواہند • ۵/۳۸ ط؛ از بتاں ایں طائفہ • ۳۸ب/۱۷ ط؛ جوں مئے دیدن • ۲/۳۹

خ؛ آتش در زند زیرا کہ در قسمت ہمہ مرادہا نصیب محبوب آمدہ است و ہمہ نامرادیہا

نصیب محب، از ینجا است کو یند بر بندگان رحیم و رحمٰن و بر محبان کامکار و سلطان اینک

آن سالک • ۴/۳۹ ط؛ را ایتر انہ • ۸/۳۹ خ، ط؛ ہر اہن یزید کردہ. مکتوب

یازدھم • ۳۹ب/۶ خ؛ شخصے را • ۳۹ب/۹ ط؛ خواہم کہ ایشاں را بدنیا • ۲/۴۰

ط؛ از انند کہ سر ایشاں بجوبل • ۴۰ب/۴ خ، ط؛ ورنہ دانی • ۳/۴۱ خ، ط؛ از

اہل دردایں • ۴/۴۱ خ؛ جان من خبر جاناں • ۴/۴۱ ط؛ وجان من فدائے •

۸/۴۱ ط؛ راحۃ القلب • ۱۱/۴۱ ط؛ برگ تو خواہد • ۴۱ب/۸ ط؛ باو بگردندے

• ۴۱ب/۱۳ ط؛ ہر مرز بن جہاں • ۱۷/۴۲ ط؛ حشمت دنیا • ۴۲ب/۲ خ؛ ھٰذا از

محال، ندارد • ۴۲ب/۹ ط؛ شوکہ عزت • ۲/۴۳ ط؛ ہر وقتے. مکتوب

دوازدھم • ۱۶/۴۳ خ، ط؛ برق ولوامع • ۴۳ب/۹ خ؛ و آں حضرت پاک •

۱۴/۴۴ ط؛ صفحات حق است • ۱۶/۴۴ خ، ط؛ حضرت از خداوند تعالیٰ است

• ۴۴ب/۲ خ، ط؛ بگدازد • ۴/۴۵ ط؛ دیدۂ نمناک • ۱۳/۴۵ بنگاشت در مقالے

۴۵ب/۷ ط: ازکمال جمال ۰ ۴۶/۱۳ ط: شتہ خانہ بدوش، نہ زدہ خانہ فروشی ۰

۴۶ب/۳ خ، ط: تاکسی ۰ ۴۶ب/۵ ط: آں رادر حال ادراک ۰ ۴۶ب/۶ خ، ط:

والیٰ اہل النار یبغاودون، ا یبتعاودون ۰ ۴۶ب/۱۴ ط: اہل دین راوغیرہ ۰

۴۷/۳ خ، ط: بحقیقت کرامت تواں گفت ۰ ۴۷/۱۶-۱۷ ط: اگر بصفت علیمے ۰ ۴۷/۱۷

خ: بصفت علم ۰ ۴۷ب/۱ خ: بصفت سمعی ۰ ۴۷ب/۲ خ: بصفت بصری ۰ ۴۷ب/۴

خ: ذوق شہود جمال، ط: ذوق شہود وجمال ۰ ۴۷ب/۷ خ: کسے بدیں معنی ۰ ۴۷ب/۱۰

ط: دروزیدن ۰ ۴۸/۳ ط: ایستادہ باخداوند ۰ ۴۸/۸ ط: عبارت از ظہور ۰ ۴۸/۱۱

ط: خلاص ۰ ۴۸/۱۲ خ، ط: بمقصد ومقصود ۰ ۴۸/۱۴ خ، ط: اخبار می کند ۰ ۴۸ب/۴

ط: وصفات او ۰ ۴۸ب/۹ ط: ازصفات خویش ۰ ۴۸ب/۱۰ خ: ایں محو آثار،

ط: ایں خود آثار ۰ ۴۸ب/۱۵ ط: لہ کل شیٔ ۰ ۴۹/۵ خ: تدکدک ۰ ۴۹/۵

خ، ط: نفس است ۰ ۴۹/۶ ط: ظلمانیت در دل، خ، ط: بدید آید ۰ ۴۹/۹ ط:

نقصان بدید آید ۰ ۴۹/۱۴ خ: اگر بصفت حیات ۰ ۴۹/۱۶-۱۷ خ: متجلی شود ۰

۴۹ب/۱۲ خ، ط: تلون ۰ ۴۹ب/۱۷ خ، ط: از حق بیند وازاں ۰ ۵۰/۳ خ: از

نایافت ۰ ۵۰/۴ ط: وایں دانی ۰ ۵۰/۵ خ، ط: ذیست ۰ ۵۰/۱۱ خ: خلعت

خاک وگل ما ط: خلعت آب وگل ۰ ۵۰/۱۴ خ: اشخاص جواہر ما ط: اشخاص وجواہر ۰

۵۰ب/۱۳ خ، ط: از ہر دو ۰ ۵۰ب/۱۷ خ: "بعقبی ۔ اتصال" ندارد ۰ ۵۱/۲ خ:

نتراای ما نتراء ۰ ۵۱/۵ ط: فراموش نہ از خانہ ۰ ۵۱/۱۱ خ، ط: چنانک جوں فقہاء

۵۱/۱۵خ، ط: ذروه ۵۱ب/۳ ط: نتواند ماند ۵۱ب/۵ خ: می نویسند ۵۱ب/۸ خ، ط: برقضیه ۵۱ب/۱۵ خ: "اینجا ست که گفت، بیت- چوں نیستی تو... انا الحق الفقیر من لاشی فی الدنیا والاخرۃ سراین است که گفت" ط: ندارد ۵۲/۶ خ، ط: وبرآں تجرید ۵۲ب/۵ خ: نمی یافت ازینجا گویند اذل الاشیاء المحب عند المحبوب... عند محبوبہ (برحاشیہ) ۵۳/۲ خ، ط: بی راہی ۵۳/۶ ط: دانہ گرانی ۵۳/۹ خ: کہ صفات ہوا، ط: کہ در صفت ہوا ــــــ ۵۳ب/۱۴ ط: درباغیتم ۵۳ب/۱۶ ط: دررو ۵۳ب/۱۶ خ، ط: سازندتو ۵۳ب/۱۷ خ ط: بعض بر ۵۳ب/۱۷ خ، ط: بجنبد

مکتوب ھفدھم ۱۳/اپریل ۸۸ء

۵۴/۴ ط: صوفیاں وصدیقاں ۵۴/۶ خ: بکلمۃ اللہ آوردہ ۵۴/۷ ط: چیزے دیگر ۵۴/۱۱ ط: ازینجا ۵۴/۱۵ ط: تامراد را ۵۴/۱۶ ط: بازدارد ۵۴ب/۱ ط: برزیدن ۵۵/۹ خ، ط: خشک شود ۵۵ب/۱۱ ط: "آں"، ندارد ۵۶/۱۶ ط: ونماز خفتن چہار رکعت ورکوع ۵۶ب/۸ ط: دور وتاریک ۵۶ب/۱۰ ط: ازحلم ۵۷/۴ ط: درپیش او ۵۷/۷ خ، ط: "کردی"، ندارد ۵۸/۸ ط: درریاضت ۵۸/۱۲ خ، ط: چنیں فرمودہ ۵۸/۱۳ خ، ط: کہ آفریدہ اند ۵۸/۱۵ ط: نشویم، بیت وکرسیعی کہ آتش سفید نتواں کرد بہ گلیم بخت سیہ راکہ بافتند سیاہ ۵۸ب/۱۰ ط: جناں بودہ باشد کہ درفرمان ۵۹/۶ ط: شمار در ازل ۵۹/۱۲ خ، ط: "وآنرا کہ... بمشرق ...مغرب... گردانند"، ندارد ۵۹/۱۷ خ، ط: ازبیم آں، نظر فرمود تا باد اورا بزمین

مغرب بر دچوں • ۵۶ب/۱۳ خ، ط، اسدؔ تغییر نخواہد بود" ندارد • ۵۹ب/۱۷ط:

طلب کند • ۱۰/۶۰ ط، بعقل رکیک خویش • ۱۴/۶۰خ، ولیکن از علاج کردن ۶ط، اما از

علاج کردن • ۱۶/۶۰ ط، رسد، بلک در گذرد • ۶۰ب/۹ خ، ط، پردازد • ۱۰/۶۱ط،

بہلاک نزدیک تر است • ۱۷/۶۱ ط، غروری و پنداری • ۶۱ب/۶خ، ط، بر علت

عقیدت • ۶۱ب/۹ ط، معجونے سازد • ۶۱ب/۱۶ ط، امر و نہی او • ۶۲ب/۱۴ ط، بطاعت

خود • ۶۲ب/۱۶ خ، ط، یاد لطف • ۶۲ب/۱۷ط، بر تخت • ۶۴/۱خ، و دعوت بحکم

• ۴/۶۵ ط، اندر معرفت حق • ۶۵/۷ ط، و شرب • ۱۴/۶۵ط، وسواس شیطانی •

۱۵/۶۵ط، تا روز قیامت • ۶۵ب/۱ط، و شہوت لذت • ۶۵ب/۱ط، و فرزند نہ •

۶۵ب/۱ خ، ط، و مشغولی خویش • ۶۵ب/۸ ط، و بر آں کہ خواہد عطا کند • ۱/۶۶ط، اسرار حق

و جز بنوازش پیدا نہ کردد • ۳/۶۶ط، پدید نیا مدے • ۴/۶۶ ط، متمیز • ۵/۶۶ط،

و بدریا ربلا اندازد • ۷/۶۶ خ، ط، نامرادش • ۱۷/۶۶ خ ط، تاریکی بادیہ • ۶۶ب/۱خ، ط،

واصطنعتك • ۶۶ب/۵خ، و ندا در داد • ۶۶ب/۱۳خ، "نہ از برائے ـ ہلاک

شود" ـ ندارد • ۶۶ب/۱۶خ ط، کہ ما کناہ • ۶۷/۱خ، بیامرزیدن ما یدیں • ۲/۶۸

خ، ط، و نہ من جز ترا • ۴/۶۸ خ، بجز او ہر دو عالم ۶ ط، بجز او در دو عالم • ۶۸ب/۴

ط، او محب است ۶ ط، او عدو است • ۶۸ب/۵ط، او بوصف • ۶۸ب/۷، خ، ط،

ہر کہ حق تعالی او را • ۶۸ب/۱۴ ط، لاحق ہر گز لاحق • ۱۱/۶۹ ط، لخشان • ۵/۷۰ ط،

در حق باری ــــــــــــــــ • ۷۰ب/۱۳خ، و بر دار مراد راہم

ہزار ہزار ، ط: و بردار مراد را ہزار ہزارہ ۰۔ ب/۱۷ خ ، ط: راد بر دارد ۰ ۷ اب ۸/

ط: جملہ خلایق طوائف ۰ ۷/۲۰ ط: اظہر اللہ ، خ: اطہرہ اللہ ۰ ۲/۷ ۵ خ ، ط: قصد بہشت

۰۲ ۸/۷ ط: عتاب درر سید ۰ ۲/۷ ب/۲ ط: پوشانید ۰ ۲/۷ ب/۴ ط: کہ ہروقت کہ

۰۲ ۷ ب/۱۰ خ ، ط: پیرے باید ۰ ۲/۷ ب/۱۶ خ ، ط: سلطان اصفیا ۰ ۳/۷ ۵ خ ، ط:

معاذو بلال ۰ ۳/۷ ۹ خ: دیدے اعزاز و اکرم بسیار کردے ۰ ۳/۷ ۹ خ ، ط: ردا

یا پیراہن ۰ ۳/۷ ۱۲ ط: بماند باید کہ توی ۰ ۳/۷ ۱۳ ط: ہزار ہزار سال ۰ ۳/۷ ب/۱

خ: رب شما ، ط: آں پروردگار شما ۰ ۳/۷ ب/۳ ط: ہردم خلعتے و نواختے ۰ ۳/۷ ب/۴

ط: ہردم حیرتے ۰ ۳/۷ ب/۵ خ ، ط: طراز اعزاز برکرت او ۰ ۳/۷ ب/۶ خ ، ط: د

دیگرے را ۰ ۳/۷ ب/۱۴ خ ، چہ کذرد چہ کار کے بعد مثنوی کے مندرجہ ذیل تین اشعار

جو نسخہ پیش نظر کے حاشیہ پر مرقوم ہیں: قبالست ایں کہ بے شرع و طریقت + کشایند

ہمیں راہ حقیقت ، طریقت بے شریعت نیست حاصل + حقیقت بے طریقت نیست

وصل ، بیکدیکر تعلق ہر سہ دارد + کہ شان تفرقہ کردن نیارد (دوسرے شعر میں دونوں

قوافی ایک دوسرے سے متبادل ہیں) ———— ۰ ۴/۷ ۱۵ ط: فراتست

ن پُر آبست ۰ ۵/۷ ۴ خ ، می خواہی از پدرم روضہ الرضوان بیک گندم بفروخت

ناخلف باشم اگر نفروشم من بہ یک جو بس روندہ را ۰ ۵/۷ ۸ خ ، ط: آں سالک را گویند

حق بیں گشت ۰ ۵/۷ ب/۱۴ ط: الف لامے ۰ ۵/۷ ب/۱۶ خ: کاوش کیرد ۰ ۶/۷ ۹ خ:

کامل بر بیست خواست و مراد خویش ۰ ۶/۷ ب/۱۵ خ ط: ہر کہ قہر وحدت ۰ ۶/۷ ب/۱۶

خ،ط: دور کہ د آنجا کہ دکہ ۷۷/۹ خ،ط: اے برادر طاعت و معصیت ۷۷ ب/۷

خ،ط: بدانند کہ ۷۷ ب/۱۴ خ،ط: لطف کند مہمات اور ابکلی کفایت کند و اور ا

۷۸/۲ ط: نیست باران بفرست ۷۸/۴ خ،ط: واثر اجابت ۷۸/۴ خ،ط: براثر

دے ۷۸ ب/۱،ط: از کل بر دارد ۷۸ ب/۷ ط: یابا کلاہے ۷۹/۱ خ،ط: دزدے

۷۹/۴ خ،ط: بشناسند ۷۹/۵ خ،ط (نکرنہ کے بعد): یا بر وہم جو زنان رنگی و

بوے بیش کیریا نہ بوں مردان در آئی و کوی جو مردان فگن (حاشیہ پر) ۸۰/۲ ط: راہ

سر گفت و گوئے ۸۰/۱۲ خ،ط: پس این ہر دو بار ۸۰/۱۳ ط: کہ در کا ہ کرم اوست

۸۰/۱۳ خ، ط: ہم سر از تاج ۸۰ ب/۳ ط: بر دابر د ترا ۸۰ ب/۴ ط: طلب

کنیم ۸۰ ب/۶ ط: واگر رنجی ۸۲ ب/۲ خ ط: بالائے بام ۸۲ ب/۴ ط: افتد و

بمنزل خود باز آید ۸۲ ب/۱۶ خ،ط: لنکان ولوکان <u>مکتوب بست و ششم</u>

۸۴/۳ محال بود چنانکہ گفت، خیالست اینک بے شرع و طریقت و کشایندت ہمی

راہ حقیقت، طریقت بے شریعت نیست حاصل، حقیقت بے طریقت نیست واصل، بیک

دیگر تعلق ہر کہ دارد، کہ شان تفرقہ کردن نیارد ۸۴/۱۴ من علم بما علم ۸۴/۱۷

ط: واجب نباشد ۸۵/۲ خ،ط: مراین ۸۵ ب/۱۴ ط: در گوش جان

۸۶/۳-۴ ط: وثیقہ محکم ۸۶ ب/۳ خ،ط: فانی باز ندارند از دوزخ بترسند

۸۶ ب/۸ ط: حدیث طراوت بہشت ۸۷/۸ ط: مزندارد ۸۷/۱۲ ط: وچون

ہرگز بندگی برابر دوستی نباشد کہ مقام بندگی مقام ذلت است و مقام دوستی مقام عزت

و بندہ جز ذلیل نباشد دوست جز عزیز نباشد، و ہرگز ذلیل برابر عزیز نباشد، بزرگے

گفتہ است اگر خداوند ابراہیم را گفت اتخذ اللہ ابراھیم خلیلا، و موسیٰ را گفت

وکلم اللہ موسیٰ تکلیما، ما را گفت یحبہم و یحبونہ و در یحبہم محب قدیم

و محبوب محدث و در یحبونہ محبت (محب) محدث و محبوب قدیم و اخبار ۰ ۸۷ ب/۱۰

ط، طالب در حال ۰ ۸۸/۱ ط، میدان سر انداز یست ولیکن صد مردہ در آنست ۸۸/۵

خ، ط، نبود لیکن چوں ۰ ۸۸/۵ ط، لطف بر جنب وزیر ۰ ۸۸/۱۲ ط، سر تر زنی بوے

ازیں راہ نیابی چوں ۰ ۸۸ ب/۹ ط، شکر و صنو ۰ ۸۹/۴ خ، ط، و عمر ۸۹/۱۰ خ، ط،

و اگر مثال ۰ ۸۹ ب/۹ خ، ط، تا نماز دیگر و اگر ۰ ۹۰/۴ خ، ط، کہ میان مغرب ۰ ۹۰/۱۴

خ، ط، و اگر در آخر شب ۰ ۹۰/۱۶ ط، موجود ست بہتر بود ۰ ۹۱/۱۶ خ، ط، و قوتش ۰

۹۱ ب/۱ خ، ط، در دل ۰ ۹۱ ب/۱۱ ط، جاری پس ۰ ۹۱ ب/۴ اسکے بعد ط، رہبر تو

اگر چہ یار بود ؛ رسد آں جا کہ باد یار بود، وصل را چوں بدید شد حالا ؛ سر دشد گفتگوے

دلالہ ۰ ۹۱ ب/۱۱ خ، در کشید و گفت، ثنیات، دم در کشید و گفت، رہبرت اول ار

چہ یاد بود ؛ رسد آنجا کہ یاد باد بود، چوں در آمد وصال را حالہ ؛ سر دشد گفتگوے دلالہ

خنک اشاں را کہ یاری لبس را آخری دو شعر مخطوط کے حاشیہ پر مرقوم ہیں لیکن تیسرا

مصرع ناموزوں ہے اور وہ یہ ہے ع چوں وصال را بدید آمد حالہ ۰ ۹۲/۱ خ، ط،

در جہاں در درگاہ ۰ ۹۲ ب/۵ خ، ط، بس جندیں خلق ۰ ۹۲ ب/۶ خ، آں حدیث

راہ طریقت، ط، ایں حدیث راہ باطن است ۰ ۹۳ ب/۱ ط، از بیرون اندرون

پیوند د ۰ ۹۳ب/۱۶ خ، ط: خفتن وشب جمعہ زندہ دارد، بدیں طریق بعداز نماز

خفتن بتجدید ۰ ۳/۹۴ خ، ط: حجاب مکرم ۰ ۱۴/۹۴ خ، ط: بغیرازقربان ۰ ۷/۹۵ خ ط:

غفلت کبرکی /گبری ۰ ۹/۹۵ خ، ط: ہرچند نام توحید ۰ ۹۵ب/۸ ط: کوبادیہ پیماے

۰ ۹۵ب/۱۶ ط: رفت دربہشت ۰ ۹۵ب/۱۷ خ، ط: بنشینی ۰ ۳/۹۶ ط: رسیدہ

اسب وآب درآبخانہ ۰ ۱۵/۹۶ خ: نہ نجات ۔ بعدہٗ بیت، تاراہ ... درویشی ۰

۹۶ب/۱۶ ط: ایاک نعبد وایاک نستعین ۰ ۹۷ب/۶ ط: واکر بدنویسد ۰

۹۷ب/۱۵ خ ط: عادت وبیچ پدر ۰ ۹/۹۸ ط: ازیں جاگفتہ ۔بیت ۔اے پسر کار عشق

بازی نیست: رفتن راہ دین مجازی نیست ۔یہ شعر مخطوط کے حاشیہ پر مرقوم ہے،

دوسرا مصرع اس طرح ہے: "زانک ایں رہ رہ مجازی نیست ۰ ۱۲/۹۸ ط: دیبادایم...

۰ ۹۸ب/۶ ط: ازنیت ۰ ۹۸ب/۱۷ ط: ندارد لیکن می ترسیم ۰ ۹۹/۱-۲ خ، ط:

داشتندوچناں مکتوب سی ودوم ۰ ۶/۹۹ خ، ط: تزکیہ دل بیش یابدو

درحضور دل اثر بیشتر دارد ۰ ۷/۹۹ خ، ط: خواہ ذکر خواہ فکر ۰ ۹/۹۹ ط: کہ آں

نہ کارہ ۰ ۱۴/۹۹ ط: ازشرف ۰ ۹۹ب/۵ ط: ہست کہ آنجا ۰ ۹۹ب/۵ ط: تاہمہ

بیاسائند ۰ ۹۹ب/۱۷ ط: بست وچہار ہزار واند ۰ ۱۰۰/۲ ط: ہزار زہاد وعباد

در ۰ ۳/۱۰۰ خ: یک رکعتے کہ ہست ازدل وجان ۷، ط: ہفدہ رکعت نماز ازدل و

جان نہ: رکعتی یک کہ ہست ازدل وجان ۰ ۵/۱۰۰ خ، ط: بنور نماز ۰ ۱۰۰ب/۲

خ، ط: وبر مکنونات ۰ ۶/۱۰۱ خ، ط: مع من ۰ ۸/۱۰۱ خ، ط: نماز فانی الصفۃ راہ ۰

۱۰۰•۱۰/۱۰ اخ، بنود فانی شدہ زیراک • ۱۰۱/۱۵ اخ، ط، کہ بشر است • ۱۰۱ ب/۱۰ ط،
نتواند کرد آں کمان ہمت است • ۱۰۱ ب/۱۱ خ، بیت ندارد • ۱۰۲ ب/۴ خ ط،
کُشف • ۱۰۲ ب/۱۱ خ، ط، سکو • ۱۰۳/۲ خ، رسید ہر کہ در خود برسید از محل، ط،
رسید ہر کہ رسید در خود برسید از محل • ۱۰۳/۱۰ ط، زیاں دارد • ۱۰۳/۱۶ ط، موصوف
خوانند • ۱۰۳/۱۷ ط، در دولت • ۱۰۳ ب/۲ خ، جز تو • ۱۰۳ ب/۱۰ ط، باسرار •
۱۰۳ ب/۱۱ ط، من حکم المرید • ۱۰۳ ب/۱۲ ط، ضرورۃ • ۱۰۴/۶ ط، مرید باید کہ
۱۰۴/۹ ط، مختصر است کے بعد گویند... آدم بیا فرید (حاشیہ پر یہ عبارت ہے مگر شعر
اس نسخہ میں نہیں ہے) • ۱۰۴/۱۴ خ، ط، نصیب خود • ۱۰۴/۱۵ خ، سابق لم یزلی
ما زنید • ۱۰۴/۱۷ خ، واین ہم • ۱۰۴ ب/۶ خ، ط، کسی را کہ مکتوب سی و چہارم
۱۰۴ ب/۱۱ ط، عبادت بر دو نوع است۔ عبادت بدنی • ۱۰۴ ب/۱۴ خ، از ما سوی
اللہ • ۱۰۴ ب/۱۶ خ ط، بریزند آں را • ۱۰۵ ب/۲ خ ط، بسندیدہ باشد • ۱۰۵/۷
خ، ط، کردند انتم احبائی وانتم اصدقائی • ۱۰۵ ب/۱۶ خ، ط، ہمہ نور
نبوت • ۱۰۶/۳ ط، اضعف • ۱۰۶/۴ ط، الطف • ۱۰۶/۱۲ خ ط، داد مدبران
۱۰۶ ب/۷-۹ خ، ط، ما اتوا وقلوبھم وجلۃ یا رسول اللہ، ط، نسخہ مطابق
مخطوط • ۱۰۷ ب/۳ ط، نور رحمت تو • ۱۰۷ ب/۴ خ، ط، بے نشان نشانیست •
۱۰۷ ب/۱۴ خ، ط، در برخواہد • ۱۰۷ ب/۱۷ خ، ط، سر بر قدم مسیح نہی • ۱۰۸/۲
خ، ط، دور بادہ • ۱۰۸/۴ خ، ط، از مہر ما ط، اگر خود خواہد • ۱۰۸/۱۲ خ، اگر نظر

۱۰۸۰/۱۶ ط، ایضاً تواں گفت ۰ ۱۰۹ب/۲ خ ؛ ہر کہ ۰ ۱۰۹ب/۳ خ ط؛ مخلداً

در ۰ ۱۱۱/۳ خ، ط؛ رحمۃ اللہ علیہ ۰ ۱۱۱/۴ ط ؛ کریمی ورحیمی ۰ ۱۱۱/۸ ط؛ مخالفت

برسول تو ہم سنگ نیند اختم ۰ ۱۱۱/۹ ط؛ کہ نہ می فروشی ۰ ۱۱۱/۱۰ خ ؛ بسے است ۰ ۱۱۱/۱۰

خ، ط؛ می جوشی ۰ ۱۱۱/۱۶ ط؛ قوت بایشاں دہ ۰ ۱۱۱/۱۷ خ، ط؛ اگر آں را ۰ ۱۱۱ب/۱۱

ط؛ ایمان دہ در آں دم ۰ ۱۱۱ب/۱۷ خ، ط؛ ولخشیدن ۰ ۱۱۲/۴ خ، ط؛ ابن عینیہ

ثوری ۰ ۱۱۲/۱۲ خ، ط؛ مرد دیتر ۰ ۱۱۲/۱۶ ط؛ است تقدیر سبب ۰ ۱۱۲ب/۲ ط؛

سہ بارگنی و بعضے گفتہ اند تا پنج بار و بعضے گفتہ تا ہفت بار ۰ ۱۱۲ب/۱۰ خ، ط؛ شر

را و دفع بلا تبت، ط؛ شر را تبت ۰ ۱۱۲/۱۴ ط ؛ یک بار بخواند ۰ ۱۱۳/۱۵ خ ؛ گناہ

من ؛ گناہ خو ۰ ۱۱۳ب/۶ خ، ط؛ زحضرت ۰ ۱۱۳ب/۶ ط؛ نیم زحضرت تو، خ ؛ نہ ام

زحضرت تو ۰ ۱۱۳ب/۱۳ خ ؛ ودشمن وراہزن ۰ ۱۱۴ب/۴ ط ؛ ابد انجم ۰ ۱۱۵ب/۷

خ، ط؛ یک زنت ۰ ۱۱۵/۹ خ ؛ قبلۂ خود ؛ ط؛ قبلۂ روش خود ۰ ۱۱۵/۱۳ خ؛ کرحت

کہ آبجنان ۰ ۱۱۵/۳ خ، ط؛ حاصلے ۰ ۱۱۵/۶ خ نیست مرید را ۰ ۱۱۵/۱۱ خ ؛ نیک

بختاں را محروم کرداند از علم بدبختاں را، ط؛ کنند بعلم نیک بختاں را و محروم گذارند از

علم بدبختاں را ۰ ۱۱۵/۱۷ خ، ط؛ می گدازد ۰ ۱۱۶/۱ خ، ط؛ نازد ؛ ط؛ وگرمی سازد

۱۱۶/۵ ط ؛ ما اعظم ۰ ۱۱۶/۶-۷ خ، ط؛ ہمہ ہجو ہا در خود ۰ ۱۱۶ب/۵ ط؛ ما

الحریۃ قال العبودیۃ ۰ ۱۱۶ب/۶ خ، ط؛ آزادیست ۰ ۱۱۶ب/۹ خ، ط؛

والاکرام ۰ ۱۱۶ب/۱۶ خ ؛ باسیصد ؛ ط؛ باشش صد ۰ ۱۱۶ب/۱۲ خ، ط؛ ملکا

۱۷/۱۱۳ط: دَگّادگّا ۰ ۱۱۷ب/۱ ط: یفسیدُ ۰ ۱۱۷ب/۸ خ، ط: محبت ما

۰ ۱۱۷ب/۷ خ، ط: نادیدهٔ ۰ ۱۱۹/۱ خ، ط: و دل کباب کشتہ ۰ ۱۱۹ب/۲ ط: ورنہ

کشی ۰ ۱۱۹ب/۶ ط: در باقی نہ کردن ۰ ۱۲۰ب/۱۳ خ، ط: کہ تو در مملکت ۰ ۱۲۰ب

۱۴س- تا ۱۲س خ: اے برادر... کفت - ندارد ۰ ۱۲۱/۴ خ، ط: الٰہی بجبتم بپسند

واگر بجبتم نہ پسندی ۰ ۱۲۱/۱ خ، ط: لباس اوشد ۰ ۱۲۱/۱۳ ط: بکرمہ جو آں نظر

وآں علم دستگیر آید در دیں پید آید ۰ ۱۲۱/۱۵ ط: مخور تا باخر ۰ ۱۲۱ب/۶ ط: شما

ابلا و محنت ۰ ۱۲۱ب/۸ ط: عافیت ناخواستہ دہند ۰ ۱۲۱ب/۱۰ ای [برادر] ۰

۱۲۱ب/۱۰ خ، ط: نعمت دنیا ۰ ۱۲۱ب/۱۱ خ، ط: واین محنت ۰ ۱۲۱ب/۱۳ خ ط: کر

نہادند کسی از وی پرسیدی کہ ۰ ۱۲۲ب/۹ ط: ونہ تو راجائی ست ۰ ۱۲۲/۱۲ ط: در

مقام ۰ ۱۲۳ب/۲ خ: عیب برخاست ۔ بیت ۔ ذرهٔ درد خدا در دل ترا بہ بہتر

از ہر دو جہاں حاصل ترا ۰ ۱۲۳/۱۷ ط: قوتی ۰ ۱۲۴/۱۶ [غالب آمده بود] ۰ ۱۲۴/۱۶

ط: غالب ایں بود اے برادر ۰ ۱۲۴ب/۱۰ ط: چوں روزگار ۰ ۱۲۵/۵ خ: بروے

آشکارا شود ۰ ۱۲۵/۱۶ خ: ہر نظرے ۔ دو ختند ۔ ندارد ۰ ۱۲۵ب/۲ ط: بولہب

کرد ۰ ۱۲۵ب/۷ خ: باز بلند پرد، باز بلند تر پرد ۰ ۱۲۵ب/۱۷ خ، ط: صید کہ

کند ۰ ۱۲۶/۱ خ، ط: باید کرد کہ ۰ ۱۲۶/۲ خ: نیابد ہر کہ ۶ ط: نباید ہر کہ ۰ ۱۲۶/۲ خ:

غلام آسائش ۰ ۱۲۶/۳ خ: آسائش غلام ۰ ۱۲۶ب/۴ خ: مشغول بکند ۰ ۱۲۶ب/۱۶

خ، ط: بعد ازاں ۰ ۱۲۷/۲ خ: مکدر باز تنک شاید ۰ ۱۲۷/۱۱ خ، ط: و او جملے ۰

۱۲۷/۱۷خ، ط: ویرانه را ۰ ۱۲۸/۹ ط: شرم خلق از شرم خدائے تعالیٰ ۰ ۱۲۸/۱۲ ط:
و مارا از من ۰ ۱۲۸/۱۶ خ، ط: بس ایں ترک ۰ ۱۲۸ب/۹ خ، ط: مبینه داند ۰
۱۲۸ب/۱۱ خ، ط: معصیت کردن ۰ ۱۳۱ب/۱ خ: وقت بیم غرق شدن ہمه عمر یک بار
شکر ۰ ۱۳۲ب/۷ خ، ط: سرائیست که گفت ۰ ۱۳۲ب/۱۵ خ، ط: بازکانان ۰
۱۳۳/۱۲ ط: دررہ ۰ ۱۳۳ب/۴-۵ خ: اختلاف ایشاں ۰ ۱۳۳ب/۷ خ، ط:
حاکم عدل ۰ ۱۳۴/۵-۶ ط: می دانی - دو جز است ۰ ۱۳۴/۱۱ ط: این بنده، ندارد
۱۳۴ب/۱۶ تازاں/نازاں ۰ ۱۳۵/۳ رباعی کا تیسرا مصرعه ۰ ۱۳۵/۹ ط: رازیان
ندارد ۰ ۱۳۵ب/۱ خ، ط: ریا و خفا یاد ۰ ۱۳۶/۴ ط: صما سنگ ۰ ۱۳۶/۸ خ ط:
دید شرک است ۰ ۱۳۶/۱۳ خ، ط: از غیر کردن نه بینی ۰ ۱۳۶/۱۷ ط: برابر داشت ۰
۱۳۷/۱۰ خ، ط: متحقق باشد ۰ ۱۳۷/۱۲ ط: عبد الدنیا ۰ ۱۳۷/۱۲ خ، ط: عبد بطنیه ۰
۱۳۷ب/۳ خ، ط: گفت ہلاک ۰ ۱۳۷ب/۵ خ، ط: سر برداشت ۰ ۱۳۷ب/۵ ط:
بماند در سر پنداشت، خ: بماند و در سر پنداشت ۰ ۱۳۷ب/ خ، ط: بماند در سر
۱۳۷ب/۱۷ خ ط: بریں ۰ ۱۳۸/۱ خ، ط: یعنی ۰ ۱۳۸ب/۹ خ، ط: زمن بد دیدی
۱۳۹/۲-۳ خ: اسیر بیند ۰ ۱۳۹/۷ خ، ط: عزوجل اول ۰ ۱۴۰/۲ خ: ہر ذره بنمود
یار، ط: بنمود باز ۰ ۱۴۰/۳ خ، ط: یک است، اصل عدد ۰ ۱۴۰/۹ خ: عرفة
-ط: عرفتة ۰ ۱۴۰ب/۱۵ ط: جمله عالم تا ابد ۰ ۱۴۱/۷ خ: راست بخود ۰
۱۴۱/۱۷ ط: عن درک الادراک ۰ ۱۴۱ب/۱ لا یعرفه غیر الله ۰ ۱۴۱ب/۱۶

خ: ہرِ ذرّہ زخاک، ہر ذرّۂ زخاک • ۱۴۱ب/۱۶ خ، ط: جا بیست جہاں نما • ۱۴۲/۹
خ، ط: عارف خوانند • ۱۴۲/۱۰ خ، ط: بمعنی آں خبر و حقیقت آں عالم بود او را عارف
• ۱۴۲/۱۴ ط: استحقاقے کنند • ۱۴۲ب/۲ خ، ط: بصرف • ۱۴۲ب/۹ ط: (بیت مزید)
چہ حسن است ایں کہ گر مردم رخت را صد نظر بینم ٭ ہنوزم آرزو باشد کہ یک بارے
دگر بینم • ۱۴۳/۳ خ، ط: شدۂ تو ونمی دانی • ۱۴۳ب/۱ خ: منم خود • ۱۴۳ب/۳
خ، ط: دہم معشوق، خ، ط: ہم آئینہ ہم جمال و ہم بینائی، ط: ہم آئینہ ہم جمال ہم بینائی
• ۱۴۳ب/۴ خ: خم خانہ تہی شدہ، ط: خُم تہی شدہ • ۱۴۳ب/۸ خ، ط: عجب بیت
• ۱۴۴/۱۷ خ، ط: ولایت فرماید • ۱۴۴ب/۴ خ، ط: جان اندر دہ • ۱۴۴ب/۹
خ، ط: دلم بربودی • ۱۴۴ب/۱۰ خ: دریاذی [؟]، ط: دریا می کنند • ۱۴۴ب/۱۵
خ، ط: ایں کار • ۱۴۴ب/۱۷ خ، ط: این کار • ۱۴۵/۱ ط: باید بود • ۱۴۵/۷
خ، ط: مور ضعیف • ۱۴۵/۱۵ خ: توام زتو، ط: تو از توام • ۱۴۵/۱۵ خ، ط:
در آتشی • ۱۴۵/۱۶ ط: و غوغا است • ۱۴۵/۱۷ ط: زہی کار زہی یار •
۱۴۵/۱۶ ط: پر نزند • ۱۴۵ب/۱۰ خ، ط: دہن آلودہ • ۱۴۵ب/۱۷ ط: شود
وزہی شر • ۱۴۶/۱۲ ط: سوز او طلب • ۱۴۶/۱۷ ط: نشان مرا کے بعد رباعی بطور
نسخہ حاشیہ پر دی ہے: زنّار پرست زلف عنبر بویت ٭ محراب نشیں گوشۂ ابرویت ما
یارب تو چہ قبلہ گہ دارد شب و روز ٭ روی دلِ کافر و مسلمان سویت • ۱۴۶ب/۶
خ، ط: چوں افروختہ است ــ ندارد • ۱۴۶ب/۱۱ خ، ط: الحق جاعل الخ ــ ندارد

۱۴۶۰اب/ ۱۲ خ،ط: خلیل را اتخذ اللہ الخ گفت ۰ ۱۴۷اب/ ۸ خ،ط: بعض
مراد است ۰ ۱۴۷اب/ ۹ ط: تحت قبائی ۰ ۱۴۸/ ۹ خ،ط: نفس او ۰ ۱۴۸/ ۱۱ خ،ط:
بصرہ ۰ ۱۴۸/ ۱۴ خ،ط: ثمرہ دلیل ۰ ۱۴۸اب/ ۳ ط: زاہد اسلم ۰ ۱۴۸اب/ ۱۰ ط: زبوں
ضعیف ۰ ۱۴۹/ ۳ ط: نہ گزارد تا ۰ ۱۴۹/ ۱۲ ف نوای ۰ ۱۴۹/ ۱۴ خ،ط: جملہ کرد
۱۴۹۰اب/ ۱۳ خ،ط: دگرم ہیچ نباید ۰ ۱۵۰/ ۲ خ،ط: عظیم یابد ۰ ۱۵۰/ ۳ ط: عظیم
باید و مثال آں ۰ ۱۵۰/ ۶ ط: و بمعصیت ۰ ۱۵۰/ ۱۲ خ: خبر او ۰ ۱۵۰اب/ ۲-۳
خ،ط: علاج علت او ۰ ۱۵۰اب/ ۳ خ،ط: شنیدیم ۰ ۱۵۰اب/ ۷ ط: قابلہٗ ۰
۱۵۰اب/ ۱۴ خ،ط: خواجہ سہیل ۰ ۱۵۰اب/ ۱۵ خ،ط: و براکفتی ۰ ۱۵۱اب/ ۵ خ،ط:
وی دوستان ۰ ۱۵۱اب/ ۶ خ: لغت آرزو را گویند ۰ ۱۵۱اب/ ۹ خ: بر آں می
آید ط: بر آں می بارد ۰ ۱۵۱اب/ ۱۱ خ،ط: برسد برید خ: کل وبار آرد ۰ ۱۵۱اب/ ۱۶
خ،ط: اثبات کنیم ۰ ۱۵۲/ ۱ خ،ط: توقف کنیم ۰ ۱۵۲/ ۶ خ،ط: تفسیر کنند ۰ ۱۵۲اب/ ۱۳
خ،ط: مر بندہ را ۰ ۱۵۳/ ۱ خ،ط: نظری بود ۰ ۱۵۳/ ۵ ط: فراتر بودہ باشد ۰
۱۵۳/ ۷ خ،ط: در زیادتی دارد و ازاں غایت و کمال خود ۰ ۱۵۴اب/ ۵ خ،ط:
بوئیدن و دویدن ۰ ۱۵۴اب/ ۱۵ خ،ط: اما طلب باشد ۰ ۱۵۵/ ۲ خ: سیوم و
جل ط: سیوم وجد ۰ ۱۵۵/ ۳ خ: دوجل از دیدن ۰ ۱۵۵/ ۴ خ،ط: از
فوت وصلت ۰ ۱۵۵/ ۶ خ: دوجل مقام ۰ ۱۵۵اب/ ۷ خ،ط: عاشقان تو پیدا
۱۵۵۰اب/ ۱۱ خ،ط: ثالث ۰ ۱۵۵اب/ ۱۶ خ،ط: اعتقاد منت ۰ ۱۵۶/ ۸

خ، ط، نہرۂ آنگ ۰ ۱۵۶/۱۰ خ بیت ۔ ندارد ۰ ۱۵۶ ب/۵ خ، ط، رخت بے

نوائی ۰ ۱۵۷/۱۱ خ ؛ یامالک تومقنع، ط؛ یامالک توچقار ۰ ۱۵۷ ب/۵ ط؛ کوس

طلب ۰ ۱۵۷ ب/۸ خ، ط؛ طالبان ما بر خرزید کہ ایشاں ۰ ۱۵۷ ب/۹ خ؛ ہیچ

جیز نماید، ط؛ ہیچ جیز نماند ۰ ۱۵۷ ب/۱۷ خ، ط؛ کفتہ اند لن یصل ۰ ۱۵۸/۱۷ ط؛

وندائے لاابالی ۰ ۱۵۹/۱۶ خ، ط؛ بتو د خود بیں حق بیں جون ۰ ۱۵۹/۱۷ خ، ط؛

افتادہ است جز خود را ۶ خ ؛ لاجرم نمی ترسیم، ط؛ لاجرم می ر ۰ ۱۵۹ ب/ا خ، ط؛

وبت نفس ۰ ۱۵۹ ب/۱۶ خ، ط؛ درخاک مذلت افتد ۰ ۱۵۹ ب/۱۷ خ، ط؛ ہمہ موجودات

۰ ۱۶۰/۹ خ، ط؛ کہ نفس فرعون ۰ ۱۶۰ ب/۱۱ ط؛ راست نیاید ۰ ۱۶۰ ب/۱۶ خ؛ نسبت

نہ کنی ۰ ۱۶۱/۱۵ خ، ط؛ داز خود صلاح ، خ، ط؛ کار بر مراد ۰ ۱۶۱ ب/۱ خ، ط، قدرت

دفرمان ۰ ۱۶۱ ب/۱۶ خ، ط؛ یا پیش زند ۶ خ؛ بیر فرستادہ ۰ ۱۶۳/۱۲ ط؛ بتکلف

مرغے ۰ ۱۶۳ ب/۷ خ، ط؛ بر درکاہ عوانان وظالمان برد ۰ ۱۶۵ ب/۴ خ، ط؛

نبیگا ۰ ۱۶۵ ب/۷ خ، ط؛ ھذہ ، اے کاشکے ۰ ۱۶۶/۱ ط؛ بہتم ۰ ۱۶۶/۲ خ؛

اد ہر چہ ۰ ۱۶۶/۸ خ؛ قیمۃ کل امر جیبہ، ط؛ قیمۃ کل شئ جیبہ

۰ ۱۶۶/۱۲ ط؛ زمرداں را ۰ ۱۶۶/۱۳ خ، ط؛ ولالنا ۰ ۱۶۶ ب/۳ ط؛ برسر جان

۰ ۱۶۶ ب/۴ خ؛ تیغ قہر کہ ۰ ۱۶۶ ب/۵ خ، ط؛ کافر کہ کافر زخمی کہ ۰ ۱۶۶ ب/۵ خ؛

وبجز قصد ۰ ۱۶۷/۱ خ؛ غزل ۶ ط؛ رباعی ۰ ۱۶۷/۶ ط؛ از آدمی ۰ ۱۶۷/۸ ط؛

مکر دو گروہ آدمیاں ۰ ۱۶۷/۹ خ، ط؛ کس را دولت ۰ ۱۶۷/۱۶ خ، ط؛ مرغ

حکمت دان زمانی ۶ خ چو ، خ ،ط ، بہ زین ۰ ۱۶۷ اب/ ا خ ،ط ، نہ بینی ۰ ۱۶۷ اب/۲/ خ ،ط ، کہ روزکار ۰ ۱۶۷ اب/ ۸ خ ، معشوقہ مرا ۰ ۱۶۷ اب/ ۱۰ خ ، ہول دارد ۶ ط ، بدل دارد ۰ ۱۶۸/ ۱ خ ،ط ، درکردن عزازیل ۶ خ ، کہ گنجیم ۰ ۱۶۸ اب/ ۲/ خ ،ط ، کہ آں بیچارہ ۰ ۱۶۸ ب/ ۴ خ ،ط ، اے بے چارہ ۰ ۱۶۸ اب/ ۷ ط ، دستگیر آید سخن ای عزیزاں ۰ ۱۶۸ اب/ ۱۱ ط ، ہر بار کہ غلام ۰ ۱۶۸ اب/ ۱۴ ط ، دعوی دین از ۰ ۱۶۸ اب/ ۱۵ ط ، عہد بازدہ ۰ ۱۶۹/ ۱ ط ، ازبالش ہمت ۰ ۱۶۹ ب/ ۱ خ ، فارغ ... تضاد ہمہٗ ندارد ۰ ۱۶۹ اب/ ۳ خ ،ط ، بردہ رخت ۰ ۱۶۹ اب/ ۴ خ ، ذرہم تیر ۰ ۱۶۹ اب/ ۵ ط ، بادہ ہا خوردہ بر رخ ساقی ۰ ۱۶۹ اب/ ۶ خ ،ط ، شنیدہ کہ دلیل ۰ ۱۶۹ اب/ ۱۲ خ ، علم آموزی ،ط ، علم امروز/ن اموزی ۰ ۱۷۰/ ۱۰ ،ط ، رسید سجدۂ شکرہ ۰ ۱۷۰ اب/ ۷ خ ،ط ، خوف ہجر/ فراق است ۰ ۱۷۱/ ۱ خ ،ط ، جو راست درحضور ، خ ، بیت رباعی ،ط ، رباعی قبل بیت ، رباعی ۔ اے دل مشو از ہجر مشوش احوال ، در آرزوے وصال بسیار مثال ، در وصل بود بیم زہجراں لیکن ، در ہجر بود ہمیشہ امید وصال ۰ ۱۷۱/ ۵ خ ، مذہب عشاق ۰ ۱۷۱ اب/ ۴ ۔ ۵ ط ، ہوا نفس ۰ ۱۷۱ اب/ ۱۲ خ ،ط ، بصیرت واصحاب ۰ ۱۷۱ اب/ ۱۳ خ ، ایمن ۔ نودہ اند ۔ ندارد ۰ ۱۷۲/ ۷ خ ، دارہ قہر پراشاں راندہ ۔ ندارد ۰ ۱۷۲/ ۱۶ خ ، ہزار ہزار ... برداند وہزار ۰ ۱۷۲/ ۷ خ ،ط ، لااُبالی ۰ ۱۷۲ اب/ ۱ ط ، احباب را در آتش غیرت کباب ۰ ۱۷۲ اب/ ۷ ط ، بلابا شد ۰ ۱۷۲ اب/ ۹ خ ، داغ برنہد ط ، داغ نہند ۰ ۱۷۳/ ۱/

خ، ط، میان شاں از جیست ۳۰،۷ اب/۱خ ؛ التفات بغیرے نکاہدارد ۳۰،۷ اب/۱۴

ط، ومقرر داند کہ صحبت ۴۰،۷/۱/۱ط، معاملتی وریاضتی ۴۰،۷/۱/۲-۱خ، بے علم نبود

دا گرکسی ۴۰،۷/۱/۷ط، واین نیز ۶خ ؛ واین دوکونہ ۴۰،۷/۱/۱۴ط، دیدن

این بود۔ قطعہ۔ برلوح دلت نقش اگر ہیچ حروف است ، یک رمز زاسرار معانی نہ

بدانی ، چوں محوشداز لوح دلت حرف تمامت ، می دان کہ شدی محرم اسرار معانی

۴۰،۷ اب/۳ط ؛ افتد۔ چنانچہ گفت۔ شعر۔ نیست از بہر آسمان ازل ، نردبان پایہ

بہ ز علم وعمل ۴۰،۷ اب/۱۳ط ؛ نیفتد۔ این است کہ گفت۔ مثنوی۔ علم راچوں تو

خوانی از بازی ، آلت وساز جاہ آزاں سازی ، علم سوے درالہ برد ، نہ سوئے

نفس ومال وجاہ برد۔ بے ۴۰،۷ اب/۱۵ط ؛ رساند۔ شعر۔ مورمسکین ہوسے

داشت کہ در کعبہ رسد ، دست برپائے کبوتر زدوناکاہ رسید ۵۰،۷/۱/۲خ ؛

صفت کبوتری کردد ۵۰،۷/۱/۷ط ، صحبت را این جا ۵۰،۷/۱/۱۵خ ، تاہم دعوی

بینی وبراہ آدم چہ گفت فرونکر تاہم بنازیابی ابلیس چہ گفت ۵۰،۷/۱/۳خ ؛

افلاسش ۔ آنک ، ندارد ۵۰،۷ اب/۸ سخت بے ہمت ۵۰،۷/۱/۹خ ، کراکندہا

کرامی کند ۵۰،۷ اب/۱۰ط ؛ نہی۔ بیت۔ پدرم روضۂ رضوان بدوگندم بفروخت ،

من کہ باشم کہ جہاں را بجوے نفروشم ۶۰،۷/۱/۱۳خ ؛ بے جزی وتنہائی ، ط ؛ این

صفت مردہ است نہ زندہ پس این بکشتن نفس حاصل شود این جملہ ۶۰،۷/۱/۱۷

خ ؛ بی اسبابی وبے خبری ۷۰،۷/۱/۱خ ، ط ، حاشا وکلا ۷۰،۷/۱/۱۲خ ، دان تو

غدلہا ۰ ۷۷اب/۱۰خ : برآید برورسیدن ۰ ۷۷اب/۱۱خ،ط : درمیان آید ۰

۷۷اب/۱۳ط : چوں اوبربست اوراہ خودرفت راہ کبوترکادمریداست دربست

راہ خودرفت ۰ ۱۷۸/۳ط : طریقت موافق پیر ۰ ۱۷۸/۹ط : و درحاجت بکشاید

۰ ۱۷۸/۱۷خ،ط : ازخاک ۰ ۱۷۹/۱۳ط : آنجارسدازخودرسید، خ : آنجا

رسیدازخودرسید، نسخۂ دیگر : آنجارسدازخودبے نشان گشت ۰ ۱۷۹اب/۱۰خ :

غلامی دادند، ط : غدامی دادند ۰ ۱۷۹اب/۱۱خ : شعر دیگر ندارد (تاکہ ــ آزادند)

۰ ۱۸۰/۳خ،ط : بمعنی ۰ ۱۸۰/۹-۱۰خ،ط : چندیں دریاہا ۰ ۱۸۱اب/۳خ،ط : و

عدل بے علت دیگرے رامی گدازد ۰ ۱۸۱اب/۱۲ط : تابہ آب مغفرت بشوید ۰ ۱۸۱اب/۱۳

خ : ازعلت پیدا، ط : ازدل پیدا ۰ ۱۸۲اب/۲خ،ط : خودباختیارہ ۰ ۱۸۲اب/۴

خ،ط : چہ محسوب بود ۰ ۱۸۲اب/۶ط : دردرگاہ خدائے عزوجل ۰ ۱۸۲اب/۱۲خ،ط :

کہ ازاوصاف ۰ ۱۸۲اب/۱۳ط : دولت گاہ اسلامت ۰ ۱۸۲اب/۱۶خ،ط : باطن

ــ ندارد ۰ ۱۸۳/۱۳ط : کہ پیش خلق ۰ ۱۸۳/۱۶خ،ط : بقیامت کہ راہ ۰ ۱۸۳اب/۷

خ : خلیل تر ۰ ۱۸۴/۴خ،ط : تواندکرد ۰ ۱۸۴/۱۶ط : گوہرعشق ۰ ۱۸۴اب/۱۵

ط : توانی رسید ۰ ۱۸۵/۱۷خ : وایشاں نوحہ می کنم ــ ندارد ۰ ۱۸۵اب/۱خ : ملے

یابی خبری، ندارد ۶ لے برادریابے خبری ۰ ۱۸۵اب/۸ط : ازاجانب دنیا ۰

۱۸۵اب/۱۵خ،ط : اسرارملکی ۰ ۱۸۵اب/۱۶خ،ط : آں معنی عاجز، ط : ایں معنی

طلوع ۰ ۱۸۶/۶ط : ازوے یافت رسیدہ ۰ ۱۸۶/۱۷ط : ومزاج بدنکند ۰

۱۳/۱۸۷ ۱۵خ: چندانکہ تواند تانسبت او بشیطاں متصل نہ گردد آنگاہ مانند

۱۸۷/۱۵ اط: تانسبت او ۰ ۱۸۷/۱۶ اخ، ط: خبیث القول ۰ ۱۸۷ اب/ ۵

خ، ط: گویند ۰ ۱۸۷ اب/۶ ط، خ: کہ دہ سال ۰ ۱۸۸ اب/۶ ط: سبک وزود ۰

۱۸۸/ ۹-۱۰ اط: وبودی کہ بالشتی کہ، خ: بودی - قلم زدہ ہے ۰ ۱۸۸ اب/۱۳ ط:

اینجا بیا و آنجا برو و ہم چنیں برو ۰ ۱۸۸ اب/۱۶ ط: معجزۂ دیگر نبودی ۰ ۱۸۸ اب/۱۷

ط: اخلاق حمیدہ واوصاف پسندیدہ وی شاید پسندیدہ بودی - ۱۸۹/۳ ط خ:

ایمان آوردندے ۰ ۱۸۹/۳ ط، خ: قبول کردندے ۰ ۱۸۹/۷ اخ، ط: چنانکہ،

عارفی بریں اشارت ۰ ۱۸۹ اب/۱۱ ط: فارغ اند خظی ونصیبی، خ: فارغ اند و

خیری ونصیبی ۰ ۱۸۹ اب/۱۴ اخ: جہان بلندی، ط: پناہی ۰ ۱۹۰/۱۶ اخ، ط: ومانند

ایں ۰ ۱۹۰ اب/۹ خ، ط: نخواہد بودن ۰ ۱۹۱/۸ خ، ط: آنجا نرسیدی - ۱۹۱/ ۹

خ، ط: اگر مریدی ۰ ۱۹۲/ ط: الطریق سو، کے بعد تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند؛

تدبیر بتقدیر خدا و ندچہ ماند، اس کے بعد بیت، بسیار خواستم...، خ: دونوں شعر

نہیں ہیں، خ: دونوں شعر ۱۹۱ اب کے حاشیے پر بھی مرقوم ہیں ۰ ۱۹۳ اب/۷ خ: آنست

کہ، خ، ط: آنست کہ ۰ ۱۹۴/ اط: روے بت ندیدہ، خ: روے دیت ندیدہ

۰ ۱۹۴ اب/۹ خ: بے چارہ خاک بر سر می کند و می گوید ۰ ۱۹۴ اب/۱۰ اط: زہرہ نی کہ

۰ ۱۹۴ اب/۱۰ اط: مزید ایک شعر: زانکہ رویش مثال آئینہ است بہ آہ آئینہ را تباہ

کند ۰ ۱۹۵/۸ ط: از ینجاست کہ گفتہ اند بیت: ہر کرا یک خرقہ ونانے بود؛ درد و

کوتش ملک سلطانے بود، خواجہ سری مستغنی ۰ ۱۴/۱۹۵ خ ؛ نکتہ موید ۰ ۱۳/۱۹۷ط؛

برکند ۰ ۱۹۷ب/ ۶ ن ؛ غمزہ تو می فریبد ۰ ۲/۱۹۸ خ،ط ؛ در دفتر خلقت ۰ ۳/۱۹۸

خ ،ط، ایں چنیں خلقت را ۰ ۱۹۸/ ۱۷ خ ؛ صد و بست چہار اند ہزار (صد ہزار

بست و چہار) ۰ ۱۹۸ب/۱۶خ ،ط ؛ بس دیر ۰ ۱۹۹ب/۷،۱خ ؛ کے حاشیہ پر یہ شعر

ہے ؛ چہ شناسد کمال دہقان را ؛ دانہ در چاہ و تخم در گندم ،ط، میں یہ شعر داخل متن

ہے اور توبہ کنند کے بعد ہے ، خ میں یہ شعر نہیں ہے ،مخ ؛ بر حاشیہ ۰ ۸/۲۰۰ خ ،ط ؛

لایعرفه غیرہ ۰ ۲۰۰ب/۳ ط ؛ رباعی کے بعد ایک بیت ہے ؛ اگر از تو برکنم دل بکجا

برم نگارا ؛ زدر تو باز گردم کہ کند قبول مارا ۰ ۲۰۱ب/۳ط ؛ وواے بریں نماز و روزہ ،خ ؛

بدیں نماز و روزہ و کار لایجوز باللہ العظیم ۰ ۲۰۱ب/۴ طخ ؛ اگر بیش سگی

نہی ۰ ۲۰۱ب/۸ ط ؛ دروازہ سعادت ابدی و در دولت دو جہانی است

۰ ۲/۲۰۲ ط ؛ سلطانیان ہمت اند ۰ ۱۴/۲۰۲ ط خ ؛ اَعدَدتُ ۰ ۲۰۲ب/۴

ط ؛ در نتوان یافت ۰ ۲۰۲ب/۱۷ ط ؛ اَنَا اَغنیٰ ، خ ؛ انا احصی ۰ ۳/۲۰۳

ط ؛ گو منگر کہ در عشق شرکت نہ پذیرد ، خ ؛ گو در منگر کہ عشق شرکت نپذیرد ۰

۲۰۳ب/۱۱ ط ؛ ازاں روز کہ او را ۰ ۲۰۳ب/۱۳ ط ؛ تو قدم بروے ۰ ۱۲/۲۰۴ طخ ؛

قطرہ زیں ۰ ۵/۲۰۵ طخ ، در فردوس خواہ در دوزخ ۰ ۱۲/۲۰۵ ط ؛ در سرای

اندوہ و محنت ۰ ۲۰۵ب/۲ طخ ؛ ہر کام ہر کسی نہ بخشد ۰ ۲۰۵ب/۸ خ ؛ نہند

الا کہ ۰ ۱۰/۲۰۶ طخ ؛ ہمت چنیں باید ۰ ۲۰۶ب/۱۰ط ، خ ؛ اهل الله خاصة

• ۲۰۶ب/۱۱ط، خ: اهل الجنة خاصةً • ۲۰۶ب/۱۵خ: رسول ملک الموت مبارک
• ۲۰۷/۷ط، خ: طاقتم برسید • ۲۰۷ب/۱۶ط: قدی می زن • ۲۰۸/۶ط، خ:
علت برسام • ۲۰۸/۱۴ط: کہ زتن، خ: کہ برین • ۲۰۸ب/۵ط، خ: اگر ہر چیزے
کہ جز حق است • ۲۰۸ب/۷ط، خ: و اگر ہر چیزے کہ جز حق است • ۲۰۹/۳ط، خ:
پنج بار بار گیر وصل • ۲۰۹/۱۷ط، خ: موسیٰ علیہ السلام را • ۲۱۰/۱۷ط، خ: وے پوشیدے
• ۲۱۰ب/۸ط: درین مقام نرسیده • ۲۱۱/۶ط: از مدعیان ہیچ نیاید و ہیچ مدعی،
خ: از مدعیان، ہیچ نیاید و مدعی • ۲۱۱ب/۹ط، خ: و دین راچوں طلب کنی • ۲۱۲/۴
ط، خ: زنار گبرگی عادت ببرید و دنیا • ۲۱۲/۶ط، خ: واز علت وعار • ۲۱۲/۱۱ط:
دراں بطالبی بینی، خ: دراں میاں بطلب بینی • ۲۱۲ب/۶ط: عشق ترا اوستاد بس،
خ: عشق ترا بس خود اوستاد • ۲۱۲/۱۳ط، خ: ہمہ جہاں را تواند بود • ۲۱۶/۳ط:
میان آرزو بردن و میان رجا، و گمان نیکو کہ نشان تقدم محبت ست و رجا بر اصل
باشد، خ: میان آرزو بردن و میان رجا و گمان نیکو، گمان نیکو و رجا بر اصل
باشد • ۲۱۷/۲ط: و وی دعوی نکرده بود • ۲۱۷/۱۴ط: لایسعنی فیه •
۲۱۷ب/۱ط، خ: خطر نماند • ۲۱۷ب/۳ط: روشن کنی • ۲۱۷ب/۵ط: کز دی
برآید • ۲۱۷ب/۶ط، خ: ہمی/ ہمیں مشاہده • ۲۱۷ب/۱۱ط: رسول ایم • ۲۱۷ب/۱۲
ط: برآید باتو • ۲۱۹ب/۵ط: شفق بعضے •
• ۲۲۰ب/۴ط، خ: و کتب تکرار کند • ۲۲۱/۱ط، خ: اگر عاصیان را • ۲۲۱ب/۱ط:

یوسف عشقت، خ مخ: ای تف عشقت ۰۲۲۲/۵ ط، خ: زرہ بافی کردے ۲۲۲/۷

ط، خ: راچنداں ۰ ۲۲۲ب/۸ ط، خ: نفل جستن بہتر از ترک وے ۰ ۲۲۲ب/۱۱ ط:

جز منفعت نباید دیدن و نجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزی، خ: جز منفعت

نباید دانستن و نجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزے ۰ ۲۲۳ب/۱ ط، خ:

وحدے کہ آں را ۰ ۲۲۳ب/۲ ط: چوں فقیر نفس را بعلم اندر ریاضت، خ: چوں فقیر

نفس خود را بعلم اندر ریاضت ۰ ۲۲۳/۸ ط: ما آں دو گروہ را، خ: ما آں دو کردہ

را ۰ ۲۲۴/۵ ط: امیر شام بودم، خ: امیر سامرہ بودم ۰ ۲۲۴/۶ ط، خ، تا بباز ار نہ

روی ۰ ۲۲۴ب/۱۷ ط، خ: بداں مقدار کہ در ۰ ۲۲۵/۱۰ ط، خ: اصل وطبع خلق

۰ ۲۲۵/۴ ط: اگرچہ بد است نیک است، خ: اگرچہ بد است نیکو بود ۰ ۲۲۵ب/۴

ط، خ: آں صحبت او دیرا ۰ ۲۲۵/۵ ط، خ: صحبت با بداں دارد ۰ ۲۲۵ب/۵

ط، خ: اگرچہ نیک است بد است ۰ ۲۲۶/۲ ط، خ: کنی ترا ازدی ۰ ۲۲۸/۹ ط:

واگر چنیں نکردی و چنیں چرا نکردی ۶ خ: وچرا چنیں کردی تو و چنیں چرا نکردی تو

۰ ۲۲۸ب/۶ ط، خ: بوستان غیب ۰ ۲۲۸ب/۹ ط، خ: و دار عنا دربند ۰ ۲۲۹/۹

ط، خ: ونخوت خواجگی را ۰ ۲۲۹ب/۱۰ ط، خ: ہم چو مجاہد است ۰ ۲۲۹ب/۱۳-۱۴ ط:

ہر یکی را خدمت می کند تا ایشاں با وراد و اوقات ۰ ۲۳۰/۶ ط: اگرچہ ہم مزدوری

۰ ۲۳۲ب/۴ ط، خ: خلیل اللہ را گویند ۰ ۲۳۲ب خ: س ۱۵ سے متن میں تقریباً ایک

صفحہ کی عبارت چھوٹ گئی تھی جو خفی خط میں حاشیہ پر مرقوم ہے ۰ ۲۳۲ب حاشیہ

مخ میں "پیش ما حقا فصیح و ناطق است" کے بعد درج ذیل عبارت ہے، جو خ ط میں

نہیں ہے، "اندر عالم ہیچ گلے و سنگے نیست کہ بوے وصال تو رنگے نیست"۔ ۲۳۲ب/۶

ط، خ: ایں چنیں کار (پیش۔ ندارد) ۲۳۲ب/۱۶ ط: وہولناک ۲۳۳/۱۱

ط خ: ایں جا کاری بنود آنجا نبود ۲۳۳/۱۱ ط: ("آنجا نبود" کے بعد) بغفلت

می گذاری روزگاری پہ نگر در گور خواہی کرد گاری ۲۳۳/۱۲ ط، خ: اگر در بہشت

۲۳۳/۱۳ ط خ: وہمہ نعمہا بسر او فرو ریزند ۲۳۳ب/۴ ط، خ، پس کسے را

کہ آں دولت ۲۳۳ب/۱۴ ط خ: سزاوار معرفت او نیست ہیچ عقلے ۲۳۴ب/۴

ط خ: خواہد داد و رائگاں خواہد داد ۲۳۵/۲ ط: درین جز ایمان ۲۳۶/۱۵

ط: آں ذکر ذکر نیست ۲۳۶ب/۹-۱۰ ط: تا زنار عادت و رسم گبرگی از گردنت

ببرد ۲۳۶ب/۱۴ ط: آب زلال ۲۳۸/۹ ط، خ: عید اضحی ۲۳۹/۲ ط: برائے

الاف و تفاخر ۲۳۹ب/۸ ط: دخود اندر راہند ۲۴۰ب/۲ ط، خ: شب معراج

۲۴۰ب/۱۳ ط خ: ابو الہیثم ۲۴۱/۳ ط: اللہ یسا لکما ۲۴۱/۳ ط، خ: عما

اکلتما و شربتما ۲۴۲/۲ ط: روز آدینہ ہر وقت، خ: روز آدینہ پیش از

سنت چہار رکعت ۲۴۲/۳ مخ: بیک سلام بخواند، اس کے حاشیہ پر نیت

مرقوم ہے، ط میں نیت اس طرح داخلِ متن ہے: بیک سلام نیت چنیں کند نویت

ان اصلی ۔ اللہ اکبر بخواند ۲۴۲ب/۱ خ، ط: وعلی آل محمد ۲۴۳/۶

ط: دنیا پیش است ۲۴۳ب/۱۷ ط: ودر حرام باشد و در حرام ۲۴۴/۱۰ ط،

دنیا نہ گیری ۲۴۴۰/۱۲ ط : زہد بنیاد ہمہ چیز ہاست ۲۴۴۰ ب/۱ ط، خ : نام زہد

۲۴۴۰ ب/۲ ط، خ : نام رغبت ۲۴۴۰ ب/۱۰ ط، خ : تا غلط نیفتد ۲۴۴۰/۱۲ ط :

ہمہ چیز ہا ۲۴۵۰ ب/۱۷ ط، خ : از راہ طاعت ۲۴۶۰ ب/۱۴ ط : گرگ یوسف

زی تست خورد و بزرگ ؛ ورنہ زی او یکے است یوسف و گرگ ؛ خ : گرگ و

یوسف ز تست خورد و بزرگ ؛ وگرنہ ز اد و یکے است یوسف و گرگ ۲۴۷۰ ب/۹

ط، خ : چہ خطر ؛ خ (چہ خط، صحیح معلوم ہوتا ہے) ۲۴۷۰ ب/۱۶ ط، خ : مارا مثل روا

او را نہ مارا مثل روا 'مارا' خط کشیدہ ہے لیکن اسے بھی رہنا چاہیے ۲۴۸۰/۹ ط، خ :

علیٰ خطرٍ عظیم ۲۴۸۰ ب/۱۱ ط : در درون با خود سودای کند ۲۴۹۰/۲

ط، خ : جز این قدر نماید ۲۴۹۰/۵ ط : دخلنا الدنیا فیہا مضطرین

۲۴۹۰ ب/۳ ط : کنومۃ ۲۴۹۰ ب/۳ ط : کنومۃ ۲۴۹۰ ب/۶ ط، خ :

دیالتی بالمعاذیر ۲۵۳۰ ب/۱۶ ط، خ : کہ روح معنی نیست ۲۵۳۰ ب/۱۷

ط، خ : کہ روح معنی است ۲۵۵۰ ب/۱۵ ط، خ : زہرہ یک آہ نیست ۲۵۶۰ ب/۷

ط : جان و دلے صد ہزار عاشق سوختہ را جگر کباب کند ۲۵۷۰/۷ ط، خ : دل براندہ

وقف باید کرد، ط : دلے یکتا ۲۵۸۰/۶ ط : تیغ درون وی است تا خود

۲۵۸۰ ب/۴ خ، ط : مرا با این ۲۵۹۰ ب/۴ ط : پدید آید از اوصاف دنی باوصاف

سنی ظاہر پاک شود و انچہ بر ظاہر پدید آید بہ اوصاف ستودہ باطن پاک شود

۲۶۰/۱۰ ط، خ : سر الہی است ۲۶۱۰/۱۷ خ : بصورت موش ۲۶۱۰ ب/۳ ط، خ :

معجب شوند ٠ ۲۶۱ب/۴ ط، خ، واستقامت برطاعت ٠ ۲۶۱ب/۴ ط، نازنینی

وسرفرازی ٠ ۲۶۳ب/۸ ط، خ، لباس الوہیت پوشد ٠ ۲۶۳ب/۱۴ ط،خ، چنانکہ

زلیخا ہوا را ارتکاب کرد، خ، حاشیہ پر تصحیح ہے) ٠ ۲۶۵/۱ ط،خ، مراہم تو بر آر

٠ ۲۶۵ب/۵ ط، خ، تو شوخ خود مرادی ٠ ۲۶۸/۱۴-۱۶ ط، خ، مر ہمہ بہات را

در ساندہ است بندہ را بہمہ درجات وکرامات ٠ ۲۶۸ب/۴ ط، ددوم تقوی

از بدعت است ٠ ۲۶۹ب/۸ ط،خ، و در مذہبہا ٠ ۲۷۰ب/۱۳ ط، از بقاروی

پس بدانکہ ٠ ۲۷۰/۱۷ ط، خ، در دو گروہ ٠ ۲۷۱/۵ ط، خ، ہر تو بادا بہ

نگاہ داشتن ٠ ۲۷۱/۸ ط، خ، یحیی معاذ رازی ٠ ۲۷۱/۱۲ ط،خ، آنکہ خورندہٗ

حرام ٠ ۲۷۱ب/۲ ط، خ، بحاجت دینی و دنیاوی ٠ ۲۷۴/۲ کے بعد اضافہ، قلندری

وخراباتی از پئے توشدم، حدیث عشق تو دیدم کہ پارسائی نیست، چنیں کہ از در

ہمت گدائے کوئے تو شد، کہ ہیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست ٠ ۲۷۴/۶ ط،خ،

وبیدن عاد ٠ ۲۷۴/۸ ط، وکلید دل است ٠ ۲۷۵/۶ ط، خ، ان

اکون کذلک ٠ ۲۷۵ب/۹ ط، درجہان نی ۔ درمیان نی، خ، نہ ۔ نہ

٠ ۲۷۶/۴ ط، خ، بامادر منہج صدق درکشیدند ٠ ۲۷۷ب/۷ ط،خ، وسیجعل

دلا تیا سوا ٠ ۲۷۸/۲ ط، لست ٠ ۲۷۸/۷ ط، وبندہٗ ماست ٠ ۲۷۸ب/۴

ط، درجملہ علم ٠ ۲۷۹ب/۴ ط، خ، کمتر دار گذرد ٠ ۲۷۹ب/۱۷ ط، مملوہ

٠ ۲۸۲/۵ ط،خ، می طلبی واز کجا می طلبی ٠ ۲۸۲/۹ ط، ذہبت ٠ ۲۸۴ب/۴

خ (برحاشیہ): وَبشرفِ فاطمۃَ ونسبِھا • ۲۸۵/۱۰ ط، خ: اشراف
دارالسلام • ۲۸۶/۵ ط، خ: اول شہوت را بروی • ۲۸۶ب/۸ ط: متواصل
• ۲۸۷/۹ ط ، خ: و نواخت باقہر آغشتہ • ۲۸۸/۱۶ ط، خ: ہزاراں معنے
بشگافتم من، ط (برحاشیہ) 'معنی' کی جگہ 'نکتہا' • ۲۸۹/۴ ط، خ: ہیچ درد •
۲۸۹/۵ ط، خ: کہ درد او • ۲۸۹ب/۱۴ ط: وآنکہ قبضۂ اسلام را • ۲۸۹/۱۲
ط، خ: ہرچند عزیز بودہ • ۲۸۹ب/۱۳ ط: کا راز سر کریم روزگار خلوتست • ۲۹۱/۱۳
ط: زہے شادی... • ۲۹۳ب/۱۱ ط: ہر رہ روِ شرع • ۲۹۴/۵ ط: حلقہ را بر در
حرم زن، خ: حلقۂ را بر حرم زن • ۲۹۴/۱۶ ط: خطاب آمد • ۲۹۷/۲ ط: یک
جام تجلی جلال تو بنوشم، خ: بَسَم، خ، ط: غریق دیدار • ۲۹۸/۹ ط، خ: معیت
آنرا، خ: معصیت آنرا • ۲۹۹ب/۶ ط: بزمرۂ مجاہدہ کوفتہ وخستہ کردہ، خ: بقہر
مجاہدہ... • ۳۰۰ب/۲ ط، خ: برای آں دو زند • ۳۰۰ب/۶ ط، خ: مجرد و فرد
باشد • ۳۰۱/۴ ط: اما آں پوشانند • ۳۰۲/۲ ط: در دنیا ہیچ کس • ۳۰۳/۱۵ ط، خ:
وراحۃ المشتاقین • ۳۰۴/۳ ط: بگدائی تو • ۳۰۵/۵ ط، خ: ظلمت را زشب
• ۳۰۶/۹ : و ہر یکی بریں • ۳۰۶/۹-۱۰ ط، خ: صدقتِ وی ہمہ بلا ورنج ومحنت عاشق،
وآنک گفت لذتِ روح وراحت ووصال دوست دید درعشق • ۳۰۷/۱۲ ط، خ:
بر لذت مملکت • ۳۰۷/۱۳ ط، خ: اگر غالب بر دل کسے محبت وعشق • ۳۰۷/۷
ط: لذت مباشرت • ۳۰۷ب/۷ لاھل النفوس والحظوظ • ۳۰۷ب/۱۲ ط:

فحسنهُ حسنٌ ۰ ۳۰۷ب/۱۶ ط، خ؛ وآلار خداوند (مخ؛ دالاء خداوند = وآلار) ۰ ۳۰۸/۱ (مخ ؛ بنسر = بنشر) ۰ ۳۱۱ب/۵ خ؛ منع نہ کنند واند روزگار او ۰ ۳۱۲/۵-۶ ط؛ وایں ہمہ اگرچہ بدعت است مخ؛ روایت ہمہ اگرچہ بدعت است ۰ ۳۱۲/۱۰ ط، خ؛ ما یحکم حسن خلق ۰ ۳۱۳ب/۲ ط؛ واندک باشند عاملان ۰ ۳۱۳/۸ ط؛ وچندین سلف صالح ۰ ۳۱۳/۱۴ ط؛ عزلت حلال شد ۰ ۳۱۳/۱۷ ط، خ؛ سوے عباد خواص ۰ ۳۱۴/۳ ط، خ؛ یاری دہان بودہ اند کہ مدارانیست وتوقی داشتند کہ مدارانیست ۰ ۳۱۴/۷ ط؛ وانچہ بدانی نباید گفت ۰ ۳۱۴/۸ ط؛ وانچہ ندانی ترک باید کرد ۰ ۳۱۴ب/۱۲ ط؛ از خصمیت، نہ مصیبت ۰ ۳۱۴ب/۱۵ ط؛ یا الیت رب محمد ۰ ۳۱۵/۸ ط؛ ومن علامۃ المنافق ۰ ۳۱۵/۱۰-۱۱ ط، خ؛ براستی دشمن واسلام ۰ ۳۱۵/۱۵ ط، خ؛ حاجت نیست، نہ بیان علمی ونہ بیان حکمی ۰ ۳۱۵ب/۱۳ ط، خ؛ ترک جمعہ وجماعت گیرد ۰ ۳۱۶ب/۲ ط؛ مر عباد جبل لبنان را ۰ ۳۱۷ب/۹ ط؛ حق گوشہ اینست ۰ ۳۱۹/۸ ط، خ؛ آدم را اندر وجود آورد ۰ ۳۱۹/۹ ط، خ؛ از خاک پس گل او را ۰ ۳۱۹/۱۵ ط، خ؛ دنیا ہم خواست ۰ ۳۱۹ب/۶ ط، خ؛ بس بانقطاع بطاعۃ اللّٰہ ۰ ۳۲۰/۱۱ ط، خ؛ بے مقتدای کامل ۰ ۳۲۰/۱۷ ط، خ؛ راہے دگر ۰ ۳۲۰ب/۲ ط؛ وبرانچہ بر صدیقان از کشف وصدق فراست ۰ ۳۲۲/۱۰ ط، خ؛ تا بروجہی بیند کہ او پسندد ۰ ۳۲۲ب/۴ ط، خ؛ مصیبتہا وغمہاے دنیا ۰ ۳۲۵/۴ ط؛ ہمہ زندگانی منغص گردد

۳۲۵ب/۹ ط، خ ؛ لوانّ شعرةً من شعرِ المیت ۰ ۳۲۵ب/۱۴ ط، خ ؛ در

ہر موی ۰ ۳۲۵ب/۱۵ ط، خ ؛ و در خبر آمده است ۰ ۳۲۶ب/۷ ط، خ ؛ اگر فقیر

و اگر شاه است ۰ ۳۲۶ب/۱۰ ط، خ ؛ اگر ملکت زماہی تا بماہ است ۰ ۳۲۶ب/۱۰

ط، خ ؛ ہمہ ملک جہاں اینجا زیخ داں ۰ ۳۲۶ب/۱۱ ط ؛ گرا فریدون وار افراسیابی

خ ؛ اگر افریدون ادا افراسیابی ۰ ۳۲۷/۴ ط ؛ گمان نیک بردن، حذر کردن ۰

۳۲۷/۵ ط، خ ؛ از عقاب او ۰ ۳۲۷/۱۶ ط ؛ (متن) خ ؛ رویت تو، ط (دن) روئے

خوبت ۰ ۳۲۷ب/۱ ط ؛ گلہائے مراد بے جالش ۰ ۳۲۷ب/۵ ط، خ ؛ مر مومنان

راست ۰ ۳۲۷ب/۹ ط، خ ؛ بیروں رود جاودان ۰ ۳۲۷ب/۱۲ ط ؛ معلق ۰

۳۲۸/۱۴ ط، خ ؛ گر فضل کنی ۰ ۳۲۸ب/۱۴ ط ؛ ہیچ نداری و بہ زبان حال ایں را

برخواں کہ عزیزے گفت ۰ ۳۲۹/۴ ط ؛ ایں ہمہ جفاہا کہ کردم ۰ ۳۲۹/۴ ط ؛ آری

اگر ۰ ۳۲۹/۵ ط ؛ باز وحشی کسے فرستاد، باز حبشی پیغام کرد ۰ ۳۲۹/۱۳ ط ؛ سترها

دجھها، خ ؛ سرها و علانیتها، ط ؛ است، از بہر آں نیامرزم کہ تو سزائے

عفوی ۰ ۳۳۰/۲ ط ؛ بدل آوردی و در دوستی شرک شرط نیست، خ ؛ بدل اندر

دوستی شرط نیست ۰ ۳۳۰/۵ ط ؛ باقی گستاخی و بے ادبی درگذاریم ۰ ۳۳۰/۶ خ ؛

اصلے است ۰ ۳۳۰/۱۳ ط ؛ بہوش آمد ۰ ۳۳۰/۱۴-۱۵ ط ؛ ہماں گناہاں آمرزیده

است ۰ ۳۳۰/۱۵ ط ؛ و ایں آیت از قول ۰ ۳۳۰ب/۱ خ ؛ از مگرداں ۰ ۳۳۰ب/۲

ہمہ خوف گویند ۰ ۳۳۰ب/۱۴ ط ؛ واز آشتیهاد متن، و آں را ستیهادن) ۰

• ۳۳۰ب/ ۱۷خ: وعیدہا • ۳/۳۳۱ ط،خ: اگر مرادرا • ۳/۳۳۱ ط: بطفیل

• ۳/۳۳۱ ط: ناسلمان ہستیم۔ ننگ ایمان ہستیم (خ مخ: نامسلمانیم۔ ننگ

ایمانیم) • ۴/۳۳۱ ط: شیطان ہستیم (خ مخ: شیطانیم) • ۱۲/۳۳۱ ط: خویش

بطلب کسی راکہ او بہترین بنی اسرائیل است • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵ ط: بسیار رسوائی

اندرین امت، خ: بسار رسوائی کہ اندرین امت (مخ: بسیار بے نوائی کہ اندراست)

• ۳۳۱ب/۱۷ ط: کہ مرا کے بشناسد • ۳۳۱ب ۱۷ ط: قبول کندیا • ۳۳۱/۱۷ ط: آوردہ ام

• ۳۳۱ب/۳ ط خ: وحی آمد • ۳۳۱ب/۱۳ ط: وسلم، درحق ما کہ از خداوند • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵

ط: از امت وے برگیرد، خ: از میان امتان وے برگیرد • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵ ط:

بسیار رسوائی اندرایں امت، خ: بسار رسوائی کہ اندریں امت • ۳۳۱ب/ ۱۷

ط: کہ مرا کسے بشناسد، خ: کہ مرا شناسد • ۳۳۱ب/۱۷خ: آنکہ مرا زمین •

۳۳۲/ ۱ط: کندیا نکند • ۳۳۲/ ۱خ: او را بر خویشتن را بدترین خلق می دانست

• ۶/۳۳۲ خ: دین پیران رہ • ۱۲/۳۳۲ خ، ط: اگر پروانہ را • ۱۳/۳۳۲ ط خ:

ہمہ عاشق • ۱۳/۳۳۲ ط، خ: ایشاں را بہ پروانہ • ۱۴/۳۳۲ ط خ: وکس •

۳۳۲ب/۱خ: (درکار اینست • ۳۳۲ب/۲خ: بار • ۳۳۲ب/۱۳ ط:

و در ہر وادیہا ہفتاد ہزار در است و در ہر درے ہفتاد ہزار درکہ است،

خ: و در ہر وادی ہفتاد ہزار در است و در ہر دری ہفتاد ہزار مار است • ۳۳۲ب/۱۴

ط، ش، کافر و منافق ۰ ۳۳۲ ب/ ۱۷ ط، خ، خواہیم ۰

اصل میں آخر کے اوراق میں درمیان کی کم و بیش پانچ سطریں غائب ہیں

اس خلا کو دوسرے مخطوطہ (   ) سے پُر کیا گیا ہے، ذیل میں دوسرے مخطوطہ

اور مطبوعہ نسخے کے مقابلے کے بعد اختلاف نسخ درج ہے۔

۰ ۳۲۸/ ط، کہ یک بندہ را بصغیرہ بخشد و بکبیرہ بگیرد و روا بود دیگرے را کبیرہ

بہ بخشد و بہ صغیرہ بگیرد و عذاب کند ۰ ۳۲۸ ط، گناہ بزرگتر بود چون فضل آمد

بزرگ نباشد ۰ ۳۲۹/ ط، مرا بخشد یا نہ بخشد ۰ ۳۲۹ ط، شرط بہ ازین خواہم

۰ ۳۳۰/ ط، تا فرع مغفرت ۰ ۳۳۰ ب/ ط، بزرگ داشتن جفا بزرگ داشتن

امر ست ۰ ۳۳۲ ب/ ط، بینی بتر ۰ ۳۳۲ ط، تا بینندہ را۔

مسامحاتِ کتابت

صفحہ	سطر	غلط = صحیح
ص ۴۰	۱۱	مُجیبۃٌ = مُجیبۃً
		بِہا = بِہٖ
	۱۵	ذنوبُنا = ذنوبَنا
۱۴	۲	لایَغلطہ = لاتخلطہ
۴۰ب	۱۳	بناں براں = بنابر آں
۱۹	۱۶	بجہاد = بجہار
۳۱	۱۲	والمعمٌ = والمعمِ
		تجزیك = تجزیك
۳۳	۲	لَابَرَّۃٌ = لَابَرَّۃُ
	"	لابرّۃُ = لابرّۃٌ
۴۱ب	۹	نفسٌ = نفسَ
۴۲	۷	نفسٌ = نفسَ
۴۳	۹	النصیرٌ = النصیرُ
۴۴	۱۰	تقربتَ = تقربتُ
۴۵	۳	دیدہ خاک = دیدہ نمناک
	۱۳	بناکاشت = بنکاشت
۴۶ب	۱۷	العرشِ = العرشَ
۴۸	۱۴	البیوتِ = البیوتَ
۴۸ب	۱۴	اللّٰہَ = اللّٰہُ
۴۹ب	۱۲	تکوُّن = تلوُّن
۵۳	۱۳	بربریدن = بریدن (پریدن)
۵۶ب	۱۶	لَم اَعرفُ = لَم اَعرِفْ
۶۰ب	۸	لاتأمَن = لاتأمِن
		لاتستقرُ = لاتستقِرِ
	۱۰	الیسُرَ = الیُسْرَ
۶۷ب	۱	اَن نعبدُ = اَن نَعبُدَ
۷۰	۸	جُمُعَۃ = جُمُعَۃ
۷۰ب	۲	الدِّیارَ = الدِّیارِ
	۳	اللّٰہُ = اللّٰہَ
	۱۷	دبراد+د(؟) = دبرداردد(!)
۷۲	۲-۳	اَظہرہُ اللّٰہَ = اَظہرَ اللّٰہُ
۷۲ب	۱۰	برراباید = بری باید
۷۳	۵	ہلال(؟) = بلال(!)
۷۳ب	۱	آن شما(؟)
۷۴	۷	بدوازدہ = بدوازدہ
۷۷	۹	درطاعت = طاعت
	۱۷	ثمَن = ثمُن
	"	الذنبِ = الذنبُ
۸۱	۱۷	ثلثَ = ثلثِ
۸۷	۱۲	یحبہم و یحبونہ کے بعد تقریباً ۶-۷ سطریں طاس زائد ہیں۔
۸۷ب	۱۷	معرفتِك = معرفتِك
۸۸	۹	شکرو = شکرونو
۸۸ب	۱۰	کلّہا = کلِّہا
		صغیرَھا = صغیرِھا
		وکبیرَھا = وکبیرِھا
		وسرَّھا = وسرِّھا
	۱۵	قوت القلوب = قوت القلوب
۸۹	۲	قوت القلوب = قوت القلوب
۹۶ب	۱۷	محیایَ = محیایِ

۹۷ ۱۳ آخری الفاظ کی کتابت کا خاص
انداز ہے سوف تری اذا انجلی
الغبار و اتحتك فرس ام
حمار دو
۹۷ب ۸ یحشر الناس = یحشر الناس
۱۷ عادث ... = عادت در و...
۹۹ ۱۳ حشمت =
" براق =
۹۹ ۱۴ مُسحَد
۱۰۰ ۳ هذه رکعتی = هٰذه رکعت
۱۰۰ ۱۳
۱۶
" ندکی در مقاش دنی تحرش در مقام دنی
۱۰۰ب ۲ مکوّنات = مکنونات
۱۰۱ب ۳ ولیٍ = ولیّ
۱۰۲ ۵ تخلقو = تخلقوا
۱۰۲ب ۳ کشَفَ = کُشِفَ
۱۱ مُحبّتی = مَحبتی
۱۰۳ ۱۲ اُجزِی = اَجزِیّ
۱۰۳ب ۳ مُحبّتی = مَحبّتی
۱۱ نومه = نومهٔ
۱۰۴ب ۱۵ ودمهٔ = وَدَمهٔ
۱۱۳ب ۶ از حضرت تو = زحضرت تو

۱۱۴ب ۳ ابدانہم = ابدانہم
۱۱۵ ۷ ذلّت = زلّت
۹ قبلۂ روش خود = قبلۂ روش خود
۱۱۶ ۵ ما اعظم = ما اعظم
۱۱۶ب ۵ مالحدیث = مالحریة
العبودیة = العبودیة
۱۲ مُلکاً = مَلِکاً
۱۶ شصد = ششصد
۱۱۶ب ۹ والکرام = والاکرام
۱۱۷ب ۱ یفسدُ = یُفسِدُ
۱۲۱ ۴ الهی بحبتم نه بسندی =
الهی بحبتم به بسند
واکر به محبتم نه بسندی
۱۲۱ب ۱۰ ای = ای برادر
نعمت ودنیا = نعمت دنیا
۱۱ وای محنت = واین محنت
۱۲۳ب ۱۵ کلمنی = کلّمینی
۱۲۵ب ۲ ویواهب = ویواهب کرد
۱۲۶ب ۱۷ بعذر = بعد
۱۲۸ب ۱۱ وقت بمعیت کردن = وقت معیت کردن
۱۳۱ب ۱۳ الشکور = الشّکور
۱۳۲ب ۵ لاضیرلنا = لاضیر

۶ لمنقلبون = منقلبون
۱۳۲ ۱۳ مسلة القضاء = مسئلة القضاء
۱۳۴ ۱۳ اضبعتی = اضبعینِ (الف تثنیه بحرکات مستعمل ہے)
من اصابع = منْ اصابع
۱۳۵ب ۲ متین ___ ؟ (خ ط ندارد)
۱۳۶ب ۸ لاراحة = لاراحة
۱۳۷ب ۵ "ز" = زائد
۱۳۹ ۱۳ سُبُلنا = سُبُلنا
۱۶ معرفته = معرفته
۱۴۰ ۳ یکی است = یک است
اصل و عدد = اصل عدد
۹ اللهِ = اللّٰهَ
عرفهٔ = عرفت
۱۱ قالَ العقلِ = قال العقلُ
۱۴۱ب ۱ عن اللهِ = غیر الله
۱۵ انّه = آیهٔ
۱۶ هر ذره ز خاک = هر ذره ز خاک
۱۷ اللهِ = اللهَ
۱۴۲ ۶ فرق بکند = فرق نکنند
۸ عارف خواند = عارف خوانند
۱۴۲ب ۱۴ تعالو = تعالوا

۱۴۳ب ۴ ختم شدہ است = ختم نہی شدہ است	۱۵۵ب ۶ سنت وجماعت = اعتقاد سنت وجماعت	۱۸۷ب ۶ ہژدہ سال = دہ سال
۸ عجب کہ = عجب نیست کہ	۱۵۶ ۸ زہرہ = زہرہ آنک	۱۹۵ب ۹ مھاعنہ = معہا
۱۴ نفش = نفس	۱۵۶ب ۵ رخت نوائی = رخت بے نوائی	۱۹۸ ۴ اَدمَ = اَدَمُ
۱۴۴ ۷ یبقیٰ = یبقیٰ	۱۵۷ ۱۱ ملک الموت = مالک	۱۷ " = "
۱۴۵ ۱ باید کہ بود = باید بود	۱۵۸ ۱۱ سرالبسرا = سرالبسر	۱۹۹ب ۹ ابناءِ = ابناءَ
۱۴۶ ۸ مربکَ = مربکِ	۱۶ آدمَ = آدمُ	ربُّ = ربَّ
۱۴۶ب ۱۲ راگفت = را	۱۵۸ب ۱۵ یا اللہ = باللہ	۲۰۱ب ۲ ودوای = دوای
۱۴۷ ۱۲ حبُّ البالغ = الحبُّ البالغ	۱۵۹ ۱۶ خون باید و سد مذلت =	۴ سلکی = سکی
اقتناہ = اِقتناہ	خود بین حق بین	۱۷ اتقوا = اتقوا
۱۴۷ب ۸ بعرض = بعض	۱۷ افتاد — خود =	۲۰۲ ۱۱ یحشرُ = نحشرُ
۱۴۸ ۱۱ یبصرہ = بصرہ	افتادہ است جز خود	۲۰۳ ۱ لاغنیاءَ = لاغنیاءِ
۱۴۹ب ۱۲ دکرم = دکرم	۱۵۹ب ۱۲ درخاشتند یا چہ فتد =	۲۰۴ب ۸ ابتاعہُ = اِتباعہُ
۱۵۰ب ۳ شنیدم = شنیدیم	درخاک مذلت افتند	۹ اِجتنابہُ = اِجتنابہُ
۱۵۱ ۸ العجبُ = العجبُ	۱۷ مو — دات = موجودات	۲۰۵ ۷ ماوضعَ = وُضعَ
۱۵۱ب ۵ دقی = دوی	۱۶۰ب ۲ یُوخذُ = یُوخَذُ	۲۰۸ ۱۵ والمومنُ = فالمومنُ
۱۷ کنم = کنیم	۱۱ روش نیاید = روش راست نیاید	
۱۵۲ ۱ کنم = کنیم	۱۶۳ب ۱ غولنان وظالمنان =	۲۱۲ب ۶ تراخود بس استادہ = تراخود بس اوستاد
۱۵۲ب ۳ مرندہ = مرندہ را	غولان وظالمان برد(؟)	۲۱۳ ۱۲ اَحبَّ = اُحبُّ
۱۵۳ ۱ نظیری = نظری	۱۶۸ ۱۰ عززائیل = عزازیل	۲۱۴ب ۸ بادشمن این = بادشمنان
۷ زیادتی = زیادتی دارد	۱۷۱ب ۴-۵ ہواونفس = ہوائے نفس	۲۱۵ب ۱۱ اھل الشیٔ = اھلاً لشیٔ
۱۵۵ ۴ ازقوت = ازفوت	۱۲ اصحاب = واصحاب	۲۱۶ ۱۷ متیٰ عرفتہ = متیٰ عرفتہ
۱۵۵ب ۱۱ قالت = ×	۱۸۴ب ۱۳ دربہ بینہ = دربہ بینہ	۲۱۶ب ۱۷ انی انا = انی انا اللہ
۱۶ ثبتُ = ثبتِ	۱۵ " "	فاعبدونی = فاعبدنی

۲۱۷ ۱۴ مَعَ اللّٰہَ = مَعَ اللّٰہِ
یَسْعٗ = یَسْعٰیٗ
۲۲۱ ۱ اگر عصیان را = اگر عاصیان را
۲۲۲ ۷ جنداں = راجنداں
۲۲۳ب ۲ خوردن = خود را
۲۲۴ ۲ نہ زفتی = نہ روی
۲۲۴ب ۵ محبت = صحبت
۲۲۶ ۲ وترُا = ترُا
۲۲۸ب ۹ ودار عنا عادر بند =
ودار عنا در بند
۲۳۰ب ۷ نَسَبُ الرَّجُلَ = نَسَبُ الرَّجُلِ
حَسَبَہٗ = حَسَبُہٗ
۲۳۱ ۵ القَوْمَ = القَوْمِ
آخِرَھُمْ = آخِرُھُمْ
۷ سَیِّدَ = سَیِّدُ
۲۳۳ب ۴ کس را ہمہ کہ = کس را کہ
۲۳۴ب ۴ داورانگاں خواہد داد =
رائگاں خواہد داد
۲۳۵ب ۳ النَّبِیُّ = النَّبِیَّۃُ
۱۴ آب ذلال = آب زُلال
۲۳۷ ۱۷ یُطْلِبُوْنَ = یَطْلُبُوْنَ
۲۳۸ ۹ عید الضحیٰ = عید الاضحیٰ

۲۳۹ ۲ تفاخرا = تفاخر
۲۴۰ ۷ ابنِ = ابن
۲۴۰ب ۲ معراج = شب معراج
۱۲،۱۳ ابوالھثیم = ابوالھیثم
۲۴۱ ۳ اللّٰہِ = اللّٰہُ
سایلکما = یَسْأَلُکُمَا
اکلتھا = اَکَلْتُمَا
شرِبتھا = شرِبْتُمَا
۲۴۲ب ۵ یاساتِرُ = یاساتِرَ
۶ والکرام = والاِکْرام
۱۳ واصل = اصل
۲۴۴ ۶ البَنَّاءُ = البِنَاءُ
۲۴۶ ۵ العزیزُ = العزیزِ
۲۴۶ب ۱۰ لایَسْاَلُ = لایُسْاَلُ
۱۴ گرگ یوسف = گرگ و یوسف
گرگ نہ زی او = ورنہ زی او
۲۴۷ ۱۷ اِنَا = اَنَا
۲۴۷ب ۹ جحخطر؟ = جہ حظ!
۱۶ شل روا = مارا شل روا
۲۴۸ ۷ لِیَسْاَلُ = لِیَسْاَلَ
۹ عَلٰی خَرَطٍ = عَلٰی خَطَرٍ
۱۰ لِلْغَنِیُّ = لَغَنِیٌّ
۲۴۸ب ۹ بجوذ = بجود

۲۴۸ب ۹ نظیری = نظیری
۱۵ سُبْلَنَا = سُبُلَنَا
۲۴۹ ۵ مُضْطَرِیْنَ = مُضْطَرِّیْنَ
یَقِیْنًا = یَقِیْنَا
۶ مُتَحَرِیْنَ = مُتَحَیِّرِیْنَ
۲۴۹ب ۲ نَمُ = نَم (ہر دو جا)
۲ نومَۃِ = کنومَۃ/نومَۃ
۶ اِسَائَۃُ = اِسَاءَۃُ (ہر دو جا)
۲ المعادیر = بالمعاذیر
۲۵۰ ۱ یاربُّ = یاربِّ
۲۵۳ب ۹ والاَحْیَاءُ = والاِحْیَاءُ
۱۱ کالتَّحلِیْقَ = کالتَّحْلِیْقِ
۱۶ معینی = معنی
۱۷ معینی = معنی
۲۵۴ ۱۱ لیس الا الاحیاء =
لَیْسَ اِلَّا الْاِحیاءُ
۱۲ کالتَّحلِیْقَ = کالتَّخْلِیقِ
۲۵۵ب ۱۵ راہ = آہ
۲۵۶ ۱۱ مع = ما
۲۵۸ ۴ مردباایں = مرا باایں
۲۶۰ ۱۰ سرّ الخفی = سرّ الٰہی
۲۶۱ب ۳ منتجب = معجب
۴ طہارت = طاعت
۲۶۵ب ۵ خودمرادہ = خودمرادہ

٢٦٨ب ٢

٢٦٩ب ١٣ سُبُلَنَا = سُبُلَنَا

٢٧٤ ٥ وَجَدْتُ = وَجَدْتُ

٦ المَعْرِفَۃِ = المَعْرِفَۃَ

عَارِیٌ = عارٍ

٢٧٥ ٢ اَنْ لَا اُرِیدُ = اَنْ لَا اُرِیدَ

٦ یَکُونُ = اَکُونَ

٢٧٦ ٧ اَعْرِفُہُ = اَعْرِفُہُ

٢٧٦ب ٤ اُوْحِیَ = اَوْحٰی

١٤ حُزْنُہُ = حُزْنَہُ

٢٧٧ ٨ یَتَلَذَّذُ = یَتَلَذَّذُ

٩ یَتَجَدَّدُ = یَتَجَدَّدُ

١٦ یَسْتَلَذُّ = یَسْتَلِذُّ

الْمَرْوَحَۃِ = الْمِرْوَحَۃِ

کَبَدٌ = کَبِدٌ

٢٧٧ب ٦ لَا تَقْنَطُوْا = لَا تَقْنَطُوْا

٧ رُوْحِ اللّٰہِ = رَوْحِ اللّٰہِ

٢٧٨ ٢ لوجہ الملیح = لِوَجْہٍ مَلِیحٍ

٢٨٠ب ١٠ معادنٌ = مَعَادِنُ

٢٨١ب ٤ اُمَّۃٌ = اُمَّۃً

٥ بَاَیِّہِمْ = بِاَیِّہِمْ

١٥ ورد = درد

٢٨٢ ٥ مُنْدَ = مُنْذُ

١٦ مَاعَلِمْنَا = مَاعَلِمًا

٢٨٢ب ٣ مَاعَلِمْنَا = مَاعَلِمًا

٢٨٣ ١٣ النَّاسَ = النَّاسِ

١٧ سَیِّدَ = سَیِّدُ

وَلَدَ = وُلِدِ

٢٨٣ب ٨ مُغَیْرَہ = مُغِیْرَہ

٩ مَکَانَہُ = مَکَانُہُ

٢٨٤ ٤ یَرْزَقُونَ = یُرْزَقُونَ

٦ الاَنْفُسَ = الاَنْفُسِ

٦ اَفْضَلَہُمْ = اَفْضَلِہِمْ

٢٨٤ب ٣ شَجَاعَتِہِ = شُجَاعَتِہِ

١٧ وَالْاَرْضِ = وَالْاَرْضِ

٢٨٥ ١٠ داراسلام = دارالسلام

٢٨٦ب ٨ مُتَوَاصِلٌ = مُتَوَاصِلَ

٢٨٧ ٧ ذَنْبِ الْعَظِیْمِ = ذَنْبَ الْعَظِیْمِ

٨ العَظِیْمِ = العَظِیْمُ

٨ اجْعَلَنِی = اجْعَلْنِی

طُلَقَائِکَ = طُلَقَائِکَ

٢٩٠ ٨ رَبُّکَ = رَبُّکَ

٢٩٣ب ٤ القُرآنِ = القُرآنَ

٢٩٥ ١٢ اَعْظَمِ = اَعْظَمُ

٢٩٧ ٨ سبحان اللّٰہ =

سبحان اللّٰہِ

٩ العلیٌّ = العلیِّ

٢٩٧ب ١ العلیٌّ = العلیِّ

٢ وِتْرٌ = وِتْرُ

لَم یولَد = لَمْ یُولَدْ

٢٩٩ب ٦ بزبر مجاہدہ = بقہر مجاہدہ (؟)

لبسوزن = ×

٣٠٠ب ٦ فردا = فرد

٣٠٣ ١٥ راحتُ = وراحتُ

٣٠٦ ٩ برین = وہر یکی برین

٩-١١ صدقتِ روح وراحت وصال

دوست عاشق دید در عشق دآنک

کفت کذبِ ووصال دوست

دید در عشق = صدقتِ وی

ہمہ بلا ورنج ومحنت عاشق دید

در عشق، وآنک کفت کذبتِ روح

وراحت ووصال دوست دید در عشق۔

٣٠٧ ٧ لذت ومباشرت = لذت مباشرت

١٣ مالکت = مملکت

١٣ اگر غالب محبت بر دل کسی عشق =

اگر غالب بر دل کسی محبت عشق

٣٠٧ب ١٢ الکلامُ = الکلامُ

مُحْسِنٌ حُسْنٌ = مُحْسِنَۃٌ حَسَنٌ

١٣ تبیحۃ = تبیحۃ

۳۰۷ب ۱۷ بنسر = بشر
۳۰۸ ۱ " = "
۳۱۰ ۱۰ بِمُحَبَّتِي = بِمَحَبَّتِي
۳۱۱ب ۵ واندر = اندر
۳۱۲ ۵ جواب سوال = ×
۱۰ حلم بحکم
۳۱۲ ۱۳ النَّاسِ = النَّاسَ
بِاَخْلَاقِهِمْ = بِاَخْلَاقِهِمْ
۳۱۳ ۱۴ حلال = حلال شد
۱۷ عیاض = عباد
۳۱۴ ۳ بوده اند = بوده اند کہ مارا نیست
۱۵ رَبِّ = رَبَّ
۳۱۵ ۲ لِمَ اَبْعَثُ = لَمْ اُبْعَثْ
۸ علامان = علامةُ المُنَافِقِ
يُحِبُّ الْمَدْحَ = يُحِبُّ الْمَدْحَ

وَيَكْرِهُ الذَّمَّ = وَيَكْرَهُ الذَّمَّ
۱۱ داریم = دارند
۱۵ بہ بیان علمی = نہ بہ بیان علمی
بہ بیان حکمی = نہ بہ بیان حکمی
۳۱۵ب ۱۳ ترک جماعت جمع =
ترک جماعت وجمعہ
۳۱۶ب ۲ عبادان = عباد/عابدان
۳۱۸ب ۵ نَظَهَرْتَ = نَظَهَرَتْ
۳۱۹ ۱۵ ہمہ = ہم
۳۱۹ب ۶ باستطاع = بانقطاع
۳۲۰ ۱۱ بی مقتضای = بی مقتدای
۱۷ راہی ذکر = راہی دکر
۳۲۳ ۶ لِقَاءُهُ = لِقَاءَهُ
۳۲۳ب ۱۰ ذِكْرِ = ذِكْرَ
هَادِمُ = هَادِمِ
۱۲ الْبَهَائِمُ = الْبَهَائِمَ

۳۲۴ب ۴ معصیتہا = معصیتہا
۳۲۵ ۴ منغّس = مُنَغِّص
۳۲۵ب ۹ شَعَرَتُهُ = شَعْرَةً
۱۲ اَلَمَ = اَلَمْ
۱۴ ہرموئی = در ہر موئی
۳۲۶ب ۷ فقر = فقیر
۱۰ مملکت = ملکت
اینجازنخ = اینجازنخ
۱۱ از = ار
۳۲۷ ۴ کمان نیک = کمان نیک بردن

origin, but we have its use in our manuscripts where it sounds as English 'S'. Another trebly dotted letter '*Sheen*' stands for undotted or *Ghair Manqut* '*Seen*', but in our manuscripts the three dots on the top are always indicated by simple strokes looking like the arithmatical 'L' or the interrogative sign (?). The letter '*Jim*', the fifth of the Arabic, sometimes called *Jim-i-Farsi or Ajami*, becomes 'J', '*Che*' in our ms. is always in the form of 'J'. The signs for letters of double dots as '*Qaf*' and '*Te*' have different signs from those of the triple dots. The case with '*Noon*' and '*Jim*' of one dot is different'He' or '*Hai Hutti*', as distinguished from '*He*' called *Mudawwar* and letter '*Ye*' are found as being used as *Izafat*, joining two nouns.

There are some very unusual way of spelling words in compounded or contracted forms '*Jun*' for '*Chun*', *Tak* for '*Ta-ki*, '*Jumanj*' for '*Chumanchi*', also written as '*Junj*' '*Anj*' *Ank* stands for '*Anchi*', *Anki, Zirak* for '*Zirake, Azank* for *Azan-ki, Badanj* for '*Badan-chi*' '*Kachun* for *Ka-Chun*, '*Zank*' for '*Azan-ki*'. *Ank, Anj, Chumank, Badanj, Haij* and *zamank,* frequently occur.

•

Before we conclude with something about archaism the orthographical peculiarities of the Balkhi manuscript and also the distinctive style of writing and nature of spelling deserve some notice. The Balkhi manuscript has its own dia-critical vowel-points or (*Irab*), representing signs and symbols, substituting the dots mostly placed on the top of the letters and having in the case of *Jim* and *Nun* elsewhere by other marks and symbols. The end of a piece is indicated by a flowered form resembling the arithmatical figure five, and below it, there are sometimes two or three *Mim* like strokes some unusual and archaic use of word-formation, and the way of pronouncing and reading the letters which make up the words appear to be peculiar to the manuscript. The letters and words have their specified signs or marks, often in place of dots. Some of the marks or strokes look like arithmaticals, while others are like a note of interrogation. As already remarked, the system of writing of both text and annotation is identical : the only difference being in size. The signs and symbols are of various types, curved, bent, beak-shaped, horn-like and as hook and loop. Generally speaking the manuscript is free from lapses and is accurately written by a master hand, but it is marred by omission, variation, lacuna and by worn out, torn, faded portions which have made things illegible. Specially on the edges of both sides attempts were made in late times to repair the damaged parts and supply the missing contents from the other manuscript. But this, and the fastening and paper pastings were not successful.

Traces of archaic diction and orthography, word-making are plentiful in the manuscript before us. We all know that some letters are not found in Arabic alphabets, while others do not occur in the Persian. Some as *Re-Te* (both uttered on the tips of the tongue) were unknown both to the Arabs and Persians. In very old manuscript in the period of the classic Persian, the letter '*Dal*' was converted into '*Zal*' by placing a dot on the top. In the Balkhi manuscript, there are only a few rare cases of '*Dal*', changing into 'Zal' e. g. *ustaz* for *Ustad*, '*Baz paimai* 'for ' *bad paimai*' on folio 25 & 95. The letters 'Pe' 'Che', 'ke' (*Kaf-i Farsi* sounded as 'Ghe' and confounded with '*Gaf*') do not exist either in Arabic or in Persian alphabet. The letter '*Pe*' often becomes '*be*' e. g. 'Badshah' for 'Padshah'. Strictly speaking, the trebly dotted letter '*Se* , the fourth of the Arabic alphabet does not occur in words of Persian and *Indian*

Khurish" (food that remains sticking to the bottom of the pot which is not worth eating) The first two categories are quite lawful but when people start picking and chosing, they enter the sphere of superfluity.

The Sufi Muslims have been generally a set of people very liberal, catholic and broad minded in their views. They did much to soften the antipathy and antagonism between the Hindus and the Muslims. Sufism is neither a separate religion nor a dogmatic authoritatively laid down or defined creed and a sectarian faith. It is only a way of life with a uniform and distinctive mode of thought. It is called Islamic mysticism. Mysticism is a religion of heart, and as such it is not confined to Islam but is found in all religions—Judaism, Christianity, Hinduism etc. An indication of the latitudinarian attitude of the Makhdum and the Mau'ana, and the process of some sort of synthesis between warring religions is available in the marginal notes on folio 101a. It says that burning with a vehement longing for love, as communion with God, the Sufi mystic sometimes discards and modifies the outward modes of observance of the *Namaz*, and is not very particular in performing the formal rites of bending and prostration (*Ruku* or *Sujud)*); and they do not attribute the darkness of misguidance in religion to any people or group. In their view, there is nothing other than the One beloved (God). They think that the Jew, the Christians and Fireworshippers, have their way of attaining salvation. The great Sufi, Maruf Karkhi was so tolerant of the views of others and free from all kinds of bigotry and intolerance that when he died men of different faiths and beliefs came forward to claim him to be as their own (this reminds us of our own Kabir).

There is an interesting explanatory note on the concept of *Kufr* (Un-blief or infidelity) and mentioning its different categories : (a) survival of base qualities (*Sifat-i Zamima*); (b) turning away from God and bestowing attention on other than God; (c) ascribing the determining agency of work and course of action and profit or advantages and harms as due to other than God; (e) performance of empty rituals and devotional worship in a manner which is merely formal, imitative, ostentatious. One should realise that one can cleanse oneself in privacy of retirement and is capable of introspection and self-examination. It is then that attention is diverted from the sacred thread and the hidden idol (*Zunnar-o-but.*).

Maulana Muzaffar, who in his Maktubat has quoted as many as six *Dohras* or Bhakha couplets to illustrate some mystic point. One of them is a beautiful and easily intelligible couplet "*Sankar quan, patal pani, Lakhan Bund Bikai—Bajar paro teh Mathura Nagari Kanha payasa Jaai*". Another is "*Bat Bhali par Sankari—Nagar Bhala par dur*". A very difficult *Doha* occurs in letter no. 121 which deals with a mystic element expressed in the words "*Harki zistan danad, Murdan ham mi danad—Harki zistan na danad Murdan kai danad*".. More important for us is what we find in an elucidatory anecdote. We are told that once a fiddler (*Kamachi*) passed by the place where the Makhdum was sitting, playing upon his "*Yaktara*" (one stringed instrument) and sang the following *dohra* : "*Ekat kandhi, Bedha Bahutar, Bhar ke gain—Chinta-heen ichcha maran, tatahi Naha in*". The verse stirred the emotions of the Makhdum so much so that his eyes welled tears; perhaps he understood the implications of the verse what is difficult, obsolete and obscure for us.

Now about the marginal notes of the manuscript. One gets on folio 121b of it, an observation of the Makhdum concerning the stages leading to the paradise. "*Bayan-i-Musafat-darhai bihisht" Makhdum Sallamahullah Ta'ala ba zaban-i-Hindvi farmudand Junanj* (*Chunanchah*) as *jokath* (*Chaukath*) ta *jokath bi-rawad —an raftan Jokath ba jokath Pansadagan Sala rah—Farq bashad ba dar-i digar* (About the distance between the doors of the paradise, the revered master, may God the Most High, preserve him;' said in Hindi language that if one had to proceed from one door-way to another the distance in reaching the other side on the onward movement, that is the progress from one to the next involved a period of 500 years).

Earlier, on folio 60, we get a reference to *Bhat Khushka* (boiled rice without butter) and also to what was called '*Bala-i Bhat*" extra or additional (i. e. something over and above the boiled rice perhaps an appetiser a sourish victual). The Master once said that there were three categories of food—essential, needed, and superfluous (*fuzul*). It is necessary to take food such as "*Bhat—Khushka*", and there is nothing to take exception for doing so because it conduces to the strength and stability of the *nafs* (self of the person). Next comes food that is needed to enable one to perform public prayers. The food taken out of voracious greed in eating is bad. Then there is what is '*na*

and declining). Being apparently chagrined and looking gloomy at what he considered to be a bad omen, the Shah exclaimed "*la-zawal—wa mara zawal ast*' (there is no waning or declining, it is my decline and deterioration), (in my power, importance, and prosperity). Then comes a little suggestive anecdote. A certain leader of the congregational prayer had to recite the Quranic verses "*Tabbat Yada Abi Lahabin*" (may the hand of Abi Lahab be broken) and "*Iza Ja'a Nasrullahi* (when victory is from God). But being a wise-man, the Imam recited the second part in both the genuflections (*raikat*) and omitted that about *Abi Lahab*. This must have been done to avert the wrath of the Sultan. This shows what the saintly contemporary thought of the rule.

Another long note on folio 318 tells us about the prevailing practice of *Chilla* spelt in the manuscript as Jihla. It was the Muslim Lent reminding us also of the *Kartik Ashnan*, a species of the Hindu Lent, implying a period of forty days retreat, isolation and seclusion in a cell of the mosque or the temple practising severe restraints, privacy and austerities, being cut off from family and children, and curbing all desires and passions. It was technically called *Itikaf*. The writer of the notes asked his religious guide more than once as to whether with so many worldly attachments, a man, however, assiduous he might be in prayer, could set himself sincerely and absolutely free from all except God. The reply was that only Prophets and saintly personages could fix up their heart on God alone and yet deal with the people. Generally speaking, it was difficult for all to be with *Haq* and *Khalq* (God and his creation) at one and the same time.

An interesting historical fact clearly shown and fully established, by internal evidence is the knowledge, acquaintance-ship, and use of the Hindi words and verses by both Maulana and Makhdum. It seems that the regional form of the Hindi language in Magadh which had become a sort of mixture of Magahi, Avadhi and Bhakha was coming into vogue in South Bihar. A large part of eastern U. P. was a land of Awadhi, a descendant of Ardh-Magadhi. The first known great Muslim poet of Awadhi Hindi and the author of the voluminous Prem katha called Chandayan, composed in 781 A. H. was Maulana Daud of Dalmau Nagar. He was a contemporary of Bihari

Joseph. The Khwaja used to receive daily from eager listeners, small silver coins, the six fold and ten fold *Shasgani* and *Dahgani.*

The inmates of *Khanqah*, in fact all the Sufis of the time, had long curling locks grown above and behind over the head and every one kept a comb to arrange dishevelled hairs of the head, but they had neither a soap (*Sabun*) for washing and cleaning, nor something oderous to perfume the same. They generally made use of (gill) a kind of clay which served as the washing and cleaning substance. There is a long note on folio 178a; with extension on the next page, and is important for more than one reason. The writer describing himself as "*Doagoi Zayif*" paid a visit to his *Pir*, Makhdum Sharafuddin for whom he had carried a quantity of clay which was meant to wash his hair with. After a dialogue with him the Makhdum, turning towards another person named Maulana Khwaja said, "O ! Maulana Khwaja you are also a Bihari ? What is this to which you people have become accustomed; tell me truthfully, from whom have you learned such a practice ? Why is the clay brought so often ?" The writer felt perturbed, and suspected some implication of a fault to himself. Fortunately he was soon quietened. There was gracious appearance of a smile (*Tibat*) on the Master's face. The "helpless one" (*bechara*) said that it was through the propitiousness of the Shaikh that he was able to get his food and was in a position to bring a quantity of clay. The Makhdum addressing Maulana Khwaja again said that he had seen it recorded in the discourses of Shaikh Fariduddin that when a person approached him empty-handed he was asked as to whether he could not find even a blade of green grass on the way. The Sufis were under the shade of God's protection. If they brought for them either a tray of bread or a cup of sugar or syrup that was for "*tafawul*" a pre-sage or foreloding of future event). There was no question of avarice or avidity or any mundain motive.

The worn out portions of a note has made it s[illegible] ing unintelligible. What is clear, is a reference to S[illegible] hd. Tughlaq and gives an indication of his distinctive trai[illegible] [illegible]mmad Shah asked one of the attendants as to what was the measure of time still left of the day. The reply was that it was the time of "*zawal*" (fading and dimini[illegible]) (the day was fading out

the animal was very much looked after, tended, fed, and fattened, and then was paraded throughout the town just before being slaughtered. Vanity and boasting *(Tafakhur)* was the motivating factor.

Similarly, *Ulma-i-Su* (evil-minded man of learned profession and *Mutasawwifin* (pseudo Sufis and other falsely seeming classes have also come in for strong condemnation. On folio 174b. we come across the marginal remark *"Ilm-i-Duniya an ast ki tu ra bar dar Salatin Umara wa Muluk burad, ya tu ra Qazi-o-Mufti kunad"* (worldly learning is that which takes you to the doors of kings, nobles and rulers or which makes you a judge or an expounder of laws) *Darwishi Shaitan ra deed nyshashta bikar guft ai malaun chira bikar nishashtay-Uoo Guft Ulimai Duniya Amda-and-mara kar-i-na mund"* (A darwesh saw the satan sitting idle, and asked the accursed one as to why he was so sitting idle, purposeless and unemployed. He replied that the worldly-minded learned men had come forth and they had not left any work for him to do. *'Ulama-i Su Kasi Kasan-i ra goyond rui aishan janib-i-Duniya bashad wa pusht Janib-i Uqba* (Bad and false scholars or theologians are those whose face is towards this world and back is towards the world to come, that is future state of life). Something versified on the faded adge has become illegible and only this much was decipherable. Makhdum Sharafuddin is quoted on folio 17 "Now a Sufi in the full sense of the word is seldom found; those who would like to be called a Shaikh or a high priest make a show of their *mashikhat*, and are not really Sufi. Instead of Sufis, they are *mutasawwif* or *Mutashabbih*, one who sees himself and does not see God.

The age-old Katha Session of the devout Hindus for narrating the Epical or Pauranic stories of the deities had an echo among the Muslims on folio 153. We are told about one, Khawaja Hamiduddin Saudagar who also has been mentioned elsewhere in his Maktubat by Maulana Muzaffar and has been designated as *'Bazzaz'* or dealer in cloths. We are not told what led him to migrate from Bengal to Delhi. He set himself up in front of Delhi gate called *Qissa Khani Darwaza*, and for six months, every day constantly and regularly he carried on his business of telling them the Quranic Stories, particularly what has been called as *Ahsanul Qasas*, i. e. the stories of Prophet

'Illiyin nihad, wa batin-i khud ra az riyazat saf gardanad" (when the sincere traveller, being moved by enthusiasms of discipleship, sets his feet from beyond the lower or earthly, and rises to the sublime and heavenly, and cleanses his heart by performing austerity), he should not babble and prattle about his upward progress.

Like most of the sufic works both the textual and the annotative portion of the contents of this manuscript emphasizes upon moral virtues, principles, standard, habits with respect to right and wrong in conduct and behaviour. Stress is laid on *Tazkiye-i-Nafs* (Purification of self) and *tasfiya-e Akhlaq* (Purifying the mind, disposition, habits and manners); so as to bear ill-will against no one. As the Sufi had no demand for *'Qasas'* (Law of retaliation, as an eye for an eye, in contradistinction with *DIYAT* (blood money) such action was called *Hadar* (caution or impunity for murdered fol. 164); On folio 173, the base and blameable, qualities listed include love for wealth, longing for rank and position, malice, envy, pride and arrogance, the miserliness and things like that. Reference has also been made to *chetar chiz* (four things together) (namely *Ujb, Chaplusy, Parsa-i, 'Adl-o-Insaf)* with the remarks that to equate the concept of self-admiration, flattering, or fawning with justice and equity was astonishing.

A close and careful study of the contents of the copious marginal annotations which run parallel, vertically, perpendicularly, horizontally, at right angles, straight up and down, and even in oblique, slanting position to the text, enables one to highlight matters essentially of spiritual nature and significance, doctrinal and ethical beliefs, experiences, and renunciatory practices of the Sufi mystics, ralating to, and based on contemplation, meditation, love of, and communion with, God. Here and there we get also tit bits of information, smaller objects but of great historical and cultural interest. A few may be taken note of here, for they give us an idea of the general tendency, habit and drift of affairs, current in a period of about six centuries ago in Bihar. On folio 31 there is a reference to practice prevalen in *"Mulk-i-Bala"* (up country), to be distinguished from *Farodust* (Lower region)—a name given to Bengal by the inhabitants of the North-western lands. That before sacrificing a camel on *Id-i-Azha or Id-i-Qurban* (10th *Zulhijja*),

about *Haqq* (One Absolute Reality) and *Khalq* (phenomenal world of creation) and questions of soul or spirit, a vital, essential, and immortal entity, (thought of as separate from the body of person, having an existence of its own) and all such questions as can be perceived intuitively and without any conscious use of reasoning are beyond the understanding and comprehension of the generality of the human mind; and, therefore, both laid stress on the adage "*Takallam-an-Nas 'Ala Qadri Uqulihim*" (have such talks with the people as they have the capacity to understand them.)

Then there was a question regarding the wonder-working *Kashf-o-Karamat* (manifestation of what is marvellous and miraculous). Both Makhdum and Maulana thought that pious and inspired people, though they might be possessed of, and have the capacity for, displaying some extraordinary, excellent, and exceptional deeds, they should scrupulously avoid their open disclosure. A marginal note on Folio 123a, has the following: "*Chun Kashf-o-karamat Khwish nagah bar khalq zahir kard ura dar duniya na bayad bud, mi bayad murd. Ziraki agar uoo manad, fitna qayam shawad*". (When one suddenly makes one's secrets or miraculous affair manifest, one should cease to exist, for if he continued to remain alive in the world, disturbances and mischiefs could arise along with that. The remark ends with the words "*Lafzi Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan*", there is another, "*agar kasi az mashayikh Ura ba wisal-i Khudawand kashf-i-Karamat hasil shawad, bayad ki pishi kasi an ra na goyid wa kashf na kunad* (if somebody from amongst the saintly prelates thinks that because of his nearness to, or communion with, God, he has obtained the power of displaying miracles; he should not speak about anything about that before anyone, nor should he claim to practise such deeds.) On folio 62a, occurs "*An waham ki man budam andar maidan-i-abadiyat rasidam, na chuna nan bud mahaz waham bud*". It was a false and fanciful idea to indulge in by some one saying that he was in a stage or fact of being near that of arrival at the plain of oneness. This was nothing but illusion or delusion.

On folio 49b, we get the meaning of *Mokashifa* or making known something hidden or secret as a "*Rafa-i-Hijab* (drawing back the veil): "*Ruhani wa Jismani*" (spiritual and physical); "*Chun Salik-i Sadiq ba Jazba-i Iradat as tabaiyat-i Sifli Qadam ba*

and sentences, some had been mentioned by me in my first study. "*Ta tu bashi nik-o bad inja bawad. Chun tu gum gashti hama sauda bawad f. 100b* (so long as you remain here you may be called good or bad, when you are lost to yourself, you will be dubbed as a mad man). There is another on folio 109b. *Man chi shayista, am ki tura khwanam-o-danam, bakaram ham tu bibaksni ki sazowar-i tu basham* (who am I to claim myself to be so worthy as to be deserving of you, if out of your grace, you pardon me I may become worthy and deserving of you); *Dar kui kharbat chi darwish chi shah, dar rah-yagangi chi Khurshaid chi mah rukhsar-i qalandar-i chi roushan chi siyah* (in the lanes or street of the tavern it matters little that it is a *darwish* or a king. In the path of unity and concord it is of no avail to one whether it is submission or the turrets of heavenly canopy (Empyrian) there is no difference if it is the sun or the moon in what manner does it avail to you if the cheek of the Qalandar (*itinerant* Shaven-headed monk) is black or bright).

Who could understand the significance and purpose of the Makhdum's observations in the text (Maktubat-i-Sadi) better than Maulana, the interprator and annotator. Most of them were the endorsement, elucidation, comments on the statement embodied in the text. There was mutual admiration, warm attachment, high esteem and appreciation cherished by one for the other. Much more important was the awareness of the worth and value of the ideas and idiologies, and the way of thinking on deep and abstruse sufic subjects, paths and doctrines, between the two. Out of the plentiful number of letters which the Makhdum appears to have written to the Maulana who was frequently on the move through the north-west and north-east of India, and also outside the country towards South Arabia and Hijaz, only a small collection of 28 letters called *Maktubat-e Bisto-hasht* have survived. They could not be buried along the last remains of the Maulana, as had been willed by him, and was probably wished for by his *peer*. There was complete harmony in ideas, feelings, and action. This is evident from many passages with parallel meanings, if not in words, at any rate in their essential import. Many of their views and thoughts proceeded in the same direction. We may draw the reader's attention to only a few cases. Both believed that esoteric abstruse mystic doctrines, principles, tenets and many spiritual truths such as

Some of the observations comprising versified lines, *Rubais, Masnavis* and also pithy prose passages which all appear to have emanated from Maulana Muzaffar Balkhi are very catchy and attractive, arousing special interest e.g. *Ya-bi-rawi ham chun zanan Rang wa bu-i peshgir. Yaki chun mardan dara'a-o-goe dar maidan figan* (you may either take to the coloured paint and the sweet-scented perfumes or you can show your grit by coming out, entering the arena as a manly person and, throw the ball) This refers to the game of *chaugan* which was played in those days by mounted horsemen, each armed with a long curved or crooked stick or club, trying to carry off the ball from the adverse party, or to force it over a certain boundary (on f.105) the learned contemporary *literati* and poet, Nakhshabi has been quoted. *(tawani bi dih bakash chize hich kas dar sakha zayan na kunad* (you can give something to somebody. Nobody suffers any loss by practising charity) "*Ta kasi az Chihar tab'a farigh na-gardad, suhbat-i-Haq ra na-shayad. Shukhi yaksu nihad dil pesh burad: bukhl, yaksu nihad, Jawamardi pish burad, Kahili yaksu nihad, jan bar miyan bandad, kundi yoksu nihad jaldi pish burad* (f. 71b.)—(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one can not be worthy of the company of, or communion with God. One should put aside petulance and cultivate the heart; set aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abondon all dullness and take recourse to speed and swiftness.

A very charming couplet expressing the *Asharite* view of fate and predestination which is in accord with the theory of the orthodox *Sunni* schools is also worth mentioning. This was the doctrine that the determining agency of fate or destiny and all that happens was the one absolute power, and that God fore-ordained everything that is to happen, and that everything is decided or decreed beforehand (the *Mus tazilin,* had another explanation, considered by others as plausible for the course of action and the determining agency). The couplet is as follows: "*Bisiyar khastam ki niham sar bar astan, man khastam wali chi kunam chun khuda na khast* (I earnestly wished to place my head on your threshold. It was I who had a great desire, but what could I do, for God did not wish (or allow that) (f. 191, b).

One can cite many more interesting and meaningful verses

difinite indication of personal contact, close relationship, and dialoguic, and written interchange of views and thoughts and beliefs and practices, religious and mystical.

On two or three occasions we get references to instructions issued for including something left out in the original text. On folio 23a, after two notes, concerning a discussion on the difference between *Iradat-i-Insani* and *Iradat-i-Khudawandi* at the end there is an instruction, written in red, "*dar Kitab-i-ima dakhil kunaid*" (Enter this in a book). Again we come across a long note on f. 319a, the second long note concerning *chilla*, spelled as *jehla* e.g. the 40 days of seclusion or *Itekaf*; it says that if the disciple observes *Jehla* sincerely for 40 days there was a possibility of the manifestation of things on the 40th day. But at the same time the disciple was enjoined upon to repeat *astaghfirullah* and say Oh God *Gunah-i-ma ra biposh*... the concluding words are these "*In* ... "*Makhdum-i-Jahan Farmudand, binawees Kharij-az-Maktub ast*" (Take down; this quatrain. It is not found in the letters). The *rubai* is as follows *Chun sirr-i-aza tinat-i-abdal shawad, in Jumla-i-qil-o-qal pamal shawad; ham Khwajah-i-aql ra jigar khun gardad. Ham mufti-i-Shah ra Zuban lal shawad*" (when a saint is seized by the mysteries of eternity. All this chattering and babling will turn to naught. The head of the lord of wisdom blushes and the expounder of the Law becomes tongue-tied).

The profuse and plantiful annotation on the margin of the original text encompasses a considerable variety of matters, historical, literary, cultural, religious, ethical and mystical, and contains references to kings and rulers like Mohd. Tughlaq and Mahmood of Ghazna and his favourite, Ayaz, and also saintly personages such as Syed Jalaluddin *Bukhari of Uchah*, *Baba Farid of Pak-Paten*. Junaid Baghdadi, Ain-al-Quzzat Ba Yazid Bustami etc. Some common and professional people also figure like Hamiduddin Saudagar, and *ecstatic fellows, Majzoob*, Malamatis and Qalandar. There are numerous elucidatory notes on principles and problems like *Chilla*, *Ilm* and its kinds, *Reyazat; Saum, Sama, Ruh, Ananiyat and Tajrid, Taqlid, Tafakkur; Muhabbat, Ukhuwat, Marifat Iradat, Mukashifa, Ilm Sifli wa Ulwi, Mushahida, Qaza-o-Qadar etc*; nor have the *sectarians, Mu, 'atazila, Muattala, Mulahidas, Ibahatia*, ignored. In short, the marginal notes give much food for thoughts.

his nephew, Muiz Balkhi. Letter no. 114 is addressed to *"Farzand-i-Aziz" "Yar-o-ham Tariq" "Maulana Karimuddin Sallamahullah Ta'ala"*, and in letter no. 125 we get this descriptive manner of the addressee as *"Farzend-i-aziz* (most excellent or worthiest son) *"Qazi Zainuddin Sallamahullah Ta'ala.* Mualana Muzaffar's brother (son and his successor, Shaikh Husian Muiz Balkhi, was also a saintly Sufi, a scholar and a very good poet like his uncle. Besides a Diwan and his *Maktubat*, we have also his *Malfuzat*, named *Ganj-i-La Yakhfa*, not to be confused with *Ganj-i-La Yafna* of the renowned Makhdum Sharafuddin, compiled by an un-named person, perhaps his own son, Hasan Balkhi. There is scarcely any *Majlis* or Chapter into which the *Malfuz* is divided which is free from this invocative prayer calling upon God to preserve and grant safety and protection to *"Bandagi-i-Makhdum"* (Spiritual Master worthy of devotion and servitude). Here we get a greater saintly personality being referred to by a devotee. In some *Majlis* the compiler made use of this benedictory prayer as many as eight or nine times in respect of the saintly personage.

But there are numerous other points to give colour and fullness to the arguments concerning the antiquity of the manuscript and the contemporaniety of the writers of the text and of the annotative and explanatory notes on the margin. In the table of the contents over against, or opposite to, letter 29 on *"Taharat"* (ceremonial purification) and to, letter 52 on the subject called *"Guft-o-raft"* (speech and behaviour or sayings and actions), we get the following significant exhortation; *"Tahris dar mutali'a wa Ta'ammul in Maktub Karrat-o-Marrat"* (stimulate the interest in the study and reflections many times and oft & over this letter); *"tahris dar mutali'a in Maktub binabir-i-Kasrat-o-fawaid* (excite and spurn on the study of this letter because it has plenty of utilities). There are clear references to the spoken speeches of the venerable prelate and questions asked by his devoted disciple. *"Badahu bar Zaban-i-Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan* (f. 125); *In Sukhan az Zaban-i-Mubarak Shunid* (f.131); spoken word; *Taqreer-i-khidmat-i-Shaikh* (f. 33b). *Badahu Banda-i-Za'eef arza dasht* (f. 186); *Sawal bar Sabeel-i-Arzadasht kardah shud; Makhdum ra maniyi-in bait pursida shud* (79b); *Badagi Makhdum Astaghfirullah guftand; har bar ki az Maktub-i-dayee farigh mi shudand bad-i-an istighfar mi guftand mustaqillan* (164, 67). These provide

further elucidation and at places even slight modification. One of the strongest point concerning and favouring the view about the intimate association and contemporaneity of two saintly personages was furnished by the "*dua'aiya*" or benedictory words (*Kalima*), invoking Divine blessings which are frequently found in the marginal annotations. This was the reverential term for the saintly author of the book '*Sallamahullah Ta'ala*" (May God the most high preserve him) It was argued that such an exclamatory utterance could be an exclusive right and privilege of somebody of equal social status and relationship; that neither the compiler of the several *Malfuzat* or collection of the discourses of Makhdum Sharafudin nor any body else, however, close and most devoted he might have been to the revered Shaikh, could arrogate to themselves such intimacy or familiarity as to go beyond the forms "*Khidmat-i-Shaikh*" "*Bandagi-i-Makhdum* "*Makhdum-i-Jahan*" and the phrases like "*Azzamahu*" (may he be highest and greatest in dignity) and "*Azzamahullah*" Such a view needs reconsideration and even partial modification because of the occurrence of such expressions, particulary "*Sallamahullah Ta'ala*" in respect of others and lesser personalities in contemporary 14th and near contemporary 15th century historical or hagiological works Now-a-days we have become accustomed to seeing a superior or an elder in age usually addressing a younger or smaller person in such a manner expressing his good will or wishing God's protection for him. Norms, mood, manner and customary usages, standard or patterns of behaviour are not all long-continued affairs, and very often they change in course of ages. It was quite natural for an equally learned and respected '*Murid*' like Maulana Muzaffar, to speak of his revered '*Pir*' in reverential terms but there could never be a question of superiority or inferiority or even of being so closely related as to be put in the form of equation A 15th century writer, once the poet laureate and friend of Sikandar Lodi and also the author of *Siyar-ul-Arifin*, a *Tazkira* of one mystic sufis made use of the invocatory expression *Sallama-hu-Ta'ala* in respect of a sovereign of the Timurid House "*Hazrat Himayun Badashah i-Ghazi Sallamahullah*" Here a person of an inferior status refers with such terms about a person of exalted dignity We get other suggestive illustrations and significant examples Maulana Muzaffar was a prolific writer of letters and also a poet The collection of his letters or *Maktubat* were compiled by

truth' springs up); *"Kar-i-deen sin'at-o-ibarat nist juz ibarat dar-o-Imarat nist"* (32a) (The affairs of the faith do not mean skill in art and speech. There is style but no edifice); *"Tadbir Kunad banda wa taqdir na danad-Tadbir ba taqdir-i-Khudawand che manad* (191b) (The man devises and deliberates, being unaware of the Divine Decree. How can the plans of man stand against the Lord's decree); *"Har ki deed zat-i khud ra-bar sai-i-tahqiq shirk warzid* (he who looked about himself and took airs, surely he practises polytheism); *"Dar do jahan aql ra hicha hich, chashm-i bina dui na-binad hich"* (124, a) (In this world and the next wisdom or power of judgement is of no account. In seeing eyes there is no dualism; *'Bar dar bashi, bihtar anrank dar bar* (f.45) (It is preferable to be at the door (like a beggar) than to be clapped in arms); *'Dunya ibarat az panj cheez ast : naqud, aruz, mamalik, marakib, mawashi. In har panj cheez hijab ast"'* (238) (The world signifies cash, furniture, estates, conveyances and cattle. All these are so many veils). There are also interesting comments e. g. *Dar boyaban-i-Hindustan ba tan' barahna wa ba shikam gurisna, dawanidan asar-i-Qahr-o-gharamat ast dar nehayet"* (8, b.) (To force men with naked body and hunger stricken belly to run in the wilderness of Hindustan is to mark the beginning of disturbance for which a serious debt will have to be paid).

The habitual skeptics and insistent questioners would not easily accept the writer's contentions that the manuscript in question provides conclusive evidence that it takes us back to the distant past of six centuries for the marginal notes are destitute of both name and date. But even among the doubting Thomases, there may be some honest and reasonable enough to keep their minds open and give a close and careful attention to the arguments put forward; though they may feel that there is still some room for further thoughts. Even the present writer of the earlier paper now realises that there is need of something more to be brought into focus. It is incumbent on all investigators in the field of historical knowledge to make a careful, patient, and painstaking study of original sources of information, so far as is possible, to uncover facts and determine truths. His statement, based on an examination of internal evidence, must be percise, definite, certain and full as far as that might be possible. In the estimation of this writer something written in the previous paper concerning the Balkhi manuscript needs

scribe wrote the copy of the main text [for] his uncle, Maulana Muzaffar Balkhi, who subsequently dictated to him his comments and observations on some pieces and passages of the text which were incorporated in another smaller handwriting here and there in the copious marginal annotations, sometimes horizontally and vertically, sometimes parallel or at right angles to the text, sometimes obliquely, slanting or slopewise, inverted and upside down, at the top, in the middle, or at the bottom; that the annotation came contemporaneously but not simultaneously; that except two or three occasions when Maulana Muzaffar spoke about his venerable guide as dead, praying and invoking the usual blessings, expressed in "*Quddisallaho Sirrahul Aziz*" that is, may his tomb be sanctified. Everywhere else in his annotations he referred to him as if he was still in existence and living; that there was proof positive that the person referred to and making a reference or directing attention to something about him, had been living in the same period. This is, moreover, quite evident from an oftquoted expression "*Sallama-hullah Ta'ala*" (may God the most high preserve him). There are more than a dozen places where this invocating prayer for the Divine safety and protection of the venerable prelate occurs. Such folios are 88b, 63a, 163a, 55b, 121b, 175b, 174a, 318b, 111b, 103a, 25b, 187a. There are also very suggestive words in many more places e. g. *Makhdum-i-Jahan, Makhdum-i-Alam, Khidmat-i-Shaikh, Bandagi-i-Makhdum* with almost double in number of the supplications for divine blessings and protection, such useful descriptive titles, appelations and epithets were in common usage then as now. Lastly, the orthographic pecularities, unusual style of writing, language, spelling, grammar and vocabulary in the marginal notes, and the archaism found therein are very suggestive indication of the hoary, ancient age of the Balkhi manuscript.

There are many pithy verses and phrases, expressions which are pregnant with meanings and sometimes look like maxims e. g. "*Kar-i-bi Ilm bar-o-bar na dihad-tukhm-i-bi maghz ham samar na dihad*" (174a) (Work without knowledge bears neither leaf nor fruit, seed without pith produces no fruit); "*Khashmo-Shahwat ba zere-paye yi dar ar Ta magar admi shawi yak bar*" (Subdue your anger and lust so that per chance you may become all at one a man); "*Chun neesti-i-tu shud Muhaqqaq Khaizad hama naara-i-anal-Haq*" (51b) (When your nullity or non-existence is confirmed, it is then that the exciting cry 'I am the

the paper, however, lay in the conclusions reached, on the basis of internal evidence, establishing the fact of the Balkhi manuscript of the Maktubat being of very high antiquity, prior in time, order and precedences to all that are, and may be available anywhere else.

Looking up across the dust of ages, and considering the changing, very often severe and stormy, climatic and weather conditions of the region, the care bestowed by generations of Balkhi family for the preservation of their precious heritage, treasured possession, and valued heirloom, and keeping it safe from harm, damage, danger of destruction or even spoiling and rotting, reflects great credit and deserve commendation

One of the earliest and the most learned and respected figure among the Balkhis was of Maulana Muzaffar Shams, who was held in highest esteem by his spiritual guide, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri who always addressed him as Maulana or Imam Muzaffar He outlived his venerable Pir, *'Bandagi-i-Makhdum'* or *'Khidmat-Shaikh*, *'Makhdum-i-Jahan'* for 21 years, and died at Aden in 803-1402 while he was on his way to Mecca, and was buried there by his nephew, adopted son and successor, the learned Shaikh Husain Muiz Balkhi who died 41 years later in Bihar town, in 844-1441

The writer of the paper had reasons to believe that there are sufficient grounds to establish that the manuscript is a precious antique relic, a sort of souvenir; that it is, moreover, of great historic interest because of its association with three great saintly and contemporary personalities; that both the original textual and later annotative portions were in the hands of one and the same person, that the transcriber was Maulana Husain Muiz Balkhi, as is evident from a reference to his *Maktubat* on folio 124 and from a quatrain (Ruba'i) composed by him and found on 273b, to wit (that is to say) "*Qalandari wa. Kharabati az Paye tu shudam. Hadith-i-'Ishq-i tu didam kih an baya i nist;*, "*Husain az dar-i-himmat gada-i ku-i tu shud-kih haich saltanat-i-khushtar az gada-i nist*" (I have become a wanderer and tavern-goer in quest of you; yet, your love is not experienced simply by invocation. Husain has entered through the door of high resolve, as a beggar in your lane, for there is no royalty more joyous than that of beggary). That the learned

The 9th issue of the Khuda Bakhsh Library Journal, published in 1979, contains a fairly long account, covering 22 printed pages, of a rare manuscript, apparently the oldest extant copy of the well-known *Maktubat-i-Sadi* (100 letters), composed sometimes in or before 745-1345, by the celebrated Sufi Saint of Firdausi Order, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri, who died in 782 or 1381. The valuable manuscript belonged to Khanqah Balkhi Firdausia of Fatuha (Patna). The form and contents of the original text, and more specially of what constituted its chief and essential feature, distinguishing it from others, and marking it off as superior and worthy of special recognition and honour—the multifarious and diversified marginal annotations—were considered, examined, analysed and evaluated. The Chief constituents or the necessary parts of the paper, focussing one's attention, included the provenance of the work; the light thrown on such things as the worn-out conditions of the manuscript, table of contents, thick paper, turned brownish or yellowish, due to age, style of writing in clean and fair *Naskh* character, with rubrications of headings and titles of the letters, and of many apt verses and Arabic passages and lettering. The large number of the authoritative works, mostly mystic and theological, cited in the copious marginal annotations which besides such *Malfuzat* of Hazrat Sharafuddin as *Ma'adan-ul-Ma ani* and *Bahr-ul-Ma'ani* and some other un-named ones, refer also to the works of Shaikh-ul-Islam Abdullah Ansari, the great martyr Ainul-Quzzat Hamadani (*Tamhidat*), Ahmad Ghazzali (*fusul*), Abdul Qasim Abdul Karim-al-Quraishi (*Kalimat*), Imam Zahid (*Tafsir*), Shu, abi (*Kifaya*) as *Zakhiratul-Ma'ad*. Those frequently attract one's attention, that are the oftquoted works including *Sharh-i-Ta'arruf*, *Nuqal-i-Ta'arruf*, *Tawale*, *Tawabe*, *Madarik*, *Adab-ul-Muridin*,, *Sharh-i-Adab*, *Minhaj ul-Abedin*, *Hidaya*, *Masabih*, *Mirsadul Ibad*, *Lawaih*, of Hamiduddin Nagori. There are references also from *Qut-ul-Qulub*, *Khulusat-ul-Matlub*, *Risala-i-al Matlub*, *Usul-us-Sanaa*. The main importance and the chief interest of

awakned—and those who are intoxicated and fallen come back to their senses—Give up all talks of those who are long dead—They would come back to life and become busy with their works.)

In conclusion I would like to indicate a number of terms that occur in the marginal notes without citation of their contexts : *Tajallī-i-zuhur-i-Tā'āt* (illumination, manifestation or beatific vision of the Divine Essence); *'ināyat wa ghairat-i-Ḥaq* (divine favours and a nice sense of honour); *iradat* (discipleship); *kashf* (revelation); *Fanā wa Baqā* (antihilation and subsistence); *muhāsabah* (stock-taking of oneself; self-introspection); *mushashadah* (contemplation of the Divine Essesnce, or vision); *mukashafah* (intuition or ecstatic contemplation of supersensory realities); *Murāqabah* (contemplation or meditation); *zikr* (remembrance of the name of God); *zuhd* (abstinence); *Taqlid* (knowledge gained through tradition); *waṣl* or *ittiṣāl* (union); *ma'rifat* (gnosis); *Tawakkul* (trust in God); *riza* (submission); *tammat* (vain glory); *Tā'at wa muharramat* (acts of devotion prohibited things); *Himmat wa talab* (aspiration and quest); and *Hurrīyat* (independence).

(Fraternity, they say, means that you direct to your own use the wealth and possessions of others just as an owner disposes of them. He does not require permission to do so.)

Tafakkur na anast kih sar dar gariban nihad wa andūh-i-khurdan wa pūshidan-i-gardan gīrad, ya dar khwab rawad. (f. 190)

(Consideration does not mean that one should be thoughtfully sorrowful or be in an anxious mood about diet and dress, and fall asleep in such a state. f. 190)

Tafakkur dar khubthha-i-nafs-i-khud wa tafakkur dar ni'matha-i-khudawand ast. (f. 101)

(One should meditate on the blemishes of one's lower self and, at the same time, on the gracious boons of God. f. 101)

Tajrīd az 'ala'iq wa khala'iq buwad wa tafrīd az khud. (f. 106)

(*Tajrīd* is divesting oneself of all attachments, all creatures or people, while *Tafrīd* (leading a solitary life on accout of devotion) implies separation from one's lower self. f. 106)

Khudawand-i khwast kih ṣun'-i-khud ra ẓahir kunad, 'alam afrīd; wa khwast kih khud ra ẓahir kunad, Ādam afrīd. (f. 106)

(God wished to display His inventions and, therefore, He created the world. He wanted to manifest Himself and so He created Adam. f. 106)

Dar biyaban-i Hindustan ba-tan-i barahnah wa ba-shikam-i gursnah dawanidan athar-i qahr wa gharamat ast dar nihayat (f. 38) (To make ill-clad or bare-bodied hunger-striken men run in the wilderness of Hindustan is to invite the vestiges of severe calamity—a debt which will have to be paid.)

'Ulama-i su' Kasi Kasani ra guyand kih ru-i ishan janib-i dunya bashad wa pusht-i ishan ba-janib-i 'uqba. (f. 174b)

[Bad or false scholars (theologiaus) are those whose face is towards this world and back is towards the future state of life to come.]

Hasil zi Sama' khuftah bidar shawad, Wa mast buwad fatadah hushyar shawad; Bugzar hadith-i murdah-i dīrinah, zindah shawad az sama' wa dar kar shawad.

(The gain from *Sama'* is that those who are asleep are

all veils from his heart and he becomes confirmed in the divine realities. But he is deficient in handling worldly affairs and does not realize that such matters have their own effects. Except for his own tastes and inclinations towards the fruits of worldly affairs that occupy his attention, he does not observe what is obligatory.)

Chūn kashf wa karamat-i-khwīsh nagah bar khalq izhar kard. . . .ū ra dar dunya nabayad būd, mībayad murd, zīrakih agar ū manad fitnah qa'im shawad. (f. 123)

(Anyone who suddenly makes manifest his secrets or miraculous feats in front of God's creatures, shouldn't remain in this world. If he were to live on, a hidden calamity would break forth. These were the blessed words of the Master of the World. f. 123)

Ta sagi ra yar ast, sangi ra dīdar ast, mara ba naumīdī chih kar ast. Ilahi! in kar ghayat ast, warna az sagi wa sangi chih ja-i-hikayat ast. (f. 250)

(So long as there is a dog as a friend and a stony cave in sight, I have no reason to feel any despair. O God, this affair is of extreme significance. Otherwise, what is to be said about a dog or a stone? f. 250)

Mu'jib kasi ra guyand kih kar wa hal-i khud ra ba-nazar-i khush wa pasandidagi binad.

The word *mu'jib* (one who is pleased with and admires himself) is applied to one who views with pleasure and appreciation his own actions and conditions, (transactions aud situation.)

Mahabbat anast kih anchih ba'ist-i-tū bashad chūn dunya wa ghair-i-an, ba'd az wujūd dast az way baz darī, Haqq ra gīrī.

(*Mahabbat*, affection, means that whatever you deem to be necessary for yourself such as the world and things other than that, except for your own existence you would withhold your hands from them and adhere to God.)

Chahar chiz ujub, chaplūsī, parsa'ī, 'adl wa insāf, babīnī 'ajab ast.

(It would be astonishing if you were to see self-admiration or conceit, flattery or fawning, together with justice and equity.)

Ukhuwwat anra guyand kih tasarruf kunī dar mal wa imlak-i-digari chūn sahib-i-tasarruf azan najūyad

dawām-i-ta'at bar āyad maghrūr ast wa az 'ālam-i-ma'rifat dūr ast.

(whoever imagines that certain affairs of his are the outcome of his plentiful acts of worship and constant devotion, is an arrogant individual who is very far from real knowledge—f. 38.)

Ān wahm kih man būdam, andar maidān-i-aḥdiyat rasīdam. Ānchunān nabūd balkih maḥḍ wahm būd.

(It was a false conception to say that one has existed and arrived in the arena of unity. This was not the case. It was sheer conjecture ! f. 64)

Dīgrān kih 'aṭsah mi-kunand al-ḥamdu li'llāh guyand ba-i'tibār-i-ānkih dar ḥālat-i-ṣiḥḥat āmad, pas ba-i'tibar-i-ṣiḥḥat al-ḥamdu li'llāh guyand.

(As regards others who, when they sneeze, utter "Praise be to the Lord", the reason is that there is no sneezing in a state of sickness. One is seized of such an action only when one is in a healthy condition. Hence people exclaim, "God be praised" ! f. 12)

Muqallid rā bar andāzah-i-īman taqlīdi, mustadrik rā bar andāzah-i-īmān istidlāli wa 'ārif rā bar andāzah-i-iman mushāhadati.

(A follower, if measured by his faith, becomes an imitator; a man of understanding possesses the capacity to grasp facts mentally and becomes argumentative on the strength of his convictions; while a knower of divine secrets is endowed with contemplation (the vision of future or invisible things) in proportion to the good faith he possesses. f. 96).

Har kirā ṣifat-i-'ijz ast ūrā bar qudrat-i-qadir ast. Har kirā jihl ast ūrā ba 'ilm-i-'alim rah nist.

(He who is possessed of the quality of humility has the way opened towards the power of the Omnipotent God; while one who is foolish or ignorant has,no access to the knowledge of the learned ones. f. 140)

Majdhūb ānast kih suluk nadarad, amma Ḥaqq ta'ālā ḥijāb az dil-i-ū bar-giriftah bāshad, wa ḥaqā'iq-i-yaqīn bar way ẓāhir kardah; ammā dar ṭarīq-i-mu'āmalah muqṣir bāshad; wa nadānad kih mu'āmalah ra atharatast. Pas ū baja-i-ḥaẓ kih bar khurdar gashtah bashad wa dar ṭariq-i-a'mal juz ba farīdah mashghūl nashawad.

(A *Majdhūb* (attracted) is he who does not follow any rule or institution (*Sulūk*), yet God Most High lifts him up and takes away

money, furniture, clothes and effects, estates or possessions, conveyances and cattle. All five serve as so many veils.)

Bidān kih tamāmat-i-ḥarakāt wa sakanāt-i-makhlūqāt-i bā khudā'i bi-khudā'i-nist. (f. 83 a)

(Know that all movements, gestures and postures of creatures are ordained by God and are not beyond or apart from His directing grace.)

Qaḍā wa qadr dū ḥukm-i-bārī ta'ālā ast, ammā qaḍā ḥukm-i mujmal ast wa qadr hukm-i-mufaṣṣal ya'nī qadr 'ibārat az tartīb-i-ba'ḍī asbāb bar ba'ḍī. (f. 133 a)

(Fate and predestination are both divine decrees. Fate is an all-embracing mandate, while predestination is a particularized, diffused decree, arranged according to causal relations of one thing to another.)

Bā man būd har chih būd, bā man buwad har chih buwad. (f. 83 a)

(It was with me, no matter what happened : it will be with me, no matter what might happen.) It should be noted that these observations, especially the last, which appears to be a Persian version of the Arabic expression, *bi mā kāna* and *bi mā yakūn,* refer to orthodox Ash'arite views, and were also in accord with those of the Sufis about the concept of God as being the real Executor as well as the Redeemer, everything being contingent upon God's will. An eighteenth-century Urdu poet has put the same idea thus :

Nā ḥaq ham majbūron par hai tuhmat khud mukhtārī kī; Jo bhī karain hain āp kare hain, hamko 'abath badnām kiya !

(Without justification, we have been charged with volition :

whatever He does is His very own yet, absurdly, we are blamed !)

Here are some more short, pointed sentences and expressions.

Qadā wa qadr bar dū nau' ast. Qaḍā-i-mu'allaq wa qaḍā-i-mubram. Ammā dar qaḍā-i-mu'allaq radd-i-balā ba du'ā wa ṣadqah rawā bāshad, ammā dar qaḍā-i-mubram du'ā wa ṣadqah hīch sūd nakunad. (f. 229 a, f. 248 a)

(Fate is of two kinds, suspended and inevitable. The former is dependent upon attempts to avert the calamity by prayer and alms, but, in the latter, they are of no avail.)

Har kirā gumān īnast kih in kār ba kathrat-i-'ibādat wa bar

or even blood of anyone, and abstains from all such things. There is a note on f. 164 which says: "If someone takes possession of the goods and effects of a Sufi without his permission, the Sufi withholds his tongue from putting forward any claim. He considers such an occurrence as a right of God (to punish), and he does not bring up any intermediary. As the Sufis have no demand for *Qiṣāṣ* (retaliation), they do not take *diyat* (compensation for man-slaughter). This is called *Ḥadar* (impunity concerning murder).

A question was put to the Master (f. 32b) as to whether the verses in *The Letters* were those of the holy sheikhs, or if they were the compositions of poets. He replied that some of them were the composition of holy Sheikhs, while others were the effusions of poets. But, although the poets composed many verses, their import was not fixed or certain, and everybody, according to his own understanding, proposed a particular meaning or interpretation. Some of these meanings are true expressions of the facts and circumstances and are useful; while others, though elegant in form, are metaphorical rather than real.

Thus this unique manuscript is important from many points of view, the most significant of which are its textual accuracy and its profuse marginal notes. It deserves a close and detailed study by a more competent person, one deeply learned in Sufic lore. The thought-patterns of a great and learned Sufi of the Firdausi order come into contact with those of another. It would be interesting to find out the impact of the original propounder on the mind of the expounder.

Sufism had already attained its full development during the previous centuries and, therefore, one might not get new thoughts in one or the other; but the way of giving shape and form to the philosophy of mystical and theological matters was their own-while leaving to others the task of making a comparative study of Sufi thought, principles and practices as found in fourteenth-century Bihar with earlier practitioners in other lands,

I would like to conclude this paper, which has already become too long, with a few pithy statements which appear to have come from the pen of Maulānā Muẓaffar Balkhī.

Dunyā 'ibārat az panj chīz ast. Nuqūd, 'Urūḍ, Mamālik, Marākib, Mawāshī. In har panj chīz ḥijāb ast. (f. 238 a)

(The world signifies or consists of five things : sums of ready-

There is a note on K͟has͟hm (anger) on f. 58b. "At times the Prophet of Islam appeared to be furious and looked red in the face. That fury, however, was for the sake of the faith and not on account of anything personal. It was quite different from the indignation of common people. When angry, a person should not exceed the bounds of religious law, and when seized by passion, they should not indulge in abuse and reproaches, nor should they inflict bodily injury on the wrong-doer. There should be no scratching, tearing or grazing.

We come across an interesting note on the four tendencies or dispostions of man on f. 71b.

Tā Kasī az chihār ṭab' fārig͟h nagardad ṣuḥbat-i-Ḥaq rā nas͟hāyad. S͟hūk͟hī yaksū nihad dil pīs͟h burad, buk͟hl yaksū nihad Jawānmardī pis͟h burad, kāhili yaksū nihad jān bar miyān bandad, kundī yaksū nihad jaldī pis͟h burad. (f. 71b)

(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one cannot be worthy of the company of, or communion with, God. One should put aside petulance and cultivate the heart; put aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abandon all dullness and take recourse to speed and swiftness.

When the traveller reaches the highest point of absorption, whatever he utters is truth or reality, whether it be *Subḥānī* (glory to Me, the Most Holy), or *Anā'l-Ḥaq* (I am the creative Truth or God). The utterance of *Anā* or *anānīyat* (self-worship) comes to the stage of *Fana* (annihilation of self in God). *Fana* means, first of all, passing away from k͟halq (people) and then from self i.e. the vanishing of one's separate existence. Lastly, there is the vanishing of the "passing away" itself, leaving not the faintest trace of the sense of annihilation. (f. 8)

S͟harī'at (law) is a compelling conviction of divinity (*Rubūbīyat*) and *Ḥāqīqat* is the *Mus͟hāhadah* (contemplation) of this divinity. Whatever is exoteric is Law, and all that is esoteric is Path (*tariqat*). When the outward or apparent as well as the inner aspect (*ẓāhir-o-bāṭin*) of things becomes purified and polished, the picture of the earthly and the super world (*'Ālam-i-siflī wa 'ulwī*) becomes quite clear. This is the stage of *Ḥaqīqat*. (f. 83b)

With reference to an Arabic expression occurring in the text and which means that a *Dervīs͟h* has no claim upon the goods, effects

the case of prophets and saintly personages was different. They could fix their hearts on God and yet deal with people, but for others it was not possible to be with *Ḥaqq* and *kh͟alq* (God and creatures) at one and the same time.

In the note of ff. 251-2 and elsewhere, the problem of *Ruḥ* (soul) has been discussed. Summing up the view of the official or orthodox section of Islam the writer says that views about the soul were of three categories. According to one view, the soul has the same significance as life, for the body of man remains alive because of it and also becomes possessed of perception and is capable of performing dignified deeds and actions. According to this view, the soul was a reflection or '*Arḍ* (breadth, choice or accident). The second view, which is that of learned men and scholastics (*Mutakallimin)* is that the soul is a fine, delicate, body within a dense or opaque body which is that of man, just like oil in milk. They bring Quranic verses and traditions in support of their contention. Then comes the third view that of some of the scholastics of Islam. They say that the soul is incorporeal or immaterial, stripped of accidents or lowly infirmities (*'Ara'iḍ*). It is neither within nor outside the body, nor is it which joined to it or separated from it. Of course it 'adheres' to the body, or 'tags along' with it.

On f. 238a Khwājah Ḥaddād, may, God have mercy upon him, is referred to as an authority for saying that wise people have categorized the world into eight divisions: *Ḥasratābād* (abode of frustration); *Mihnatābād* (that of striving or effort); *S͟hahwatābād* (that of lust and pleasure); *Ṭa'atābād* (that of devotion); *Ghaflatābād* (that of negligence); *Ftna'ābād* (that of mischief or sedition); and *Rāḥatābād* (that of rest or repose). These abodes have been ascribed respectively to the indolent, faithful believers, profligates, votaries of God, the ignorant, pagans or infidels, wicked scoundrels and pious ascetics.

An interesting note on f. 259 defines *Riyāḍat* (austerity) as purifying of self by discarding reprehensible qualities and that it is accomplished by a reduction in eating, speaking, and sleeping. Sanctification (*Tazkiyah*) signifies cleaning or obliterating the blameworthy habits of self. Austerity implies bringing the excessive and predominant qualities within the bounds of moderation and that consists of four elementary qualities in man which are cited as the mother of all essential or fundamental principles and virtues. They are : vigour of intellect; vehemence of anger or wrath; the force of carnal appetite; and the causes contained in the three.

as are *'Ulamā-i-sū* (bad or evil-minded scholars) who have set their faces towards this world and have turned their backs upon the one to come. These people acquire knowledge for the sake of this world only, and have nothing to do with the one to come.'

On ff. 63-64 the question of the respective places of saints and prophets has been brought under discussion. The revered saint, may God protect him!, said that anyone who says that the position of a saint is superior to that of a prophet talks erroneously, for this can never be admitted. Apostles enjoy absolute supremacy, while saints enjoy only restricted excellence. Heretical atheists (*Mulḥidān*) put forward the faulty argument that the saints are all the time engaged in devotion to God, whereas the prophet has to spend part of the time in preaching. This is a fallacy. If pre-excellence depended on place and position, any planet would have been more lustrous than the sun. But it isn't so! Saturn, for example, is in the seventh heaven, while the sun is in the fourth. Similarly, the planets Jupiter, Mars, Venus and Mercury should all be brighter than the moon, but this is not so.

On f. 102 there is a note on fasting (*ṣaum*) which implied abstention from eating and drinking and sexual intercourse and similar things throughout the day. Another type of fasting is to restrain all one's bodily senses and limbs from sinning. Another special type of fasting is to restrain the heart from low and ignoble thoughts, worldly anxieties and, indeed, from everything other than God. This type of fasting is observed by apostles, faithful witnesses of truth, and religious men, for they are nearest to God.

The Sufi practice of observing forty days of seclusion for prayer and austerities has become the subject of a fairly long note on f. 318. *Chillah*, as the practice is called, is spelt *Jihilah* (both come from *Chihil*, the Persian word for forty). A question was put to the Master about the sincerity that was needed to be observed during the 'forty-day retreat'. "He, may God Most High protect him, said that sincerity of purpose would arise only when anything other than God, including wife, sons and so on, is abandoned and the heart becomes absolutely free from all apart from God. I, the invoker of benediction upon him, humbly enquired whether a person who has a family whom he has to support could make a sincere forty-day retreat. The Master replied that absolute sincerity could not be expected, for he has attachments. Again, the invoker of blessings said that a person who is lacking absolute sincerity might not deserve to have insight into divine secrets. The Master said, in reply to this fresh question, that

pleted his ritual prayer, said "Praise be to God for His grace!" and, 'May God pardon me for my sins!" His wife burst out saying, "I thought you were a unitarian, but you still appear to be a polytheist!" When she was questioned, she added: "Ritual prayer has become your attribute, and need not belong to the true faith :

(one who sees self does not see God.)"

On f. 71 reference has been made to the three categories to which the word 'Sufi' may be taken to be applicable' and the Master is puoted as having said "Nowadays no Sufis [in the full sense of the word] are to be found. It is the *mutasawwif* [pseude-Sufi] who remains. More accurrtely, It is the *mutashabbih* (one who resembles a Sufi), rather than the pseudo-Sufi, who has survived. "Khud-bin ihaqq-biru nist"

On f. 138 we read of the three degrees of knowledge. One of these is *ma'rifat-i-'ilmi* [insight into dogmatic mysteries]. This involves reflection about where a person was, and whence he has come. Proceeding from the loins of his father, living in the womb of his mother, a mere drop of water given a form, consisting of eyes to catch sight of things with, ears to hear with, a tongue for speaking, hands for touching. Upon understanding and appreciating the qualities of his own being he grasped the reality of it all that this creature had a Creator. Whoever knows himself, knows God. This is called scientific or doctrinal knowledge pertainiug to truth or fact.

On f. 173 knowledge (*'Ilm*) is treated from the two-fold points of view : one that leads a person towards God because of his acts of devotion; and the other which takes him far away from God, i. e. all acts of disobedience or sin. One is obliged to have a thorough knowledge of both these kinds of actions. It is a matter of grave importance. There is also the knowledge of the vital parts of the body, (*'Ilm-i-a'ḍā*), with which the heart is closely associated. This is also of two kinds : those of nearness (*Taqarrub*), which leads a person towards God, such as repentance, piety, fear of God, trust in Him, acquiescence, resignation and similar things; while the others are the 'counted' attributes (*Mu'tad*), which drag a person away from God, such as love of worldly things, of wealth and position, envy, jealousy, malice, pride, avarice and of other similar things. A little later we read: "Worldly knowledge is that which takes you to the doors of kings, nobles and lords, or which leads to your appointment as *qāḍī* judge), or *Mufti* (expounder of the Law). Knowledge of *'Ibādat'* ()divine worship) and of *Mu'āmalāt* (human affairs) are also mentioned

in *mulk-i-bālā,* (up-country) as distinguished from *farudast,* a name given to Bengal by the inhabitants of the western upper reaches. *Dar mulk-i-bala 'adat in ast. Shutr ra mi-parwaranand wa danah-i bisyar mi-Khwuranand, ba'dahu waqt-i bismil kardan tamam shahr mi-gardanand bara-t tafakhur, ba'dahu bismil Kunand. Ham-chunin Haqq Subhanuhu Ta'ala Kafiran dar istidraj mi-kunad, awwal anchih ura husn mi-bayad mi-dihad ba'dahu ura ba'adhab mi-girad.*

"The animal, a-camel-to be sacrificed was cherished and well fed with grain and much care was taken to fatten it. Before sacrificing it, they paraded it throughout the town and vied in boasting and bragging. Similarly, God the Holy and Glorious One provided all kinds of facilities, all that leads to elegance, ease and affluence, to the infidels, before subjecting them to punishment (the fires of hell)."

The selection of subjects treated depends on the writer's value judgements and patterns of thought, as well as upon his capacity as an observer. A few of the notes indicative of mystical, renunciatory and ethical ideas may be noticed. On f. 52 we find the following, under the title *Taqrir-i-khidmat-i-Shaikh* (from the speech of the Revered Sheikh). *Khudī 'ibārat ast az jumlah-i-Ḥarakāt wa sakanāt wa aqwāl wa af'āl kih az ādamī dar wujūd āyad bar ḥasb-l-'ādat wa hawa-i-basharīyat az khurdan wa khuftan wa shanīdan wa dīdan wa ikhtilāt kardan wa mānand-i-ān magar ānch azīn jumlah ba-waqt-i-ḍarūrat buwad; ḍarūrat ānastkih agar ān nakunad az Ḥaq dūr uftad gūyad kih tā sar-i-mū-i az wujūdi bāqī ast ḥijāb bāqī ast. Taqrir-i-khidmat-i-sheikh.* (*Conceit or egotism* (*khudi*), *exemplified through all kinds of movements and pauses, words and deeds, comes to light within a man due to his habitual practice and the carnal desires of human nature such as eating, drinking, sleeping, hearing, seeing, indulging in intercourse and such-like things. All these things are however, quite legitimate in their proper and needful place. Anyone who does not behave in a fitting manner in such matters, falls far away from God. As long as self-conceitedness remains, even if it be but a hair's breadth, the veil is still there.*)" A note on f. 138 says : "Whoever thinks that he has been engaged in devotion to God and, on account of his acts of worship, has come very close to Him, negates the effects of service. He has fixed his gaze on service and devotion, but remains blind to God. This is polytheism and ascribing partners to God."

While illustrating the questions to such ascription during prayer, the case of a *Dervish* has been quoted on f. 176 who, having com-

These were the blessed words of the Master of the World....On this occasion, may God protect him, he said....)

The writer of the marginal notes sometimes styles himself as *Bīchārah* (this helpless one), but more often as *Bandah-i-Ḍaʿīf Dāʿī* (this weak slave). Such words and expressions follow the accepted usage of the age.

Some of the marginal notes contain references to people as being commoners or nobles, dead or alive, and also to things which are a reflection on the conditions, practices and usages of the time. A long note on f. 149 ends with the expression "On Min wa ʿAn naṣīḥat-i-tāmmah Sayyid Jalālu'ddīn uchch Quddisa Sirruh'ul-ʿAzīz. (based on the excellent counsel of Sayyid Jalālu'ddīn of Uchch, may God sanctify his secrets.)" This Bukhārī Sayyid, grandson of his namesake, Sayyid Jalal Surkhposh, died in 1383. He represented a branch of the *Suhrawardi* order which contributed much to the religious and political life of Sind and Gujarat. He had received a copy of *The Hundred Letters* and devoted a number of days to a thorough study of the letters. On f. 88 we are told something about Sheikh Jalālu-'ddīn, the brother of The Master of the World (i. e. Sheikh Sharafu'ddīn), who had accompanied him to Delhi. He had paid a visit to the house of Nūru'ddīn, the brother of Qāḍi Shamsu'ddīn (of Chausa), the recipient of the hundred letters. The following passage, on f. 155, deserves careful consideration : *Khwajah Hamidu'ddin saudagar dar Dehli raftah budand pish-i darwazah-i qissah Khwani. Qissah-i mihtar-i Yusuf salawatu'llah ʿalaihi shash mah har ruz mi-guftand taham in qissah tamam na-shud wa Khalq har ruz bara-i shunidan-i an qissah jamʿ mi-shudi, Kasi shash gani Kasi dahkani mi-dadand.*" (Khwaja Ḥamīdu'ddīn, the merchant, had gone to Delhi (from Bengal) and had set himself up in front of the story-telling gate. He continued to narrate the story of the grand prophet Joseph, may God shower His benediction upon him, every day for six months, yet he did not manage to finish his story. People thronged to the place each day to hear his story. Some gave him *shash gāni*, others offered *Dakhani* (a silver coin), and they listened to the story with rapt attention.)

Khwāja Ḥamīdu'ddīn has been mentioned in the *Letters* of Maulānā Muzaffar as a *bazzāz* (dealer in cloth). In Delhi, he began to earn his livelihood by conducting a religious *katha* session like that of the Hindus.

Elsewhere, on f. 38, we get a reference to a practice prevailing

ordinary men. Such things were likely to cause misunderstanding and possible misgivings and, on this account, should not be shown to such people. The compiler of *The Twenty Eight Letters,* whose name is not given, wrote in his preface that the letters were only a small portion of a much larger number of letters received by the Maulānā from Sheikh Sharafu'ddīn over a period of twenty-five years. According to his will, all the rest were buried along with him in his own grave. The whole purpose of this was to keep "hidden" the "divine secrets".

If the ascription to the Master of thirty-nine letters which contain fine expressions about *Haqq* (Reality), *Khalq* (the phenomenal world of creation) and many others, be given any weight, then we can understand why the learned and lovable saint felt shy about "thinking aloud", so to say, on such topics, and laid stress on the adage, *Tukallimu'nnasa 'alā qadr-i-'uqūlihim.* (*Talk with people according to their capacity to understand.*)

The marginal notes provide us with ample evidence of the close and deep relationship between the writer and the Sheikh, his spiritual guide. For example, Sharfu'ddīn knew that Muẓaffar was commenting upon his letters. This is clear from folio 311 :

The Master graciously said : "Take down this quatrain ! It is not found in the letters. ("In rubā'i Makhdūm-i-Jahān farmudad Bi-navīs khārij-i maktūb ast.) :

When a saint is seized by the mysteries of Eternity,
All this chatting and babbling will turn to naught.
The head of the lord of wisdom blushes,
And the expounder of the Law becomes tongue-tied."

On f. 22 we find the following instruction, written in red ink: "*Chun sirr-i-azal ṭīna'-i-abdāl shawad, In jumlah-i-qīl-o-qāl pāmāl shawad; Ham khwājah-i-'aql rā jigar khūn gardad, Ham muftī-i-shar' rā zubān lāl shawad.*" "*Dar kitāb in ḥāshiyah rā dākhil kunīd.*" (Incorporate this gloss in the margin of the book!) We find frequent use of such initiatory expressions as : "Bar bandagi makhdum-i Jahan sallamahnltah ta'ala 'ard-dasht kard. Makhdum-i Jahan farmudand sallamahullah ta'ala lafz-i mubarak makhdum-i Jahan in bud, ham darin mahall farmudand Sallamahullah ta'ala."

(I submitted to the Revered Master of the World, may God keep him safe!.... The Master of the World said, may God keep him safe!....

sing Maulānā Khwājah, who was also sitting there, the Sheikh said : "You are also a Bihari ! Tell me truthfully, where have you learned the practice to which the Biharis appear to have become accustomed?" The writer felt dismayed at the time, but was shortly afterwards quietened, for the Sheikh added that he had found it recorded in the discourses of Sheikh Farīdu'ddīn that whenever anyone came to him empty-handed he was asked if he had failed to find even a green herb or a blade of grass along the way. The note goes on to say that Sufis are under the shade of God's protection and were not actuated by any mundane motives. Whenever anybody brought anything to them, whether it be a tray of bread or a pot of sugar, it could also be used for auguring or foreboding. The note concludes with a reference to Muḥammad Shāh (Tughluq). He had asked his attendants how far the day had progressed. One suggested that it was beginning to decline. At this Mnḥammad Shāh exclaimed, "*Lā zawāl ba umarā zawāl ast* (there is no declining except for the nobles) !" The note further says that a certain leader of the congregational prayer used to recite the Quranic verse, (*Tabbat yadā abi Lahabin*) "May the hand of Abū Lahab be broken", during the first genuflexion, and the verse (*Idhā Jā'a Naṣru'llāh*) "when Victory is from God" during the second; but, being a wise man, he recited the latter verse during both, and this augured well. This reference is itself a commentary on the capricious Tughluq Sulṭān, and is quite in keeping with what we find in Barani's contemporary chronicles.

A note on f. 42 says that once the Master referred to the story of Sulṭān Maḥmūd (of Ghaznah) and his favourite, the handsome Ayāz, and spoke about the anxiety shown by the former at the sudden sickness of the latter. After making his observation on the love which is *jadhbātī* (emotional) rather than *ḥissī* (sensual), as between a *Muhibb* and *Maḥbūb*, (lover and beloved), he uttered *astāghfirullah!* (May God forgive me). This was one of the many occasions on which the great saint besought God's forgiveness and mercy. On f. 63 there is a significant reference to some of the letters written by the Master to the writer of the notes, Maulana Muẓaffar. We read : "Har bar ki az maktubat-i da'i Farigh shudand astaghfirullah gufstand muttasilan."

(i. e. Every time the revered saint finished his letters to me, this invoker of blessings upon him, he would immediately exclaim, "I seek pardon from God"). This serves as a reminder that, in some places in the letters of both Sharafu'ddin and Maulānā Muẓaffar, certain references occur which would be beyond the comprehension of

transcribed both the text and the marginal notes, Husain Mu'izz Balhi, was himself a most gifted and learned man, who has left behind his own *Letters, Discourses* and a collection of his own verse.

Negatively, I believe that it would be difficult for a scholar to adduce any telling argument against the evidence on which my assertion is made. It should be added that it is extremely rare to find a manuscript surviving in the climate of Bihar for close to six centuries—an added indication of the care it has received.

There are some personal references, recollections and anecdotes in the manuscript, as well as titbits of historical and cultural interest. Even men who are deeply religious have their environmental problems and experiences to cope with, and these should be studied in the light of their social milieu. Maulānā Muẓaffar, for example, makes a short but interesting observation on what Sheikh Sharafuddīn had written about the stages leading to paradise (f. 121). It is interesting from the linguistic point of view. Makhdūm Sallamahu'llāh ta'ālā ba zabān-Hinduī farmūdand *Junānj* (*chunanchih*) az *jokath* (*chaukhat*) ba jokath bi-rawad. Ān raftan-i jokath ba jokath pānsadgān sālah rāh farq bāshad ba dar-i dīgar." (The Revered Master, may God Most High protect hīm, said in the Hindavi tongue, that as one has to proceed from one door-way to another by travelling, which takes time, so too it takes five hundred years to reach the door of paradise). On f. 60 there is a reference to *Bhat Khushka* i.e. boiled rice, and *Bālā-i-Bhat* i. e. over and above the rice Once the Master said that there were three categories of food : what is essential, what is needed, and what is superfluous. It is necessary to take food such as 'bhāt khushkah' (boiled rice) and there is nothing to take exception to for doing so, for therein lies the stability of *nafs* (the self) of a person. Next comes food that is needed in order to perform the obligatory prayers. Finally is food which is really the object of greed. This is over and above boiled rice and is *Nākhurish bālā-i-bhat* (food that remains sticking to the bottom of a pot). The first two categories of food are quite lawful, but when people start picking and choosing what they will eat they have entered the category of superfluity and become sinners.

The writer, in a long note on f. 178, describes himself as "*Du'ā-gū-i-Ḍa'īf* (a weak invoker of blessings) who had carried some clay for the washing of the Revered Master's hair." The Master entered into a dialogue with him and those present in the assembly. Addres-

of self-conceit. Often, during discussions, he burst out with, "I dont' agree !" (*Lā nusallim*) Later on, we find him somewhat chastened, and referring to himself as, "This helpless one", or as "This weak servant", while he refers to his spiritual guide as "The Venerable Master", The Revered Sheikh" and so on (Makhdūm-i-Jahān, Khwājā-i-'ālam) The compilers of the various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, Zain Badr 'Arabī, Ashraf Rukn Balkhi, Ṣalāḥu'ddīn Mukhlis-Khānī, Hālifi or anybody else, no matter how devoted to the Sheikh, could not arrogate to themselves such familiarity as to go beyond phrases like '*Azzamahu'llah* ! (May God glorify him, and write *Sallamakallāh*! (May God protect you) and '*Sallamahullāh Ta'ālā ila yaum-il-Mī'ād* (May God keep him safe till the Day of Reckoning). There are many references to 'ba zabān farmudand' (The Master said) and 'Lafẓ-i-Mubārak-i-Makhdūm-i-Jahān" (The blessed word of the Master of the world). These give us a clear indication of a personal, living, contact between the author of the marginal notes and that of *The Hundred Letters*. Maulānā Muẓaffar alone could freely make use of such words and expression as are used as a blessing for a living person, Others would be restricted to benedictory expressions, such a 'Matta'allah-ul-Muslimīn bi ṭūl-i-baqāihi wa adām 'alā'l Muminin ni'matahū (*May the Lord enable the Muslims to reap the advantages of his long life, and may true believers have the perpetual blessing of benedictions*).

In no fewer than a dozen places the Master is represented as a living purson, while in two, the expression *Hadrat-i-Shaikh Quddisa sirruhū* (the Revered Sheikh, may God sanctify his secrets !) is used, indicating that he was dead. (The expression is traditionally used for dead persons of eminence). The natural inference is that the marginal notes were largely written during the lifetime of the Master, but a few were definitely added after his death. In a number of places we get definite indications of a personal contact and relationship between the two men. e.g. "Badahu ba-zuban-i mubarak farmudand (f. 113); badaḥu banda-i da'if 'arda dasht (f. 186); lafz-i mubarak-i makhdum-i Jahan (f. 125); in sukhan az Zuban-i mubarak Shunid" (f. 131).

'*Afterwards he brought it on his blessed lips and said.......... Afterward this weak slave submitted......He said......These were the blessed words of the Master of the world......I heard this from the blessed tongue of the Master......*)

It should be noted that the man who, in my opinion, actually

notice how neatly and accurately the text had been copied and is of a far higher standard than the general run of copyists !

In evaluating the marginal notes there are many other points which demand consideration, such as the authorities quoted, the passages cited, as well as references to men and matters of some historical or cultural interest given. In order to develop, elucidate or interpret various points in the text of *The Hundred Letters*, we find, in addition to various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, such as *Ma'din-ul-Mā'ānī*, *Baḥr-ul-Ma'ānī* and some other unnamed ones, an imposing list of works on Sufism, exegesis, traditions, lexicography, biography, scholasticism and the epistolary works, often referred to in an abbreviated form e.g. *'Awārif*, *Lawā'iḥ*, *Tawāli' Tawārīq'*, *Maṣābīḥ*, *Kifāyah*, *Madārik*, *Zāhidi*, *Hidāyah Sharḥ-i-Hidāyāh*, *Ta'arruf*. *Sharḥ-i-Ta'arruf*, *Mirṣād-ul-'Ibād*, *Uṣul-i-Ṣighār*, *Salah-al-Jinan* *Ṣalāt al-jinān*, *Minhāj.ul-'Ābidīn*, *Sharḥ-i-Nafā'is* *Qūt-ul- Qulūb*, *Risāla-i-Māṭlūb*, *Lubāb-ul-Akhbār*, *Baīḍāvi*, *Dhakhīrah-i-Ma'ād*, *Fuṣūl Risalah i-Aḥmad Ghazzāli*, *Risāla-i-Makki* (Perhaps *Futūḥāt* of Ibn 'Arabī), *Kalimāt-i-'Abdu'l KarīmQuraishī*, *Kalimāt-i-Sheikh 'Abbullāh Anṣārī*, *Kalimāt*, *Maktūbāt* and *Tamhīdāt* of 'Ain-ul-Quḍāt Hamadānī, *Mafātiḥ-us-Sa'il*, *Ṣurāḥ*, *Adāb-ul-Murīdīn*, *Sharh-i-Ādāb-ul-Murīdīn*, *Kalimāt-i-Nakhshabī* and *Taḍhkiratu'l Auliyā*. The multiciplicity of marginal notes, found on almost every page, consists not only of quotations, citations and references to other works but, much more, of explanations and reflections of their author. They throw a good deal of light on his understanding of many Sufi terms, e. g. self, station, state, *Tajrīd*, and *Tāfrīd*, emanation, spiritual exercises such as *Dhikr* (rememberances of God), *chillah* (forty-day retreat), *Samā'* (muscial gatherings), *khauf* (fear) *Zārī* (weaping) and many others commonly encountered in the works of the Sufis.

At this stage I wish to sum up my findings, leaving it to others to judge the validity of my statemenets. Some facts have already been mentioned. The manuscript belongs to the Balkhi family; it is written in simple naskh script; the marginal notes are all the works of the same mind, that of the erudite scholar, Maulānā Muẓaffar Shams Balkhi, who was remarkably well-versed in all branches of Muslim learning. This assertion needs some elaboration. It is a fact that Sheikh Sharafu'ddīn Maneri always referred to Muẓaffar as "Maulānā Mūẓaffar" or "Imām Muẓaffar", both terms indicative of appreciable scholarship. Initially, the Maulānā had been quite full

The identification of the writer of the marginal notes with the transcriber of the text itself may be problematical for some, but I have every reason to believe that, while the notes and annotations were the composition of Maulānā Muẓaffar Shams Balkhī, it was his nephew, Ḥusain Mu'izz Balkhī, who wrote out both the text and the notes, although he used a slightly smaller style of writing for the notes. The only clue to the fact that it was Ḥusain and not Muẓaffar himself who actually transcribed this copy of the text and wrote the marginal notes, is found in a quatrain on f. 263.

Qalandarī wa Kharābati az pay-i-tū Shudam,
Ḥadīth-i-'ishq-i tū dīdam kih az bayā'ī nist;
Ḥusain az dar-i-himmat gada-i kū-i tū Shud,
Kih hīch salṭanati Khushtar az gadā'ī nīst.

"I have become a wanderer and tavern-goer in quest of You: Yet, Your love is not experienced simply by invitation ! Ḥusain has entered through the door of high resolve, as a beggar in Your lane : For there is no royalty more joyous than that of beggary"! As Ḥusain was with Maulānā Muẓaffar until his death in 1400, and as it was he who inherited his guide's books, it would seem that there was no need for him to transcribe a copy for himself if he had inherited that of his guide and teacher. Hence, he had probably made the copy for his own personal use, while Muẓaffer was still alive (i. e. prior to 1400).

The copy itself is in a fair, easily legible, Arabic Naskh script, but without any pretensions to elegance. Dots have been employed freely. Almost invariably we find, at the end of a note whose source has not been mentioned, a sign of authorship—a flowered form resembling the Arabic figure five, while below it, in red ink, two (sometimes three) *Mīms* (i. e the Arabic 'm'), an indication of their having been composed by Maulānā Muẓaffar.

Some orthographical peculiarities which give a further indication of the antiquity of the manuscript may also be noticed in passing. We notice the unusual way of spelling words and the use of contracted forms such as *Junānj* for *Chunānchih*, *Tāk* for *Tākih*, *Ānj* for *Ānchih*, *zirak for zīrākih* (bidānk) and so on. The undotted *Sīn*, the fifteenth letter of the Persian alphabet, is usually distinguished from the *Shīn-i-Mu'jamah* (or *Manqūt*, dotted), by three dots on the top; but in the present copy it has a sign like a crooked nail in place of the three dots. These and other seeming peculiarities were in accord with accepted usage in earlier centuries. We also

annotations, it is only now, three decades afterwards, that the manuscript is being presented to a wider public. This was occasioned when I mentioned to Father Paul Jackson, whose translation of *The Hundred Letters* has been recently published by Paulist Press, New York, about the existence of such a manuscript. He immediately contacted its present owner, Ḥakīm 'Alīmu'ddīn, and secured permission to check his translation against the Balkhī manuscript and also to have a photo taken for a frontispiece for his translation. It is his enthusiasm that prompted me to write this present article.

Before going into details and discussing the special features which emerge from a close and careful scrutiny of the marginal notes, which pertain to, and run parallel with the text itself, it might be good to describe the manuscript itself. It is written on old, white paper of moderate thickness, browning with age, in fading ink, with some edges of folios worn away and numerous old paper pastings, large and small, specially in the last portion, and consists of 334 folios containing 17 lines to a page. Unfortunately, one or two pages at the beginning as well as a few at the end are missing. There is neither fly-leaf nor colophon to provide us with information about the date of transcription and the name of the scribe. Letter-headings, most of the Quranic verses, and lines of poetry are in red ink, as is also the table of contents. At some places, such as f. 9 and f. 52, there are significant suggestions about giving careful consideration to, and of reflecting frequently upon, what has been written, e.g. "Taḥriṣ-dar Muṭāli'ah wa, Ta'ammul-i-īn maktūb karrāt-o-marrāt"; "Taḥrīṣ-dar Muṭāli'ah-i-īn binā bar Kat͟hrat-i-Fawā'id". Under some words and expressions, between the lines, meanings are given in small, neat Naskh script, such as "Ḥival Kunindagān sū-i-bāṭil i.e. "dealers in deceit who seduce people to follow the wrong path" and "Malāhidah : Qaume Ki 'Ālam ba Sun'-i-Ḥaq ta'ālā namī gūyand i.e. "the people who deny that the universe is the workmanship (Creation) of God Most High"; and *Mu'attalah & Ibahatiyah* i. e. "A sect whose members deny or would abolish the Creator, and who regard divine institutions and ordinances as vain" and "A sect who permit licentions acts". Except for twelve notes written in Arabic—ff. 36, 91, 127, 125, 149, 259, 262, 226, 208, 189 and 260—all marginal notes are in Persian. No apparent reason can be adduced for the somewhat strange manner in which the marginal notes have been written, sometimes parallel to the text, or at right angles to it, or even upside down, or obliquely to it.

Upon coming to know in pre-partition days that there was a good collection of valuable manuscripts on Islamic mysticism (Sufism), especially of the *Firdausi* order of Bihar, in the Futūḥa Khānqāh of Ḥakīm Shāh Taqi Ḥasan Balkhi, I undertook a journey to the place. Unfortunately, my brief visit did not provide me with enough time to study any of them. Some time after partition, when Ḥakīm Ṣāḥib had reasons to transfer his residence to Patna, I had the good fortune of being able to examine, at my leisure, the most outstanding manuscripts of the Futūḥa collection. This name possibly goes back to that of a personal attendant of Sheikh Sharafu'ddīn Maneri, the founder and greatest saint of the *Firdausi* order in Bihar. The attendant is named in the last collection of the discourses of the saint. It was the late lamented Ḥakīm Ṣāḥib (may his soul rest in peace !) who drew my attention to an old manuscript which he justly claimed to be the family's most treasured heirloom. It should be pointed out that Ḥakīm Ṣāḥib was the direct descendant of Mu'izz Balkhi, and his more important son, Ḥusain Mu'izz Balkhi (d. 1440), who was the nephew and spiritual successor of Muẓaffar Shams Balkhi (d. 803/1400), whowas himself the spiritual successor of Sheikh Sharafu'ddīn Maneri (d. 1381). The book was none other than Sheikh Sharafu'ddīn's renowned *Maktūbāt-i-Ṣadī*, (The Hundred Letters), dating from 1346-47, and compiled by Zain Badr 'Arabī, one of his most distinguished attendants. Except for two in the name of Qāḍī Ṣadru'ddīn, the rest of these letters are addressed to a disciple in-charge of Chausā, Qāḍī Shamsu'ddīn.

This manuscript came as a pleasant surprise to me. My gaze moved on from the text of the original letters to the multitude of marginal annotations, largely of mystical import, which appeared to have emanated from the pen of a like-minded, equally learned *Sūfi*, who was closely associated with the Master, *Makhdūm-i-Jahān*, (The Master of the World, is the term used for Sheikh Sharafu'ddīn in the marginal annotations). Evidence was not lacking of the antiquity of the manuscript, for the text and notes had both been penned by the same hand, and the annotations had largely been written during the saint's life-time (i. e. pre-1381) Only in two or three places the Master is referred to as dead. It is to be regretted that, even after the discovery of a manuscript of such priority in point of time and intrinsic value on account of the accuracy of the text and the relevance of the observations, elucidatory notes and

Prof. S. H. Askari

Discovers, and presents his findings regarding the Balkhi manuscript of Maktubat-i Sadi, the Hundred letters, composed by the Makhdum of Bihar, Sh. Sharafuddin Ahmad Maneri (d. 782/1380)

The Balkhi manuscript, according to his findings, contains copious marginal notes by his successor, the learned Muzaffar Shams Balkhi (d. 803/1400) in the handwriting of the nephew, Husain Mu'izz Balkhi (d. 1400 A.D.) These marginal notes are being introduced and analysed at length, for the first time.

This adds a new chapter to the history of Sufism in Bihar.

A Unique MS. *of* *Maktubat-i Sadi*

by
Syed Hasan Askari

Discovered & Introduced by: **Prof.S.H.Askari** (d.1990 A.D.)

Compiled by: Syed Shah Mohammad Ismail Roohi

1995

Price Rs. 300/-

Printed by J.T.S.Printers, Patna-4. and published by Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna.

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna